PIERRE BROUE / EMILE TEMIME

İSPANYA İÇ SAVAŞI

Hürriyet Yayınları

TARİH DİZİSİ

Pierre Broué Emile Temime

İSPANYA İÇ SAVAŞI

HÜRRİYET YAYINLARI	: 153
TARİH DİZİSİ	: 11
İSPANYA İÇ SAVAŞI	: La Révolution et la Guerre d'Espagne
Pierre Broué — Emile Témime	
Yayın hakkı	. 1961, Les Editions de Minuit, Hür Yayın ve Ticaret A.Ş.
Birinci Baskı	: Kasım 1976
Kapak düzeni	: Etem Çalışkan
Dizgi, baskı, cilt, kapak	: Hürriyet Ofset

Pierre Broué Émile Témime

İSPANYA İÇ SAVAŞI

(La Révolution et la Guerre d'Espagne)

Çeviren:
Aydın Emeç

HÜR YAYIN VE TİCARET A.Ş.
Cemal Nadir Sokak No: 7 Cağaloğlu - İSTANBUL
Tel: 27 15 02

GİRİŞ

1936 yılında on yaşındaydık. Bizler için, İspanya iç savaşı önce bir şok, soluk benizli, çoğunluk partal giysili ve aç, binlerce kadın ve çocuğun görüntüsü oldu. Yetişkinlerin konuşmalarından ürkütücü, kaygı dolu sözler geliyordu kulaklarımıza: Hitler, bombardımanlar, Beşinci Kol, savaş... Bu yüzden savaşın kendisi bizim için şaşırtıcı bir olay olmadı: Bu İspanyolların savaşı bizden önce yaşadıklarını, anlamamış olsak da hissetmiştik. Daha sonra, savaşın hiç bir zaman bitmediğine inanan İspanyol dostlar bize umutlarının son bulduğunu söylediler: diktatörlükler yıkılıyor, ama Franco ayakta kalıyordu.

Öğretim üyesi olarak atanmaların raslantısı, Condorcet Lisesinde bizi bir araya getirdi. İspanya iç savaşı yıllardan beri ikimizin de ilgisini çekiyor, birimiz bu savaşta İkinci Dünya Savaşının unutulmuş, biçim değiştirmiş başlangıcını, öbürümüz tanınmaz duruma getirilmiş, ihanete uğramış, boğulmuş bir işçi ve köylü devrimi görüyorduk. Sadece çalışma gerekliliği üzerinde fikir birliğimiz vardı ve özellikle bu nedenden ötürü, daha zaman varken, savaştan sağ kalanları — tanıklar ya da bu savaşta rol almış kişiler — dinlemek, Devrimin ve İspanya iç savaşının 1936-1939 yılları arasındaki tarihini yazmak işine koyulduk. Cahilliğe, unutkanlığa, sahtekârlığa karşı, bu savaşa gerçeğe en uygun görünüşünü vermek, onu çok erken gömen efsane havasından kurtarmak istedik. Bugün ulaşılan bu amacın binlerce ve binlerce tanıklığı İspanya'da, Fransa, İngiltere, Sovyetler Birliği ya da Vatikan'da bulunan henüz el değmemiş belgelerin incelenmesini gerektiren daha eksiksiz bir tarihin yazılmasına doğru atılmış ilk adım olduğunun bilincindeyiz.

Kitabımızda, katmayı istediğimizden, katabildiğimizden daha fazla şey bulunması beklenmesin. İspanya konusundaki ilgilerini uyandırmayı umduğumuz okurlar, bizi okumaya başlamakla kendi kendilerine soracakları soruların cevabını başka yerde, İspanya uzmanlarında aramak zorundadırlar. Afrikalı olduğu kadar da Avrupalı, apayrı bir dünya olan bu ülkenin ayrıntılı bir anlatımını coğrafya kitaplarında aramaya çağırıyoruz onları. "İspanya,"

diyor Joan Maragall, "başka bir gezegen gibi uzaktır dünyadan. Yeryüzünde yaşayan halkları da unutulmuş gibidir." Söz konusu kitaplardan, İspanya'nın "dantellerle çevrili bir aba palto" olduğunu, 560.000 kilometre kare yer kapladığını, nüfusunun aşağı yukarı 30 milyonu bulduğunu, "güçlükle" yaşadığını, "üretiminin ancak çok ölçülü yaşayan bir halka yettiğini", "anapara ve ulaşım olanaklarının yokluğunu çektiğini" öğreneceklerdir (1). Araştırmalarını tarih kitaplarına yöneltirlerse, Eskilerin Champs-Elysées'yi İspanya'ya yerleştirdiklerini, ilk coğrafyacı Strabon'un Endülüs'ü "seçkinlerin barınağı" saydığını, Müslüman İspanya'nın, tarım ve zanaat tekniği, bilimsel ve felsefi bilgileriyle ortaçağ uygarlığının en önünde bulunduğunu öğreneceklerdir. Yine bu kitaplardan zengin ama soluğu kesilmiş bir Müslüman dünyasıyla barbar ama hayat dolu bir Hıristiyan batı arasındaki ilk güç denemesinin, Reconquista'nın *yol açtığı zararların, İspanya'nın Eski ve Yeni Dünya hâkimi olmasını engellemediğini öğreneceklerdir: XIV. Louis yüzyılı, bütün kitaplarda, "İspanya'nın üstünlüğü"nden sonra gelmektedir. Ama Altın Yüzyıl İspanya'sının, Gaston Roupnel'in dediği gibi, "güçlülerine ya da kalabalıklarına, Sarayına ya da bir sınırdan ötekine uzanan büyük ve acılı topraklarına bakıldıkta değişen, kıvanç çeşmesi ve sefalet vadisi" olduğunu da akıllarında tutacaklardır.*

Dominique Aubier ve Manuel Tunon de Lara'nın bize "yaklaşıldıkça uzaklaştığı"nı (2) söyledikleri bu İspanya'nın içine daha rahat gireceklerdir belki o zaman. Onlarla birlikte, "ister geveze ve Endülüslü olsun, ister ciddi ve Kastilyalı, bir gallego *(Galicia'lı) gibi kurnaz, bir Katalan gibi çıkarcı ya da bir Bask gibi çalışkan, İspanya'nın iç iskeletini oluşturan gizli birlik"e doğru giden güç yolu izleyebileceklerdir. Onları izleyerek, "İspanyol gerçeğine damgasını basan" sözcükleri öğreneceklerdir. "Hayat veren ama yaşatmayan* tierra, *toprak; "açlık" sözcüğüyle çevirdiğimiz, ama 'öfkeyle kızgınlık arasındaki fark kadar bizim açlığımızdan uzak' olan* hambre; *İspanya halklarının tüm tarihinin ilân ettiği gündelik bir ağırbaşlılık özlemini dile getirdiği halde, yetersiz olarak 'iyi ırk' diye çevrilen* castizo." *Belki her şeyden çok anlatım ve açıklama dışı kalan boğa güreşine duyulan büyük eğilimin önemini sezdirdiği, ölümün bir İspanyolun hayatındaki yerini de kavrayabileceklerdir. En bağnaz inançla en büyük kilise düşmanlığının at başı gitmesine yol açan o derin ruhsallığa erişebilmek için, araştırmalarını daha da ileri götürmeleri gerekecektir. Bir insanı yakmanın — Hıristiyanlığı gerektiği gibi seçmemiş Arap, vaftiz bile edilmiş olsa Yahudi, gizli Protestan ya da aydın kafa — "inanç eylemi" diye tanımladığı, enkizisyon'un, insanları ateşte yakanların toprağını tanımaları zorunlu olacaktır. Goya'nın resimlerinin önünde uzun süre durmaları, idam mangasının tüfekleri ya da*

(1) 4. SINIF COĞRAFYA DERS KİTABI: Cours Varon (A. Colin Yayınevi)

(2) ESPAGNE: Petite Planete Koleksiyonundan

Memlüklerin kılıçları karşısındaki bu eli boş insanların şiddeti ve ölümü üzerine düşünmeleri gerekecektir. Napolyon'un "Baldırı çıplaklar" diye adlandırdığı bu halkın Napolyon'a karşı ayaklanmasını unutamayacaklar ve Fatihin karşısında "büyükler" boyun eğerken, köylülerin, köy meclislerinde, Büyük Ordu'ya karşı savaş açtıklarını ve gerilla *sözcüğünü yarattıklarını fark edeceklerdir. Fransızlar tarafından 52 günde, ev ev, kat kat ele geçirilen Saragossa kuşatması ve 60.000 kurbanı - savaşanlarla birlik olduklarından kadınlar çocuklar dahil - üzerinde kısa bir süre düşüneceklerdir. Mareşal Lannes'ın sözlerini işiteceklerdir: "Ne savaş! Deli de olsalar,bunca yiğit insanı öldürmek zorunluluğu çok acı!" Çünkü bu "deliler" yumrukları ve dişleriyle savaşıyorlardı. Carlosçu savaşlarda XIX. yüzyılın bütün sivil çalışmalarında, Kutsal İttifak adına İspanya Devrimini - ilk Devrimi - ezmeye gelen "aşırı" Fransızları bile çileden çıkaran kralcı baskıda, köylü ayaklanmalarında, grevlerde ve bu grevlerin kırılmasında, işkencede ve Federico Garcia Lorca'nın* Romancero*'sunda ölümsüzleşen sivil muhafızların "yiğitlikleri"nde aynı şiddeti bulacaklardır.*

Bu İspanya'yı keşfederken, binlerce İspanya'yı da birlikte keşfedeceklerdir. Kastilya lehçesindeki pueblo *sözcüğünün halk ve köy anlamına geldiğini, köyün küçük bir vatan - Brenan'a göre* patria chica - *kendine özgü ve neredeyse özerk yaşayan bir vatan olduğunu öğreneceklerdir. O zaman, örneğin Rama'nın çalışmalarında, oluşumunu tamamlamamış bir ulus üzerinde Devlet kurmanın güçlüğünü,* senorito*'ların ve* cacique*'lerin hâlâ egemen olduğu bir ülkedeki bu "liberal" girişimin boşluğunu ve yapmacık yanını daha iyi izleyeceklerdir. Çünkü yerel birer despot olan* cacique*'ler, güçlülük isteğini duyurmak, yanlarında çalıştırdıkları , emir verdikleri kişileri nefretleri ve keyfi davranışlarıyla ezmek için kendilerine verilmiş yetkilerden yararlanan, geleneksel büyük çiftlik kâhyaları değildirler sadece. Bu alışkanlık bütün toplumsal ve siyasal hayata girmiştir; yönetim, partiler ve belli bir ölçüde sendikalar bundan etkilenmişlerdir. Bu ortaçağ toplumunun kötü eğiliminin, XX. yüzyıl İspanya'sında bile kendiliğinden sızdığı bir gerçektir.*

Kuşkusuz o zaman, okurlarımız bu devrim ve bu savaşın İspanyollara özgü yanlarını, üstün bir ırktan geldiklerine inanan efendilerin küstahlığını, bütün savaşçıların ölümü hiçe saymalarını ve savaştaki inatçılıklarını, özelliklerini ve kentlerine, köylerine, topraklarına - "bireycilik ", disiplinsizlik ","anarşist eğilimler" diye adlandırılacaktır bu - bağlılıklarını, bağnazlıkların gücünü, toplumsal katları perçinleyen nefreti, ama aynı zamanda da onurluluğun devamlı ortaya atılmasını, savaş içinde iki tarafın da ister yüceltmek ve "özgürlüğe" kavuşturmak ya da tersine, isterse sistem haline getirilen küçük düşürmeyle ona erişmek ve ezmek amacına yönelik insana - hombre,*hem bir tanım, hem de bir ünlemdir - verdikleri değeri daha iyi anlayacaklardır.*

Konumuz çevresindeki ilk araştırmalar "İspanya uzmanlığı"ndan geçen uzun bir yol sezdiriyordu bize. Almanya'daki kamplara sürülmüş eski bir İspanyol kız arkadaşımız, bilimsel bir incelemeden sonra, kendi hayatında ve ölenlerin dosyalarında gördüğünü, bu silahlı, alınları pueblo'lu *köylü yığınlarının cepheden Fransa'ya geçip silahtan arındırılarak kamplara konmasını, sonra yine birlikte ölüm kamplarına götürülmesini anlatmamızı öneriyordu. Hiç kuşkusuz Devrim ve İspanya iç savaşının tarihini tam İspanyollara özgü bir biçimde yazmak olurdu bu, bizi gizli gerçeğin, o korkunç yıllar boyunca halkın kollektif ruhunun yakınına, "yığınlar"ı oluşturan milyonlarca kişi için dramın ne olduğunu daha yakından anlamaya götürürdü.*

Yine de "İspanya uzmanlığı" yolu olmadı seçtiğimiz yol. Bunun ilk nedeni gerçek birer İspanya uzmanı olmayışımızdır. Sonra, bizi bu çalışmaya başlatan kaygılar bir tek İspanya çerçevesini çok aşmaktadır. Her şeyi anlamaya, hele her şeyi, Boabdil'i, İbni Sina'yı, Don Kişot'u, Torquemada'yı, hatta İgnace de Loyola'yı anlatmaya hiç yeltenmedik. Belki daha basit, ama özellikle evrensel olgularla yetinmek istedik. İspanya İspanya'dır kuşkusuz, ama aynı zamanda eskiden "geri kalmış" diye adlandırılan ve bugün ikiyüzlülükle "az gelişmiş" diye yeniden nitelenen ülkelerden biridir. Çağdaş iktisatçının "az gelişmişlik" özelliklerini anlamak için ülkelere uyguladığı bütün testler 1930 İspanyası gibi 1960 İspanyasını da en kalabalık ve en yoksul uluslar arasına yerleştirmektedir. Sefaletlerinin, başkalarının bolluğuyla doğrudan ilişkisi bulunmadığı söylenemeyecek uluslar arasına. İspanyol istatistiklerinin belirsizliğine rağmen, İspanya'nın kişi başına günde ortalama 2.500 kaloriye güçlükle ulaştığı ve bunun altında beslenme yetersizliğinin başladığı açıktır. Çocuk ölümü oranı yüksektir. Ortalama yaşama umudu 55 yıldır, Hindistan'dan çoktur bu, kuşkusuz, ama Batı ortalamasının çok gerisindedir. Doğum oranı yüksektir. Okur yazar olmayanların sayısı hâlâ büyüktür. "Çalışan nüfus" oranı %37'yi geçmemektedir ve çoğunluk çiftçidir. Kadınların ikinci sınıf yurttaş oldukları gerçeği içlerinden sadece %9'unun "çalışan nüfus" içinde sayılabilmesiyle belirtilebilir. Çocukların çalışması kuraldır. Orta tabaka sayıca zayıftır. Ortalama ulusal gelir Fransızların gelirinin yarısını bulmaktadır ve toplumsal katlar arasındaki farklar çok daha büyüktür. Madrid'de bugün, profesör Birot'ya göre, 1.800.00 nüfusa karşılık 300.000 hizmetçi bulunmaktadır. Yeryüzünün öteki geri kalmış ülkeleri gibi, İspanya'nın yeraltı zenginlikleri ve sanayi gelişimi, birkaç önemsiz kesim dışında, yabancı kapitalistlerin elindedir. Büyük toprak sahipleri ve burjuva iş adamları, tümüyle ayrıcalıklarının savunulmasına dönük ince bir oligarşi tabakası oluşturmaktadırlar. Kilise, pek dindar olmayan I. Napolyon'un kendisine verdiği görevden başkasını hâlâ düşünmez gibidir: Bu görev de, "servetler arasındaki eşitsizliği" kabul ettirmek ve "tıka basa doyan bir adamın yanında başka birinin

açlıktan ölmesi"ni kabul etmektir. 1960 İspanyasında tarih öğrenimi, yüz, otuz, ya da yirmi yıl önceki gibi reforma karşı girişilen hareketlere yüz sayfa ve Fransız devrimine bir tek sayfa (!) ayırmaktadır. Kısacası, devrim ve iç savaş, kanlı ve acımasız bir aradan başka şey olmamıştır. Sadece "büyük bir korku" yaratmış ve egemen sınıfın rejimini daha da katılaştırmıştır. 1931 yılına ve cumhuriyetin ilânına dek krallık paravanası ardında süren Primo de Rivera'nın diktatörlüğü, yerini daha mutlak bir diktatorlüğe bırakmıştır. Cumhuriyet deneyi kimse için inandırıcı olmamış, İspanya'yı değiştirmeyi, hatta ciddi bir biçimde örgütlenmeyi beceremeyen güçsüz Devlet, 1936 olaylarının ilk kurbanı olmuştur. Askerlerin zaferi, her türlü kısa sürede dirilme umudunu da elinden alıp götürmüştür. Otoriter Devlet içinde ordu yasasını kabul ettirir. Bu çok dengesiz toplumlarda, iç savaştan ve belirli bir "düzen"i sağlamaktan başka işe yaramayan ordular büyük ağırlığa sahip oldukları ne denli söylense azdır.

XX. yüzyılda topraksız ve yoksul, açlığın sınırında yaşayan, yitirilecek hiç bir şeyleri olmadığı ve kazanılacak çok şeyleri bulunduğu için kolayca şavaşa atılan köylü yığınlarının varlığı, İspanya'ya özgü bir şey değildir; daha çok hamallardan ve uzmanlaşmamış işçilerden oluşan, henüz köylülere yakından bağlı, kaba, ama özveride bulanabilen, bünyesinde daha savaşçı atılımını yavaşlatacak bir "işçi aristokrasisi"nin gelişmediği bu işçi sınıfı da İspanya'ya özgü değildir. Yarın korkusuyla burjuvazinin yapmak istemediği devrimin vurucu güçlerinin bu işçi ve köylülerden oluştuğu da bir tek İspanya'da görülmemiştir: Adına "Halk Cephesi" de dense XX. yüzyılın Tiers-Etat'sı,: *her yanda, kendi hesaplarına savaşan işçi ve yoksul köylülerin "Dördüncü Devleti"nin itişi karşısında çok çabuk çatlamaktadır. İspanya, halkın doğrudan demokrasi eğilimini parlak bir biçimde gösterdiği tek ülke de değildir. Aynı iktidar olma iradesi, Fransız devriminin ikinci yılında Paris'in silahlanmış halkında da görülmektedir.*

Seçimle göreve gelen işçi komutanları ve tumturaklı unvanlarıyla Cumhuriyet milisleri karşısında "Ebedi İspanya" diye bağıranlara, Paris Komünü'nü ve ulusal muhafızlarını, seçimle görev başına gelen militan subaylarını, "Komün Türkoları"nı, "Flourens İntikamcıları"nı, "Lascars"larını hatırlatmak gerekir. Çünkü Devrim bir tek İspanya ve Küba'da romantik değildir. İlk "konsey'lerin 1905 yılında görüldüğü ülkenin Rusya olduğunu - İspanya'daki gibi orada da, partilerin ve sendikaların bu konseylerde eşit oranda temsil edildiklerini - ve bu sözcüğün Rusça'da soviet sözcüğüyle karşılandığını hatırlatmaya gerek var mıdır? Daha yakın geçmişte, Macaristan ayaklanması sırasında "Devrimci Komiteler'in, "İşçi Konseyleri'nin ve "Merkez İşçi Konseyi"nin oynadığı rolü anımsamak mı gerekir?

Ayrıca, İspanyol devrimi ve iç savaşı sırf İspanya'ya özgü bir iş olmaktan çok uzaktır. Uzaktan ya da yakından, bütün hükümetler bu savaşa

katılmışlardır. İç savaşa karışma ya da karışmama, o anın çıkarları, stratejik ve diplomatik kaygılar, ama aynı zamanda da "tarihsel" diye adlandırılan genel çıkarlarla bağımlı olarak açıklanmıştır. Dün Vietnam ve Kore, bugün Küba ve Kongo olaylarındaki gibi, İspanya sorunu da bu ülke sınırları içinde çözülemezdi. Bu iç savaşlar eninde sonunda bütün büyük devletleri ve bütün ulusları ilgilendirmektedir, çünkü belirli bir coğrafya çerçevesi içinde, dünya savaşları yüzyılında. insanlığı sarsan krizin özel bir görünüşüdürler topu topu.

Aynı zamanda bir tarihçi olan Jean Jaures, Büyük Devrim sırasında yaşamış olsa Robespierre'in yanına oturacağını itiraf etmektedir. İçtenlik yolunda onu izleyelim.Su katılmadık nesnel bir tarihçi daha doğmamıştır ve böyle olduğunu sanan başkaları gibi kendine de yalan söylemektedir. Bilimsel araştırmayı ve eleştiriyi çevreleyen bütün tedbirler, ne duygularımızı ve ne de kişisel reflekslerimizi yok eder. Bunu neden gizlemeli? Konunun seçimi bile derin eğilimlerimizi ortaya koyar. Biz de, konumuzu "yaşadığımızdan" yan tutma eğilimi duyduk: Kafaca siperlerin yanındaydık, ama yollarımız kendiliğinden ayrılıyordu. Birimiz ileri cumhuriyetçileri ve ılımlı sosyalistleri tutuyordu, çünkü örgütlenme ve etkililik, dünyadaki güç dengesi konuları başlıca kaygısıydı. Öbürümüz ayrılıkçı komünistlerden ya da devrimci sendikacılardan yanaydı, çünkü Saint-Just gibi "devrimleri yarım bırakanların kendi mezarlarını kazmaktan başka şey yapmadıklarını"nı düşünüyordu. Aramızdaki iş bölümü bunun kanıtıdır. Devrimin kendisi Pierre Broué tarafından yazılan birinci bölümün konusudur, oysa Emile Témime savaşın kendisine, uluslararası yanlarına ve nasyonal sendikacı Devletin doğuşuna ayırmıştır çalışmasını. Kitabımızın, komşu temalar üzerindeki iki görüşün bir araya gelmesinden oluştuğu sanılmasın yine de. Bu birbirinden ayrı iki bölümü, seçtiğimiz konuya girilebilecek görüş açılarından ikisini - bizce en önemli ikisini - iyice belirtmek amacıyla seçtik. Bu yöntemin başlıca sakıncası, elimizden geldiğince hafifletmeye çalıştığımız kaçınılmaz tekrarlara yol açmasıdır. Yararı da bu iki ayrı noktadan aydınlatmanın olaylara daha ortaya çıkarıcı bir ışık tutması, kitabı notlar ve geri dönüşlerle fazlaca yüklemeden karmaşıklığını aydınlatmasıdır. İşbirliğimizin sürdüğü üç yıl boyunca, görüşlerimizi her gün karşılaştırdık, notlarımızı ve fişlerimizi değiş tokuş ettik, belgelerimizi ve yorumlarımızı eleştirdik, "öbürünü" yeni araştırmalar yapmak ve son dönemde, birbirini izleyen ve zenginleştirici şeyler yazmaya ittik. Kendi kendimizin ilk okuru olarak, bu eleştirel işbirliğinin, her zaman dostça kalsa bile bu bazan sertleşen eleştirilerin, ortak çalışmamıza kattığımız inanç ve ciddiliğin kanıtı olduğunu söyleme hakkını kendimizde görüyorsak bize kızılmasın. Emrimize verilebilen ve çok büyük bir yer tutan basılı kaynaklarla olabildiği ölçüde, gerekeni yaptığımızı düşünüyoruz. Kaynakları ne olursa olsun, hepsini bir tarihçi gözüyle incelemeye ve her türlü ön yargıyı yok etmeye, olabildiği kadar az yargıda bulunarak olguları namusluca ortaya

koymaya çalıştık. Böylece herkese, kendince önemi bulunan şu ya da bu yöne parmak basma olanağı bıraktığımızı umuyoruz. Bu nedenle itirazlarınızı, eleştirilerinizi, yeni tanıklıkları, işimizin ötesinde ve işimizle birlikte gerçeğin öğrenilmesine katkıda bulunabilecek her şeyi bize bildirirseniz mutlu oluruz. Bizim gözümüzde, gerçek, ancak devamlı bir araştırmanın ürünü olabilir.

Kalıyor geriye - ve bu ödevlerimizin en önemlilerinden biri - katkıları bulunmasa bu kitabın gün ışığına çıkamayacağı kişilere: Minuit Yayınları müdürü Jérôme Lindon'a, bizi kendisiyle tanıştıran arkadaşlarımız Edgar Morin ve Kontas Axelos'a, ve özellikle, İspanyol olsun olmasın, politikacı, yazar, işçi, Avrupa'dan ve Amerika'dan bize cevap veren, anılarını ve arşivlerini karıştıran soru kağıtlarımıza saatlarını ayıran, basılmamış belgeleri ya da kaybolmuş tanıkları arayan, teker teker anılamayacak kadar sayıları çok olan ve bu kitabı bizimle birlikte yazan kişilere teşekkür etmek. Siyasal görüşlerinin çeşitliliğine rağmen, tek kaygıları gerçeğe yaklaşmakta bize yardım etmek oldu. Bu konuda eşsiz olan kitaplığını ve belgelerini emrimize veren, öğütleriyle bize yardım eden Jordi Arquer'e de özel teşekkürlerimizi belirtiyoruz. Jean -Jacques Marie de bizim için Rus dilindeki belgeleri çevirdi.

P. B. *E.T.*

SİMGE, TOPLULUK ve SİYASİ PARTİLER TABLOSU

HALK HAREKETİ: Tutucu Katolik parti.
ANTİFAŞİST GENÇLİK İTTİFAKI: 1937 başında, J.S.U. çoğunluğuyla "cumhuriyetçi" gençlik hareketlerinin birleşmesi.
ASALTO: Cumhuriyetçi muhafız birlikleri.
A.V.E.R.: Cumhuriyetçi İspanya Gönüllüleri Derneği.
CAMİSAS VİEJAS ("eski gömlekler"): Eski Falanjcılar.
C.E.D.A.: İspanyol Özerk Sağ Konfederasyonu.
C.N.T.: Ulusal İş Konfederasyonu (anarşist-sendikacı).
GELENEKÇİ BİRLİK: Carlos yanlısı kralcı parti.
C.T.V.(CORPO TRUPPE VOLONTARİE): İtalyan savaşçı birlikleri.
ESQUERRA: Özerklik yanlısı Katalonya partisi.
EUZKADİ: Özerklik yanlısı Bask partisi.
F.A.İ.: İspanyol Anarşist Federasyonu.
FLECHAS: Falanjcı Gençlik Hareketi.
DEVRİMCİ GENÇLİK CEPHESİ: 1937 yılında J.C.İ. ve J.L.'nin bir araya gelmesiyle oluşan gençlik hareketi.
G.E.P.C.İ.: U.G.T.'ye bağlı, tüccar ve sanayicilerin sendika örgütü.
HİSMA: Milliyetçi İspanya'yla ilişkileri yürütmekle görevli Alman ticaret şirketi.
İ.C.: Komünist Enternasyonali (Komintern).
J.C.: Komünist Gençlik Hareketi.
J.C.İ.: İspanyol Komünist Gençlik Hareketi (P.O.U.M.'ye bağlı).
J.L.: Anarşist Gençlik Hareketi.
J.O.N.S.: 1934 yılında Falanj bünyesinde eriyecek olan, Ulusal Sendikacı Saldırı Cuntaları.
J.S.: Sosyalist Gençlik Hareketi.
J.S.U.: Birleşik Sosyalist Gençlik Hareketi (1936 yılında J.S. ve J.C.'nin birleşmesi sonucu doğmuştur).
LLİGA: Katalonya Burjuva Partisi.
N.K.V.D.: Rus gizli polisi (G.P.U.).
TEK PARTİ: 1937 nisanından sonra Franko yanlısı olan tek parti.
FALANJ: İspanyol faşist örgütü.
P.S.O.E.: İspanyol Sosyalist İşçi Partisi.
P.S.U.C.: Katalonya Birleşik Sosyalist Partisi (1936'da kuruldu).
P.O.U.M.: Marksist İşçi Partisi.
REQUETE'LER: Kralcı askeri örgüt.
S.E.U.: Milliyetçi öğrenci sendikası (1937'de kuruldu).
S.İ.M.: Cumhuriyetçi gizli polis.
TERCİO: Yabancılar Lejyonu.
U.G.T.: Genel İş Konfederasyonu (sosyalist eğilimli konfederasyon).

BİRİNCİ KİTAP

BİRİNCİ BÖLÜM

OLİGARŞİYİ OLUŞTURANLAR VE CUMHURİYETÇİLER

XX. yüzyıl başının İspanyası Batı'nın en geri ülkesidir: Tekdüzeleşen bu dünyada geleneklerin oluşturduğu bir adadır ve başındakiler çağdaş siyasal ve ekonomik akımlar karşısında, "İspanyolluğu" ayakta tutmuş olmakla öğünmektedirler. Oysa, geçmişinin içine iyice gömülen bu ülkede olmuştur 1936 yılından başlayarak iki büyük savaş arasındaki son devrim. 1917 yılının Rusya'sı gibi, İspanya da, o sıra kapitalist dünyanın en güçsüz halkasıdır. İspanyol devrimi, Rus Ekiminden farklı olarak, yayılmaktaki bir yangının ilk kıvılcımı değil, artık bütün Avrupa'da sönmüş bulunan bir ateşin son aleviydi. Rus devrimi, Birinci Dünya Savaşının sonunu bildirmişti. İspanyol devrimi, sonunda, İkinci Büyük Savaşa hazırlanan dev güçlere verimli bir deney alanı sunmaktan başka işe yaramayacaktı. İç savaşa dönüşen devrim, sonunda, İkinci Dünya Savaşının girişi ve genel tekrarı olacaktı.

GEÇMİŞİNİN ALTINDA EZİLEN BİR ÜLKE

Genel ekonomik gelişmesindeki gecikmeye borçluydu Çarlık Rusyası geri kalmışlık özelliğini. İspanya, tersine, garip bir çelişkiyle, yeni çağların başında öbür Avrupa ülkelerine karşı sağladığı üstünlüğün doğrudan sonuçlarına borçluydu kendi geri kalmışlığını.

Dünya ticaretinde gösterdiği gelişmeyle birlikte Avrupa üzerindeki üstünlüğünün görüldüğü çağda, krallığı merkezileşiyor, bölgesel özellikleri siliniyordu: Feodal İspanya gerilerken, çağdaş bir ulusun ve çağdaş bir devletin ilk belirtileri görülüyordu. Ama bu yayılmanın erken oluşu bile geri tepen bir silah olacaktı. Amerika'nın keşfi ve Yeni Kıta üzerinde uçsuz bucaksız bir imparatorluğun kuruluşu, çöküntü tohumlarını kendi içinde taşıyordu. Kralın kalyonları tarafından getirilen değerli madenler Avrupa'yı canlandırırken, ana yurt felce uğramıştı sanki. XVI. yüzyıl tarihçilerinin büyük bir ustalıkla yazdıkları gibi, hem "zafer çeşmesi" oluyordu, hem de "sefalet vadisi". İspanya, XIX. yüzyılda, yeryüzündeki son sömürgelerini de

yitirdi ve yaşlı Avrupa'nın değişimini tamamlamakta olan endüstriyel ve liberal devrim ona ancak şöyle bir dokunup geçti.

Eski rejimin sınıfları yozlaşmaya devam ediyor, ama doğumu beklenen yeni kentsoylu toplumunun oluşması tamamlanamıyordu. Kapitalist gelişmenin gecikmesi, ekonomik ilişkilerin daralması, ulusun oluşumunu frenliyor, merkezden kopma eğilimlerini ve çeşitli bölgelerdeki ayrılıkçı istekleri güçlendiriyordu. XIX. yüzyılda sınırlı bir sanayi gelişiminden yararlanabilmiş olan Bask ve Katalan girişimciler, Kastilya oligarşisinin boyunduruğuna, sabırsızlıkla, ama bu boyunduruğu sarsacak gücü bulamadan katlanıyorlardı. Proleterleşmiş köylü yığınları öfkelerini bazan zorlu parlamalarla ortaya koyuyorlardı. Makine yüzyılının ortasında gerçek birer "jacquerie"ydi(*) bunlar. Binbir bağla köylü dünyasına bağlı olan, aynı savaşçılıkla beslenen bir proleterya örgütleniyordu. Böylece birikiyordu, karmaşık bir toplumun bütün girintilerine, henüz çok canlı ve çok ağır olan ve XX. yüzyılın başında sonu gelmeyecekmiş gibi görünen bir geçmişi yıkma tohumları.

YARI SÖMÜRGE BİR ÜLKE

XX. yüzyılın başında, İspanya, öncelikle bir tarım ülkesidir. Emekçi halkının yüzde yetmişinden çoğu tarım kesiminde çalışmaktadır. İspanyol köylüsü ortaçağda yaşayan atasının araçlarıyla iş görmektedir: Ülkenin bütününde, hâlâ, bilinen karasabanın çok ilkeli olan bir tür karasaban kullanılmaktadır çoğunlukla. Hektar başına elde edilen verim Avrupa ülkeleri içinde en düşük olanlardan biridir ve işlenebilecek toprakların yüzde otuzundan fazlası boş durmaktadır.

Var olduğu yerlerde, sanayi, atelye çağından yeni çıkmıştır. Birikim çok ağır gerçekleşmektedir: Bir tek Bask ülkesindeki demir-çelik fabrikaları büyük kapitalist sanayiin çizgilerini taşımaktadır. Katalonya bölgesinde, toplam üretim açısından en büyük önemi olan tekstil sanayii, hâlâ binlerce minik atelye durumundadır.

İspanya'nın, yabancı ülke sanayilerinin işlenmiş ürünlerine karşı dünya pazarlarına sunabileceği, kendi toprağının ve toprak altının ürünleridir. Ama yine bu İspanya, kaçınılmaz bir biçimde, en verimli ve en önemli kesimlere otuz, kırk yıldan beri yatırım yapan yabancı sermayenin gözüne kestirdiği bir ülkedir: Demiryollarına ve Tramvay şebekesine Belçika sermayesi (yarım milyar frank), madenlere, tekstil sanayiine, kimya sanayiine Fransız sermayesi (üç milyar frank), Katalonya ve Levante'deki hidroelektrik santrallarına Kanada sermayesi, Bask ülkesindeki demir-çelik fabrikalarına, gemi tezgâhlarına ve Rio Tinto(1) bakır madenlerine İngiliz sermayesi (beş milyar

(*) XIV. yüzyılda, Fransa'da, soylulara karşı olan köylü ayaklanması.

frank), yeni ortaya çıkan ama ötekilerden aşağı kalmayan ve özellikle telefon şebekesini denetleyen Amerikan sermayesi(2), 1936'da Levante elektrik şirketlerine giren ve demir-çelik sanayiine sızmaya çalışan Alman sermayesi ülkeye egemendir.1914-18 savaşı, önünde birtakım yeni pazarlar açarken göreli bir rahatlık da getirmiştir İspanya'ya. Bir anda yiyecek maddeleri ve hattâ belirli ölçüde, işlenmiş ürünler satan bir ülke durumunda bulmuştur kendini. Ama barışın geri gelmesi, sanayi güçlerinin rekabetine dayanamadığından onu dünya pazarlarından kovmuştur. Büyük ekonomik kriz 1929'da ülkeye ağır bir darbe indirmiştir; büyük devletlerce dikilen gümrük engelleri tarım ürünlerinin yolunu kesmekte ve ulusal sanayi ürünlerini güçlükle sindirebilecek durumdaki iç piyasanın yıkılmasına yol açmaktadır: Yarı sömürge yapısı taşıyan İspanya gibi ülkeler, 30 yıllarının kriziyle bu krizin toplumsal sonuçlarını daha da ağır olarak duyacaklardır.(3)

İSPANYOL TOPLUMUNUN YAPISI

Büyük toplumsal farklılıklar en ufak ekonomik sarsıntıların etkisini büyütmekte, ayak uydurma olanakları çok sınırlı bir bünyeyi sertleştirmektedir. Henri Rabasserie'le (4) birlikte, ülkenin emekçi halkını oluşturan on bir milyon İspanyol içinde, çalışarak kendini ancak geçindirebilen sekiz milyon "yoksul" bulunduğunu söyleyebiliriz: Bunun bir milyonu küçük zanaatkâr, iki ya da üç milyonu tarım işçisi, iki ya da üç milyonu fabrika işçisi ve madenci, iki milyonu da rençper ya da küçük toprak sahibidir. Bu yığınla Rabasseire'in "asalaklar" diye adlandırdığı bir milyon ayrıcalıklı kişi -memurlar,papazlar, askerler, aydınlar, büyük toprak sahipleri ve büyük kentsoylular- arasına, yarısı rahat geçinen köylülerden, yarısı da en gelişmiş merkezlerde -Barcelona, Valencia, Bilbao, Santander...- toplanmış küçük burjuvalardan oluşma bir orta tabaka girmektedir.

Bu sekiz milyon "yoksul emekçi", en düşük düzeye indirilmiş bir tüketimle, büyük bölümü besine ayrılmış bir bütçeyle, tekdüze hayat koşullarında geçimini güçlükle sağladığı sürece hiç bir gelişme olasılığı yoktur. Kapitalist düzen çerçevesinde üretim güçlerinin gelişmesi, dışta, dünya piyasasına açılmayı engelleyen gümrük duvarları ya da büyük yabancı ülkelerin rekâbetiyle kapalıdır. İçte, sağlam ve refah içindeki bir köylü sınıfının yaratılması bir iç pazarın oluşturulmasına olanak tanıyabilirdi. Ama bu da İspanya'nın bir numaralı sorununun çözümlenmesini gerektiriyordu: Toprak sorununun çözümlenmesini. Toplumsal zıtlıklar güçlü bir biçimde kırsal yörelerde görülüyor, yüzyıllık nefretler oralarda besleniyordu.

TOPRAK SORUNU

1931 yılında, iki milyon tarım işçisi topraktan yoksundu; buna

karşılık elli bin büyük toprak sahibi İspanyol toprağının yarısını elinde tutuyordu. Topraklarının yüzölçümü bir hektarı geçmeyen bir buçuk milyon küçük toprak sahibi yaşamak için büyük toprak sahiplerinin yanında çalışmak zorundayken, 10.000 toprak sahibinin yüz hektardan fazla toprağı vardı... Bazı bölgelerde büyük toprak sahiplerinin egemenliği mutlaktı: Sevilla yöresinde, bölge topraklarının yüzde 72'sini toprak sahıplerinin yüzde beşi ellerinde tutuyorlardı; Badajoz yöresinde, toprak sahiplerinin yüzde 2,5'i toplam bölge topraklarının yüzde 60'ına sahipti. 79.000 hektar toprağı olan Medinaceli dükünün, 51.000 hektardan fazla toprağın sahibi Penaranda dükünün adları sık sık anılır....

Ancak toprakların ve köylülerin içinde bulunduğu koşullar, bu kesin rakamların ortaya koyabileceğinden çok daha farklıdır. Toprağı işleme yöntemleri doğal koşullara, özellikle kuraklık derecesine göre değişmektedir. Bu değişik biçimler, köylülerin toprak için verdikleri yüzlerce yıllık savaşların da sonucudur. Geçici işlerde çalışan emekçiyle bağımsız küçük toprak sahibi arasında, kira süreleri değişen bir sürü ortakçı, yarıcı, dosdoğru ortaçağın derebeylik rejiminden kalma paralar ödemek zorundaki küçük toprak sahibi bulunmaktadır. Gerald Brenan'ın(5) da belirttiği gibi, başlıca iki tarımsal sorunu birbirinden ayırmak gerekir bunun için: Çoğunlukla, işleyenlerin geçimini sağlayamayacak kadar küçük olan Kuzey ve Orta İspanya'daki çiftlikler ve emekçi bolluğunun çok düşük ücretler ödemeyi sağladığı, toprak emekçileriyle işlenen Güneyin büyük çiftlikleri.

Ortaklaşa kullanılan otlaklardan yararlanan Asturia bölgesinin küçük toprak sahibi, Bask, Navarra ya da Maestrazgo bölgesinin ortakçısı, rahat bir hayattan habersiz olsa bile sefaleti pek tanımaz. Ama minicik toprağının üzerinde yaşayan Galicia köylüsü, derebeylik döneminin kalıntısı olan vergilerin foro 'nun yükü altında ezilirken, Leon, eski Kastilya ve Aragon yaylasının köylüsü, çoğunluk tefecilerin elinde çırpınıp durmaktadır. Levante köylüsü bazan bir censo ödeme koşuluna bağlı bulunan babadan kalma toprağı satın almayı başarmışsa, Granada ve Murcia'nın sulanan ovalarındaki köylü büyük kiralar ödemek zorundadır. Katalonya'nın küçük toprak sahibi göreli bir rahatlık içindedir, ama komşusu "rabassaire"(6) son yıllarda koşullarının gitgide kötülediğini görmektedir.

Yeni Kastilya yaylasında, soyluların topraklarının aşağı yukarı tümü ortakçılık biçiminde işletilmektedir. Ama burada da en büyük dram, kira sürelerinin kısalığı ve kira koşullarının güçlüğüdür. Toprak sahibinin hiç bir yükümlülüğü yoktur, kirayı dilediği gibi yükseltebilir, üstelik adamlarının köylüyü ezmesine de göz yumar çoğunluk. 1929 yılı vergi kayıtlarına göre, 1.000.000 aile reisinden 850.000'inin günlük geliri bir pesetanın altındadır. La Mancha ve Estremadura bölgelerinde çiftlikler daha büyük, küçük işletmecilerin sayısı daha azdır. Ovalarda, sık rastlanan köylü türü

yuntero'dur. Bu topraksız ve bir çift katır sahibi köylü, olanak buldukça, toprakları üzerinde yaşamayan büyük toprak sahibinin toprağını işler.

Endülüs büyük çiftliklerin bulunduğu bölgedir. Burada bir büyük toprak sahibinin yıllık geliri aşağı yukarı 18.000 peseta, bir küçük toprak sahibininse 161 pesetadır. Ama köylü çoğunluğunun hiç toprağı yoktur: Braceros diye adlandırılan ve iki günün biri işsiz olan bu insanlar, en rezil koşullarda çalışarak kazandıkları düşük bir parayla yaşamak zorundadırlar(7). Büyük çiftliklerde, labrador adı verilen ve her an keyfi cezalarla ya da işe alırken şantaj yaparak köylülerden kopardığı paralarla zenginleşme peşindeki çiftlik kâhyalarının denetimi altında sürer gider bu çalışma. İşlenebilecek toprakların birçoğu boş durur, ya sahibi buralardan avlanmak için yararlanmakta ya da bracero'ların ücret arttırımı isteklerine engel olmak için böyle davranmaktadır. Çünkü, Avrupa'nın belki de en yoksul insanlarının yaşadığı bu ülke, aynı zamanda sınıfsal nefretin, her an baş kaldırmaya hazır olan kölenin ülkesidir: Topraksız köylü açtır toprağa...

Kısacası, bir avuç büyük toprak sahibi egemendir İspanya toprağına(8). Düşmanlarının deyimiyle "oligarşiyi oluşturanlar" yüzyıllardan beri ayrıcalıklarının ve servetlerinin başlıca bölümünü köylü yığınının sırtından korumayı başarmışlardır. Krallık onların rejimi olmuştur, çıkarlarına ve isteklerine gerçekten uygun düşen tek rejim. Bu rejimi korumak için, 1923 yılında, general Primo de Rivera'nın diktatörlüğünü getiren askeri darbeye razı olmuşlardır. 1930 yılında, kralın ve oligarşiyi oluşturanların rızasıyla Primo kovulmuş ve general Berenguer iş başına getirilmiştir. 1931 yılında Cumhuriyetin ilânı şiddete baş vurulmaksızın gerçekleşecektir: Devlet Başkanı olan büyük toprak sahibi Alcala Zamora'nın mikrofonda açıkladığı gibi, "barışçı bir devrim"in "kıvanç duyulacak ayrıcalığı"dır bu. Krallık, ekonomik ve toplumsal rejimde büyük bir değişiklik olmaksızın yerini Cumhuriyet'e bırakacaktır. XIII. Alfons, İspanya'dan ayrılır ama tahtından inmeyi kabul etmez. Oligarşiyi oluşturanların hemen hemen tümü ona bağlı kalır. Yeni siyasal rejim içinde, her zaman üstünlüklerine destek olan sağlam direkleri -kilise ve ordu- korumaktadırlar.

KİLİSE

İspanyol kilisesi de, 80.000 papaz, keşiş ve rahibesiyle, dosdoğru ortaçağın içinden çıkmışa benzeyen bir garipliktedir. Ruhsal ve maddesel gücü çok büyüktür. Ancak zenginliklerini tam olarak saptamak güçtür. Kuşkusuz, sık sık söylendiği gibi, ülkenin en büyük toprak sahibi değildir; ama en büyük toprak sahiplerinden biridir. Cumhuriyet ilânının ertesinde Adalet Bakanlığınca yapılan soruşturma, kilisenin aşağı yukarı 130 milyon peseta değerinde 11.000 çiftlik sahibi olduğunu ortaya

koymuştur. Kentlerdeki varlığı da bundan aşağı kalmaz, iş dünyasının, bankacılık ve sanayiin büyük güçlerinden biri olup, doğrudan ya da göstermelik adamları aracılığıyla, Urquijo Bankası, Rif bakır madenleri, kuzey demiryolları, Madrid tramvayları ya da Akdeniz Gemicilik Şirketi gibi büyük şirketleri denetlemektedir.

Krallık döneminde eğitime egemen olan kilise, cumhuriyet süresince de bu egemenliğini büyük ölçüde sürdürmüştür (9). On iki milyon kişisi okuma yazma bilmeyen -nüfusun yarısı- bu ülkede, beş milyondan fazla yetişkini eğiten, onlara okuma yazma öğreten kilise okulları olmuştur. Ama eğitim üzerindeki bu egemenlik aynı ölçüde bir etkililiği getirmemektedir. 1931 yılının mayıs ayına damgasını vuran Katolik düşmanı gösteriler, kilise ve manastır yangınları, kökü çok derinlerde bulunan bir olayı ortaya koymaktadır: Halk yığınları kilisenin baskısından sıyrılmıştır ve ona karşı çıkmaktadır(10). Toplumsal eşitsizliğin daha az dikkati çektiği -ya Galicia'daki gibi, herkes yoksul olduğundan ya da genel hayat koşulları, Bask ülkesinde, Navarra'da, Levante'de, Katalonya'da ve belli bir ölçüde Eski Kastilya'da olduğu gibi, katlanılabilir sayıldığından- bölgelerde kilise nin köylü yığınlarıyla bağlarını koruduğunu burada belirtmek ilginç olacaktır. Öteki bölgelerde, büyük çiftliklerin İspanya'sında, kilise, zenginlerin bir propaganda ve destekleme aracı, adaletsizlik temeline dayanan bir toplumsal düzenin ve mülkiyetin savunucusu, her türlü toplumsal gelişmenin kararlı düşmanı, emekçilerin düşmanı sayılmaktadır. Toledo Başpiskoposu Monsenyör Segura, 600.000 pesetayı bulan yıllık geliriyle, İspanyol Kilise'sinin gerici ve işbirlikçi yönünü en iyi biçimde canlandırmaktadır. Bu din adamı, bu "XIII. yüzyıldan kalma rahip","banyonun, dinsizlerin değilse şeytanın bir buluşu olduğunu düşünen ve eski çağların bir keşişi gibi kendine eziyet etmek için kıl gömlek giyen bu kişi (11)", İspanya'nın en büyük din adamı, cumhuriyete kayıtsız şartsız karşı çıkanların başlıcası, yalnız her türlü "çalkantının" değil, her türlü liberalizmin kararlı düşmanı olacaktır.

İSPANYOL ORDUSU

İç yapısıyla olduğu kadar toplum içindeki yeriyle de, İspanyol ordusunun Avrupa'da bir benzeri yoktu. Kalan sömürgeleri korumak için yüzyıldan beri girdiği her savaşta yenilen bu ordu, aynı zamanda özerk bir siyasal kuruluş olarak da kendini göstermekteydi. Kısacası, hükümet darbesinden başka iş bilmeyen bir orduydu bu. Üst üste gelen yenilgilerin altında ezilen, küçük düşen subaylar, bunun sorumluluğunu birbirini izleyen hükümetlerin sırtına yüklemekteydiler. Faslı lider Abdülkadir'e karşı girişilen Rif savaşı 1921'den 1926 yılına dek uzamış, yalnız 1924

yılında 15.000 İspanyol askerinin canına mal olmuş, ancak Lyautey komutasındaki Fransız birliklerinin işe karışmasıyla zafere ulaşmıştı. Komutanlar, büyük yenilgilere rağmen, sömürgelerin yeniden ele geçirilmesinin başlıca savunucuları olarak ortaya çıkmışlar, yabancılar lejyonunun komutanlarından yarbay Francisco Franco, ilk kez bu rolde görünmüştü politika sahnesinde. Zaferden sonra Fas Ordu'nun kalesiydi: Generaller, orada, gerçek birer Roma konsülüydüler.

İyi aile çocukları için onurlu bir çıkış yolu olan subay sınıfı, ayrıcalıklarına kıskançlıkla bağlıydı, başlıca işi hükümet devirmekti ve geçmişe bağlı olanların gözünde bütün İspanyol erdemlerini yaşatmaktaydı. Genel uyuşukluk havası içinde, yönetici sınıfların tek gerçek silahı, son çaresi ve en büyük umuduydu. Ordu komutanlarının rızasıyla cumhuriyet ilân edilmişti. Ama en çok sözü dinlenen şeflerinden birinin, general Sanjurjo'nun, 12 Ağustos 1932 günü başarısızlıkla sonuçlanan hükümet darbesi girişimi, cumhuriyet, oligarşiyi oluşturanların buyruklarına boyun eğmediği sürece bu rızanın her an geri alınabileceğini göstermişti(12).

Dikkati çeken nokta, topçu birliklerinin elinde eski 75'lik toplar bulunan, piyadeleri 1909 yapısı Lebel tüfekleriyle donatılan, uçakları herhangi bir yabancı ülke hava kuvvetleri karşısında tutunamayacak durumda bulunan bu ordunun, bol makineliye sahip olmasıydı. Çağdaş bir ordu karşısında bir hafta direnemezdi, ama bir ayaklanma girişimini kanla boğacak yetenekteydi. Kötü beslenen, kötü giydirilen, kötü donatılan askerleri aynı zamanda çok da kötü eğitilmekteydi. Çok düşük bir teknik düzeyde olan subaylarının en tecrübelileri, Fas'taki birliklerde görev almış sömürge subaylarıydı. Ama bu ordunun seçkin birlikleri de vardı, Rif savaşı sırasında general Millan Astray tarafından örgütlenen Yabancılar Lejyonunun Tercio'su gerçek bir muvazzaf birlikti ve Faslılardan oluşan alaylarına en geri ve en savaşçı dağ kabilerinden asker seçilmişti. Bu paralı askerler, lejyonerler ve Araplar, iç savaş ordusunun vurucu birlikleriydi. 1934 ekiminde, Asturia madencileri sağın iktidara gelme olasılığına karşı ayaklandıklarında on iki günde ayaklanmayı bastıran, bu "İspanyolluğa" yabancı, ama etkili seçkin birlikler olmuştu. Ve ön saflarında, iki yıl önce Sanjurjo'yla birlikte Cumhuriyete karşı ayaklandıkları için cezalandırılan subaylardan birkaçı görülecekti.

Bu ordunun en az eksikliğini duyduğu da subaylardı. Krallık yönetimi sırasında, 800'ü general olan 15.000 subay vardı İspanyol ordusunda. Bu da, altı askere bir subay, yüzden biraz fazla askere de bir general düştüğü anlamına geliyordu. Cumhuriyet yönetimi sırasında, cumhuriyetçi subayların sayısı gitgide azalmaktaydı. Azana hükümeti, subay kadrosunu hafifletmek için, erken emekliye ayrılma isteminde bulunacaklara tam maaş verileceğini açıklamıştı: Pek çok solcu subay, havası kendilerine artık

dayanılmaz gelen ordudan ayrılmak için bu fırsattan yararlanacaktı. Subayların ezici çoğunluğu, büyük komutanların tümü kesinlikle kralcıydı, oligarşi yanlısıydı her türlü gelişime karşıydı, devrimin can düşmanıydı (13).

BURJUVAZİ

Geçmişin baskısı, kuramsal olarak yeni sayılabilecek genç İspanyol burjuvazisi üzerine dek ağırlığını duyurmaktaydı. İspanya'nın sanayileşmesi, daha önce de gördüğümüz gibi, XIX. yüzyıl süresince çok ağır ve coğrafya yönünden sınırlı kesimlerde ilerlemişti. Bu ağırlık ve yerellik, böylece yaratılan burjuva sınıfına özgü özellikleri açıklamaktaydı. Biskay ve Bilbao bankasının temsil ettiği gerçek bir finans oligarşisi, bir tek Biskay ve Asturia yöresinde oluşmuştu. Tarihçilerin çoğu, yeniden iş başına getirilen krallığa bağlı tarım oligarşisi karşısında liberal hareketin yenilgiye uğramasının ertesinde, bu kapitalizmin ortaya çıkışının siyasal koşullarını belirtmekten geri durmamışlardır. Burjuva liberalizmi, burjuvazinin ülkeye gerektiği gibi yerleşememesinden yakınmaktadır, ama düşmanları tarafından hep bir yabancı ürün olarak suçlanmıştır. XX. yüzyılın ortasına doğru, liberal burjuva, önce bir afrancesado(14) olmadığını kanıtlamak zorundadır. Yabancı fikirlerin sözcüsü olmasından ya da yabancı sermayeye paravanalık etmesinden kuşkulanılan İspanyol burjuvası, "yöneticiler" çevresine kabul edilme isteğiyle, ödünleri, yadsımaları, pes etmeleri çoğaltmıştır.

Bilbao ve Asturia milyonerleri büyük toprak sahipleri oligarşisine katılmakta acele etmişler ve İspanya Bankası'nın (15) yönetimini onlarla paylaşmışlardır. Yeni doğan bu genç iş çevreleri oligarşisi, kişisel olduğu kadar da ekonomik, bin bir bağla aristokrasiye bağlıdır. Krallığın en büyük devlet adamlarından Kont Romanones , Guadalajara yöresinin büyük toprak sahiplerindendir, Madrid'in en çok taşınmaz mal sahibi kişisidir, Penarroya madenlerinin ve birkaç önemli bankanın büyük ortaklarındandır. Bu yüzden burjuvazi, geniş varlıklılar oligarşisinin bir kesimini oluşturan büyük toprak sahipleri oligarşisine dokunduğundan, İspanyol ekonomisine, derin bir değişim geçirmesi için gerekli itilimi verecek güçten yoksundur.

Devrim öncesinde, Juan March'ın kişiliğinde, bu oligarşi en güçlü belirtisini bulmaktadır. Kral XIII. Alfons döneminde Tekel'in başına getirilen, ilk cumhuriyet hükümeti tarafından vatana ihanet ve sahtekârlıkla suçlanan bu eski kaçakçı, büyük sanayici ve iş adamı, aynı zamanda da büyük çiftliklerin sahibidir ve İngiliz kapitalist çevrelerinin güvenilir adamıdır. Romanones, Rio Tinto'dan Sir Auckland Geddes, Fransız, İtalyan ve Alman kapitalist çıkarlarının temsilcileriyle birlikte yer aldığı İspanyol Sanayii Merkez Bürosu başkanıdır. Cumhuriyete karşı olan her şeye paraca yardım etmektedir ve iç savaşı hazırlayan olaylar sırasında, içte olduğu kadar da dışta, sonucu etkileyecek bir rol oynayacaktır.

İspanyol aristokrasisi, kapitalist gelişme hareketine katılmayı bilen İngiliz aristokratından çok farklıdır. Toprağını bir iş gibi geliştirmeyi hiç düşünmemekte, her şeyden önce doğuştan hak sahibi olduğunu sandığı ucuz el emeği üzerindeki efendilik otoritesini korumaya bakmaktadır. Tek varlık nedeni bağlı olduğu sınıfıdır ve İspanya'nın kendisi olduğunu inanarak söylemektedir. Ardında kendisine birbirinden ayrılmayan, ad, servet ve otorite bırakmış ataları durmaktadır. Doğal olarak kralcıdır ve kendi sınıfının yasasından başka yasa tanımamaktadır.

Soyluların çoğunluğu, toplumsal durumun korunması ilkesi olarak XIII. Alfons'un ve krallığın yanındadırlar. Cumhuriyet döneminde, Goicoechea ve Jose Calvo Sotelo'nun yönettiği, Ansaldo'ya göre "ayaklanmanın yasal paravanası" olan "İspanya'nın Yeniden Doğuş Partisi" kadroları soylularca sağlanmaktadır. Sotelo, sürgünden döneli beri, kralcı olmaktan çok açıkça tutucu, "meslek kuruluşlarına dayanan ve otoriter" bir partinin önde gelen kişisidir. Henüz gençtir -1893 doğumludur-, ardında şimdiden parlak bir politika hayatı vardır. 25 yaşında milletvekili seçilmiş, ertesi yıl Valencia valisi olmuş, Primo de Rivera'nın diktatörlüğü sırasında Maliye Bakanlığına getirilmiştir. Balbo aracılığıyla, Roma'daki faşist hükümetle devamlı ilişkileri olmuştur. Oligarşi'nin bütün etkili çevrelerine, özellikle Başpiskopas Segura'ya bağlıdır, nasyonal sosyalizmin ve faşizmin hayranı olduğunu açıkça belirtir, parlak bir konuşmacı, iktisatçı olarak ün yapmış iyi bir gazetecidir. 1936 yılının Millet Meclisinde, aşırı sağın şefi ve generaller komplosunun yöneticilerinden biri olacaktır.

"Gelenekçiler Birliği" -öteki kralcı hareket-, tartışmasız, bağnaz bir ruhban sınıfının etkisindeki Navarra bölgesinin küçük köylülerinden oluşma halkçı bir temele sahiptir. Napolyon'a karşı verilen savaşlardan sonra doğan "Carloscu" hareket, yüzyılı aşkın bir süredir, "Tanrı, Vatan, Kral" parolası altında en bağnaz Katolik tutucuları bir araya toplamakta, sonuncusu Alfonso Carlos olan kral adaylarının "haklı" otoritesini yeniden sağlamak için bıkıp usanmadan düzen kurmaktadır. Gerçek şefi olan Manuel Fal Conde, yıllardan beri, hareketi sistemli olarak cumhuriyete karşı silahlı ayaklanmaya hazırlamaktadır.

31 Mart 1934 günü, Yeniden Doğuş Partisi adına Antonio Goicoechea, Carloscular adına Antonio Lizarza ve tuğgeneral Barrera, Roma'da Mussolini'yle bir anlaşma imzaladılar. Bu anlaşmayla, Duce silah ve para yardımıyla cumhuriyeti devirmek için başlattıkları hareketi desteklemeye söz veriyordu. 1934 ve 1936 yılları arasında, Carloscu askeri örgüte bağlı bir sürü genç, (requete'ler) İtalya'da askeri eğitimden geçti. İtalyan yardımıyla Navarra'da silah stokları oluşturuldu(16).

Carloscular ve Alfonscular, kavramını bile "İspanyolluğa" hakaret

saydıkları halk oyuna boyun eğmeyi kabul etmiyorlar, devrimciler gibi liberaller tarafından da yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya bulunan İspanya'yı ve Hıristiyanlığı korumak için kendilerine tanrısal bir görev verildiğine inanıyorlardı...

HALK HAREKETİ

İspanyol Kilisesi, kendisini kralcıların izinden sürüklemeye çalışan görevlilerinin hemen peşinden gitmedi. Anlaşıldığı kadarıyla, daha "politik" olan Vatikan'ın öğütleriyle, cumhuriyet döneminde, Cizvitlerin ve güvenilir adamları, El Debate gazetesi yöneticisi Angel Herrera'nın daha esnek çizgisi üstün geldi. "Kralcılık" kadar "Cumhuriyetçilik" etiketini de istemeyen, parlemanter rejim çerçevesinde kalmayı kabul eden, ama Anayasada, Devlet'in layikliği ilkesiyle ilgili bütün maddeleri kaldırma niyetinde olduğunu açıkça belirten, halk yığınlarına dayalı büyük bir Katolik parti kurmak, örgütlemek ve bu partiyi canlandırmak söz konusuydu(17). Böylece kurulan "Halk Hareketi", din adamlarınca yönetilen Katolik Hareket'in, gerici ve otorite yanlısı bir parti biçiminde seçim arenasına aktarılmasından başka şey değildi. Bu partinin başında da, Katolik bir hukukçunun oğlu, Salamanca'daki "Salésien"lerin parlak bir öğrencisi, Debate gazetesine yazılar yazan José Maria Gil Robles'di. Herrera tarafından kilisenin ve zenginlerin partisini yönetmek üzere seçilen Robles, çok zengin bir kontun kızıyla evli olup üstlendiği görevi yürütecek yeteneklerden yoksun değildi: İyi örgütçüydü, yetenekli bir konuşmacıydı ve eyleme geçme yönünden de yetenekleri vardı. Kendine örnek olarak, etkililiğine hayranlık duyduğu ama Katolikliğe karşı çıkışını onaylamadığı Hitler'i değil, Avusturya şansölyesi Dollfuss'u ve korporatist devletini seçmişti.

1933 yılında, örgütünü öteki sağcı gruplarla birleştirerek C.E.D.A.'yı (İspanyol Özerk Sağ Konfederasyonu) kurmayı başardı: Kralcı gruplarla seçimde iş birliği yapması büyük başarı kazanmasını sağladı. C.E.D.A., 1934'den 1936 yılına dek, ilk cumhuriyet hükümetinin bütün gerçekleştirdiklerini sistemli bir biçimde yıkacak olan, sağcı cumhuriyetçilerle gerçekleştirilmiş koalisyonun ruhu oldu. Cumhuriyetçiler ve sosyalistler tarafından bieno negro -iki karanlık yıl- diye adlandırılan bu iki yıl, tarım reformunun hasır altı edilmesine, ücretlerin sistemli olarak düşmesine,bir ara görevden uzaklaştırılan kralcı subayların yeniden kilit noktalara getirilmesine tanık olacaktı. Asturia madencilerinin ayaklanmasını bastırmada acımasız davranan C.E.D.A., ayaklanmanın lideri sosyalist yönetici Gonzalez Pena'nın asılmasına Devlet Başkanı karşı çıkınca koalisyondan ayrılacaktı. Aslında yetersiz olan ve kendi üyelerinden Tarım Bakanı Jimenez Fernandez (18) tarafından önerilen,yunteros'larla ilgili reformlara bile karşı çıkacaktı. 1935 yılında, artık tek başına ele geçirmek istediği iktidara adaydı.

ASKERLERİN KOMPLOSU

1934'den 1935 yılına dek Savunma Bakanlığı yapan Gil Robles'in hoşgörüsü altında, aşırı kişilerin bel bağladığı askeri hareket gelişmişti. 1934 seçimleri sonunda iş başına gelen hükümetin ilk işlerinden biri, 1932 yılında general Sanjurjo'nun hükümet darbesi girişimine katılan subayların bağışlanması oldu. 1934 yılında, Sanjurjo'nun girişimiyle "İspanyol Askeri Birliği" kuruldu ve kısa sürede büyük komutanların çoğunun katıldığı, hükümeti devirmek için girişilen çalışmaların merkezi oldu. Bu komutanlar arasında, Genelkurmay Başkanı general Franco, Savunma Bakan yardımcısı general Fanjul, ordu genel müfettişi general Rodriguez del Barrio vardı ve hepsi de cumhuriyet ordusunun kilit noktalarına yerleştirilmiş kralcı ve tutucu subaylardı. Kendilerine bağlı olanlardan general Barrera, kralcı Lizarza ve Goicoechea'yla birlikte, Mussolini'yle yapılan anlaşmaya imzasını atmıştı.

Carloscu liderlerle bağlantıyı sağlayan ve Navarra'da requete'lerin askerî eğitimini yöneten, "don Pepe" takma adıyla bilinen albay Varela'ydı ve kısa süre sonra general olacaktı. 1935 yazında, Asturia bölgesinde yapılan büyük askeri manevralar sırasında, hareketin resmî tarihçilerinden birine göre, Franco, Fanjul ve Goded "ulusal ayaklanma hazırlıklarının temellerini" attılar. Gil Robles'in partisi seçim yoluyla iktidarı ele geçirmeyi başaramazsa, ordu komutanları harekete geçmeye hazırdılar.

FALANJ

Almanya ve İtalya örneği, oligarşinin bazı çevrelerini, gelenekçi partilerden daha çağdaş siyasal araçlardan yararlanmayı düşünmeye itti.

1936'dan önce, milyarder Juan March, iç savaş sırasında çok önemli rol oynayacak olan bir harekete paraca destek oldu(19). 1932 yılında, diktatörün oğlu José Antonio Primo de Rivera, "İspanyol Falanjı"nı kurdu. 1934 yılında "Ulusal Sendikacı Saldırı Cuntaları"yla birleşerek "Gelenekçi İspanyol Falanjı" adını alan hareket, 1936 şubatındaki seçimlerin ertesine dek küçük ve gerçek etkisi bulunmayan bir grup olarak kaldı.

Falanj'ın 26 maddelik programı tipik bir faşist programdır: Cumhuriyetçileri oligarşi karşısında çekingen davranmakla suçlar, bankalarla demiryollarının millileştirilmesini, köklü bir toprak reformu yapılmasını önerir, ama "sınıf savaşıyla yozlaştıran ve bölücülük yapan" marksist doktrini eleştirir, karşısına "sınıfların ve mesleklerin bir tek hedefte", Vatan ve Avrupa ülküsünde birleşmelerini çıkarır. Bir tek kilise karşısındaki tutumu Falanj'ı Mussolini'nin fascio'sundan ayırır: Bir Falanjcı, Tanrı tanımaz bile olsa, İspanyol Kilisesi'nin kişiliğinde İspanya'nın tarihsel ülküsüne saygı duyar(20). Mussolini'nin ve Hitler'in başarıları, José Antonio

yanlılarına yakın gelecekteki zaferlerinin güvencesi gibi gelir, imparatorluk düşleri onları Fransız Fas'ına, "İspanyolluğun" ve "ortak kader"in başka bir ürünü olan Güney Amerika üzerindeki üstünlüklerinin yeniden sağlanmasına sürükler.

Falanj'ın kurucusu ve şefi José Antonio, çok sevimli, gençlik gibi büyük bir kozu elinde tutan, tartışılmaz bir incelik ve ozveriyle dolu, Endülüslü bir delikanlıdır. Bu yüzden en amansız düşmanlarının çoğu bile, ona karşı duydukları içten gelen bir yakınlıktan kendilerini kurtaramazlar. Yine de hareketi henüz ciddiye alınmamaktadır. Faşizm ve nasyonal-sosyalizm gibi falanjcılık da marksist örgütlerle daha iyi savaşmak, onların karşısına yılgı ve şiddet silahlarıyla çıkmak için "toplumsal" alanı seçmiştir. 1936 yılına dek bu halkçı görünüşlü harekete karşı çekimser davranan İspanyol oligarşisi, yasal seçimler çerçevesinde sağlanacak Gil Robles'in zaferine bel bağlamaktadır. Faşist doktrin ve yöntemlere bağlı, çoğunluk düşmanları gibi müttefiklerine ve kendisine para yardımı yapanlara karşı da çok sert davranan bir parti tarafından kurtarılmanın sakıncalarını kabul etmeye hazır değildir daha. 1936 şubatında, Falanj'ın topu topu birkaç bin üyesi vardır ve bunların bini Madrid'dedir. Seçimlere tek başına katılacak ve büyük yenilgilere uğrayacaktır. İşçi sınıfı yeniden sokağa dökülme gözdağını verirse yararlanılabilecek, yedek bir güç olarak kalır. Mussolini'yle görüşen José Antonio, yine de, komplonun başındaki askerî ve siyasal yöneticilerle yakın işbirliği içindedir.

ÖZERKLİK YANLISI CUMHURİYETÇİLER

Bu tehlikelere karşı çıkabilecek güçler azdır, özellikle de bölünmüştür. İspanyol ulusunun bütünleşmemesinin özerklik eğilimlerinin inatla sürdürülmesinin, bir Bask ve Katalonya burjuvazisinin varlığına rağmen gerçek bir İspanyol burjuvazisinin oluşumunu engellemesi, cumhuriyetçi ve liberal İspanyolların dramlarından biridir. Bask bölgesinin bankacıları ve Katalonya'nın en büyük iş adamları oligarşiyle çıkar birliği içindedirler. Batı ülkelerinde parlemanter rejime sıkı sıkı bağlı partilerin tabanını oluşturan küçük burjuva ögeler, özerklik yanlısı hareketlere kapılmışlardır. Todo para Euzkadi y Euzkadi para Dios parolasının açıkça ortaya koyduğu gibi, 1906 yılında, ırkçı, siyasal ve dinsel bir temel üzerinde kurulan "Ulusal Euzkadi Partisi"(21), Manuel de İrujo ve Leizaola gibi hukukçular, José Antonio, Aguirre y Lecube gibi sanayiciler tarafından yönetilmektedir 1936 yılında. Çok tutucu olan Bask köylüleri köy papazlarının etkisindedir. Kapitalistler para yardımlarıyla, U.G.T.'ye ve sınıf savaşı ideolojisini benimsemiş sendikalara karşı, "Bask İşçileri Dayanışması" adlı bir Katolik sarı Sendika örgütlemeyi başaran bu anti-sosyalist partiyi gönülden desteklemektedirler. Bu parti onlara, hem kiliseyi, hem de varlıklılar sınıfını koruyan sağlam bir

kale gibi gelmektedir. Her zaman yeteneksiz ve yozlaşmış Oligarşik Devlet'in baskısı altındaki Biskay bölgesinin sanayi yönünden gelişmesi, yüzyılın başlarında, tartışılmaz bir biçimde özgün ve böyle olmaktan kıvanç duyan bir ulusun yüzlerce yıllık geleneklerinde kökleşmiş ulusçu ülkünün çekiciliğini daha da arttırmıştır.

Cumhuriyet döneminde, Bask milliyetçileri, doğal olarak sağla, tutucu ve gerici partilerle işbirliği yapmışlardı. Ama 1933 kasımında, sağcı çoğunluk, Bask Ülkesi için öngörülen özerklik statüsünü geri çevirince, parti kendini muhalefete itilmiş, solcu cumhuriyetçiler ve sosyalistlerle zorunlu bir ittifak içinde buldu.

Katalonya'da da buna benzer bir olayla karşılaşıldı. Burada da, Katalanların özerklik tutkusu, sanayi devrimi ve çağdışı toprak oligarşisiyle arasındaki anlaşmazlıkla beslendi. Büyük burjuvazı, kuşkusuz, temkinli davrandı: İspanya pazarı, ayrıca da kaynaşan bir proletarya karşısında merkezî hükümetin desteği gerekliydi onun için. Şefleri Cambo ve Lliga'nın başındaki arkadaşları, Katalan olmaktan çok oligarşiden yanaydılar. Ama Katalan ulusçuluğunun, ancak işçilerle köylülerin desteğini sağladığı andan sonra başarıya ulaşabileceğinin açıkça ortaya çıkması yüzünden, küçük burjuvazinin böyle temkinli davranmasına neden yoktu. Bu yüzden 1931 nisanında Katalonya'daki çeşitli cumhuriyetçi parti ve kuruluşların birleşmesinden doğan Esquerra Catalane partisi bir yığınlar partisiydi. "Yarıcılar Birliği" adını taşıyan güçlü bir sendika hareketine dayanıyordu. Bu sendikanın temelini atan ve harekete getiren Lhuis Companys, bir zamanlar Salvador Segui'yle yakın ilişki içindeydi, uzun süre avukatlığını yaptığı C.N.T. ile de sıkı bağlarını korumaktaydı. Cumhuriyet, Madrid'den önce Barselona'da ilân edilmişti. 1931 yılında ve o yılın 15 eylülünde Katalonya'nın özerklik statüsü kabul edilmişti. Ama 1934 yılında özerklik statüsü askıya alındı, çünkü kaygılanan özerklik yanlıları, sağa karşı bir ayaklanma başlatmışlar ve başarısızlığa uğramışlardı. Katalonya'nın özerkliğini savunanlar militan işçilerle birlikte cezaevini boyladılar.

CUMHURİYETÇİ BURJUVALAR

Birkaç kent ve Levante'nin iyi sulanan zengin ovaları dışında, İspanya'nın geri kalan bölümünde cumhuriyetçi burjuva partiler için gerçek bir temel yoktu. Alejandro Lerroux'un "Radikal Parti"si, kiliseye ve orduya karşı olan küçük burjuvaziyi temsil etmiş, yeni feodal çağın engellerinden kurtulmuş, yaratıcı bir kapitalist gelişmenin yolunu açan bir İspanya'nın yaratılması dileğini canlandırmıştı. Ama işçi ve köylü hareketlerinden ürken radikaller, çok kısa sürede geri çekildiler ve 1933 yılında, ihtilâl korkusuyla, C.E.D.A.'yla işbirliği yapma yolunu seçtiler ve onunla hükümet sorumluluklarını paylaştılar. 1935 yılında patlak veren büyük bir

rezalet(22) sonucu Lerroux'un partisi sıfırı tüketti. Yöneticilerinin bir bölümü, işçi çocuğu ve mason ileri gelenlerinden olan Martinez Barrio'yla birlikte, ufak noktalarda ayrıldıkları Manuel Azana'nın "solcu cumhuriyetçileri"ne katıldılar.

1931 ekiminden sağın 1933 seçimlerinde zafer kazanmasına dek Başbakanlık yapan, 1936 yılında da Devlet Başkanlığına getirilen Azana, tarih önünde İspanyol cumhuriyetçilerinin simgesidir. 1880 yılında Alcala de Henarès'de doğan, hali vakti yerinde bir ailenin çocuğu olan, papazların yönetimindeki Escorial Koleji'nin parlak öğrencilerinden sayılan, buna rağmen tam tersine, kısa sürede ateşli bir din adamı düşmanı kesilen Azana'ya, uzun süre edebiyat politikadan daha çekici geldi. Madrid'deki "Athénée"nin başkanı olan Azana, krallığın sonlarına doğru cumhuriyetçi muhalefet içinde önemli bir rol oynadı ve kısa sürede, "Cumhuriyetçi Eylem" grubu milletvekillerinin başında, Millet Meclisi'nde ağırlığını koydu. Burjuva Fransa'nın hayranı olan Azana, seçkinlerin yönettiği, toprak sahibi köylülerden oluşma bir orta sınıfa dayanan, düzenli ve dengeli bir cumhuriyet düşlüyordu. İşçi ve köylü hareketleri onu tutucuların kollarına itmedi. Tam tersine, devrimci hareketi önlemeyi sağlayacak kadar çok emekçiyi cumhuriyetçilere kazandırabilecek bir reform programını öne sürme zorunluluğuna inandırdı.

Kurduğu ilk hükümet, krallıktan bir şey beklemeyen, ama her şeyi cumhuriyet'ten beklemeye hazır olan kişileri derin bir düş kırıklığına uğrattı. Tarım reformu yasası, yoksul köylülerin güç hayatlarının dramını önemsemeyip, bir tek büyük çiftlikler sorununa el attı. İki yıl içinde, toprağın açlığını duyan milyonlarca köylüden sadece 12.000 kişi toprak sahibi oldu. Büyük toprak sahiplerine, alınan topraklarının karşılığını da ödemek zorundaydılar.

Ordudaki reform, tam maaşla kurtulmanın mutluluğu içindeki cumhuriyetçi subayların ayrılması sonucuna ulaştı. Kralcı komutanlar görev başında kaldılar. Azana hükümetinin toplumsal reformlar alanındaki çabası da, dünyayı sarsan ekonomik krizin İspanyol ekonomisi üzerindeki sonuçlarıyla sıfıra indi. Katolikliğe karşı çıkarılan yasalar, ruhban sınıfının kalelerini sarsmadıktan başka, orta sınıfların büyük bir bölümünü de Azana'nın karşısına dikti. Özellikle işçi ve köylü hareketlerine karşı, kralcılara karşı yapılandan daha sert bir biçimde düzen korundu. Krallığın mirası olan "sivil muhafızlar" olduğu gibi kaldı. Cumhuriyetçilerden seçilen, yine de köylülerle işçilere karşı aynı sertlikte davranan başka bir polis örgütüyle desteklendi.

1933 ocağında, anarşist militanların etkisiyle, Endülüs'deki Casas Viejas köylüleri ayaklandılar ve "özgürlükçü komünizm"i ilân ettiler. Azana ve Galicialı İçişleri Bakanı Cesares Quiroga, bu ayaklanmayı izleyen baskı konusunda ağır bir kişisel sorumluluk taşırlar: Sivil muhafızlar yirmi beş braceros'u öldürdüler ve evlerini yaktılar. Azana iktidardan ayrıldığında, işçi

ve köylü hareketine karşı verdiği mücadelenin bilançosu ağırdı. Cezaevleri devrimci militanlarla doluydu. Resmi belgelere göre, çoğunluğu anarşist olan 9000 kişiydi bunlar. Hükümetin bu yönüdür ki, Martinez Barrio gibi ılımlı olan başka bir cumhuriyetçiye, sona eren rejimin bir "çamur, kan ve gözyaşı" rejimi olduğunu söyletmiştir.

Başbakanlığının sonunda gözden düşen Azana, sağın baskıları sonucu daha sonra ününün bir bölümünü yeniden kazanacaktı. 1934 ekimindeki ayaklanmayla hiç ilgisi bulunmadığı halde, hakkında koğuşturma yapılacak ve daha sonra cezaevine konacaktı. Böylece de, muhalefet saflarında, iktidardayken yitirdiği prestiji yeniden kazanacaktı. Düşmanlarının kurbağaya benzettiği, bu "ufak tefek ve tıknaz", sarı yeşil tenli, sabit ve anlamsız gözlü(23) "cumhuriyetçi sol"un lideri, iyi bir parlamento konuşmacısıydı ama halk yığınlarını etkileyebilen iyi bir 'kürsü hatibi' değildi. Salıverilişinden sonra, Madrid yakınındaki Comillas'da siyasal tutukluların kurtarılması için söz aldığı mitinge kırk bin kişi gelmişti yine de. Çünkü Azana yeniden cumhuriyetçilerle sosyalistlerin birliğini, oligarşiden kendini kurtarmış emekçileri, yepyeni bir yüz ve çağdaş bir görünüm kazanmış İspanya'yı desteklemeye çağıran parlemanter cumhuriyeti simgeliyordu.

İSPANYA VE İŞÇİ HAREKETİ

Cumhuriyetçi burjuvaların saflarındaki kopmalar bu sorun yüzünden oldu. Lerroux, işçilerin ihtilâl yapacakları korkusuyla C.E.D.A.'yla işbirliğini seçti. Azana ve Martinez Barrio, işçi partileriyle birleşmeyi ve İspanya'ya devrimci bir ekonomi uygulama yolunu seçtiler. Anayasanın derin yapısal reformlara olanak sağladığı görüşündeydiler. Kadın ve erkek bütün yurttaşların gizli oyuyla seçilen Millet Meclisi (Cortes), taşradaki milletvekilliklerinin yüzde seksenini çoğunluk listelerine kazandıran seçim yasası sayesinde dengeli çoğunluklar kurulmasını sağlayabilirdi. Devlet Başkanı'nın geniş yetkileri -başbakanı seçme ve görevinden uzaklaştırma, bir yasayı veto etme yetkisi- ve bir Anayasa Mahkemesinin varlığı, onlara, aynı zamanda serüvenlere karşı da bir güvence olarak görünüyordu. Bu çerçeve içinde, 1931 yılında ancak başlatılabilen gerçek bir liberal, layik ve demokratik Devletin kuruluşunu, milyonlarca topraksız köylüyü toprağa kavuşturacak bir toprak reformuyla toplumu yeniden canlandırıp tamamlayacaklarını umuyorlardı.

İşçi hareketinin, sendikaların ve işçi partilerinin desteği olmaksızın böyle bir işi sonuçlandırabileceklerini düşünemezlerdi. Yüzyıl boyunca, bu hareket, etkisi İspanya'nın göbeğinde,köylü dünyasında bile kendini açıkça hissettiren kesin bir güç olmuştu. Kuşkusuz, Euzkadi köylüleri geleneklerine ve uluscu partiye bağlıydılar. Navarralılar ve Maeztrazgolular Carlosculuğun temelini oluşturuyorlardı. Katalonya ve Levante'nin küçük köylüleri sağcı ve

solcu cumhuriyetçilere oy veriyorlardı. Ama sosyalistlerin etkisi Asturia köylerinde, eski Kastilya'nın tarım işçileri arasında, Granada ve Murcia'nın huerta'larında(24) önemliydi. Galicia'daki subforado'ların (25) mücadelelerinin, Endülüs bracero'larının ayaklanmalarının, Aragon'daki topraksız köylülerin savaşlarının esin kaynağı ve örgütçüsü anarşistlerdi... İşçi hareketi köylü sınıfını da kazanmaktaydı. Köylü sınıfı hem düşman, hem de göz dikilen hedef oluyordu. En ılımlı sayılabilecek istekleriyle bile, oligarşinin hayati çıkarlarını doğrudan tehdit etmekteydi.

Korkunç bir patlayıcı güç olduğundan, cumhuriyetçi küçük burjuvazi onunla işbirliği yapmaya ve politikasına destek olmasını sağlamaya çalışıyordu. İspanya'nın kırsal yörelerinde, ülkenin yaşamadığı ve onsuz hiç bir ciddi ekonomik ve toplumsal gelişim olanağı görmediği 1789 devrimini tehlikeli düşmanlarına karşı gerçekleştirmek için, işçi sınıfını yanına almayı kaçınılmaz buluyordu. Ama İspanyol işçi hareketinin de, kendine özgü istekleri ve hedefleri vardı. 1935 yılı sonunda, kendisini yok etmeye çalışan oligarşi kadar kendisinden yararlanmaya bakan cumhuriyetçilerin de karşısına dikilmeye hazır gibiydi.

BİRİNCİ BÖLÜMÜN DİP NOTLARI

(1) Devrim öncesinde, Rio Tinto bakır madenleri şirketi, yılda bir milyon İngiliz lirası kâr etmekteydi. Oysa sermayesi dört milyon İngiliz lirasıydı. Atholl düşesi (Searchlight on Spain),şirketi, komutanlara 40 peseta karşılığı İngiliz lirası vererek darbecilere para yardımında bulunmakla suçladı. Oysa bir İngiliz lirasının karşılığı 80 ile 100 peseta arasında değişiyordu. İspanya'da büyük İngiliz silah firması Vickers-Armstrong'un da bulunduğunu, Zubira ve Urquijo bankalarıyla çok yakın ilişkisi olduğunu belirtelim.

(2) Traction Light and Electric Power,Katalonya'nın elektrik enerjisi üretiminin onda dokuzunu denetlemekteydi.

(3) Tam o sırada, general Primo de Rivera başkanlığındaki diktatörlük hükümetinin petrol tekeli kurmasını cezalandırmak için, Amerikalı milyarder Deterding, pesetayı desteklemekten vazgeçti.

(4) Espagne, creuset politique, sayfa 60.

(5) The Spanish Labyrinth, s. 87-131

(6) Rabassaire: Bitkilerin dörtte üçü kuruduğunda kira anlaşması sona eren özel bir ortakçı tipi (rabassa morta: kurumuş kök). 19.yüzyılda göreceli olarak uygun olan bu koşullar, filokseranın yol açtığı za arlar ve daha çok özen gerektirip daha kısa ömürlü olan yeni bitkilerin ekilmesiyle felâkete dönüştü. Cambo'nun ve sağın etkisiyle, Anayasa Mahkemesi, 1934 ayaklanmasının ertesinde, Katalonya parlamentosu tarafından rabassaire'ler için çıkarılan yasayı iptal edecekti.

(7) Çalışma güneşin doğuşundan batışına dek sürer. 1936 başında, tarım işçilerinin ücretlerinin büyük bölümü 0.60 ile 3 peseta arasında değişmektedir. Oysa iş hem aralıklıdır, hem de mevsimlik.

(8) Rabasseire, topraksız köylü sayısının iki milyon olduğunu söylüyor. Tutucu Mateo Azpeitia, üstelik, küçük toprak sahiplerinin yüzde seksen dördünün, yaşamak için bir ücrete gerek duyduklarını belirtiyor (La Reforma Agraria en Espana, Madrid, 1932).

(9) Cumhuriyetçiler tarafından çıkarılan ve eğitimi kilisenin elinden alması gereken Ley de Congregagaciones hiç bir zaman uygulanmadı. Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleştirilen layik yasalardan, 1936 yılında, kala kala Din ve Devlet ayırımı, boşanma ve Cizvit tarikatının yasaklanması kalıyordu geriye.

(10) 1936 mayıs olayları, bu bakımdan anlamlıdır. Papazlarla Katolik kadınların işçi mahallelerindeki çocuklara zehirli sekerlemeler dağıttıkları söylentisi yayılınca, Madrid'in her köşesinde kiliselere, papazlara ve aşırı dindarlıklarıyla bilinen kişilere saldırıldı. Doğal olarak, bütün partiler bu söylentilerin suçunu "kışkırtıcılar"ın üzerine attılar. Ama büyük halk yığınlarının bu söylentilere inanması için, Katolik düşmanlığının büyük bir derinlik kazanmış olması gerekiyordu.

(11) Ramos Oliveira: Politics, Economics and Men of Modern Spain, s.438.

(12) Darbe,sendikaların Sevilla'da başlattıklarıgenel grev karşısında başarısızlığa uğradı. Askerlere karşı çıkmayan polis, cezalandırılmasını isteyen işçilere ateş açacaktı. Sanjurjo ve öteki subaylar ölüm cezasına çaptırılacakladı. General, mahkeme önünde, Cizvitlerin ülkeye dönmesini sağlamaktan tarım reformunun ve Katalonya statüsünün (daha ilerde göreceğiz) uygulanmasını engellemekten yana olduğunu açıklamıştı.

(13) Asturia bölgesindeki Kamu Düzeni yetkilisi albay Doval, "devrimci tohumu anaların karnına dek kurutmaya kararlı" olduğunu açıklayabiliyordu. İşçi kesiminin sorumluluğunu tümüyle orduya yükleyeceği bu 1934 kıyımı, sorgusuz sualsiz kurşuna dizmeler ve çok sayıda insana uygulanan işkencelerle dikkati çekecekti.

(14) Ancak birkaç burjuvanın Fransız işgalciyle "işbirliği" yapabildiği Napolyon döneminin anısı.

(15) Victor Alba'ya göre (Histoire des Républiques espagnoles, s.307), beş yıllık kârının ana parasını karşıladığı İspanya Bankası hisseleri 16.000 kişinin elindedir. Dağıtılan kâr payı yüzde 16'nın altına hiç düşmemiştir. Asturia'daki ayaklanmanın bastırıldığı yıl yüzde 130'a yükselmiştir.

(16) Lizarza, Memorias de la Conspiracion en Navarra adlı yapıtının ellinci sayfasında, İtalyan parasının Belçika'dan 6000 tüfek, 150 ağır makineli, 300 hafif makineli, 10.000 el bombası ve 5 milyon mermi alma olanağı sağladığını belirtiyor. İlk askeri birlik olan Pamplona Tercio'su daha 10 Ocak 1936 günü hazırdı. (s.73).

(17) Partinin yöneticisi olan Gil Robles şunları yazabilecekti: "Demokrasi bizim için bir amaç değil, ama yeni Devlet'in ele geçirilmesine giden bir yoldur. Sırası geldiğinde, ya meclis boyun eğecektir ya da onu ortadan kaldıracağız!" (El Debate gazetesinden aktaran Brenan, s.280.) Gil Robles, diktatörlüğe tepki olarak "bir toplumsal devrime, komünist cumhuriyete" yol açabilecek olan kralcıların "kötü taktiğini" eleştirmektedir.

(18) Bir tür İspanyol Hıristiyan - demokratı olan Jimenez Fernandez, aylar boyunca, kendisine "beyaz bolşevik" adını takan oligarşinin boy hedefi olmuştu. Tasarılarını desteklemek için, Papa XIII. Leon'un bir tezkeresine değindiğinde, kralcı bir milletvekili kendisine şu cevabı verdi: "Elinizde papalık tezkereleriyle topraklarımızı almaya kalkarsanız, biz de sonunda papalıkla bağlarımızı koparırız."

(19) Falanj'ı paraca destekleyenler arasında, Hughes'a göre M. de Lequerica'nın adını da görmek ilginçtir. Kendisi daha sonra büyükelçi olarak Vichy'ye gitmiş ve ardından dışişleri bakanı olmuştur.

(20) Falanjcı faşizmin halkçı özelliği, gerçek bir senorito olan José Antonio Primo de Rivera'nın tersine, J.O.N.S. (Ulusal Sendikacı Saldırı Cuntaları) kurucusu Ramiro Ledesma Ramos'da çok daha belirgindir. Hitler hayranı ve Katolik dininin düşmanı olan Ramos, J.O.N.S.'nin propagandasını C.N.T.'ye (daha illerde göreceğiz) yöneltmektedir. Üstelik onun örgütünün bayrağı da C.N.T.' ninki gibi kırmızı ve siyahtır. Falanj üyesi olan Ramos (José Antonio ve Ruiz de Alda'yla birlikte) 1935 sonunda örgütten ayrılacaktır. İç savaşın başında da milisler tarafından kurşuna dizilecektir.

(21) Euzkadi: Bask Ülkesi.

(22) Prieto, Lerroux ve dostlarının yerlerdeki halılara varıncaya dek bakanlıkları toplayıp götürdüklerini söyleyebilecektir.

(23) Ramos Oliveira, adı geçen eseri, s. 301.

(24) Sulanan bahçeler.

(25) Foro ödemek zorunda olan köylüler.

İKİNCİ BÖLÜM

İŞÇİ HAREKETİ

İspanyol İşçi hareketinin de özgün bir görünümü vardı. Avrupa'nın öteki ülkelerinde, Marx ve Bakunin yanlıları arasında I. Enternasyonal içinde başlayan çekişme, o sıra "otoriterler" diye adlandırılan Marx yanlılarının zaferiyle sonuçlandı. II. Enternasyonal'e bağlı sosyal demokrat partileri ve reformcu sendika birliklerini bunlar kurdular. İspanya'da tersine, "mutlak özgürlükçüler"in, gizli bir kuruluş olan "Sosyalist Demokrasi Birliği" bünyesinde toplanan Bakunin'in dostlarının zaferi uzun süreli sonuçlar verdi. İspanyol işçi hareketine anarşistlerin ve anarşist sendikacılığın devrimci damgasını bastı.

ANARŞİSTLER

Bakunin'in Fikirleri

Bu zaferin şaşılacak bir yanı yoktu: Nice bağların sanayi işçisini topraksız köylüye ve gündelikle çalışan toprak emekçisine bağladığı, kısa ve zorlu köylü ayaklanmasının, yasa dışı kişilerin giriştikleri soygunculuğun, öfkeli patlamaların ve halk intikamının yüzlerce yıllık biçimi haline geldiği bu tarım ülkesinde, Bakunin'in fikirleri uygun bir ortam buldu.

Bakunin'e göre, ancak baskı altında tutulanların güçlerinin kendiliğinden patlaması kapitalizmi devirebilirdi. Örgütlenmiş bir azınlığın enerjik eylemi, ancak, baskıcı güçlere karşı ayaklanan halk yığınlarının girişimlerini düzene sokmak için araya girebilirdi. İleri ülkelerde çekici gelen partilerin siyasal eyleminin karşısına Bakunin ve dostları, İspanya'daki sınıf savaşı geleneğine daha uygun düşen ayaklanmayı, devrimci örneğin canlı yüzünü çıkarıyorlardı. Bu nedenle, halkın kurtuluşu için girişilen çabalarda "sevimli haydutlara", İspanyol köylüsünün hem korktuğu, hem de sevdiği "yoksulların intikamını alan meleklere" önemli bir görev yüklüyorlardı(1).

Baskının yüzlerce yıllık biçimi saydıkları devletin, amansız birer düşmanı olan Bakunin yanlıları, "sözde geçici ya da devrimci her türlü

siyasal iktidar örgütünü"(2) itiyor, geleceğin haksever ve kardeşlik ilkesine bağlı toplumunun çekirdeğini, İspanya'da baş kaldıran her kişinin düşleriyle birleştirdiği ortaçağın köylü birliklerine çok yakın olan "özgür komün"de buluyorlardı.

ANARŞİST SENDİKACILIK

Ünlü pedagog Francisco Ferrer ve özellikle Anselmo Lorenzo gibi anarşist kuramcıların ve Fransız C.G.T. (Genel İş Konfederasyonu) sinin başındaki devrimci sendikacıların etkisi birleşerek, 1910 yılında, Katalonya'daki mutlak özgürlükçü çekirdekten yola çıkıp Confederacion nacional del Trabajo'nun kuruluşunu sağladı. Bütün baskılar, bu devrimci sendika örgütünün 1917 yılında Katalonya'da patlak veren büyük grev dalgasını yönetmesine engel olamayacaktı.

Moskovaya gönderilen ve komünizmi seçen iki yöneticisinin, Andrès Nin ve Joaquin Maurin'in(3) önerdikleri gibi, bir ara komünist enternasyonal'e katılma eğilimi gösteren C.N.T. Cronstadt olaylarından sonra komünizmden uzaklaştı. Kalesi olan Katalonya'da gelecek yıllarda, vali Martinez Anido'ya karşı kanlı bir savaş sürdürecekti. C.N.T.: Yüzlerce militanı pistolero'ların kurşunlarıyla can verecek ve aralarında C.N.T. sekreteri Salvador Sequi (4) de bulunacaktı.

Primo de Rivera'nın diktatörlük yıllarında, baskının en güçlü olduğu çağlarda, 1927 yılında gizemli olduğu kadar da güçlü ve kısa sürede C.N.T.'ye tümüyle egemen olan F.A.İ. Federacion anarquista iberica kuruldu. Mason localarına benzeyen ve birbirlerine yakınlığı bulunan, ülke çapında gizli bir komite'nin yetkisini kabul eden gruplardan oluşma bu yeraltı örgütü, çok kısa sürede anarşist sendikacı işçi konfederasyonunun ruhu haline gelecekti.

Nedeni de sadece adsız ve eylemci bir grup oluşundan değil, İspanyollara özgü bir ruh hali taşımasından ileri geliyordu. İspanyol anarşist sendikacılığıyla ilişkisi ve yakınlığı bulunan Fransız sendikacısı Robert Louzon şöyle diyor: "F.A.İ.'cilik, birçok ülke gibi İspanya'da da işçinin doğal olarak içinden çıktığı köylü yığını tarafından, köylü ayaklanması geleneğinin işçi sınıfı mücadelesine dönüştürülmesi, bir bakıma sistematik, 'kuramsal' hale getirilmesidir(5)."

F.A.İ. İtalyan anarşisti Malatesta'nın öngördüğü devrimci yöntemi benimsemiştir: "Bir kent ya da köyü ele geçirmek, oradaki Devlet temsilcilerini zararsız duruma getirmek ve halkı özgürce kendi kendini örgütlemeye çağırmak."

Onun itişiyle cumhuriyet yıllarında kısa süren ayaklanmalar patlak verdi, zorlu yerel ve bölgesel parlamalar, 1932 yılının ocak ayında Llobregat'ta, 1933 ocağında Casas Viejas'da, 1933 aralığında Aragon'da kısa

bir özgürlükçü komünizm getirdi. C.N.T.'yi cumhuriyetçilerle ya da sosyalistlerle her türlü ittifakın dışında tutan, konfederasyonun propagandasında seçim ve parlamento "yutturmacalarına" karşı anarşistlerin amansız düşmanlıklarını koruyan yine F.A.İ. oldu.

C.N.T. - F.A.İ.

Bütün sendikacılar gönülden kubullenmediler F.A.İ.'nin üstünlüğünü. 1931 yılından başlayarak, pek çok yönetici, konfederasyona kabul ettirdiği serüvenci ve "silahlı ayaklanma" yanlısı politikaya baş kaldırdı. Tanınmış yöneticiler, eski genel sekreter Angel Pestana, Solidaridad obrera baş yazarı Juan Peiro, Juan Lopez, daha sendikacılığa özgü bir eyleme dönülmesini, günlük isteklerden kopulmamasını, daha uzun vadeli eylem öngörülmesini istiyorlardı. "Trentiste" diye adlandırılan bu grup C.N.T.'den çıkarıldı ve Asturia bölgesinde, Levante'de, Katalonya nın birkaç kentinde etkili olan "Muhalif Sendikalar"ı kurdu. F.A.İ. yanlıları onları "reformculuğa" katılmakla suçladılar. Yine de 1934 yılında "Muhalif Sendikalar", C.N.T. ve F.A.İ.'nin uzak durduğu Asturia ve Katalonya ayaklanmalarına katıldı.

İç savaş öncesinde, F.A.İ. tümüyle konfederasyona katılmış gibiydi C.N.T. - F.A.İ. harflerinin hep birlikte yazılması, ortak bayraklarının kırmızı ve siyah renklerde olması bunu kanıtlıyordu. Yine de, hangi siyasal kuruluş söz konusu olursa olsun - F.A İ. dahil - sendikaların bağımsızlığını savunan Peiro ve Lopez'in (6) ardından, "Muhalif Sendikalar" yeniden C.N.T.'ye katıldı. 1936 martında toplanan Saragossa kongresi, mutlak özgürlükçü bir komünizmin kurulması olan amacını görkemli bir biçimde yeniden belirtti F.A.İ'ci ideoloji gerilemişti: C.N.T., şubat ayında, seçimlerin boykot edilmesini önermedi ve yeniden konfederasyona katılan "muhalifler," gelecek haftalarda, görüşlerini birkaç kere kabul ettireceklerdi.

C.N.T.'nin içinde bulunduğu tartışılmaz güçlükler ne olursa olsun, sınıf savaşı ilkesine, doğrudan eylem ilkesine (7) bağlılığı, çok sert grevler düzenleyen militan ve savaşçı işçi tabanını korumasını sağlamıştı. Felguera demir-çelik işçilerinin grevi dokuz ay sürmüş, 1934 yılında Saragossa işçileri altı hafta süren bir genel grevi gerçekleştirmişlerdi. özellikle de, anarşist sendikacılık geleneği, İspanya'da sendikayı, günlük savaşta bir koruyucu silah olmaktan çok toplumsal bünyenin canlı bir hücresi yapmıştı. Çoğu kez çalışanların bütün boş zamanlarını alıyor ve de özellikle en iyi devrimci yol, toplumsal değişim aracı, sınıfsal topluluk olarak siyasal partilerden çok daha büyük bir önem kazanıyordu.

Bu çok etkili örgütün yine de açık güçsüzlükleri vardı. Çağdaş ekonominin karmaşıklığı çeşitli kesimlerin birbirlerine doğrudan bağlılığı karşısında C.N.T. — F A.İ.'nin siyasal ve ekonomik kuramları büyük bir saflık taşıyor gibiydi. Davaya bağlı militanların ölüme dek giden özve-

rilerinin doğuşunu ve sonra da gelişmesini sağlayacağı o tertemiz "komün"ü anlatan propagandacıların kaleminin ucunda, her şey büyük bir basitliğe indirgeniyordu. Bazıları için Malatesta'dan bu yana bir şey değişmemiş gibiydi. Mutlak özgürlükçü komünizmi ülke çapında kurmak, Llobregat ya da Figols'da birkaç saatliğine kurmak kadar basitti sanki.

ANARŞİST YÖNETİCİLER: DURRUTİ

Anarşistlerin saflarında yönetici olarak ortaya çıkanlar kuramcı da değildiler üstelik. Birbirinden çok farklı olan yorulmak bilmez kadın konuşmacı ve propagandacı Federica Montseny, gazeteci Diego Abad de Santillan - Arjantinli bir militanın ardında gizlendiği gösterişli bir takma ad(8)- fiziksel yönden yetersiz ve ahlâk yönünden sarsılmaz bir kişi, bir sakat olan, ülke çapındaki, F.A.İ. Komitesini ve C.N.T.'yi Savunma Gruplarını kulisten yöneten Mnolo Escorza del Val gibi kişilerin rolünü belirlemek çok güçtü. Çünkü hepsi, aynı zamanda, İspanyol mutlak özgürlükçü hareketin çeşitliliğini de temsil ediyorlardı. Ama hiç biri Buenaventura Durruti'nin ününe erişemeyecekti.

Durruti, 14 Temmuz 1896 günü Leon'da sekiz çocuklu bir aileye bakan bir demiryolcunun oğlu olarak doğdu. 14 yaşına bastığında bir demiryolu atelyesinde makinistti. 1917 grevine katıldığı için Fransa'ya kaçmak zorunda kaldı ve orada üç yıl çalıştı. Sonra tekrar İspanya'ya döndü, C.N.T.'ye girdi ve anarşist oldu. O sıra, hareketin kalbi olan Barcelona'ya gitti. Orada, Los Solidarios grubu içinde, savaşla geçen hayatının en yakın arkadaşlarıyla tanıştı. Durruti, Jover, "silik ve ufak tefek"(9) Francisco Ascaso ve içlerinde siyasal yanı en ağır basan Juan Garcia Oliver, İspanyol anarşizminin efsaneleşen kahramanlarını, "Üç Silahşörler"i oluşturdular. Yılgı ve soygun yöntemlerini benimsediler, örgüte para sağlamak için İspanya Bankası'nın altınlarını taşıyan bir vagona el koydular, Başkan Dato'yu öldürme girişiminin hazırlanmasına katkıda bulundular. Ölümünden sonra Durruti'nin özgeçmişiyle ilgili belgelerin çoğunda belirtilen bu katkı, birinci derecede önemli sayılmayacak gibidir. Kitabımızın birinci baskısından sonra Federica Montseny, Dato'yu öldürme girişiminin aslında, işkence görürken ölen Ramon Archs'ın eseri olduğunu bize belirtmiştir. Bu girişimcilerden biri günümüzde hayattadır. Bir başkası olan Ramon Casanellas, Sovyetler Birliği'ne sığınmak zorunda kalacak, komünizmi seçecek ve bir motosiklet kazasında ölüp gidecektir. Ascaso ve Durruti, Segui'nin öcünü almak için, Saragossa'da kardinal Soldevila'yı öldürdüler. Arjantin'e sığındılar, orada soygun ve yılgı hareketlerine giriştikleri gerekçesiyle ölüm cezasına çarptırılınca yeniden kaçmaları gerekti. Bütün Güney Amerika'yı geçip Fransa'ya geldiler ve orada gizlendiler. Kral XIII. Alfons'u öldürmeyi tasarlarken yakalandılar. İspanya'ya geri verilmek tehlikesi içinde, bir yıl cezaevinde yattılar... Solcu basının giriştiği kampanya sonucu salıverildiler, Sovyetler Birliği'nin sunduğu siyasal

sığınma hakkını geri çevirip gezgin hayatlarını sürdürdüler. Krallığın devrilmesinden sonra İspanya'ya döndüler ve 1932 yılında yeniden tutuklandılar. Afrika'ya sürülmeden önce, Durruti, cezaevinden, başka militanların yargılandığı bir davanın yargıçlarını soydurmanın ve kanıtları yok ettirmenin yolunu buldu. Salıverilip Barcelona'ya döndüğünde, tekstil sendikası saflarında çalışmaya başladı ve o sıralar İç Savaş patlak verdi.

Kimine göre "boyun eğmez bir yiğit" kimine göre de bir"katil" olan, bu dev yapılı çok anlamlı ve, "bütün herkesi silip atan bir yüzün sahibi"(10) adamı kimdi gerçekte? Dostlarına bakılırsa, "bir çocuk gibi güler, insanlık trajedisi karşısında hüngür hüngür ağlardı"(11). Kuşkusuz bu nedenle nice sevgi ve nefreti kişiliğinde toplamıştı, iç savaşın göbeğinde şöyle haykırıyordu bu İspanyol anarşizminin simgesi: "Yıkıntılardan hiç mi hiç korkumuz yok... Toprak bize kalacak... Yüreklerimizde yeni bir dünya taşıyoruz ve bu dünya şu dakikada bile büyüyor(12)."

SOSYALİSTLER

Tartışılmaz bir özgünlüğü bulunan bu anarşist hareketin düşmanı, çok daha klasik bir türdeki sosyalist hareketti. İspanyol sosyalizmi, gerçekten de, Avrupa sosyalizminin kollarından biriydi sadece. Kendine özgü çizgileri, gecikmiş denebilecek bir gelişmeden ve işçi hareketi içinde uzun süre azınlıkta kalmasından ileri geliyordu.

SOSYALİST PARTİNİN İLK GÜNLERİ

1872 yılında Bakunin'in arkadaşları tarafından Enternasyonal'in İspanya şubesinden atılan küçük "otoriterler" grubu, 1879 yılında, bir kahvede, beş arkadaş tarafından kurulan Partido democratico socialista obrero'nun çekirdeğini oluşturacaktı. Pablo İglesias'ın dikkati çeken kişiliğinin egemen olduğu küçük grup, Jose Mesa ve Paul Lafargue aracılığıyla, Jules Guesde'in ve katı marksist tutuculuğun büyük ölçüde etkisinde kaldı. 1881 yılında yasal kişiliğini kazanan genç partinin topu topu bin kadar üyesi vardı ve ilk basın organını, haftalık El Socialista'yı yayınlamak için 1886 yılını beklemesi gerekti. Çünkü krallık İspanya'sındaki seçim koşulları ve her türlü toplumsal reformdan yoksunluk, parlamento ve belediyeler düzeyindeki mücadeleye bağlı, reformlar için savaşan sosyalist örgütlerin gelişmesine hiç uygun düşmüyordu. Oysa, işçi sınıfı içinde şimdiden çoğunluğu ele geçiren anarşistler, bundan kendi davaları için ek destekler sağlıyorlardı. Ancak azınlıkta olması, harekete yeni katılanlara bıkıp usanmadan açıklamak ve hepsini teker teker ikna etmek zorunluluğu sosyalist örgüte şaşırtıcı bir dayanışma ve disiplinle birlikte yüksek bir görev bilinci, Pablo İglesias'ın güzel ve ciddi yüzünün canlandırdığı doktrinin

saflığını korumak için büyük bir irade gücü verdi. 1888 yılında iki sosyalist yönetici, Mora ve Garcia Quejido, Union general de trabajadores'i (U.G.T.) kurdular. Merkezileşmiş, ılımlı ve açıkça reformlardan yana olan, 3000'den biraz fazla militanla kurulan genç sendika, üye sayısını iki katına çıkarmak için on iki yıldan fazla bekledi.

Ama yirminci yüzyılın başıyla birlikte, sosyalist parti ve U.G.T., başlangıçtaki ilkel mezhep özelliklerini yitirip yavaş yavaş gerçek birer yığın örgütü oldular. Madrid'de, önceleri matbaa işçilerini içeren ilk çekirdek, hızla bütün iş kollarına yayıldı. U.G.T.'nin sosyalist yönetimi sayesinde Bilbao'daki demir çelik işçileri grevinin başarıya ulaşması etkisini orada kökleştirdi ve bölgede sağlam bir kale kurmasını sağladı. O dönemde yayılan Casas del Pueblo (Halkevleri) kuruluşu, sosyalistleri binlerce militan işçinin eğitmeni durumuna getirdi. Bu nedenle, İç Savaş'tan önce U.G.T. her yerde anarşistleri geçiyordu, bir tek Katalonya dışında. 1917 grevlerinin yönetiminde çok önemli bir rol oynadı. 1918 yılında üye sayısı 200.000'i geçmişti.

II. Enternasyonal'e katılma sorunu sosyalist partiyi çok sarsacaktı. İspanya'daki 1917 olayları, parlemanter yolu bir düş ve bir kandırmaca olarak gören sosyalistlere hak vermiş gibiydi. Rus devrimi, militanları büyülüyordu..İki olağanüstü kongre tarafından alınan iki çelişkili karar ve Moskova'ya gönderilen iki delegenin görüşlerinde beliren farklılık sonucu toplanan üçüncü bir olağanüstü kongre, 6025 oya karşı 8880 oyla II. Enternasyonal'e katılmanın 21 koşulunu reddetme kararını verdi. U.G.T. kurucuları Mora ve Garcia Quejido, Moskova'dan dönen Daniel Anguiano, bunun üzerine örgütten koptular, militanların neredeyse yarısını da birlikte sürükleyerek, Andrès Nin, Maurin ve C.N.T.'nin komünizmi seçen öbür yöneticileriyle birlikte İspanyol komünist partisini kurdular.

REFORMCULUKTAN DEVRİME DOĞRU MU?

Primo de Rivera'nın diktatörlük yıllarında yeni bir kriz sarstı sosyalistleri. İşçi hareketi içinde destek arayan general, sosyalistlere kendisiyle işbirliği yapmalarını önerdi. Yeni kuşak sosyalist yöneticileri arasında çıkan ilk önemli anlaşmazlığın nedeni oldu bu. U.G.T. sekreteri, yaradılıştan Madridli ve "otoriter" yapılı Largo Caballero, cumhuriyetçi çevrelere daha bağlı olan Bilbao'nun sosyalist yöneticisi liberal Prieto'ya üstün geldi. İşbirliği kararlaştırıldı: Largo Caballero Devlet Bakanı oldu ve hakem kurulları aracılığıyla, ağır baskı altında tutulan C.N.T.'ye karşı U.G.T.'nin etkisini ve tabanını geliştirmeye çalıştı.

Cumhuriyetin ilk iki yılında, batılı sosyalist partilerin örneğine uygun olarak, İspanyol sosyalistleri de cumhuriyetçilerle birlikte hükümete katıldılar. Largo Caballero, C.N.T. militanlarını izlemekten çekinmeyen Azana

hükümetinde Çalışma Bakanı oldu. Yine de, bu dönemde, sendikaların çok daha büyük olan propaganda ve örgütlenme özgürlüğünden, yeni emekçi tabakalarının siyasal ve sendikal hayata uyanmalarından yararlanan U.G.T. çok güçlendi. 1934 yılında 1.250.000'den fazla üyesi vardı, bunların üç yüz bini de, fabrika, maden ve demiryolu işçileriydi.

1933 seçimlerinde sağın zafer kazanması üzerine, sosyalistler, geleneksel reformcu sosyal-demokrat tavırlarına sırt çevirir gibi oldular: 1934 ekimindeki baş kaldırma açıkça devrimci bir tutuma yönelen bu kesin dönemeci belirler.

LARGO CABALLERO VE İŞÇİ İTTİFAKI

Garip bir yön değiştirmeyle, sosyalist partinin "sol"eğilimine esin kaynağı olan, gelişiminin sorumlularından biri durumunu alan kişi, o güne dek reformculuğun temel direği sayılan U.G.T. sekreteri Largo Caballero'dur.

Çok yoksul bir işçi ailesinin çocuğu olarak, 1869 yılında Madrid' de dünyaya gelen Francisco Largo Caballero, 8 yaşında hayatını kazanmak zorunda kalmıştır. 24 yaşını geçtikten sonra okuma yazma öğrenmiştir. İnşaat işçisi Caballero, 1890 yılında U.G.T.'ye, 1894 yılında sosyalist partiye katılmış ve kısa sürede her iki örgüt içinde de önemli sorumluluklar almıştır. 1917 grevinden sonra ölüm cezasına çarptırılan, ardından cezası ömür boyu küreğe çevrilen Caballero, milletvekili seçilmesi üzerine 1918 yılında bağışlanmıştır. III. Enternasyonal'e katılmanın amansız bir düşmanı olan ve komünizme şiddetle karşı çıkan Caballero partisini yeniden kurulan II. Enternasyonal'e katılmaya sürükleyecektir. Primo de Rivera yönetiminde Devlet Bakanlığı, Azana hükümetinde Çalışma Bakanlığı kabul edecek, sendikacılarla sosyalistlerin Devlet'le işbirliği yapmalarını savunan başlıca kişi, en açık reformculuğun başını çeken adam olacaktır. Oysa, 1934 şubatında şu sözleri söylemekten çekinmemektedir: "Bugün halk yığınlarının tek umudu toplumsal bir devrimdir."

Bu sözlerin nedeni, bakanlık deneyinin Caballero'yu büyük bir düş kırıklığına uğratmasıdır. Herkesten önce Azana'yla çatışmış, bakanlık personeli ve yüksek memurlar emirlerini açıkça baltalamışlar, reform tasarılarını kuşa çevirmişlerdir. Vardığı sonuç reformculuğun işçi hareketini bir çıkmaza sürüklediğidir. "Burjuva demokrasisi çerçevesinde sosyalizmin zerresini bile gerçekleştirme olanağı yoktur," demektedir. Bu nedenle de, artık, başka bir yol aramak dışında çaresi kalmamaktadır(13).

Bu yeni yön değişikliğinin ilk pratik sonucu, 1934 yılında, Asturia bölgesi dışında komünistlerle C.N.T.'nin katılmayı reddettikleri "İşçi İttifakı"nın, işçi partileriyle sendikalarının birleşik cephesinin kuruluşu

oldu. 1934 ekiminde C.E.D.A.'nın hükümet kurmasına karşı başlatılan ve komünist partisinin son anda katıldığı genel grevde, Asturia bölgesinde devrimci ayaklanmayı İşçi Birliği yönetecekti. Bir haftayı aşan bir süre boyunca, madenciler, derme çatma silahlarla, çeşitli örgütlere bağlı militanların yönetiminde, orduya ve Faslılarla general Lopez Ochoa komutasındaki Tercio'nun oluşturduğu birliklere karşı çarpıştılar. Hareket İspanya'nın geri kalan bölgelerinde başarısızlığa uğradı: Katalonya'da bazı Katalan milliyetçilerinin ihaneti, Esquerra'nın kararsızlığı ve özellikle C.N.T.nin çekimserliği, Madrid'de de ciddi bir hazırlığın eksikliği buna neden oldu. Ayaklanmayı izleyen baskı dönemi -3000'den fazla işçi (çoğu olay yerinde olmak üzere) öldürülmüş, 7000 kişi yaralanmış, 40.000'den çok insan da cezaevine atılmıştı- hareketin esin kaynağı olan devrimci duyguyu ezmeyi başaramadı. Asturia ayaklanması, ister anarşist olsun ister sosyalist, İspanyol emekçilerinin gözünde örnek bir destan, sınıfsal örgütleri -devrimci komiteler- aracılığıyla işçilerin ilk iktidarı ele geçirme deneyi, silahlı işçilerle ilk kez karşı çıkma çabası, tek kelimeyle oligarşinin Devletine karşı kendi Devletlerini dikme girişimi oldu. Ayaklanmanın parolası -"U.H.P. (Proleter Kardeşlerin Birliği)- bütün işçi sınıfının parolası haline geldi.

Cezaevine atılan yaşlı adam, "uygulayıcı", işçi hareketinin yöneticisi Caballero, ilk kez okumaya koyuldu. 67 yaşında marksizmin klasiklerini, Marx ve Engels'i, Troçki'yi, Buharin'i, özellikle Lenin'i keşfetti. Hararetle karşı çıktığı Rus devrimi, Lenin'in Devlet ve İhtilâl'i onu çoşturdu. Okudukları kendisini çevreleyen aydınlardan oluşma parlak kurmayların -Araquistain, Alvarez del Vayo, Carlos de Baraibar- etkisi, kendi deneyinden çıkardığı sonuçları daha da güçlendirdi. Caballero'nun gözünde, "II. Enternasyonal'in reformcu ve parlemanter demokratik sosyalizmi gibi Moskova'dan yönetilen III. Enternasyonal'in devrimci sosyalizmi de" ölmüştü. Kendinden öncekilerin en iyi yanlarını, II. Enternasyonal'in benimsediği ulusal partilerin özerklik ilkesini, III. Enternasyonal'in de devrimci taktiğini alacak bir IV. Enternasyonal düşünmeye başladı. C.N.T.'ye yanaşma çabalarına girişti, aslında pek yeni açığa vurduğu devrimci görüşlerden çok "birlik"ten yana bir tutum benimsemesiyle ilgilenen komünistlerin yaklaşma çabalarını da olumlu karşıladı.

Oysa Caballero'nun gelişimi, kendisi gibi Cumhuriyet ve reformculuğun düş kırıklığına uğrattığı, özellikle de 1934 ekim hareketinin başarısızlığa uğramasıyla kendisi gibi Devrim'e kazanılmış geniş işçi ve köylü yığınlarının gelişimiydi. Largo Caballero onların adamı olacaktı. Komünistlerin "İspanya'nın Lenin'i" adını takarak yararlanmaya çalışacakları Caballero'nun prestijine hiç bir işçi yöneticisi erişemeyecekti. Jean-Richard Bloch, bize, onun çok sevimli bir portresini çiziyor: "67 yaşında, güçlü bir yaşlılık... çıplak bir baş...dört köşe, kunt bir yüz; inatçı bir alın; acı çizgilerle yüklü bir ağız; yansıttığı olanca güç içinde güzel ve

ince bir yüz biçimi; açık renk... müthiş yorgun gözler (14)."

Sıradan bir yazar, oldukça sönük bir konuşmacı olan Caballero, inünü tartışılmaz namuslulukta ve sade bir hayat süren, işçi kökenli bir yönetici oluşuna borçluydu. Binlerce emekçi onun kişiliğinde kendilerini buluyorlardı: Reformculuğa sırt çevirmekle, onların yaptığını yapmıştı. Onlardan biriydi: "Bize ihanet etmeyecek," diye tekrarlıyordu Caballero'ya bağlı olanlar. Casa del Pueblo'nun kendisini heyecanla dinleyen Madridli işçilerin göz bebeği, onların deyimiyle "ihtiyar"dı. Yığınların adamı olan Caballero'nun bu yığınlar üzerindeki otoritesi, önemli anlarda, onu İspanyol politika sahnesinin kilit adamlarından biri yapacaktı.

İNDALECİO PRİETO

1919 yılından beri, İndalecio Prieto, sosyalist parti içinde Caballero'nun rakibiydi. 1936 yılında, otoritesi, halk yığınları içinde değilse bile parti örgütü içinde ve siyasal çevrelerde Caballero'nunkiyle kıyaslanabilen tek sosyalist yöneticiydi. Uzun süreden beri birbirlerine karşıydılar, yaradılışları ve kişilikleri çeliştiği gibi birbirinden ayrı iki güç oluşları da çatışmalarına yol açıyordu. Bu iki adam, düşmanlığı siyasal dramın başlıca ögelerinden olan İspanya'nın ve İspanyol sosyalizminin iki ayrı yüzüydü.

1883 yılında, Caballero gibi çok yoksul bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Prieto da, Bilbao sokaklarında gazete ve çengelliğne satarak 11 yaşında hayatını kazanmaya başlamıştı. Parlak zekâsı, bankacı ve sanayici Horacio Echevarrieta'nın dikkatini çekmesini sağladı ve onun güvenilir adamı haline geldi. Kısa sürede büyük El Liberal gazetesinin sahibi, bütün solun sözünü dinlediği sosyalist bir yönetici ve bir siyaset adamı oldu.

Büyükelçi Bowers, Millet Meclisi'nde konuşan Prieto'yu şöyle anlatıyor: "Ufak tefek, sağlam yapılı, ensesinin üzerindeki saçlar dışında çıplak başlı... Konuşmasının canlılığıyla hemen kendini kabul ettiriyor." Büyükelçi, sırasıyla, "güçlü ve değişken sesini", ama aynı zamanda "başarılı konuşmacılığının bütün silahları: Mizah, alaycılık, taşlama, zekâ, hakaret, mimik (15)" gibi özelliklerini belirtiyor.

Koltsov onu, koltuğunda, "solgun bir alaycı bakışla koca bir et yığını... İspanya'nın en dikkatli bakışı (16)" sözleriyle gösteriyor. Esnek ve parlak zekâsı, hayatta kazandığı başarı -önemli bir iş adamıydı- olağanüstü parlamento konuşmacısı yeteneği, usta bir polemikçi oluşu, sabırlı örgütleme çabaları ve bitmez tükenmez çalışması, "Halkevleri"nin ve işçilerin adamı olan Caballero'ya karşı, onu cumhuriyetçi çevrelerin sosyalisti yapmıştı. Madridli inşaat işçisi Caballero'nun katılığına, uzlaşmazlığına, Kastilyalı bağnazlığına karşı, Prieto, iş çevrelerinin liberalizmini, kendi kendini yetiştirmiş kişinin başarısını, batılı sosyal demokratların ve İspanyol cumhuriyetçilerinin ruhuna çok daha yakın düşen Bilbao

sendikacılarının uzlaşıcı reformculuğunu çıkarıyordu.

Bu nedenle, 1936 yılının güçlüklerine karşı çıkacak olan büyük bölünmelere uğramış bir sosyalist partiydi. Prieto, 1935 yılının sonundan beri, parti yürütme organlarının denetimini elinde tutuyordu: Parti yöneticilerinin ve milletvekillerinin, özellikle de Asturia bölgesi madencilerinin ünlü yöneticileri, Gonzalez Pena ve Belarmino Tomas'ın kendisine güvenleri tamdı. "Parti örgütü"nün adamıydı. Ama karşısındaki Largo Caballero da "halk yığınlarının adamı"ydı. U.G.T.'nin denetimini elinde tutuyor, parti dışında geniş bir çevresi bulunuyor, eski düşmanlıklara rağmen, C.N.T. içinde kendisine karşı olumlu bir hava esiyordu. Parti onların karşıt etkileri altında sallanıyor ve her yeni sorun, saymı örgüt içinde birbirine zıt politikalar izleyen bu düşman kardeşlere yeni bir hesaplaşma fırsatı veriyordu sanki.

C.N.T. ve U.G.T.

Cumhuriyetin son aylarında partilerin ve işçi sendikalarının saflarında görülen siyasi değişiklikler, karşı karşıya bulunan güçlerin doğru bir analizini yapmayı güçleştiriyor. Yine de, siyasal örgütlerden çok sendikaların etkili olduğu su götürmez: İşçinin hayatı, ortak hayatın çevresinde geçiyordu.

Oysa, bu dönemde, U.G.T. ve C.N.T. arasındaki güç dengesi değişiyor, iki sendika arasındaki görüş ayrılıkları çok daha yeni bir biçimde ortaya çıkıyordu. Kuşkusuz, her biri, o güne kadar kalesi olan yerlere egemendi. Katalonya'nın sanayi işçilerini örgütleyen C.N.T.'ydi ve U.G.T.'nin buradaki varlığı sınırlıydı. Endülüs bracero'larını da C.N.T. örgütlüyordu. Ama U.G.T. yine Asturia ve Rio-Tinto madencileri, Bilbao'nun demir-çelik işçileri arasında ve Madrid bölgesinde çok daha güçlüydü. Birinin egemen olduğu kesimlerde, öbür sendika, yine de etkisi küçümsenmeyecek güçlü azınlıklar örgütlemeyi başarmıştı. U.G.T.'nin, Cordoba, Sevilla, Malaga ve bütün Endülüs bölgesi kentlerinde sağlam örgütleri vardı. Badajoz, Caceres, Sevilla yörelerinin gündelikle çalışan emekçilerini de o örgütlüyordu. C.N.T. de Madrid'de kökleşmeyi başarmıştı, en savaşçı iş kollarından inşaatta çalışan işçilerin çoğunluğu ona bağlıydı. Asturia bölgesinde de, La Felguera ve Gijon'un demir-çelik işçileri, Mieres ya da Sama de Langreo madencilerinin etkisiyle ciddi olarak rekabet edebiliyorlardı.

Bask Ülkesine gelince, U.G.T. Bilbao'da üstündü ama milliyetçi "Dayanışmacılar"la ciddi bir çekişme içindeydi. C.N.T., bölgeye yabancı vasıfsız işçiler arasında kendine üye ve yandaş bulabiliyordu. Valencia'da anarşistler dok işçilerini denetimleri altında tutuyorlardı, ama U.G.T. fabrikalarda güçlüydü. U.G.T.'ye bağlı toprak işçileri federasyonu ülkenin

merkezindeki emekçileri denetliyordu, daha yoksul olan merkezden biraz uzak bölgelerin emekçileriyse C.N.T.'ye katılmışlardı. Ancak U.G.T.'nin son yıllardaki köklü yön değişikliği, proletaryanın en ayrıcalıklı ve daha tutucu tabakalarını kendisine çekmesini sağlayan geleneksel bölünmeyi hafifletir gibiydi. C.N.T.'nin kararsızlıkları da, her zaman en kararlı unsurları kendi safına çekebilmesine uygun düşmüyordu.

Yine de, kabaca, daha sağlam örgütlenmiş ve daha iyi yönetilmekte olan U.G.T kadroları, girişilen yerel eylemlerin başarısı ya da başarısızlığına göre büyük değişmeler gösteren, zorlu çalkantılarla karşılaşan dev rakibine oranla daha dengeli gözükmekteydi. 1935 yılı içinde, iki büyük sendika örgütünün üye sayısı aşağı yukarı birbirine eşitti -birer milyon kadar- ama cumhuriyetin son aylarında U.G.T. hızlı bir gelişme göstererek çabucak bir buçuk milyona ulaştı. Aynı dönemde C.N.T. yerinde sayar gibiydi.

Yine de, bu sendika örgütlerinin milyonlarca emekçi üzerindeki etkisi, geleneksel akımlardan doğan, ama onların dışında ve onlara karşı gelişen yeni ideolojik akımlara ilerleme olanağı sağlıyordu. Resmî Stalinci komünistler ve P.O.U.M. yanlısı komünistler de adaylıklarını koyuyorlar ve U.G.T. ile C N.T.'nin önemli kesimlerinde anarşist ve sosyalist akımlara karşı yönetimi ele geçirmeye hazır bulunuyorlardı.

KOMÜNİSTLER

Önceki sayfalarda, İspanyol komünist partisinin doğuşunu görmüştük. Birkaç ay süreyle, Rus devriminin çekiciliği Victor Serge'in eski düşüne can verir gibi olmuştu: Marx'dan ve Bakunin'den beri ayrı olan iki akımın, "otoriter" ve "mutlak özgürlükçü" akımların, sosyalist ve anarşistin, komünizmde, Lenin ve III. Enternasyonal çevresinde birleşmesiydi bu düş. Kısa dönemde sonuçlar yetersiz kaldı. Birkaç yıl sonra elde edilenlerse, gülünçtü.

İspanya'da komünist hareketi kurmak için üç akım birleşmişti: Andrade ve Portela'nun başını çektiği Sosyalist Gençlik Hareketi; Perez Solis, Garcia Quejido, Anguiano, Lamoneda ve Andrès Nin'in sosyalist azınlığı; daha sonra da, Joaquin Maurin, Pedro Bonet ve David Rey'in can verdiği ve C.N.T. militanlarından oluşan "La Batalla" grubu. İki yıl sonra, Garcia Quejido, Lamoneda, Anguiano, komünist partisinden ayrılarak eski partilerine, sosyalistlere döndüler. Primo de Rivera'nın diktatörlük yıllarında sürdürülen baskılar partiyi çok sarstı, iç çekişmelerle Enternasyonal'in emirlerinin yol açtığı anlaşmazlıklar da iyice güçten düşürdü. Diktatörlük döneminin son yıllarında, Jose diaz ve Mije'nin yönettiği C.N.T. Endülüs bölgesi militanları partiye katıldılarsa da, Maurin ve Bonet'in yönettikleri Katalonya ve Balear federasyonuna bağlı 3000 üye yitirildi. Katalonya ve Balear komünist federasyonu, Jordi Arquer ve Joan Farré Gasso'nun yönettiği "Partit Communiste Català"yla birleşerek "İşçi ve Köylü Bloku"

nu oluşturdu. Moskova'daki Komünist Enternasyonal'in eski yöneticilerinden Gorkin ve Portela gibi militanlar da onlara katıldı ve genel sekreterliğe Maurin getirildi. "Kızıl Sendikalar Enternasyonali" sekreteri Andrès Nin de, öte yandan "Sol Muhalefet"e katılmıştı ve Stalin'e karşı Troçki'nin siyasal görüşlerini savunuyordu. 1931 de İspanya'ya dönünce, Andrade'yle "Komünist Sol"u kurdu. Partinin ilk genel sekreteri Oscar Perez Solis'e gelince, içine düştüğü gelişim onu... Falanj saflarına dek götürecekti. 1923 yılından 1930'a kadar partinin üye sayısı birkaç yüzün üzerine çıkmayacak ve bir kongre toplayamayacaktı... 1932 kongresinde, Nin'i ve Maurin'i "alt edenler", genel sekreter Bullejos, Trilla ve Adame de, general Sanjurjo'nun hükümet darbesi girişimine karşı "cumhuriyetin savunulması" gibi oportünist bir parola ortaya atmakla suçlanıp partiden atılacaklardı. 1933 seçimlerinde, komünist partisi bir tek milletvekili çıkarabildi: Malaga'dan doktor Bolivar. O da programından çok ' yoksulların doktoru" olarak ün yaptığı için seçilmişti.

STALİNCİ KOMÜNİSTLER: P.C.E., P.S.U.C., J.S.U.

Bu yüzden komünist partisi hiç gelişemedi: İç Savaş ın hemen öncesinde, üye sayısı 30.000'i aşmıyordu. Yöneticileri pek tanınmamış kişilerdi, kimi genel sekreter Jose Diaz gibi kısa süre önce -1929 da- partiye katılmıştı. Parti yönetiminin güçlü adamı Jesus Hernandez 26 yaşındaydı. 14 yaşında partiye katılmış, 22'sinde siyasî büroya seçilmişti. Ne o ne de arkadaşları, Antonio Mije, Martinez Carton ve Uribe, işçi hareketi içinde önemli bir rol oynayabildiler. Hiç bir zaman yığın örgütlerinin yöneticileri olmadılar, sadece kendilerini yetiştiren ve yükselmeleri, çeşitli dönemeçleri almaktaki esnekliklerivle ödüllendiren örgüt içinde önemli yerler kaptılar. Komünist partisi yöneticileri içinde, parti dışında gerçek bir prestij sahibi olan tek kişi bir kadındı: la Pasionaria diye anılan Dolorès İbarruri Gomez. La Pasionaria yığınları coşturan bir konuşmacı, Asturia ayaklanmasından sonra on beş yıl hapis cezasına çarptırılan eski bir militandı.

Bazı kesimler dışında – madenciler arasında önemli bir azınlık oluşturdukları Asturia bölgesinde, Malaga'da, Cadix'de ve özellikle birtakım sendikaları ele geçirdikleri Sevilla'da– resmî komünistler, İspanyol işçi hareketi içinde pek yalnızdılar ve bütün çabaları bu yalnızlığı kırmaya yöneliyordu.

İspanya'da Cumhuriyetin ilânı, komünist Enternasyonal'in aşırı bağnaz olduğu "üçüncü dönem"e raslamıştı: Bütün dünyadaki komünist partileri saldırılarının tümünü "sosyal faşistler" diye adlandırılan sosyalistlere yöneltiyorlar, onlarla her türlü "birleşik cephe" girişimini reddediyorlardı. 1934 yılının 11 eylülüne dek, İspanyol komünist partisi, İşçi İttifakı'nı, "gerici güçlerin toplanma merkezi" ve "karşı devrimin kutsal

birliği" diye niteledi durdu. Ancak son anda, birden yön değiştirerek, ekim ayaklanmasına katıldı. Ama o sıra komünist Enternasyonal yeni bir dönemeci alıyordu. İşçi İttifakı'nı "aşmak" ve "genişletmek" gerektiğini belirten komünist partisi, Dimitrov'un komünist Enternasyonal'in 7. Kongresinde öne sürdüğü "Halk Cephesi"nden tümüyle farklı bir formül önerdi: Demokratik reformlar çerçevesinde liberal cumhuriyetçilerle işbirliği. Buna koşut olarak, işçi sınıfının sendikal ve siyasal birliği yönünde canlı bir kampanya geliştirdi. O güne dek kızıl sendikalar Enternasyonali C.G.T.U 'ya bağlı olan denetlediği birkaç sendikayı kapattı ve bu üyeleri teker teker U.G.T.'ye katılmaya çağırdı. Siyasal alanda, birlik teması büyük gelişmeler göstermesini sağladı. Katalonya'da resmi örgütünün kalıntıları, aralarında Juan Comorera'nın sosyalist federasyonunun da bulunduğu öbür Katalonya sosyalist gruplarıyla birleşti. Bu birleşme, 24 Temmuz 1936 günü, "Katalonya Birleşik Sosyalist Partisi" adıyla somutlaştı(17). Yine aynı dönemde, Largo Caballero'nun yardımcısı Alvarez del Vayo'nun etkisiyle, sosyalist ve komünist Gençlik Hareketleri "Birleşik Sosyalist Gençlik" (J.S U.) adı altında birleşti. Largo Caballero'nun istemez göründüğü ama politikasıyla gerçekleşme olanağı sağladığı bu birleşme, sosyalist partisini ve U.G.T.'yi genç işçi kuşağının kaymak tabakasından, 200.000 genç militandan oluşma bir örgütten yoksun bırakacaktı. Gerçekten de, birkaç ay sonra, Sovyetler Birliği'ne yaptıkları bir yolculuk sonunda, J.S.U.'nun bütün yöneticileri komünist partisine katıldılar. Sosyalist gençlik hareketinin sekreteri ve 1934 yılından sonra Troçki yanlısı, Caballero'cu milletvekili ve sendikacı Wenceslao Carillo'nun oğlu olan hareketin genel sekreteri, 20 yaşındaki Santiago Carillo, yakın gelecekte komünist partisinin yeni yöneticilerinden biri olacak ve sosyalist parti "yetişkinleri"ne "gençler" arasında sağlanan birliği örnek gösterecekti.

Resmî komünistler için büyük bir zaferdi bu. Kendilerine yığınlardan bir temel ve sosyalist parti içindeki eylemlerine bir kaldıraç sağladığı gibi, can düşmanları olan ve bir ara sosyalist gençliğin akıl hocalığını yapacaklarını sanan ayrılıkçı komünistler üzerinde de kesin bir üstünlük sağlıyordu.

AYRILIKÇI KOMÜNİSTLER: P.O.U.M.

Komünizm yanlısı olduklarını açıklayan, ama resmi örgütten ayrılanların kökenleri çeşitliydi. Maurin ve "İşçi ve Köylü Bloku"ndaki dostları Enternasyonal'in zorla kabul ettirmek istediği taktiği, U.G.T. ve C.N.T.'ye karşı C.G.T.U.'nun kızıl sendikalarını kurmayı reddettiler. Ayrıca, özerklik yanlısı Katalanlara yakınlıklarını belirttiler ve bu tutum onları Esquerra'ya yaklaştırdı. Komünist Enternasyonal'in "aşırı sol" çizgisine karşı olan ve bu dönemin "sağdaki kopmalar"ı sonucu doğan bütün ayrılıkçı

hareketler gibi, Blok yine de Rusya'ya özgü sorunlarda bir tavır almak istemiyor, yayın organı La Batalla çoğunluk, resmî Stalinci basının görüşlerine yakın görüşler savunuyordu.

Tersine, Sovyet partisinin içindeki görüş ayrılıklarından doğan Troçkici 'Sol Muhalefet"in görüşleri üzerinde kurulmuştu, İspanyol komünizminin öteki öncülerinden Andrès Nin ve Andrade'nin "Komünist Sol"u. Bu değerli yöneticilerin oluşturduğu güçük grup, 1934 yılına kadar, Comunismo dergisinin yayınıyla "kuramsal" bir çalışmaya verdi kendini. Ama o tarihte, devrimci bir kanat oluşturması için sosyalist partiye girmesini isteyen Troçki'yle bağlarını kopardı.(18) ve Partido obrero de unificacion marxista'yı (P.O U.M.) kurmak için İşçi ve Köylü Bloku'yla birleşmeye karar verdi.

Düşmanları tarafından "Troçkici"likle suçlanan (19), Leon Troçki ve arkadaşları tarafından yadsınıp eleştirilen, tek gerçek gücü Katalonya'da olan yeni parti, 1936 temmuzunda 3000 militandan fazlasına sahip değildi. Ama İspanyol komünist partisinin ve Katalonya sosyalistlerinin zayıf yanları, Nin ve Maurin gibi komünist yöneticilerin değeri ve prestiji, başında Gorkin, Portela, Andrade, Arquer gibi komünist hareketin gerçek yöneticilerinin bulunması, yeni partinin pek çok umut beslemesini sağlar gibiydi. Resmi komünistler kadar, yeni partinin militanlarını sistemli bir biçimde sendikalarından atan C.N.T. yöneticileri için de, bir kaygı konusuydu gerçekten.

Çünkü gerçek komünizmin temsilcisi olduğunu belirten ve Lenin'in fikirlerine bağlılığını açıklayan P.O.U.M., pek çok kişinin gözünde, devrimci bir dönemde gerçek bir tehlikeydi. İspanyol işçi hareketinin karşısına çıkan bilmeceye -cumhuriyetçilerle işbirliği ya da parlamento çerçevesi dışında amansız bir savaş- bir cevap getirdiği iddiasındaydı: Sosyalist devrim ve proletarya diktatörlüğü için siyasal savaş. İşçi İttifakı'ndan yana olan P.O.U.M. sınıfsal bir işbirliği politikası olarak tanımladığı ve Stalinci komünistlerce öne sürülen Halk Cephesi politikasını eleştiriyor, İspanyol emekçilerini -kendiliğinden devrimci bir çizgiye ulaşmış bulunan İspanyol emekçilerini faşizmin zaferine karşı tek seçeneğin devrimin zaferi olduğuna inandırmak istiyordu. C.N.T. - F.A.İ. bünyesindeki "içgüdüsel olarak devrimci ama siyasal yönden karışık yığınlar"ı (20) inandırabileceği ve sürükleyebileceği ölçüde... buna ulaşma olanaklarının gerçekliğine kimse karşı çıkamazdı(21).

İKİNCİ BÖLÜMÜN DİPNOTLARI

(1) Daha ilerde Durruti'nin tanıtılmasına bkz. "Cid-gerillacı-haydut" geleneği diye adlandırabileceğimiz şeyin kökeni orada bulunabilir.

(2) 1872, Saint-İmier Kongresi.

(3) Victor Serge, Mos..ova'da onlarla yaptığı ilk görüşmelerden söz ederken şunları yazmaktadır: "İlk bakışta, bu Leridalı öğretmenin (Maurin) ve bu Barcelonalı öğretmenin (Nin) yeteneği anlaşılmaktaydı. Maurin'in görünüşü, Rafaello öncesi ressamların çizdiği genç şövalye tipine uymaktaydı; Nin, altın çerçeveli gözlüklerinin ardında, yaşama sevincinin hafiflettiği çok dikkatli bir yüz anlamına sahipti." (Memoires d'un révolutionnaire, s.140).

(4) El Noy de Sucre (şeker çocuk) diye adlandırılan Salvator Segui, C.N.T'nin birinci sekteri Jose Negre gibi, Anselmo Lorenzo tarafından yetiştirilen bir anarşist militandı. C.N.T."nin başında kendi yerini alacak olan demir-çelik işçisi Pestana gibi, militanlık hayatının başlangıcında Els Fills de Puta grubuna bağlıydı.

(5) La Révolution prolétarienne, 25 Ocak 1936.

(6) Pestana da "Sendikacı Parti"yi kurdu. 1936 şubatında milletvekili seçilecekti.

(7) C.N.T.'nin "Savunma Komiteleri" gerçek yarı-askeri örgütlerdi.

(8) Jose Peirats'a göre, Santillan'ın gerçek adı Sinesio Garcia Hernandez'di. Leon'da doğmuş, genç yaşında Arjantin'e göçmüştü. Arjantin'e göç etmesi kendisiyle ilgili efsanenin bu noktasını açıklayabilir.

(9) George Brenan, adı geçen eseri, s.260.

(10) Koltsov, Journal d'Espagne, s.43.

(11) Buenaventura Durruti, C.N.T. -F.A.İ. broşörü, Barcelona 1937.

(12) F. Morrow tarafından Revolution and counter-revolution adlı eserine alınan (s.189), Toronto Star muhabiri Pierre Van Paasen'e yapılmış açıklama.

(13) Discursos a los Trabajadores (Madrid, 1934) adlı broşüre bkz.

(14) J.-R. Bloch, Espagne, Espagne, s. 79-80.

(15) Mission en Espagne, s. 43.

(16) Koltsov, adı geçen eseri, s.73.

(17) Yılın ilk günlerinde başlayan birleşme görüşmeleri, 25 haziranda bir anlaşmaya ulaşmıştı.

(18) Sadece küçük bir grup Troçki'ye bağlı kalır ve Sosyalist Gençlik Hareketine girerek onun "çizgi"sini uygulamaya çalışır. Aralarında, ilerde adı geçen G. Munis de bulunmaktadır.

(19) Koltsov, P.O.U.M.'yi "Troçkici-Buharinci Blok" diye tanımlamaktadır, adı geçen eseri, s.24.

(20) Juan Andrade: "İspanyol devriminde marksistler, devrimciler ve anarşistler." La Révolution espagnole, 15 Nisan 1937.

(21) Troçki (Leçons d'Espagne, s.40): "C.N.T. tartışılmaz bir biçimde proletaryanın en savaşçı ögelerini bünyesinde toplamaktadır. Seçme uzun yıllar boyunca yapılmıştır. Bu konfederasyonu güçlendirmek ve gerçek bir yığın örgütüne dönüştürmek her ilerici işçinin ve özellikle de komünist işçilerin başlıca ödevidir."

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEVRİMİN BAŞLANGICI

Millet Meclisi'nin dağıtılmasıyla bienio nero'ya son veren, Katolik ve tutucu Devlet Başkanı Alcala Zamora oldu. Gerçekten de, 1935 yılında, radikallerle C.E.D.A'nın oluşturduğu koalisyon hükümeti ciddi olarak sarsılmıştı. İki rezalet radikal parti yöneticilerine sıçramıştı. Orta-sağ parti öylesine gözden düşmüştü ki, C.E.D.A. koalisyonu sürdürmeyi düşünemezdi: Yasama döneminin başından beri partisinin tek başına iktidara gelmesini isteyen Gil Robles, fırsattan yararlandı. C.E.D.A.'cı bakanlar, memur maaşlarında yüzde onla yüzde on beş arasında indirimin yapılmasının yanı sıra, arazi üzerindeki alınan veraset vergisinin yüzde birle üç buçuk arasında arttırılmasını öngören bütçeye ret oyu verdiler. Hükümet istifa etti. Gil Robles, Başbakanlığa adaylığını koydu, Alcala Zamora bu isteği geri çevirdi: Gil Robles'i sevmiyordu ve parlemanter rejimin açık bir düşmanına iktidarı sunmak istemiyordu. Başlıca görevi yeni seçimleri hazırlamak olan bir hükümet kurması için, merkezci bir siyaset adamına, Portela Valladares'e çağrıda bulundu. Bunu başaramayacaktı: Millet Meclisi yönetilemez duruma düşmüştü. Sadece birkaç hafta sonra, merkezi güçlendirecek seçimleri ciddi olarak hazırlamaktan vazgeçen Portela Valladares duruma boyun eğdi: Seçimler için 16 Şubat 1936 gününü saptayarak Millet Meclisi'nin dağıtılmasıyla ilgili kararnameyi Devlet Başkanının imzasına sundu.

SEÇİM KAMPANYASI: SAĞ SOLA KARŞI

Seçimlerin sonucu çok önemliydi. Kuşkusuz, son yılların olayları, 1934 ayaklanması ve ayaklanmanın bastırılması, bienio negro'nun gericiliği ve işçi hareketinin uzlaşmaz bir tutum benimsemesi pek çok görüşü sertleştirmiş, amansız biçimde birbirine karşı seçim ittifaklarının oluşmasına uygun bir hava yaratmıştı. Ama bu konuda da, sonuna dek parlamento oyununu oynamak isteyen herkesin stratejisi üzerinde, getirdiği zorunluluklarla seçim yasası ağır basacaktı. Ön görülen seçim bölgeleri çok büyüktü ve seçim kampanyası için ancak dev örgütlerin elinde bulunabilecek büyük paralar

gerektiriyordu. Amansız mutlak çoğunluk sistemi geniş koalisyonlara itiyordu partileri: 1933 yılında seçim için kurulan ortak bir cephede birleşen, sağ, sol partilerden daha az oy almış ama iki kat fazla milletvekili çıkarmıştı... Bunu unutmayacaktı: Kralcılar 1933 ittifakını yenilemekte C.E.D.A.'cılara güçlük çıkarıyorlardı, bazı seçim bölgelerinde de "İspanya'nın Yeniden Doğuşu" seçmenlerin önüne C.E.D.A.'ya karşı olan bir listeyle çıkacaktı. Falanj da seçime kendi bayrağı altında katılacaktı. Yine de, bütünüyle, sağ seçimlere birleşik, hatta birçok yerde 1933 seçimlerinde kenara itilmiş olan sağcı liberallerle genişletilmiş olarak girecekti. Büyük bir propaganda çabası gösteriyordu: Gil Robles'in resmiyle parolalarının süslediği koca afişler ülke duvarlarını kaplamaktaydı. Robles de olağanüstü azgınlıkta bir seçim kampanyası sürdürüyor, rakiplerine sövüyor ve gözdağı veriyor, zaferinin cumhuriyetin sonu ve otoriter bir rejimin iş başına gelişi demek olacağını açıkça belirtiyordu.

Sağcıların birliğine solcu bir seçim koalisyonu cevap verecekti. 15 Ocak 1936 günü, solcu cumhuriyetçi partiler (Martinez Barrio'nun Cumhuriyetçi Birliği, Azana'nın Cumhuriyetçi Sol'u) sosyalist partiyle (dolayısıyla da U.G.T. ile) Angel Pestana'nın sendikalist partisiyle, komünist partisiyle ve P.O.U.M. ile oluşturulan seçim koalisyonunun programını saptayan bir "Halk Cephesi" anlaşması imzaladılar. Bu sekiz maddelik anlaşma-program, ortak bir program üzerinde birleşmekten çok, işçi partileri tarafından cumhuriyetçi partilerin kabulü anlamına geliyordu. Toprak reformu ve eğitim planları gibi eski cumhuriyetçi isteklerin yanı sıra, mali kaynakların yeniden düzenlenmesi, küçük sanayiin korunması, kamu hizmetlerinin geliştirilmesi için planlar yapılması amacıyla belediyelerde ve Meclis iç tüzüğünde reformlar yapılmasından yanaydı. Burjuva çerçevesinde kalan ve özellikle toprakların, bankaların kamulaştırılması ve sanayi üzerinde işçi denetiminin sağlanması gibi sosyalist istekleri içermeyen liberal bir programdı bu. "Cumhuriyetçilerin düşündükleri Cumhuriyet," diyordu, "sınıf kavramına dayanan toplumsal ve ekonomik niyetlerle dolu bir cumhuriyet değil, kamu çıkarında ve toplumsal gelişimde hayat bulan demokratik bir özgürlük rejimidir."

Tartışılmaz bir biçimde ılımlı olan, Ramos Oliveira'nın yazdığı gibi "her maddesi bir kaçamağa benzeyen"(1) bu program, yine de geniş onay görecek ve gerçek bir halk seferberliği sağlayacak bir isteği içeriyordu: 1934 ayaklanmasına katılanlar için genel af, işlerinden atılan bütün emekçilerin tazminat ödenerek yeniden işlerine alınmaları. Hâlâ tutuklu bulunan 30.000 işçinin salıverilmesi ve aynı zamanda devrimci davranışlarının onaylanması kaygısıyla, Caballero'nun yandaşları ve P.O.U.M. -İşçi İttifakı yanlıları- Halk Cephesi'ne katılmalarını doğruluyorlardı. Bunda yarını olmayan bir seçim ittifakından başka şey görmek istemiyorlardı. Başka türlü kendilerini

harekete getiremeyecek olan böyle bir programa işçilerin yoğun biçimde oy vermeleri de ancak bu kaygıyla açıklanabilirdi. Yine bu kaygı açıklıyordu anarşistlerin de tutum değişikliğini. C.N.T. ve F.A.İ. hâlâ seçim mücadelelerine karşıydılar, muhalif sendikalar da Halk Cephesi'nin ve seçim kampanyasının dışında kalıyorlardı; yine de, ilk kez alışılmış parolaları No votad'ı (oy vermeyiniz), seçimlerin boykot edilmesini ortaya atmaktan kaçınıyorlardı (2). Gözlemciler 36 şubatında, 34 tutuklularının salıverilmeleri için Halk Cephesi listelerine yağan ve o güne dek anarşistlerin kampanyaları yüzünden genellikle yararlanılamayan oyların bir buçuk milyon kadar olduğunu belirtiyorlar.

SEÇİM SONUÇLARI

Terazinin bir kefesinin ağır basmasını sağlayan da kuşkusuz bu oylar oldu. 16 şubat günü, Halk Cephesi, sağ koalisyonun 3.783.601, merkezin 681.447 oyuna karşı 4.206.156 oyla seçimi kazandı. Daha sonra yapılan değişikliklerle bu rakamlar 4.838.449, 3.996. 931 ve 449.320 olacaktı. 11 milyon seçmenin dokuz milyonu seçime katılmıştı.

Halk Cephesi oldukça öneri siz bir çoğunluk elde ediyordu, ama çıkardığı milletvekili sayısı ona Millet Meclisi'nde ezici bir üstünlük sağlıyordu: Sağın 132, merkezin 32 milletvekiline karşı 277 kişiydiler. Çoğunluğu destekleyen seçim yasası bu kez soldan yana işlemişti: 1933 seçimlerinden daha fazla oy alan sağın kazancı Halk Cephesi'ni oluşturan partilerin kazancından azdı, üstelik elindeki milletvekilliklerinin yarıdan fazlasını yitiriyordu. Böylesine baş başa geçen bir yarışmada, baskılar ve seçim hileleri konusunda zorlu itirazların yükselmesi kaçınılmazdı. Taraflardan hiç biri öbüründen geri kalmadı: Pek çok burjuvanın bazı proleter mahallelerinde oy kullanmaktan kaçındığı kuşkusuzdu, ama birçok köyün de doğrudan polis baskısı ya da büyük toprak sahiplerinin işsiz bırakma tehdidi karşısında sağa oy verdikleri de su götürmez biçimde görüldü. Tarihçinin bu kavgalardan çıkaracağı hiç bir başka ek sonuç yok.

Seçimlerin geçerliliği konusundaki değerlendirme ne olursa olsun, önemli olan Meclis'in görünüşünü toptan değiştirmesi, ülkenin siyasal havasına daha da büyük bir değişiklik getirmesiydi.

Devlet Başkanı'nın umutlarının tersine, seçimler merkez ve merkez sağ için zorlu bir yenilgi oldu Lerroux ve Cambo gibi politikacılar yeniden seçilemediler. Lerroux'nun radikallerinin sandalye sayısı 6'ydı ve eski Başbakan Portela Valladares'in yönettiği en önemli merkez parti 14 milletvekili çıkarabilmişti. C.E.D.A. 86 milletvekiliyle yine sağlam bir blok oluşturmaktaydı, 13 çiftçi partisi milletvekili de aşağı yukarı hep onu destekleyecekti. Goicoechea yenilgiye uğramış , İspanya'nın Yeniden Doğuşu'nun sadece 11 milletvekili çıkarmış ve aşırı sağın sözcüsü Calvo

Sotelo olmuştu.

Halk Cephesi listelerine verilen toplam oylardan ne kadarının hangi partiye yöneldiğini anlamak için hiç bir olanak yok. Bu listelerden seçilenlerin sayısı, koalisyon listelerine verilen oy sayısına değil, listeler yapılırken örgütler arasında varılan anlaşmalara bağlıydı. Azana'nın Cumhuriyetçi Sol'u 84 milletvekili çıkarıyordu, Martinez Barrio'nun Cumhuriyetçi Birliği'nin 37 milletvekili vardı. Companys'ın Esquerra'sı 38 milletvekiline sahipti. Sosyalistler 90, komünistler 16, P.O.U.M. 1 (genel sekreteri Maurin) ve sendikalist parti 1 (ihtiyar Pestena) milletvekili çıkarmıştı.

SEÇİM SONRASI: HÜKÜMET

Seçim sonrası çeşitli hareketlerle doluydu. Kazananlarda coşkunluk, ama aynı zamanda da ürküntü, yenilenlerde de bozgun ya da baş kaldırma. Çeşitli söylentilerin yayıldığı görülmekteydi: Sağda, "marksistlerin" ya da anarşistlerin bir silahlı ayaklanmasından söz edilmekte, solda askeri bir hükümet darbesi hazırlıkları öne sürülmekteydi. Bunların hepsi de temelsiz sayılmazdı: Halkın kaynaşması birincilerin söylediklerini doğrular nitelikteydi; Portela Valladares de, daha sonra, general Franco'nun seçimlerin geçersiz sayılması için kendisine ordunun desteğini sunduğunu açıklayacaktı.

Portela Valladares, hiç beklemeden istifasını sunacak ve kendi yerine Halk Cephesi yöneticilerinden birini göreve çağırmasını Başkana öğütleyecek kadar gergin bulmaktaydı durumu. Azana hemen yeni hükümeti kurdu. Bu hükümet cumhuriyetçi burjuvalardan oluşuyor, işçi partileri de katılmadan destekliyorlardı hükümeti. Sosyalist partinin hükümete katılmak istememesi-1931 yılında katıldığına göre ilk bakışta şaşırtıcı gelebilirdi bu- partideki iç kriz, Caballero ve Prieto'nun yandaşları arasında sürüp giden mücadeleyle açıklanıyordu. Caballero ve arkadaşları 35 aralığında, sosyalist partinin, Halk Cephesi çerçevesinde burjuva partileriyle işbirliği politikasını benimseyen Prieto'nun peşinden gitmesini engelleyememişlerdi. Ama bunu basit bir seçim anlaşmasının ötesine götürmeyip sınırlayarak, öncelikle her türlü süreli ittifaktan uzak durmasını sağlamışlardı. 16 şubatın ertesinde, Prieto, yeniden, cumhuriyetçilerle sosyalistleri içeren bir Halk Cephesi hükümetinin kurulmasından yana konuştu. 1931 deneyini bir daha tekrarlamayacağına ve cumhuriyetçilerle asla bir koalisyon hükümetine katılmayacağına yemin eden Caballero, Halk Cephesi programının bir burjuva programı olduğu, bunu uygulamanın bir tek burjuva cumhuriyetçilerine düştüğü, sosyalistlerin kendi programlarından başkasını uygulamaya haklarının bulunmadığı karşılığını verdi. En fazla, oylarıyla yeni Azana hükümetini destekleyebilirlerdi. Ve bu noktada, Largo Caballero üstün geldi.

Mayıs ayında yeni Casares Quiroga hükümetine karşı da, sosyalist parti aynı tutumu benimseyecekti. Yeni yasama döneminin en önemli olayla-

rından biri de, Devlet Başkanı Alcala Zamora'nın görevinden uzaklaştırılması ve yerine Azana'nın getirilmesiydi. Başkanın süresi yıl sonunda doluyordu, ama Meclisin kısa sürede dağıtılması tehlikesine ya da Başkanın bir hükümet darbesini desteklemesi olasılığına karşı tedbir almak isteyen Halk Cephesi çoğunluğu, onu, Meclisi hiç bir nedene dayanmaksızın erken dağıtmakla suçlayıp anayasal olarak görevinden uzaklaştırılmasını sağlayacak tek olanağı kullandı. Alcala Zamora'ya kin beslemesi için pek çok nedeni bulunan sağ, oylamaya katılmadı. Başkan görevinden uzaklaştırıldı. Birçok gözlemci, Azana'nın adaylığının öne sürülmesine karşı çıkmayışına şaşacaktı. Bu işte Prieto'nun oynadığı rol, sosyalistleri köşeye sıkıştırmaya yönelik bir planın gerçekleşmesinin söz konusu olduğunu telkin ediyor: Devlet Başkanlığına gelen Azana'nın hükümetin başındaki yerini, kısa ya da uzun vadede Prieto alacaktı (3). Azana seçimi çok rahat kazandı, C.E.D.A oylamaya katılmadığından sadece 6 muhalif oy çıktı. Devletin başında bulunması gerçekten bir çifte güvence sayılabilirdi, gericilere karşı olduğu kadar devrime karşı da.Bir hükümet darbesinin suç ortaklığını yapamayacak kadar ileri gitmişti, bir gün devrimin öncülüğünü yapamayacak kadar da bağlıydı ekonomik ve siyasal liberalizme. Kısacası hâlâ iç savaştan kurtulabileceklerini uman bütün İspanyollara birleşme noktası ve simge olarak gelebilirdi.

Seçimlerin hemen ertesi verdiği ilk söylevde, "Cumhuriyetin korunması için, cumhuriyetçileri, cumhuriyetçi olmayanları ve vatan sevgisini, disiplini, kurulmuş otoriteye saygıyı her şeyden önde tutan herkesi" birliğe çağırdı. Ama düzen yanlılarına yapılan bu çağrı, halkın kaynaşmasını yatıştırmaya yönelik açık seçik tedbirlerle birlikte geldi. "Kamu görevlilerinden gelen acımasız davranışların onarılacağına" söz verdi Azana, yeni Meclisin resmen toplanmasını beklemeden bienio negro sırasında görevden alınan belediye meclislerinin yeniden iş başına getirilmesini,bütün ülkede yeni sivil valilerin atanmasını ve de özellikle af yasasını devamlı milletvekilleri kuruluna onaylattı. Özerk Katalonya statüsü yeniden yürürlüğe girdi ve Companys, Madrid'den Barcelona'ya dönerken bir zafer yolculuğa yaptı... Asturia işçileri cezaevlerinden çıkarken, onlara karşı girişilen baskı hareketinin uygulayıcısı, general Lopez Ochoa tutuklandı. Toprak reformunun hazırlıkları başladı. Bask Ülkesinin özerkliğiyle ilgili bir statü incelenmeye koyuldu.

Her oturumu kavgaya dönüşen Mecliste cumhuriyet hükümeti, günden güne yüzeyde olduğu kadar derinlemesine de yayılan halk istekleri dalgasını karşılayacağını ve yatıştıracağını sandığı toplumsal reformları geçirmeye çalışıyordu.

İHTİLALCİ BİR DURUM

Seçimlerin hemen ertesinde, af kararnamesinin imzalanmasını

beklemeden, güçlü halk gösterileri cezaevi kapılarını açtı ve 1934 yılından beri tutuklu bulunan işçileri kurtardı. 17 temmuz günü, C.N.T.'ye bağlı göstericiler tarafından Valencia cezaevinin açıldığı ve 1934 tutuklularının salıverildiği bildiriliyordu. Oviedo'da da yüzlerce tutuklu kurtarılmıştı. bütün İspanya da özgürlüklerine kavuşanların sayıları binleri buluyordu. Bir sonraki gün, mahkûmların ya da işten atılanların yeniden işlerine alınmaları, *bienio negro* süresince tutuklu kalan işçilere ücretlerinin ödenmesi, ücret zamları, şu ya da bu ustabaşının işten çıkarılması, çalışma koşullarının düzeltilmesi için bütün ülkede grevler başladı. Bu mesleki sorunlarla ilgili grevlere daha siyasal olan grevler, dayanışma grevleri, genel, yerel ya da bölgesel grevler eklendi. Bazı anlaşmazlıklar uzayıp gidiyor ve birlikte yenilerini de sürüklüyordu. Patronlar bu duruma lokavtla karşılık verdiler ve mücadele daha çetinleşti.

Kırsal yörelerde durum gerçekten ihtilâle doğru gidiyordu. Halk Cephesi toprağa susamış köylülere toprak reformunda söz etmişti: Büyükelçi Bowers'in yazdığı gibi, "basit ve eğitim görmemiş insanlar olan köylüler, bunun gerçekleşmesi için seçimleri Halk Cephesi'nin kazanmasının yeterli olduğuna inanmışlardı (1)." Hemen şubat sonunda, Badajoz ve Caceres yörelerinde sonraki aylarda da Estremadura'da Endülüs'te ve Kastilya'da hatta Navarra'da asentamiento'lar çoğaldıkça çoğaldı. Alcala Zamora'nın toprakları nisanda işgal edildi. Albuquerque dükünün topraklarının basma da aynı şey geldi. Köylüler, büyük toprak sahiplerinin topraklarına yerleşiyor ve buraları kendi hesaplarına ekmeye başlıyorlardı. Köylülerle sivil muhafızlar arasında sık sık kanlı olaylar patlak veriyordu. Bunların en önemlisi, Alicante yakınındaki Yeste'de sivil muhafızların soylulara ait topraklardaki ağaçları kesmeye başlayan köylülerden altısını tutuklamalarıyla başladı. Öfkelenen Yeste köylüleri, yabaları, sopaları, taşları kapıp arkadaşlarını götüren sivil muhafızlara saldırdılar Bu saldırıyı izleyen yaylım ateş sonucu on sekiz köylü öldü.

Kentler ve kırsal yöreler böylece bir şiddet havasının içine düştü: Her yanda, bir papazlar "komplosu" söylentisinin dolaşması ya da sokak gösterileri sonucu, kilise ya da manastırların yakıldığı bildiriliyordu. Kuşkuya yer kalmamıştı: Kurulu düzen ve özel mülkiyet tehlikedeydi...

CABALLERO'NUN ROLÜ

Largo Caballero, gitgide, yaklaşan devrimin adamı olarak ortaya çıkmaktaydı. 6 nisandan beri, genç aydınlardan kurulu çok iyi bir ekip tarafından parlak bir biçimde hazırlanan bir akşam gazetesine, Claridad'a sahipti. Kendi vurucu gücü, Sosyalist Gençlik Hareketi (J.S.) vardı. 1 Mayıs günü, Claridad'ın "büyük emekçi ordusunun iktidar doruğuna doğru yürüyüşü" diye adlandırdığı işçi yürüyüşü sırasında, üniformalı Sosyalist Gençlik Hareketi üyeleri, yumrukları havada, bir "İşçi Hükümeti" ve bir

"Kızılordu" için çağrıda bulunmuşlardı. Caballero, C.N.T.'ye yaklaşma girişimlerini çoğaltıyor ve C.N.T. kongresi dolayısıyla Saragossa'da düzenlenen bir mitingde söz alıyordu. Claridad yandaşlarının devrimci coşkunluğunu körüklüyor, sosyalizmin kaçınılmaz ve yakın zaferini haber veriyordu. Her söylevde, her makalede, Largo Caballero üzerine basarak aynı şeyi söylüyordu: "Bizim istediğimiz devrim ancak şiddete baş vurularak gerçekleştirilebilir... İspanya'da sosyalizmi gerçekleştirmek için, kapitalist sınıfın üstesinden gelmek ve kendi iktidarımızı kurmak gerekir...". "Proletarya diktatörlüğü"nden yana(5) olduğunu açıklamıştı ve bunu Sovyetler aracılığıyla -bunlara verilen ad her neyse- değil, sosyalist parti tarafından ve onun aracılığıyla uygulamaya kararlı olduğunu belirtmişti. O ve yandaşları iktidara gelmek için, cumhuriyetçilerin İspanya'nın sorunlarını çözme yeteneğinden yoksun olduklarının kanıtını ortaya koymalarını bekliyorlardı. Ama nasıl ele geçireceklerdi bu iktidarı? Pek açık olmayan da buydu. 14 haziran günü, Oviedo'da, cumhuriyetçileri iktidardan ayrılmaya ve "yerlerini işçi sınıfına bırakmaya" çağırdı. Ama Başkan Azana'nın bir gün hükümet başkanlığını ona vermesi düşünülecek şey değil gibi geliyordu. Sosyalist parti aracılığıyla proletarya diktatörlüğünü kurmak istiyordu, ama partinin yürütme kurulları Prieto'nun denetimindeydi. Yönetimi elinde olmayan bir parti aracılığıyla proletaryanın iktidarı ele geçireceğini nasıl umuyordu Largo Caballero? Pek çok tarihçi ona karşı sert davranır: Gerald Brennan "devrimcilik oynayan bir sosyal demokrat" olduğunu söyler(6). Salvador de Madariaga, faşizmin doğuşuna olanak tanıyan şeyin yandaşlarının şiddet hareketlerinin uyandırdığı korku olduğunu belirtmektedir. Bir askeri hükümet darbesi tehlikesi yüzünden emekçilerin devrimci eylemlerini hafifletmemeleri gerektiğini sık sık tekrarlamakla, ancak hükümeti emekçileri silahlandırma zorunda bırakacak bir darbenin kendisine iktidar yolunu açacağı art düşüncesini beslediğine pek çok kişiyi inandırıyordu...

Haziran ayında, askerî darbenin kaçınılmazlığı karşısında, gidip Azana'dan emekçileri silahlandırmasını isteyecekti gerçekten: İyi niyetinin kanıtıydı kuşkusuz bu, ama belirli bir saflığın da kanıtıydı. Lenin, Rus, Lenin'i, her halde böyle, hiç değilse aynı biçimde yapmazdı "İspanyol Lenin'i"nin girişimini...

PRİETO'NU'N ÇABALARI

Largo Caballero'ya karşı en ağır suçlamaları yönelten, sosyalist rakibi Prieto'ydu. Onun gözünde, grevler, gösteriler, karışıklıklar, aşırı istekler, orta sınıfları ürküterek faşizmin oyununu kolaylaştıran "çocuksu bir devrimcilik"ten başka şey değildi. Claridad'ı yöneten aydınların kehanetleri, üniformalı gençlik örgütlerinin gösterileri, "bir işçi hükümeti", bir "kızıl ordu" konusunda verilen ateşli kararlar, ihtilâl söz konusu oldu mu düşleri,

gizli polisin giriştiği yılgı hareketi konulu on sekiz yıllık antikomünist propagandayla, eli bıçaklı bolşevik görüntüsüyle, kıyımlarla ve 1917 yılında Rusya'nın payına düşen büyük açlık olayıyla beslenen mal sahiplerinin ve kurulu düzen yanlılarının korkularını arttırmaktan başka sonuç vermeyecekti. Prieto'ya göre, bu korku onları umutsuzluğa sürükleyecek ve generallerin kollarına atılacaklardı.

1 Mayıs günü Madrid'de Largo Caballero devrim liderliği oynarken, Prieto, Cuenca'da yankılar uyandıran bir konuşma yapıyordu. Düşmanın yolunu açmakta olan faşizm doğurucusu anarşiye karşı, "yapıcı devrim" adını verdiği şeyi çıkarıyordu. Onun gözünde mantıklı ve yapılabilecek olan ilk iş bir koalisyon hükümeti kurmaktı: Cumhuriyetçilerin yanında bu hükümete katılacak olan sosyalistlerin görevi "emekçi sınıfların iktidarını yıkılmaz kılmak"tı. Kırsal yörelerin sulanması planıyla birlikte, derinliğine ve iyi yönetilen bir toprak reformu, köylü nüfusunun fazlasını eritmeyi sağlayacak ve ancak kapitalist çerçeve içinde gerçekleştirilebilecek bir sanayileşme gerekliydi. Bu nedenle emekçiler, karşılayacak güçten yoksun bir kapitalist ekonomiyi yıkabilecek ücret artışları istememeliydiler. En iyi durumda, oligarşinin kaçınılmaz silahlı tepkisini alt etseler bile, sonunda ancak "sefaleti sosyalistleştirmeyi" başarabileceklerdi. Prieto'nun güzünde bu varsayım sonraki kadar akla yakın değildi; daha akla yakın bulduğu varsayım, uzaklaştırmak zorunda oldukları önleyici bir hükümet darbesiydi. Sosyalist lider, yeteneklerinin böyle bir hareket için general Franco'yu biçilmiş kaftan kılacağını belirtiyor(7). ve böyle bir olaya yol açabilecek davranışlardan uzak durmaları için yalvarıyordu emekçilere.

Cuenca söylevi tartışmasız bir hükümet programıydı. Bir cumhuriyetçi burjuva gazetesi olan El Sol, onu gerçek bir devlet adamı olarak selâmlıyor, Prieto'yu Aristide Briand'la, önceleri sosyalistken daha sonra "gerçekçi" olan Fransız politikacısıyla kıyaslıyordu. Ama kapitalizm çerçevesindeki bu kademeli ve temkinli reformlar, devrimci ateşin her gün yeni eylemlere ittiği halk yığınlarında pek azı yankı buldu(8).

Buna karşılık, Largo Caballero'nun arkadaşları programı açık bir ihanet saydılar ve Prieto'nun Franco'yu yücelttiğini öne sürdüler. Hava iyice sertleşti. Cuenca'da tehlike atlatan Prieto ve arkadaşları Gonzales Pena'yla Belarmino Tomas, Ecija'da Sosyalist Gençlik Örgütü üyelerinin yaylım ateşiyle karşılaştılar ve ölümden kıl payı kurtuldular.

Sosyalist parti yürütme kurulu, bu koşullarda, 29 haziranda yapılması kararlaştırılan ulusal Kongre'yi ekim ayma erteledi. 1 temmuz günü, basın, sosyalist parti yürütme kurulu seçimlerinin sonucunu açıkladı. Bu seçim, önceden Largo Caballero eğilimi tarafından boykot edilmiş, eleştirilmiş ve suçlanmıştı. Prieto'nun dostları kazandılar, Gonzales Pena başkanlığa seçildi, Jimenez de Asua ikinci başkan ve Ramon Lemoneda da parti genel sekreteri oldu. Bölünme artık kaçınılmaz görünüyordu.

16 haziran günü Meclis'te yaptığı bir konuşmada, Gil Robles, seçimlerden bu yana ülkedeki havayı veren resmi rakamları sıraladı: Sokak kavgalarında 269 kişi ölmüş ve 1287 kişi yaralanmıştı. 381 bina saldırıya uğramış ve zarar görmüştü, 43 gazete binası saldırıya uğramış ya da yakılıp yıkılmıştı, 146 bombalı girişimde bulunulmuştu. Bu tartışılmaz rakamlar, Robles'in dilediği gibi, bir tek devrimcilerin sırtına yüklenemezdi. Gerçekten de, şubat ayından beri Falanj'ın etkisiyle sistemli bir karşı devrimci hareket gelişmekteydi. Almanya ve İtalya'da olduğu gibi, Falanj, sokağa indiği zaman en açık biçimde faşist görünüşüne bürünüyordu: Şiddete ve yılgıya baş vurarak işçi hareketini ve devrimci hareketi kırmak, parti merkezlerine ve gazete satıcılarına, mitinglere ve yürüyüşlere saldırmak, bir düşmanı yok etmek ya da örnek olmasını sağlamak için gerekli görüldüğünde cinayet işlemek söz konusuydu. Falanjcılar seçimin hemen ertesi günü silahlı mücadeleye geçtiler. Madrid'de makinalı tüfekli escuadrista'larla dolu arabalar işçi mahallelerinde dehşet saçıyorlardı. Endülüs'te onların kiralık katilleri pistolero'lar her gün yeni kurbanlar öldürüyorlardı. Hedefleri çiftti: Hem sınıf düşmanını, militan ya da "marksist"i, anarşist olanı, yargıç ve polis dahil onlara yardım edeni yok etmek ve hem de düzen dostlarının ülkenin kaderini bir diktatörlüğün ellerine bırakmaktan başka çıkar yol göremeyecekleri bir hava yaratmak. Seçim yenilgisinden doğan düş kırıklığı, pek çok tutucuyu, "yasal" görüşlerden vazgeçip doğrudan eyleme geçmeye sürükler. Falanj'ın gösterdiği gelişme, subat ayından başlayarak çok çabuk oldu. Hoşnut olmayan sağcılar dalgası Falanj saflarını kabarttı. O sıra Ramon Serrano Suner tarafından yönetilen Gil Robles'in partisine bağlı gençler, Juventudes Accion Popular örgütü üyeleri Falanj'a yaklaştılar.

Tarihçi için, işleyenin kırk yılda bir ortaya çıktığı bu cinayetlerin sorumluluğunu saptamak olanaksızsa da, en ünlü girişimlerden bazılarının Falanj'ın ve pistolero'larının eseri olduğu aşağı yukarı kesin sayılabilir: Largo Caballero'yu ve cumhuriyetçi Ortega y Gasset'i öldürmek için yapılan bombalı saldırılar; sosyalist Başkan Yardımcısı Jimenez de Asua'yı ortadan kaldırmayı amaçlayan ve onu korumakla görevli bir polis müfettişinin hayatına mal olan cinayet; 14 nisan günü, geçit töreni sırasında başkanlık tribününün altında patlayan bomba; Oviedo'da çıkan sosyalist gazetenin binasını havaya uçuran patlama; San Sebastian'da gazeteci Casaus'un öldürülüşü; bir Falanjcıyı otuz yıl hapse mahkum eden yargıç Pedregal'in, sokak ortasında karısının kolları arasında vurulan saldırı birlikleri yüzbaşısı Faraudo'nun, 14 nisanı izleyen günlerdeki sokak savaşlarından beri Falanjcılar için boy hedefi haline gelen teğmen José del Castillo'nun vuruluşu bunlardan birkaçıdır (9).

ASKERİ AYAKLANMA HAZIRLIĞI

Seçimleri izleyen ve iç savaşa doğru giden günlerde artan önemine rağmen, Falanj, bu sonuca yol açan bir öge sayılamaz. Oligarşi, gelenekçiler, kralcılar, tutucular, kurtuluşu ordudan bekliyorlardı. Cumhuriyetçilerle devrimcilerin çekindikleri şey ordunun eyleme geçmesiydi. Ordu, herkesin gözü önünde, işe karışmaya ve devrimci hareketin işini kesinkes bitirmeye hazırlanmaktaydı. Ordu komutanlarının gözünde, Halk Cephesi'nin kazandığı seçim zaferinin bir devrimci krize yol açtığı ve soldaki ılımlı cumhuriyetçi politikacıların bunun üstesinden gelemeyecekleri açıktı.

Daha 17 şubat günü, Calvo Sotelo ve onun ardından gördüğümüz gibi Franco'nun kendisi, bir kuvvet gösterisinin öncülüğünü ele alıp seçim sonuçlarını yok sayması için Devlet Başkanı'na yalvarmışlardı. Portela Valladares'in kabul etmemesi üzerine, 20 şubat günü, Askeri Birlik şeflerinin girişimiyle, bütün İspanya'da komutanlarla sağcı partilerin yöneticileri arasında toplantılar yapıldı. Varılan sonuç bir harekete girişmenin sırası olmadığıydı. Çünkü halkın coşkunluğu askerlere de bulaşmıştı ve bu durumda askere güvenilemezdi.

Durumu öğrenen hükümet tedbirler aldı. Genelkurmay Başkanı Franco görevinden alındı ve Kanarya adaları garnizon komutanlığına atandı. Kuzey ordusu genel müfettişi Goded, Balear adalarına verildi. Krallık döneminin eski Emniyet Genel Müdürü olan ve Afrika ordusu komutanlığından alınan general Mola, Navarra bölgesine atandı. Franco, Mola, general Villegas ve Varela, Madrid'de, kralcı milletvekili Delgado'nun dairesinde, yeni görevlerine başlamadan önce gerekli olan görüş birliğini sağlamak üzere toplandılar.

Bu yeni koşullarda, darbe hazırlığı hiç bir engele rastlamadan sürdü: Albay Galarza, Madrid'le Kanarya adaları arasındaki bağlantıyı sağlıyordu. Ordu genel müfettişi general Rodriguez del Barrio, cunta içinde, general Sanjurjo'nun kişisel temsilcisiydi. 1934 yılında, Goicoechea, Lizarza ve general Barrera'yla imzalanan anlaşmaya uygun olarak, İtalya, harekete donanım, silah ve para yardımı yapıyordu. Juan March Londra'daydı ve uluslararası büyük iş çevrelerinde askeri harekete dost kazanmak işini üstlendi. Sürgündeki general Sanjurjo, kaldığı Estoril'den ayrılıp mart ve nisan aylarında Almanya'ya geçti ve orada resmi ilişkiler kurdu. Siyasal hedef hep belirsizdi: 1936 nisanındaki Cunta'nın ilk yazılı talimatı, hareketin askeri bir diktatörlük kurma amacı güttüğünü belirtiyor ve kazanılması söz konusu olan subaylarla assubaylara verilecek ödüller saptıyordu. Ayaklanma planı yeni koşullar uyarınca değiştirilmişti: Franco, Kanarya adalarından Fas'a geçip Afrika ordusunun komutanlığını üstlenecekti, Mola Navarra bölgesini, Gonzales de Lara Burgos'u, Rodriguez Carrasco Katalonya'yı ayaklandıracaktı. Varela ve Orgaz da Madrid'deki

ayaklanmanın başına geçeceklerdi. Her şey hazır gibiydi ve ayaklanma tarihi olarak 20 nisan günü saptanmıştı. Ama 18 nisan günü, general Rodriguez del Barrio, hükümetin durumu öğrendiğini Cunta'ya bildirdi: Varela'nın Cadix'e, Orgaz'ın da Kanarya adalarına atanması kararlaştırılmıştı. Planı yeniden yapmak ve duruma uydurmak gerekiyordu, üstelik -önemli bir kozdu bu- cumhuriyetçi bilinen iki general, Queipo de Llano ve Cabanellas, kendilerine katılmıştı. Madrid'dekiler çok yakından kollanmaktaydılar. Ayaklanmanın örgütlenme merkezi olarak, Mola'nın mutlak bir hareket özgürlüğüne sahip olduğu ve subayların halkın büyük bölümünden yakınlık gördüğü Navarra seçildi. Madrid generaller için bir kaygı konusu olarak kalıyordu, sonunda buradaki ayaklanmanın yönetimini Fanjul'a ve Villegas'a bıraktılar. Çabucak başarıya ulaşılacağı sanılan Navarra'dan, Burgos'dan ve Valencia'dan yola çıkacak dört kol, ayaklananları desteklemek için hemen Madrid üzerine yürüyecekti. Ama başka güçlükler de söz konusuydu: General Villegas ürktü ve yan çizdi, ayaklanma hazırlıklarını günü gününe izler görünen hükümet işleri karıştırmaya çalışıyordu ve Burgos'ta general Gonzalez de Lara'nın yerine güvenilir bir cumhuriyetçi generali, Batet'i getirdi. Her keresinde işe yeniden başlamak gerekmekteydi.

Yine de hükümeti devirme hazırlıkları gelişiyordu: Franco, Kanarya adalarında I.Jaime gemisinde amiral Salas'la uzayan görüşmeler yapmış ve Salas kendisine deniz subaylarının desteğini sağlamıştı; önemli bir rol oynayacak pek çok küçük rütbeli subayın da katılmasıyla darbecilerin şebekesi çok genişlemişti. Gerçekten de, orduda ayaklanmaya karşı olanları, cumhuriyetçi ya da sadece disiplinli ve ne olursa olsun hükümete bağlı kalmakta kararlı subayları saptamak söz konusuydu. Onları kollamak, iş göremez duruma getirmek ve sırası geldiğinde ortadan kaldırmak gerekiyordu. Sağın siyasal yöneticileriyle ilişkiler çok yakındı. Anlaşıldığı kadarıyla, komplonun başlarından biri Calvo Sotelo'ydu. Ama askerler, kendilerine direnen Gil Robles ve arkadaşlarını da birlikte sürüklemekten umudu kesmiş değillerdi. Carloscular, silahlı, donanımı tam, düzenli, eğitilmiş, savaşa hazır 7000 requete'lerinin değerli katkısıyla ve destekleriyle general Mola'ya arka oluyorlardı. Mola bunların ancak 4000 kişisini kabul etti, hepsini de ordu birliklerine dağıtmayı düşünüyordu. Ama Mola'nın kaleme aldığı 5 haziran tarihli bir nota, Carloscularla aranın açılmasına yol açt. Mola, İspanya için, anayasayı ortadan kaldıracak ve kanun gücündeki kararnamelerle ülkeyi yönetecek, ama yönetimi süresince de cumhuriyetten vazgeçmeyecek, beş generalden oluşma bir kurul öngörüyordu. Din ve Devlet ayırımının sürdürülmesi gerekliydi. Mola'ya göre, hareketin hedefi "cumhuriyetçi bir diktatörlük" kurmaktı. En azından, iki renkli kralcı bayrağın benimsenmesini ve cumhuriyet simgesinin atılmasını, bütün partilerin hemen kapatılmasını, İspanya'nın meslek kuruluşlarına göre örgütlenmesini isteyen Carloscuların işine gelmiyordu bu

program. Mola onların isteklerini geri çevirdi ve Carloscular kendisiyle işbirliği yapmayacaklarını generale bildirdiler. 12 temmuz günü hareketi Navarralılar tarafından başlatması gereken plandan vazgeçildi. Requete'lerin şefi Lizarza, hakemliğini herkesin kabul edeceği Sanjurjo'ya gitti. Şu uzlaşmaya varıldı: Requete'lerin görev alacağı askeri birliklerin bayrağı olmayacaktı. Bu hükümet, ilk işi toplumsal ve dinsel konulu bütün yasaları ortadan kaldırmak, Sanjurjo'nun deyimiyle "çağdaş saydıkları için pek çok kişinin izlediği, ama vatanımız için yüzlerce yıllık olan ölçüleri" (10), benimsemek, liberal ve parlemanter rejimin yıkılmasını hedef almak olan, "siyaset dışında", bir askeri hükümet olacaktı. Son güçlük de haziran ayında ortadan kalktı: Ordunun Fas'ta giriştiği büyük manevralar sırasında, darbeciler ünlü "Llano Amarillo" andını içtiler.

Birçok yalancı manevradan sonra ayaklanma tarihi yeniden saptanmış gibiydi, çünkü Mola darbecilere 15 temmuz günü hazır olmaları gerektiğini bildirmişti. Franco, Kanarya adalarından Fas'ı, Goded Balear adalarından Katalonya'yı, Queipo de Llano da Sevilla'yı ayaklandıracaktı. Öteki yerlerde iş başındaki subaylara güvenilmekteydi: Saragossa kentinde Cabanellas'a, Valladolid'de Saliquet'e, Madrid'de Fanjul'a, Valencia'da Gonzales Carrasco'ya. 16 temmuz günü, Mola, ayaklanma için 18, 19 ve 20 temmuz tarihlerinin seçildiğini José Antonio Primo de Rivera'ya bildirecekti. Bu tarihler ertelenmeyecekti artık.

HÜKÜMETİN TUTUMU

Hükümetin bu son aylar süresindeki tutumu birçok eleştiriye hedef olmuştur. Hükümet, tartışmasız, komutanlar arasında olup bitenlerden haberliydi. Pek az tedbir almış, almış olduğu tedbirler de beceriksizce alınmıştı. General Franco'yu Kanarya adalarına göndermek neye yarardı, bu sürgün onu çok sevildiği Fas ordusuna yaklaştırdığına ve Madrid'deki darbeciler yerinden oynatılmayan ordu genel müfettişine hâlâ güvenebildiklerine göre. Mola'nın Navarra'ya atanması, ayaklanmayı zayıflatmak bir yana, tehlikeli bir şefi darbenin en canlı merkezlerinden birine yerleştiriyordu. Balear adalarında bulunan Goded de, Barcelona ayaklanmasını güçlük çekmeden yönetecekti. Daha da öte, hükümet, hakaret saydığı darbe söylentilerine karşı çıkarak 18 mart tarihli bir notayla hazırlık içindeki komutanları korumaktaydı. "Anayasal iktidara bağlılıkla hizmet eden ve halk iradesine boyun eğen" subaylara karşı girişilmiş bulunan "haksız saldırılar" karşısında "üzüntü'sünü belirtiyor, sosyalist, komünist ve anarşist basının kampanyalarında "orduyu yıpratma amacına yönelik inatçı ve canice" yanları kınıyordu. Darbecilere karşı alınan tedbirlerdeki çekingenlik, hükümetin itiraf ettiği göz yumma isteği, her halde pek çok kararsız subayın harekete katılmasını sağlamak sonucunu verdi. Azana'nın yerine

geçen Casares Quiroga, generaller komplosuyla ilgili bütün söylenti ve haberlere inanmamakla gösterdiği kör iyimserlik yüzünden tarihe geçmeye hak kazandı. Ayaklanma bal gibi gerçekleştiği halde yine de bu habere inanmamakla körlüğü doruğa ulaştı(!!). Casares Quiroga, ayaklanmayı bastırmak için güvendiği hükümete bağlı subaylar arasında general Queipo de Llano'yu da saymakta diretecekti. Oysa bu komutan, aynı anda, Sevilla'da ayaklananlara komuta ediyordu...

Yine de, generaller komplosuna karşı hoşgörülü davranmalarından ötürü cumhuriyetçi yöneticilere böylesine ağır suçlamalar yöneltmekte haksız bir yan da bulunmaktadır. Azana ve Casares Quiroga, temsil ettikleri siyasal topluluklara ve toplumsal güçlere uygun olarak, iki ateş arasında kaldıklarından kararsızlık geçiriyorlar ve kaçamaklı yollara baş vuruyorlardı. Başkan Azana, 1933 yılında, hileyle iktidarı ele geçirmektense namuslu bir mücadele sonucu yenilmeyi yeğlediğini söyleyebilmişti. Ama 1936 yılının İspanyasındaki mücadele ne umduğu namuslu mücadeleydi, ne de alışkın olduğu parlamento tartışmalarına benziyordu. Çatışmalarını boşu boşuna engellemeye çalıştığı birbirine düşman toplumsal sınıfların amansız bir savaşıydı. Oysa, parlamento çerçevesi garip bir biçimde uygun düşmüyordu bu işe: Seçimlerden birkaç ay sonra, Meclis, kendisini seçen ulusun iradesinden çok uzak bir yerdeydi. Çoğunlukla C.E.D.A.'cı olan sağcı milletvekilleri, hiç değilse en azılılarının aşırılara katıldığı, sözcülüklerini de Gil Robles'in değil Calvo Sotelo'nun yaptığı seçmenleri temsil ediyorlardı. Halk Cephesi seçmenlerine gelince, artık çoğunlukla, yöneticilerinin denetleyemediği patlayıcı bir güç oluşturmaktaydılar. Halk Cephesi'nin zaferi onların zaferi olmuştu, bu zaferi belirli bir amaca yöneltmek, iyiye götürmek, somutlaştırmak, kendilerine ait olan doğrudan eylem ve devrimci şiddet yöntemleriyle sonuca ulaştırmak istiyorlardı.

Asker ve faşist gericiler gibi işçi ve köylü ihtilâli de parlemanter Cumhuriyet'i tehdit ediyordu. Bunların arasındaki silahlı savaş, iç savaş, sonu belirleyecekti, Azana ve Casares Quiroga'nın politikasının iflâsını. Bu nedenle, sırasıyla taraflardan birine ve ötekine darbe indirip birinin eline düşmemek için ötekini fazla yıpratmamaya bakarak, iç savaşı önlemeye çalışıyorlardı.

Parlamentoda olduğu gibi ülke içinde de zikzaklar çiziyordu hükümet, sırayla falanjcıları, sonra anarşistleri tutukluyor, birinin, sonra da ötekinin lokallerini kapatıyor, işçileri silahlandırmaktan kaçınamayacağı için generallere ciddi bir darbe indirmekten uzak duruyor, ama generallerin eline düşmemek için de grev hareketine, işçi ve köylü kaynaşmasına ciddi bir darbe indirmemeye dikkat ediyordu. Birbirine düşman güçler arasına sıkışmıştı, ancak çok tehlikeli bir ikili oyun oynayabilirdi: Primo de Rivera'nın tutuklanması sola verilmiş bir ödündü, ama falanjcı lider dilediği ziyaretçiyi kabul ediyor ve yarı resmi çevreler güvenliğini sağlamanın tek

yolunun bu olduğunu söylüyorlardı(12). Pek çok devrimci militan, hükümetin bir darbe tehlikesinden hoşnutluk duyduğunu ima ediyordu. Çünkü, Prieto'nun da dilediği gibi, ancak bir darbe tehlikesi devrimci hareketi "mantıklı" isteklere döndürüp durdurabilirdi.

Hükümete yöneltilen bütün eleştiriler bir ve tek hataya bağlanıyordu: Güçsüzlüğüne. Tek varlık nedeni, kendisini yok edecek bir çatışmayı önlemek için zaman kazanmak,devam etmekti.

ÜÇÜNÇÜ BÖLÜMÜN DİP NOTLARI

(1) Adı geçen eser, s. 535.

(2) Santillan (adı geçen eseri, s. 36-37) bu nokta üzerinde Garcia Oliver ve Durruti'yle görüş birliğine vardığını söylüyor.

(3) Prieto, Carlos Rama'nın sözünü ettiği (adı geçen eseri, s. 238) basına verilmiş bir notunda, Başkan Azana'nın hükumeti kurması yolundaki önerisini geri çevirdiğini söyleyecektir. "Partisinin belirli bir kesimi" tarafından kendisine yöneltilen, "butunlugunun her şeye rağmen korunması gereken" Halk Cephesi'nin zayıflamasına yol açabilecek düşmanlık bunun başlıca nedenidir.

(4) Ma Mission en Espagne, s.220.

(5) Madrid sosyalist grubunun kararı (claridad, nisan 1936): "Proletarya burjuva demokrasisini savunmakla yetinmemeli, ne yoldan olursa olsun kapitalist kendi toplumsal devrimini gerçekleştirmek için siyasal iktidarı ele geçirmeye bakmalıdır. Kapitalist toplumdan sosyalist topluma geçişte, hükümet biçimi proletarya diktatörlüğu olacaktır.

(6) Adı geçen eser, s. 305.

(7) "General Franco, gençliğiyle, yetenekleriyle ordu içindeki dostluklarının genişliğiyle, kişisel prestijinin kendisine sağladığı olanaklardan en iyi yararlanabilecek ve cumhuriyetçi rejime karşı olan bir hareketin başına geçebilecek kişidir."

(8) Komünist Partisinin Largo Caballero'dan çok Prieto'ya yakın görüşleri savunduğunu belirtelim. 1 haziran günü, parti genel sekreteri Jose Diaz'ın Saragossa'da verdiği soylev bunu ortaya koymaktadır. Diaz'a göre grev, "proletaryanın, ücret artışı ya da daha iyi hayat koşulları sağlamak için elinde bulundurduğu güçlü silahtır. "Ama bir grevi başlatmadan once "anlaşmazlıkları greve baş vurmadan çözumleme yolları üzerinde" iyice düşünülmelidir. "Çünku," diye ekliyor Diaz, "bugun patronların siyasal baltalama nedenleriyle grevleri kışkırttığı ve körüklediği, faşistlerin gericiliğin amaçlarına hizmet etmek üzere kışkırtıcı ajan olarak orgutlere sızdığı bir donemdeyiz." Bu tutumu P.O.U.M.'nin tutumuyla karşılaştırabiliriz: "Demokratik burjuvazi için devrim sona ermiştir. Tersine işçi sınıfı için, devrim yolunun bir aşamasıdır bu sadece.... Tutuculuğun geriye, devrimin ileriye doğru attığı her adım, proletaryanın yasal eylem ve girişiminin doğrudan sonucudur." (Andres Nin'in temmuz 1936 tarihli Nueva Era'da çıkan makalesinden adı geçen eserin 219. sayfasına alınmıştır.)

(9) Clara Campoamor, Faraudo ve Castillo'nun sosyalist milisleri eğittikleri için vurulduklarını soyluyor. Flanjci Bravo Martinez, bu kişilerin öldürülmesi onurunu Falanj'ın "ön safları"na mal ediyor.

(10) Lizarza, Memorias de la Conspiracion, s. 106.

(11) Arena'da doğuşten kaçan unlu boganın anısına, "Civilon" adı verilecektir kendisine.

(12) Bowers, adı geçen eser, s.213.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HÜKÜMET DARBESİ VE DEVRİM

Askeri ayaklanmanın patlak vereceği bu temmuz ayında, her iki yanda da şiddet hükümetin güçsüzlüğüne üstün gelmiş gibiydi. Bir kavganın, karşılıklı açılan yaylım ateşin, bir cinayetin, çatışmaya dönüşen bir gösterinin haber verilmediği gün yok gibiydi... Mecliste milletvekillerinin üstleri aranıyordu: Meclis binasına ateşli silahlar sokulmaması için çalışılmaktaydı... Kırsal yörelerde, bakanın deyimiyle, şiddet hüküm sürmekteydi. Kentlerde, yılgı ve saldırılar iki tarafı da baskı altında tutmaktaydı. 11 temmuz günü, Valencia'da falanjcılar radyo vericisine el koydular ve açıklama yaptılar: "Burası Valencia Radyosu! İspanyol Falanjı silahla bu istasyonu ele geçirmiştir. Yarın İspanya'daki bütün vericiler bizim olacaktır." Sendikaların ve Halk Cephesi'ni oluşturan partilerin dev bir karşı gösterisi C.E.D.A. binasına ve Diario de Valencia gazetesine karşı girişilen şiddetli saldırılarla sonuçlandı. Yine de, tartışmasız, günlük olayların yaklaşan iç savaşı en açık seçik bildirdiği yer Madrid'di.

İNSAAT İŞÇİLERİ GREVİ

Şubat ayından beri, Madrid en tutucu kesimlere, asansörcülere ve garsonlara dek sıçrayan sayısız grevle sarsılmıştı. Ama geçmekte olan aylar mücadelelerin yapısını değiştirdi. Pek çok emekçi şu ya da bu isteklerinin yerine getirilmesinden çok çalıştığı iş yerini ele geçirmeyi ister gibiydi. Madrid tramvaylarında çalışan işçiler, kendi hesaplarına işletmek üzere Şirketi ele geçirmeye karar verdiler: Hemen önemli para yardımlarıyla desteklendiler. U.G.T.'nin kalesi olan başkentte, C.N.T.,son aylarda çok büyük gelişme göstermişti. Artık, sayıca en güçlü örgüt değilse bile en savaşçı örgüttü. Madrid işçilerinin öncülüğünü genç anarşist sendikacılar, David Antona'lar, Cipriano Mera'lar, Teodoro Mora'lar yapıyordu. Hepsi de, C.N.T.'ye bağlı inşaat işçileri sendikasının yöneticileriydi.

1 haziran günü Madrid'deki 70.000 inşaat işçisi, yeni bir genel kurulda ortak karar almadan işe başlamamaya ant içen iki konfede-

rasyonun ortak genel kurul toplantısından sonra süresiz bir grev başlattılar. Ama patronlar direndiler. Grev sertleşti. İşçi mahalleleri açtı. Greveiler elde silah, dükkan sahiplerini kendilerine mal vermeye zorluyor, lokantaları ele geçiriyor, para ödemeden yemek yiyorlardı. Dükkân sahipleri, küçük burjuvalar ürkmüşlerdi Grev gözcüleriyle gündelik çatışmalarına rağmen, polis kalabalık karşısında güçsüzdü. Karşı devrimci şiddet yöntemlerini duvarcı ustalarına karşı uygulamak için falanjcıların kolladıkları fırsattı bu. Tek tek işçilere, sonra da işgal edilmiş şantiyelerdeki işçi topluluklarına saldırdılar. C.N.T.'nin Merkez savunma komitesi, bunun üzerine grevin yönetimini ve işçilerin silahla korunması görevini eline aldı. Hükümet elinden geldiği kadar anlaşmazlığı çözümlemeye çalışıyordu. 4 temmuz günü, hakemlik yapan Çalışma Bakanı, önemli noktalarda grevcilere hak veren kararını açıkladı (1). U.G.T.,üyelerine danıştıktan sonra iş başı yapma emri verdi: Başlıca hedefe ulaşıldığından grev sona erdirilebilirdi, ek istekler pazarlıklarla bir sonuca ulaştırılırdı nasılsa. Claridad gazetesinde U.G.T.'ye bağlı Madrid İnşaat işçileri sendikası sekreteri Dominguez'in belirttiği gibi, anlaşmazlık "rejim için büyük bir tehlikeye dönüşebilirdi." Ama belki de bu neden itiyordu. C.N.T'yi grevi sürdürmeye. İnşaat işçilerinin grevi artık ücretlerin artırılması ve iş gününün kısaltılması için verilen basit bir savaş çerçevesini aşıyordu: Patronlar verebilecekleri kadar ödün vermişlerdi, ama C.N.T Madrid şubesi, en savaşçı işçilerin etkisiyle, aslında burjuvaziyle ve Devlet'e karşı bir kuvvet gösterisi, gerçek bir ayaklanma olan grevi sürdürmek istiyordu. Hemen U.G.T. yönetimini, onu destekleyen sosyalistlerle komünistleri grev kırıcılıkla ve 'sarı sendikacılık" yapmakla suçladı: Ortak genel kurulda alınan kararı çiğneyerek tek başlarına işin başlatılmasına karar vermemişler miydi? 9 temmuz günü, kralcı A.B.C. gazetesi, U.G.T 'ye bağlı işçilerin C.N T'ye bağlı işçilerin şiddete baş vurmalarından çekinerek iş başı yapmadıklarını bildirdi. Grevcilerle grev yapmayanlar U.G.T.cilerle C.N.T.'ciler arasında kavgalar çıktı, hepsi de iyi kötü silahlıydı. Aynı gün, şantiyelerin kapısında beş ölü verildi: Üçü U.G.T.'dendi bunların, ikisi de C.N.T.'den 11 ve 15 haziran tarihleri arasında, anarşist sendikacılarla komünistleri ve sosyalistleri Malaga'da karşı karşıya getiren savaşlar Madrid'de de tekrarlanacak gibiydi (2). 4 temmuz günü cezaevinden çıkan en yetenekli şeflerinden birinin, Fernandez Cuesta'nın yönetimini ele aldığı falanjcılar, grevi ezme umuduyla saldırılarını çoğalttılar. C.N.T.,Falanj'ın karargâhı olarak kullanılan bir kahveyi makineliyle tarayarak karşılık verdi: José Antonio'nun özel muhafızlarından üç falanjcı öldürüldü... Hükümet, U.G T ve C N.T. arasındaki anlaşmazlıktan yararlanarak, tek başına kalan ve en tehlikeli gördüğü konfederasyonu yok etmeye kalktı. Polis C.N.T. şubelerini kapattı, başta Antona ve Mera olmak üzere inşaat işçileri sendikası yöneticilerini tutukladı. C.N.T. Merkez savunma komitesinden Eduardo Val'ın yönettiği greveiler, sokağı ve şantiyelerin girişini ele geçirmek için

U.G.T.'ye bağlı işçilerle, falanjcılarla, polisle çarpışmaları sürdürdüler... Bu özel koşullarda ve gitgide artan bir askeri ayaklanma tehlikesi karşısında bile, Largo Caballero'nun istediği gibi, hükümetin işçilere silah dağıtmayı reddetmesi anlaşılabilir. "Halkı silahlandırmak," yöneticilerin gözünde, önce C.N.T.'ye bağlı Madrid inşaat işçilerini, devrim öncülerini, gerici generallerden daha çok korktuğu gücü silahlandırmak olacaktı.

CALVO SOTELO'NUN ÖLDÜRÜLMESİ

12 temmuz günü saldırı birliklerinden teğmen José del Castillo'nun öldürülmesinin, iç savaşa giden yolda önemli bir aşama olduğunu daha önce de belirtmiştik. Yüzbaşı Faraudo'dan sonra aynı koşullarda ve anlaşıldığı kadarıyla aynı kişiler tarafından öldürülen ikinci subaydı bu. Arkadaşları büyük bir tepki gösterdiler: Böyle bir hava içinde katillerin dokunulmazlığı bulunduğu halde asalto'lar falanjcı pistolero'ların hedefi oluyorlardı. Bu nedenle, Castillo'nun bölüğüne bağlı asalto'lar Faraudo'nun öldürülmesinden sonra yapamadıklarını yapmaya karar verdiler: Düzeni korumakta kendilerini kullanan Devlet aynı zamanda canlarını koruyamadığına ve kendilerini sokak ortasında öldürenlere darbe indiremediğine göre bizzat intikam alacaklardı. Castillo'nun ölümünden parlak bir intikam çıkarmak için darbeyi başa, komplonun ruhu ve katillerin şefi saydıkları, birkaç gün önce Meclis'te del Castillo'nun falanjcılara karşı bir girişimin düzenleyicisi olduğunu söyleyen Calvo Sotelo'ya indirmeyi kararlaştırdılar.

Ertesi sabah gün ışırken bir kamyon, başlarında, sivil muhafızlardan Fernando Condés'le birlikte teğmen Moreno'nun yürüdüğü bir asalto grubunu Calvo Sotela'nun evinin önünde indirdi. Kralcı lidere kendisini tutuklamaya geldiklerini söylediler. Kaygılanan Calvo Sotela, tutuklama emrini doğrulaması için polise telefon etmek istedi. Ama asalto' lar telefon tellerini kesmişlerdi. Calvo Sotela onlarla birlikte gitmekten başka çare bulamadı. Birkaç saat sonra delik-deşik edilmiş ölüsü del Este mezarlığında bulunacak ve morgda kimliği anlaşılacaktı.

José del Castillo'nun ve ardından Calvo Sotela'nın cenazesi savaştan önceki son boy göstermelerdi. Taraflar açık açık birbirlerine meydan okuyorlardı. Antonio Goicoeche, Sotela'nun mezarı başında şu sözleri söylüyordu: "Ölümünün intikamını alacağımıza ant içiyoruz." Gil Robles, Meclis'te yaptığı az raslanan konuşmasında şöyle diyordu: "Sotela'nun kanı hükümeti boğacaktır." Carloscular ve İspanya'nın Yeniden Doğuşu adına, Suarez de Tangis, iç savaşın ilânı anlamına gelen bir belge okudu: "16 şubat gününden beri anarşinin göbeğinde, otoriteyi ve adaleti şiddetin emrine vermekle sonuçlanan bütün ahlâki değerlerin yok edildiği dev bir yıkım kampanyasının etkisinde yaşıyoruz. İspanya'yı ve uygar bir ulus olarak onun ahlâki değerlerini korumak isteyenler ödev ve özveri yolunun üzerinde önce bizi bulacaklardır."

Önceki ayların havası içinde öylesine küfür ve gözdağı yağdırılmıştı

ki, öldürülen liderin arkadaşları için düşmanlarının söylevlerinden cinayet kışkırtmacılığı sayılabilecek ihbarları ve saldırıları bulup çıkarmak güç değildi. Bu fırsatı kaçırmadılar. Sotelo'nun katilleri, Castillo'nun öcünü alanlar biliniyordu: Teğmenin birliğinden on beş kişiydi bunlar. Kendi girişimleriyle, resmi bir emir almadan harekete geçtikleri açıktı. Ama sağın propagandası, cinayetin doğrudan sorumluluğunu devirmeye hazırlandığı cumhuriyet hükümetine yüklemek için gemi azıya aldı. Sotelo'nun ölümü uzun süreden beri hazırlanan bir ayaklanmaya kutsal bir bahane sağladı. Ayrıca, tehlike belirginleştiğinden karşılığı da ortaya çıkmaktaydı. İspanya'nın aşağı yukarı her yerinde, işçiler, 1934 yılından beri gizledikleri silahları çıkarıyor, yeni silah edinmeye bakıyorlardı. Hükümet birkaç generalin yerini değiştirdi, silah altındaki yedeklerin terhisini hızlandırdı, salıverdikleri de dahil bir sürü falanjcıyı tutukladı. Prieto, El Liberal gazetesinde kesin konuşuyordu: "Gericiler, kanlı olmayan bir hükümet darbesi düşlüyorlarsa yanılıyorlar."

Bu tehlike belirtileriyle ve kaygılarla dolu havada, Başbakan'ın kılı bile kıpırdamıyordu. 14 temmuz günü, aralarında olayı anlatan geleceğin Devlet Başkanı Aguirre'nin de bulunduğu bir grup bask milletvekili, darbecilerin elebaşı olarak bilinen Mola'yı tutuklattığı haberinin doğru olup olmadığını sordular kendisine. Başbakan bu söylentiler karşısında öfkelendi. "Mola Cumhuriyet'e bağlı bir generaldir, (3)" cevabını verdi. Queipo de Llano'nun darbe hazırlıkları konusunda kanıtlar elde eden ve generali tutuklama izni isteyen Huelva valisine de kaba bir red cevabıyla karşılık verdi yine. Aralarında Prieto'nun da bulunduğu birçok tanık, askerlerin Fas'ta ayaklandığını öğrenen Başkan'ın şu cevabı vermekle yetindiğini anlatıyorlar: "Ayaklanmışlar mı? Çok iyi, öyleyse ben gidip yatıyorum."

FAS'TA AYAKLANMA

Fas ordusu, her zaman olduğu gibi kendi topraklarındaydı. Daha şubat ayında, İspanya'daki birlikler kararsızken buradakiler sağlamdı. Fas birlikleri, Araplar, Rif dağlılarından seçiliyordu. Hiç bir propagandanın erişemediği, savaş ve yağmadan başka şey düşünmeyen ve bunu Asturia ayaklanmasının bastırılmasında gösteren yabanıl adamlar, korkulacak savaşçılardı bunlar. Lejyonerler çeşitli ülkelerden gelme, başka umudu kalmamış ve çoğu kez kanun kaçağı, bunun için para aldıklarından ve bu yolu seçtiklerinden savaşmaya hazır, gönüllü bir seçkin kiralık askerler ordusuydu. İşçi hareketi de vardı kuşkusuz, kentlerde güçlü sendika örgütleri bulunuyordu. Ama yerli halk üzerinde hiç bir etkileri yoktu, Fas ordusunun seçkin birliklerindeki Faslılarla ya da yabancılarla, özellikle de meslekten subaylarla hiç bir bağlantı kuramamışlardı.

Aşağı yukarı bütün subaylar darbe hareketinin içindeydiler. Sokaklarda "Café" diye bağırarak neşeyle birbirlerini selamlıyorlardı: Camaradas, arriba Falange espanola (Arkadaşlar, İspanyol Falanjı geliyor) sözcüklerinin kısaltılmışıydı bu. Büyük güne, her sömürge ordusunun özelliği olan askerlik erdemleriyle yeniden canlandırılacak olan kokuşmuş İspanya'yı ele geçirmeye hazırlanılıyordu. Llano Amarillo manevraları sırasında, gördüğümüz gibi, komutanlar son hazırlığı yapmışlardı. Devlet'in Fas'ı koruması için Afrika'ya göndermek gafletinde bulunduğu ordunun Cumhuriyet'e saldırması için her şey hazırdı. Buradaki sivil yöneticiler, komutanlar karşısında öylesine güçsüzdüler ki, anavatandakilere açık seçik ipuçları vermemek için gizleniyordu darde hazırlıkları. Temmuz başında, polis, Tétouan gazinosunda silah stokları, üniformalar ve bildiriler buldu. Olayın arkası gelmedi, oysa darbecilerin başını çekenlerin adları herkesin ağzındaydı.

Hareket Melilla'da, 17 temmuz günü başladı. Subaylarının başındaki yarbay Segui, saldırı birliklerinin kendisine katılmasını sağladı ve garnizon komutanını görevinden aldı. Yabancılar Lejyonu, inşaat işçilerinin toplandığı Halkevine saldırdı. Birkaç subay ve işçi,sağda solda direnmeye çalıştı. Hepsi öldürüldü. Birkaç saat içinde kenti ele geçiren Segui, öbür garnizonlara telgraf çekerek ayaklanma emrini iletti. İspanya'yla bağlantı kesilmişti. Lejyon şefleri yarbay Yagüe ve Tella, Afrikalılardan oluşan birliklerin komutanları-Rif'te albay Bautista Sanchez, Tétouan'da Saenz de Burruaga, Larache'de Mugica-akşam on bire doğru harekete geçtiler, stratejik noktaları ele geçirdiler, ulaşımı denetim altına aldılar, işçi mahallelerinde insan avına çıktılar. Tétouan'daki havacılar direndiler: Topçuya yenik düşüp "savaş yasasına uygun olarak" kurşuna dizildiler. Halife ve Büyük Veziri, Yüksek Komiserlik binasını ellerinde tutan darbecilerin hareketini onaylamaya zorlandılar. Bu isteği de yerine getirdiler. Sendikaların başlattığı grev 18 temmuz günü genelleşti, ama ordu bu grevi kırmak için yerli gönüllüler sağladı. Grev kısa sürdü, birkaç tutuklama ve idamın ardından sonu geldi... Ayaklanmanın canavar düdüğüyle bildirildiği Ceuta'da, Yagüe, kenti iki saat içinde eline geçirdi. Larrache işçilerinin kahramanca direnmesi yirmi dört saati geçmeyecekti. 18 temmuz günü ordu her türlü direnmeyi kırmıştı. Geçici komutanı general Morato, ayaklanma haberini Madrid'den gelen bir telefondan öğrenmişti. Şimdi gerçek şefini bekliyordu: Franco'yu.

AYAKLANMA KARŞISINDA CUMHURİYET HÜKÜMETİ

Franco, bir İngilizin (4) kullandığı uçakla Las Palmas'dan havalandı. Temkinli davrandığından, harekâtın gidişi konusunda bilgi almak için Fransız Fas'ına uğradıktan sonra 19 temmuz günü Tétouan'a varacaktı. Ama onun adına,Tétouan'dan bir bildiri yayınlanmıştı: "Ordu İspanya'da düzeni

kurmaya karar vermiştir... General Franco hareketin başına getirilmiştir ve bütün İspanyolların cumhuriyete bağlılıklarına güvenmektedir." Hükümete bağlı bir uçak, 17 temmuzu 18 temmuza bağlayan gece, Tétouan'daki genel karargâhın üzerine altı bomba attı. Gözdağı veren karşılık geldi: "Uygulayacağımız cezalar bize gösterilecek direnme ölçüsünde olacaktır."

18 temmuz sabahı, hükümet "ordunun bir bölümünün Fas'ta ayaklandığı"nı kabul etmek zorunda kaldı. Bu bildiride şöyle deniyordu: "Hükümet, hareketin Fas'ın bazı kesimleriyle sınırlı olduğunu ve ülke topraklarında hiç kimsenin, ama hiç kimsenin böylesine saçma bir girişime katılmadığını açıklar." Aynı gün "saçma girişim" bütün ülkeye yayılmaktaydı oysa: Askerler Sevilla ve Malaga'da ayaklanmaktaydılar. Ama hükümet bu haberleri yalanladı, partilere ve sendikalara cevap olarak, saat 15'de ikinci bir bildiri yayınladı:

"Hükümet, aldığı yardım tekliflerine teşekkür eder ve minnetlerini bildirirken, kendisine yardım etmenin en iyi yolunun Devlet'in askerî gücünün olanaklarına güvenmek ve yüksek bir soğukkanlılık örneği vermek için günlük hayatın normal gidişini güvence altına almak olduğunu bildirir... Hükümet tarafından alınan önlemler sayesinde, geniş bir cumhuriyet düşmanı hareketin durdurulduğu söylenebilir. Anavatandan hiç bir yardım görmemiş ve sadece ordunun bir kesiminde birkaç yandaş toplamayı başarabilmiştir." Fas'ta ayaklanmayı bastırmak için çalışan güçleri selâmladıktan sonra, bildiri şu sonuçla bağlanmaktaydı: "Hükümetin eylemi düzeni sağlamaya yetecektir. "Hükümetin radyosu ayaklanmanın Sevilla'da bastırıldığım söylemeye kadar da gidecekti.

Aynı akşam, Prieto'nun da katıldığı bakanlar kurulu Largo Caballero'nun U.G.T. adına işçi örgütlerine silah dağıtılması isteğini yeniden geri çevirdi. Sosyalist ve komünist partilerin ortak bir bildirisi şu açıklamayı yapıyordu: "İçinde bulunduğumuz an güçtür, umutsuz değildir. Hükümet bu canice girişimi ezmek için yeterli olanaklara sahip bulunduğundan emindir. Hükümetin olanakları yetersiz kalırsa, Cumhuriyet, Halk Cephesi'nin verdiği söze güvenebilir. Yardımının isteneceği an Halk Cephesi savaşa katılmaya hazırdır. Hükümet emir verir, Halk Cephesi emirleri uygular."

Akşam, C.N.T. ve U.G.T. genel grev çağrısında bulundular. 19 temmuz günü, sabahın dördünde, bütün İspanya'nın savaşmaya hazırlandığı sıra, Casares Quiroga, Başkan Azana'ya istifasını sundu.

MARTİNEZ BARRİO HÜKÜMETİ

Azana hemen, Meclis başkanı Martinez Barrio'ya çağrıda bulundu. Barrio, özellikle cumhuriyetçilerden oluşan ama Halk Cephesi dışındaki Sanchez Roman'ın daha sağda bulunan ulusal Cumhuriyetçi gruplarıyla da genişletilmiş hükümetini hemen kurdu. Savunma Bakanlığına bir askeri,

general Miaja'yı getirdi.

Tarihçiler ve yorumcular, bu bakanlığın, hiç değilse baş kaldıran generallerin bir bölümüyle anlaşmaya vararak iç savaşın önlenmesi için son bir çaba olduğunda genellikle fikir birliğine varmışlardır. Ama olayların akışı ve uzlaşma çabalarının içeriği konusunda görüş birliği yoktur aralarında. Salvador de Madariaga, Martinez Barrio'nun ayaklanan generallere de bakanlıklar ayırdığını söyler. Caballero, Martinez Barrio'nun kendisine Mola'yla yaptığı bir telefon konuşmasını anlattığını belirtir. Clara Campoamor'un adını verdiği başka tanıklar da aynı olayı Martinez Barrio'nun ağzından işitmişlerdir. Frankocu tarihçi Bertran Güell, Mola'mn Savunma Bakanlığını kesinlikle reddettiğini söylemektedir: "Eğer siz ve ben bir anlaşmaya varırsak, her ikimiz de ülkümüze ve adamlarımıza ihanet etmiş oluruz (5). "Bugün sürgündeki İspanya Devlet Başkanı olan Martinez Barrio, bu yazılanlara karşı çıkmakta ve Madariaga'ya yolladığı bir mektupta şöyle demektedir: "Hiç bir zaman ayaklananlarla işbirliği yapma yollarını aramadık. Onların, bu politika değişikliği karşısında tutum değiştireceklerini sanıyorduk (6)."

Darbeci generallerle bağlantı kurulmuş olsun ya da olmasın - bu bağlantının kurulmuş olduğu sanılıyor - içlerinden bazılarının tutumu Martinez Barrio'nun görüşlerini ve umutlarını doğrular nitelikteydi. Mola, Oviedo'da Aranda, Malaga'da Patxot zaman kazanmaya çalışmakta, Martinez Barrio'nun başarıya ulaşması ya da cumhuriyetçilerin ödünlerinin daha bir açıklığa kavuşması olasılığına karşı köprüleri atmaktan çekinmekteydiler. Ama yeni bir hükümetin kurulduğu haberi Madrid'in içinde bile bomba gibi patladı. Yüzbinlerece gösterici hiç bir örgütün kararını beklemeden toplandı; askerlere karşı savaşmak için silah isterdi. Caballero'nun silahlı bir sosyalist ayaklanmayla hükümeti tehdit ettiğini yazan Borkenau ve Salvador de Madariaga, bu noktada, hükümetinin. Caballero'nun sosyalistlerinin ve komünistlerin elleriyle boğulduğunu" (7) söyleyen Martinez Bario'yla aynı görüştedirler. Caballero, anılarında, U.G.T.'nin yeni hükümeti desteklemesinin koşulu olarak emekçilerin silahlandırılmasını istediğini belirtmekle yetinmektedir. Ama Casares Quiroga gibi Martinez Barrio da, işçi ayaklanmasının başlangıcı ve parlemanter cumhuriyetin sonu anlamını taşıyan koşulu geri çevirir. O da istifa eder (8).

Baş vurulan cumhuriyetçilerden ünlü bir üniversite profesörü ve Azana'nın dostu olan José Giral kabul eder bir tek son adımı atmayı: Onun hükümeti, ordunun kaldırılmasını ve partilerle sendikaların kurduğu işçi milislerine silah dağıtılmasını bir kararnameyle yürürlüğe sokacaktır. Aynı zamanda "yasal cumhuriyeti"in ölüm fermanı olan, ama o tarihte bir oldu bittinin kabulünden başka anlama gelmeyen bu kararnameyi imzalayacaktır. Çünkü şimdi kuvvet çözecektir İspanya'nın geleceği sorununu, generallerle ordularının ve silahlı işçilerin kuvveti. "Yasallık" toplumsal güçlerin

çatışması karşısında duman olup uçmuştur.

"MOVİMİENTO": BAŞARILARI VE BAŞARISIZLIKLARI

Darbeci subaylar, girişimlerine karşı uzun süren bir direnme gösterileceğini düşünmemişlerdi. Planları, bazı bölgelerde aşılması gereken özel güçlükleri her halde hesaba katıyordu, ama birkaç gün süren savaşlar sonunda ortaya çıkan haliyle İspanya haritası beklenmedik bir görünüş sunmaktaydı. Carloscuların geleneksel kalesi Navarra, hareketi çoşkunlukla karşıladı. Burgos ve Pamplona sokakları Carloscu yarı askeri örgüte bağlı gönüllülerle kırmızı bereli ve üzerinde haç bulunan yeşil kolluklu requete'lerle doluydu. Duvarlardaki yazıların belirttiği gibi, "Kral İsa"nın zaferini sağlamak için, sırtlarında dürülmüş yorganlarıyla dağlardan inmişlerdi. Onları gören Delaprée, "önlerinde 'cumhuriyet' ya da 'sendika' sözü edildi mi teksintiyle yere tükürüyorlardı," diyor. Ardından şunları ekliyor: "Burgos alanının ortasında, içine düşmanların atılacağı bir ateş yakılsa hiç şaşmazdım(9)." Burada halk yığınları generallerle birlikti; gönüllüler başkente doğru yürüyen Mola'nın ordusunu güçlendirmek için akın akın geliyorlardı. Belki, bir tek, "kırmızı bereliler"le Falanj'ın "mavi gömlekliler"inin birbirlerine karşı gösterdikleri üstü kapalı bile denemeyecek düşmanlık bozuyordu bu haçlı seferi başlangıcının çoşkun birlik havasını.

Ama başka yerlerde, başarı ve başarısızlık çoğu kez önceden kestirilemeyen çeşitli ögelere bağlıydı: Taraflardan birine ya da ötekine katılmasıyla çoğunluk zaferi kazandıran polisin, sivil muhafızların ve saldırı birliklerinin tutumu, valilelerin kararlılık ya da kararsızlığı, komutanların duraksamaları ya da gözüpeklikleri, işçi yöneticilerinin uyanıklığı ya da saflığı. Darbecilerin düşmanlarının örgütlerinden daha çabuk davrandıkları her yerde Movimiento üstün geliyordu. İşçi yöneticilerinin, hükümete bağlı olduklarını açıklayıp kendilerini uyutan subaylara inandıkları yerlerde biraz daha gecikmeyle başarıya ulaşıyorlardı. Bu yönden, ilk çarpışmaların sonuçlarını darbecilerin eylemlerinden çok işçilerin, partilerin ve sendikaların tepkisinin ve askeri açıdan örgütlenme yeteneklerinin, tek kelimeyle siyasal perspektiflerinin etkilediğini belirtmek yanlış sayılmaz. Gerçekten de, işçi örgütleri cumhuriyetin yasallığına saygı göstermek kaygısıyla felce uğradıklarında, yöneticileri subayların verdikleri sözle yetindiklerinde ordu üstün geliyordu... Buna karşılık, işçiler silahlanacak zaman bulduklarında, liderlerinin ya da "yasal" kamu yetkililerinin tutumlarından bağımsız olarak hemen orduyu yok etmek için saldırıya geçtiklerinde, Movimiento hep başarısızlığa uğruyordu.

Valinin, subaylar hükümete bağlı olduklarını bildirdikleri sürece işçilere silah vermek istemediği Algésiras'da darbeciler kısa sürede başarıya ulaştılar. Açık gerçek karşısında, vali, garnizon komutanını tutuklatmaya karar verince kendisi tutuklandı... Cadix'de, 19 temmuzdan başlayarak her yana yayılmıştı genel grev, saldırı birliklerindeki muhafızlar sendikalara silah dağıtmışlardı. Ama vali, subayların hükümete bağlılıkları konusunda güvence veriyordu. 20 temmuz günü, Algesiras'ın düştüğü haberi duyulup darbecilerle dolu bir savaş gemisi limana girdiğinde garnizon ayaklandı. Ertesi gün her türlü direnme ezilmişti ve askeri komutanlık grevlerle bütün sendika toplantılarını yasaklamıştı. Cordoba'da vali, grevdeki işçilere silah vermeyi reddetti. Sivil muhafızlar ve cumhuriyetçi bir subay olarak bilinen albay Cascajo'nun komutasındaki garnizon aynı anda ayaklandı ve her türlü direnmeyi bastırdı . Granada'da saldırı birliklerine bağlı muhafızlar, sivil muhafızlarla ve garnizonla birlikte ayaklandı: Dış mahallelerde örgütlenmiş bulunan direnme hareketinin kısa sürede üstesinden geldiler. Huelva'da vali sivil muhafızları belirli bir noktaya yöneltmişti: Sendikaları tarafından harekete geçirilen Rio-Tinto madencileri, ayaklanan Sevilla üzerine yürüyorlardı. Onlarla birlikte giden sivil muhafızlar pusu kurup madencileri taradılar. Sonra da madenleri ele geçirdiler.

Ama darbecilerin en büyük zaferi, işçi örgütlerinin kalesi olan Sevilla'nın ele geçirilişi oldu. Hükümetin tutuklamak istemediği general Queipo de Llano, kimseye haber vermeden Endülüs başkentine geldi. Kentte sadece sivil muhafız komutanlığı darbecilerle birlikti. Sivil muhafızların kışlalarında, falanjcılar ve ayaklanmaya gönüllü katılmak isteyen senorito'lar (soylu çocukları) silahlandırılıyordu. Böylece oluşturulan vurucu birlikler, umulmadık anda saldırı birliklerinin kışlasına daldılar. Kışla, askerlerinin son mermisine dek bina içinde ve telefon santralında direndi. Bu süre içinde, küçük bir müfreze, tek mermi harcamadan Sevilla Radyosu vericisini ele geçirdi. Queipo de Llano radyoda cumhuriyetçi marşı çaldırdı, sonra birden kente egemen olduğunu bildirdi. İşçi örgütleri tepki göstermeyecek, bu arada da blöf satanının ustası olan general stratejik noktaları tutacak ve komuta ettiği birliklerin sayıca ezici bir çoğunluğa sahip olduğunu göstermek için sokaklardan devamlı aynı askeri kamyonları geçirecekti. C.N.T. ve U.G.T., silahlı savaş için sonunda militanlarını toplamaya başladıklarında çok geç olmuştu: Asalto'lar sonuncusuna dek öldürülmüştü ve darbecilerin ilk anda ele geçirdikleri havaalanına takviye gelen Faslı askerler inmeye başlamıştı bile. Faslıların gelişi, kuşkusuz, askeri yönden çok büyük bir kozdu. Çünkü Faslılar çekinilecek, iyi eğitilmiş ve disiplinli askerlerdi. Ama bu aynı zamanda bir psikolojik zaferdi de -bir zafer daha- zeki generalin başarı hanesine yazılacak. Çünkü Faslıların acımasız,

kişiler olarak yaptıkları ünü herkes biliyordu ve kente geldikleri haberi her yana korku saçtı. İşçi direnişi çok geç başlıyordu ve de üstelik en kötü koşullarda. Sevilla'da bir mücadele değil, bir kırım söz konusu olacaktı. Sevilla Barosu tarafından çıkarılan bir muhtırada, o sıra 9000'den fazla işçinin öldürüldüğü belirtiliyor(10). Paris Soir gazetesi muhabiri Bertrand de Jouvenel, Faslı askerlerin bir işçi mahallesine karşı giriştikleri saldırıyı şöyle anlatıyor: "Ürkütücü bir savaş narasıyla, askerler mahallenin sokaklarına üşüştüler. El bombası ve kasaturayla amansız bir temizlik oldu bu. Sonraki gün yıkıntıların arasına süzülebildiğimde birbirine sarılmış, süngülerle ve sustalı çakılarla birbirine mıhlanmış adamlar gördüm." Kentin dışındaki Triana mahallesi yine de bir haftadan fazla direnecekti. Sevilla "temizlenince" askerler öteki kentlere ve köylere karşı saldırıya geçtiler. Her yerde aynı yöntemler gözüpek ve umutsuz bir direnmenin üstesinden geliyordu: Moron sekiz gün direnecek, birçok darbeci asker Carmona önünde can verecekti. Ama bütün bölgede Movimiento zafere ulaştı. İşçilerin ve militanların yığınlar halinde öldürülmesi, bazan, kararsız ve ılımlı olanların da hemen boyun eğmelerini sağlıyordu. Çoğunluk yetkililer ve sivil muhafızların komutanları ellerini çabuk tutuyor, Queipo'nun askerleri gelmeden, orduya bağlılıklarını göstermek için işçi liderlerini öldürtüyorlardı. Birkaç gün içinde Endülüs ele geçmişti: Kararlılığı, çağdaş propaganda araçlarından ustaca yararlanması ve yılgıyı yoğun bir biçimde kullanmasıyla, Queipo de Llano, havaalanı ve radyo vericisi sayesinde işçilerin gideremeyecekleri bir üstünlük sağlamayı başarmıştı. Boş bulunan ve ne yapacaklarını şaşıran militanlar, çoğu kez, gözüpek olduğu kadar da gereksiz bir yüreklilikle ona karşı koymuşlardı.

MOVİMİENTO'NUN ZAFERİ: SARAGOSSA

Ordunun, başka bir işçi kalesi olan Saragossa'da kazandığı da aynı türden bir zaferdi. Orada da, garnizon komutanı general San Miguel Cabanellas darbecilerin başıydı. Cabanellas, cumhuriyetçi geçinen bir masondu ve Queipo de Llano gibi son anda darbe hareketine katılmıştı. 17 temmuz günü, Fas ayaklanmasının haberini alınca, cumhuriyete bağlılığını bildiren bir açıklama yaptı ve "faşist girişimler"e karşı sıkıyönetim ilân etti. C.N.T.'nin genel grev tehdidi karşısında bundan vazgeçti, ama hızla askerleri arasına falanjistleri ve senorito'ları kattı. Hükümet düzeni bozmamaları için işçi yöneticilerine yalvarıyor, emekçilere silah vermeyi reddediyor, sakin olunmasını öğütlüyordu. 19 temmuz sabahı, temizlenmiş sağcı militanlar ve sivil muhafızlarla takviye edilmiş bir ordu Aragon'un başkentini işgal etti, top ve makineli bataryalarını yerleştirdi. Radyo şöyle diyordu: "Cumhuriyet'e karşı değiliz... İşçiler, isteklerinize saygı gösterilecektir." Cabanellas'ın faşistlere karşı yürüdüğü yolunda ustaca körüklenen bir söylenti ortalıkta dolaşmaya devam ediyordu.

Burada da işçi yöneticileri, ancak polis arkadaşlarını toplamaya başladığında başlarına gelenin bilincine vardılar. C.N.T. ve U.G.T. genel grev çağrısında bulundu, askerlerin girme yürekliliğini bulamadıkları dış mahallerde silahlı direnmeyi örgütlemeye çalıştı. Sivil muhafızlar, Anarşist Gençlik hareketince düzenlenen bir toplantıya saldırdılar ve ağır kayıp verdirdiler. İşçi yöneticilerinin, işkence görürken bile son vermeyi reddettikleri genel grevin üstesinden gelebilmek için bir haftadan fazla zaman gerekecekti yine de . Saragossa C.N.T. şubesinin yöneticilerinden Chueca, gevezelikle zaman geçiren, hatta valinin verdiği sözlere bile inanan, "Saragossa sendikalarında örgütlenmiş otuz bin işçiden daha etkili bir şey" (11) düşünmeyi bilemeyen sendika yöneticilerinin saflığını kabul edecekti. Bu birkaç gün içinde, aşağı yukarı bütün Aragon bölgesi darbecilerin eline düştü.

BEKLENMEDİK BİR BAŞARI: OVİEDO

Sosyalist ve anarşist sendikacı militanların sağlam bir savaşçı geleneğe, silahlı mücadele tecrübesine, eğitilmiş kişilere, birkaç da silaha sahip bulunduğu ve işçilerin yoğun olduğu Asturia bölgesinin göbeğindeki Oviedo kentinde, Mola'nın planları bir başarı ön görmüyordu. Caballero yanlısı Avance gazetesinin 18 temmuz günü öğleden sonra çıkan ve sansürden geçmeyen özel bir baskısı ayaklanmayı haber verdi. Madenciler hemen sendika merkezlerinde toplantılar, birlikler kurdular, 34 ekiminden beri gizledikleri silahları çıkardılar. Onların baskısıyla, partiler ve sendikalar, bazılarının hükümete bağlılığından kuşkulandığı vali Liarte Lausin'in hareketlerini denetleyecek ve ona yardımcı olacak bir Taşra Komitesi kurdular.

Garnizon komutanı albay Aranda, işçi yöneticileriyle cumhuriyetçilere güvence verdi hemen: Cumhuriyet'e bağlı olduğunu açıklıyor, darbecileri kınıyordu. Aslında, önceki gün, eldeki bütün silahları kışlalara taşıtmış ve taşra sivil muhafızlarına gizlice Oviedo üzerine yürüme emri vermişti. Ama kimsenin bundan haberi yoktu ve kendisine güveniliyordu. Daha da öte, tehlikede olan Madrid'den takviye istekleri geldiğinde, sosyalist yöneticiler, onun da önerisiyle madencilerden üç kol oluşturup trenle başkente göndermeyi kabul ettiler. Sama de Langreo'da bin altı yüz genç, Mieres'de de yüzlerce delikanlı Oviedo'daki dinamitero'lara katıldı. Asalto subaylarının komuta ettiği bu 3000 kişiden ancak dört yüzünde ateşli silah, tüfek ve karabina vardı. Leon'da general Gomez Caminero onlara 300 tüfek dağıttırdı. Bu takviye kuvveti Madrid için önemliydi, ama Oviedo işçi muhafızlarını yitirmişti.

Sosyalist yöneticilerin iyimserliğine rağmen, kaygı büyüdü. Gerçekten de, Aranda, nöbetçilerin çevresini koruduğu kışlalardan çıkarmıyordu

askerleri. Madencilerin elindeki az sayıda silahın Madrid yolunu tuttuğu, oysa kışlalardaki askerin silahlı olduğu biliniyordu. Taşra komitesi bölündü: Cumhuriyetçiler ve sağcı sosyalistler albaya güvenmeye devam ediyorlardı. Ama C.N.T. yöneticileri silahları kışlalara taşıttığını biliyorlardı. Avance genel yayın müdürü Javier Bueno çevresinde toplanan komünistlerle ve solcu sosyalistlerle birlikte, tehlikeli buldukları bir oyunu uzatmak istemiyorlardı. Aranda'dan, hükümete bağlılığının kanıtını göstermesini diliyorlardı: Depolanan silahların işçi milislere dağıtılması, kışlaların açılması, askerlerle silahlı işçilerin birleştirilmesiydi bu dilekler. Aranda yan çizdi. Gonzales Pena, aşırılara bir iyi niyet belirtisi göstermesi için ona yalvardı ve silahların dağıtılmasını sağlamak için Prieto adına emir verdi. Aranda, bunu yapmak için Savunma Bakanlığından emir beklediği karşılığını verdi. Bu arada, sivil muhafızlar Oviedo üzerine yürüyorlardı. Aranda, bir bahaneyle, Komite'nin toplantı halinde bulunduğu valilik binasındaki salondan çıktı. Hemen birliklerine katıldı, Narranco tepesini ele geçirdi, valilik binasının tam karşısına iki top yerleştirdi. Askerler stratejik noktalara yerleşirken Komite dağıldı. Albayın kurnazlığı başarıya ulaşmıştı: Silahlı madenciler uzaktaydı ve kendisi tek kurşun atmadan kenti işgal etmişti. Ama dış mahallelere durum bildirilmişti ve buraları barikatlarla kaplanıyordu. Madenci köylerinde, sivil muhafızlar tutuklanıyor, saldırıya uğruyor ya da silahları ellerinden alınıyordu. Gijon'da da garnizon, hükümete bağlılığını açıkladıktan sonra ayaklandı. Ama Halkevinde, Segundo Blanco'nun çevresinde, alelacele kurulan bir savunma komitesinin yardıma çağırdığı La Felguera demir-çelik işçileri tarafından hemen kuşatıldı. Madrid'e doğru yola çıkan iki madenci kolundan biri sonunda geri saflarında ayaklanma olduğu haberini alarak döndü. Trubia silah deposunu aldı, Asturia bölgesi başkentinin kuşatılmasını tamamladı. Oviedo'nun darbeciler tarafından ele geçirilişi Asturia bölgesinin elden çıkmasını da birlikte getirmemişti, ama aşağı yukarı silahsız on binler'e işçiyi eli kolu bağlı bırakmıştı. Aranda'nın ustalığı ve bazı yöneticilerin saflığı, eksiklikleri başka yerlerde duyulacak olan savaşçıları oraya mıhlıyordu.

ASKERLERİN BAŞARISIZLIĞI: DONANMA

Generaller, önceden kestirilebilen ya da beklenmedik başarıların yanında başarısızlıklarla da karşılaşacaklardı. Önce bir kaza onları, şeflerinin birinden yoksun bırakacaktı. 20 temmuz günü kendisini almaya giden bir uçakla, Sanjurjo'nun Estoril'den gelmesi gerekiyordu. Havalanırken pervane kırıldı, uçak yandı, Sanjurjo öldü.

Ama İspanya'nın geri kalan bölgelerinde karşılaşılan başarısızlıklar rastlantıya dayanmıyordu. Ayaklanmayı izleyen saatlerde, Faslı askerlerden oluşma birliklerin planda öngörüldüğü gibi yoğun bir biçimde İspanya'ya çıkarılması başarılamamıştı. Çünkü donanma darbecilerle birlik değildi.

Oysa, Kanarya adalarının açıklarındaki manevralar sırasında donanmanın da darbeye katılması amiraller ve Franco arasında yapılan toplantılarda iyice incelenmiş ve kesin bir biçimde ayrıntılarına dek hazırlanmıştı. Deniz subaylarının neredeyse tümü Movimiento'ya kazanılmıştı. Ama planı başarıya ulaştıracak olan deniz erleriydi: Belki siyasal açıdan daha bilinçli ve çoğunlukla da işçi kökenli olduklarından, denizciler, komutanlarının hazırlıklarına karşı örgütlenmeyi karacılardan daha iyi biliyorlardı. Aşağı yukarı bütün savaş gemilerinde, sekiz ya da on assubaydan, sosyalist ya da anarşist erlerden oluşan gizli çekirdekler oluştu. Karaya ayak bastıkları yerlerde, bunlar, kendi örgütleriyle bağlantı sağlıyorlardı. Libertad kruvazöründe bir denizciler merkez komitesi işliyordu. Bu komite tarafından uyarılan Cervantes, Almirante Cervera, Espana, Velasco savaş gemilerindeki komiteler, 13 temmuz günü, amirallerin ayaklanmasına karşı alınacak tedbirlere karar vermek üzere, Ferrol'da Libertad kruvazörü merkez komitesinin çevresinde toplandılar. 14 temmuzda I.Jaime gemisi merkez komitesiyle bağlantı kurmayı başardılar. Madrid'de, Deniz Kuvvetleri muhabere merkezinde görevli Balboa adlı bir assubay, darbenin temel taşlarından olan merkez komutanını tutukladı. Onun ve her savaş gemisindeki telsizcilerin aracılığıyla donanmadaki askerler dakikası dakikasına darbenin gelişmesinden haberli olacaklar komutanlarına karşılık vermeye hazır bekleyeceklerdi.

19 temmuz günü Cadix'e bir Fas taburu getiren Churruca muhribinin mürettebatı, 20 temmuz günü ayaklandı. Almirante Valdes ve Sanchez Bercaiztegui gemilerindekiler onları izlediler ve rotalarını Melilla'dan Cartagena'ya çevirdiler. San Fernando'da, iki küçük savaş gemisiyle bir kruvazörün mürettebatı kıyı topçusunun ateşiyle sonunda ezilecek, Ferrol'de onarım nedeniyle bulunan Almirante Cervera ve cephanesiz Espana gemileri, darbeciler tarafından deniz erlerinden geri alınacaktı. Ama telsizle gemilerinin rotasını Ceuta'ya çevirdiğini haber alan I.Jaime mürettebatı denizin ortasında ayaklandı, kanlı bir çarpışmadan sonra kruvazörü ele geçirdi. Tanca limanında, son birkaç günlük hikâyesi kendilerininkine benzeyen donanmanın büyük bölümüne katıldı. Her yerde, subayların büyük çoğunluğunu astıktan sonra, kalanları da kendi emirleri altında iş görmeye zorlayan denizci komiteleri komuta ediyordu. Savaş gemileri Fas'la İspanya arasında bağlantı sağlayacak ve takviye taşıyacak yerde bunların taşınmasını engelliyorlardı. Denizcilerin eylemi, generallerin planlarını ciddi bir biçimde allak bullak etmiş ve ayaklanma günlerinin en önemli olaylarından biri olarak ortaya çıkmıştı(12).

MOVİMİENTO'NUN YENİLGİSİ: BARCELONA

Askerler en büyük yenilgiye Barcelona'da uğradılar. En önemli anda sivil muhafızlarla saldırı birliklerinin bir bölümünden yardım gören Katalonyalı işçiler sağladı bunu. Özerklik yanlısı, burjuva cumhuri-

yetçileri, burada İspanya'nın geri kalan bölgelerinden daha kararlı bir biçimde askerlere karşı direnirken, savaş günlerinden zafer kazanmış olarak çıkan işçiler oldu.

Darbeden önceki günlerde, C.N.T. yöneticileri, özerk Katalonya hükümeti ve Esquerra yöneticileriyle neredeyse devamlı bir ilişki kurdular: Anarşist yönetici D.A. Santillan, daha sonra, "İçişleri Bakanlığında geçirilen geceleri" anacaktı. Ama istedikleri silahları elde edememişlerdi yine de. C.N.T'li işçilere hiç değilse bin tüfek verilmesini isteyen Santillan, şöyle diyor: "Bin tüfek verilmedi bize; tersine, adamlarımızın ele geçirdikleri silahların bir bölümü de alındı (13)." 18 temmuz günü öğleden sonra, militanlar, buldukları her şeye, dükkânlardaki av tüfeklerine, şantiyelerdeki dinamitlere el koymuşlardı. 18 temmuzu 19 temmuza bağlayan gece, anarşist dok işçileri limandaki gemilerde buldukları bütün silahları topladılar. Durruti ve Garcia Oliver gibi yöneticiler, dok işçilerinin el koydukları silahlardan bir bölümünü geri vermeye kadar giderek, linç edilme pahasına yandaşlarıyla polis arasında olay çıkmasını önlemek için şahsen araya girmekten çekinmediler.

Bu arada, saldırı birlikleri kışlalarındaki silahlıklardan aldıkları silahları işçi topluluklarına dağıtıyorlardı.

Uçakla Mayorka'dan gelen ve gelir gelmez de cumhuriyetçi subaylar tarafından tutuklanan Goded'in yönetmesi gerekli darbe planı ayrıntılarına dek uygulanmıştı. Haftalardan beri, saldırı birliklerine genç gönüllüler, senorito'lar ve falanjcılar yağıyordu. Kışlalardaki 12.000 kişi, bir işaretle kentin göbeğindeki Katalonya alanına yönelecekler ve orada toplanacaklardı. 19 temmuz sabahı gün ışırken, Pedralbes kışlasındaki askerler yürüyüşe geçtiler. Bütün kentte, uykusuz geçen yeni bir geceden sonra, derme çatma silahlarla donatılmış işçiler onları bekliyordu. Askerî hükümet ve Capitania general (Genel komutanlık)'ın bulunduğu Atarazanas kışlasındaki birlikler, şimdilik, dışarı çıkmıyorlardı.

Ama büyük bir kalabalık oluşturan Barcelona işçileri için, uzun süredir beklenen, istenen ve umulan hesaplaşma anı gelip çatmıştı. Barceloneta'dan, liman mahallelerinden, darbecilerin yolunu kesmek için koşup geldiler. Silahları yetersiz, hatta yer yer elleri boştu, merkezi bir komutanlıkları da yoktu. Bu nedenle ileri atılmaktan başka taktik bilmiyor ve ağır kayıplar veriyorlardı. Ama ölülerle yaralıların yerlerini hemen yeni işçiler alıyor, askerler kalabalığın altında eziliyordu. Darbecilerin en önemli binaları, Colon otelini, telefon santralını, Eldorado'yu elde tuttukları Katalonya alanında, Katalonya Birleşik Sosyalist Gençlik Hareketi sekreteri Francisco Graells, P.O.U.M. Gençlik Hareketı sekreteri Germinal Vidal, Barcelona anarşist gruplarının sekreteri Enrigue Obregon can verdiler. Ama darbeciler, elde tuttukları binalarda kuşatılacaklardı: Yüreklilik de korku gibi bulaşıcı olduğundan, subayların hesapları, ölümden korkmayan bir

kalabalık, makinelilerin ateşine karşı açıkça saldırıya geçen ve alanlarla sokaklarda yüzlerce ölü bırakıp saldırdıkları yerleri ele geçiren bir halk yığını karşısında yıkılıp gitti.

Öğleden sonra, sivil muhafızlardan albay Escobar - André Malraux'nun Umut adlı kitabındaki albay Ximenes- işçilere 4.000 askerin desteğini sağladı. Colon oteli ele geçirildi, kısa süre sonra da Ritz oteli düştü. Tam o sıra, birçok askeri birliğin "halkın davasına" katıldığı, Prat havaalanında cumhuriyetçi bir subay olan yarbay Diaz Sandido komutasındaki hükümete bağlı birliklerin zafer kazandıkları haberi geldi. C.N.T'ye bağlı işçiler telefon santralını geri aldılar. Çarpışmalar sürüyordu, ama ayaklanma korkunç darbeler yemişti ve askerler sağda solda, gitgide daha sık baş kaldırıyorlardı.

20 temmuz sabahı, nereden çıktığı bilinmeyen toplar - bir saldırı sonucu ele geçirilmiş ya da askerler tarafından verilmişti - Capitania general önüne getirildi. Eski bir topçu eri olan dok işçisi Lecha - kendisini subay ilân etmişti- topçu ateşini yönetiyordu. Direnme gereksiz gibiydi: Eski bir subay olan Perez Farras komutasındaki saldırganlar binaya girerken general Goded beyaz teslim bayrağını çektirdi. Kuşatılan subayların çoğu oracıkta öldürüldü, büyük güçlükle öfkeli halkın elinden kurtarılan Goded (14) özerk Katalonya hükümet binasına getirildi ve Başkan'ın isteği üzerine radyoda bir açıklama yapmaya razı oldu: "Talihin bana gülmediğini İspanyol halkına bildiririm. Tutuklandım. Savaşa devam etmek istemeyenler için söylüyorum bunu. Bu andan sonra bana vermiş oldukları sözle bağlı değildirler. (15)."

Artık olan olmuştu. Birçok kışlada askerler ayaklandılar. Montjuich kalesinde, subaylarını kurşuna dizdikten sonra işçilere silah dağıtanlar da askerlerdi. Birtakım yerlerde de, subaylar kendilerini vurmayı yeğliyorlardı. En son düşecek olan Atarazanas kışlasıydı. Diaz Sandido'un elindeki birkaç uçakla bombalandı, ama sonunda Francisco Ascaso'nun can verdiği bir saldırıyla ele geçirildi. Savaşçılar cepheye gitmeden önce, bu üç gün boyunca canlarını verenlerin simgesi olan anarşist militanın öldüğü yerde uzun süre geçit resmi yapacaklardı.

MOVİMİENTO'NUN YENİLGİSİ : MADRİD

18 temmuz günü, inşaat işçilerinin greve başlamasından beri tetikte olan C.N.T. polis tarafından kapatılan binalarını zor kullanarak açmaya karar verdi, otomobillere el koymaya ve silah aramaya başladı. Konfederasyon Ulasal Komitesi sekreteri Davit Atona, 19 temmuz sabahı kurtarıldı; hemen İçişleri Bakanlığına giderek, cezaevlerinde tutuklu bulunan militanlarını kurtarmak için adamların saldırıya geçireceğini bildirdi. İki büyük konfederasyon genel grev ilân etti. U.G.T. merkezinde, Carlos de Baraibar, bütün ülkedeki postacılarla demiryolcuların yardımıyla hemen bir haber-

leşme şebekesi kurdu. Bu sayede Madrid, dakikası dakikasına, taşradaki gerçek durumu öğrenecekti. Sosyalistler, 1934 yılından beri gizlenen silahları çıkarıp dağıttılar. Sokaklarda barikatlar yükseliyordu. İlk olarak, Torrijos sokağındaki bir manastırdan bilinmeyen kişilerin açtığı yaylım ateşe karşılık verildi. Kışlalarda herhangi bir hareket başlamadan da, ilk işçi milisleri devriye geziyordu.

Gerçekten askerler, değerli zamanlar yitirmişlerdi.

19 temmuz günü, tümüyle darbecilerin denetimindeki alaylardan hiç bir saldırı gelmeyecekti. Pardo alayı baş kaldırmış ve hemen kuzeye doğru yola çıkmıştı, her halde Mola'yla buluşmaya gidiyordu. Getafe'de topçuların kışlasında darbecilerle hükümete bağlı askerler dövüşüyordu. Bütün birliklerde, darbeciler, önce Movimiento'ya karşı olan subaylara karşı harekete geçmişlerdi: Prieto'nun yakın dostu yarbay Carratala da bu arada öldürülmüştü. Darbecilerin kalesi Montana kışlasıydı. Ayaklanmanın askerî komutanı Fanjul ve öbür birliklerden gelip çevresinde toplanan subaylar, senorito'lar, falanjcılar oradaydı. Ama kararsızlık ya da takviyeleri beklemek yüzünden - Fanjul zaman kaybetti: Kendisine bağlı olanlara söylev verdi, sıkıyönetim ilân etti. Akşama doğru, bir çıkış hareketine kalkışmaktan vazgeçip Montana yakınında toplanmış bulunan halkın üzerine ateş açılmasını emretti. Halkın öfkesine yol açan gerçek bir kışkırtma oldu bu. Aynı anda, topçu birliklerinin silahlığında, hükümete bağlı yarbay Gil 5000 tüfek dağıtıyordu; elinde kapak takımı alınmış 60.000 tüfek daha vardı. Temkinli davranan darbeciler, bunları söktürüp Montana'ya taşıtmışlardı.

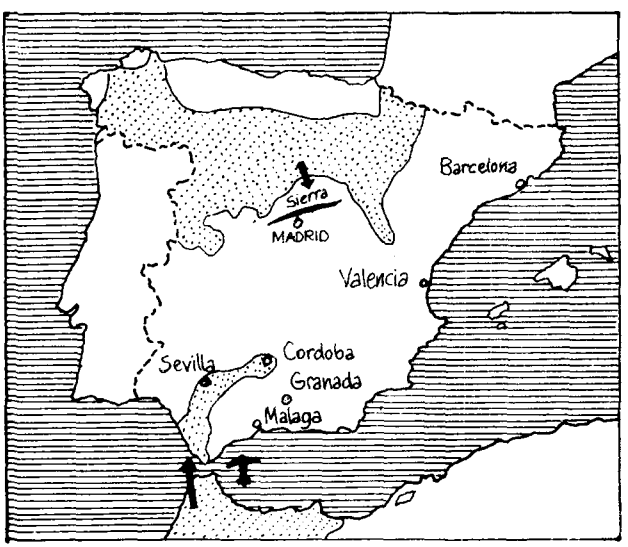
Ancak 20 temmuz günü, kesin sonucu belli edecek olan çarpışmalar başladı. Bütün kavşaklara yerleştirilen oparlörler, Barcelona'da kazanılan zaferleri, Goded'in teslim olduğunu bildiriyordu.. Darbeciler kendilerini savunma durumundaydılar. İki 75'lik, daha sonra da bir 155'lik top kışlayı dövmeye başladı. Ayaklanmanın bastırıldığı Cuatro Vientos havaalanındaki uçaklar göründü kısa süre sonra. Saat ona doğru kuşatılanlar beyaz bayrağı çektiler. İleri atılan kalabalık makinelilerin ateşiyle biçildi. İhanet sayılan bu davranışa karşı büyük bir öfke dalgası yükseldi. Gerçekte kışla içindeki mücadeleyi yansıtan aynı senaryo iki kere daha tekrarlanacaktı... Orada bulunan hükümete bağlı subayların, uçaklar ve toplarla Fanjul ve adamlarının ele geçirilebileceğini düşünmelerine rağmen, saldırganlar büyük bir yığın halinde ileri atıldılar ve ağır kayıplar pahasına kışlayı ele geçirdiler. Bir asalto müfrezesi tarafından korunan Fanjul ve birkaç subay, zırhlı bir arabaya konup götürüldüler. Ama kuşatılanların neredeyse tümü oracıkta öldürüldü, işçiler de yenilgiye uğrayanların silahlarını paylaştılar.

Ertesi sabah halk zaferini daha da sağlamlaştırdı. Küçük müfrezeler, hâlâ kiliselerde, manastırlarda ya da dam tepelerinde tutunan paco'lardan (nişancılar) Madrid sokaklarını temizlerken, hemen kurulan derme çatma birlikler başkent çevresine, garnizonunun ayaklandığı Guadalajara'ya

saldırıyorlar ve geri alıp general Barrera'yı kurşuna diziyorlardı. Toledo'ya yürüyüp orayı da ele geçiriyorlar ve darbeciler eski Alcazar kalesine sığınıyorlardı. İki gün önce cezaevinden çıkan duvarcı ustası Cipriano Mera, 800 adam ve iki makineliyle Cuenca'yı geri alıyor, Antona ve Mora da Alcala'ya doğru yürüyordu. Alelacele kurulan bu birlikler ve öbürleri, general Mola'nın askerlerine, Aragon'a, Sigüenza yönüne, Valencia ve Malaga'ya doğru ilerliyorlardı.

MOVİMİENTO'NUN YENİLGİSİ: MALAGA

Madrid'deki darbecilerin kararsızlığı işçilere örgütlenecek zamanı kazandırmıştı. Fas'la ilişkiler açısından önemli bir yer olan Malaga'da, belki daha da büyük bir hata - başlamış bir hareketi durdurmak - ağır bir yenilgiye

TEMMUZ 1936

uğramalarına yol açacaktı. Bu kentteki askerlerin gücü ilk bakışta eziciydi. Bir tek saldırı birlikleri ayaklanmaya karşıydı. İşçilerde silah yoktu. Harekete 17 temmuz günü başladı: Yüzbaşı Huelin bir taburun başında askeri hükümet binasına yürüdü ve asalto'larla çatıştı. Sivil muhafızlara komuta eden albay, askerlerini ayaklandırmaya çalışırken tutuklandı.

Akşamın sekizinde, general Patxot'un emriyle birlikler kışlalarından çıkıp kent merkezini ellerine geçirdiler. Ama ertesi gün general çekilme emri verdi ve birlikler yeniden kışlalarına döndüler. Ülkenin geri kalan bölgelerinde ayaklanmanın durumu hakkında bilgi alamadığı için mi fazla ileri gitmekten ya da tek başına kalmaktan korkmuştu? Yoksa, Martinez Barrio hükümetinin kuruluşu ve bir anlaşma umudu mu bu davranışına yol açmıştı? Ne olursa olsun, işçi örgütleri sunulan fırsattan yararlandılar. Silahsız işçiler kışlayı çevreleyen evleri ateşe verdiler, ardından da dinamitlediler. Dumandan boğulan, kuşatılan, yangında ölmek tehlikesiyle karşı karşıya bulunan askerler asalto'lara teslim oldular. Yüzbaşı Huelin halk tarafından linç edildi.

MOVİMİENTO'NUN YENİLGİSİ: BASK ÜLKESİ

Darbecilerin Bask Ülkesinde başarısızlığa uğramalarının nedeni yine kararsızlıklarıydı. Bilbao garnizonu harekete geçmemişti. Santander garnizonu kuşatıldı. Guipuzcoa'da ayaklanmaya komuta etmesi gereken general son anda yan çizdi. En önemlisi de, bask milliyetçileri, 18 temmuz günü Manuel de İrujo'nun radyodan yaptığı bir çağrıyla ve ertesi gün de partinin resmi bir bildirisiyle ağırlıklarını koydular, yandaşlarını Cumhuriyet'i korumaya çağırdılar.

San Sebastian'da, albay Carrasco, kendisini sorguya çekmeye gelen Halk Cephesi komitesine ve milliyetçi bask milletvekillerine hükümete bağlı olduğunu bildirdi. Ama Loyola kışlası yarbay Vallespin'in emriyle ayaklandı. Carrasco garnizonu yola getireceğine söz verdi, emir subayını oraya yolladı, ama emir subayı geri dönmedi. Bunun üzerine bizzat kışlaya gitmeyi önerdi. Milletvekilleri bunu kabul ettiler. O da dönmedi geriye. O ana kadar hükümete bağlı olduklarını bildiren sivil muhafızlar, 21 temmuz günü, tutukladıkları subaylarla birlikte ayaklandılar ve C.N.T. merkezine saldırdılar. Kent barikatlarla kaplandı. Muhafızlar C.N.T. binası önünde yenilgiye uğradılar ve 23 temmuz günü işçilerin eline geçecek olan Cristina oteline çekildiler. Zırhlı bir tren tarafından topa tutulan Loyola kışlası, 28 temmuz günü, subaylarla bask milletvekilleri arasındaki pazarlıklardan sonra teslim oldu. Ama milletvekilleri verdikleri sözü tutamadılar: Movimiento'nun şeflerinin çoğu oracıkta öldürüldü. Tutuklanan albay Carrasco, iki gün sonra kaçırıldı ve yargılanmadan kurşuna dizildi.

VALENCİA'DA GARNİZON AYAKLANMIYOR

Valencia'nın durumu özeldi: Garnizona bağlı askerler ayaklanmadılar. Ama devrime de katılmadılar.

İlk ayaklanma söylentileri, 18 temmuz günü öğleden sonra geldi Levante

bölgesinin başkentine. Vali sendikalara silah dağıtmayı reddetti, garnizon komutanlarının her türlü kuşkunun üzerinde bulundukları konusunda güvence verdi. 18 temmuzu 19 temmuza bağlayan gece, işçi örgütleri ve cumhuriyetçi partiler yandaşlarını harekete geçirdiler. C.N.T. ve U.G.T., 19 temmuz günü gece yarısından başlamak üzere genel grev ilân ettiler. Akşam ilk olay patlak verdi: İnşaat işçileri, silah deposu olarak kullanıldığından kuşkulanılan dominiken rahiplerinin manastırına saldırdılar.

20 temmuz sabahı, C.N.T. grev komitesi, militanlarına kışlaların çevresini tutma emrini verdi. Halk Cephesi partileri, C.N.T. grev komitesi delegelerini de çağırdıkları bir Devrim komitesi kurdular. Sosyalist olan bir sivil muhafız subay, yüzbaşı Uribarri, kışlalardaki ayaklanmayı önlemek isteyen ve kendisini zorlayanların başına geçti. C.N.T. delegeleri, Halk Cephesi'ni desteklemek için birtakım koşullar öne sürdüler: Kışlaların çevresinde işçi güçlerinin seferber edilmesini, "hükümete bağlı"birliklerle işçilerin kaynaştırılıp bir asalto'ya iki işçi temeline dayanan "müdahale grupları" kurulmasını, bu birliklerle kentin bütün stratejik noktalarının (Posta, Telefon, Valencia Radyosu) ele geçirilmesini, garnizona bir ültimatom verilip generaller silah bırakmayı reddederlerse hemen kışlalara karşı saldırıya geçilmesini istediler. Komite C.N.T.'nin önerilerini kabul etti ve bir "Halk Yürütme Komitesi"ne dönüştü. Ama general Martinez Monji silahları vermeyi kabul etmedi, askerleriyle birlikte hükümete bağlı kaldığı ve bunu Valencia Radyosunca yayınlanan bir bildiriyle halka açıkladığına göre varlık nedeni görmediği genel greve son verilmesini istedi. Ama askerler kışlalarında tutuluyorlardı. Genel izlenim ordunun kararsız olduğu yönündeydi: Darbeciler, ayaklananların Barcelona ve Madrid'de yenilgiye uğradıklarını, bundan böyle zaman kazanmakta çıkarları olduğunu biliyorlardı. Kentte, işçilerle falanjcılar arasında çatışmalar, manastır ve kilise yangınları çoğalmaya başlamıştı. Limanda demirli bulunan savaş gemilerindeki deniz erleri subaylarına karşı ayaklanmışlardı ve işçilerle kaynaşmaktaydılar. Tam o sıra Valencia'ya, Giral hükümetinden yetki almış olarak Martinez Barrio ve üç cumhuriyetçi yönetici, Ruiz Funes, Espla ve Echeverria geldiler. Daha iki hafta süreyle, devrimci bir hava içinde, birbirinden ayrı üç kuvvet çatışmaya devam edecekti: Ordu, Martinez Barrio'nun hükümetten yetki alan "Cunta"sı ve Halk Yürütme Komitesi. İspanya'nın büyük bölümünde 18 temmuzla 21 temmuz arasında kışlalara karşı girişilen saldırılar, Valencia'da ancak ağustos başında gerçekleşecekti.

20 TEMMUZ AKŞAMI DURUM

20 temmuz akşamı, Valencia dışında durum belli olmuştu. Kuşkusuz, işçilerin kaldırım taşlarıyla savaştığı La Coruna sokaklarında, barikatlar üzerinde, Saragossa'nın ve Sevilla'nın dış mahallelerinde, San Sebastian'da

kışlaların çevresinde, darbeci müfrezelerin çıkarma yaptığı Algesiras yakınlarında, her iki yandan tek tek silahlı kişilerin umutsuz bir savaş sürdürdükleri her yerde çarpışmalar devam ediyordu. Ama bunlar, tümüyle, temizlik hareketleriydi. İki taraf da, şimdi, ele geçirilmesini tamamlamakta olduğu topraklara sahipti.

Franco'nun telgrafla Queipo'ya bildirdiği gerçek bir zafer bülteniydi: "İspanya kurtarıldı: Endülüs, Valencia, Valladolid, Burgos, Aragon, Kanarya ve Balear adaları bizimle." General çok iyimserdi. Gerçekte, darbe başarısızlığa uğramıştı. Darbeciler büyük yenilgilere uğramakla kalmamış, eylemleriyle önlemeye çalıştıkları işçi devrimini başlatmışlardı. Üst üste, en çok sözü geçen ve en yetenekli şeflerinden birkaçını yitirmişlerdi: Calvo Sotelo'yu, Sanjurjo'yu, Goded'i, Alicante cezaevinde milislerin eline düşen José Antonio Primo de Rivera'yı (16). Yenilgileri özellikle ordunun iç savaşlarda yenilmezliği efsanesini yok ederek onları başlıca kozları olan korkudan yoksun bırakmıştı. Artık karşılarında güçsüz bir Halk Cephesi hükümeti değil, bir devrim vardı. Darbe başarısızlığa uğramıştı. İç savaş başlıyordu.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜMÜN DİP NOTLARI

(1) Ücretler arttırıldı (12 pesetadan aşağı olanlar % 5, geri kalanlar % 10 oranında) ve haftalık çalışma süresi 40 saat olarak kabul edildi. C.N.T. ayrıca, daha önemli bir artış dışında, 36 saat haftalık çalışma süresi, bir ay ücretli izin, başta romatizma olmak üzere meslekten gelen hastalıkların kabulünü istiyordu.

(2) Malaga'da çatışma, grevde bulunan konserve balık fabrikalarındaki C.N.T. militanlarıyla U.G.T.'li balıkçıları karşı karşıya getirmişti. 10 haziran günü, C.N.T.'liler, U.G.T. sorumlusu komünist Andres Rodriguez'i öldürdüler. C.N.T. yöneticisi Ortiz Acevedo'yu öldürme girişimi çocuklarından birinin canına mal oldu. 11 haziran günü, Rodriguez'in cenazesinden önce, sosyalist Ramon Reina vuruldu. Vali her iki konfederasyonun da merkezlerini ve şubelerini kapattı. Ancak 15 hazıran günü C.N.T. ve U.G.T. bu davranışları kınadığında çatışmalar kesildi.

(3) Lizarra, Los Vascos y La Republica Espagnola, s.31.

(4) Ünlü mühendis Juan de La Cierva tarafından sağlanan yüzbaşı Beeb.

(5) Bertran Güell, adı geçen eseri, s.76.

(6) S.de Madariaga'nın Espana adlı eserinin 4. baskısının giriş bölümü.

(7) Aynı eser.

(8) Movimiento'nun birinci yıldönümü için yaptığı bir radyo konuşmasında, Franco, Martinez Barrio'nun "orduya hak verecek, düzeni kuracak ve birliklerin geri çekilmesini sağlayacak bir hükümet kurmak" istediğini açıklayacaktı. Franco'ya göre, "kendinden önceki hükümetlerin silahlandırdığı katil-çetelerin ihanetine uğradı" bu hükümet.

(9) Delaprée, Mort en Espagne, s.22.

(10) Peirats'ın, C.N.T. en la Revolucion espanola adlı yapıtının 1. cildinin 182-186 sayfalarına aldığı muhtıra.

(11) Dans la Tourmente, s. 71.

(12) Alman maslahatgüzarı Voelckers'in 23 Eylül 1936 tarihli raporundan: "Donanmanın karşı çıkması Franco'nun tasarılarını birinci kez engelledi. Planın tümünün çökmesi tehlikesini doğuran, elde silah boşu boşuna komut bekleyen büyük kentlerdeki garnizonları gereksiz yere feda eden, özellikle de çok değerli bir zamanın yitirilmesine yol açan ciddi bir örgütlenme başarısızlığı oldu bu."

(13) Santillan, Por que perdimos la guerra.

(14) Tarihin garip bir cilvesiyle -26 Temmuz 1936 tarihli La Dépêche de Toulouse gazetesine bakılacak olursa- bu koşullarda general Goded'in hayatını kurtaran komünist kadın militan Caridad Mercader olmuştur. Oysa bugün, söz konusu kadının, gerçekte oğlu Ramon Mercader olan N.K.V.D. ajanı Jacson-Mornand'ın Troçki'yi öldürmesi olayına karıştığı genellikle kabul ediliyor.

(15) Companys, 1934 yılındaki başarısızlığından sonra, radyoda buna benzer bir açıklama yapmıştı.

(16) José Antonio Primo de Rivera bir Halk Mahkemesi tarafından yargılandı ve kendini özgürce, büyük bir başarıyla savundu. Ölüm cezasına çarptırıldı ve 18 Kasım 1936 günü öldürüldü. Daha önce, cumhuriyetçi Bakanlar Kurulu, Kızılhaç tarafından iletilen ve falanjcı liderle Largo Caballero'nun oğlu Paco Largo Calvo'nun değiştirilmesini isteyen bir öneriyi inceletmişti. Largo Caballero, milliyetçilerin önerisinin geri çevrilmesinden yana çıktı.

BEŞİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYETÇİ İSPANYA'DA ÇİFTE İKTİDAR

Ezildiği yerde yenilgiye uğrayan tek güç değildi ayaklanma. Baş kaldıran ordusu ve silahlı halk yığınları arasında cumhuriyet de parçalanıp gitmişti. İktidar, kelimenin tam anlamıyla un ufak olmuş, askerlerin yenilgiye uğradıkları yerlerde silahlı toplulukların en önemli işleri ilkel bir biçimde yürüttükleri sokağa geçmişti. Bu işler de, son darbeci grupların ezilmesi, cephe gerisinin temizlenmesi ve günlük hayatın devamının sağlanmasıydı. Kuşkusuz, cumhuriyet hükümeti iş başındaydı ve solcu gazete muhabirlerinin hemen "hükümet yanlısı" diye adlandıracakları bu bölgede açıkça otoritesine karşı çıkan bir devrimci otorite yoktu. Ama doktor Giral kabinesinin otoritesi Madrid yakınlarını geçmiyor, orada da eyleminden ve prestijinden çok işçi örgütleri sayesinde haber alma ve ulaşım şebekesiyle hükümetin "kendisine bağlı" bölgelerle tek bağlantısını sağlayan U.G.T. sayesinde, sandalyesiz bakan Prieto'nun yerleştiği Deniz Bakanlığı binasında devamlı yürütme kurulunu bulunduran sosyalist parti sayesinde ayakta duruyordu.

Yine de yavaş yavaş, sokakla hükümet arasında, gerçek bir otoritesi bulunan yeni iktidarın organları beliriyor ve her ikisine de bağlı olduklarını söylüyorlardı. Sayısız yerel Komite, bölge ve eyalet düzeyinde de gerçek hükümetlerdi bunlar. Yakın ve uzak dev görevlerin, savaşın sürdürülmesi ve toplumsal devrimin göbeğinde üretimin yeniden başlatılması için alelacele örgütlenen yeni iktidar,devrimci iktidar onların elindeydi.

Olaylarla ilgilenip sınırı geçen bir yabancı -gazeteci ya da militan- için İspanya alışılmamış karmakarışık ve şaşırtıcı, ama hep renkli bir görünüş sunuyordu. Generallerin önlemeye çalıştıkları, ama sonuçta patlak vermesine yol açtıkları devrimi yaşamaktaydı. Başlangıçta bir savunma tepkisiydi bu, giderek bir saldırı gücü, saldırgan bir güç olmuştu. Binlerce yerel girişimle kendiliğinden doğan bu tepki, yüzeyde kalan ya da düşman olan gözlemcinin, derin anlamını kavrayamadığı, anarşi ve karışıklıktan başka yanını göremediği bin bir yüze bürünüyordu. Ama bu tepkinin gerçek anlamı, işçilerin kendi savunmalarını, giderek kendi kaderlerini

üstlenmeleriydi, yepyeni bir iktidarın doğuşuydu.

Barcelona bu devrimci durumun simgesiydi. Franz Borkenau gibi eşsiz bir gözlemci için, "sovyet İspanyasının" -kelimenin ilkel anlamıyla-, işçi kurulları ve işçi komiteleri İspanyasının kalesiydi. Gerçekten de sadece tümüyle işçilerin yaşadığı bir kent görünüşü değil, aynı zamanda işçilerin iktidarı ellerinde tuttukları bir kent görünüşü de sunuyordu. Onları, silah omuzda, tabanca belde, iş tulumlarıyla sokaklarda, bina önlerinde, Ramblas'larda, her yerde görme olanağı vardı(1).Sivil muhafızların iki köşeli şapkalarına hiç raslanmıyordu, ne burjuvalar ortalıktaydı ne de senorito'lar. Söylentiye göre, özerk yönetim şapka giymeyi öğütlemiyordu. Gece kulüpleri, lokantalar, lüks oteller de kapanmıştı: İşçi örgütlerince el konulan bu yerler halk yemekhaneleri olarak kullanılıyordu. Alışılmış dilenciler ortadan kaybolmuş, bunların bakımı sendika yardım örgütlerince üstlenilmişti. Otomobillerin üzerinde işçi örgütlerinin flamaları, işaretleri ya da baş harfleri vardı. Her yanda, binaların, kahvelerin, dükkânların, tramvay ya da kamyonların üzerinde görülen afişler buranın "halk tarafından kamulaştırıldığını" ya da "C.N.T.'ye ait olduğunu" belirtiyordu. Partiler ve sendikalar büyük yeni binalara, otellere ya da sağcı örgütlerin merkezlerine yerleşmişlerdi. Her örgütün kendi gazetesi ve radyo vericisi vardı. Kapatılan katedral dışında bütün kiliseler yakılmıştı. İç savaş devam ediyor ve her gece yeni kurbanlar can veriyordu: "Ramblas'lar," diyor J.R.Bloch, "süreli bir çifte hayat yaşadılar. Çiçeklerle, kuşlarla, gezinenlerle, kahveler, arabalar, tramvaylarla dolu olan gündüz Ramblas'ları. Akşam olup çiçek sergileri kaybolunca, kuş satıcıları uzaklaşınca, kahveler kapanınca sessizliğin ve korkunun egemenliği, duvarlar boyunca birkaç gölgenin süzülüşü, gece Ramblas'ları (2)."

Birkaç gün sonra, Madrid, Fransa'dan gelen yolcuya farklı bir görünüş sunuyordu. Burada da, sendikalar ve partiler güzel binalara yerleşmişler, kendi milislerini kurmuşlardı, ama sokaklarda gezen silahlı işçi sayısı azdı. Aşağı yukarı hepsi yeni üniformayı, "mono"yu, mavi iş tulumunu giyiyorlardı. Eski üniformalar da ortadan kalkmamıştı; 27 temmuzdan sonra, polis, sokaklarda her zamanki görevini yapmaya başlamıştı. Bütün kiliseler kapalıydı, ama pek azı ateşe verilmişti. Komitelerin sayısı, kamulaştırma izleri çok daha azdı. Alışılmış dilenciler sokak köşelerinde el açıyorlardı. Şık lokantalar ve gece kulüpleri "eskisi" gibi işliyordu. Buraya çok yakın olan savaş, devrimin akışını durdurmuştu.

Bu iki uç arasında, cumhuriyet İspanya'sı, bir kentten öbürüne, bir bölgeden ötekine yığınla farklılık gösteriyordu. Ayrıntılı bir inceleme bu farklılıkları daha açıkça ortaya çıkaracaktı.

SİLAHLI GRUPLARIN İKTİDARI

Bir nokta bütün cumhuriyet İspanya'sının ortak yanıydı ve bu

günlerde her şeyden önce çekmişti yabancı gözlemcilerin dikkatini. O çağdaki büyük yabancı basının "anarşist yılgı" ya da "kızıl yılgı" diye adlandırdığı şeydi bu. Zaferin kazanıldığı gün, silahlı işçiler kanlı bir temizleme hareketini başlatmışlardı.

Altı ay süren günlük bir gerilim ve şiddet hareketlerinin hazırladığı böyle bir patlama için bütün koşullar bir araya gelmişti üstelik. Umulan ya da çekinilen savaş, biriken nefretleri ve korkuları dışa vuruyor, kapıp koyveriyordu. Herkes zaferden ya da ölümden başka yolun bulunmadığını ve zafer yolunun önce düşmanların ölümünden geçtiğini bilerek savaşıyordu.

"Cumhuriyetçi" kesimde, kamu düzenini sağlayacak güçler, bir polis örgütü kalmamıştı aşağı yukarı. Polis memurları darbecilerin saflarına geçmiş ya da savaşçı birliklerin içinde erimişti. 18 ya da 19 temmuz gününden beri her yanda genel grev vardı ve daha en az bir hafta sürecekti: işçiler sabahtan akşama dek, elde silah sokaktaydılar. İlk anlarda bir tek militanlar silahlıydı. Ama kışlalar ele geçirildiğinden ve silahlar dağıtıldığından beri silahlanmak isteyen herkesin bir silahı vardı. On binlerce tüfek dağıtılmıştı her yanda, Madrid'de, Barcelona'da, San Sebastian'da, Malaga'da... Cezaevi kapıları, siyasal tutukluların, ama çoğu kere "adi suçluların" bile önünde açılmıştı. Ortalıkta jandarma bulunmadı mı, herkes dikkati çekmeden bir silah taşıyabildi mi, günler soygun için biçilmiş kaftandı.

Bu yüzden bütün gözlemcilerin anlattığı "yılgı", çoğunluk birtakım ögelerini bile bile birbirine karıştırdıkları karmaşık bir olaydı. Her şeyden önce, tartışılmaz biçimde, kendiliğinden doğan bir hareket, cellâtlarının olduğu kadar kurbanlarının da çokluğuyla gerçek bir "Yığınlar yılgısı" vardı. Korkudan doğan bir refleks, tehlike karşısında bir savunma tepkisi, Fransız Devrimi sırasındaki eylül kıyımlarının bir benzerine varan bu "yılgı", devrimci savaşın gereklilikleri kadar kaçınılmaz yanlarının da karşılığıydı.

Ortalıkta saldırıyı önleyecek ve yenilenleri koruyacak yeterince ünlü bir sorumlu militan ya da hükümete bağlı bir polis gücü olmadı mı, subaylar, muhafızlar, falanjcılar, senorito'lar yakalandıkları yerde öldürülüyorlardı.

Ürkütücü söylentiler, ortak korkular başka kıyımları harekete getirirler: Badajoz'da darbeci askerler tarafından kıyımın sürdürüldüğü haberini alıp tutukluların baş kaldırdığına inanınca, Madrid halkı, Carcel modelo cezaevine saldırıp ele geçirdi. 27 temmuz günü kentin bombalanmasından doğan öfkeyle ve Queipo de Llano'nun Sevilla Radyosunda verdiği söylevin yarattığı hastalıklı kuşku havası içinde, Malaga halkı, cezaevine girip tutuklu darbecileri öldürdü. Aynı görüş açısından, yılgı hem bir koruyucu eylem, hem de bir devrimci kaldıraç olmaktaydı. Darbecilerden geri alınan köylere giren ve yollarına devam etmek isteyen milisler, gerilerini sağlam tutmak için, bu koşullarda "faşist" diye adlandırdıkları sınıf düşmanlarının sistemli bir biçimde temizlenmesinden, hemen ve

sorgusuz sualsiz öldürülmesinden başka yol bilmemekteydiler. Durruti kolu Fraga'ya girer girmez, bu "faşistlerden" otuz sekizini hemen öldürmüştü: Papazı ve hepsi zengin köylüler olan büyük toprak sahibini, noteri ve oğlunu. Böylece, bazı kişilerin gözünde, eski rejimin yönetici sınıflarını oluşturanların ortadan kalkmasıyla gerçek bir devrimin koşulları yaratılmaktadır. Burada da, yılgı, iç savaştan ve devrimden ayrı tutulmamaktadır.

Daha iyi örgütlenmiş olmakla birlikte, yine de buna benzer tepkiler, ayaklanmayı izleyen haftalar kentler üzerinde paseo tehlikesini olanca ağırlığıyla duyurmuştur. Paseo aşağı yukarı hep aynı korkunç senaryoyu izler: Bir parti ya da sendikanın "gözetim" ya da "savunma" komitesi tarafından seçilen kurban, gece, silahlı adamlar tarafından evinde tutuklanır, arabayla kent dışına çıkarılır ve ıssız bir köşede öldürülür. Böylece gerçek siyasal hesaplaşmaların kurbanı olarak, papazlar, küçük ve büyük patronlar, politikacılar, burjuvalar ya da gericiler, belli bir zamanda bir işçi örgütüyle takışan kişiler, yargıçlar, polis memurları, cezaevi gardiyanları, muhbirler, işkenceciler, pistolero'lar ya da toplumsal durumlarının önceden kurban olarak belirlediği insanlar can verirler. "Sınıf sınırı" ayrıca her zaman yeterli bir koruma sağlamamaktadır: Bu nedenle Barcelona'da militan işçiler, U.G.T. dok işçileri sendikası sekreteri ve C.N.T. tarafından "dokların patronu" diye tanımlanan komünist Desiderio Trillas ve Hispano-Suiza fabrikalarının U.G.T.'ye bağlı sendika sorumlusu öldürülmüşlerdir.

Böyle bir hava, doğal olarak, kişisel intikamlar gibi adi haydutluk olaylarına, yağmaya ve rezil cinayetlere çok uygundur. Bunların çoğalmasından ötürü, partiler ve sendikalar, kendileri tarafından gerçekleştirilen bir sürü paseo'dan sonra bu uygulamaya karşı çıkacaklar ve baskıyı "örgütlemeye" başlayacaklardır. Bu cinayetlerden çoğunun sorumluluğunu anarşistlerin sırtına yüklemek gelenek olduğundan, içlerinden birinin, hem de önemli bir kişinin görüşünü yansıtmak yerinde olur. Juan Peiro, Llibertat gazetesinde, "devrimci hareketin ardına sığınarak... bu havanın yarattığı dokunulmazlığı siper alarak" işlenen cinayetleri kınamış ve "devrimci onur adına her gece sürdürülen bu korkunç oyuna, bu ölüler resmi geçidine bir son verilmesi, öldürmek için öldürenlere engel olunması" gerektiğini belirtmiştir(3). C.N.T. Barcelona'da militanlarından birini, o günlerde kişisel intikam almakla suçlanan gıda işçileri sendikası sekreteri Fernandez'i idam ettirerek örnek olmuştur(4).

KATOLİK KİLİSESİNE KARŞI GİRİŞİLEN YILGI HAREKETİ

Bu ilk haftaları belirleyen kilise ve manastır yangınlarını ya da yağmalarını, papazların ve din adamlarının tutuklanıp öldürülmelerini değişik bir açıdan değerlendirmek gerekir. Darbecilerden birçoğunun kiliselere kapandıkları Barcelona'da, birtakım papazların katedralden işçiler

üzerine ateş açtığı Figueras'da, paco'ların, nişancıların dinsel kuruluşların suç ortaklarından yararlandıkları her yerde çoğu kez bir cezalandırmanın söz konusu olduğu söylenmiştir ve bu geniş ölçüde doğrudur.

Ama Katolik kilisesine karşı olan hareket kargaşalık içindeki basit bir tepkiden çok daha derindir. Kuşkusuz, adi hırsızlar tarafından yağmalanan kiliseler olmuştur. Ama, çoğu kez, ilk devrimci hareketlere para sağlayan bu hazinelerdir : Gerona'daki milisler Vich piskoposluk sarayından 16 milyon peseta değerinde mücevher alıp bunları Merkez Komitesine vermişlerdir.

Gerçekte, ölülerin ve iskeletlerin mezardan çıkarılmaları gibi sık sık rastlanan gülünç gösteriler, bu girişimlerin, basit cezalandırma eylemlerinin çok ötesinde, devrimcilerin en büyük düşman saydıkları bir gücü geçmişine dek yok etme isteğiyle davrandıklarını ortaya koymaktadır. Papazları kurşuna dizerek ve kiliseleri ateşe vererek, İspanyol işçi ve köylüleri, sadece birtakım düşmanları ve onların güç simgelerini yok etme peşinde koşmamakta, gözlerinde geriliği ve baskıyı canlandıran her şeyi bir daha geri dönmemek üzere İspanya'dan söküp atmak istemektedirler. Sağlam bir Katolik, bask asıllı bakan Manuel de İrujo, şu açıklamayı yaparken böyle bir yorumu doğruluyor: "Kiliseleri yakanlar bu yoldan din düşmanı duygular göstermemektedirler; Devlet'e karşı bir gösteri söz konusudur sadece ve deyim yerindeyse, göklere yükselen bu duman insanlığın haksızlığı karşısında Tanrı'ya bir çeşit çağrıda bulunmaktan başka şey değildir "(5).

KOMİTELERİN GÜCÜ

Fransız sendikacısı Robert Louzon, ağustos başında Fransa'dan gelen bir yolcuyu bekleyen görüntüyü şöyle anlatıyor:

"Sınırı geçer geçmez, silahlı adamlar tarafından durduruluyorsunuz. Kim bu adamlar? İşçiler. Milisler, yani sırtlarına günlük giysilerini geçirmiş, ama silahlı -tüfekli ya da tabancalı- ve kollarında görevlerinin ya da temsil ettikleri gücün simgesi bulunan işçiler... Sizi sınırdan içeri sokmamaya ya da durumu "Komite"ye götürmeye karar verecek kişiler onlar.

"Komite, yani merkezi komşu köyde bulunan ve bütün iktidarı elinde tutan bir grup adam. Alışılmış belediye hizmetlerini sağlayan, yerel milisi eğiten, silahlandıran, bütün köy halkına kabul ettirilen katkılardan sağladığı kaynaklarla milislere konut ve besin bulan hep Komite. Faşist dükkânları kapatan ve sağlanması zorunlu maddelere el koyan, üzerlerine asılan afişlerde belirtildiği gibi "halkçı kurumların hizmetinde" çalışması için 'Kamu malı' haline getirilmiş kiliselerin içini yıktıran yine Komite(6)."

İspanya'nın bütün kentlerinde ve köylerinin çoğunda, benzer komiteler türlü adlar altında iş görmekteydi: Halk Komiteleri, Savaş Komiteleri, Savunma Komiteleri, Yürütme Komiteleri, Devrimci Komiteler ya da Antifaşist Komiteler, İşçi Komiteleri, Kamu Kurtuluşu Komiteleri...

Hepsi savaşın en ateşli anında, askerî hükümet darbesine karşı halkın verdiği cevabı yönetmek üzere kurulmuştu. Kuruluş biçimleri sonsuza dek değişmekteydi. Köylerde, fabrikalarda ya da şantiyelerde, hiç değilse ilkel bir biçimde, bunları bir genel kurulda seçme fırsatı bulunmuştu. Bu komitelerde partilerin ve sendikaların temsil edilmelerine hep dikkat edilmişti, devrim öncesi bulunmadıkları yerlerde bile. Çünkü Komite hem emekçilerin tümünü, hem de bütün örgütlerini temsil ediyordu: Pek çok yerde, seçilenler kimin şu ya da bu sendikayı temsil edeceğini, kimin "sosyalist ve kimin "cumhuriyetçi" olacağını aralarında kararlaştıracaklardı. Kentlerde, çoğunluk, en çalışkan kişiler kendi kendilerini seçmişlerdi. Bazan, her örgütte, Komitede görev alacakları ortaya çıkaran seçmenlerin tümüydü. Ama çoğunluk, Komite üyeleri, ya kendi örgütlerinin içinde bir seçimle iş başına gelecekler, ya da sadece sendikaların ve partilerin yerel yönetim kurullarınca saptanacaklardı. Komitelerin, seçilmelerini izleyen günlerde kuruluşlarını daha geniş bir oylamaya sunup onaylattıkları enderdi: Lérida Devrim Komitesi, kentteki parti ve sendika temsilcilerinden oluşma bir "Kurucu Meclis"e kendini onaylatacak ve bu Meclis'e hesap verecekti yine de. Ama gerçekte, taban, ancak köy ya da kurumlardaki Komiteler üzerinde gerçek bir denetime sahip olabilecekti. Üst düzeyde, örgütlerin iradesi ağır basıyordu.

Partilerin ve sendikaların Komitelerde temsil edilmesi bir yerden ötekine değişiyordu. Halk Cephesi Komitesi, çoğunluk, sendika konfederasyonlarının temsilcileriyle genişledi. Bazan -belediyelerin sosyalist olduğu yerlerde- belediye meclisi, C.N.T. yöneticilerini de seçip genişleyerek bir Komite halini almıştı. Katalonya'da ve kısa süre sonra geri alınan Aragon'da, Komitelerin pek çoğu C.N.T. - F.A.İ. ya da anarşist Gençlik Hareketi temsilcilerinden oluşuyordu sadece. Ancak kentlerdeki Komitelerde, U.G.T.'nin, Esquerra'nın, P.S.U.C. ve P.O.U.M.'nin temsilcileri, C.N.T. ve F.A.İ. temsilcilerinin yanıbaşında yer alıyordu. Lérida'da, P.O.U.M., sendikalara karşı özerk yönetim komiserini tutan cumhuriyetçilerin Komite'den çıkarılmalarını sağladı ve bu Komite sadece işçi örgütleri temsilcilerinden oluştu. Çeşitli grupları temsil edecekler ya eşitlik ilkesine göre ya da siyasal güce oranla seçiliyorlardı. Ama çoğunluk, kurumlardaki güç oranına göreydi bu. Sosyalistler Santander'de, Mieres'de, Sama de Langreo'da üstündüler, ama her madenci kenti ya da kasabasının kendi siyasal görünümü vardı. Bask milliyetçileri sosyalistlerle Bilbao cuntasını paylaşıyorlardı ama Kuzey'deki bütün öbür cuntalara egemendiler. Anarşistler, Cuenca'da olduğu gibi Gijon'da da üstündüler. Malaga'da U.G.T. aracılığıyla temsil edilen sosyalistler ve komünistler yavaş yavaş C.N.T.'yi geride bırakıyorlardı. Valencia'da, partilerin bir delegesine karşılık sendikaların iki delegesi vardı. Castellon'da, C.N.T.'nin temsilci sayısı on dört, U.G.T.'nin yediydi, sosyalistlerle komünistlerin temsilcisi yoktu ama

cumhuriyetçilerle P.O.U.M. yedişer delegeye sahiptiler. Katalonya'da, Sabadell ve Lérida (7) dışındaki büyük kentlerde Komiteleri yöneten C.N.T.-F.A.İ.'ydi.

Ad, köken, kuruluş yönünden ayrılıkları ne olursa olsun, bütün Komitelerin temel bir ortak çizgisi vardı. Hepsi, ayaklanmayı izleyen günlerde, yerel olarak bütün iktidarı ele geçirip yasama gibi yürütme yetkisini de üstlenmişlerdi Kendi bölgelerinde, sadece düzenin korunması ve fiyatların denetimi gibi öncel sorunlar konusunda değil, anın zorunlu kıldığı devrimci sorunlar konusunda da -sanayi kurumlarının kamulaştırılması ya da sendikalaştırılması, kilise mallarına, "karşı devrimcilerin" ya da büyük toprak sahiplerinin mallarına el konulması, toprakların topraksız köylülere dağıtılması ya da ortak işletilmesi, banka hesaplarına el konulması, konut sorununun belediyeler tarafından üstlenilmesi, yazılı ya da sözlü haber araçlarının, eğitimin, sosyal yardımın düzenlenmesi gibi- özerk olarak karar veriyorlardı. G. Munis'in çarpıcı deyimiyle yetkisini silahlı işçilerden alan, sivil muhafızlar, saldırı birlikleri ve çeşitli memurlar gibi eski Devlet'in uzmanlaşmış kurumlarının ister istemez boyun eğdiği "Hükümet-Komite"ler yerleşmişti her yere. Komitelerin otoritesi konusunda, o sıra en kararlı düşmanlarından biri olan İspanyol komünist partisi yöneticisi Jesus Hernandez'in tanıklığından daha iyi bir saygı belirtisi bulunamaz: "Komite, bir çeşit bulanık, karanlık, elle tutulmaz ve görevleri belli olmayan, otoritesinin nereye vardığı kestirilemeyen iktidardı. Ama, amansız bir diktatörlükle, tartışılmaz bir iktidarla, gerçek bir hükümet gibi iş görüyordu (8)."

Yerel düzeyde doğruydu bu, kökenleri değişik güçlerin çatıştığı ya da bir arada iş gördüğü bölgesel düzeyde tümüyle değil.

KATALONYA ANTİFAŞİST MİLİSLERİ MERKEZ KOMİTESİ

Doğuşu:

21 temmuz günü, Barcelona çarpışmaları sona erdiğinde, sokağa egemen olan devrimciler özerk yönetim merkezine çağırıldılar. Anarşist lider Santillan anlatıyor bunu: "Günlerdir uyumadan, tıraş olmadan, görünüşümüzle hakkımızda oluşan efsaneyi doğrulayarak, elde silah, Katalonya hükümet merkezine gittik. Özerk bölge hükümetinin üyelerinden bazıları sapsarıydılar, titriyorlardı Ascaso'nun hazır bulunmadığı bu görüşme sırasında. Hükümet sarayı, bizimle gelen savaşçılar tarafından dolduruldu(9)." Başkan Companys, kazandıkları zaferden ötürü onları kutladı: "Sadece siz faşist askerleri yendiğiniz için, tek başınıza kentin ve Katalonya'nın sahiplerisiniz... Zaferi kazandınız ve her şey sizin elinizdedir. Bana gerek duymuyorsanaz, başkan olarak beni istemiyorsanız hemen söyleyin, antifaşist savaşın erleri arasına katılırım. Tersine, ancak faşizm

zafer kazanıp beni öldürürse bu görevden ayrılacağıma inanırsanız, o zaman belki partili arkadaşlarımla, adım ve prestijimle size hizmet edebilirim(10)."

Kuşkusuz Başkan'ın başka bir seçeneği yoktu. Birkaç hafta sonra, yardımcısı Miravittles'in yazacağı gibi: "Milisler Merkez Komitesi,hareketten iki ya da üç gün sonra, her çeşit düzenli kamu gücünden yoksun olunduğu ve Barcelona'da ordu bulunmadığı sıra kuruldu. Bir başka nedenle, sivil muhafızlar ve saldırı birlikleri de ortadan kalkmıştı. Halkın güçleriyle birleşip öylesine ateşli dövüşmüşlerdi ki, bunlar, artık aynı yığının bir parçası olmuşlardı ve ona iyice karışmışlardı(11)."

Barcelona sokaklarında gerçek iktidar silahlı işçilerin ve Komitelerin, kentlerde ve köylerde Hükümet-Komite'lerin elindeydi. Sosyalistler ve komünistler, Comorera'nın ağzından Başkan'a, sokağı C.N.T.'nin ve P.O.U.M.'nin adamlarıyla paylaşacak "Özerk Hükümet Milisleri" kurulmasını önerdiler(12). Companys onlara katılmadı: Savaşan güçler arasında denge yoktu. O günlerde, kendi deyimiyle, kişiliği, "adı ve prestiji" Katalonya'da Cumhuriyetten artakalan tek şeydi. Hizmetinin kabul edilmesi ya da geri çevrilmesine bağlıydı Devlet'in kaderi, gelecek aylarda yeniden kurulma olasılığı. C.N.T. yöneticileri işbirliğini sürdürmeyi kabul ettiler. Önceki gün, sert bir tartışma sonunda, bölgesel Komite şu açıklamayı yapmıştı : No hay comunismo libertario, primero aplastamos a la faccion. (Anarşik komünizm yoktur, önce karşı devrimcileri ezelim.) Companys'in önerisine evet cevabı verdiler. Santillan, onların kararını şu deyimlerle yorumluyor: "Tek başımıza kalabilir, mutlak irademizi zorla kabul ettirebilir, özerk hükümeti yok sayıp yerine gerçek halk iktidarını getirebilirdik. Ama bize karşı işlediğinde inanmıyorduk diktatörlüğe, başkaları üzerinde diktatörlük kurabileceğimiz zaman da bunu istemiyorduk. Özerk hükümet, başında Companys'le görevinde kalacak, halk güçleri İspanya'nın kurtuluşu için savaşı sürdürmek amacıyla milisler halinde örgütlenecekti. Böylece bütün siyasal kesimleri, liberalleri ve işçileri içine soktuğumuz Katalonya antifaşist milisleri Merkez Komitesi doğdu(13)."

Kuruluşu ve rolü

Başkan'ın çalışma odasına bitişik salonda örgütlerin delegeleri toplandılar ve hemen Merkez Komitesi'ni kurdular. Komiteye ılımlıların delegeleri, Esquerra'dan üç, 'rabassaire'lerden bir, Katalonya Hareketi'nden bir kişi girdi. Resmen kuruluşunun eşiğinde bulunan P.S.U.C.'nin bir temsilcisi vardı. P.O.U.M. de bir delege veriyordu. F.A.İ.'yi Santillan ve Aurelio Fernandez, C.N.T.'yi Garcia Oliver, Asens ve Durruti temsil ediyordu. Birkaç gün sonra, Durruti'nin yerini Marcos Alcon alacaktı. Sayıca on kat az olan U.G.T.'nin de üç temsilcisi vardı.

Bu oldukça çelişkili bir ilk sonuçtu. Companys'in mutlak zaferini kabul ettiği güçlü C.N.T., zayıf olan U.G.T. Katalonya örgütüyle eşit sayıda temsilci vermeyi kabul ediyordu. Garcia Oliver'in belirttiği gibi, sırf

cömertlik miydi bu (14)? Santillan'ın belirttiği gibi, C.N.T.'nin azınlıkta olduğu bölgelerde kendisine aynı biçimde davranılmasını sağlamak için baş vurulmuş siyasal bir davranış mıydı (15)? Her iki ögenin de ağır basmış olması mümkündür. Devrim günlerinde P.O.U.M. ile C.N.T. arasında beliren rekabet çerçevesinde, anarşist yöneticilerin, dört Katalonya cumhuriyetçisi, üç U.G.T.'li, bir P.S.U.C.'liyle ciddi bir manevra rahatlığı sağlamaktan hoşnutsuzluk duymadıklarının akla yakın geldiğini de ekleyelim. merkez Komitesi'nde, P.O.U.M. Katalonya'nın öteki merkezlerine oranla çok daha kesin bir biçimde azınlıktaydı. Santillan'ın da üzerinde durduğu gibi, bu temsil edilme biçimi, Merkez Komitesi'nde C.N.T.-F.A.İ.'nin iradesiyle kabul edilmişti.

Bir uzlaşmanın ürünü olan, parti ve sendika yöneticilerinin pazarlıkları sonucu doğan, bir hükümet kararnamesiyle resmilik kazanan, Merkez Komitesi, doğuşundaki koşullardan ötürü karışık bir örgüttü. Hükümetin dört temsilcisiyle birlikte devamlı toplanan ve hükümet adına hareket eden Komite, bazı yönlerden ek bir hükümet organı, hükümetin yetkilerini üstlenmiş bir uzlaşma komitesi gibi görülebilir. Gerçekte parti ve sendika yöneticileriyle bağlantı halinde olduğu Barcelona dışında, ülkedeki tabanı, "Hükümet-Komite"lerden, aynı zamanda en üst düzeydeki sözcüsü olduğu devrimci yerel iktidarlardan oluşuyordu. Santillan şunları yazarken aynı şeyi açık bir biçimde saptıyor:

"Milislerin Komitesi Katalonya'daki tek gerçek iktidar olarak kabul edildi. Özerk hükümet vardı ve bizden saygı görüyordu, ama halk artık sadece zafer ve devrim sonucu oluşan iktidardan başkasına boyun eğmiyordu. Çünkü halkın zaferi ekonomik ve toplumsal devrimdi(16)."

Santillan'ın da burada gösterdiği gibi, Merkez Komitesi'nin yetkilileri ve otoritesi dışında kalan hiç bir şey yoktu: "Cephe gerisinde devrimci düzenin kurulması, savaş için iyi kötü yönetilen güçlerin örgütlenmesi, subayların yetiştirilmesi, muhabere okullarının kurulması, besin ve giysi sağlanması, ekonomik örgütlenme, yasama ve yargı, milis Komitesi her şeydi, her şeye bakıyordu; barış dönemindeki sanayiin savaş sanayiine dönüştürülmesiyle, propagandayla, Madrid hükümetiyle ilişki kurulmasıyla, bütün savaş merkezlerine yardımla, Fas'la ilişkilerle, eldeki toprakların ekilmesiyle, sağlıkla, kıyıların ve sınırların denetimiyle, binbir sorunla uğraşıyordu. Milislere, ailelerine, şehit savaşçıların dul karılarına para ödemek zorundaydık, kısacası, otuz-kırk kadar kişiyle bir hükümetin pahalı bir bürokrasi kurmasını gerektiren işlere bakıyorduk. Milislerin Komitesi bir Savaş Bakanlığıydı, bir İçişleri Bakanlığıydı ve bir Dışişleri Bakanlığıydı aynı zamanda, ekonomik ve kültürel alanlarda da benzer örgütlerin kurulması için esin kaynağı oluyordu (17)."

Hem yasama hem de yürütme yetkilerini elinde bulunduran ve iktidarın siyasal bir organı olan Komite, kısa süre sonra gerçek birer bakanlık

görevi yapacak uzmanlaşmış çalışma ve yürütme komiteleri kurarak örgütlendi. Propaganda işleriyle görevli bir idari genel sekreterin çevresinde -bu işi, eski bir aşırı solcu militan olan Esquerra'nın genç yöneticilerinden Jaime Miravittles üstlenmişti- Santillan'ın sorumluluğu altındaki milislerin örgütlenme Komitesi, Garcia Oliver'in başında bulunduğu askeri harekâtın yürütülmesiyle görevli Savaş Komitesi, U.G.T.'den Duran Rosell ve C.N.T.'den Alcon'un yetkilerine girenUlaştırma Komitesi, rabassaire José Torrents'in yönettiği İaşe Komitesi, anarşist Aurelio Fernandez'in üstlendiği gerçek bir İçişleri Bakanlığı olan Soruşturma Komisyonu, Katalan milliyetçisi Tarradellas'ın başına getirildiği Savaş Sanayii Komisyonu iş görüyordu. Onların çevresinde de öteki hizmetler, Sekreterliğini P.O.U.M.'den sendikacı öğretmen Hervas'm yaptığı Birleşik Okul Komisyonu, İstatistik, Cephane, Sansür, Radyo ve Basın, Haritacılık, Uzmanlık Okulları gibi çeşitli teknik servisler yaratıldı.

VALENCİA'DA İKTİDAR ÇEKİŞMESİ

Aynı dönemde Valencia'da durum bu denli açık olmaktan uzaktı. Garnizon ve grevdeki işçiler birbirlerini kollamaya devam ederlerken, Martinez Barrio'nun yönettiği ve yetkilerini Madrid hükümetinden alan Cunta, kışlaların kuşatılmasına son verilmesini, iş başı yapılmasını, yasallığa dönülmesini isteyen cumhuriyet hükümetinin otoritesini ayaklananların otoritesine karşı çıkarıyordu. 21 temmuz günü, garnizon hükümete bağlı olduğuna göre grevin sona erdirilmesi için Yürütme Komitesi'ndeki delegeleri ikna etmeye çalışıyordu. Ama bu girişim büyük kuşku uyandırdı: Martinez Barrio ve Mola'nın, garnizon komutanı general Monje gibi mason oldukları biliniyordu. Hükümet temsilcisinin, 19 temmuz günkü birkaç saatlik başkanlığı sırasında orduyla gerçekleştiremediği uzlaşmayı sağlamaya çalışmasından kuşkulanılıyordu. Subaylarla papazların sokağa çıkmadığı, Yürütme Komitesinin resmi polisin yanı sıra bir işçi polisi yönettiği ayaklanmış Valencia'da tartışmalar hararetliydi. 23 temmuz günü, hükümetten yetki almış bulunan Cunta adına Espla, Halk Yürütme Komitesi'nin kaldırıldığını, her partiyle her sendikanın bir temsilcisinden oluşan bir danışma komitesi yardımcılığında sivil valilik görevini üstlendiğini açıkladı. Komite bölündü: C.N.T., sosyalist parti, U.G.T. ve P.O.U.M. hükümet ultimatomunun geri çevrilmesini istiyordu. Solcu cumhuriyetçiler ve komünist partisi, Komite'nin bir disiplin örneği olması ve Valencia'da yetkili Cunta'nın temsil ettiği yasal hükümet otoritesine boyun eğmesi gerektiğini düşünüyorlardı.

Sonunda, Halk Yürütme Komitesi dağılmama kararı aldı. Komite'nin eylemci kanadı olan C.N.T. - U.G.T. Grev Komitesi, C.N.T. - U.G.T. adlı bir günlük gazete çıkarılmasına, iaşeyle ilgili iş kollarında işbaşı yapılmasına,

kentin beslenmesini sağlamak için bir sendika komitesi kurulmasına karar verdi.Ama hükümeti temsil eden Cunta iaşe işini belediyeye verdi. Günlük gösterilerinde darbeci birliklere karşı savaşmak isteyen garnizonla pazarlıkları sürdürdü.

Madrid'de, İçişleri Bakanı Antona, Valencia garnizonunun hiç değilse tarafsızlığına güvenilebileceğini C.N.T. sekreterine bildirdi. Ama yollayacağına söz verdiği silahlar gelmiyordu. Bunun üzerine, C.N.T. Madrid örgütü Valencia'ya makineli ve tüfek yolladı. Barcelona'dan da, kuruluş halindeki milisleri donatmakta kullanılan silahlar geliyordu. Garnizon hâlâ kışlalardaydı ve kışlalara yaklaşılmasını yasaklıyordu. Yürütme Komitesi saldırıya geçip kışlaları almakla gözdağı veriyor, ama kararı hep erteliyordu. Darbeci ordunun tehlikeli olmaya başladığı Teruel'e kuvvet yollamak söz konusu edildiğinde yeni bir anlaşmazlık patlak verdi. Yürütme Komitesi, üç milise bir sivil muhafız oranında bir karma önerdi. Kol yola çıktı, ama Teruel'e varmadan, Puebla de Valverde'de sivil muhafızlar milisleri öldürüp düşman saflarına geçtiler...

Artık olaylar hızla birbirini izleyecekti. Kışlalarda kımıltılar başladı: Grevin ikinci haftası başlarken, Paterna istihkam alayı assubay Fabra komutasında subaylarına karşı ayaklandı Ayaklananlar, her gün silahlarını alıp kışlalardan kaçan askerlerin takviyesiyle güçlenen milislere katıldılar. Yine de C.N.T. — U.G.T. grev Komitesi, ulaştırma dışındaki bütün iş kollarında 27 temmuz günü işbaşı yapılması emrini verdi sonunda. İşçilerin tepkisi, Komite'ye, durumu yanlış değerlendirdiğini gösterdi. İşçiler bu emri dinlemediler ve grevi sürdürdüler. C.N.T. ve U.G.T. tabana boyun eğdi... Yürütme Komitesi üç üyeden oluşan bir büroyu-C.N.T.'den Lopez, U.G.T.'den Tejon ve genç subay olan teğmen Benedito - kışlalara karşı 1 ağustos günü girişilecek saldırıyı hazırlamakla görevlendirdi. 31 temmuz günü, Sevilla Radyosu, garnizonun ayaklandığını ve Valencia'nın darbecilerin eline düştüğünü bildirdi... Gerçekte, üç alay ayaklanmıştı ama askerler subaylara karşı çıkıyorlar ve milisler saldırıya geçiyorlardı. Garnizon silahtan arındırıldı, şüpheli subaylar tutuklandı ve yargılandı, askerler terhis edildi; milisler silahlara el koydular. Bunun üzerine hükümet de pes etti: Yetkili Cunta'nın görevine son verildi, Halk Yürütme Komitesi'nin otoritesi tanındı, Komite başkanı albay Arin'in valiliğe atanması gerçek durumun kabul edilmesinden başka şey değildi.

O günden sonra, otoritesini hızla bütün bölgeye yayan Halk Yürütme Komitesi, her yanda Katalonya Merkez Komitesi'ninkine benzer bir rol oynamaya başladı. Valencia'daki bir miting sırasında, Andrès Nin, bu Komite'nin kişiliğinde "Levante Proleter Devrim Hükümeti"ni selâmlıyordu. Tam yetkili bir ekonomik Kurul topladı, birkaç cepheye gönderilecek milisleri örgütledi bu Komite. Kendisine bağlı, Kamu düzeni, Adalet, Tarım, Maliye Komisyonları "bakanlık" adını aldı. Giral tarafından askeri

bölgeye komuta etmek üzere gönderilen, Martinez Barrio hükümetinin eski Savunma Bakanı general Miaja, Yürütme Komitesi'nin savunma delegesi Benedito'nun, "sümüklü bir teğmen"in otoritesi karşısında güçsüzlüğünü binbaşı Martin Blazquez'e itiraf etti. General varlığıyla yokluğu belli olmayan bir cumhuriyet hükümetini temsil ederken, teğmen yeni "sovyet.. iktidarının temsilcisiydi(18).

ÖBÜR DEVRİMCİ HÜKÜMETLER

Başka kuruluşlar İspanya'nın öteki bölgelerinde iktidarı ele geçirdiler. Asturia'da, köylerde ve madenci kasabalarında, iktidar işçi ve köylü Komitelerinin elindeydi. Taşra kademesinde iki karşıt otorite birbiriyle çekişiyordu: C.N.T.'den Segundo Blanco'nun başkanlığını yaptığı Gijon Savaş Komitesi ve sırasıyla sosyalist Gonzalez Pena'nın, ardından Amador Fernandez'in yönettiği Sama de Lagreo Halk Komitesi. her biri kendi Savunma, Ulaştırma, Beslenme ve Sağlık komisyonlarını kurmuştu. Aznar'ın tanıklığına göre, Sama de Langreo Komitesi, eylül ayı içinde, altı günde 20.000 kişiyi silanlandıracak güçteydi. Bu ay içinde de, iki Komite, merkezi Gijon'da olan, ama bu kez sosyalist Belarmino Tomas'ın başkanlık ettiği bir Savaş Komitesi bünyesinde birleşecekti.

Santander'de, komisyonlarının gerçek bakanlıklar gibi özerk olarak işlediği Savaş Komitesi sosyalistlerin egemenliğindeydi. Ama anarşistler , başkan Juan Ruiz'in otoritesine birkaç kere karşı çıkacaklardı.

Malaga Halk Kurtuluş komitesi, 20 temmuzdan sonra yavaş yavaş bütün bölgeye kendini kabul ettirmişti Ayaklanmanın bastırılmasını bir Gözetim Komitesi yürütüyordu, İşçi Komiteleri sağlık ve beslenme işini ve Kadın Komiteleri de göçmen sorunlarını üstlenmişti. Bu Komiteye bağlı silahlı devriyeler yavaş yavaş bütün sivil muhafızları tasfiye ettiler. Komite, tek başına, cezaevlerinde tutuklu bulunanların öldürülmesini önlemeye yeterli otoriteye sahipti. Delaprée, 19 ağustos günü şunları yazıyordu: "Burada, işçi ve milis konseyleri bütün iktidarı ellerinde tutuyorlar. Sivil vali, onların elinde bir imza atma makinesinden başka şey değil. Yanlarında bizimkilerin süt çocuğu kalacakları Dağlıların önünde titreyen solgun bir Girondin(*)bu vali (19)." Eylül ayında, Halk Kurtuluş Komitesi, gerçek bir hükümet gibi, savaş, İçişleri, Adalet ve El Koyma Bakanlıklarıyla resmen kuruldu. Başkanı olan sosyalist öğretmen Francisco Rodriguez, sivil valiliğe atandı: Yasallık gerçek iktidarın sahibini onaylıyordu.

Özgünlüğü bulunan bölgesel bir devrimci iktidar da Aragon'da kurulacaktı. Orada, gördüğümüz gibi, cumhuriyetçi yöneticiler tümüyle

(*) Fransız Devrimi sırasında bir siyasal grup oluşturan Girondin'ler, aydın bir burjuvazinin zaferinden yana ve ılımlıydılar. Meclisin üst sıralarında oturdukları için Dağlılar, diye adlandırılan grup, halkın çıkarlarına daha yakındı.

askerî ayaklanmaya katılmışlardı. Aragon'un kırsal yörelerinin büyük bir bölümünün Katalonya'lı milisler tarafından geri alınması, her köyde katı devrimci tedbirlerle izlenmişti. Yetkililer ve sivil muhafızlar kaçar ya da öldürülürken, köy genel kurulu tutuklu "faşistleri" yargılıyor ve silahlı milislere dayanarak kendisini yönetecek olan köy Komitesini seçiyordu. Bu yoldan seçilen Komitelerin tümü değilse bile büyük bölümü anarşist çoğunluğun elindeydi. Onlarla toptan temizlenen cumhuriyetçi yetkililer arasında hiç bir işbirliği söz konusu olamazdı. Ekim başında Bujaraloz'daki Durruti'nin genel karargâhı yakınında kent ve köy Komiteleri kongresi toplandı. Tümüyle C.N.T. militanlarından oluşan ve Fraga'ya yerleşecek Joaquin Ascaso'nun başkanlık ettiği bir "Savunma konseyi" seçti kongre. Anarşist birlikler yöneticilerinin de onayıyla, Savunma Konseyi'nin, Aragon bölgesinde kimseyle paylaşmadığı bir otoritesi vardı: Komitelerin bütününü temsil eden bir Yüksek Komiteydi ve böylece devrimci İspanya'da yerel Komitelerin federasyonu sonucu ortaya çıkan ve yetkisini onlardan alan tek bölgesel kuruluştu. Kuruluşu sırasında "kantoncu" ve "bölücü" diye nitelenerek komünistlerin saldırısına uğrayan bu Savunma Konseyi aylar geçmeden hükümet tarafından kabul edilmeyecekti. Ayrıca da, devrimci iktidarın varlığı en uzun süre devam eden kuruluşu olacaktı.

ÖZEL BİR DURUM: BASK ÜLKESİ

Bask bölgelerinde durum İspanya'nın geri kalanından çok farklıydı. Buralarda tartışılmaz biçimde çoğunluğu sağlayan Bask Ulusal Partisi, 19 temmuz günü askeri ayaklanmaya karşı çıkacak ve birkaç gün sonra Halk Cephesi'ne katılacaktı.

Yine de amaçları, militanları bütün İspanya'da devrim yapmakta olan partiler ve işçi sendikaları ile Bask Ulusal Partisi arasında büyük bir uçurum açıyordu. Bask milliyetçileri kilisenin ve mülkiyetin ateşli savunucularıydı, ilk günlerden başlayarak da Halk Cephesi ve sendikalardaki "müttefiklerinin" büyük çoğunluğuyla doğrudan anlaşmazlığa düşeceklerdi. Bütün Bask bölgelerinde oluşan Savunma Cuntaları, askerî ayaklanmaya karşı savaşan ve aynı zamanda da devrimin karşısına engeller diken kuruluşlardı. 7 Eylül 1936 günü, Arjantin başkenti Buenos Aires'in La Nacion gazetesinde, Bask lideri Manuel de İrujo, şunları yazmakla partisinin o dönemde karşılaştığı güçlükleri mükemmel ortaya koyuyordu: "Sermayeden ve proletarya diktatörlüğünden yana olan aşırı partiler requete'ler ve milisler kurarak başlangıçta bizden çabuk davranmışlardı." Ayrıca, çoğunluğu elde tuttukları bütün örgütlerde, Bask milliyetçileri "kamu düzeni komiserliği" görevini istiyorlardı. "Cephe gerisinde disiplini ve kamu düzenini sağlamak için (20)." Guipuzcoa cuntası kamu düzeni komiseri, öncelikle paseo'lara son verilmesini ve bankaların korunmasını sağlayarak mülkiyetin savunul-

ması için kolları sıvıyordu. Düzenin sağlanması ve mülkiyetin korunması için, milliyetçiler, binbaşı Saseta komutasındaki kendi birliklerini, Bask milislerini kurdular. Milliyetçi militanlar arasından seçilen, askerî rahipler tarafından yönetilen bu milislerin bayrağı vardı ve Bask dili konuşuyorlardı. Birkaç hafta içinde, San Sebastian'da, Loyola kışlasının düşmesiyle işçilerin eline geçen silahların neredeyse tümünü geri almayı başardılar.

Bask Ülkesinde cumhuriyetin yıkılması, bir devrimci iktidarın değil, özellikle Bask milliyetçiliğine dayalı, mülkiyetin ve kilisenin savunucusu, Bask özgürlüklerinin düşmanı olan askerlere karşı ülkenin savunmasını hazırlarken, içteki devrimci harekete karşı mücadeleyi de zafere ulaştıran, yeni bir burjuva devletin kurulmasını sağladı (21). Eylülün ortalarından sonra, Bask Ulusal Partisi, kendi denetimi altında bir Bask Ülkesi hükümeti kurarak son adımı atmaya da karar verdi (22).

YENİ BİR DEVLET MEKANİZMASININ İLK ADIMLARI

Komitelerin çoğunluğu, ilk günlerde, uzmanlaşmadan ve yetki bölümünden yoksun olarak iş gördü. Hem tartışma organı, hem mahkeme, hem savaş kurulu görevi yapan Komite, hatta köy genel kuruluydu. Silahlı köylü ve işçiler nöbet tutuyor, devriye geziyor, denetim yapıyor, el koyuyor, tutukluyor, kurşuna diziyorlardı. Bu arada, çok kısa bir süre içinde, özellikle kentlerde uzmanlaşmış kurumlar ortaya çıktı.

Bunlar önce polis görevini üstlenmiş birliklerdi: Devrim düşmanlarına olduğu kadar çıkarcılara, körü körüne yılgıdan yana olanlara karşı devrimci düzenin sağlanması söz konusuydu. Hükümete bağlı kalmış sivil muhafız ya da asalto birlikleri çok sıkı bir temizlikten geçiriliyordu; yine de bunlara sınırlı bir güven duyulduğundan, büyük merkezlerin çoğunda, Komiteler, eski polis güçlerinin denetlenmesini ve yeni kurulan polis güçlerinin de örgütlenmesini özel kurullara veriyorlardı. Barcelona'da, Aurelio Fernandez'in yönettiği soruşturma kurulu, ihbarları kabul etmek, soruşturma yapmak, evleri aramak, kuşkulu görülen kişileri tutuklamak yetkisine sahipti. Otoritesini yavaş yavaş partilerin ve sendikaların "özel polisleri"ne kabul ettiriyordu. Türlü adlar altında cephe gerisinde yılgının örgütlenmesini sağlayan kuruluşlar, Malaga'da Gözetim Komitesi, başka yerlerde Kamu Düzeni Konseyi, Güvenlik Konseyi diye anılıyordu.

Bunun koşutu olarak, kısa süre sonra "Cephe Gerisi Milisleri" diye adlandırılacak milisler polis görevlerinde uzmanlaşmaktaydı.

Barcelona'da bu görevi üstlenen, anarşist Asens'in komuta ettiği ünlü "Denetim Devriyeleri"ydi. Yarısı C.N.T.-F.A.İ.'den, yarısı da öteki örgütlerden alınan, kuruluşları sırasında Merkez Komitesi tarafından çağdaş haberleşme ve ulaşım olanaklarıyla donatılan bu devriyeler, önce 700, daha sonra 1100 militan işçiden kuruluydu. Gijon Denetim Devriyesi, Lérida

Toplumsal İşçi Tugayı, Castellon Antifaşist Halk Muhafızları birbirinin eşi kuruluşlardı.

Santillan'ın "mutlak devrimci iktidar" diye adlandırdığı gücü paylaşmak konusunda anarşistlerin isteksiz davranmalarına rağmen, aynı gelişim adalet alanında da görülecekti. Adalet Sarayları kapalı, yargı organı görevlileri öldürülmüş ya da kaçaktı, ortalıkta "adaleti gerçekleştirenler"den geçilmemekteydi ve Komitelerin işi başlarından aşkındı. Barcelona'da, avukat Samblancat'ın yönettiği C.N.T. milisleri Adalet Sarayı'nı yağmalamış, dosyalarla haçları pencerelerden aşağı atmışlardı. İlk işi bölgedeki bütün memurları görevden almak ve ikincisi kendini devrim mahkemesi ilân etmek olan, solcu avukatların çoğunluğu oluşturduğu hukukçulardan kurulu bir Adalet Komitesini iş başına getirdiler. Değişik türdeki devrim mahkemeleri, ağustos başında Valencia'da, Castellon'da, Lérida'da da ortaya çıktı: Bu mahkemelerin yargıçları, savcıları, başkanı, partiler ve sendikalar tarafından seçilen milislerdi(23). Kararları çok sertti ve işlemler ilkel oluyordu, ama savunmanın haklarına genellikle saygılı davranılıyordu. Aklandırmayı da biliyorlar ve hiç değilse bu yönden, paseo uygulaması karşısında açık seçik bir gelişme oluşturuyorlardı.

MİLİSLER

Savaş çerçevesinde yeni bir ordunun kuruluşu yine de ilk yapılması gereken iş olarak ortaya çıktı. Bunun gerekliliği, yeni iktidar kurumlarını doğurdu.

Milisler partilerin ve sendikaların girişimleri sonucu ortaya çıktı. Başlangıçta bu örgütlerin silahlı kanadından başka şey değildiler. Her birinin adı da kökenini hatırlatıyordu, ister bir meslek(Artes Grafica, Madera) ister bir siyasal simge (Caballero ya da Claridad U.G.T.'yi, Carlos Marx P.S.U.C.'yi, Lenin ya da Maurin P.O.U.M.'yi, Macia ya da Companys Esquerra'yı) söz konusu olsun.

24 temmuz günü, Barcelona'da Durruti'nin komuta ettiği, yardımcılığını binbaşı Perez Farras'ın yaptığı ve bünyesindeki tek örgütlenmiş güç havan ve makineliyle donatılmış birkaç gönüllü askerden oluşan 3000 kişilik ilk kolu Merkez Komitesi kurdu. Sonraki günler, yine Merkez Komitesinin koruyuculuğu altında, ama aslında siyasal ve sendikal örgütlerin etkisinde olan başka birlikler de kuruldu. Merkez Komitesi adına hareket eden Santillan, milislerin bünyesindeki parti ruhuna ve bunun çoğu kez üzücü sonuçlarına karşı savaşmış, ama silah ve adam konusunda çekişmeye ve bazan kanlı çatışmalara engel olamamış gibidir. Valenceia'da, Yürütme Komitesi girişiminin öncüsüdür: Onun sayesinde "Demir Kol", Desperada "Çelik Kol", "Hortlaklar Kolu" kurulur, ama bu birlikler bünyesinde siyasal etkiler de kesin bir rol oynamaktadır. "Hortlaklar Kolu" sosyalistler

tarafından yönetilecek, "Demir Kol" anarşist birliklerin en kötü ün yapanı olacaktır. Madrid'de, her örgüt kendi birliğine sahiptir, aralarındaki tek bağ da, hepsini elinden geldiğince besleyen, silah ve donanım sağlayan, maaşlarını ödeyen hükümettir. Birliklerin örgütlenmesini her parti ya da sendikanın Ulusal Komiteleri, C.N.T. Merkez Savunma Komitesi sağlamaktadır. Cumhuriyetçi sol burada "Çelik Alay"ı, komünist partisi de ünlü Quinto haline gelecek ama şimdilik ötekilerden güç ayırt edilen bir milis birliğini, "Beşinci Alay"ı kurarak dikkati çekeceklerdir.

Milisler konusunda kesin rakamlar vermek güç. Rabasseire, savaşçı milislerin tümünün 100.000 kişiden oluştuğunu söylüyor: 50.000 kişi C.N.T.'ye, 30.000 kişi U.G.T.'ye, 10.000 kişi komünist partisine, 5000 kişi P.O.U.M.'ye bağlı. Bunlara 12.000 asalto, birkaç yüz sivil muhafız, birkaç bin asker ve sadece 200 subay eklemek gerek. Boletin C.N.T. - F.A.İ. eylül başında Katalonya ve Aragon'da, 4000'i eski sivil muhafızlardan, 2000'i P.S.U.C. ve U.G.T. militanlarından, 3000'i P.O.U.M.'nin, 13.000'i de C.N.T.'nin adamlarından oluşan 22.000 milis bulunduğunu yazıyor. Valencia da, 4000'i Teruel'e olmak üzere çeşitli cephelere 9000 milis göndermiş durumda. Madrid'de silahlı adamlar çabucak cephenin yolunu tutmuşlar, ama Katalonya'da, Santillan, cephe gerisi milislerinin elinde kalan tüfek sayısının 60.000 olduğunu yazıyor ve Merkez Komite'sinin gücünün savaşçı milisleri takviye etmeye yetmediğini itiraf ediyor: Durruti, P.S.U.C.'nin elinde tuttuğu on kadar makineliyi almak için Sabadell üzerine yürümek zorunda kalacak. C.N.T. - F.A.İ.'ye bağlı kişiler de, Aragon cephesinde eksikliği duyulan kırk makineliyle birkaç tank daha uzun süre ellerinde tutacaklar.

İlk birliklerin komutanları siyasal militanlar ve sendikacılar. İçlerinde askerî eğitim görmüş olanlar pek az. Barcelona'da, bunlar, anarşist Durruti, Jover, Ortiz gibi işçiler; Rovira Arquer, Grossi(24) gibi P.O.U.M. militanları; Trueba ve Del Barrio gibi P.S.U.C. militanları. Birkaç meslekten subay onlara destek oluyor: Binbaşı Perez Farras, Esquerra koluna komuta edecek binbaşı Perez Salas, binbaşı Martinez ve yüzbaşı Escobar gibi, Barcelona'da Cumhuriyetçi Antifaşist Askerî Birlik yöneticileri ve Santillan'ın teknik danışmanları.

Hava yüzbaşısı Bayo, Mayorka seferine komuta edecek, Navarralı bir albay olan Jimenez de La Baraza'da topçu birliklerini kuracak. Milislerin eğitilmesinde ve yönetilmesinde assubaylar daha önemli bir rol oynuyorlar: Perez Farras'dan sonra, Durruti kolunun askerî beyni eski çavuş Manzana olacak. Tabiî, teknisyen olarak göreve koşan az sayıdaki yabancı antifaşistleri herkes kollarını açarak karşılıyor. Valencia'da, sivil muhafız ve sosyalist yüzbaşı Uribarri, teğmen Benedetto, kendileriyle birlikte Paterna ayaklanması kahramanı assubay Fabra'nın örgütlediği ilk birliklere komuta ediyorlar. Leon'da, general Gomez Caminero madencilerin başına geçiyor,

ama tutsak ediliyor. Asturia bölgesindeki Gonzalez Pena'nın çevresinde pek az subay var ve kollara militan işçiler komuta ediyorlar: Mieres'den sosyalist madenci Otero, C.N.T.'den demir-çelik işçisi Carrocerra gibi. Madrid'de, ilk sosyalist birliklere emekli subaylar komuta ediyorlar: Bunların en ünlüsü yarbay Mangada, ama ilk başarısızlıklar üzerine yıldızı çabuk sönecek. Beşinci alayda ilk günler birkaç subay ve assubay var topu topu(25). C.N.T. birkaç meslekten subay buluyor: İlk iki birliğine komuta eden yarbay Del Rosal, askeri doktor binbaşı Palacios gibi. Ama buralarda da yeni komutanlar kendilerini kabul ettiriyorlar: Meslekleri duvarcılık olan Mora ve o tarihte topu topu otuz altı günlük askerî eğitim görmüş Cipriano Mera gibi. Elinin altında yarbay Asensio Torrado gibi iyi bir subay bulunan Malaga, gösterişli adlara sahip milislerin bulunduğu yer: Savaş bildirilerinde, "Pancho Villa" müfrezesi baş köşeyi kapmak için "Makineli Tüfek" müfrezesiyle yarışıyor.

Milislerin büyük çoğunluğu silah kullanmanın alfabesinden ve en ilkel korunma kurallarından habersiz. İşçilerin büyük yığınlar halinde askere alınmasından, silah eksikliği kadar subay eksikliği yüzünden de vazgeçiliyor: Askere alınanları donatmak, eğitmek, başlarına komutan vermek olanağı yok. Ayrıca, milislerin, yaratıcılarının ideolojisine göre değişik görünüşleri de var. Anarşist kollara, yanlarında "askeri teknisyenler" bulunan "siyasal delegeler" komuta ediyor. Sosyalist kollarda, U.G.T.'ye, P.O.U.M.'ye, P.S.U.C.'ye bağlı birliklere ve beşinci alaya, yanlarında "siyasal komiserler" bulunan subaylar komuta ediyor. Katalonya'da, Merkez Komitesi, örgütlenmeyi birleştirmeye çalışıyor. On milis, seçimle görev başına gelen bir delegenin komuta ettiği bir mangayı oluşturuyor. On el de "baş delege"si doğrudan "kol komutanı"na bağlı olan bir bölük oluşturuyor. Madrid C.N.T. milisleri yirmi kişilik mangalardan, bölüklerden ve taburlardan kuruluydu ve tabur delegeleri, Savunma Komitesi temsilcisi ve genel delegeyle birlikte kol komutanlığını meydana getiriyordu. Beşinci alayda, subaylar ve komiserler, ilke olarak komutanlık tarafından atanmaktaydı ama Lister "seçimle" görev aldığını söyleyecekti. Bütün kollarda, subaylar ve erler günde 10 peseta alıyorlardı. Askerlerden hiç bir saygı belirtisi istenmiyordu, rütbe işaretleri kaldırılmıştı. Ama beşinci alay asker selâmını yeniden geçerli kılmaktan kıvanç duyuyor ve P.O.U.M.'ye bağlı kollar gibi kendi birliklerinin de düzenli sıralar halinde tören yürüyüşlerine katılmalarını bir onur sorunu yapıyordu. Oysa, C.N.T.'ye bağlı milisler, yürüyüşlerini mutlak -ve ustaca- bir kargaşalık içinde yapmaktan kıvanç duyuyorlardı.

Madrid'de, beşinci alay , başlangıçtaki bütün çabasını komutan yetiştirmeye harcamıştı: İlk stajyerler "Kızıl Yardım" sorumluları arasından seçilecekti. Barcelona'da, Merkez Komitesi bir "Halkçı Savaş Okulu"(26) kurulması işini Garcia Oliver'e vermişti. Yirmişer bin gönüllüden oluşan yığınlar, Bakunin kışlasında hızlandırılmış bir askeri eğitim görüyorlardı.

Böylece, yavaş yavaş, ne sokak savaşlarındaki etkililiği, ne de çoskusu söz konusu edilemeyecek bir askeri güç oluşturuluyordu. "Silahlı halk" parolasının gerçekleştirilmesiydi bu ve şimdilik hükümet otoritesinin tümüyle dışında kalıyordu.

DEVLETİN GÜCÜ

Hükümet iş başındaydı gerçekten. Başbakan Giral, işçileri silahlandırmaya boyun eğdikten sonra, bir zerre otoritesinin bulunduğu her yerde biçimselliği ve yasallığı korumak, devlet mekanizmasının değilse bile -çok yıpranmıştı bu mekanizma- kendi yasallığı ilkesini sürdürmek için mücadele etmişti. Doğu bölgelerinde, Martinez Barrio'nun, Ruiz Funes'in ve Carlo Espla'nın merkezden yetki alan Cuntasıyla son kozlarını oynamışa benziyordu. Bu Cunta, Madrid'in beslenmesine katkıda bulunmuş, Levante'de Albacete'yi geri alan ve Endülüs üzerine yürüyen milislerin kuruluşuna yardım etmişti gerçekten, ama Valencia'da olduğu gibi Murcia'da, Alicante'de ve Cartagena'da devrimci iktidara karşı verdiği siyasal savaşta yenik düşmüştü... Cunta'nın da yetkisiz kalmasından sonra, Giral, Borkenau'nun deyimiyle bir "Hareketsizlik anıtı" olmuştu ve hâlâ var olabilmesini, partilerin, sendikaların, milislerin ve komitelerin isteklerine uysallıkla baş eğmesine borçluydu.

Yine de bir hükümet vardı, her şeyden önce karşılarında yasallığı temsil etmek istediği yabancı devletlerin gözünde. Ağustosta, yabancı devletlerin baskılarına boyun eğerek donanmaya Tanca limanından ayrılma emrini veren yine bu hükümetti. Hem de, doktor Giral'ın, Valencialılara, cumhuriyetçi donanmanın hareketini engellediği darbecilere Afrika'dan hiç yardım gelmeyeceğini söylemesinden kırk sekiz saat sonra. Hükümet varlığını radyoda da gösteriyor ve ayaklanan generallerin bir bölümüyle uzlaşma düşünde garip bir biçimde diretiyordu sanki. 29 temmuz günü, Cumhuriyet adına, Martinez Barrio şu tumturaklı çağrıda bulundu: "Hiç silaha sarılmamaları gerekenler ellerindeki silahları bıraksınlar ve ülkede normal hayata dönüşü sağlasınlar." Ertesi gün, yarı resmi sözcü Prieto, hükümetin her türlü uzlaşma umudunu yitirmediğini söylemekten çekinmiyordu: "Hükümete bağlı kuvvetler," diyordu, "yabancı bir düşmanı püskürtmek için şimdiye kadar gereken çabayı göstermemişlerdir."

Hükümet, Madrid'de, devrimden birkaç gün sonra sokağın denetimini işçi milislerinden geri almayı ve yeniden polise vermeyi başardı: Hükümetin geçiş izni, sendika kartının ve komitelerin geçiş izninin yerini alıyordu. Polis dağılmıştı, ama yeniden kurulmasına çalışılmaktaydı. Güvenlik örgütü, Manuel Munoz'un yönetiminde, güvenilir sosyalist militanları göreve alıyordu: "Tanyeri Takımı"nı oluşturan saldırı birlikleri askerleri, asaltolardan ve sosyalist militanlardan kurulu "Cumhuriyet Vagakları" düzenin

sağlanmasında önemli bir rol oynamaktaydılar. Sosyalist matbaa işçisi Garcia Atadell, kısa süre sonra büyük ün kazanacak ve günün modasına uyularak adı "Halkçı Soruşturma Milisleri"ne çevrilecek olan "Ağır Suç Araştırma Timi"nin başına geldi. Azana'nın partisinden olan cumhuriyetçi Sayagües, Savunma Bakanlığında "özel servisler" kurdu. Bu polis kurumları, ağustos başında, bütün partilerin temsilcilerinden oluşan ve partilerin "Çeka"sı diye adlandırılan Taşra Soruşturma Komitesi'yle birlikte iş görüyordu ama hükümet eyleminin önemli bir aracıydı yine de.

Askeri yönden durum daha güçtü. Hükümetin emrinde bir ordu yoktu. Madrid'de birkaç bin tüfek bulabildi, milislere verdiği tabancalar karşılığında. Bir sendika ya da parti kartı karşılığında milislere ücretlerinin ödenmesini ön gören 31 temmuz tarihli kararname zayıflığını pekiştiriyordu kuşkusuz, ama silkindiğinin ilk işaretini de oluşturmaktaydı. Milisleri örgütleyen ve beslenmeyi sağlayan partilerle sendikalardı, ama bunu Devlet adına ve bir bakıma vekâleten yapıyorlardı. Akıl hastalığı gerekçesiyle hastaneye yatırılan general Castello'nun 7 ağustosta Savunma Bakanlığından ayrılmasıyla, Başkanlık Muhafız Alayında ve bakanlıklarda görevli bir avuç cumhuriyetçi subay, yarbay Sarabia, binbaşı Menendez, Hidalgo de Cisneros, Martin Blazquez, Diaz Tendero, yüzbaşı Cordon ve Ciutat, milisler için bir levazım örgütü kurdular, subay topladılar, cephane dağıttılar: Kol komutanlarının gitgide daha sık baş vurduğu bir genel kurmay çekirdeği oluşturdular. 4 ağustos günü "Gönüllü Taburları" kuruldu. 20 ağustosta, yine Martinez Barrio, Ruiz Funes'le birlikte bu taburlara gönüllü toplanması işiyle görevlendirildi. Böylece Devlet kendine bir silahlı güç kurmayı ve otoritesini daha gözüpek bir biçimde göstermeyi umuyordu...

Kuşkusuz, bu otorite Madrid'in birkaç kilometre ötesinde sıfıra iniyordu ve bir bakanı başkent yakınlarında tutuklama tehlikesinden koruyacak hiç bir güç yoktu. Yine de bir devamlılık korunmuştu: Hükümet, başka bir şey yapamayacağı için Devrimci Kurul ve Komiteleri kabul ediyordu, ama hiç değilse kâğıt üzerinde bunları cumhuriyetçi Devlet çerçevesine sokmaya çalışıyordu. Arin'i Valencia valiliğine ya da Rodriguez'i Malaga valiliğine atadığında, ne bu kişilerin ne de kendisinin elindeki otoriteye bir şey katmıyor, ama bir ilkeyi ayakta tutuyordu. Hükümet tarafından görevlendirilen talihsiz general Miaja, Valencia'da Yürütme Komitesi temsilcisi olan teğmen Benedito karşısında çakılmak zorunda kalsa bile, emrinde araba bile bulunmayan Capitania general'de askeri vali olarak kalması daha iyi günleri bekleyerek ayakta kalmaya çalışan Cumhuriyet'in devam etme isteğinin bir belirtisiydi. Katalonya'da, başkan Companys'in partisi sağlam bir halkçı tabana dayanmasına rağmen, özerk hükümetin Merkez Komitesine oranla daha az otoriteye sahipti. Ama yine de, odalarının önünde nöbet tutan milislerin kuruluşlarıyla ilgili "Kararnameler" çıkarmaya, "irtibat" komitesi haline getirmek istediği bir Merkez

Komitesi kurmaya devam ediyordu ve Komite'nin seçtiği kişiyi Savunma komiserliğine "atayacaktı"... Bütün bu kararnameler devrimci iktidarın organları tarafından alınmış kararları onaylamaktan başka işe yaramadığına göre, geresiz işlemler miydi? Cumhuriyetçi yasallık ilkesini koruduklarına göre hayır. Hükümet yönetmiyordu, ama hep vardı.

İlk olarak Katalonya özerk hükümeti, merkezi hükümetin yetkilerini ele geçirmeye kalkacaktı. Esquerra'dan Casanovas, 2 ağustos günü, üç P.S.U.C. temsilcisinin yer aldığı bir kabine kurdu: Ekonomi Bakanı Comorera, İaşe Bakanı Ruiz ve Ulaştırma Bakanı Vidiella'ydı bu üç P.S.U.C.'li. Yine de hareket öylesine açık bir biçimde Merkez Komitesi'ne karşıydı ki, C.N.T. ve P.O.U.M. sert tepki gösterdiler: Gözden düşmekten ve partilerinin işçi sınıfı içinde tek başına kalmasından korkan P.S.U.C.'li bakanlar, 8 ağustos günü istifalarını verdiler.

Aşağı yukarı aynı günlerde, Madrid hükümeti, kendisine bağlı subaylar ve assubayların komutasına vermeyi umduğu üç sınıfı silah altına alarak bölgesinde kendinden başka herkesin sahip olduğu bir ordu kurma çabasına kalkıştı. Komünist partisinin dışındaki işçi örgütleri ve milisler buna sert tepki gösterdiler. Caballero kolu, bu düzenli orduyu yeniden kurma çabasını engellemek için Madrid üzerine yürümekle tehdit ettiği hükümeti. Claridad gazetesi, 20 ağustos günü, açık seçik olarak şöyle yazıyordu: "Gerçekten savaşan ve belirli bir ölçüde kendi devrimci eylemlerini denetleyen birliklerin yerine başka bir tür ordu geçirmeyi istemek, karşı devrimci bir biçimde düşünmektir." Barcelona'da, C.N.T.'nin çağrısı üzerine toplanan 10.000 acemi er bir karar tasarısını onayladı. Bu tasarıda şöyle deniyordu: "Üniformalı askerler değil, özgürlüğün milisleri olmak istiyoruz. Ordu ülke için bir tehlike olduğunu göstermiştir, yalnız halk milisleri kamu özgürlüklerini koruyabilirler: Milis, evet! Asker, asla!"

Acemi erler, kışlalarda, görev emirleriyle seferberlik kâğıtlarını yaktılar. Katalonya'da, özerk hükümet yeni askere alınanların milislere katılmasını kabul etti. Başka yerlerde, partiler ve sendikalar, kışlalarla yeni birliklerde "İşçi ve Köylü Kurulları" seçilmesi için çağrıda bulunuyorlardı, düzenli bir ordunun tekrar kurulması yolunda yeni bir engel dikilmişti.

İki iktidar arasındaki bu ilk açık anlaşmazlığın sonucu Giral hükümetinin güçsüzlüğünü gün ışığına çıkarıyordu. Juan Lopez'in belirttiği gibi, ayaklanmadan altı hafta sonra "Devletin bütün eklemleri kırılmıştı, siyasal organlarından hiç biri artık işlemiyordu." Ne Giral'in, ne de Companys'in, "kırık parçaları yeniden yapıştıracak, Devlet organlarını yeniden işletecek, yeni bir merkezileşmiş Devlet kuracak gücü vardı(27)."

BEŞİNCİ BÖLÜMÜN DİP NOTLARI

(1) Bütün gözlemciler, ister kadın olsun ister erkek, işçilerin silahlarına bağlılıklarıyla etkilendiler. Delaprée (adı geçen eseri, s.21), kollarında çocuğu, zembili ve silahıyla çarşıdan dönen bir kadını gösteriyor bize. Koltsov (adı geçen eseri, s.17), silahı vestireye bırakmayı öğütleyen yazılara rağmen, lokantada, sinema ve tiyatro salonlarında kimsenin silahını bırakmadığını söylüyor. 8 ağustos günü şu yorumu yapıyor: "Emekçiler silahları ele geçirmişlerdi, kolay kolay bırakmayacaklardı."

(2) J.R. Bloch, adı geçen eseri, s.45.

(3) Juan Peiro, Brenan'ın adı geçen eserinden, s.323.

(4) Fernandez, eskiden kendisini polise ihbar eden bir kadınla bir adamı öldürmüştü.

(5) Lowenstein'ın, A Catholic in republican Spain adlı eserinden, s. 98.

(6) La Révolution prolétarienne. "Notes sur Barcelone ",10 Ağustos 1936.

(7) Sabadell'de Komite'ye P.S.U.C. ve U.G.T. üyesi Jose Moix başkanlık ediyordu. Lerida'da, başkanlık ve kamu düzeni komiserliği görevini birlikte yapan, P.O.U.M.'den Jose Rodes'ti.

(8) Negro y Rojo, s. 233.

(9) Santillan, adı geçen eseri, s. 168.

(10) Garcia Oliver, Dans la tourmente, s. 251.

(11) Heraldo de Madrid, 4 Eylül 1936.

(12) Benavides, Guerra y Revolucion en Cataluna, s. 190.

(13) Santillan, adı geçen eseri. s. 169.

(14) Aynı eser, s. 255 ile karşılaştırınız. Anarşistlerin," küçükleri yutma isteğini bir türlü unutamayan büyük balıkları taklit etmek" istemediklerin söylüyor.

(15) "Böylece," diye yazıyor, "kardeşçe işbirliği yapma isteğimizi gösteriyoruz, İspanya'nın geri kalan yerlerinde ve azınlıkta olabileceğimiz bölgelerde zafere az ya da çok katkıda bulunmuş kişilere davrandığımız gibi bize de aynı dikkat ve saygıyla davranılsın." s.255

(16) Aynı eser, s.170 ile karşılatırınız.

(17) Aynı eserle karşılaştırınız.

(18) Martin Blazquez, Guerre civile totale, s. 201.

(19) Delaprée, adı geçen eseri, s. 70.

(20) San Sebastian'da, kışlaların ele geçirilmesinden sonra,C.N.T.'liler sokağa egemen-diler. Manuel de İrujo şunları yazıyor: "C.N.T. denetimindeki Loyola'nın ganimetlerini ellerinde tutanların tutsağı sayılabilirdik. (Lizarra'dan naklen, s. 53).

(21) "İki cephede birden savaş" deyimi İrujo'nundur (Lizarra, adı geçen eseri, s. 95). İrujo, sadece "ayaklanan askerler"den değil, "evin içine dek girmiş bulunan aşırı uçlara bağlı kişiler"den de söz etmektedir.

(22) Manuel de İrujo, Alvarez del Vayo'nun kendisine ilettiği Caballero hükümetinde bakanlık görevi alma önerisini yorumlarken şöyle diyor: "Devrimci bir biçimde özerk Euzkadi hükümetini kurmaya hazırlandığımız bir sıra hükümete katılma yolundaki önerinin beni ne denli şaşırttığını okur düşünebilir."(Lizarra'dan naklen, adı geçen eseri,s.81).

(23) Lerida Devrimci Mahkemesi tümüyle işçilerden kurulmuştur. Üyelerinin üçte biri P.O.U.M.üçte biri U.G.T.—P.S.U.C.,üçte biri de C.N.T.-F.A.İ. tarafından seçilmiştir. C.N.T.'den başkan Larrocca ve P.O.U.M.'den savcı Pelegrin demiryolu işçileridir.

(24) Delaprée, "yiğitler yiğidi" Asturialı madenci ve komutan Grossi'nin çok sevimli bir portresini çizmiştir (adı geçen eseri, s.55).

(25) Komünist partisi yöneticisi Enrique Castro Delgado, 5. alayın ilk komutanıdır. Yardımcıları, eski bir assubay olan militan Barbado, siyasal göçmen olan Portekizli bir subay ve de meslekten subay olan Marquez'dir. (Castro Delgado'nun Hombres made in Moscou adlı eserinin 281-293 sayfalarına bkz). Ekim ayında bir taş işçisi olan Lister Castro'nun yerine, getirildi: Bundan böyle işçi komutanlar öne çıkacaktı. Bunlardan biri olan dülger Modesto, eski bir Lejyon onbaşısıydı (Fisher, Men and Politics, s. 543). Enrique Lister'e gelince, grev kışkırtıcılığı suçundan cezaya çarptırılıp iç savaş öncesinde Sovyetler Birliği'ne sığınmış bir komünist militandı. Moskova metrosunda çalışmış, sonra da askerlik eğitiminden geçmişti (Ludwig Renn, Der Spaniche Krieg s.192).

(26) Kabul edilme koşulları: Okuma ve yazma bilmek, ilkel aritmetik bilgisine sahip olmak, bir milis birliği tarafından önerilmek. İkinci eğitim döneminden başlayarak cephede iki ay bulunduğunu kanıtlamak. Eğitim iki ay sürüyor, on beş günü kuramsal derslerle geçiyor ardından bir eğitim,sonra da bir uzmanlaşma dönemi geliyordu. İlk dönemi bitiren subayların üçte ikisi cephede can vermişlerdi.

(27) Catalogne 36-37, s. 59-60.

ALTINCI BÖLÜM

DEVRİMCİ ZAFERLER

İspanyol devrimi derin bir toplumsal kriz sonucu doğmuştu. İspanyol emekçileri, kendiliğinden eylemleriyle yerini aldıkları cumhuriyetçi bir Devletin dişlilerine saldırırken basit bir siyasal devrimden çok ötesini hedef almışlardı. Ayaklanmayı izleyen haftalardaki eylemleri, her alanda bir toplumsal devrim oluşturuyordu. Kendilerine göre, kuşkusuz ilkel ve eni konu kabaca saldırmışlardı İspanya'nın büyük sorunlarına: Devletin oligarşik yapısına, orduya, kiliseye, oligarşinin ekonomik temellerine, sanayi kuruluşlarına ve büyük toprak sahiplerinin elindeki topraklara(1).

KİLİSE SORUNU

Kilise sorunu, "cumhuriyetçi" İspanya'nın Bask Ülkesinden başka her yerinde ordu sorunu kadar kesin bir biçimde "çözümlendi". Birkaç ay sonra Manuel de İrujo'nun Caballero'ya gönderdiği bir muhtırada belirtildiği gibi (2), bütün kiliseler kapatılmıştı, büyük bir bölümü ve özellikle Katalonya'da bulunanlar yakılmıştı. Mihraplar, dinsel resimler ve eşyalar çoğunluk yok edilmişti; çanlara, ayin kadehlerine şarap ve ekmek konan kaplara şamdanlara, devrimci yetkililer tarafından el konmuş, askerlikte ya da sanayide kullanılmak üzere hepsi eritilmişti. Eski kiliseler şimdi ahır, garaj, çarşı, barınak olarak kullanılıyordu. Binalar bu amaçla, su borularının döşenmesi, yerlerin çinilerle kaplanması, tezgâh, baskül, ray, kapı, pencere, bölme yapılmasıyla tepeden tırnağa değiştirilmişti. Bütün manastırlar boşaltılmış ve binalar aynı işlerde kullanılmıştı. Papazlar ve rahibeler yığınlar halinde tutuklanmış, cezaevine atılmış, kurşuna dizilmişti: Lerida'da içlerinden sadece ikisi kurtulmuştu acımasız kıyımdan, Halk Cephesi'ne oy verdikleri ve verdirdikleri bilindiği için.Kaçmayı başaranlar saklanıyorlardı,her an tutuklanma ve kurşuna dizilme tehlikesi içinde. "Sivil hayat"a dönme fırsatını elde edenler pek azdı: Yine de sağda solda evlenen eski bir rahibenin ya milislere katılan bir rahibin adı anılıyordu(3).Tapınma yasağı, haç ve dua kitabı gibi dinsel resim ya da eşyaların elde tutulmasına

dek yaygınlaştırılmıştı... Cephe gerisindeki devrimci milisler bu eşyaları ellerinde tutanları izliyor evlerde arama yapıyor, tutuklamalara girişiyorlardı.

Bütün dinsel okullar kapatılmıştı, okul binaları ve öğrenim yerel komitelerin ve sendikaların eline geçmişti. Katalonya'da, dinsel okullara ait olan binalar "akılcı çalışma ve insan kardeşliği ilkelerine", "evrensel dayanışma duygusu"na ve "her türlü ayrıcalığı yok etme" iradesine bağlı olarak kurulan "Yeni Birleştirilmiş Okul Komitesi" temsilcilerine verilmişti. Eski ve yeni okullar, birçok yerlerde yeni binalara, büyük toprak sahiplerinin lüks villalarına, manastırlara, sivil muhafızların binalarına yerleştirilmişti. Bu deney, sonuçları değerlendirilemeyecek kadar kısa sürecekti. Yine de Barcelona'da, 1936 temmuzuyla ekimi arasında okula gitmeleri sağlanan çocukların sayısı yüzde on oranında bir artış göstermişti.

SANAYİ KURULUŞLARI

Kilise gücünün ekonomik temelleri devrimin ilk birkaç günü içinde yok edildi. Burjuvazinin ekonomik temelleri konusunda da çoğunlukla aynı şey yapılacaktı. Her ikisi de, zafer kazanmış devrimcilerin gözünde darbeci generallerin müttefikiydiler: "Devrimci fetihler" ideolojik gereksinimler kadar pratik gerekliliklere de cevap verirler.

Ayaklanma öncesindeki haftalarda birçok sanayi kuruluşunun yöneticisi kaçmış, sermayesini yurt dışına kaçırmış ve böylece ekonomik durgunluğun artmasına katkıda bulunmuştu (4). Devrimin zafer kazanması, banka ve sanayi kuruluşları yöneticileriyle müdürlerini saran büyük korku, savaşların başlamasıyla pek çok yerde garip bir biçimde bozulan ekonominin işlemesini felce uğratıyordu. Bir de ve özellikle, 36 temmuzunda gerçekleştirilen devrimin toplumsal hedefleri vardı: İşçiler fabrikaları, köylüler tarlaları alıyorlardı. Çünkü bunlar, onların gözünde son hedef, devrimci eylemlerinin zafere ulaşmasıydı (5).

"İnsanın insan tarafından sömürülmesi"ne son vermek amacıyla İspanyol işçileri tarafından benimsenen olağanüstü çeşitlilikteki çözümleri anlatmak için koca bir kitap yazmak gerekir (6). Bunların bütünü kişiye tutarsız ve belirli bir oranda düşsel de gelebilir. Ayrıntılı bir inceleme, bu hep iyi sonuç vermeyen, ama her zaman özveri dolu bir esinden kaynaklanan çok çeşitli girişimi daha da derinleştirerek öğrenme isteğinden başka şey uyandırmamaktadır insanda.

En basit durum, kuruluşa işçiler tarafından el konulması ya da incautacion'dur. Katalonya'da genel kural bu olacaktır, sanayi kuruluşunun patronu kaçmış olsun ya da olmasın. Ama fabrikaya el konmamışsa bile, kısa sürede bir denetim - intervencion - gerekliliği kendini gösterecek ve bu denetime işçi delegeleriyle resmi temsilciler birlikte katılacaklardır. Şimdilik

"fabrika işçilerindir" parolasının somut olarak gerçekleştirilmesi gibi görünen bu iki yasal durum, sonraki aşamada birbirinden ayrı iki kuruluş biçimi doğuracaktır: Kamulaştırılmış ya da sendikaya geçmiş kuruluşlarla millileştirilmiş kuruluşlar. Şimdilik, her birinin alanı işçi örgütlerinin etkilerine göre değişmektedir. U.G T.'nin etkili olduğu Madrid yöresinde, Borkenau'ya göre, kuruluşların yüzde otuzu hükümet ve sendikanın çifte denetimi altındadır: Bunlardır en önemli olanlar. Katalonya'da, C.N.T.'nin etkisiyle kuruluşların yüzde yetmişine, Levante'de yüzde ellisine işçiler tarafından el konmuştur. Asturia bölgesinde, sanayi ve ticaretin neredeyse tümü denetim altındadır, buna karşılık Bask Ülkesindeki fabrikalar her türlü denetimden ve el konma tehlikesinden uzaktır. Yine de genelleştirmeden ve sorunu yalnız ana hatlarıyla görmekten kaçınmak gerek: Temps gazetesinde (3 Ekim 1936) çıkan bir haberde belirtildiği gibi, işçi Komiteleri, denetim altındaki fabrikalarda el konan fabrikalardan daha güçsüz değildirler, çünkü müdüriyet tarafından verilen her çeki onaylamaları zorunludur. Ağustos başında, bir kararname, karşı devrimcilerin sahip oldukları kuruluşlara işçi genel kurulları tarafından el konmasını ve bu kuruluşların hükümet temsilcileriyle işçiler arasından seçilen komitelerce birlikte yönetilmesini onaylayarak bir oldu bittiye yeşil ışık yaktığında, Robert Louzon, "bugün Devlet içinde var olan durumun eşinin fabrikalarda da gerçekleştirilmesi eğilimine gidilecektir: Paravana olan bir hükümet delegesi ve gerçek iktidar olan - sendikaya bağlı ve onun denetimindeki - İşçi Komitesi (7)," diyor. Çünkü iktidarın çok çeşitli olduğu ve "atomlaştığı" bu dönemde, hükümetin hiç bir yerde komitelerin etkisini dengeleyecek gücü yoktu.

Bu genel çerçeve içinde, yöntemler sonsuza dek değişiyordu. Biz birkaç örnekle yetineceğiz. Kamulaştırmanın kalesi olan Barcelona'da, işçiler, daha ilk günlerde ortak ulaştırma araçlarını (tren, otobüs, metro), kısa süre sonra bir C.N.T.-U.G.T Komitesi tarafından yönetilecek demiryollarını, gaz ve elektriği, telefonu, basını, her türlü eğlence ve gösteriyi, otel ve lokantaları, ardından büyük sanayi kuruluşlarıyla seyahat şirketlerini ele geçirmişlerdi. Bunların başlarında Ford Motor İberica, Hispano-Suiza, Petrol Şirketi, Asland Çimentoları, Transatlantik, Maritima geliyordu. Her parti ve sendika bir bina ya da matbaa kapmıştı. Her fikir gazetesi çalışanların her kesiminden - yazıişleri, yönetim, dizgi ve baskı - bir temsilcinin seçimle görev aldığı bir işçi komitesi tarafından yönetiliyordu.

Kamu hizmetleri C.N.T.-U.G.T. karma komitelerince ele alınmıştı. Ayaklanmadan iki gün sonra hepsi yeniden işliyordu: Tramvaylar, metro ve otobüs normal işleyişini sürdürüyor, gaz ve elektrik kesintisiz sağlanıyordu. Daha uzunca bir aradan sonra,trenler de normal seferlerine başlayacaklardı (8).

Bir montaj fabrikası olan Ford Motor İberica, devrimden önce 336 devamlı,142 geçici işçi ve 87 memur çalıştırıyordu. Fabrika müdürü önce

1500 peseta aylıkla teknisyen olarak çalışmayı kabul etti, sonra kaçtı gitti. Fabrika, on ikisi işçi, altısı memur, on sekiz üyelik ve seçimle iş başına gelen bir komite tarafından yönetiliyordu. Komite üyelerinin yarısı C.N.T.'li, yarısı U.G.T.'liydi. 25 eylül tarihli Révolution Prolétarienne'de bu olayı anlatan Leunois, fabrikadaki çalışma koşullarını ve ücretlerini incelemişti. Ne parça başına iş vardı, ne randıman primi, ne de aile yardımı. İş kazası geçirenler, devrim öncesindeki gibi beş gün süreyle değil, yedi gün süreyle tam maaş alıyordu. İş zincirleme yapılıyordu, ama daha yavaş olarak. İşçi Komitesi ücretlere bir tavan saptamıştı: 1500 peseta aylık müdüre ve müdür yardımcısına ödeniyordu. İşçiler tam iş günü karşılığında 22,4 ile 36 peseta arasında değişen bir gündelik alıyorlardı, memurların aylıkları da 500 ile 1200 peseta arasında değişiyordu. Hepsinden kesilen yüzde on üç oranındaki para, işsizlere ve cephede milis olarak dövüşen fabrikanın otuz işçisine ayrılıyordu. İşçi Komitesi 1500 pesetanın altındaki eski ücret kademesini değiştirmemişti: çünkü, "ücretlerin birleştirilmesinden etkilenecek olanlar buna karşı çıkmışlardı. Ücretlerin düşürülmesi sonucuna ulaşmak amacıyla devrim yapmayı kabul edilmez sayıyorlardı."

75 milyon pesata sermayeli, bir kamu kuruluşu olan Fomento de Obras y construcciones, devrimden önce 600 işçi çalıştırıyordu. Konfederasyon üyelerinin sayısıyla orantılı olarak C.N.T. ve U.G.T. militanlarından oluşan bir geçici İşçi Komitesi yönetiyordu burasını. 300'den fazla işçisi vardı milis kuvvetlerinde. Geri kalanlar 40 saat çalışıyor, üzerine yüzde on beş fark eklenen 48 saatlik ücret alıyorlardı. 23 ekim tarihli Le Libertaire, muhasebe defterlerinin açıldığını ve "yiyiciler"in ortadan kalkmasının ücretleri arttırmayı sağladığını yazıyordu. Ustabaşı diye biri yoktu, şantiyelerde bunların yerlerini seçimle iş başına gelen sorumlular almıştı. En önemlilerinde de, verim üzerinde hiç bir denetim hakkı bulunmayan "emekçi teknisyen"ler görev yapıyordu.

Eşit oranda U.G.T. ve C.N.T.'ye bağlı 1400 işçinin çalıştığı Valencia'daki Levante gemi tezgâhları altı aylık seçilen ve bütün kararların alınması için iki teknisyen, teknik müdür ve tezgâhlar şefiyle birlikte toplanan, yedi üyelik bir İşçi Komitesi tarafından yönetiliyordu. Devrim olur olmaz, tezgâhlarda gemi yapımı durdurulup onarıma geçilmişti.

Gijon'da balıkçılık sanayii, balığı iaşeyle ilgili İşçi Komitelerine veren bir sendika denetim komitesi yönetiminde kamulaştırılmıştı. Ne işçiler ne de balıkçılar aylık alıyorlardı: İaşe Komiteleri bir tüketim karnesinin gösterilmesiyle onlara gerekli besin maddelerini veriyorlardı. Laredo'da bütün teknelere, altısı C.N.T. ve altısı U.G.T.'ye bağlı on iki üyelik bir Ekonomi Komitesi'nin yönetiminde el konmuştu. Avlanan balık bu komiteden geçiyordu. Masraflar ve araç- gerecin yenilenmesi için gerekli yüzde kırk beş ayrıldıktan sonra satış ürünü eşit olarak bütün "deniz emekçileri " arasında paylaştırılıyordu. Laredolu balıkçı haftada 64 peseta

kazanıyordu ki bu, armatörlerin ve madrabazların dönemindekinden çok daha fazlaydı.

Barcelona'daki sinema salonlarının kamulaştırılması C.N.T. tarafından örnek olarak önerilmiş ve düşmanları tarafından gülünç duruma sokulmuştu. Kentin bütün salonları, ikisi genel kurul tarafından ve on beşi çeşitli meslek grupları arasından seçilen on yedi üyelik bir komite yönetiminde, tek kuruluş bünyesinde toplanmıştı. Komiteye seçilenler işlerini bırakmışlardı ve bıraktıkları işte çalışanların aldıkları ücreti alıyorlardı. Ücretler haftalık seyirci sayısına göre değişiyor, hasılat her meslek grubu için ayrı olan bir yüzde oranında paylaştırılıyordu (tuvalette çalışan kadına bir pay, makiniste bir buçuk pay). Haftalık tavan 175 peseta olarak saptanmıştı, sağlanacak kâr sendika kasasına giriyordu. Her emekçi kendi işinin sahibi sayılıyordu: Ceza verilmesi için genel kurulun dörtte üç çoğunluğu aranmaktaydı. On beş günü kışın olmak üzere, yılda bir buçuk ay izin öngörülmüştü. Hastalık ya da işsizlik halinde emekçi tam maaş alıyor, sakatlanırsa normal aylığının yüzde yetmiş beşinden aşağı düşmeyecek ve masraflarıyla orantılı bir para ödeniyordu kendisine. Sağlanacak kârlar öncelikle bir klinik ve bir okul yapımında harcanacaktı.

Louzon'a göre, Puigcerda'da perakende satış yerleri de kamulaştırılmıştı 170 üyeli bir kooperatif bünyesinde. Üyelerin tümüne aynı ücret ödeniyordu: Erkeklere haftada elli, kadınlara haftada otuz beş peseta(9).

Örnek olarak belirtilen durumlarda benimsenmiş bulunan çözümlerin değişkenliği ücret sorununun güçlüğünü ortaya koyuyor. Çözümlerin iki uç arasında değiştiğini görmek ilginç: Puigcerda'da geçerli olan ve anarşist kökenli tek ücret sistemiyle kurulu düzenin hiç değiştirilmeden sürdürülmesi. Barcelonalı tramvaycılar, ücretli kategorilerini on birden dörde indirerek ve tek emeklilik maaşı koyarak bir uzlaşma yolu aradılar. Ama yelpaze bazan çok geniş oluyordu: Valencia'daki Espana otelinde aşçı, oda hizmetçisi kadından neredeyse dört kat fazla kazanıyordu. Barcelona'nın bir fabrikasında uzmanlaşmış dokuma işçisi 90 peseta kazanırken, yardımcısı elli, bir çırak otuz iki peseta alıyordu.

Anarşistlerin eşitlik ilkelerini uygulama çerçevesi içinde bile, kadınlara ödenen ücretlerin devamlı düşük oranda tutulmasına; İspanyol işçilerinin sosyal güvenlik, emeklilik, izin, işsizlik ödeneği gibi konulardaki devamlı kaygılarına da dikkati çekeceğiz.

KIRSAL YÖRELERDE KAMULAŞTIRMA

Dükkânları kamulaştıran Puigcerda anarşistleri Cerdanya'daki çiftliklere dokunmadılar. Bu alanda getirilen çözümlerin çeşitliliğinin ilk örneğidir bu.

Gerçekte, Devrim sırasında ve daha sonra, kırsal yörelerde tanıklar ve görevliler tarafından hararetle tartışılan geniş bir kamulaştırma hareketi olmuştu. Kimileri ve özellikle anarşistler için, kendi gruplarının propagan-

dası ve kollektivist örneği sonucu yaratılan çok güçlü bir gönüllü katılma hareketi sonucu kamulaştırma ortaya çıktı. Komünistler ya da Cumhuriyetçiler içinse, toprakların kamulaştırılması, çoğunluk zorla, korkutularak, milisler ve antifaşist eylem grupları tarafından kabul ettirildi. "Tarafsız" gözlemciler de bu konuda bölünmüş durumdaydılar: Sosyalist Prats, bağımsız emekçi Fenner Brockway, İtalyan cumhuriyetçisi Rosselli, tartışılmaz bir biçimde köylülerin iradesi sonucu ortaya çıktığına inandıkları Aragon ortak işletmelerine övgü yağdıracaklardı. Bunun tersine, komünist propaganda temalarına pek yakınlık duymadığı bilinen Borkenau, la Mancha bölgesi dışında, toprakların kamulaştırılmasının köylülere zorla kabul ettirildiğini düşünüyordu.

Her iki tezden yana da ciddi kanıtlar bulunduğunu kabul etmek zorunlu. Bir kere, ortak işletme biçimi yeni değildi. Üç savaştan önce raslanan topraklara el konma olayı, aşağı yukarı hep bir ortak işletme başlangıcı tarafından izlenmişti. İki köylü sendikaları örgütü, C.N.T. ve U.G.T., kamulaştırmadan yana olduklarını - zorla değil, köylülerin rızasıyla - açıklamışlardı. Bunun en kararlı düşmanları olan komünistler, Levante'de, hareketle savaşmak için yepyeni bir köylü örgütü yaratmak zorunda kalacaklardı (10). 1936 yazı sırasında doğan ortak işletmeler de iş savaş sonuna dek sürdü, bazı durumlarda, dağıtılmalarından sonra yeniden kuruldu bunlar (11).

Öte yandan, ortak işletmeler için en uygun yer sayılabilecek olan Endülüs, hemen generallerin eline düşmüştü, ne Levante, ne Katalonya, ne de Aragon bu deneylere özellikle uygun düşen koşullara sahiptiler. Bu deneylerin, çoğunluk zorlu çatışmala yol açacağını,çatışmaların 1937 yılı boyunca "kamulaştırma yanlıları"yla "bireyciler"arasında sık sık tekrarlanacağını biliyoruz.

Bu konuda da gerçeğin çeşitli görünüşü vardı. Çoğunluk toprakların kamulaştırılmasını başlatan büyük toprak sahiplerinin öldürülmesi - özellikle Durruti ve kolu tarafından - bu kamulaştırmanın isteksiz yapılacağı anlamını taşımaz. Bu yoldan birtakım topraklar köylülere sunulduğundan isteğin maddi koşulları şimdiye dek kapalı bulunan bir olasılığı açtığı için de ruhbilimsel koşullarını yaratmaktadır. Yılgı devrimin kaldıraçlarından biridir ve devrimin istekle ya da zorla yapılıp yapılmadığını tartışmanın bir anlamı yoktur. Bir de, oy çoğunluğuyla yapılmasına karar verilen her kamulaştırma hareketi hem emekçilerin "iradesiyle" hem de "zorunlu"olarak gerçekleşmiştir. Bir karış toprakları bulunmayanlar, hiç kuşkusuz birkaç tarlası bulunanları "zorlamıştır".Bir de, kamulaştırma düşmanlarının, hiç kuşkusuz, devrimin ilk haftalarında, savaşın uygunsuz koşullarında ve devamlı el koyma tehlikesi altında sürdürülen birkaç aylık işletme sonucu ortaya çıkanlardan çok daha az sayıda olduğunu ekleyelim.

Hareket, Katalonya'da Rabassaire'lerin düşmanlığıyla karşılaştı. C.N.T. kendi Tarım Birliği'nin 5 eylül tarihli kararının da açıkça yansıttığı gibi temkinli bir tavır benimsedi: "Yıllarca çalışma ve özveri sonucu elde edilenler de dahil, bütün toprakların hemen kamulaştırılmasını zorunlu tutacağımızı söylersek, son hedefimize rahatça varmamızı önleyecek bir dizi engelle karşılaşacağımızı düşünüyoruz." Barcelona'da C.N.T. tarafından toplanan köylü konferansı, militanlarını, küçük özel mülkiyete saygılı davranmaya her şeyden önce kırsal yörelerdeki kamulaştırma hareketlerinin örnek başarısı konusunda köylüyü ikna etme yolları aramaya çağırdı.

Bu nedenle Katalonya'daki kamulaştırılmış ortak işletmeler çok büyük farklılıklar gösterdi: Llobregat'taki Hospitalet ortak işletmesi gibi: 15.000 kilometre kare üzerinde 1500 aileyi toplayan, yani bütün nüfusu içeren ortak işletmeler ya da 1200 kişiyi bir araya toplayan Amposta'daki ortak işletme. Bunların ikisi de C.N.T.'ye bağlıydı Bir de C.N.T.-U.G.T. ya da yalnız C.N.T. kökenli, özel mülkiyetle birlikte yürütülen, sadece büyük toprak sahiplerinden alınan topraklar üzerinde kurulu işletmeler (Villaboi, 200 kişi; Seros, 360 kişi); bireylere ait küçük toprakların kamulaştırılmasıyla kurulan işletmeler, her iki temel üzerine de kurulu işletmeler (Lerida'da 400 kişi; Orriols'da 22 ortakçı ailesi; Lerida yakınındaki Granadella'da, 2000 nüfus üzerinden 160 ortak işletme yanlısı köylü; Tarragone yakınındaki Montblanc'da, 16.000 nüfus üzerinden 200 ortak işletme yanlısı) vardı. Küçük mülkiyetin ortasında birer adacık olan bu işletmeler, kuraldan çok kural dışı sayılmalıdır.

Levante'de en çok rastlanan durum, C.N.T. ve U.G.T. tarafından birlikte kurulan ortak işletmelerdir; böylece, Alicante yakınındaki Villajoyosa'da sadece 4000'e yakın insanı geçindiren topraklar değil, 400 işçi çalıştıran dokuma tezgâhları ve 4000 kişiyi yaşatan balıkçılar da kamulaştırıldı. Sırasıyla 400 ve 600 aileyi geçindiren Valencia yöresindeki Ademuz ve Utiel'de de aynı şey gerçekleştirildi. Castellon yöresindeki San-Matéo köyü, biri C.N.T. yanlısı, öbürü de U.G.T. yanlısı olan iki ortak işletmeye sahip olmak gibi bir özgün yan taşıyordu. Valencia yöresindeki Sueca ortak işletmesi, portakallarını satmak için bir Cooperativa popular naranjera (Narenciye Halk Kooperatifi) kurdu. Gelişme eğilimi gösteren aracılardan kurtulmak için bir girişimdi bu (12). Bir de, sık sık adı geçen, "tarım üreticileri ortak işletmeleri"nin kurulduğu, huertas bölgesindeki on bin nüfuslu Segorbe kasabasından sözdelim. Bu ortak işletmeye katılmak ya da işletmeden ayrılmak özgürdü, herkes katılırken getirdiği payını ayrılırken götürebiliyordu. Ama ortak işletmeye katılan kişinin hayatı, işletmeyi yöneten ve seçimle iş başına gelen, iş bölümü yaptıran "aile" temeline dayalı olan ücretleri ödeyen Yönetim Kurulu tarafından sıkı sıkı düzenlenmişti (tek adam 5 peseta gündelik; tek kadın 4 peseta gündelik; aile reisi

5 peseta gündelik; karısı 2 peseta gündelik alıyordu). Segorbe'de nasıl yaşanıyordu? Bu işletmeye yakınlık duyan bir gözlemci, bağımsız emekçi Fenner Brockway şöyle diyor: "Her şeyden çok, Segorbe ortak tarım işletmesine yaptığım ziyaretten mutluluk duyuyorum. Olayı ayrıntılarıyla yazacak değilim, ama köylülerin ruhsal durumu, coşkuları, ortak çabaya katkıda bulunuş biçimleri, bundan duydukları kıvanç, hepsi büyük hayranlık uyandırıyor insanda."

Aragon'daki ortak işletmeleri ziyareti, İtalyan sosyalisti Rosselli'ye de aynı görüşten yola çıkarak şunları yazdıracaktı: "Yeni toplumsal sistemin apaçık görülen yararları köylüler arasındaki dayanışma ruhunu güçlendirmekte, onları daha büyük bir çaba harcamaya ve daha çok çalışmaya itmektedir. (13)."

Gerçekten de, anarşistlerin yönetimindeki kamulaştırma hareketi toprakların dörtte üçünden fazlasını kapsamaktadır ve bu ortak işletmelerin aşağı yukarı hepsi C.N.T.'ye bağlıdır. Aşağı yukarı 430.000 köylüyü bir araya getiren 450 ortak işletme sayılabilmektedir. Ortak işletme yanlıları bunlar arasında büyük çoğunluğu oluşturmaktadır: Penalba, Alcaniz, Calanda ve Oliete'de nüfusun tümü, Mas de La Matas'da 2300 kişiden 2000'i, Alcoriza'da 4000 kişiden 3700'ü. Küçük toprak sahipleri, topraklarını elleriyle işlemek, ücretli emekçi çalıştırmamak koşuluyla kendi topraklarını ekebilirlerdi kuramsal olarak. Ailenin tüketiminde yararlanılan hayvanlar özel mülkiyet olarak kalıyordu. Köylü Federasyonu, örnek çiftlikler, fidanlıklar, köy teknik okulları kurmak için büyük çaba harcıyordu. Ortak mülkiyet tezinin savunucuları, 36 ve 37 yılları arasında verimin yüzde otuzla elli arasında arttığını belirtiyorlar ama kesinkes denetlenmiş istatistiklere dayanmayan bu rakamların doğruluğunu saptamak olanaksız.

Aragon bölgesindeki anarşist kökenli deneyin, kuşkusuz en az anlamlı olmakla birlikte en garip yanı, anarşist ilkelerin ve kuramların sistemli olarak parayla ücretler üzerinde uygulanışıdır. Burada da ücret, tek bir aile ücretidir: Tek üretici için haftada 25 peseta; tek kişisi çalışan bir çift için 35 peseta; çocuk başına 4 peseta. Ama para yok, ortak işletme mağazalarındaki ürünlere karşılık verilen fişler - vales - var. Sistem işliyor da. Deney yine de pek sonuç vermiyor, çünkü ortak işletmeler, İspanya'nın geri kalan bölgelerinden mal almak için, kuramsal olarak kaldırılan parayı isteseler de istemeseler de kullanmak zorundalar...

Anarşist Souchy, Calanda köyünde hayatı Aragon libertaire gazetesinde şöyle anlatıyor: "Köy alanında, kilisenin tam karşısında, yepyeni bir granit çeşme var. Ayaklığının üzerine C.N.T.-F.A.İ. harfleri kazınmış. Bir zamanlar kilise olan bina şimdi besin maddelerinin satıldığı bir mağaza. Bütün rafları da tamamlanmış değil.

"Kasap dükkânı kilisenin bitişiğindeki binalardan birinde, sağlık kurallarına uygun, köyün şimdiye dek görmediği şirinlikte bir yer.

Buralardan parayla hiç bir şey satın alınmıyor: Kadınlar fiş karşılığı et alıyorlar, çünkü hepsi ortak işletmeye bağlı ve bu etle öbür besinleri elde etmelerine yetiyor.

"Köyün nüfusu 4500. Buraya C.N.T. egemen. Yedi yüz aile resi C.N.T.'ye katılmış. Ortak mülkiyet 3500 kişiyi bir araya getiriyor, geri kalanı küçük toprak sahibi bireyciler... Temiz ve sevimli olan köy zengin. Kasasında 23.000 peseta var. Zeytinyağı (yılda 750.000 kilo), buğday, patates,meyve üretiyor... Eskiden burada birkaç büyük toprak sahibi varmış. 19 temmuz günü hepsinin malına el konmuş.

"Ortak işletmede çalışanlarla küçük toprak sahipleri yan yana ve barış içinde yaşıyorlar. Köyün iki kahvesi var: Biri küçük toprak sahibi bireycilerin, öbürü ortak işletmede çalışanların... Kumaş ve giysi yoksunluğu da çekilmiyor, çünkü Barcelona'daki bir tekstil fabrikasının ürünleriyle zeytinyağı değiş tokuş edilmiş.

"İş yoğun ve emekçi sıkıntısı var, çünkü C.N.T. üyesi birçok genç cephede... Burada, bağımsız kalmak isteyen küçük dükkan sahipleri dışında herkesin malı kamulaştırılmış. Eczane gibi doktor da ortak işletmeye bağlı. Doktor para almıyor. Ortak işletmenin öteki üyeleri gibi yaşıyor.

"Köyün en iyi binası olan eski bir manastır, Ferrer yöntemleriyle eğitim yapan okul haline getirilmiş. Eskiden burada sekiz öğretmen varmış. Ortak işletme on öğretmen daha atamış okula.

"Bireyciler de yararlanmışlar kamulaştırmadan: Ne kira ödüyorlar, ne elektrik parası. Köyün bir çavlan tarafından beslenen kendi elektrik santralı var.

"Ortak işletmede çalışanlar hayatlarından hoşnut. Eskiden köylüler nisan, mayıs ve haziran aylarında açlık çekerlermiş. Şimdi durum daha iyi.

"Eskiden köyde bir banka şubesi de varmış. Şimdi bu şube kapalı. Kasasındaki yetmiş bin pesetaya el konmuş ve belediye tarafından birtakım ürünlerin alınmasına ayrılmış.

"Köylüler onar kişilik gruplar halinde çalışıyorlar. Toprak bölgelere ayrılmış. Başında bir delege bulunan her grup kendi bölgesini işliyor. Gruplar yakınlıklara göre kuruluyor. Ortak işletme herkese göz kulak olan bir büyük aile.(14)."

Bu saf demesek de iyimser görüntüye karşılık, daha sonra Frente rojo adlı komünist gazetede çizilen bir başka görüntüye de yer verelim:

"Tarihe karışan Aragon konseyi çağında, ne yurttaşlar ne de mülkiyet en ufak bir güvenceye sahipti. Ortak işletmelere girmek zorunda bırakılmayan köylü yoktu. Direnen,yılgının cezasını bedeninde ve küçücük toprağında duyuyordu. Binlerce köylü, konseyin bin bir işkence yöntemine katlanmaktansa topraklarından ayrılmayı yeğleyerek göç etti... Topraklara el kondu, yüzüklere, madalyonlara, hatta tencerelere, tohumluklara ve pişmiş yiyeceklere, ailenin içtiği şaraba bile el kondu... Belediye meclis-

lerine tanınmış faşistler ve falanjist şefler yerleşmişti. Bu haydutluktan gelme, haydutluğu bir meslek ve bir hükümet biçimi yapmış insanlar, ellerindeki sendika kartlarıyla, belediye başkanı ve belediye meclisi üyesi, kamu düzenini sağlayan kişi olarak çalışıyorlardı (15)."

Gerçek , hiç kuşkusuz, Souchy'nin toz pembe anarşist cennetiyle Frente rojo'nun anarşist cehenneminin kara görüşünden eşit uzaklıktaki bir yerde bulunmalı.

KAMULAŞTIRMALAR VE İKTİDAR SORUNU

Kamulaştırmanın uzantısı ve anlamı konusundaki görüş ayrılıkları, gerçekte siyasal görüş ayrılıklarını örtmekteydi. Halk Cephesi yanlıları, cumhuriyetçiler, sosyalistler, komünistler, José Diaz'la birlikte, ilk günler kamulaştırmaların, "büyük sanayicilerle toprak sahiplerinin fabrikalarını ve tarlalarını bırakıp gitmeleri ve bunları üretime geçirme zorunluluğu"yla doğrulandığını belirtiyorlardı. (16). 1936 İspanyasının bir toplumsal devrim yaşamadığını, ama demokratik ve parlemanter bir cumhuriyet olarak kalması gerektiğini düşünen herkes, işçi sınıfı, köylü müttefikleri ve küçük burjuvalar arasındaki cephe birliği için tehlike saydıkları "kamulaştırmaları" ve "sendikalaştırmaları" kınıyorlardı. Komünist partisi, "küçük sanayici" ve "küçük esnaf"ı koruma gerekliliği üzerinde duruyordu. "Böyle deneylere atılmak," diyordu José Diaz,"saçmadır ve düşmanla suç ortaklığı yapmak anlamına gelir. (17)."

Oysa, U.G.T.'nin Levante'de katılmasına rağmen kamulaştırmaların ve sendikalaştırmaların sorumluluğunu üstlenen özellikle C.N.T. militanlarıydı. Cumhuriyetin ve baskı güçlerinin yıkılmasından sonra, bugünden yarına yerel iktidarın sahibi olan bu kişiler, Malatesta'nın çizdiği şema uyarınca, hemen burjuva mülkiyet rejiminin yıkımına girişmişler ve yöneticilerinin temkinli davranışına rağmen - no hay comunismo libertario - yeni anarşist toplumun yapımına başlamışlardı.

Oysa bu, hazırlıklı olmadıkları ve sadece basit kavramlarla, şimdiye dek propagandalarında ve kapitalist sistemin eleştirilmesinde yararlandıkları genel ilkelerle, silahlı olarak giriştikleri çok karmaşık bir işti. Beklenmedik bir durum karşısında belirgin talimattan yoksun olduklarından, sendikalar, militanlar , Andrade'nin haklı olarak "eşitlikçi anarşist fantezisi" diye adlandırdığı bir ölçütten başkasına dayanmaksızın girişimlerde bulunmuşlardı. Oysa, yeni bir ekonomi kurmak ve bunu işletmek için, fabrikaları ortak işletmeler, sık raslanan bir deyimle "kamusal mal" haline getirmek yetmiyordu. Kredi sorunu çözümlenmemişti. Yabancı ülkelerden bir şeyler almak için para, döviz, kamulaştırılmış işletmelere döner sermaye gerekliydi. Altını elinde tutan Madrid hükümeti, Katalonya,kendi Tasarruf Sandıkları'ndaki milyarlarca liraya karşılık gösterdiği halde bir kuruş kredi

açmıyordu. Kamulaştırılmış işletmelerin çoğu devrim sırasında el konan paralar sayesinde yaşıyordu. Hükümet-Komiteler bunları günü gününe, uydurma çarelerle kurtarmaya çalışıyorlardı: "Karşı devrimcilerin" banka hesaplarına el koymak, darbecilere ve onlardan yana kişilere, kiliselere, manastırlara ait mücevher ve değerli eşyalara el koyup bunları satmak gibi. Ama sorun durup dinlenmeksizin yine ortaya geliyordu (18).

Bankalar, kredi ve dış ticaret, hükümet, sayesinde, kamulaştırılmış kesimin dışında kalıyordu. "Sendikacı kapitalizm" diye adlandırılabilecek eğilimlerin geliştiği görüldü. 17 Mayıs 1937 günü, Barcelona C.N.T.'sinin bir komisyonu bu eğilimleri açık seçik ortaya koyuyor: "Her şeyi özellikle parasal birikimleri ellerinde tutan kurumları kamulaştırma yolundaki ölçüsüz kaygı, yığınlar arasında bir çıkarcı ve küçük burjuva eğilim uyandırdı... Her ortak işletmeyi, sadece ürünlerinden yararlanılan bir kuruluş değil de ayrı bir özel mülkiyet saymakla, ortak işletmenin geri kalanının çıkarları soyutlandı.. Kamulaştırılmış işletmeler sadece zararlarını düşünerek, öbür işletmelerin parasal durumunda bir dengesizlik yarattılar." İlginç bir incelemede Juan Andrade (19), ayrıca C.N.T.'nin geleneksel görüşlerine tıpatıp uygun düşen bir durumun ağır sonuçlarından birkaçını ortaya çıkardı: "İçten geldiği gibi, bütünlüğü bulunan hiç bir plana dayanamayan bu tedbirlerin - sendikalaştırma ve kamulaştırma - uygulanması, emekçileri birbirinden çok farklı maddi durumlara düşürme sonucu verdi(20)."

Devrim öncesinde önemli stoklara ve parasal birikime sahip bir fabrikada, çalışma normal olarak, arttırılan ücretlerle sürüyordu. Kârlar fabrikanın bakımında, işçilerin hayat koşullarının düzeltilmesinde, kuruluşun toplumsal hizmetlerinde kullanılıyordu. Ama ayaklanma anında zararda bulunan ya da stoktan yoksun olan bir fabrika, ne normal işleyebilirdi, ne de ücretlerin ödenmesini sağlayabilirdi. Bazı kuruluşlar sadece parasal birikimlerini yavaş yavaş harcayarak yaşayacaklardı. Yoksul ve zengin kuruluşlar olacaktı: Ücretler, bir sanayi dalından ötekine, hatta bir fabrikadan öbürüne büyük farklılıklar göstermekteydi. Kamulaştırma, yandaşlarının kapitalist sistemde eleştirdikleri eşitsizliklere ve saçmalıklara gelip dayanıyordu. Her halde, ne sosyalizme vardı ne de mutlak özgürlükçü komünizme ulaştı.

Toprakların kamulaştırılması da, tutarlı ve hoşnutluk uyandırıcı bir üretim sistemine ulaşmayacaktı. Kuşkusuz , pek çok sorunu çözümlemekteydi ve yadsınmaz bir biçimde köylünün daha iyi yaşamasını, daha akılcı çalışmasını ve üretimi arttırmasını sağlamaktaydı. Ama bu gelişimin ciddi ve devamlı örneğin coşturucu olması için Batının en sefil köylüleri olan bu insanlara sanayinin verebilmekten uzak bulunduğu bir destek sağlamak gerekirdi. Aragon Konseyi tarafından, el konan mücevherlerin ortak işletmeler yararına satışı gibi kökten tedbirler, gereksinimlerin çok ufak bir bölümünü karşılayabilmekteydi. Toprakların kamulaştırılma-

sının kısa sürede sefaletin kamulaştırılması durumuna dönüşmemesi için, tarım makineleri, gübre, ziraatçiler gerekliydi. Borkenau'nun belirttiği gibi, İspanyol devrimi," köylülere ait topraklara bireysel olarak mı, yoksa ortak olarak mı sahip çıkılacağı tartışmasının çıkmazına saplanıp kalmıştır."

O tarihte İspanya'da toprak sorunu, derebeylik çağından kalma vergilerin kaldırılmasıyla "karşı devrimci" olsun olmasın bütün büyük toprak sahiplerinin topraklarına el konmasına indirgenmişti. Bu yönden İspanyol devrimi, Rus devriminde görülen "Toprak Kararnamesi"nin yoksunluğunu duydu: Durruti kolu tarafından köylerdeki otuz sekiz "faşist" kurşuna dizileli on beş gün olduğu halde, Fraga köylüleri, ne paylaştıkları, ne de ortak işletmeye karar verdikleri topraklarına el sürmemişlerdi daha. Bekliyorlardı. C.N.T.'ye bağlı milislerin ardından topraklara yasal olarak el konmadığını söyleyecek olan komünist ya da cumhuriyetçi milisler, hatta -neden olmasın?- toprakların kurşuna dizilen faşistlerin mirasçılarına geri verilmesini isteyecek sivil muhafızlar geçebilirdi. Çünkü,bir Aragon köylüsü için bile herkesin toprak sorununu Durruti'nin gözüyle görmediği açıktı. Ağustos başında, Giral hükümetinin bir kararnamesi, bir toprağı en az altı yıldan beri işleyen ortakçı ve yarıcılara, burayı taksitle ya da ödedikleri kirayı malın bedelinden düşerek satın alma hakkı veriyordu. O tarihte bu kararnamenin hiç bir etkisi olmasa bile - kimse ne kira, ne de kesim bedeli ödediğine göre - özel mülkiyetin hâlâ var olduğu, bütün tapular köy alanında tutuşturulan ateşte neşeyle yakılmış olsa bile bu hakları tanıyacak bir hükümet bulunduğu anlamına geliyordu. Geçen zaman kısa sürede şu açık gerçeği ortaya koydu: Köylü toprakları ele geçirmişti, ama ilk çoşkunluk geçtikten sonra, bu toprakları sıkıca elinde tuttuğundan ve de kesinkes ele geçirdiğinden emin değildi. Düşmanlığını, gönülden, ürünlerine el koyan kendisini birtakım şeylere yapmaya zorlayan ya da yağmacılık eden milislere yöneltiyor ve yeni "efendilerin" kaderini gerçekten değiştirmeye niyetli olduklarını pek aklı kesmiyordu.

İlk günler kırsal yörelerde çok güçlü olan devrim, gerçek bir yönetim yoksunluğundan ötürü batağa saplanmışa benzemekteydi.

EKONOMİK YÖNETİMİN ÇABALARI

Ayaklanma, bütün ekonomik ve toplumsal alt yapıyı yok etmişti: Sanayi bölgelerinin kendilerine ham madde sağlayanlarla bağlantıları kopmuştu, üretici bölgelerin de pazarlarıyla bağlantıları kesilmişti. Ham madde yokluğundan ötürü, Katalonya'daki tekstil fabrikaları kısa süre sonra haftada üç gün çalışacak ve Levante köylüleri çok iyi olan ürünlerini nasıl elden çıkaracaklarını düşüneceklerdi. Kentler yiyecek yönünden beslenmemekteydi ve açlık tehlikesi baş göstermişti. Grev sona erdiğinde işletmenin yeniden çalışmaya başlaması yavaş olmaktaydı, patronlar ve yöneticiler

kaçmış, tutuklanmış ya da öldürülmüştü, işçilerin bir bölümü cephedeydi, birçoğu da cephe gerisi örgütlerinde çalışmaktaydılar. Yapılması gereken iş çok büyüktü: İaşenin sağlanması, üretici güçlerin yeniden paylaştırılması, pazarların yeniden düzenlenmesi zorunluydu. Her şeyden önce de milislerin donatılması ve silahlandırılması gerekmekteydi.

Sendikaların ve Komitelerin otoritesi anlık güçlükleri çözümlemeyi sağlıyordu. Bilbao Cuntası, yiyecek maddelerini garanti göstererek para basmaktaydı. Barcelona, el konulan mallarla ve vesikayla, on beş gün parasız yaşamıştı. İşsiz kalan 4000 taksi şöförünün - çalışma araçlarına el konulması sonucu - geçimini sendikalar üstlenmiş ve onların başka işlerde çalıştırılmalarını sağlamıştı. C.N.T.'nin desteğiyle Merkez Komitesinin aldığı bir karar uyarınca ve bu kararın Denetim Devriyeleri'nce uygulanması sonucu, devrimci günlerden sonra bir yığın ayak satıcısı ve işportacı tarafından kaplanan Barcelona kaldırımlarının boşaltılması gerçekleşmişti. Birkaç gün sonra, kentlere yiyecek gönderilmesine başlanmıştı. Madrid'de 25 temmuzdan başlayarak, belediye meclisi üyeleriyle Hal emekçilerinden oluşan bir karma Komite, günde 20.000 tayın dağıtmaktaydı. Barcelona'da, Merkez Komitesi, İaşe Komisyonu'nun sorumluluğunu rabassaire Torrents'e verecektir: Torrents, 24 temmuz günü, her türlü bireysel el koyma olayını yasaklayacak,mağazaları açtıracak ve stokları saydıracaktı.

Denetim Devriyelerinin ve Soruşturma Komisyonunun desteği, yönetim ve denetimle ilgili işçi Komitelerinin raporları sayesinde, ciddi bilgiler elde edebilecek ve yasakların çiğnenmesini çok ağır cezalandırarak gerçek bir denetim kurabilecekti. Milislerin ve kent halkının beslenmesi fiyatlarda hissedilir bir değişiklik görülmeden sağlanacaktı. İaşe Komitesi ticaret şebekesine de doğrudan el atmakta, Barcelona'da düşkün evlerinin, hastanelerin, halk lokantalarının iaşesini üstlenmekteydi. Ağustos ayı boyunca, günde, sayıları 120.000'i bulan insanı, bir tek sendika kartı göstermekle açık halk lokantılarında beslenmiş, eylül ayında bu sayıyı çok daha mantıklı olan 30.000'e indirmeyi başarmıştır. Tabiî, milisler bu sayının dışında kalmaktaydılar. Valencia'da, Malaga'da, Asturia bölgesinde, ve kentlerin çoğunda köy komiteleriyle doğrudan bağlantı kuranlar da bunun benzeri, çoğunluk C.N.T.-U.G.T. ortak komiteleriydi. Yine de hepsinin Barcelona İaşe Komitesi'ninki gibi bir gücü yoktu. Çünkü bu komite, hem Levazım hem de Ekonomik Denetim görevi yapmakta, kararları Katalonya'nın liman ve pazarlarında kanun gücü taşımaktaydı.

Ayrıca bütün bunlar gerçek bir çoşkuyla herkesin büyük iyi niyetiyle gerçekleştirilmişti. Kuşkusuz milisler başlangıçta tümüyle köylünün sırtından geçinmekte, kendilerine her zaman iyi gözle bakılmamaktaydı ve bir sürü olay çıkacaktı. Durruti kolu Pina köyünü boşaltmak zorunda kalacaktı: Yine de bu tutumu, boyun eğmeyi bildiğinin ve bir yağmacı sürüsü olmadığının kanıtıydı. Pek çok köylü ürünlerini gönülden, fiyatlarını

arttırmaksızın satmaktaydı. Çünkü satışlardan sağladığı kârı mal sahibiyle paylaşmayacağından emindi.

Ne söylenirse söylensin, savaş sanayiinde yapılan derme çatma girişimlerde ya da üretimin arttırılmasında aynı iyi niyet ve çoşkunluk ağır basıyordu. Asturia bölgesinde, işçiler, Trubia silah fabrikasını geri almışlardı: burada, 25 temmuzdan başlayarak iş başı yapılmıştı. Toledo'da da durum aynıydı. Katalonya'da ise durum çok acıydı, çünkü bölgede savaş araç-gereci yapan bir fabrika yoktu ve kimya ya da demirçelik fabrikalarını acele savaş sanayiine dönüştürmek gerekiyordu. Bazı mekanik yapım fabrikaları işlememekteydi, çünkü mühendisler planları yok etmiş ya da birlikte götürmüşlerdi ve kimse bunların yerine yenisini koyacak yetenekte değildi.Oviedo silah fabrikalarının eski müdürü albay Jimenez de la Bareza ve mühendislerinden ikisi, Navarra'dan kaçarak, Esquerra üyesi müteahhit Tarradellas, C.N.T. üyesi demir-çelik işçisi Vallejo ve kimya işçisi Marti'yle birlikte paçaları sıvadılar. Hispano Suiza fabrikası savaş sanayiinde çalışmaya başladı. Kuşkusuz, iki ayın bitiminde alınan sonuçlar pek zayıftı, ama önce, mermi, obüs, füze, bomba ve zırh fabrikalarını kurmak gerekmişti. Öte yandan, güçlükler genel bir siyasal ve ekonomik durumdan ileri geliyordu: Vazgeçilmez olan yabancı çelik ürünün satın alınması için hatta Bask Ülkesinde üretilen çelik ve Asturia kömürü için döviz gerekmekteydi. "El konulan" servetler ilk çabalara destek olmuş, ama vade uzatılmıştı sadece.

Bütün bu sorunlar, ancak, ekonominin yönetimiyle ilgili bütünlüğü bulunan bir politika içinde çözümlenebilirdi. İktidardaki devrimci kurumlar bununla uğraşıyorlardı: Malaga'da, Valencia'da, Asturia bölgesinde Ekonomi Kurulları yaratılmaktaydı. Aragon Savunma Konseyi, çalışmalarının önemli bir bölümünü taşra ekonomisinin yönetimine ayırmıştı. Katalonya'da, ağustos günü kurulan ve bir hükümet kararnamesiyle "ekonomik hayatı yöneten organ" diye tanımlanan Ekonomik Kurul, ülkenin sosyalist değişim geçirmesi için gerçek bir plan oluşturan bir program yapacaktı. (21).

Kurul içinde işçi hareketinin en büyük ekonomi uzmanları Andrès Nin'in ve Santillan'ın bulunması, pek çok kişinin gözünde, bu Kurul'un Katalonya'nın ekonomik ve toplumsal değişiminin beyni, ekonomik merkezileşme ve planlamanın organı olacağının belirtisiydi. Merkez Komitesi'nin ve işçi milislerinin otoritesi sayesinde Ekonomik Kurul, haftalar boyunca üzerine düşen düzenleyici ve yönetici rolü gerçekten oynayacaktı. Yine de çok kısa sürede, devrimci iktidarın öbür organları gibi, siyasal olan döviz ve kredi sorunuyla karşılaşacaktı.

EKONOMİ, POLİTİKA VE SAVAŞ

Devrim, gelişiminin ucuna vardığı Katalonya'da yerinde saymaktaydı. Ekonomik sorunları siyasal sorunlardan bağımsız olarak çözümleme olanağı

yoktu. Denetleme kurumları asalakça işler yapar duruma düşmüştü. Yeni Komiteler ve Kurulların üzerinde bir bürokrat kesim gelişmekteydi. Santillan şöyle yazıyor: "Bizimki kapitalizme, mülkiyete karşı bir hareketti. Üretim araçlarının, fabrikaların, taşıtların, kapitalist dağıtım şebekesinin mülkiyetinde, sefaletin ve haksızlığın ilk nedenini gördük. Bir tek kişinin bile hayat şöleni dışında kalmaması için, bütün zenginliklerin topluma mal edilmesini istiyorduk. Bir şeyler yaptık, ama bunu iyi yapmadık. Eski mal sahibinin yerine, denetledikleri fabrikayı, ulaştırma araçlarını kendi malları sayan beş altı kişi geçirdik. Şu farkla ki, bu kişiler, iş yeri yönetiminin nasıl düzenleneceğini ve eskisinden iyi bir yönetimin nasıl gerçekleştirileceğini bilmiyorlardı (22)."

Devrimden altı ay sonra, İspanyol ekonomisi korkunç güçlükler içinde çırpınmaktaydı. O sıralar "sendikalaştırmaların" ve "kamulaştırmaların" "anarşi"yle, kendinden menkul yeni yöneticilerin "yeteneksizlikle" suçlandığı sık görülecekti. Bütün bu suçlamaların hepsi yanlış değildi. Ama devrimin gerçekleştirdikleri konusunda hakça bir değerlendirme yapmak için, savaşın korkunç yükünü küçümsememek gerekirdi. Çünkü İspanyol işçilerinin devrimci fetihleri, ilk aylarda, önemli ve derin anlam taşıyan sonuçlar vermişti. Yeni iş yeri yönetimi ilkeleri, kâr paylarının kaldırılması, fiyatlarda gerçek bir düşüş sağlamıştı; ama bu düşüş, sonunda, benzer koşullarda kapitalist bir ekonominin de önüne geçemeyeceği, ham madde fiyatlarında görülen baş döndürücü artış yüzünden boşa gitti. Birçok iş yerine sokulan, artık işçiler tarafından da istenen makineleşme ve bilimselliğe yönelik çalışma üretimi büyük ölçüde arttırdı. Çoğu kez , fabrikanın kendilerine ait olduğu ve artık kendileriyle sınıfsal kardeşleri için - sonunda - çalıştıkları inancını besleyen işçiler, coşkunluk içinde büyük bir özveriyle davranmayı kabul ettiler. Dağınık kuruluşların bir araya toplanması, ticaret şebekesinin basite indirgenmesi, yaşlı emekçiler, çocuklar, sakatlar, hastalar ve personelin tümü için gerçekleştirilen toplumsal yardım hizmetlerinden oluşma dev bir yapıyla, İspanyol ekonomisinin üzerinden yeni bir soluk geçmişti doğrusu.

İspanyol emekçilerinin devrimci fetihlerinin en büyük zayıflığı, yoktan var etmeye çalışan yaratıcılığından çok yarım kalmışlığıydı. Çünkü devrim, doğar doğmaz kendini korumak zorundaydı. Gerilemeden ve gelişimden el yordamından ve keşiften oluşma günlük bir deney içinde kanıtlarını ortaya koymadan ve olgunlaşma fırsatını bulamadan, devrimci fetihler savaş tarafından un ufak edilecekti.

ALTINCI BÖLÜMÜN DİP NOTLARI

(1) 1917 Rus devrimiyle 1936 İspanyol devrimi arasındaki karşılaştırma aynı sonuçlara ulaşıyor. Andres Nin'in ve Trocki'nin arka arkaya gelen şu sözleri karşılaştırılsın: "Ayaklanmanın 19 temmuz günü başlatılması, Rus devriminden de derin bir proletarya devrimine yol açarak devrim sürecini hızlandırdı (adı geçen eseri, s.230)". "Proletarya birinci sınıf savaşçı yetenekler gösterdi. Ülke ekonomisindeki özgül ağırlığıyla, siyasal ve kültürel düzeyiyle, daha devrimin ilk günü, 1917 başındaki Rus proletaryasının altında değil üzerinde yer alıyordu (adı geçen eseri, s.71)." Devrimin derinliğinin tartışılmaz biçimdeki ilk belirtilerinden biri, Komitelerde olduğu gibi milislerde ve her yerde görülen, kadınların yığınlar halinde katılmasıydı. Trocki'nin belirttiği gibi, devrim gerçekten "her türlü kuramdan en uzak bulunan ezilmiş yığınların en derin tabakalarının doğrudan eylemi"yse, 1936 İspanya'sında bunun böyle olduğunu kabul etmek gerekir.

(2) Lizarra'nın adı geçen eseri, s. 201-202.

(3) 4 eylül tarihli A.B.C.'nin bir başlığı buna örnektir: "Alicante'de bir papaz evlendi, başka bir papaz komünist partisine girdi."

(4) Santillan, ayaklanmadan hemen önceki on beş gün içinde Katalonya bankalarından çekilen para toplamının 90 milyon peseta olduğunu söylüyor.

(5) Anarşistlerin gözünde, Devlet'in yıkılmasının ardından gelen ve her şeyi çözümleyen son aşamadır bu.

(6) İlk anda büyük bir ruhbilimsel uzantısı olan tedbirler arasında, rehin sandıklarına bırakılan ve yaşamsal önemi bulunan bütün eşyaların para ödemeden geri alınmasını sayabiliriz. Delaprée gibi Malraux da, bu yoldan Katalan kadınlarına "geri verilen" 3000 dikiş makinesinin çıkardığı "gürültü"den söz ediyor.

(7) La Révolution Prolétarienne, 25 Ağustos 1936.

(8) Rus devrimini bilen İspanyol devrimcilerinin kıvanç duyma nedenlerinden biriydi bu. Andres Nin, kamu hizmetlerinin eskisi gibi işlemeye başlamasının, 36 Barcelona'sında 17 Moskova'sından çok daha çabuk olduğunu dostlarına söylemeye bayılırdı.

(9) 25 Haziran 1937 tarihli La Révolution Prolétarienne'de yayınlanan Puigcerda'da kamulaştırmayla ilgili monografisine bkz.

(10) U.G.T. Levante şubesi ve U.G.T.'ye bağlı Köylü Federasyonu Caballero'cu militanların denetimindeydi. Komünistler, F. Mateu'nun yönettiği bir köylü birliği kurdular.

(11) Peirats'ın sözünü ettiği, Hospitalet de Llobregat örneği.

(12) Peirats'ın eseriyle (cilt I, bölüm XV) karşılaştırınız.

(13) Morrow'un sözünü ettiği (s.144) Giustizia e Liberta'dan.

(14) Jean Bernier'in Crapouillot özel sayısı L'anarchie'nin 44. sayfasındaki "Chez les paysans d'Aragon" adlı yazısından.

(15) 14 Ağustos 1937.

(16) 5 Mart 1937 günü Merkez Komitesi'ndeki söylevden, Tres Anos de Lucha, s. 297.

(17) Aynı eser, s.298.

(18) Hükümet, U.G.T. sendikası aracılığıyla, altını elinde tuttuğu gibi bankaları da denetliyor ve krediyi dilediği gibi dağıtıyordu. Bu iki silah, kamulaştırılmış kuruluşları dilediği gibi frenlemesini ve engellemesini sağlıyordu. Burada da, ekonomik sorunların hiç değilse geçici çözümü siyasal alandaydı ve iktidar'la ilgiliydi. Durruti, İspanya Bankası'na yürümekten söz ettiğinde ve de Santillan, anarşistlerin "soyguncu" geleneğine bağlı kalarak banka mahzenlerinin dev bir soygunla boşaltılmasını düşlediğinde buna parmak basacaklardır.

(19) "L'intervention des syndicats dans la révolution espagnole". Confrontation internationale, eylül-ekim, 1949, s.43-48. Barcelona C.N.T. Komisyonu'nun vardığı sonuçları o tekrarlamaktadır. "Sendikacı kapitalizm" deyimi La Batalla'dan alınmadır.

(20) Aynı eser, s.46.

(21) 1. Tüketim gereklerine göre üretimin düzenlenmesi.
2. Dış Ticaret Tekelinin kurulması.
3. Köylü sendikaları tarafından işletilecek büyük toprakların kamulaştırılması ve köylülerin sendikaya yazılmalarının zorunlu tutulması.
4. Vergi konarak ve kiralar düşürülerek kentlerdeki taşınmaz malların değerinin kısmen azaltılması.
5. Büyük sanayiin, kamu hizmetlerinin ve ortak kullanılan taşıtların kamulaştırılması.
6. Sahipleri tarafından bırakılmış kuruluşlara el konması ve bunların kamulaştırılması.
7. Kooperatif rejiminin ürünlerin dağıtımına da yayılması.
8. Banka işlemlerinin işçiler tarafından denetlenmesi ve giderek bankaların millileştirilmesi.
9. Özel kesimin işletmeye devam ettiği bütün kuruluşlardaki işçi sendikalarının denetimi.
10. İşsizlerin kısa sürede işe yerleştirilmesi.
11. Tek vergiye ulaşmak için kısa sürede çeşitli vergilerin kaldırılması.

(22) After the Revolution, s. 121.

YEDİNCİ BÖLÜM

DEVRİMDEN İÇ SAVAŞA

Birçok milliyetçi tarihçiye göre, 20 temmuz akşamı general Mola darbecilerin davasını yitirilmiş saymakta ve harekete getirdiği requete'lerle falanjcılara söz geçiremediği için savaşı sürdürmekteydi. Aslında bu kötümserlik haklı nedenlere dayanıyordu: Hükümet darbesi en önemli bölgelerde, sanayi ve ticaret merkezlerinde, Madrid ve çevresinde, Kuzey'in en verimli yörelerinde, Asturia ve Bask Ülkesinde, bütün doğu kıyısında ezilmişti. Ayrıca, işçilerden kurulu milislerin, kentlerde kazanılan zaferlerden sonraki günlerde giriştiği karşı saldırı olumlu gelişiyor gibiydi. Katalonya milisleri Aragon bölgesini geri almak için saldırıya geçmekte, Saragossa ve Huesca surlarını dövmekteydi. Madrid milisleri, Mola komutasındaki askerlerin yürüyüşünü Somosierra ve Guadarrama'da durdurmuşlardı. Madrid kurtarılmıştı. Birkaç gün sonra, hükümete bağlı birliklerin ve milislerden oluşan kolların Albacete'yi geri alması Valencia ve Madrid arasında ulaştırma bağlantısının yeniden sağlanmasına da olanak tanımıştı. Badajoz'un da geri alınması darbecileri ikiye bölmekte, Mola'nın Franco ya da Queipo de Llano'dan hemen yardım almasını önlemekteydi. Gijon'daki son kışlaların da düşüsü, işçilere, kuzeydeki en büyük askeri limana egemen olma fırsatını verecekti. Tanca limanında bulunan donanma boğazı denetim altında tutmakta, Fas ordusundan yarımadaya takviye gönderilmesini engellemekteydi.

ASKERİ GÜÇLERİN ORANI

Oysa, stratejik durumları uygunsuz olan darbeciler, silah ve asker yönünden de pek hafif bir üstünlüğe sahiptiler. Donanma -gördüğümüz gibi- onlara karşıydı. Hava kuvvetleri -aslında pek güçsüz ve azdı- halkın safına geçmişti. Bütün kuzey bölgesi için Mola'nın elinde, baskınla Leon hava-alanında ele geçirilen bir düzine kadar eski uçak vardı topu topu. Kuşkusuz, generallerin komutasındaki asker sayısı daha fazlaydı. Rabasseire bunu, 15.000 subay ve assubay, 38.000 lejyon askeri ve Faslı, 30.000 sivil

muhafız, aşağı yukarı tümü Mola'nın komutasında bulunan 30.000 requete, aşağı yukarı da 70.000 regulares olarak saptıyor. Ama bu birliklerin tümü işe yarar olmaktan uzaktı. Askere alınan genç regulare'ler çoğunluk işçilerle ülkü birliği içindeydiler ve askere alınmaları kararsızlığa yol açmaktaydı. Cephe gerisinde önemli kuvvetler tutmak zorunluydu(1). Savaş Galicia ve Endülüs'te daha haftalar boyu sürecekti. Faslı birlikler küçük topluluklar halinde yarımadaya geçebilmekteydiler.

Ağustos başında , darbeci generaller, mevcudu sınırlı küçük birlikler süreceklerdi cepheye: Badajoz üzerine 3000, Estramadura üzerine 10.000, ilk Madrid saldırısında başkent üzerine 20.000 kişi. Bu dönem boyunca, Alman diplomatları, milliyetçi kesimin kaygılarını dile getirmekteydiler: Para sıkıntısı çekiliyordu, silaha gerek duyulmaktaydı. Savaşçı ve disiplinli Faslılarla Tercio önemli bir kozdu; ama tek başlarına zafer kazandıracak yetenekte olduklarını gösteren bir şey yoktu ortada.

Öbür yanda, işçilerden ve köylülerden oluşan milislerin zayıf yanları ve etkililiklerinin sınırları kısa sürede anlaşılmıştı. Yüreklilikleri, çoşkunlukları, hepsinde yerleşmiş bulunan özveri ruhu, kentlerinin ve köylerinin sokaklarında onları yenilmez birlikler haline getirmekteydi. Ama savaşa girince güçlükler başlıyordu. Askeri örgütlenme, çoğunluk, gerçek bir kargaşalıktı. Buna Durruti tanıklık ediyor : "Şimdiye dek, başlarında kendi şefleri bulunan, kendi adamlarından oluşmuş -bunların sayısı günden güne akıl almaz boyutlarda değişmektedir- pek çok sayıda çeşitli birliğimiz var. Hepsi kendi silahlık ve cephaneliğine, kendi taşıtlarına sahiptir, kendi iaşelerini kendileri sağlamaktadırlar, ülke halkına karşı kendi özel politikalarını uygulamaktadırlar ve çoğunluk kendi özel savaş anlayışları bulunmaktadır(2)." İç savaşın "serüvenci" dönemini anlatan Jean-Richard Bloch da şöyle yazıyor: "İç savaşın ilk sunduğu görüntü, kendine özgü bir biçimde savaşan, kendine özel bir harekât bölgesi seçen, burada yaşayan, iaşesini burada sağlayan, burada bazan bağımsız bir biçimde iş gören dağınık birlikler olmuştur(3)." Bu nedenle, "cephede" her türlü sürprizle karşılaşılabiliyordu. Gelip geçerken insan kendini düşman saflarının gerisinde bulabiliyor, kendi saflarının gerisinde pusuya düşebiliyor, köylülerin geçtiklerini bildirdikleri birliklerin kimden yana oldukları bile bilinmiyordu. Aragon cephesinde, on iki subay ve siyasal militandan oluşma, ayrıca otoritesi gerçek olmaktan çok düşsel bir Savaş Komitesinin kurulması için 26 ağustosu beklemek gerekecekti.

Birliklerin bütününü içeren bir plan yapma olanağı yoktu. Belirli bir saldırı için partiler bir kol kurmakta ya da bu kolu takviye etmekte, ama harekât sona erince herkes evine dönmekteydi. Milisler sadece nöbet tutmalarını isteyenlere karşı çıkmakla kalmamakta, siper kazmayı da kabul etmemekteydiler. Ayrıca, iki nöbet arasında herkes evine dönmekte, nöbette uyumak istemeyene bir tür manyak gözüyle bakılmaktaydı. Üssünden

uzaklaşan bir kol milislerinin çoğunluğunu yitiriyordu: Herkes akşam evinde yatmak isteğindeydi... Durruti, kendisine her türlü numaranın yapıldığını söyleyecekti : "Hastalanan bebek, doğurmak üzere olan karı, ölüm döşeğindeki ana(4)." Ovalık bölgelerde milisler çabucak etkisiz kalmaktaydılar. Başlangıçtaki zaferleri büyük kayıplar pahasına kazanılmıştı. Milisler kendilerini korumayı bilmedikleri gibi, korunmak da istemiyorlardı: Bir anarşist kol komutanı adamlarının başında yürümeyi onur sorunu yapıyordu. Ascaso böyle ölmüştü, Mora böyle ölecekti. Askerlerin tekniği küçümsenmekteydi, çünkü militanın coşkunluğu ve özverisi, sokak savaşlarında olduğu gibi, her şeyden önemli sayılmaktaydı. Milisler silahlarına bakmayı, çoğunluk da kullanmayı bilmemekteydiler. Ellerine silah geçti mi bozmakta ya da tecrübesizlik yüzünden kendi kendilerini yaralamaktaydılar. Oysa, silah ve cephane azdı. Aragon cephesinde, Madrid cephesinde, geriye alınan birlikler silahlarını yeni gelenlere bırakmaktaydılar. Oviedo'da, askeri komutanlık, bir genel saldırı dışında düşman üzerine ateş edilmesini yasaklamıştı. Kuşkusuz, madencilerin -dinamiteros- ustaca kullandıkları, dinamit lokumu gibi yoktan var edilen silahlar çok etkili olacaktı. Ağustos ayında, Oviedo önünde, milisler, alev makineleri kullanarak silahlı gönüllülerin doluştuğu zırhlı -çimentoylakamyonlarla milliyetçilerin savunmasını yarmayı başaracaklardı. Bunlar, ilk anda şaşkınlık yaratabilecek derme çatma silahlardı ama terazinin kefesini kesin bir biçimde eğmeye yetmiyordu.

Ayrıca milisler, hayatları gibi cephanelerini sakınmayı da bilmemekteydiler: Mermilerini uçaklara, hatta gemilere atarak çarçur ediyorlardı. Meslekleri askerlik olmayan bu adamlar ne eğitimden geçmişlerdi, ne de komutan vardı başlarında. Bir sürü sonradan olma komutan yeteneksiz çıkacaktı. Pek çok "cumhuriyetçi" subay ihanet etmekte, kendi askerlerine karşı çıkmakta, aktif ya da pasif bir biçimde baltalamaktaydılar savaşı. Topçular, bile bile kendi milislerine ateş etmekteydiler. Hükümete bağlı da olsa, subay, şüpheli kişi olarak kalmıştı: Subay olduğu ve kendisine güvenilmediği için de komutları yerine getirilmiyordu.

Temmuz ve ağustos ayları boyunca eksikliğini en acı bir biçimde duyuran şey komuta birliğinden yoksunluktu. Stratejik yönden ilk yerinde girişimler ayaklanmanın ertesi günü yapılmıştı. Daha sonra herkes kendi bölgesine kapanmıştı. Bask Ülkesinde anarşistlerle milliyetçiler birbirlerini kollamaktaydılar. Mola, ilk haftalarda, onlara rahatlıkla sırtını çevirebilmişti. Saragossa'ya karşı inatla topçusuz saldırılarını sürdüren Katalanlar, Madrid'i hedef alan bir düşmanın planlarında en ufak değişiklik yapmamaktaydılar(5). Herkes, komşu bölgede ne olup bittiğini düşünmeden kendi savaşını sürdürür gibiydi.

Sonunda, karşı karşıya gelmiş bulunan güçler temelsiz bir denge içinde birbirlerini hareketsiz bırakmışa benziyorlardı. Mola, Sierra

karşısında takılıp kalmıştı, Katalanların da Saragossa önündeki durumları aynıydı. Madenciler Oviedo'yu tutmuşlardı, ama Aranda uzun süreceğe benzeyen bir kuşatmaya kendini hazırlıyordu. Toledo'daki Alcazar kuşatması başlamıştı. 19 temmuz günü baş kaldıran sivil muhafızlar, yiyecek, cephane ve rehin aldıkları kişilerle eski kaleye kapanmışlardı. Onları kuşatan milisler, Valencia'daki ve öbür kentlerdeki şüpheli garnizonları kuşattıkları gibi, kalenin kalın duvarlarına rasgele ateş etmekteydiler. Bir top getirilmesi için kuşatmanın otuz dördüncü gününü beklemek gerekecekti. Üstelik bu top hemen Alcazar üzerine ateş açmamış, kaleyi tek bırakmak ve kuşatılanların dışarıyla bütün bağlarını kesmek için çevredeki evleri yıkmakla yetinmişti. Gijon'da iki kışla madenciler tarafından dinamitle uçurulduktan sonra, ağustosun ikinci haftası sonunda ele geçirilecekti. Toledo'da hiç kimse bu tür olanaklardan yararlanma sorumluluğunu üstlenme yürekliliğini göstermiyordu. Çünkü kuşatılanlara komuta eden albay Moscardo, geri çekilirken geçtiği işçi mahallelerinden topladığı 600 kadın ve çocuğu bırakmamaktaydı. Bu 600 kişi mahzenlerin karanlığında ve leş kokusunda korkunç haftalar yaşayacaklardı. Garip bir savaştı doğrusu bu Alcazar kuşatması. Kaleyi ilk kez 24 ağustos günü, kuşatmanın başlamasından 34 gün sonra gören Louis Delaprée şöyle yazıyor: "Kentin daracık yollarından, iki dam arasından kalenin dört kulesinden biri görülür görülmez bir duvara yapışmak gerekir... Her yana yığılmış kum torbaları görüşü tıkamaktadır. Başlarında geniş hasır şapkalar bulunan barikatların ardında gizli milisler, karşıdan kendilerini gözetleyenleri 50,40, bazan 20 metre uzaklıktan gözetlemektedirler. Zaman zaman, birbirlerine ateş etmekten bıkan iki taraf küfür yağdırmaktadır. Sonunda insan, kuşatan mı yoksa kuşatılan mı olduğunu unutup gitmektedir(6). "Kızıllar," diyor Henri Clérisse, "isteseler yiğit garnizonu ezerlerdi (7)." Ama gerçek bunu istemedikleriydi. Ancak 3 ağustos günü bir ağır silah, 420'lik bir top getirilmişti. Kaleyi kuşatanlar, sonuna dek, rehinelerin hayatlarını kurtarmak için, kuşatılanlara salıverileceklerini söylemişlerdi. Ama kaleyi savunanlar bu önerileri inatla geri çevireceklerdi. Sırasıyla, eski askeri okul öğretmeni binbaşı Rojo, Madrid'den gelen peder Camarassa, Şili maslahatgüzarı, Malraux ve Koltsov, aşağı yukarı birbirinin aynı olan terimlerle anlattıkları o garip ateş-kes'ler sırasında onları boşuna ikna etmeye çalışacaklardı. Bu ateş-kes'ler sırasında da, milisler, kaledeki sivil muhafızlara bir yandan sövüp sayarken bir yandan da sigara ve jilet dağıtmaktaydılar.

Birkaç kısa hafta süresince, İspanya'daki savaş, Alcazar çevresinde süren çarpışmayı anıdıracaktı. Taraflardan hiç biri zaferi kazanacağa benzemiyordu.

DENGENİN BOZULMASI

Ama bu denge kısa sürede bozulacaktı, yabancı devletlerin araya girmesi sonucunda. Partekiz, uzun süreden beri gizli oyunların merkeziydi : Daha ilk günlerden başlayarak, ayaklanmanın üslerinden biri bu ülkeydi. Lizbon'daki Aviz oteli, Burgos'la Sevilla arasında telefon bağlantısı görevi yapmaktaydı. Darbeciler İspanya'yla Portekiz arasında özgürce gidip gelmekteydiler ve ilk Alman uçak üssü Portekiz topraklarında, sınırdan iki kilometre ötedeki Caia'da kurulacaktı. Buna karşılık, Salazar hükümeti, bütün "solcu" mültecileri darbecilere teslim ediyordu. İtalya da, ay sonunda darbecilere vereceğini vadettiği ilk uçakları yollamaya başlayacaktı. Ağustos başında, Almanya, Lizbon'a çıkarılan savaş araç ve gereci yollamaya da koyulmuştu. Alman ve İtalyan donanmaları, cumhuriyetçi donanmayla darbeci birlikleri taşıyan gemilerin arasına girmeye çalışarak, Faslı birliklerin yarımadaya geçişini kolaylaştırma çabası içindeydiler. Junker ve Caproni uçakları, Queipo'nun zaferi kazanmasını sağlayan ilk "hava köprüsü"nü(8) kurmuşlardı.

Cumhuriyetçiler bunlarla ölçülecek bir yardım almamaktaydılar. Fransız Havacılık Bakanı tarafından cumhuriyetçilere uçak gönderilmesine karar verilmesi büyük gürültü kopardı: Fransa'daki Halk Cephesi hükümeti, İngilizlerin baskısına ve kendisine karşı basında açılan kampanyaya boyun eğdi. 27 temmuz günü İspanya'ya silah verilmesini yasakladı, ardından da İngiltere'nin ve Sovyetler Birliği'nin katılacağı "müdahale etmeme" fikrini ortaya attı (9). Bundan böyle,yalnız darbeciler silah ve cephane yönünden devamlı beslenecekleri. Çünkü Almanya ve İtalya, İspanya'ya "müdahale edilmesine" karşı olanların kurdukları Komiteye katılmakla birlikte, darbecilere silah ve cephane yollayacaklardı durmadan(10).

Darbeci generaller, resmi olmasa bile uluslararası durumdan yararlanırken, İspanyol cumhuriyeti artık tek başınaydı. Franco'nun tehditleri, Roma ve Berlin'in "Tanca'nın statüsü"yle ilgili baskıları sonucu, Londra ve Paris hükümetleri Giral'dan, ağustosun ilk günlerinde Tanca limanının cumhuriyetçi donanma tarafından boşaltılması kararını kopardılar (11). 4 ağustos günü, ilk kalabalık Fas birlikleri Tarifa'ya ayak bastı. Artık Fas'la İspanya arasındaki bağlantı hiç kopmayacaktı: Milliyetçiler ne asker sıkıntısı çekeceklerdi ne de silah.

MİLLİYETÇİLERİN SALDIRISI

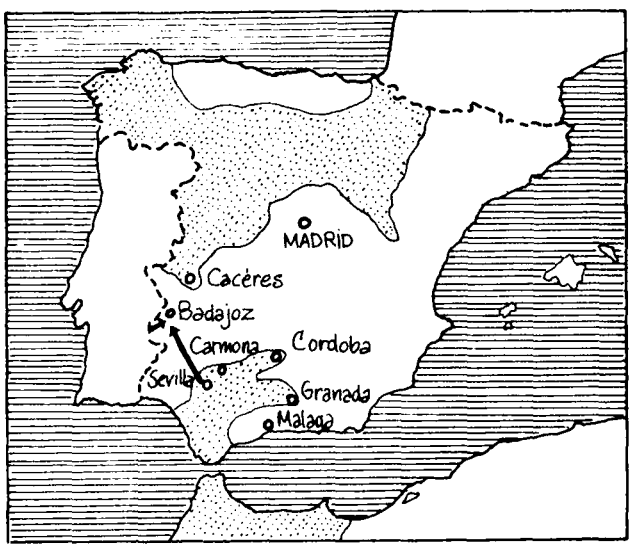
Artık ilk büyük saldırılarını başlatabilir ve ellerindeki iki bölgeyi birleştirme çabasına girişebilirlerdi. 6 ağustos günü, Franco komutasındaki Faslı birlikler batı yönünde saldırıya geçtiler. Mola'nın birlikleriyle bağlantı sağlamak için kuzeye doğru döndüklerinde, Portekiz'in suç ortaklığı sol

kanatlarını koruyacaktı. Birlikler gerçek bir direnmeyle karşılaşmadan ilerlediler, ana yolları izleyerek, işçi ve köylü komiteleri tarafından yollarının üzerine dikilen ilkel engelleri kuşattıktan sonra ortadan kaldırarak. 11 ağustos günü, Tella koyu, tümüyle mayınlanmış ama havaya uçmayacak olan Merida'yı ele geçirdi. Motorize 1500 asker ve birkaç hafif topçu bataryasından oluşan Yagüe kolu, 7 ağustos günü Sierra Morena'yı aştı, 13 ağustosta Badajoz'a ulaştı ve 14 ağustos günü kenti aldı. Daha 12 ağustos günü, Badajoz'daki asalto'ların komutanı binbaşı Avila, Portekiz sınırını geçmiş ve kentin "silahlı baldırı çıplaklar" elinde olduğunu bildirmişti. 13 ağustos sabahı, Badajoz belediye başkanı kaçtı bu kez. Katedralin içine kapalı elli milis iki gün süreyle Faslı askerlere karşı direndi, cephaneleri tükenince de intihar ettiler: Savaşçıların yiğitliği, komutanların ihanetini ve devrimin doğurduğu kargaşalığı dengelemeye yetmiyordu.

Artık milliyetçiler, çabalarını, oldukça kalabalık birliklere, kırmızı bereli, kutsal madalyalı ve muskalı requete'lere sahip olan, ama cephanesiz kalmaktan çekinen Mola'nın bulunduğu kuzey cephesine yönelteceklerdi. 1 ağustos günü, Mola'nın özel temsilcisi olan de Portago markisi Berlin'e vardı ve uçak istedi. 8 ağustos günü, Almanya'nın Paris büyükelçisi 10 milyon mermilik isteğini ülkesine ulaştırdı. Araç-gereç ve cephane Portekiz üzerinden geldi. Güneyle bağlantının kurulması cephe gerisini de sağlama alıyordu. 15 ağustos günü saldırı iyice belirginleşti. 19 ağustosta San Sebastian kuşatılmıştı neredeyse, Beorlegui kolu İrun kapılarındaydı. Franco'nun Faslı askerleri, Mola'nın birliklerini takviye etmek için Badajoz'dan akın akın geliyorlardı şimdi.

Kuşatma savaşları başlıyordu (12). Burada milisler, sırtlarını denize vermiş, kendilerinden çok üstün bir orduya karşı savaşıyorlardı. Alman uçakları da Mola'nın saldırısını destekliyordu. Bu uçakların birden ortaya çıkması, yerin makineliyle taranması, bombardımanlar, ovalık bölgelerdeki milisler arasında bozgun yarattı. Oysa kentlerde, her duvara sıkı sıkı yapışmaya hazırdılar. Ama komutanları için hep aynı durum söz konusu değildi. Badajoz'dakinin eşi olan anlaşmazlıklar savunmacıların saflarında da patlak veriyordu. Sonuna dek kendilerini savunmaya hazır olan C.N.T.'liler, bombardımanlar sürerse rehineleri kurşuna dizmekle gözdağı veriyorlar, sonunda pes edeceklerse düşmana yıkıntılardan başka şey bırakmamak için kentlerin tümünü uçurmak istiyorlardı. Halk Cephesi'nin ılımlı unsurları, özellikle de Bask milliyetçileri, tam tersine, kentleri ve halklarını korumak istiyorlar, rehinelerden öc alınmasına karşı çıkıyorlardı. Bask milisleri, sonuna dek, kilisenin ve mülkiyetin anarşist milislere karşı korunmasına dikkat edeceklerdi. Demir-çelik işçilerinden kurulu bir Komite'nin siyasal, eski bir subay, bir Fransız gönüllüsü olan Jacques Menachem'in askeri yönetiminde, İrun önündeki, Renteira'daki direnme büyüktü. Yetkililer, Guadalupe kalesine kapatılan ve sonunda salıverilecek

olan 180 rehineyi kurtarmaya çalışıyorlardı (13). Ama partiyi kaybettiler: Savaş Komiseri, İrun'un düşüşünden üç gün önce Fransız sınırını geçti. Komünistlerle C.N.T.'liler bir avuç uluslararası gönüllüyle birlikte son kurşuna dek savaştılar. Faslı birliklere 60 saat dayanan Martial kalesinin yedi savunucusu, mermisiz kalınca, saldırganların üzerine kaya yuvarladılar. Son milisler, 4 ağustos günü, boş fişeklerini göstererek uluslararası köprüyü geçtiler. Katalanlar tarafından gönderilen bir tren dolusu cephane Fransız

BADAJOZ'A YÜRÜYÜŞ
(temmuz-ağustos 36)

yetkililerince durduruldu. 30.000 mermilik sandıklar, Barcelona'da, İrun'a gönderilmek üzere hükümetin yollayacağına söz verdiği Douglas uçağı bekliyordu. Kent alevler içindeydi: Milliyetçiler yıkıntılardan başka şey ele geçirememişlerdi.

İrun trajedisi cumhuriyetçi saflardaki çelişkileri körüklemiş gibiydi. 8 eylül günü, San Sebastian kenti, Havas ajansının muhabirine göre, "gerçek sokak savaşlarına" sahne oluyordu. C.N.T. militanları rehinelerin kapatıldığı Kursaal'a saldırmışlardı. Kent valisi olan sosyalist jandarma subayı yarbay Ortega, Mola'yla pazarlık çabalarına girişti: Oğlu, milliyetçilerin elindeki bölgeye gitmek üzere Fransa'ya geçti. Milliyetçiler bütün savaşçıların

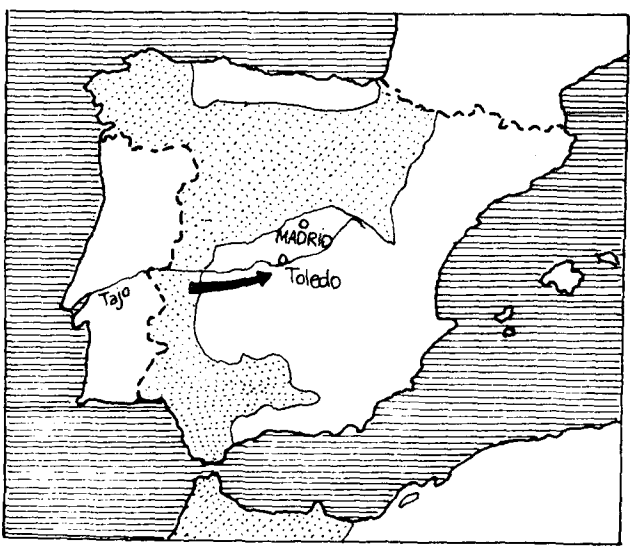
bağışlanacağına önceden söz verirlerse, rehinelerin sağ kalacağını, evlerle anıtların korunacağını ve San Sebastian'ın teslim olacağını darbecilere bildirdiği söylentileri dolaşıyordu ortalıkta. Bu pazarlıklar konusunda hiç bir resmî yayın yapılmadı. Ama, 11 eylül günü, milliyetçi uçaklar kentin üzerine bildiri attılar: "Kentinizde düzenin korunmasını sağlayın. Size 48 saat süre tanıyorum. Bask milliyetçilerinin sesini dinlemeye hazırım." Rehineler, sıkı korunma tedbirleri arasında Bilbao'ya geçirildiler. San Sebastian'da durum karışıktı. Milliyetçilerin radyosu Leizaola'nın öldürüldüğünü, İrujo'nun anarşistler tarafından tutuklandığını bildirdi. 11 eylülde, Maurice Leroy Paris-Soir gazetesine telgrafla İrujo'nun "duruma egemen" olduğunu bildiriyor,13 eylül günü de "anarşistlerin kente egemen" olduklarını haber veriyordu. Gerçekte, Bask milliyetçileri üstün gelmişti. İç savaşın içindeki bu iç savaşta devrimciler yenilgiye uğramışlardı (14). Polis ve Bask milisleri "yağmacıları" ve "yangın çıkaranlar"ı sorgusuz sualsiz kurşuna diziyorlardı. 14 eylül günü, cumhuriyetçiler, Carloscular tarafından boş bırakılan Bilbao yoluyla San Sebastian'ı boşalttılar. Aynı gün, onların gidişinden hemen sonra, Mola komutasındaki birlikler düzenin devamlılığını sağlamak için elli muhafızın kaldığı Guipuzcoa başkentine giriyorlardı.

MADRİD ÜZERİNDEKİ TEHLİKE

Almanlarla İtalyanların yoğun yardımının allak bullak ettiği güç dengesi eylül başında o hale gelmişti ki, gözlemcilerin çoğu kısa sürede Madrid'in düşmesini beklemeye başlamışlardı. Milislerin, karşılarındaki meslekten askerlere, tanklara ve uçaklara kafa tutabilmeleri pek akıl dışı geliyordu. Ama beklenen saldırı ertelendi. Temkinli davranan Franco, Kuzeye göndermek zorunda kaldığı takviye birlikleri yüzünden bunu geciktirmişti. Güven getirdiğinde darbeyi vurmak için yeterli gücü toplamak ister gibiydi. Ama askeri harekâtın yürütülmesinde duygusal bir öge de işe karışıyordu. Ağustos başından beri, milliyetçi basın ve darbecilere yakınlık duyan yabancı gazeteler, Toledo'daki askeri okul öğrencilerinin başarılarını dile getiriyordu. Gerçekte, Alcazar kalesinin savunucuları arasında topu topu on kadar askeri okul öğrencisi vardı (15). Ama sivil muhafızların yiğitçe savunması,bu propagandayla İspanyol gençliğinin "kızıl" egemenliğe karşı direnmesini simgeleyen askerî okul öğrencilerinin eseri gibi gösteriliyordu: "Alcazar'daki askerî öğrenciler" efsaneye konu oluyordu (16). Caballero hükümetinin kurulmasıyla kuşatanların baskısı arttı: Bu kez topa tutulan yapı yıkıntı halindeydi. Muhafızlar mahzenlerde dayanıyorlardı. Ama yiyecek azalmaya, su tükenmeye başlamıştı (17). Franco, Alcazar'ı kurtarmayı denemek için Madrid üzerine yürüme olanağını bir yana attı (18). Ordusu güneyden, Tajo vadisi boyunca saldırıya geçti. 4 eylül günü, albay Yagüe'nin öncü Fas birlikleri Talavera de la Reina'ya girdi.

Milisler sağda solda direniyorlardı, ama birçok yerde bozguna uğramışlardı ve Malraux'nun çizdiği başarılı bir tabloda belirttiği gibi korkunç bir perişanlık içinde kaçıyorlardı.

Madrid'den Toledo'ya takviye olarak gönderilen iki motosikletli kol pusuya düşürülüp kuşatıldı ve öldürüldü. 27 eylül günü, general Varela'nın öncü Fas birlikleri Toledo'ya girdiler. Hava kararırken, Faslılardan kurulu bir takım Moscardo'nun adamlarıyla bağlantı kurdu. Alcazar kurtarıldı. Bir gün önce kaleyi kuşatan ve şimdi çevredeki evlerde kuşatılanlar teker teker öldürüyorlardı. Artık tehlikede olan başkentin kendisiydi. Bütün dünya Madrid'in düşmesini ve korkunç cezalara çarptırılmasını bekliyordu.

TOLEDO'YA YÜRÜYÜŞ
(ağustos-eylül 36)

YILGI

Askeri ayaklanma her yanda, cumhuriyetçi askerlerin ve subayların tutuklanması, öldürülmesi ya da alelacele yargılanıp kurşuna dizilmesiyle başlamıştı (19). Böylece başlatılan "temizlik" hareketi, sorumlu sendikacı, işçi partili ya da sadece cumhuriyetçi sayılabilecek kişilerin sorgusuz sualsiz

öldürülmesiyle birlikte yürütüldü (20). Burada da paseo kuraldı, şu farkla ki kimse sonunun gelmesini istemeyecekti. Çünkü bunu örgütleyen requete'ler ve falanjistler kamu düzenini koruyanların başındaydılar. Tutukluların öldürülmesi günlük bir olay, her zaman tıklım tıklım dolu olan cezaevlerinde yer açmanın tek yolu gibiydi(21). Düşmanı yok etme iradesi, karşı saftaki gibi, açıktı. Cumhuriyetçilerde bu irade yoğun, açık, kendiliğindendi. Burada örgütlüydü ve yönetiliyordu, en yüksek din adamları dahil herkes tarafından doğrulanıyordu. "Çağdaş canavara, Marksizm ya da Komünizme, bütün sapmaların simgesi olan yedi başlı canavara karşı İspanya'nın yarısını silahlandıran babalarımızın Tanrı'sına beslenen aşktır" açıklamasını yapan Toledo baş piskoposu gibi (22). Bütün milliyetçi kesimde süren "beyaz yılgı" üzerine açık seçik bilgiler edinmek için aylarca beklemek gerekecekti. Darbeci ordunun, ele geçirdiği yerlerde düzeni sağlarken baş vurduğu yöntemler daha iyi biliniyordu: Savaş muhabirlerine cezaevlerini göstermek yasaktı tabii, ama cepheye gitme izni veriliyordu. En ilkel kabilelerden seçilen Faslı askerler gemi azıya almıştı. Kadınların ırzına geçiyorlar, erkekleri hadım ediyorlardı, bu da Brasillach ve Bardèche'in gözünde "neredeyse dinsel sayılabilecek türden bir tören"di. Ama öbür birliklerin de onlardan aşağı kalır yanları yoktu: Kadınlar genelleştirilmiş bir sadizmin en gözde kurbanlarıydı; yalnız kirletilmekle kalmıyor, sistemli bir biçimde küçük düşürülüyor, saçları kırpılıyor, kırmızıya boyanıyor, hintyağıyla içleri boşaltılıyordu. General Queipo de Llano bundan kıvanç duymaktaydı. 23 temmuz günü Sevilla Radyosundan şu açıklamayı yapıyordu: "Kızılların karıları öğrendiler ki, askerlerimiz gerçek erkeklerdir, hadım edilmiş milisler değil; tekme atmak ve anırmak onları kurtarmaya yetmeyecektir. (23)."

Uluslararası basın, çoğunluk darbecilere yakınlık duyan muhabirlerin verdikleri örneklerle dolup taşıyordu. 23 temmuz tarihli Paris-Soir'da Bertrand de Jouvenel, Escamez koluna bağlı requete'lere karşı Alfera'yı koruyan demiryolcuların öldürülmelerini anlatıyordu (24). Milliyetçilerin Badajoz'a girişlerini gerçek bir kıyım izliyordu. Havas'ın özel muhabiri, katedralin içinde, hatta mmihrabın önünde ölüler bulunduğunu ve "büyük alanda, dizi dizi öldürülüp katedralin önüne sıralanan hükümet yanlılarının ölülerinin yattığını" bildiriyordu. Milliyetçi subayların tutukluları koruma-nın olanaksızlığıyla doğrulamaya çalıştıkları bu kıyımı, New York Times ve Temps gazetesi muhabirleri de anlatıyorlardı. Kaçmaya çalışan bir sürü insan Portekiz sınırından geri çevriliyor, kente getiriliyor ve orada öldürülüyordu. Temps muhabiri, 1200 kişinin öldürüldüğünden, hâlâ büyük alanda insanlar kurşuna dizilirken "içinde kasketlerin yüzdüğü kanla kaplı kaldırımlardan" söz ediyor. Bunun "çok sert bir yöntem" olduğunu kabul eden Brasillach şunları ekliyordu: "Her savaşçı kurşuna dizilmekteydi, çünkü, genel bir seferberlik olmadığına göre bir militan söz konusuydu (25)."

Yılgı, yığınların direncinin üstesinden gelmenin yoluydu. Darbeyi

yönetenler böyle düşünüyorlardı daha doğrusu. 30 temmuz günü, general Franco, New Chro nicle'den bir gazeteciye, gerekirse "İspanya'nın yarısını kurşuna dizdirmeye hazır olduğunu" belirtiyordu. 18 ağustos günü, Queipo de Llano, "Endülüs'teki ailelerin yüzde sekseni yas içinde, daha da sert yöntemlere baş vurmaktan çekinmeyeceğiz," diyordu Albay Bareto da Toronto Star muhabirine şu açıklamayı yapıyordu: "İki milyon marksisti öldürdüğümüzde düzeni sağlamış olacağız."

Milliyetçilerin her saldırısında köylülerin yığınlar halinde kaçması komutanların amaçlarına ulaştığını ve askerlerinin büyük bir korku yarattığını gösteriyordu gerçekten. Delaprêe'nin bir haberi, "domuzlarını ve keçilerini itip kakarak götüren; kadınları, çocuklarını sürükleyen" Estremadura köylülerinin bu "büyük göçünü" anlatıyordu (26). Bu yıkılmış kalabalıkta, yine de, erkekler, "kısa gömlekli, geniş şapkalı, yanık yüzlü köylüler", hemen bir tüfek istiyorlardı. Bir tüfek edindiler mi de ne yemek yerken, ne de uyurken bunu bırakıyorlar ve yeniden savaşa dönüyorlardı. Çünkü yılgı geri de tepen bir silahtır: Yollarda kaçışan on binlerce kişiydiler, yine de bir o kadar işçi, köylü ve aydın savaşmak için silaha sarılıyorlardı, nasıl olursa olsun ama savaşmak için. Bu umutsuz direnme, yolu kesme, yenme isteği karşısında bütün kaygılar ve önceki istekler silinip gitmiş gibiydi. Üstün bir eğitim görmüş ve üstün bir biçimde donatılmışa benzeyen savaş makinesinin karşısına en az onun kadar etkili bir başka makineyi çıkarmak için her şeye hazır binlerce kişiydiler: "Disiplin", "tek komutanlık" parolaları ilgi görmeye başlıyordu. Ne pahasına olursa olsun savaşmak ve dayanmak gerekliydi. Her şeyden önce, ölmemek için, otorite çokluğundan ve iktidar anlaşmazlığından doğan kargaşalığa son vermek, disiplini sağlamak, bir yüksek komutanlık kurmak, milisleri hayatî görevleri olan savaşa alıştırmak zorunluydu.

YEDİNCİ BÖLÜMÜN DİP NOTLARI

(1) Ancak "temizlik" hareketiyle uğraşanlar, siyasal milisler ve özellikle Falanj'a bağlı olanlardır.

(2) Catalogne 36-37, s. 18-19'dan.

(3) J.-R. Bloch, adı geçen eseri, s. 127.

(4) Peirats'dan alınma, cilt I.s. 221.

(5) Koltsov'a göre, Durruti şu açıklamayı yapmıştı Trueba'ya: "Bütün İspanya'yı alın, ama Saragossa'ya dokunmayın: Saragossa harekâtı bana aittir." (adı geçen eseri, s.45). Bütün gruplar aşağı yukarı bu hava içindeydi.

(6) Delaprée, adı geçen eseri. s.77.

(7) Cérisse, adı geçen eseri, s. 189.

(8) 2. Kitap, İkinci Bölüm'e bkz.

(9) 2. Kitap, İkinci Bölüm'e bkz.

(10) Ayrıca İspanyol hükümeti, dış ülkelerde iç savaşa karışılmamasına karşı olan kamuoyunu harekete getirmek için hiç bir şey yapmamıştı. Kendi adına konuşan sosyalist Los Rios, Léon Blum'un istifa etmemesi ve iç savaşa karışılmamasının önderliğini yaparken iktidarda kalması üzerinde diretmişti. (2. Kitap, Birinci Bölüm'e bkz). 9 ağustos günü, Başbakan Giral şu açıklamayı yapacaktı: "İspanyol hükümeti, sürdürdüğü savaşta, açık ya gizli, doğrudan ya da dolaylı, şu ya da bu yana yardım eden hiç bir yabancı müdahale istememektedir."

(11) Beşinci Bölüm'e bkz.

(12) Kuşatmalar dönemidir bu gerçekten. Oviedo, Toledo, La Cabeza kuşatmalarına İrun ve ardından San Sebastian kuşatmaları eklenecektir.

(13) Yarbay Ortega, 25 ağustos gününden başlayarak "insalcıl kaygılarla," aralarında Fransa'ya sığınacak olan Romanones kontunun da bulunduğu birtakım rehineleri salıverecektir.

(14) C.N.T. yöneticilerinin Bask yetkililerine karşı olan direnmenin öncülüğünü yaptıkları sanılmamaktadır. 14 eylül günkü Paris-Soir gazetesinde, Leroy, yanında komünist Larranaga'nın bulunduğu vali Ortega'yı, C.N.T. sorumluları Gesgobu ve Orthiano'yla karşı karşıya getiren dramatik görüşmeyi anlatıyor: Bu görüşmelerden boşaltma kararı çıkacaktır. C.N.T. sorumlusu Galo Diez, (Dans La Tourmente, s. 30) şunları yazıyor: "San Sebastian boşaltmasının, bu denli kısa zamanda yapılanların en dingini, en düzenlisi ve en etkilisi olduğunu söyleyebiliriz." Boşaltmanın sorumluluğunu kabul etmektir bu. Ancak Bask milliyetçilerini, "kilisenin zenginlikleri"ni ve "fabrikalarda, atelyelerde ve ticaret evlerindeki yararlı şeyleri" darbecilere bırakmakla suçlamaktadır. Bu konuda söyledikleri şöyledir: "Arkadaşlarımız bunları yok etmek istediklerinde, elde silah karşı çıktılar ve bir kardeş kavgasından kaçınmak için boyun eğmek zorunda kaldık."

(15) Cérisse, 14. Madrid Terciosu garnizonunda 650 sivil muhafız, 150 asalto, on iki kadar subay... ve sekiz askerî okul öğrencisi bulunduğunu belirtiyor.

(16) Bu konuda Massis ve Brasillach'ın Les Cadets de l'Alcazar adlı kitabına bkz. Yazarlar, örneğin şu dramatik olaya değiniyorlar: *26 temmuz günü, milisler*, albay Moscardo'ya telefon edip teslim olmazsa oğlunu kurşuna dizeceklerini söyleyerek gözdağı veriyorlar. Moscardo bunu kabul etmiyor ve oğlu kurşuna diziliyor. Matthews'un tanıklığına ve bu işle ilgisi bulunan çeşitli olayların karşılaştırılmalı eleştirisine dayanarak, Pedro İsasi, El Socialista gazetesinde (26 Eylül 1957) olayın tepeden tırnağa uydurma olduğunu yazıyor ve genç Moscardo'nun Montana saldırısı sırasında öldüğünü söylüyor. Buna karşılık, ailesinin hep özgür olduğunu da ekliyor. Ayrıca Alcazar'ın dışarıyla telefon bağlantısının da 22 temmuz gününden beri kesik olduğunu belirtiyor. Matthews, The Yoke and the Arrows adlı kitabının ingizce baskısında, genç Moscardo'nun Montana saldırısı sırasında öldüğünü belirtirken yanılgıya düşmüş olduğunu kabul ediyor. Hugh Thomas, çeşitli tezleri karşılaştırdıktan ve birçok tanığı sorguya çektikten sonra milliyetçi tezin doğru olduğu sonucuna varıyor (The Civil War in Spain, s. 203).

(17) Kalenin et stoku, kuşatmayı yaşayanlardan birine göre, (30 eylül tarihli Paris-Soir gazetesinden) 98 at ve 12 katırdan oluşuyordu.

(18) Tüm milliyetçi tarihçiler içinde, Franco'nun girişimini tek onaylayan Aznar'dır. Geri kalan hepsi Alcazar üzerinden dolaşmanın Madrid'in ele geçirilmesine engel olduğu görüşündedirler.

(19) Madrid'de yarbay Carratala'nın, Valladolid'de general Molero'nun adını verelim. Daha sonra kurşuna dizilecekler arasında general Batet - Katalonya'daki 34 ayaklanmasını bastıran kişi-hava generali Nunez del Prado, daha sonra da Saragossa'da general Salcedo, general Corridad Pita, general Romerales ve general Campis bulunmaktadır. Bu da bütün ordunun darbecilerle birlik olmadığının kanıtıdır.

(20) Bu konuda, Peirats'ın sözünü ettiği Madrid barosu avukatlarının muhtırasına bkz. Clérisse de bunu doğrulamaktadır.

(21) Bahamonde, Jean de Pierrefeu.

(22) Louis - Martin Chauffier, Rébellion et Catholicisme'de milliyetçiler tarafından yapılan baskılardan çeşitli örnekler vermiştir: Yakılan tapınaklar kurşuna dizilen papazlar gibi...

(23) V. Alba tarafından, adı geçen eserinin 331. sayfasında sözü edilmekte.

(24) Journal ve Paris-Soir'da çıkan, Endulüs'ün işgali sırasında yığınlar halinde öldürülenlerle ilgili haberleri karşılaştırınız.B.de Jouvenel ve Leroy'a gore, her köyde, arenalar ölülerin yığın yığın gömüldüğü çukurlara dönüşmüştü. Triana "el bombası ve bıçakla" temizlenmişti. Ardından rehinelerin öldürülmesi geldi, ölüler günlerce sergileniyordu. Henry Danjou'nun, lejyonerlerin Merida'ya saldırısı ve burayı koruyan militan işçilerin, özellikle de Komite'nin ruhu Anita Lopez'in öldürülmeleriyle ilgili röportajına bkz.

(25) Basında çıkan bu yazıların uluslararası kamuoyunda yol açtığı heyecan çok büyük olacaktı. Gelecekte, milliyetçi kesimde sansür çok daha sıkı tutulacak ve baskıyla ilgili pek az haber ya da belge sızacaktı. Pathé-Nathan film operatörü Robert Bru, Badajoz'un fotoğraflarını Fransa'ya iletmekle suçlanıp tutuklanacaktı.

(26) Delaprée, adı geçen eseri, s. 89.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

DEVRİMCİ İKTİDARIN TASFİYESİ

Badajoz, İrun, Talavera, Toledo, devrimciler için felâket anlamına gelen bir yaz harekâtının aşamaları, aynı zamanda da bu askeri başarısızlıkların büyük ölçüde sorumluluğunu taşıyan bir iktidar çiftleşmesinin mahkûmiyetiydi. Savaşmak için tek iktidar gerekiyordu. Komitelerin ve Devletin iktidarı arasındaki ikilik savaşın yönetilmesine karşı bir engeldi. 1936 sonbaharında tek sorun, bu iki iktidardan -cumhuriyetçi ya da devrimci- hangisinin üstün geleceğiydi.

KOMİTELER VE SOVYETLER

Her kademede "konsey tipi savaş organları, ardından consejos, comites ya da juntas adını verdikleri iktidar organları yaratırken. İspanyol işçileri ve köylüleri, bilmeden kendilerine göre ve kendilerine özgü bir biçimde yüzyılın işçi ve köylü devrimlerinin geleneğini, "İşçi, Köylü ve Asker Konseyleri"ni 1905 ve 1917 Rus devrimlerinin Sovyetlerini, 1918-1919 Alman devriminin Rate'lerini benimsemişlerdi(1).

İspanyol işçi sınıfının geleneksel bölünmüşlüğü, 19 temmuzun ertesinde, devrimci iktidarın ilk örgütlenme biçiminin partiler ve sendikalar arasındaki anlaşmalar sonucu ortaya çıkışını çok iyi açıklıyor. Yine de Komiteler, o durumlarıyla, görmüş olduğumuz gibi, ilk günlerde çeşitli örgütlerin temsilcilerinin toplamından çok daha fazla şey ifade ettiklerini ortaya koymuşlardı. Birer irtibat komitesinden öte, binlerce militanın devrimci iradesinin dile getirilmesi olmuşlardı ve de bu siyasal bağlılıklarının dışındaydı. Bunun en iyi kanıtı, ilk haftalar Komitelerine karşı çok daha uysal davranan birçok militanın, kendi partilerinden aldıkları talimata karşı çıkmaları ya da kayıtsız kalmalarıydı. Ama böyle bir durum sonsuza dek süremezdi. Komitelerin gerçek sovyetlere dönüşebilmeleri için, şu ya da bu anda örgütlerin -atanan ya da seçilen- temsilçilerinden kurulu olmayı bırakıp, tepede yapılan anlaşmaların değil de çoğunluk yasasının demok-

ratik bir biçimde geçerlilik kazandığı, seçimle iş başına gelen ve değişebilecek organlar halini almaları gerekirdi. Oysa bu durum İspanya'nın hiç bir yerinde görülemedi. İspanyol işçi ve köylüleri kendiliklerinden seçtiler Komitelerini. Ama yine aynı kendiliğindenlikle bu Komiteleri partilerin ve sendikaların koruyucu kanadı altına soktular. Oysa Devletin yıkılması sonucunda otoriteyi ve gücü ellerine geçiren partilerle sendikalar, bunu yeni bir organa bırakma kararında değillerdi hiç.

Hiç bir parti ve sendika, Hükümet-Komite'ler iktidarının ve de bunların sovyetlere dönüştürülmesinin savunuculuğunu yapmıyordu. Merkez Komitesinden söz eden Santillan, şöyle yazıyor: "Görevini daha iyi başarması için onu takviye etmek, desteklemek gerekirdi. Çünkü kurtuluş herkesin gücü demek olan onun gücündeydi." Ve ardından başarısızlığa uğradığını itiraf ediyor: "Durumu bu biçimde yorumladığımızda, kendi dostlarımızla yoldaşlarımız karşısında yalnız kaldık (2)." Rus devrimini yakından bilen Andres Nin, Komitelerin sovyetlere dönüşemeyeceğini, çünkü İspanya'nın sovyetlere gerek duymadığını belirtiyor (3).

Böylece, Komiteler,ayaklanan halk yığınlarının doğrudan sözcülüğüne dönüşemedikleri için yavaş yavaş devrimci kuruluşlar olmaktan çıkacaklardı. İlk devrimci günlerden ve sokaktaki silahlı emekçiler tarafından gerçekleştirilen doğrudan iktidardan uzaklaşıldıkça, içlerinde işçilerin ve köylülerin eylemlerinin daha az kendini duyurduğu, tam tersine parti ve sendika örgütlerinin etkilerinin önem kazandığı "Uzlaşma Komiteleri" haline geldiler yeniden.

Bu nedenle, 1936 sonbaharında ortaya çıkan biçimiyle, devrim sırasında ve iç savaşa karşı koymak için iktidar sorununun çözümlenmesi, sonunda partilerle sendikalara kalacaktı. Hangi otorite ötekinin yerini almalıydı? İktidar kimde olmalıydı? Memurları, yargıçları, polisi, ordusu, tek kelimeyle yeniden kurulacak devlet mekanizmasıyla Halk Cephesi hükümeti mi? Ya da bölgesel ve yerel Komiteleri, Fabrika Konseyleri, savaşçı milisleri, Soruşturma Komisyonları, Denetim Devriyeleri, Devrimci Mahkemeleriyle bir Konseyler ve Komiteler hükümeti mi? Gücünü, şubat ayında liberal Halk Cephesi programıyla seçilen Meclis'ten alan, özel mülkiyete saygılı olunmasına dayalı bir hükümet mi? Ya da değişik yanlarıyla, "otoriter" ya da "mutlak özgürlükçü" bir sosyalizmi gerçekleştirmek gibi devrimci bir görevi amaçlayan, gücünü Konseyler ve Komitelerden alan bir hükümet mi?

ULUSLARARASI ORTAM

Devrim sorununun ta kendisiydi söz konusu olan? Devrimi sürdürmek gerekli miydi, değil miydi? Durdurmalı mıydı devrimi, yoksa durdurmamalı mıydı? Başlangıçta, bu tür sorunlar üzerindeki önemsiz görüş ayrılıkları,

çabucak uzlaşma tanımaz çekişmelere dönüştü. Ne pahasına olursa olsun devrimin sürdürülmesi, savaşın yitirilmesi tehlikesini taşıyordu. Devrimi durdurma iradesi, dosdoğru devrimle savaşılmasını ve böylece iç savaş verilerini tümüyle değiştirme zorunluluğunu birlikte getiriyordu.

Oysa 1917-19 yılları arasında Rus devrimine uygun düşen uluslararası kuvvet dengesi, 1936 yılında İspanyol devrimine uygun düşmekten uzaktı. Sovyetler Birliği dünya devrimci hareketinin yöneticisi olmaktan çıkmıştı. Stalin'in eski bolşevik liderleri temizlemeye başladığı, bir dizi yargılama ve temizlik hareketiyle uluslararası komünist hareketin başını uçurduğu dönemdi bu. On yıldan fazla bir süreyle işçi devriminin tehdidi altında yaşayan Almanya, şimdi işçi hareketinin, partilerin ve sendikaların,nazizmin demir ökçesi altında ezildiğini görüyordu. Mussolini'nin faşist rejimini İtalya'da tartışan yoktu. Doğu Avrupa'da yakın gelecekte hiç bir devrimci perspektif kalmamıştı. İngiltere çok dengeliydi. 1936 haziranının büyük grev dalgasının sona erdiği Fransa tek istisnaydı. Ama sosyalist Leon Blum'un Halk Cephesi hükümeti, bu grev dalgasını kesinlikle önlemiş gibiydi. 36 haziranında "her şeyin mümkün olduğunu" söyleyen ve İspanyol işçi sınıfının eyleminde Fransa'da da izlenmesi gerekli bir devrimci örnek gören ihtilalci sosyalist Marceau Pivert'e (4), Fransız komünist partisi genel sekreteri Maurice Thorez, her şeyin mümkün olmadığı ve hedefe varılınca bir grevi sona erdirmeyi de bilmek gerektiği karşılığını vermişti. Ilımlılık önerenlerin görüşlerinde Hitler tehdidi ağır basıyordu. Ne S.F.İ.O 'nun (Fransız sosyalist partisi), ne de komünist partisinin,işçi kanadını oluşturdukları Halk Cephesi'nin "radikal sosyalist" eğilimli programının sınırlarını aşmaya razı gelmeyecekleri açıktı. Yakın bir gelecekte, bu partilerin tabanlarını oluşturan yığınlar tarafından aşılmaları da akla yakın gelmiyordu. Fransa'da C.N.T.-F.A.İ. gibi P.O.U.M. gibi, İspanyol hareketinde önemli rol oynayan siyasal partilerin ya da sendikaların benzerleri yoktu. Fransız işçi hareketi, İspanyol devrimine duyduğu yakınlığı her biçimde gösterecekti. Ama önemli noktalarda pek birbirinden değişik görüntüler sunmayan le Populaire, l'Humanité, Paris-Soir (5) gibi gazeteler aracılığıyla tanıyordu bu devrimi.C.N.T'nin ve P.O.U.M.'nin Fransa'daki dostları, Halk Cephesi'nin büyük basın organlarına ya da dev gazetelere, şiddetle birbirlerinin önüne dikilen küçük örgütlere bağlı, zaman zaman açılıp kapanan gazetelerin ve özel dergilerin dağınık propagandasıyla karşı çıkıyordu. İspanyol devrimcileri kendilerini yalnız hissetmekteydiler.

Bu yalnızlığı gözüpek bir devrimci politikayla giderebilme olanaklarına sahip bulundukları konusunda sonsuza dek tartışılabilir kuşkusuz (6). Troçki'yle birlikte, İspanyol devriminin dünya çapındaki kuvvet dengesini altüst edebilme olanağı yarattığı ve yenilgisinin de İkinci Dünya Savaşının patlamasına yol açtığı düşünülebilir (7). Gerçek şu ki, yalnızlık duymaları, pek çoğu devrimin sürdürülmesinden vazgeçen İspanyol devrimcilerinin

tutumunu belirleyen ögelerden biri olmuştu... Çünkü iç savaşa karışmama politikasının nedenlerinden biri - hem de en önemli nedenlerinden biri - İngiliz ve Fransız kapitalistlerinin İspanya'daki çıkarları konusunda ve uzun vadede kendi ülkeleri için duydukları kaygılardı (8). Londra ve Paris, epey temkinli davranarak, demokratik ve cumhuriyetçi bir İspanya'yı desteklemeyi düşünebilir, ama devrimci bir İspanya'yı desteklemeyi düşünemezlerdi. İspanya'da anarşistler dahil herkes bunun bilincindeydi. Neden ya da bahane, görüşün ağırlığı büyüktü: Muhtemel destekleyicileri ürkütmemek gerekiyordu. Sovyetler Birliği'nin politikası da aynı yönde işleyecekti: İspanya iç savaşı, Moskova'nın gözünde, ne pahasına olursa olsun, Sovyetler Birliği'ni yalnız bırakma ve onu batı demokrasilerinden koparma fırsatını vermemeliydi. Stalin'in, anarşistler ve P.O.U.M. bünyesinde birleşen ayrılıkçı komünistler gibi bazı yöneticilerini komünist partisinin işçi sınıfı üzerindeki tekeline karşı çıkabilecek en büyük düşmanları saydığı bir devrimci hareketi desteklemek için fazla istek duymadığını da eklersek, Sovyetler Birliği'nin, iç savaşa karışılmamasından yana olan ülkelerin kurdukları Komiteye daha başlangıçta katılmakta hiç bir güçlük çıkarmamasının nedeni anlaşılır.

Kuşkusuz, uluslararası ortam her şeyi açıklamaya yeterli değildir. Ama 1936 temmuzunda darbeci generallerle silahlanan emekçiler arasında yamyası olan İspanyol küçük brujuvazisinin güçsüz cumhuriyetçi partisinin büyük bir hızla Devletini yeniden kurmayı başarmasını bir tek bu açıklar. Çünkü cumhuriyetçi Devleti yeniden kuranlara, sosyalistlere, komünistlere ve geniş ölçüde, anarşistlere, Komitelerin ve kamulaştırmaların devrimine karşı İspanya'nın saygılığından, özel mülkiyete ve parlemanter biçimlere saygı gösterilmesinden yana en etkili görüşleri sağlayan uluslararası ortam olmuştur.

CUMHURİYETÇİ DEVLETİN YENİDEN KURULMASINDAN YANA OLANLAR

Cumhuriyetçi devlet adamları, kendi savaşları olması gereken bu savaşı yürütecek yetenekten yoksun görünmekteydiler gerçekten. Giral hükümetini oluşturanlar hep aynı kişiler, Casares Quiroga'nın, ardından Martinez Barrio'nun kurduğu hükümetlerde görev alan bakanlardı. Bunların devam etmeye, bir yasallık görünüşünü yaşatmaya çalıştıklarını görmüştük. Ama otoritelerini kabul ettirecek güçten yoksundular ve devrimci birliklere söz geçirebilmekten çok uzaktılar (9).

Bir tek işçi yöneticileri, hükümete katlandıkları ölçüde, yitip gitmesini önlemekteydiler. Bir tek onlar, prestijleriyle, yasal bir hükümete yeniden otorite sağlayabilirlerdi. Prieto bunu çok iyi anlamıştı. Devrimden önce olduğu gibi devrim sonrasında da, İspanya'nın önünde uzun bir normal kapitalist gelişme dönemi bulunduğundan kesinlikle emindi. "Devrimci

aşırılıklar," onun gözünde, ülkenin geleceğini gitgide daha büyük bir tehlikeye atmaktaydı. Prieto'ya göre tek gerçekçi iş, güçlü bir orduya dayalı bir cumhuriyet rejiminin yeniden kurulmasıydı. Generallere ve müttefiklerine karşı Londra ve Paris "demokrasilerinin" yardımını bir tek kendisi sağlayabilirdi. El Socialista' da yazdığı gibi: "Bazı demokrasilerin İspanyol devrimiyle ilgili değerlendirmelerinin değişeceğini umuyoruz, çünkü, şimdilik bizi hiç bir olumlu çözüme götürmeyen devrimci hızın arttırılmasıyla bu yardım olanaklarının tehlikeye düşürülmesi, acı bir olay, gerçek bir trajedi olacaktır." Batı'nın dostluğunu koruma kaygısı, onu, 2 eylül tarihinde Havas ajansı muhabiriyle yaptığı görüşmede şu açıklamayı yapmaya itmekteydi: "Fransız hükümetinin iç savaşa karışılmamasıyla ilgili önerilerin öncülüğünü yapmasına sevindik."

Gerçek bir sandalyesiz bakan olan Prieto, yine de durumun ciddiliğini ilk fark eden kişiydi. 26 ağustos günü Kolstov'la yaptığı görüşmede, hükümetin güçsüzlüğünü açık yüreklilikle kabul etmekteydi. Devrim öncesinde olduğu gibi, sosyalistlerin hükümet sorumluluklarına katılmaları gerektiğini düşünmekteydi. Ama yığınlar öyle bir duruma gelmişti ki, hiç çekinmeden, eski düşmanı Largo Caballero'nun yönetiminde bir hükümet kurulmasını önermeye kadar gidecekti. Çünkü halkın gerekli olan güvenini kazanabilecek ada ve prestije sahip tek kişiydi Caballero. "Onunla ilgili görüşümü herkes bilir. Kurnaz geçinmeye çalışan bir budaladır. Düzenli bir bürokrat gibi görünmeye çalışan bir bozguncu, bir karıştırıcıdır. Her şeyi ve herkesi yıkıma görtürebilecek bir adamdır. Yine de bugün, yeni bir hükümetin başına getirilebilecek tek kişi ya da hiç değilse tek yararlı addır."

Böyle bir hükümete katılmaya, Caballero'nun yönetiminde çalışmaya hazır olduğunu belirtirken, şunları da söylemekteydi: "Ülke için başka çıkış yolu yoktur. Ülkeme yararlı olmak istiyorsam benim için de başka çıkış yolu yoktur (10)." Her zaman durumu açıklığıyla gören ve kötümser olan Prieto, birkaç gün sonra Alvarez del Vayo'ya, bir Largo Caballero hükümetinin rejimin "son kozu" olduğunu açıklayacaktı (11).

İşçi hareketi safında, ılımlılığın ve cumhuriyetçi rejime bağlılığın savunuculuğunu yapan bir tek Prieto ve dostları değildi. İspanyol komünist partisi ve ona bağlı olan P.S.U.C. - sosyalist parti gibi bir iç muhalefetle karşı karşıya bulunmadıklarından, hareketlerinde daha özgürdü bunlar- çoğunluk, hatta sosyalistlerden önce, daha da açık seçik bir tutum takınmışlardı (12). 19 temmuzdan sonra, militanlarının çoğunluğu, Hükümet-Komitelerin eylemlerine katılarak ve bu eylemleri de destekleyerek devrimci akımı izlemişlerdi. Ama bu partilerin yönetimleri, tersine, Devleti korumak için yapılan bütün cumhuriyetçi girişimleri desteklemişlerdi. Valencia'da komünist partisi, Martinez Barrio'nun Cuntasına karşı çıkan Halk Yürütme Komitesini kınamıştı. Barcelona'da Companys'i C.N.T.'ye karşı direnişe itmeye çalışan, sonra da Merkez Komitesi'ni tasfiye etmek

için ağustos başında kurulan Casanovas hükümetine katılan P.S.U.C lideri Comorera'ydı. Komünist partisi yönetimi bu politikayı gizlemiyordu üstelik. Ordunun Giral tarafından yeniden kurulması girişimini onaylamış, bu konuda bir muhtıra yayınlamıştı.

Uluslararası komünist basın bu politikayı ilk anda anlamamıştı her zaman. 22 ağustos tarihli Daily Worker "kızıl milis"in zaferiyle" İspanyol sovyet hükümeti"ne doğru yol alındığını belirtiyordu. Ama kısa sürede yön değiştirildi. 3 ağustos günü, l'Humanité gazetesi, İspanyol komünist partisinin isteğiyle "İspanyol halkının bir proletarya diktatörlüğünün kurulması için çalışmadığını ve tek hedefinin özel mülkiyete saygılı kalınarak cumhuriyetçi düzenin korunması olduğunu yazdı.

8 ağustos günü, Jesus Hernandez şu açıklamayı yaptı: "Bugün İspanya'da proletarya devriminden söz edemeyiz, çünkü tarihsel koşullar buna olanak tanımamaktadır... İşçi gibi, belki ondan da fazla sıkıntı içinde bulunan küçük sanayii korumak istiyoruz." Komünist partisinin amaçları genel sekreteri José Diaz tarafından açık bir biçimde saptanmıştı: "Geniş toplumsal içeriği bulunan bir demokratik cumhuriyet uğrunda savaşmaktan başka şey istemiyoruz.Bugün için ne proletarya diktatörlüğü, ne sosyalizm, sadece faşizme karşı demokrasinin verdiği savaş söz konusu olabilir (13)."

Bu kesin tutum, yine de durumu etkileyebilmekten uzaktı. O yaz aylarında, ne komünist partisi ne de P.S.U.C. olaylarının akışı üzerinde gerçekten etkili olabilirlerdi.

SOLDAKİ SOSYALİSTLER YOL KAVŞAĞINDA

Largo Caballero ve dostlarının iktidar sorunu konusundaki düşünceleri, Prieto'nun ve komünist partisininkilerden daha bulanıktı: Nisan ayında, Araquistain'in etkisiyle benimsenen Madrid sosyalist grubu programı, gördüğümüz gibi, İspanya'da sosyalizmin kurulmasının ancak "proletarya diktatörlüğü" aracılığıyla gerçekleşebileceğini belirtiyordu. Ama, sosyalistlerin gözünde Ruslara özgü bir örgüt biçimi olan sovyetlerin kurulmasına karşıydılar (14) ve nisan ya da mayısta olduğu gibi, temmuz ve ağustos aylarında da dizginlerini Prieto'nun sıkı sıkı tuttuğu bir sosyalist parti aracılığıyla "proletarya diktatörlüğü"nü nasıl gerçekleştirmeyi umduklarını açıklamıyorlardı.

Biçimsel bölünme engellenmişti, ama yine de gerçekti. U.G.T. ve Claridad gazetesi aracılığıyla, Largo Caballero, sosyalist parti politikasından farklı olan kendi politikasını yürütüyordu. Claridad Giral'ın seferberlik kararnamelerini sert bir dille eleştiriyor, bunlara karşı Lenin'in "halkın silahlandırılması" tezlerini çıkarıyor, savaşı devrimden ayırmak isteyenleri kınıyor, Mundo obrero gazetesini yerden yere vuruyor, komünist partisini gericilere sığınak ve korunma sağlamakla suçluyordu. Yine de, bu muhalefet

çok ileri gitmedi: 23 temmuz günü, Largo Caballero, Carlo Reichmann'a, "sırf sosyalistlerden oluşan" bir hükümet kurulmasının ancak darbecilerin yenilgiye uğratılmasından sonra gündeme alınabileceğini açıkladı, Cephedeki milislere yaptığı günlük ziyaretler gibi U.G.T.'deki eyleminde de, hükümetin eleştiriler yapan bir müttefiki gibi görünüyordu. Bütün ülkede kendisini destekleyenlerin Hükümet-Komitelere katıldığı bir sıra, C.G.T.'nin çok güçlü genel sekreteri olarak kalmaktan başka isteği yok gibiydi.

Ama ağustos ayındaki yenilgiler bu tutumu çok değiştirdi. Etkililik sorunu, iktidar sorunu onun da sorunu olmuş gibiydi. 27 ağustos günü, görüşlerini Koltsov'a açıklayacaktı. Darbecileri yenme iradesinden bile yoksun olmakla ve "yeteneksiz, aptal, tembel kişilerden"kurulmuş bulunmakla suçladığı Giral hükümetinin hoşgörülü tutumunu belirlemeye yeterli sertlikte söz bulamıyordu. "Bütün halkçı güçler, hükümetin dışında sosyalist ve anarşist sendikaların çevresinde birleşmiştir... Halk milisleri hükümeti dinlememektedir, durum biraz daha böyle giderse,milisler iktidarı ellerine alacaklardır." Bundan böyle bu perspektiften eleştirecektir, bir zamanlar kendisinin de yanaşmamış olduğu şeyi: "İşçi partileri, en kısa zamanda bürokratları, çalışma bakanlığı sistemini, memurları tasfiye etmeli ve yeni devrimci yönetim biçimlerine geçmelidir. Halk yığınları bize ellerini uzatıyor, bizden bir hükümet yönetimi istiyor, ve biz, pasif kalarak bu sorumluluktan kaçıyoruz, hiç bir şey yapmıyoruz (15)."

Böylece, Largo Caballero'nun Rus gazetecisine söyledikleri arasında, Prieto'nunkine karşı olan başka bir hükümet kavramı belirleniyordu: Yasallıkla ve cumhuriyetçi Devlet biçimleriyle bağlarını koparan bir "işçi hükümeti" kavramı.

İKTİDAR KARŞISINDA ANARŞİSTLER

Anarşistler tarihte ilk kez böylesine önemli bir rol oynayacak durumdaydılar. Gerçekten de, hiç değilse Katalonya'da her şey onlara bağlıydı. Ama fikirlerinin toplumsal gerçekle karşılaşması çok sert olmuştu. En iyi baskı biçimi saydıkları Devlet'in kararlı düşmanı olan anarşistler, 1917 sovyetlerinden doğan Rus Devleti tipinde bir "işçi" Devletiyle bir "burjuva" Devleti arasında da en ufak ayırım yapmak istememişlerdi. Oysa, Cumhuriyet'in temmuz ayında yıkılışı, militanlarının kendiliğinden eyleme geçip bir yeni Devlet çekirdeği yaratılmasına katkıda bulunarak doldurdukları bir boşluk ortaya çıkmıştı. Bu çekirdek de Hükümet-Komiteler yönetimiydi. Savaşın gereklilikleri tartışılmaz bir biçimde emrediciydi: Bir hükümet gerekiyordu ve hiç bir anarşist özgür Komünler Federasyonunu ciddi olarak önermiyordu.

İspanyol anarşist hareketi ilkelerini ilk kez revizyondan geçirmiyordu.

1930'ların F.A.İ.'ci, kanlı ve gereksiz ayaklanma girişimlerine tepki olarak militanlarının yoğun bir biçimde şubat seçimlerine katılmaları, ilkelerine ve doktrinine aykırıydı ve safları arasında gelişmekte olan yeni bir reformcu akıma verilmiş önemli bir ödün oluşturuyordu. Bir bölgeden, bir yerden ötekine, F.A.İ. gruplarından C.N.T. sendikalarına, anarşistlerin tepkileri kesin sonucun alınacağı günlerde değişiklik gösterdi. Mardid'de, ayaklanmadan önceki haftalarda devrim için verilen savaşın öncülüğünü C.N.T. almıştı, bu arada Katalonya C.N.T.'si darbe tehlikesi karşısında Companys hükümetiyle işbirliğine girişiyordu. Devrimci günlerin ertesinde, anarşist yöneticiler sert tartışmalar yaptılar: İktidara geçecekler miydi, geçmeyecekler miydi? C.N.T. bölge Komitesinde, "anarşist diktatörlük anlamına gelen mutlak özgürlükçü komünizm şimdilik bir kenara itilip "işbirliğini içeren demokrasiye katılma" yanlısı Garcia Oliver tarafından savunulan tez üstün geldi 16).

Katalonya'daki çözüm - özerk hükümetin yanı sıra milis Komiteleri kurulması - zorunlu olarak, anarşistlerin ilkeleriyle o anın gereklilikleri arasında bir uzlaşmaydı. Oysa, gördüğümüz gibi, Merkez Komitesi kısa sürede ikinci bir iktidar oldu. Bu Komite'de sözü geçenler, başlıca kurullarında görev alanlar, en büyük sorumlulukları üstlenenler anarşistlerdi. Yerel Hükümet Komite'lerde de durum aynıydı. Bu gerçek C.N.T. yöneticilerinin açıklamalarını yalanlar gibiydi. Barcelona'da uzun süre devrimci de olsa her türlü Devlet biçimine ilke olarak karşı çıkmalarının, temmuz günlerinden sonra kendilerine bir itici güç sağlayan zafer atılımına dayanamayacağı sanılıyordu. Özerk hükümetin ayakta kalmasına temkinli davrandıkları için hoşgörü gösterdikleri, ama bu hükümetin "sessizce söndürülmesine" çalıştıkları sanılıyordu. Katalonya ve Aragon'daki cumhuriyetçi iktidarı tasfiye etmek için Saragossa'nın düşmesinden başka şey beklemedikleri tekrarlanıyordu.

Madrid'de, iktidarın bölüşülmesi sırasında, C.N.T. kendine önemli bir pay ayırdı: Kendi polisi, kendi "çeka"sı, cezaevleri, özellikle de gerçek bir bağımsız ordu olan kendi kolları vardı. Öbür parti ve sendikalarla işbirliği asgariye indirilmişti. Ama bu durum da uzayıp gidemezdi: Hükümetin yaşamaya devam etmesi, başkent üzerindeki tehlike, iktidar sorununu ortaya atıyordu. C.N.T Madrid şubesi C.N.T. ve U.G.T. temsilcilerinden oluşup cumhuriyetçi yöneticileri dışarda bırakan bir "Ulusal Savunma Cuntası" kurmasını önerdi. Yerel ve bölgesel kademede, "devrimci atılımın kendisi" olan benzer cuntalar, kurulmaması olanaksız görülen organismo aglutinante'yi, bağlantıyı sağlayacaklardı: Gerçekten de, Hükümet-Komiteler piramidinin tepesine, bunlardan esinlenen bir tek iktidar oturtulacaktı. "Demokratik ve burjuva hükümet biçimlerine" düşmanlıklarını sürdürürken anarşistler, anın gerekliliklerinin baskısı sonucu, hükümet adını taşımasa bile gerçek bir "işçi hükümeti" olacak örgütü kurmaya hazır gibiydiler.

Daha doğrusu, P.O.U.M.'nin, C.N.T.'nin gelişimi üzerine değerlendirmesiydi bu. Lenin'in proletarya diktatörlüğü üzerindeki fikirlerinden esinlendiğini söyleyen bu parti için, 1936 İspanya'sında bir demokratik burjuva hükümetine yer yoktu. İhtilâf faşizmle sosyalizm arasında yer almaktaydı. P.O.U.M. için artık bir Halk Cephesi hükümeti kurmak değil, "faşizme karşı savaşı sonuna dek götürmeye, değişik parti ve sendikaların kişiliğinde iktidarı bir tek emekçi sınıfına vermeye kararlı bir işçi hükümeti" kurmak söz konusuydu. 6 eylül günü Barcelona'da düzenlenen bir mitingde, Anderès Nin şöyle diyordu: "Proletarya diktatörlüğü işçi sınıfının iktidara geçmesi anlamına gelir. Katalonya'da, şimdiden proletarya diktatörlüğünün var olduğunu söyleyebiliriz." Demek ki, onların gözünde, bütün İspanya'da, Merkez Komitesi ve Halk Yürütme Komitesi benzeri bir "işçi hükümeti" kurulması söz konusuydu. Bu hükümet, her şeyden önce "yığınların atılımını" devrimci yasallığa dönüştürmek ve bu atılımı sosyalist devrim doğrultusunda yönetmek zorundaydı.

Bu nedenle P.O.U.M., C.N.T.'nin "devrimci içgüdü"sünün, geleneksel politika dışı kalma ve ilke olarak her türlü hükümete karşı olma eğilimine üstün gelmesi karşısında sevinç duyuyordu (17). Cuntalar parolası bu partiye göre, anın, savaşın ve devrimin gerekliliklerine cevap veriyordu: Cunta sözcüğünü ortaya atarken, anarşistler, P.O.U.M.'ye göre marksist iktidar kavramına doğru bir adım atmışlardı. Böylece, Largo Caballero'dan başlayıp C.N.T.'den geçerek Andrès Nin'e dek aynı iktidar kavramı ortaya çıkar gibiydi. Partilerin ve işçi sendikalarının devrimci hükümetinin iktidarı.

LARGO CABALLERO HÜKÜMETİNİN KURULMASI

Oysa, 4 eylül günü, kısa bir bildiri Giral'ın istifasını ve Largo Caballero başkanlığında yeni bir Halk Cephesi hükümetinin kurulduğunu açıkladı. Giral'ın kendisi, Azana'dan yerine U.G.T. genel sekreterini seçmesini istemişti. Resmi görüş buydu. Ama bir başka görüş Madrid siyasal ve sendikal çevrelerinde kulaktan kulağa dolaşıyordu(18).

Kökende, ayaklanmanın başlangıcında yitirilen, daha sonra milisler tarafından geri alınan sosyalistlerin kalesi Badajoz'un düşüşünün yarattığı heyecan vardı. Caballero'nun, Koltsov'a açıkladığı biçimiyle görüşleri C.N.T.'nin görüşleriyle birleşiyordu. C.N.T.-U.G.T. Ulusal Cuntası parolası -popüler bir parola - üzerinde, Madrid'de iki konfederasyon militanları arasında bağlantılar kuruldu. Daha sonra, Largo Caballero bu konuda sadece şöyle diyecekti: "Bazı çevrelerde, bakanlıkları ele geçirmek ve bakanları tutuklamaktan söz ediliyordu." Rabasseire'e ve Clara Campoamor'a göre, U.G.T. ve C.N.T. sorumluluklarının ortak bir toplantısı, "Hükümet Darbesini" gerçekleştirmek ve sosyalist partiyle komünistlerin F.A.İ.'nin, tabii C.N.T. ve U.G.T. temsilcilerinin Largo Caballero başkanlığında bir Cunta'yı iktidara

geçirme için geçici bir Komite kurmaları sonucuna vardı.

Bu haberi, Campoamor'a göre Komite sözcüsü Alvarez del Vayo'dan alan Azana, yasallığın sonu anlamına gelen bir şeye kefil olmayı reddetti ve istifa etme tehdidini savurdu. 24 ağustos gününden beri Madrid'de bulunan Sovyetler Birliği büyükelçisi Marcel Rosenberg'in araya girmesi Azana'nın istifasına aldırmamak niyetindeki Komite'ye engel oldu söylentiye göre.

Geçici Komite üyeleriyle yaptığı hararetli tartışmalar sırasında Sovyetler Birliği büyükelçisi Başkan'ın istifasına da yol açarak İspanyol diplomatlarının bütün silahlarını ellerinden alan, cumhuriyetçi İspanya'nın dostlarının "yasallık" görüşünü çürüten, dünyaya hiç bir cumhuriyetçi ve parlamanter güvencesi bulunmayan bir "kızıl" hükümet sunan darbecilerin propagandasına hak verir görünen bir davranışın uluslararası alandaki hesaplanamayacak sonuçlarını ortaya koydu. İki konfederasyon yöneticilerince tasarlanan "işçi hükümeti" yerine, Rosenberg, cumhuriyetçi bakanları da içine alan ve yasallıktan ayrılmadığı için Azana'nın desteklemekten başka şey yapamayacağı, Caballero başkanlığındaki bir Halk Cephesi hükümeti kurulmasını önerdi. Rosenberg'in öne sürdüğü söylenen görüşler güçlüydü: Büyük devletlerin İspanya iç savaşına karışmama konusunda bir antlaşma yapmaları "ihtiyarı"köşeye sıkıştırmıştı: 24 ağustosa kadar Berlin'in uzlaşmaz tutumunun Paris'in tasarılarını başarısızlığa uğratacağına ve İspanya'ya ablukadan kurtulma fırsatını vereceğine güvendiği anlaşılıyordu. Ama bu tarihten sonra iki çözümden birini seçmek zorundaydı. Ya devrimi sonuna dek götürmek, işçi hükümetini kurmak, iç savaşa karışmama kararıyla Fransa'daki Halk Cephesi'nin ve Sovyetler Birliği hükümetinin işledikleri "ihanet" suçunu ortaya atmak, bu ülkelerde hükümetleri aşacak karışıklıklara yol açmak, ama karşılığında çok geç olmadan, hiç bir dış yardım görmeme tehlikesini de göze almak gerekiyordu. Ya da bütün "siyasal güçler"i ortak bir savaş programı çevresinde toplamak vardı, bu da cumhuriyetçi biçimleri korumayı ve devrimi durdurmayı içeriyor, karşılığında Paris ve Moskova'dan maddi yardım sağlama yolunu açıyordu. Moskova'nın yardımı da çok kısa bir sürede gerçekleşecekti...

Largo Caballero seçimini yaptı. 1 eylül günü, Claridad gazetesi, Fransa'nın "İngiltere tarafından ustaca desteklenerek bazılarının sandığından daha etkili olduğunu" yazdı. "Gerçekten de, bir uluslararası savaş ancak faşizmin işine gelir ve bu tehlike şimdilik azalmıştır." Bir işçi hükümetinin başında iktidarı ele geçirmeye hazır olan Caballero, her yandan kendisine yapılan önerileri kabul etti: Yığınların güvenini sağlamış, cumhuriyetçi çerçevede kaldığı için dış yardım alabilecek durumda olan güçlü bir hükümetin-buydu söz konusu olan - başkanı olacaktı. Bunu yaparken, önce savaşı kazanmak amacıyla devrimi sürdürmekten - kendine göre şimdilik - vazgeçiyordu. Kişiliğinin, prestijinin ve eyleminin, örgütünün ağırlığının,

devrimci savaşın durdurulmasının hiç bir şekilde devrime karşı bir eylem başlangıcı belirlemeyeceğinin güvencesi olduğu inancındaydı.

Ama anarşistler yan çizdiler. "Halk yığınları," diye yazıyordu Solidaridad obrera, "yapısı burjuvaziye özgü olan kurumlarda bir arada kalmaya devam edersek kendilerini aldatılmış hissedeceklerdir." Antona'ya göre, C.N.T., her "hükümet" karşısındaki "baş kaldıran" tutumundan vazgeçemezdi. Bu nedenle hükümete katılmayacaktı, ama her bakanlık kademesinde kendisini temsil etmesi için bir komiser görevlendirerek hükümeti destekleyeceğine söz veriyordu. Largo Caballero, C.N.T. dışındaki Halk Cephesi hükümetini kurdu. Bu, Prieto'nun aylardan beri önerdiği ve Caballero'nun ilk tutumuyla uzlaşabilir saydığı hükümetti. Koltsov'a göre, "hükümet başkanlığı görevinin Caballero'ya verilmesini kabul etmek herkese çok güç geldiği halde (19)," bu çerçeve içindeki bütün istekleri yerine getirildi.

Böylece, Largo Caballero, istemiş olduğu gibi Başbakanlık ve Savunma Bakanlığı görevlerini birlikte elinde tutuyordu. U.G.T.'den iki dostu da kilit bakanlıklara getirilmişti: Galarza İçişlerine, Alvarez del Vayo da Dişişlerine. Prieto, Hava ve Deniz Bakanıydı: sosyalist dostları Juan Negrin ve de Gracia da Maliye ve Çalışma Bakanı. Komünistler, önce hükümete katılmak istemedikleri halde, ısrar eden Caballero'ya boyun eğmişlerdi: Uribe Tarım Bakanlığına, Hernandez de Milli Eğitime getirilmişti. Beş cumhuriyetçi hükümeti tamamlıyordu. José Giral yeni hükümette sandalyesiz bakandı, açıklamasına göre de bu, "yeni hükümetin eskisinin genişletilmişi olduğu anlamına geliyordu." Yeni hükümet başkanı da, bu hükümetin "kendi ilkelerini ve özel eğilimlerini savunmaktan vazgeçip bir tek eğilim çevresinde, İspanya'nın faşizme karşı savunulması çevresinde birleşmiş adamlardan oluştuğunu" açıkladı.

U.G.T.'nin hükümete katılmasının, C.N.T.'nin desteğinin, normal olarak Giral'ın sahip olmadığı otoriteyi sağlaması gerekiyordu. Ama programı aynıydı, "cumhuriyetçi yasallık uğruna dövüşen güçlerin birleşmesi", "demokratik cumhuriyetin ayakta tutulması". İktidar ikiliğini ortadan kaldırmaya yönelik olduğu halde bu ikiliği yansıtıyordu: Sosyalist yönetimi işçilere verilmiş bir ödündü, programı da yabancı güçler için bir "saygınlık" güvencesi.

Hükümete katılmama kararı, ilk bakışta, C.N.T.yi güçten düşüreceğe benzemiyordu. Çünkü bölgesel devrimci iktidar temsilcileri bunu kabul etmişlerdi. 8 eylül günü Valencia'da, U.G.T., sosyalist parti ve komünist partisi tarafından düzenlenen bir mitingde, yeni hükümete ve programına Halk Yürütme Komitesi'nin desteğini ve katılmasını sağlayan kişi C.N.T.'nin başta gelen yöneticilerinden Juan Lopez'di.

MİLİSLER MERKEZ KOMİTESİNİN TASFİYESİ

26 eylül günü de Katalonya devrimcileri boyun eğdiler. Companys, ağustos başında Casanovas'la boşu boşuna denediği yolu bu kez başardı: Bünyesinde bütün sendika ve işçi partileri temsilcilerinin yer aldığı bir özerk hükümetin kuruluşu. Hükümet başkanlığını cumhuriyetçi Taradellas yapıyordu. Maliye, İçişleri, Kültür Bakanlıkları Esquerra'ya, Tarım Rabassaire'lere, Çalışma ve Kamu Hizmetleri P.S.U.C.'ye verilmişti. Devrimci yöneticiler de önemli bakanlıklara getirilmişlerdi: Ekonomi, İaşe, Sağlık ikinci planda kalan anarşistlere verilmişti, Andrès Nin de Adalet Bakanıydı.

Olayı birkaç yıl sonra yorumlayan ılımlı Ossorio y Gallardo şunları yazacaktı: "İşçilerin yönetme hakkını kabul eden ve hatta onlara görevinden ayrılmayı bile öneren Companys, öylesine ustaca manevralarla durumu idare etti ki, yavaş yavaş iktidarın yasal organlarını yeniden kurmayı, görevi danışmanlara aktarmayı, işçi örgütlerini yardımcı, uygulayıcı duruma getirmeyi başardı... Normal durum geri gelmişti (20)." Öte yandan, aynı dönemde Santillan da şunları yazıyordu: "Merkezî hükümetle, birkaç ay süren ve çıkışı bulunmayan mücadele ve olaylardan Katalonya'nın bağımsızlığının yararları ve zararları üzerinde düşündükten sonra, büyük bir hararetle ve nice umutlarla başlattığımız savaşta zaferi kazanmakla her zamankinden çok ilgili, halk devriminin organı olan Milis Komiteleri iktidarı açık bir biçimde ortada bulunduğu sürece bize yardım edilmeyeceğini tekrarlayıp durarak... boyun eğmek ya da savaş koşullarını ağırlaştırmaktan başka seçeneğimiz bulunmadığından... boyun eğmek zorunda kaldık. Dolayısıyla da Milis Komitelerini ortadan kaldırmaya karar verdik." Santilllan'ın vardığı sonuç da şöyle: "Her şey silah ve para yardımı sağlamak,savaşımızı başarıyla yürütmek içindi (21)."

Yeni özerk hükümetin kurulması, gerçekten de, devrimci iktidar organlarından vazgeçilmesini gerektiriyordu. Merkez Komitesi, albay Diaz Sandino'nun yönettiği Savaş Bakanlığına bağlandı. Ekonomik Kurul, Soruşturma Komisyonu ilgili bakanlıklara bağlandı ya da bu bakanlıklar emrine verildi. Anarşistler, "burjuvaziye özgü kurumlarda bulunmalarını" çeşitli görüşlerle doğruluyorlardı. Yeni hükümet için, kendi ısrarlarıyla kullanılan "Konsey" deyimini öne sürüyorlardı. Gözlerinde, C.N.T. temsilcilerinin varlığı devrimci fetihlerin bir güvencesi , yasallaştırılmasıydı.

Solidaridad obrera, 27 eylül günü şöyle yazıyordu: "Devrimin iyiliği ve işçi sınıfının geleceği için İktidar ikiliğinin sürüp gitmesi olanaksızdı. Büyük emekçi halk çoğunluğunu denetleyen örgütün, basit bir biçimde, yönetme ve yürütmeyle ilgili kararlar düzlemine yükselmesi gerekliydi. "C.N.T.'nin "reformcu"akımına yakınlık duyduğu (pek akla gelmeyen) la Révolution proletarienne, Antoine Richard imzasıyla olayın analizini şöyle noktalıyordu: "Savaşın içinden doğan ve Devrim için yaratılan yeni kuruluşların

eskilerin yerini alması iktidarın ele geçirilmesi yolunda önemli bir adımdır (22)."

P.O.U.M. hükümete katılma koşulu olarak, "sosyalizm doğrultusunda bir hükümet açıklaması'nı ve "C.N.T.'nin doğrudan ve canlı bir müdahalesi"ni istemişti. Dolayısıyla da şu açıklamayla yeni hükümetin kuruluşunu kabul ediyordu: "İçinde yaşamakta olduğumuz geçici aşama, zorunlu olarak bizi Konsey içinde öbür işçi kuruluşlarıyla doğrudan işbirliği yapmaya itti." Üzerinde durduğu öne sürülen programın yetersizliği, cumhuriyetçilerin hükümete önemli oranda katılması, Katalonyanın "açık seçik bir proleter iktidar"a sahip olduğu sonucuna varmasını engellemiyordu. O günkü politikasıyla çelişkili olarak, yeni bir çağrıda bulunuyordu üstelik: "Uğrunda savaşmaktan vazgeçmediğimiz, işçi köylü ve asker Komitelerinin kurulmasından yeni proleter iktidarının doğrudan temsilcileri çıkacaktır."

Bu iyimserlik kısa sürede olaylar tarafından yalanlanmakta gecikmeyecekti. Özerk Konseyin C.N.T. ve P.O.U.M. desteğiyle kurulması, gerçekte Komiteler iktidarının ölüm kararıydı. 1 ekim günü, Milisler Merkez Komitesi ortadan kalktı ve bir manifestoyla yeni hükümet programına katıldı. 9 ekim günü Konsey'in bir kararnamesi, Nin'in ve C.N.T.'li bakanların onayıyla, bütün Katalonya'da" adları ya da unvanları ne olursa olsun, yerel komiteleri ve gerici hareketi yıkmak için ortaya çıkmış olabilecek bütün kuruluşları" tasfiye etti. Başbakan Tarradellas kararnameyi yorumladı, Komitelerin yerini özerk Konsey'deki oranda kurulmuş ve "hükümet görevleri" yapacak belediye meclislerinin aldığını bildirdi. İşçi örgütlerinin tümü bunu kabul etti: P.O.U.M.'nin Fransızca yayınlanan basın organı şunları yazacak kadar ileri gitti: "Bu devrimci Komitelere, Halk Yürütme Komiteleri ya da Halk Kurtuluş Komiteleri, işçi örgütlerinin sadece bir bölümünü temsil ediyorlardı ya da yanlış bir oranda temsil etmekteydiler... Devrimci girişimlerinin ortadan kaldırılması üzüntüyle karşılanabilir kuşkusuz, ama çeşitli belediye kuruluşlarının yasallaştırma zorunluğunu da kabul etmek gerekir. Amaç da, yerlerine tek bir kuruluş getirmek ve hepsini yeni özerk Konsey'in otoritesi altına sokmaktır (23)."

17 eylül günü, Andrès Nin, turnede bulunan Companys'le birlikte Lérida'ya gitti: Azınlıkta olacakları ve o güne kadar dışarda tutulan cumhuriyetçilerin de katılacağı bir Belediye Meclisine girmekle yeni iktidar örgütüne boyun eğmeleri gerektiğine Devrim Komitesindeki arkadaşlarını ikna etmek için, çabalarını Companys'inkilerle birleştirdi.

ARAGON'UN DA CUMHURİYETÇİ DÜZENE GİRMESİ

Bu koşullarda, Aragon Savunma Konseyi yöneticilerinin de durumu güçleşti. Komünistlerle sosyalistlerin şiddetli saldırılarına uğradılar, P.S.U.C.

tarafından "yasa dışı kuruluş" olarak nitelendiler, Madrid ve Barcelona'daki cumhuriyetçi yöneticiler tarafından tanınmadılar. Bu durumda Konsey, bağımsız devrimci iktidar çizgisinde tutunamazdı. C.N.T.'nin içinde bile başkanı Joaquin Ascaso, bazı sorumlulardan gelen ağır saldırıların hedefiydi: Ulusal Komite sekreteri Mariano Vazquez, onu "çocukça devrimcilik" ve "donkişotluk"la suçluyordu. Gerilemek zorunda kaldı: Ekimin son günlerinde, C.N.T., Konsey'in Halk Cephesi partilerinin de katılmasıyla genişletilmesini önerdi. 31 ekim günü, Ascaso başkanlığındaki bir delegasyon Caballero'yu ziyaret etti. C.N.T. basınındaki açıklamalara uygun olarak, iktidar yokluğunun ve Katalan milislerinin bölgeyi işgalinin yarattığı karışıklık ortamında Konsey'in doğuşunun olağanüstü koşulları üzerinde durdu. Bundan böyle, sayılarıyla orantılı olarak bütün örgütlerin temsilcilerine açık bulunacak biçimde, Konsey'in yeniden düzenlenmesi yolunda Halk Cephesi'ne bağlı partilerle sendikaların onayını doğruladı. Caballero da, kendi yönünden, Aragon Konsey'ine bölgesel hükümet ve temsilcilik hakkını tanıdı, durumun olağanüstü yanlarını dikkate alarak düzenin korunması, ekonominin yeniden kurulması, askerî çabanın örgütlenmesi yolunda hükümet yetkileri tanıdı. İki taraf gelecekte Aragon bölgesi rejiminin halk oyuna baş vurularak saptanması konusunda anlaştı. Joaquin Ascaso, Başbakanlıktan ayrılırken, şu açıklamayı yaptı: "Ziyaretimizin amacı hükümet başkanına saygılarımızı sunmak ve halk hükümetine bağlılığımızı bildirmekti. Bu hükümetin çıkaracağı bütün yasaları kabul etmeye hazırız, kendi yönümüzden de gerek duyduğumuz bütün yardımı Başbakandan isteyeceğiz. (24)" Özerk hükümet de, artık, Aragon Konseyi'ne bir saygınlık belgesi verebilirdi: "Başkan Azana, Başkan Companys ve Başbakan Caballero'yla yapılan görüşmeler," deniyordu bu belgede, "Aragon'da kurulan hükümetin aşırılık yanlısı olduğu izlenimini uyandırabilecek bütün kuşkuları ortadan kaldırmıştır.

Böylece iktidarın bir merkezde toplanması yolundaki ciddi engellerin sonuncusu da ortadan kalmıştı: Bütün öteki bölgesel kuruluşlar güçlük çıkarmadan boyun eğdiler. Önce, Meclislerde özerklik statüsünün oylanmasını beklemeden hükümetlerini kurmaya karar veren Basklar, yeni yasal çerçeve içinde yerlerini almaya razı oldular. 1 ekim günü Bask Ülkesi statüsünün oylanmasından sonra, 7 ekim günü José Antonie de Aguirre, Euzkadi Başkanlığına seçildi ve Guernica ağacının altında yemin etti. Manuel de İrujo, programı hiç bir şekilde Bask milliyetçilerinin hükümet programıyla çelişmeyen Caballero hükümetine girdi (25).

ANARŞİSTLERİN MERKEZÎ HÜKÜMETE KATILMALARI

Kalıyordu geriye, merkezi hükümet sorununun çözümlenmesi. C.N.T.'ye bağlı gazetelerin istemeye devam ettikleri gibi, bir ulusal savunma

Cuntası mı kurulacaktı? Cumhuriyetçilerle sosyalistler buna kesinlikle karşıydılar. C.N.T.'nin Caballero hükümetine mi girmesi gerekiyordu ? U.G.T. komünist partisi ve sosyalist parti bunu istiyordu: Gerçekten de , C.N.T., onlar gibi iktidarın bir bölümünü üstlenmişti ama sorumluluk taşımıyordu. Ama yeni askerî başarısızlıklar, Madrid'in tehlikeye düşmesi olayları hızlandırdı. 20 ekim günü Valencia'da düzenlenen bir Halk Cephesi mitingi sırasında,C.N.T.'ye bağlı dok işçileri sendikası yöneticisi Domingo Torres, adına "hükümet" dense bile savaşı yönetecek bir kuruluşa anarşistlerin de katılmasından yana olduğunu açıkladı. Çünkü önemli olan her şeyden önce savaşı kazanmaktı. 22 ekim günü, Solidaridad obrera, "Largo Caballero başkanlığındaki hükümetin proletarya güçlerinin desteğinden yoksun olduğunu" - C.N.T.'ye bağlı güçlerdi bunlar - belirtip "sadece kendilerine düşen orandaki haklarını isteyen sendikal güçlerin hükümete katılmasına engel olan" grupları kınayarak pazarlıkları gizleyen örtünün bir ucunu kaldırdı. Caballero'ya göre anarşistler altı bakanlık istiyorlar, oysa kendisi onlara dört bakanlık veriyordu. Program söz konusu değildi. 30 ekim günü, Daily Express gazetesine verdiği bir demeçte, Caballero şöyle diyordu: "Önce savaşı kazanmalıyız, sonra devrimden sözedebiliriz." Aynı ayın 23'ünde, Juan Peiro, C.N.T.-F.A.İ. radyosundan verdiği bir söylevde, noktası noktasına aynı olan anarşistlerin yeni tutumunu belirlemişti: "Bugünden tamamlanmış ekonomik ve toplumsal sistemleri yerleştirmekten söz edenler, kapitalist sistemin uluslararası alanda kolları olduğunu ve zaferi kazanmamızın büyük ölçüde dıştan gelecek dostluğa, yakınlığa desteğe bağlı bulunduğunu unutan dostlardır..." Bakanlık sayısı üzerindeki tartışma bütün anlamını yitiriyordu. Caballero, 4 kasım günü hükümetinde değişiklik yaparak dört anarşisti kabinesine aldı: Adalet Bakanlığına getirilen Garcia Oliver, Sağlık Bakanlığına getirilen Federica Montseny, Ticaret Bakanlığına getirilen Juan Lopez ve Sanayi Bakanlığına getirilen Juan Peiro'ydu bunlar. Hükümete katılmayı kuramsal açıdan doğrulama görevi, işbirliğine karşı olan Santillan'a düşüyordu (13 eylül):

"C.N.T.'nin merkezî hükümete katılması ülkemiz tarihinin kaydettiği en önemli olaylardan biridir. C.N.T.,her zaman, ilke ve inanç açısından, devlete karşı ve her türlü hükümet biçiminde karşısında olmuştur... Ama koşullar... İspanyol hükümetinin ve devletinin bünyesini değiştirmiştir... Hükümet işçi sınıfına karşı bir baskı gücü olmaktan çıkmıştır, Devlet de toplumu sınıflara bölen bir kuruluş değildir artık. C.N.T.'nin Devlet kuruluşlarına müdahalesiyle her ikisi halkı ezmekten daha da uzaklaşacaktır." Böylece, iktidar savaşı sınavında, anarşist yöneticiler en reformcu sosyal demokratların dilini benimsemekteydiler... Daha sonra dostlarının gözünde kendini temize çıkarmak için, "Üç Silâhşörlerden biri, Adalet Bakanı olan eski kürek mahkûmu" Garcia Oliver, şunları yazacaktı:

"Uluslararası burjuvazi gerek duyduğumuz silahları bize vermek istemiyordu... Yönetimi elinde tutanın Devrimci Komiteler değil de yasal hükümet olduğu izlenimini bırakmak zorundaydık. Aksi halde bir şey elde edemeyecektik. O anın acımasız koşullarına boyun eğmek, yeni hükümetle iş birliği yapmak zorunda kaldık."1936'da bu politikayı ilk doğrulayan Santillan, 1940 yılında, yenilgiden sonra, acı bir eleştirisini yapan ilk kişi olacaktı yine: "Önce savaşta zafere ulaşmadan devrimi zafere ulaştırmanın olanaksızlığını biliyorduk. Savaşın hedeflerini feda etmeyi de içerdiğini anlamadan, devrimin kendisini feda ettik (26)."

ÖNEMLİ BİR SİYASAL ÖGE: RUS YARDIMI

Ağustos ayı sonunda kurulması tasarlanan işçi hükümetinden kasım ayında gerçekleştirilen ve anarşistlerin de katıldığı Halk Cephesi hükümetine geçiş çabuk olmuştu. C.N.T. yöneticileri gibi aşırı solcu yöneticilerin, dış yardımdan söz ederken, batı ülkelerinin belirsiz yardımlarından çok daha başka bir yardımı öngörmeleriydi bunun başlıca nedeni. Eylül ayının Caballero hükümetinin kuruluşuyla aynı günlere rastlayan ve "krizde" Rosenberg'in oynadığı söylenen rolü akla yakın kılan Sovyetler Birliği'nin İspanyol cumhuriyetine maddi yardım yapma kararıydı.

Gerçekten de bu desteğin gerçekleşmesiyle ilgili teknik hazırlıklar eylül başında, Moskova'da yapılmıştı. Rosenberg'le birlikte ilk Rus subayları İspanya'ya gelmişlerdi. İlk uçaklar da kasımda gelecekti. Largo Caballero hükümeti tarafından kurulan genç "halk ordusu"nu ve milisleri çağdaş silahlarla ve cephaneyle donatmayı sağlayarak Madrid'i kurtaran Rus yardımı olacaktı. Bundan böyle Halk Cephesi partileriyle hükümetinin politikasını, konseyler temeli üzerinde ya da Sovyetler Birliği'nin resmî temsilcileri — Rosenberg ve Barcelona'daki Başkonsolos Antonov - Ovseenko — kadar resmi olmayan sözcülerinin — Komintern delegeleri ya da komünist partisi ve ünüyle otoritesini komünist partisinden alan P.S.U.C. yöneticileri — dilekleri doğrultusunda büyük ölçüde şartlayan bu yardımdı. "Antifaşizm" bayrağı altında yeni bir dönem başlıyordu.

SEKİZİNCİ BÖLÜMÜN DİP NOTLARI

(1) Bu konularda, klasik eserlerin dışında, yeni kitaplara bkz. Rusya üzerine: Oskar Anweiler Die Rätebewegung in Russland (1905-1921), Leiden, 1958. Almanya üzerine: W. Tormin Die Geschichte der Rätebewegung in der deutschen Revolution (1918-1919), Dusseldorf, 1954.

(2) Adı geçen eser, s.70.

(3) Şu açıklamayı yapıyor: "Rusya'da, proletarya içinde demokratik gelenek, örgüt ve mücadele geleneği yoktu. Bizim sendikalarımız, partilerimiz, yayınlarımız, bir işçi demokrasisi sistemimiz var. Sovyetlerin o sıralar taşıdığı büyük önem anlaşılıyor. Proletaryanın kendine özgü organları yoktu. Sovyetler, 1905 ve 1917'de tümüyle siyasal görünüm alan ve kendiliğinden yaratılan bir kurum oldu. Bizim proletaryamızın sendikaları, partileri, kendine özgü örgütleri vardı. Bu nedenle bizim aramızdan sovyetler çıkmadı."

(4) Bu konuda, le Populaire'de çıkan "Révolution en Espagne! Et en France? " (24 temmuz) ve "Fascisme, guerre...et révolution (14 ağustos) başlıklı makalelerine bkz. Buna karşılık, S.F.İ.O. yönetimi, Severac'ın kaleminden, 13 ağustos günü, İspanya'da bir sınıf savaşı olduğunu yadsımıştı: "Eski rejimin ayrıcalıklarının pek çok yerde yaşaması, çalışma dünyasına, henüz kendi çıkarlarının ve görevinin bilincini tümüyle edinme olanağı tanımamıştır." Bu nokta üzerinde, Fransız Komünist Partisiyle anlaşma tamdı.

(5) Jean-Richard Bloch, Merkez Komitesi'nden, belli belirsiz bir irtibat örgütü değil de olduğu gibi göstererek söz eden tek komünist gazeteciydi, 6 ağustos günü, l'Humanité, Giral'ın açıklamalarını öne çıkarmaktaydı: "Komünistler düzen adamlarıdır." 16 ağustosta, P.S.U.C.'nin hükümete girişini -gördüğümüz gibi, Merkez Komitesi'ne yöneltilmiş bir işlemdi bu- yorumlayan Gabriel Peri şunları yazıyordu: "C.N.T. yönetimi, geçerli bir neden olmaksızın bundan gocundu." Humanité okuru sözü edilen "nedenlerin" bir tekini bile arasa bulamayacaktı.

(6) Troçki'nin yazdıklarıyla karşılaştırınız (adı geçen eseri,s.69): "Şimdiye dek devrimler kendilerine silah sağlayan yabancı koruyuculuklar sayesinde zafere ulaşmış değillerdir hiç. Yabancı koruyucular genellikle karşı devrimden yana yer almışlardır. Sovyetlere karşı Fransız, İngiliz ve Amerikan müdahalesini hatırlatmak gerekir mi? Devrimler, her şeyden önce, halk yığınlarına toprakları üzerinde bulunan silahları ele geçirme ve düşman ordusunu dağıtma olanağı veren bir toplumsal program yardımıyla zafere ulaşırlar."

(7) "Franco'nun diktatörlüğü Avrupa savaşının kaçınılmaz bir biçimde hızlanması anlamına gelecektir... İspanyol işçileriyle köylülerinin zaferi hiç kuşkusuz Mussolini ve Hitler rejimlerini sarsacaktır. (The Case of Leon Trotsky'nin 303. sayfasında Troçki'nin ağzından.)" C.N.T. yöneticilerinin bazı açıklamaları da benzeri bir yankı yapıyordu. Özellikle Durruti şöyle demekteydi: "Devrimimizle İtalya ve Almanya'ya Rusya'nın bütün Kızılordu'sundan çok daha fazla dert oluyoruz. Faşizme karşı nasıl savaşmak gerektiği konusunda Alman ve İtalyan işçi sınıflarına örnek oluyoruz. Bir anarşist devrim için yeryüzündeki hiç bir hükümetten hiç bir yardım beklemiyorum. Belki emperyalizmler arasındaki çıkar çatışmaları savaşımız üzerinde belirli bir etki yapabilir...Ama hiç bir yardım beklemiyoruz. (Morrow'un adı geçen eseri,s.189.)"

(8) İngiltere'nin en uyanık ve en bilinçli politikacılarından biri olan Winston Churchill, kaygılarını Siyasal Günlük'ünde açıkça belirtiyor: "İtalya ve Almanya'yla dostluk içinde yaşayan bir faşist İspanya'nın hortlaması, bir tür felâkettir. Tehlikeli kollarını Portekiz ve Fransa'ya uzatacak olan komünist bir İspanya, pek çok kişinin daha da beter sayacağı başka bir felâkettir."... "Şu sıra olup bitenler, iki uçtan İngiltere ve Fransa'daki parlemanter demokrasinin ve kişisel özgürlüğün varlığını tehdit eden kötü güçlerin daha da güçlenmesine yol açmaktadır. (10 ağustos, s.51)." "Sovyet Rusya'nın kararlı bir biçimde komünizmden uzaklaştığını" saptayan Churchill, "Batıyla daha çok ilişki kurması" olasılığını görüyordu bunda (s.58). İspanya'daki trockicilerin varlığını da "rezilliğin en âlâsını gerçekleştiren mezhep, P.O.U.M. "biçiminde görüyordu (s.67). Yine 1937 nisanında, "trockicilerle anarşistlerin zaferi"nin (s.114)ne olacağını iç karartıcı bir biçimde anlatıp, öte yandan Franco'nun zaferinin Fransız ve İngiliz çıkarlarına hiç bir zarar vermeyeceğini, Roma ve Berlin karşısında bağımsızlığını güvence altına alacağını belirtiyordu.
İrujo (Lizarra, adı geçen eseri, s.58-59) tutucu özelliğini belirttiğimiz Bask ülkesinde savunma cuntalarının kurulmasının, elçilikler ve diplomatların, özellikle Fransız elçisi Herbette'in "ısrarlı istekleri" sonucunda gerçekleştiğini belirtmiştir.

(9) Azana'nın sözleriyle karşılaştırınız: "Devrimci eser...ne buna kefil olmak isteyen, ne de kefil olabilen bir hükümet sırasında başlamıştır." Daha ilerde: "Olaylardan tiksinen ve bunları mahkûm eden, ama ne engelleyebilen ve ne de bastırabilen bir hükümet (La velada en Benicarlo, s.96)." Tek tip ve sandal giyen Casares Quiroga, cephenin yolunu tuttu.Orada pek çok gazeteci kendisine rastlayacaktı. Sıradan bir milis olarak "günâhlarının bedelini ödemeye çalışıyor" diyor Koltsov bize (adı geçen eseri, s.59).

(10) Koltsov, adı geçen eseri,(s.74.)Prieto'nun daha sonraki tutumuyla da doğrulanan Koltsov'un röportajının yanlışlığından kuşkulanmayı gerektirecek hiç bir neden yoktur.

(11) Alvarez del Vayo, La guerra empezo en Espana, s.216.

(12) Bir yıldan beri komünist konuşmacılar öylesine bir ilimlilik gösteriyorlardı ki, şubat ayındaki seçim kampanyası sırasında sosyalistler, onları gülünç düşürmek için şu parolayı ortaya atmışlardı: "İspanya'yı marksizmden kurtarmak için oyunuzu komünistlere verin."

(13) İşçi sınıfı içinde, C.N.T. ve P.O.U.M militanlarına oranla açık seçik bir biçimde savunma durumundadırlar. C.N.T. protesto ettiği için Casanovas hükümetinden ayrılırlar. Her fırsatta propaganda amacıyla Sovyetler Birliği'ne baş vuran bu partiler için, Moskova'nın iç savaşa karışmama kararını alması önemli bir engeldi.

(14) Üçüncü bölüme bkz.

(15) Koltsov, adı geçen eseri, s.76-77.

(16) Peirats'ın adı geçen eseri,(cilt I, s.161.)Souchy'ye(Nacht über Spanien, s.95-96) ve Bolloten'e(The grand Camouflage, s.152 ve sonrası) de bkz.

(17) C.N.T.'nin birtakım tutumları benimsemesinde P.O.U.M.'nin etkili olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. P.O.U.M.'nin Madrid temsilcilerinden Enrique Rodriguez, eylül ayında, C.N.T.'de, partisinin iktidar konusundaki görüşlerini savunmaya çağrılacaktı. Oysa bu görüşler C.N.T. Madrid örgütünün görüşleriyle uyuşur gibiydi.

(18) Rabasseire (adı geçen eseri, s.98) bunu yansıtmaktadır. Clara Campoamor da eserinde (s.143-145) ayrıntılarıyla incelemektedir. Koltsov (s.85-86) resmi görüşe uygun düşen bir biçimde anlatmakta, ama Caballero ve Prieto'nun daha önceki açıklamalarıyla bir uyum sağlamaya bile çalışmamaktadır. Ona göre, adaylığını koyan Caballero'dur ve Prieto onun Başbakanlığına karşıdır. Bu anlatılanda gerçeğe yakın tek nokta vardır: Alvarez del Vayo itmektedir Largo Caballero'yu ödün vermeye.

(19) Koltsov, aynı eser, s.86.

(20) Vida y sacrificio de Lluys Companys, s.172.

(21) Santillan, adı geçen eseri, s.115-116.

(22) La Révolution prolétarienne, 10 Ekim 1936.

(23) La Révolution espagnole, 14 Ekim 1936 . Nin'nin girişimlerinin kişisel olarak kendisinden gelmediğini, ama P.O.U.M. yönetiminin "çizgi"sini yansıttığını belirtmek yerinde olur.

(24) Peirats, adı geçen eseri, cilt I, s.229.

(25) İlk hükümette, Bask milliyetçilerinden başka, cumhuriyetçiler, sosyalistler ve bir komünist -Juan Astigarrabia- bulunmaktaydı. O sıra komünist partisinden Astigarrabia'ya en ufak bir eleştiri yöneltilmemekteydi, oysa Jose Diaz daha sonra (16 Kasım 1937) onu "büyük sanayicilerin, büyük kapitalistlerin, bankaların temsilcileri olan Bask milliyetçilerinin yönettiği hükümetin tutsağı" olmakla suçlayacaktı. Hükümet programı, tapınma özgürlüğü, düzene ve mülkiyete saygı üzerinde duruyordu. Toplumsal yönden," emekçinin, kuruluşların yönetimine katılma yoluyla ana paradan yararlanacağına" söz vermekteydi.

(26) Santillan, adı geçen eseri, s.116.
Birbirinin karşıtı olan iki görüş açısından iktidarı istemeyen Madrid'deki devrimci sosyalistlerle Barcelonalı anarşistlerin tutumlarının uyuştuğunu belirtelim. Trocki'ye göre: "İktidarı ele geçirmek istememek bile bile elinde tutana, sömürücülere bırakmak demektir. Her devrimin temeli yeni bir sınıfı iktidara getirmek ve böylece ona programını gerçekleştirme olanağını sağlamak olmuştur, olacaktır da."... "İktidarı ele geçirmek istememek, her işçi örgütünü kaçınılmaz bir biçimde reformculuğun bataklığına iter ve onu burjuvazinin oyuncağı yapar. (Leçons d'Espagne, s.66)." Azana da, kendi yönünden şunları yazmaktadır: "Askeri ayaklanmaya karşı... hükümete karşı çıkmayan bir proletarya ayaklanması oldu... Bir devrim, komutayı ele geçirmek, hükumete yerleşmek, ülkeyi görüşlerine uygun olarak yönetmek zorundadır. Oysa bunu yapmadılar... Eski düzenin yerini bir başkası, devrimci bir düzen alabilirdi. Böyle olmadı. Güçsüzlükten ve kargaşalıktan başka şey yoktu ortada... (La velada en Benicario, s. 96)."

DOKUZUNCU BÖLÜM

CABALLERO HÜKÜMETİ VE DEVLETİN YENİDEN KURULUŞU

Kendi partisi içinde sert bir dille eleştirilen Largo Caballero'nun, birkaç haftada kurtarıcı, Prieto'nun deyimiyle "son koz" olması (1) ilginçti. Sosyalist Gençlik Hareketinin sosyalist partiden kopması kişisel durumuna ağır bir darbe indirmişti ve aslında, cumhuriyetçilerin güçsüzlüğü ve gözden düşmesiyle anarşistlerin iktidarı ele geçirmek istemeyişleri ya da ele geçiremeyişleri onu "büyük kurtarıcı" yapmıştı. Partiler yöneticilerinin çoğu tarafından sevilmiyordu, ama eski bir savaşçı olarak yaptığı ün ılımlılarla devrimciler arasında birleştirici rol oynayabilecek tek yönetici durumuna gelmesini, otoritesini partilere, sendikalara, Komitelere kabul ettirerek emekçileri düzenli bir hükümete bağlayabilmesini sağlıyordu.

Gerçekten de, Giral ve Prieto'nun kendisinden önce başaramadıklarını becerdi: Bazı devrimci fetihleri yasallaştırıp Devlet kuruluşlarını gençleştirerek, devrimci iktidar kuruluşlarıyla görevlilerini kendi hükümetine katarak hem bunları kurtarmayı başardı, hem de bütün silahlı grupların cumhuriyetçi Devlet tarafından ele geçirilmesini, bir Ordu ve Polis örgütünün kurulmasını, tek kelimeyle Cumhuriyet simgesi altında tek ve güçlü bir iktidarın kurulmasını sağladı. Yine de, devrimci işçilerin çoğunluğunun gözünde kendi iktidarlarıydı bu, "halk iktidarı"ydı. "İkinci İktidar"ın zaferini onayladığı izlenimi bırakarak bunu tasfiye etmesi en büyük başarısıydı. Katalonya ve Levante'de devrimci iktidarı simgeleyen Garcia Oliver'le Juan Lopez'in yanıbaşında yer almaları, devrimci niyetlerinin güvencesi gibiydi. Bölgesel otoriteleri yok etmiyordu, ama onları bir "federal" temel üzerinde toplamak istiyordu sanki. Basklar ve Asturialılar kendi cephelerinin sorumluluğunu taşıyorlardı, C.N.T. de Aragon ve Teruel cephelerinin sorumluluğunu üstlenmişti yine; Madrid Cuntası da yakın gelecekte Merkez cephesinden sorumlu olacaktı. Ama askeri örgütlenmenin sorumluluğu, partiler ve sendikaların tümünün temsil edildiği bir "Milisler Cuntası"na geçiyordu. Haftada iki kere, Largo Caballero'nun çevresinde, her siyasal ve sendikal eğilimin harekâtın yürütülmesine ortak olduğu Yüksek Savaş Kurulu toplanıyordu (2).

Çünkü, herkesin gözünde, iktidarın tek elde toplanmasını gerektiren askeri başarısızlıklar olmuştu ve Caballero ilk ağızda askeri komutanlığın birleştirilmesi üzerinde duruyordu:

"İlk görevimiz," diye açıklıyordu Koltsov'a ,"komuta ve iktidar birliğini sağlamaktır. Katalonya dahil, bütün İspanya'daki savaşçı birliklerin yönetimi şimdi Savunma Bakanı'nın ellerinde toplanmıştır." Oysa, askeri komutanlık üzerine verilen bu ağırlık bir siyasal seçimdi. Daily Express gazetesine verdiği 30 ekim tarihli demeçte, Caballero, bu seçimi şu sözlerle belirtiyordu: "İç savaş, tanımı gereği, toplumsal bir özellik taşır ve doğal olarak savaş sırasında ekonomik ve toplumsal sorunlar ortaya çıkabilir... Bunların çözümü tek hedefe, savaşın kazanılmasına bağlı olacaktır (3)."

HÜKÜMET KOMİTELERE KARŞI

Bu programı gerçekleştirmek için, hükümetin önce Komitelere el atması zorunluydu. Kuramsal olarak işi kolay görünebilirdi: Komiteler hükümete katılan partilerle sendikaların temsilcilerinden oluşmuştu, bunlar hükümet programını ve çalışmalarını destekliyorlardı. Oysa, gerçekte militanlar kendi elleriyle kurdukları bu Komitelere çok büyük bir bağlılık gösteriyorlardı ve Komitelerin varlığını korumak için kendi yöneticilerinin talimatına karşı bile direneceklerdi. Bu yüzden Komitelerin tasfiyesi hiç bir zaman sertlik içinde olmayacaktı. Partiler ve sendikalar bu konudaki görüşlerini arka arkaya sıralıyorlardı: Devrimci dönemde yararlı olan Komitelerin artık aşıldığını militanlara kabul ettirmek söz konusuydu. Örneğin, Claridad şunları yazmaktaydı: "Diyebiliriz ki bütün bu kuruluşlar, başlangıçta amaçladıkları görevleri tamamlamışlardır.Bundan böye, ülkenin bütün siyasal ve sendikal örgütlerinin tüm sorumluluklarını paylaşarak katıldıkları Halk Cephesi hükümetine düşen göreve engel olmaktan başka işe yarayamazlar."

Katalonya'da, P.S.U.C. lideri Comorera, Komitelerin tasfiyesini antifaşist koalisyonun ilk görevi yapmıştı: "Yasal otorite," diyordu, "Komitelerin sorumsuz diktatörlüğüne karşı kendini kabul ettirmelidir." Komitelerin ortadan kaldırılması, gördüğümüz gibi, Merkez Komitesinin tasfiyesinden sonra, C.N.T. ve P.O.U.M.'nin iyi niyetiyle mümkün oldu. Valencia'da, P.O.U.M. ve C.N.T.'nin bir bölümü tarafından desteklenen Halk Yürütme Komitesi daha uzun süre direnecekti. Juan Peiro, 27 kasım günü Apollo tiyatrosunda konuşurken yuhalanacaktı: "Valencia'da hükümet bir emir veriyor ve Komitelerin talimatı bu emre engel oluyor. Ülkeyi yöneten ya hükümettir, ya da Komitelerdir!" Sözünün sık sık kesilmesine rağmen, Peiro şöyle devam edecekti: "Ülkeyi yöneten Komiteler değildir. Gerekli olan, Komitelerin hükümetin yardımcılığını yapmasıdır (4)."

Caballero çatışmaları önlemeyi bilecekti: Hükümet-Komitelerin

yöneticilerini valiliğe ya da belediye başkanlığına atıyor, devrimci kuruluşların yerine, bazan aynı adamlardan kurulu, görünüşte farksız, ama gerçekte tabanın etkisinden daha uzak ve kendisi tarafından çok rahat denetlenebilen düzenli kuruluşlar getiriyordu. Bazı kuruluşların varlığını da yetkilerini ellerinden aldıktan ve yanlarına ikinci bir kuruluş yerleştirdikten sonra koruyordu. Valencia'da, albay Arin'in ve Juan Lopez'in gidişinden sonra, U.G.T yöneticisi ve popüler sosyalist milletvekili Ricardo Zabalza'nın valiliğe atanmasıyla, Halk Yürütme Komitesi bir dış görünüş olarak kalıyordu sadece. Santander'de, Juan Ruiz, Gijon'da Belarmino Tomas ve Aragon'da Joaquin Ascaso "Hükümet delegesi" oldular. Malaga Halk Kurtuluş Komitesini dize getirmek için, eski başkanı vali Rodriguez'i Guadalajara'ya atamak ve yerine devrimci örgütlere daha az bağlı olan bir yenisini getirmek yetecekti.

Yerel düzeyde, Hükümet-Komiteler, çeşitli parti ve sendika temsilcilerinden oluşan, belediye reformlarıyla ilgili 31 aralık tarihli kararnameden sonra iş başına getirilen belediye meclisleriyle -Ayuntamientos- değiştirildi. Görünürde ufak olan fark, gerçekte çok büyüktü. Bir yandan, eşit oranda temsil edilme temeline dayalı sistem, birçok kuruluşu bulunan resmi komünistlere -komünist partisi ya da P.S.U.C., özellikle Katalonya'da U G.T., her yanda da Birleşik Sosyalist Gençlik hareketi - yarar sağlıyordu (5). Özellikle de girişim artık tabandan gelmemekteydi: Emekçiler arasında çoğunluğu elde tuttukları yerlerde bile, anarşistler, Komiteler döneminde kendilerine her türlü baskı yapmayı sağlayan silahlı yığınlardan yoksun kalınca belediye meclislerinde azınlığa düştüler. Belediye Başkanı da sivil vali tarafından seçiliyordu üstelik:Hükümet, onun kişiliğinde, Komiteler içinde sahip olmadığı doğrudan bir ajana sahip oluyordu böylece. Ayrıca, alınganlıkları yok etme çabası, atamaların dozunun ustaca ayarlanması, pek çok direnmeyi susturdu (6) Valencia'nın artık bir Halk Yürütme Komitesi değil de, bir solcu sosyalist valisi ve C.N.T.'li bir belediye başkanı vardı. Pek az U.G.T.'li ve C N.T 'li militan böyle bir belediye örgütünün, Largo Caballero'nun başkanlık etmediği bir hükümet elinde kendilerine karşı ne biçim bir silah haline geleceğinin bilincine varmış gibiydi Demokratik olduğunu belirten bir rejim çerçevesinde, her türlü seçimi ortadan kaldırarak bir belediye reformu yapmanın ne büyük çelişki gösterdiğini sezenler de çok azdı (7).

ADALET REFORMU

Valencia'da anarşist Garcia Oliver yönetiminde, Barcelona'da da P.O.U.M yöneticilerinden komünist Andrès Nin'in eliyle gerçekleştirilen adalet reformuna da aynı ilkeler yön veriyordu. Temmuzda gerçekleştirilen devrimci zafer bir yasayla doğrulanmıştı. Ama yeni kurumlar eski yasa'lık

çerçevesi içinde ve eski burjuva hukukuna göre yerlerini alıyorlardı. Bir genel af, 19 temmuzdan önce verilen ve bazıları hâlâ birtakım devrimci yöneticilerin sırtında bulunan mahkûmiyet kararlarını sildi. Kadın hak eşitliğine ve o güne dek yoksun bırakıldığı tüm yasal haklarına kavuşturuldu. Milislerin evlilik dışı ilişkileri yasallaştırıldı, evlilik işlemleri basite indirgendi. Adalet harçtan yoksun tutuldu, bedava oldu, bütün işlemler hızlandırıldı Her sanık, Yüksek Mahkeme dahil bütün mahkemeler karşısında, ister kendi kendini savunmak ve meslekten olsun ya da olmasın bir avukat tutmak özgürlüğünü elde etti. Garcia Oliver, 23 temmuz günü Giral tarafından kurulan Halk Mahkemeleri'nin yapısını korudu: Bu mahkemeler, meslekten olan üç yargıç, bir başkan ve bir savcıyla sendikal ve siyasal örgütler arasından seçilen on dört jüri üyesinden oluşuyordu. Katalonya'daki Halk Mahkemeleri -kurucusu olan Andrès Nin'in deyimiyle "sınıf mahkemeleri"- bir başkan ve bir savcıdan oluşmaktaydı. Burada jüri, partilerle sendikaların seçtiği sekiz temsilciden kuruluydu. Her iki durumda da, devrimci günler süresince ağır sarsıntı geçiren yargıç ve savcılar esaslı bir temizlikten geçiriliyor, sonra yeniden göreve getiriliyorlardı: Bu yargıçlar artık "adalet teknisyenleri" olarak yeni adalete hizmet edecekler, biçimsel ve yasal devamlılığı sağlayacaklardı.

Yeni bir adalet mekanizması kurulmuştu böylece, bunun eskisinden pek farkı yoktu, ancak gençleştirilmişti, çağdaşlaştırılmıştı, koalisyona katılan partilerle sendikaların güvencesi altındaki herkese açıktı.

POLİS ÖRGÜTÜNÜN YENİDEN KURULMASI

Çifte iktidar aslında baskı kuruluşlarının çoğalması sonucuna varmıştı: Cephe gerisi Milisleri, Denetim Devriyeleri, Soruşturma ve Gözetim Kuruluşu, Emniyetle, jandarmayla Giral hükümetinin dağınık birliklerini cephede cephe gerisinde topladığı yeni adı "ulusal cumhuriyet muhafızları" olan saldırı birlikleri ve sivil muhafızlarla bir arada iş görüyordu. 20 eylül tarihli bir kararname bütün bu güçleri "Cephe Gerisi Gözetim Milisleri" adı altında tek bir güç haline getirdi: Devrimci polis böylece yasallaştırılmıştı ve doğrudan İçişleri Bakanına bağlanmış oluyordu. 15 aralık günü, siyasal yöneticilerden oluşan Yüksek Güvenlik Kurulu ortaya çıktı (8). 27 aralıkta da, Kurul, teknisyenlerin katılmasıyla genişletildi: İki C.N.T. ve iki U.G.T. temsilcisi ve her partinin bir temsilcisi dışında, arkadaşlarınca seçilen bir şef, bir müfettiş ve bir ajanla, Konsey başkanı, bakan tarafından seçilen bir genel müdür giriyordu kurula. Her bölgede aynı örneğe uygun olarak, valinin başkanlık ettiği bölgesel Kurullar yaratıldı. Bu kuruluşlar Belediye Meclislerinden de çabuk değişeceklerdi: "Federal" yapıları polis eyleminin etkili oluşuna engeldi. Yüksek memurlar kısa sürede hepsine egemen oldular. Largo Caballero, Emniyet Müdürlüğüne eski dostu Wenceslao Carillo'yu getirirken bunu anlamış olmalıydı (9).

Buna koşut olarak, gerçek bir yeni polis örgütünün el altından kuruluşuna tanık olundu. Sınırlarda kaçakçılığın söz konusu olmadığı bir dönemde, Maliye Bakanı Juan Negrin, savaş öncesinde sayıları pek az olan jandarmaları büyük ölçüde takviye etti (10). New York Herald Tribune muhabiri, 28 Nisan 1937 tarihli haberinde "hükümete bağlı bir polis gücünün kurulmakta olduğunu" bildiriyordu: O tarihte 40.000'den fazla jandarma görevlendirilmişti, bunların yarısı da silahlandırılmış ve donatılmıştı.

İlk günlerde, her yeni muhafız ya da polis memuru için bir partinin ya da sendikanın güvencesi isteniyordu: Falanjcılar tarafından örgüte adam sızdırılmasını engellemeye yönelik bir güvenlik tedbiriydi bu. Yine de kısa sürede partiler ve sendikalar, yüksek memurlar için hükümetle emrindeki baskı güçleri arasında bir paravana oluşturdular sanki. Jandarmaların ve muhafızların bir parti ya da sendikaya girmelerinin yasaklanmasıyla, polis güçleri ve işçi örgütleri arasındaki kopukluk yönünde önemli bir adım atılmış oldu (11). Böylece polis, ilke olarak, bir hükümetin gerek duyduğu kör ve uysal araç durumuna getiriliyordu yine.

MİLİSLERİN ASKERLEŞTİRİLMESİ

Ağustos ve eylül aylarında uğranılan yenilgiler milislerin korunmasını savunanları çok sarsmıştı. Durruti, Garcia Oliver, Mera gibi anarşistler, birleştirilmiş bir örgüt, tek komutanlık istiyorlardı. Herkes için, bir felâketin önüne geçilmesi amacıyla, savaşlarda ve hizmetlerde demir gibi bir disiplinin kurulması, iaşe, donatım ve ulaştırmanın uyumlu olarak yürütülmesi, ortak bir strateji saptanıp uygulanması gerektiği açıktı. Ama bu noktadan sonra başlıyordu görüş ayrılıkları. Anarşistler bu değişiklikleri milisler çerçevesinde, subayların seçimini, tek ücret ödenmesini, rütbelerin kaldırılmasını koruyarak gerçekleştirmek istiyorlardı P.O.U.M., 1918-20 yılları arasındaki Rusya örneğini öneriyor, subayların komiserler ve asker konseyleri tarafından denetlenmesini istiyor, Troçki'nin Kızılordu El Kitabı'nı bastırıp dağıtıyordu. Kimse eskisi gibi bir ordu kurulmasını önermek cesaretini bulamıyordu ve komünistlerin "halk ordusu" parolası, pek çok kişiye, devrimci isteklerle disiplin gereğini bağdaştıracak nitelikte geliyordu. Hükümet adım adım ilerleyecekti bu yolda, yavaş yavaş orduya dönüştürdüğü milislerin özel ruh haline dokunmaksızın.

İki tertibi silah altına alan 29 eylül tarihli kararname, "askerleştirme" nın başlangıcını belirledi: Milisler Cuntası ve kısa süre sonra Comandancia, örgüte bağlı bütün milisleri denetliyor, paralarını ödüyor, iaşelerini sağlıyor ve silahlandırıyordu. İlk hükümet kararnamesi, çalışmaları bir arada yürütmeye ve merkezileştirmeye başlayan bir genelkurmay oluşturmuştu. Yeni askere alınanlar, silah altında bulunan ve kollardan getirtilen subay ve assubayların komutasına verilmekteydi. Böylece kurulan birlikler düzenli

ordu örneğine göre, tabur, alay,tugay ve tümen olarak örgütleniyordu. Bazı milis birlikleri askerleştirilmeyi istemediler. C.N.T. milislerinin organı olan Frente libertario, 27 ekim günü "Orduyu Yıkalım" başlıklı sert bir yazı yayınladı. Çelik Kol hükümete baş kaldırdı, hükümet de birliğin ödeneğini kıstı. Ama bu direnme umutsuzdu. Giral bir ordu kuramadıysa, bunun nedeni kimsenin kendisine güvenmemesi ve gerekli çağdaş silahlardan yoksun olmasıydı. Oysa Caballero hükümeti, komutaş birliği isteyen partilerle sendikaların güvenini kazanmıştı ve Sovyetler Birliği'nin desteği sayesinde silah edinmişti. Silahların dağıtılması bile milislerin askerleştirilmesinde kullanılacaktı: Bir tek "yeniden örgütlenen" birlikler silah alacaklardı. Komünist partisi ya da hükümet tarafından örgütlenen milislerin kazandıkları başarılar, öteki kolların da askerleştirilmeye yöneltilmesini sağlayacaktı. C.N.T.'li bakanlar bunu destekliyorlar, C.N.T. ve F.A.İ.'nin Ulusal Komiteleri milislerle komutanlarını ikna etmeye çalışmak üzere cepheye temsilci gönderiyorlardı. Birbiri ardından, en katı kollar, silah yardımı görme umuduyla "askerleştiler". İşçi ve asker Konseyleri, "varlık nedenleri" kalmadığını yazan Solidaridad obrera'nın da onayıyla kaldırıldılar. İlk dönemde birliklerin adları değiştirildi. Sayılarına göre, "centurie"ler bölük ya da tabur, kollar da alay, ya da tugay oldu. Her kolun adı yerine bir numara konması sonucu işçi örgütleriyle ilk bağ ortadan kayboldu. Aragon cephesinde, Durruti kolu 26., Carlos Marx 27., Francisco Ascaso 28., Lenin 29., Macia Companys 30 tümen oldu. Sonra yeniden rütbeler kondu: "El delegeleri" onbaşı ya da çavuş, "centurie delegeleri" yüzbaşı, "kol komutanları" binbaşı oldu. Rütbeler, ceketlerin ve tek tiplerin üzerinde belli belirsiz ortaya çıktı. Askerleştirmeyle birlikte, milisler, eski Askeri Ceza Kanununun - o sıra yeni bir metin hazırlanana kadar geçici bir uygulamadan söz ediliyordu- yürürlüğe konmasını da kabul etmek zorundaydılar.

Subay sorunu gene ortadaydı. Daha önce de gördüğümüz gibi, milislerde pek az meslekten subay vardı: Bütün İspanya'da sayıları 200'dü belki. Başkan Aguirre'ye göre, bütün Kuzeyde 12 subay bulunuyordu. Üstelik güvenilir de değillerdi, Rabassaire'e göre birçoğu "coğrafi yönden hükümete bağlı"ydı. General Walch (12 Temmuz 1938 tarihli Le Temps gazetesi) içlerinden bazılarının yaptığı "yavaşlatma grevi"nden söz ediyor. André Malraux, milislerin üzerine ateş açtıran topçu örneğini veriyor ve Borkenau baltalama olaylarına değiniyor. Hepsi de, verilen bütün güvencelere rağmen sırf kökenlerinden ötürü silah arkadaşlarının gözünde kuşkuluydular. Hernandez Sarabia, Menendez, Martin Blazquez, paseo'dan kıl payı kurtuldular. Riquelme ve Miaja tehlikedeydi, hükümet onları kurtarmak için yerlerini değiştirdi. Santillan'ın emir subayları Escobar ve Martinez öldürüldüler (12). İlk işlerden biri subay yetiştirmek olacaktı bu yüzden. Garcia Oliver, Merkez Komitesi adına Barcelona'da Askeri Halk Okulu

kurarak yeteneğini göstermişti: Largo Caballero, Askerî Halk Okulları kurma işini ona verdi. İki ay sonra, beş okul, bir parti, sendika ya da kolun önerisiyle kabul edilen 3000 subaya temel eğitim vermiş bulunuyordu (13). Eski Askerî Ceza Kanununun yürürlüğe sokulmasıyla disiplinin ve görev dışında da saygı belirtisinin yeniden konmasına rağmen, tek ücret sisteminin ayrıcalı bir topluluk haline gelmesini engellediği bir subay sınıfı yaratılıyordu. Milislere egemen olan eşitlik ruhu, ilk haftalarda kendiliğinden birlik komutanı olan işçilerle militanların birliğin askerleştirilmesi sırasında aşağı yukarı hep görevde bırakılmaları sonucu devam ediyordu.

"Halk Ordusu" komutanları, bu subayların kökenlerindeki çeşitliliği yansıtmaktadır. Birkaç tanesi, devrim öncesindeki orduda yüksek rütbeli subay ya da generaldi: Miaja ve Pozas generaldi, generalliğe getirilecek olan Rojo binbaşıydı, eylülde general olan Asensio yarbaydı, Azana'nın emir subayları Hernandez Sarabia ve Menendez'le Casado ve Perea binbaşıydı. Birkaçı da, milislere komuta ettiklerinden ya da genelkurmayın kuruluşunda hizmetleri görüldüğünden hızla yükseldiler: Bunlar da Francisco Galan, Cordon, Barcelo, Ciutat, Deniz Kuvvetleri kurmay başkanlığına getirilecek olan teğmen Prados, Hava Kuvvetleri kurmay başkanı olan binbaşı Hidalgo de Cisneros'du. Ama yanları sıra, ilk haftalardaki savaşlar sırasında öne çıkan işçi kökenli komutanlar da vardı. Taş işçisi Lister ve dülger Modesto (14) ya da eski Lejyon çavuşu Valentin Gonzales, El Campesino, besteci Duran (15) gibi komünistler, Jover, Vivancos ve Cipriano Mera gibi anarşistler, hatta demir-çelik işçisi Baldris ya da memur Rovira gibi P.O.U.M. militanlarıydı bunlar. Yine de, içlerinden hiç şimdilik binbaşı rütbesinden yukarda değildi. Ama önemli birliklerin komutanlığını ellerinde tutuyorlardı: 1936 ekiminde Lister bir tugaya komuta ediyordu, 37'de ise tümen komutanlığına getirilmişti. Modesto, Duran, Mera da kısa süre sonra tümen komutanlığı yapacaklardı. Bu komutanlar gençtiler: Duran 29 yaşındaydı, 5.alaydan çıkan Alberto Sanchez 21 yaşındayken bir tugaya komuta ediyordu.

Yine de, halk ordusu bayraklarının üzerinde simge olarak kızıl yıldızın benimsenmesiyle birlikte siyasal komiserliklerin kurulması, İspanya dışında bir "komünist devrim" efsanesi yaratılmasına büyük ölçüde katkıda bulunmuştu kuşkusuz. Herkesin kafasında bu sözcük, Rus devriminin anısına ve Kızılordu'nun Troçki tarafından örgütlenmesine bağlıydı.

Oysa, komiserlik kurumu 1917 yılına dayanmıyordu. Fransız devrimi de, siyasal yönden pek güvenilemeyen subaylarla düzenli bir ordu kurmanın gerekliliği karşısında, meslekten gelme subayları denetlemek ve siyasal destekçilerle bunları harekete getirmek zorunluluğunu duymuştu. Milislerin 'siyasal delege"si, sadece 1918-1920'lerin "komiseri"nin karşılığı değil, 1794 yılının "görevli temsilci'nin de eşiydi. Gorkin'in formülüne göre, "Carnot tarafından düşünülen ve Troçki tarafından geliştirilen" bir kurumu

Caballero hükümeti örnek alıyor ve benzer koşullarda genelleştiriyordu.

Komiserlik kurumunu getiren ekim 1936 tarihli kararname, komisere "hükümetin savaş politikasını orduda temsil etmek ve askeri yönetime karışmadan görevini yapmak" işini veriyordu. Belirsiz ve kötü tanımlanmış bir görevdi bu: Komiser, duruma göre, her şey ya da hiç olabilirdi. Aslında, çok şey olacaktı. 5 kasım tarihli yönetmelik "komutanlığın ilk ve en iyi yardımcısı, sağ kolu, nöbetçi, ojo avizor"(uyarıcı göz) ve aynı zamanda herkesin "yoldaşı ve örneği" olduğunu belirtiyordu. Askerlerle subayların siyasal eğitmeni, sivil halkla bağlantı kurma görevlisi, çalışma, eğlence ve dinlenme örgütleyicisiydi. "Siyasal komiserin ilk uğraşı insanın ta kendisidir", deniyordu komünist partisinin komiserlerine verdiği yönetmelikte.

Düşmanları tarafından "kızıl papazlar" diye adlandırılan komiserler, komünist partisine göre "halk ordusunun siniri ve ruhu" olacaktı. Milislerden başlayarak, çoğunluk yöneticileri ve bazan gerçek komutanları haline geldikleri ordunun kuruluşunda herkesten çok onların katkısı bulunacaktı (16).

FETİHLERİN "YASALLAŞTIRILMASI"

Garcia Oliver, C.N.T. militanlarına bakanlığı konusunda bilgi verirken şu açıklamayı yapacaktı: "Benim bakanlığım sırasında yaptığım, gerçekleştirilmiş olan fetihlerin yasal gerçeğe dönüştürülmesi olmuştur." Oysa bu, Largo Caballero hükümetinin politikasının bir yüzüydü: Devrimci fetihlerin dengeye kavuşturulması ve yasallaştırılması, ama aynı zamanda da genişletilmelerinin durdurulması.

Kilisenin, tapınmanın ve dinsel uygulamaların yasa dışı sayılması, hiç bir yasal tedbirle pekiştirilmedi. Bir "fi'li durum" olarak kaldı. Gabriel Péri'ye bakılırsa (17), Jesus Hernandez daha eylül ayında, hükümetten kiliselerin yeniden açılmasını ve tapınma özgürlüğünün açıklanmasını istemişti. Komünist partisi programının önemli bir noktası olacaktı bu (18). 9 Ocak 1937 tarihli Bakanlar Kurulunda Manuel de İrujo tarafından ortaya atılacak öneriler bunlardı: Garcia Oliver'in uzlaşmaz direnmesi ve Largo Caballero'nun vetosuyla karşılaştı. Eğitim alanında da yapılması gereken işler çok büyüktü: Devlet, kilise yönetimindeki okulların yerini almaya çalışıyordu. Jesus Hernandez, 25 kasım tarihli bir kararnameyle, Halk Cephesi'ne katılan sendikalar ve partilerin öne sürdükleri adaylara açık, "basitleştirilmiş bir olgunluk sınavı" koydurdu. Öğretmen milislerden kurulu uzmanlaşmış ekipler aracılığıyla, milislerin içinde ve köylerde okuma-yazma seferberliği açtırdı. Özerk hükümet "Yeni Birleştirilmiş Okul"u kabul etti, ama ne pedagojik ilkeleri, ne de sendikaların ve öğretmenlerin çifte denetimi altındaki işleyişi, yapısı değiştirilmeyen Devlet eğitim sistemine kadar yayılabildi.

Sanayi Bakanlığında bir C.N.T. temsilcisinin bulunuşu, devrimin

hemen ertesinde kendiliğinden başlayan kamulaştırmaların süreceği umudunu veriyordu. Giral hükümetinin 2 ağustos tarihli bir kararnamesi, patronları askeri ayaklanmaya katılan kuruluşlara el konmasını (incautacion) ön görüyordu. Oysa, sermaye yetersizliği ya da kötü niyet gibi başka nedenlerle bırakılan kuruluşların geleceğini yasal olarak belirleyen hiç bir şey yoktu. Juan Peiro, hükümete girişiyle birlikte gerçekten felâket denebilecek bir durumla karşılaştığını açıklıyor: Sanayinin bir bölümü "denetim" altındaydı, bu denetim gerçekte bir işçi yönetimiydi. Bazı kuruluşlar kamulaştırılmıştı, bir bölümü de, tek kaygısı paralarını dışarı kaçırmak olan bir patron tarafından yönetiliyordu. Bütün bu kuruluşlar felâketin eşiğindeydiler: Bakanlık masalarına 11.000'den fazla kredi isteği yığılmıştı ve bu isteklerden hiç biri karşılanamayacaktı...Peiro, Caballero'ya bir kamulaştırma kararnamesi önerdi ama bu önerisi geri çevrildi. Çünkü sanayi mülkiyetinin çiğnenmesi anlamına gelecek ve dolayısıyla batının cezalandırmasına ve "silah ablukası"nın daraltılmasına yol açacaktı. Peiro'nun tasarıları, sonunda, savaş için vazgeçilmez olan sanayilere hükümet "müdahalesi"ni sağlayan bir kararnameye indirgenecekti.

Katalonya'da, kamulaştırmaların 'yasallaştırılmasını" devrimci iktidarın kaldırılması koşulu olarak öne süren C.N.T. ve P.O.U.M.'nin baskısıyla, özerk hükümet daha ileri gidecekti 24 ekim tarihli kararname, 200'den fazla ücretli işçi çalıştıran kuruluşların kamulaştırılmasını ve ötekilerin işçi komitelerinin denetiminde çalıştırılmasını ön görüyordu. Dış politikaya değgin görüşlere duyarlı olan C.N.T. ve P.O.U.M. temsilcileri, yabancı ortaklara tazminat ödenmesini kabul etmekteydiler. Ama tutarı saptanmadan İspanyol ortaklara tazminat ödenmesi de benimsenmişti. Böylece, cumhuriyetçi yasallığın yeniden kurulması perspektivinde, eski ortakların kamulaştırılmış kuruluşlardan kâr payı almalarının yolu da açık bırakılmıştı. C.N.T. ve P.O U.M. dış ticaretin hükümet tekelinde toplanmasını istemişlerdi, bu da onların gözünde kamulaştırmanın kaçınılmaz sonucuydu ve planlı ekonominin kargaşalığa sürüklenmemesi için başlıca koşuldu. Bu noktada da yenilgiye uğradılar ve dış ticaret özgür olarak kaldı.

Kamulaştırmaların gerçek "dar boğazı" olan kredi sorunu da, devrimcilerin görüşlerine uygun olarak çözümlenemeyecekti. Daha önce de gördüğümüz gibi, kredi darlığı kamulaştırılmış kuruluşların işleyişini tehdit ediyordu Katalonya özerk hükümeti, C.N.T. ve P.O.U M.'nin istediği Sanayi ve Kredi Bankası'nın kurulmasını reddetti. U.G.T. Madrid şubesine bağlı sendika tarafından bankaların denetlenmesi sermayenin dışarı kaçırılmasını önlüyordu, ama bankalar kredilerini sadece özel kuruluşlara verebiliyorlar, hatta hükümet tarafından emredilen fon transferleri üzerinden çok büyük komisyonlar alabiliyorlardı. Juan Peiro, kamulaştırılmış fabrikaların çalışmalarını destekleyecek bir Sanayi Bankası kurulmasını önerdi. Ama Maliye Bakanı Negrin, Sanayi Bakanının kamulaştırılmış sanayinin en önemli

ihtiyaçlarının karşılanması için mutlak gerekli gördüğü 50 milyon pesetalık bir kredi gibi buna da karşı çıktı (19). Böylece kamulaştırma hareketi, hükümet bankalar aracılığıyla fabrikalara egemen olduğundan, önce sınırlı kaldı, sonra da durdu. Yavaş yavaş, hükümet, incautadas durumundakiler gibi intervenidas durumundaki fabrikalar üzerinde de, denetçilerinin ve müdürlerinin seçimi aracılığıyla otoritesini pekiştirdi. Etkililik kaygısı ya da siyasal düşünceler, sık sık, başka görevler altında, eski mal sahiplerini ya da yöneticileri eski işlerine döndürmeye itti onu.

Kırsal yörelerde de buna benzer bir politika ağır basıyordu. Hükümetin aldığı tedbirler, tarım devrimiyle cumhuriyetçi savunma arasında açılabilecek uçurumu doldurmuyordu. Uribe'nin 7 Ekim 1937 tarihli kararnamesi, kırsal yörelerdeki gerçek durumun çok gerisinde kalmaktaydı. Kira ve borç gibi sorunlara bir şey getirmiyor, bu sorunlar hiç bir yasal yanı olmayan biçimde ortadan kaldırılıyordu. Ayaklanma hareketine bağlı kişilerin topraklarına "Devlet tarafından ve tazminat ödenmeksizin" el konmasını öngörüyor, işletmenin kollektif ya da bireysel yürütülmesini köylülerin seçimine bırakıyordu. Böylece de el koyma eylemlerinin ancak bir bölümünü yasallaştırıyordu: Toprağına el konan mal sahiplerinin adları da Resmi Gazetede yayınlanacaktı. Çok önemli sorunlar bu yüzden askıda bırakılmıştı. Ayaklanmayla hiç ilgisi bulunmayan toprak sahiplerinin arazisine el konmuştu. Darbecilerle birlik sayılanların topraklarına da el konuyordu, ama bir mahkeme onları aklandırabilirdi. Bazı mirasçılar da, haklarını öne sürüp el konan topraklarını geri alabiliyorlardı. Binlerce köylü, 1936 yazı sırasında ele geçirdikleri toprakları geri vermek zorunda kalıp kalmayacaklarını düşüneceklerdi bundan böyle.

ANARŞİSTLERİN GERİLEMESİ

Largo Caballero hükümeti tarafından Devlet'in yeniden kurulması, ancak en popüler C.N.T. - F.A.İ. liderlerinin katkısı ve bu konfederasyonların yönetim kurullarının desteğiyle gerçekleşebilmişti. Ama militanların gözünde açıklamalar pek sudan olduğu için dönemeç de o denli güçtü. Devrimci iktidarın tasfiyesine, yürekleri kan ağlayarak boyun eğen Santillan gibi yöneticiler olduğunu daha önce görmüştük. Ama bazıları da kısa sürede çok ileri gidecekler ve o güne dek anarşistlerin ilkesi sayılacak şeyleri çiğneyeceklerdi (20). C.N.T. yöneticileri Durruti'nin "zaferden başka her şeyden vazgeçmeye" hazır olduğunu tekrarlamaktaydılar ve pek çoğu için bu "her şey" devrimci fetihler anlamına geliyordu (21). Anarşist bakanlar gerçek birer bakan olmuşlardı (22) ve Propaganda Bakanlığı "El excelentissimo senor ministro de Justicio, camarada Garcia Oliver" (Ekselans Adalet Bakanı sayın yoldaş Garcia Oliver) den söz ediyordu. Anarşist subaylar ve polisler, artık anarşistten çok subay ve polis gibi konuşuyor, davra-

nıyorlardı: Emniyet komiseri Eroles tek polis örgütünün kurulmasıyla en büyük isteğinin gerçekleştiğini söylüyor, artık "yoldaşları" unutan Mera "yüzbaşılarla çavuşlar"dan başkasını görmek istemediğini belirtiyordu.

Birçok sorumlu bu durumdan büyük tedirginlik duymaya başlamıştı: Yargıcın, subayın, bakanın sınıf düşmanını simgelediği çok eski sayılmayacak günleri anımsamaktaydılar. İşbirliği taktiğine karşı çıkmıyorlar, ama bunun uygulanmasında gösterilen gayretkeşliği eleştiriyorlardı. Böylece, sorumluluklarının alındığını gören Santillan, karamsar ve umudu kırık, kendi örgütü karşısında güçsüz kalarak bir köşeye çekiliyordu sonunda. Militanlarda, genellikle, daha az vicdan azabı ve kaygı görülmekteydi. Her zamankinden çok, yerel ya da bölgesel örgütler, hatta bireyler, konfederasyon politikasını hiç hesaba katmadan girişimlerde bulunuyorlardı. Muhaliflerin büyük çoğunluğu, "bağnazlar", görüşlerini öne sürmekle ve tez hazırlamakla zaman geçiriyorlardı. Eyleme geçiyorlardı ve görüş ayrılıkları, asker kaçaklığından başlayıp adam öldürmeden geçerek silahlı gösteriye dek uzuyordu. 1 ekim günü, Valencia'da kurulan ve anarşistlerin komutasında olan Demir Kol, kendi "devrimci düzen" kavramını Valencia'ya zorla kabul ettirmek için Teruel cephesini bıraktı. Muhafızlara saldırıp silahlarını aldı, mahkemeye dalıp bütün arşivlerini yok etti, gece kulüplerini ve kabareleri bastı, müşterilerin mücevherleriyle cüzdanlarını cebe indirdi. Hakkından gelmek için kanlı bir savaş gerekti: Ölüler arasında, sosyalist yönetici Jose Pardo Aracil'e de rastlanıyordu. 30 ekim günü, yine Valencia'da, Demir Kol'un şeflerinden Ariza Gonzalez'in cenaze töreni - belki ceza olarak kurşuna dizilmişti - silahlı çatışmaya dönüştü. Sonunda Tetouan alanında makineli tüfekli komünist birliklere kuşatılan göstericiler ağır kayıplar verdiler ve geride elli ölü bıraktılar. Sağda solda, her geçen gün, aşağı yukarı birbirine benzeyen biçimde bu tür olaylar patlak veriyordu: Çoğunluk inançsız ve genellikle belirli hedefi bulunmayan anarşistlerin kör bir şiddet hareketine polisler ve komünist birlikler sert karşılık veriyorlar, üstünlüklerini sürdürüyorlar, sonunda anarşist mevzileri yerle bir ediyorlardı. Borkenau'nun 36 ağustosunda gerçek bir "anarşist kalesi" olarak gördüğü Cuenca'nın durumu böyleydi. Şubat 1937'de Borkenau, Cuenca'yı bir "U.G.T. kalesi" olarak buldu.

Anarşistlerin şaşkınlığının belirgin bir örneği de, Madrid saldırısının ilk saatlerinde hükümetin Valencia yolunu tutması karşısında gösterilen tepkilerin çeşitliliğiyle ortaya konabilir. Önce bu karara karşı çıkan anarşist bakanlar sonunda kabul etmişler ve Caballero'yu izlemişlerdi. Solidaridad obrera "hükümetin moral otoritesinin, yer değiştirilmesiyle yeniden kurulacağını, hatta pekiştirileceğini" belirtmekten çekinmiyordu. Oysa, aynı anda, Madrid C.N.T.-F.A.İ şubesi "bakanlardan arınmış Madrid"i selamlamakta, Valencia şubesi de "ödlek ve kaçak" hükümet üyelerini suçlamaktaydı. Tarrancon'da, Sigüenza cephesinden gelen yüz kadar anarşist milis resmî

konvoyu durdurdu, aralarında Sovyet büyükelçisi Rosenberg'in de bulunduğu bakanlarla elçileri tartakladı ve tehdit etti. C.N.T. Madrid sorumlusu Eduardo Val'in bütün inandırıcı gücü gerekecekti bir yerlerine bir şey olmadan salıverilmeleri için (23).

Bu olaylar anarşist hareketi gözden düşürmekte, kendi saflarındaki "denetlenemeyen kişiler"in rolünü belirten rakip hareketleri inandırıcı kılmaktaydı. Özellikle de, yalnız bırakılmalarına katkıda bulunmakta, kendilerine karşı olan güçlerin bilinçli olarak gelişip gün ışığına çıkmasını sağlamaktaydı.

Kentlerdeki küçük burjuvazi ilk aylar süresince sinmişti. Ama anarşistler insanları korkutmuşlarsa bile üstün gelememiş, iktidarı ele geçirememiş, özellikle de düşmanı ezememişlerdi. Devrimi sonuna dek götüremeyince de, şimdi onun baş kaldırmasına katlanmak zorundaydılar: Bitmeyen devrim düzenleyicilerine karşı çıkıyordu.

Kırsal yörelerde de durum aynıydı. Köylü ilk haftalarda kamulaştırmaları gönülden benimsemişti, ama şimdi dengesiz durumundan ötürü kaygılıydı. Milislerin birçok şeye el koymaları sırtlarına ağır yük yüklemekte ve kamulaştırmalar onlara vadedilen cennet olarak görünmemekteydi artık. Kamulaştırmaların düşmanlarına yeniden güven gelmişti, düzen, yasallık ve mülkiyet konusundaki resmi açıklamalar da onları yüreklendirmekteydi. Yeni polise güvenebileceklerini biliyorlardı: 1937 ocağında, Tarragone bölgesinde 600 nüfuslu bir köy olan Fatarella'da, küçük toprak sahipleri topraklarını kamulaştırmak isteyen anarşistlere karşı silahı kapıp ayaklanacak ve olay sonunda birçok kişi ölecek, birçoğu da yaralanacaktı. Aşağı yukarı her yanda, kırsal yöreler devrime karşı tepki göstermekteydi.

Çünkü, devrimci itişin doruğundayken, zaferin sağladığı uyum içinde zayıf Giral hükümetinin üstesinden gelemeyen anarşistler, şimdi, dağınık olarak, yönsüz ve politikasız, herkes tarafından kabul edilen, kendi yöneticilerince desteklenen güçlü bir hükümete toslamaktaydılar. Özellikle de, her yanda, yöneticilere ve disipline, maddi olanaklara ve bir politikaya sahip olan komünist partisiyle P.S.U.C. örgütlerinin gitgide artan gücüne toslamaktaydılar. Her alanda anarşistlerin çöküşünün başlıca ögesi ve aynı zamanda bu durumdan en çok yararlanan söz konusu iki örgüt olacaktı.

KOMÜNİSTLERİN GÜÇLENMESİ

Daha önce gördüğümüz gibi, 1936 eylülünden başlayarak, komünist partisi ve P.S.U.C. siyasal hayatın çok önemli bir ögesi haline gelmekteydi. İç savaş başında 30.000 olan militanların sayısı yüz binleri bulmuştu ve 1937 haziranında milyona ulaşacaktı.

Ama, Moskova hükümetinin işe karışmasından beri, komünist partisi ve P.S.U.C. yöneticileri bu önemli oyunu tek başlarına oynamaktaydılar.

Temmuz sonundan başlayarak, komünist Enternasyonal delegeleri parti yönetimini ve örgütlenmesini ele almışlardı. Madrid'de Medina takma adıyla tanınan Arjantinli Codovila, Bulgar Stepanov ve özellikle Moskova'nın İspanya'daki beyni, Alfredo adıyla tanınan, Ercoli diye de bilinen İtalyan Togliatti'ydi bunlar (24). Barcelona'da, Pedro adıyla tanınan Macar Geroe'ydü. Deneyleri çok değerli olacak ve çoğunluk Rus gizli servislerinin ajanlığını yapan teknisyenler ve danışmanlarla çevriliydi hepsi. İspanyol komünist partisinin bütün askeri politikası, bu nedenle, dış ülkelerdeki en önemli N.K.V.D. ajanlarından İtalyan Vittorio Vidali'nin elindeydi. İspanya'da Carlos Contreras, özellikle de Binbaşı Carlos diye tanınan Simon Tery'ye göre "pembe yüzlü ve sarı perçemli, palyaço suratlı ufak tefek bir adamdı" bu. Hepsinin elinin altında da, ciddi bir eylem ve propaganda aracının kurulmasını sağlayacak önemli paralar vardı.

Bütün dünyada gerici basın, komünistlerden esinlenen ve Moskova'nın altınıyla beslenen bir "bolşevik ihtilali"nin yarattığı yıkıntıları yazmaya çalışırken, komünist partisi daha ilk anlarda cumhuriyetçi düzenin korunmasından, mülkiyetin ve yasallığın savunulmasından yana açık seçik bir tavır takınmıştı. Yöneticilerinin bütün söylevleri aynı temayı takrarlamaktaydı: İspanya'da bir proletarya devrimi değil, yarı feodal İspanya'ya ve yabancı faşistlere karşı verilen bir ulusal ve halkçı savaşla aynı zamanda bütün dünyada "demokratlarla" Almanya ve İtalya'yı karşı karşıya getiren savaşın bir bölümü söz konusudur. Komünist partisi, işçi sınıfıyla "öteki halk tabakaları" arasındaki "cephe birliği"ni bozabilecek her şeyi bütün gücüyle kınıyordu. Cumhuriyetçi yöneticilerle iyi ilişkileri sürdürmeye özellikle dikkat etmekte ve bıkıp usanmadan "köylüye, küçük sanayiciye ve küçük esnafa saygı" parolalarını tekrarlamaktaydı. "Yeni bir tip demokratik ve parlemanter cumhuriyet için savaşıyoruz," demekteydi José Diaz. Bu tür bir rejim "yarı feodal İspanya'nın maddi köklerinin yok edilmesini," "büyük toprak sahiplerinin topraklarına el konulmasını", "kilisenin ekonomik ve siyasal gücünün yok edilmesini", "militarizmin tasfiyesini ", "büyük parasal oligarşilerin belkemiğinin kırılmasını" gerekli saymaktaydı. Oysa, komünist partisine göre, bu sonuçlara erişilmişti. Tek önemli görev de savaşmaktı dolayısıyla: "Önce Franko'yu yenmek" komünistlerin temel parolaları olmuştu. Bunu sağlamak için "ulusal ve halkçı blok"u sağlamlaştırmak, Halk Cephesi hükümetinin otoritesini güçlendirmek gerekliydi: Komünistler, Companys hükümetini Merkez Komitesine, Martinez Barrio Cuntasını Halk Yürütme Komitesine, yasal otoriteleri "sorumsuz Komitelere" karşı destekliyordu. İlk günden beri düzenli bir ordu kurulması gerekliliğini savunmaktaydı komünistler, Giral'i destekleyecekler, bu yolu Largo Caballero'dan daha önce tutacaklardı. José Diaz, sık sık "kamulaştırma ve sosyalizasyon deneylerine girişmek... saçmadır ve düşmanın suçortağı olmakla eş anlamlıdır" diye açıklamalar yapıyorlardı. Dolayısıyla da, komünist partisi,

devrimi sürdürmekten söz eden herkese karşı amansız bir kampanya sürdürmekteydi. "Savaşı kazanamazsak devrimi yapamayız," diye açıklamada bulunuyordu José Diaz. "Gerekli olan önce savaşı kazanmaktır." Bu yüzden, cumhuriyetçi saflarda bütün darbelerini sola, devrimcilere yöneltmekteydi. "Halkın düşmanları faşistler, troçkiciler ve denetlenemeyen kişilerdir," demekteydi aynı söylevde. Komünist partisinin propagandacıları, Moskova duruşmalarına dayanarak, bıkıp usanmadan Troçki düşmanı temaları tekrarlamaktaydılar: "Troçkicilik bir siyasal parti değildir, karşı devrimcilerden oluşma bir çetedir. Faşizm, troçkicilik ve denetlenemeyenler, yalnız İspanya'da değil, bütün uygar ülkelerde siyasal hayattan temizlenmesi gereken üç halk düşmanıdırlar." Franz Borkenau, "Stalinci" komünist örgütleri, Franco'ya karşı verilen savaşın örgütlenmesinden öteye sırasız olduğu gerekçesiyle İspanya'da devrimin ta kendisine yöneltilmiş açık bir savaşa doğru sürükleyen siyasal çizginin sonuçlarını ortaya koymuştur: "Komünistler sadece sosyalizasyon dalgasına karşı çıkmakla kalmadılar, aşağı yukarı bütün sosyalizasyon biçimlerine karşı oldular. Sadece köylülerin topraklarının kamulaştırılmasına karşı çıkmadılar, büyük toprak sahiplerinin topraklarının dağıtılması yolundaki her türlü kararlı politikaya da başarıyla engel oldular. Sadece ve haklı olarak paranın yerel olarak ve çocuksu fikirlerle kaldırılmasına değil, Devletin pazarları denetlemesine de karşı çıktılar... Bir polis örgütü kurmaya çalışmakla kalmadılar,halk yığınlarının büyük nefret beslediği eski rejimin polislerini isteyerek, bilerek yeğlediler. Komitelerin iktidarını yıkmakla yetinmediler, kendiliğinden denetlenemez, her türlü yığın hareketine düşmanlık gösterdiler. Tek kelimeyle karmakarışık coşkunluğu disiplinli bir coşkunluğa dönüştürmek için değil, halk yığınlarının eylemleri yerine disiplinli bir asker ve yönetici kadro getirmek, halk yığınlarından tümüyle kurtulmak amacıyla hareket ediyor'ardı(25).

Bu tutucu politika komünist partisinin ve P.S.U.C.'nin gelişmesini sağladı ve gördükleri ilgiyi arttırdı. Katalonya'da, zorunlu olarak sendikaya katılmakla ilgili kararname, P.S.U.C. denetimindeki zayıf U.G.T.'nin üye sayısını kabarttı. Küçük esnaf, zanaatkâr ve küçük sanayicinin korunması bahanesiyle küçük ve orta burjuvazinin devrimci fetihlere karşı savaş aracı haline gelen G.E.P.C.İ. (Federacion des Gremios y Entidades de Pequenos Comerciantes y İndustriales) sendikası, onun koruyucu kanadı altında kurulacaktı. U.G.T.'nin, tam tersine, yoksul köylülerden oluşma sağlam bir tabana dayandığı Levante'de, komünist partisi, Mateu aracılığıyla, büyük toprak sahipleri dahil bütün kamulaştırma düşmanlarının destekleyeceği bir Bağımsız Köylü Federasyonu kuracaktı.

Daha genel bir deyimle, cumhuriyetçi İspanya'daki bütün düzen ve mülkiyet yanlıları, "düzen ve mülkiyet savunucuları" olan komünist partisiyle P.S.U.C.'ye yöneleceklerdi. Yargıç ve savcılar, yüksek memurlar, subaylar, polisler, diledikleri siyasal aracı, gerektiğinde de korunma ve

güvenliği onda buluyorlardı (26). Bununla birlikte de, komünist partisi proletaryadan oluşan parti niteliğini yitirdi: 1938 yılında, Madrid'de, partinin rakamlarına göre 63.426 militandan 10.160 kişisi sendikalıydı. Bu da zayıf bir işçi yüzdesi ortaya koyuyordu (27). Komünist partisinin propagandası partiye giren "önemli kişiler" üzerinde duruyordu zaten. Ama bunlardan bazıları "işçi davası"na içten bağlılıkları konusunda her türlü güvenceyi vermekten uzak kişilerdi (28).

Yine de, komünist partisinin gelişmesini sadece ılımlı politikasıyla ve cumhuriyete bağlı oluşuyla açıklamak yanlıştır. Gerçekten de komünist partisi ilk ayların kargaşalığı içinde, dikkate değer bir örgütleme gücü, çok etkili bir araç olarak koymuştu kendini ortaya. Gerçekleştirdiği bazı şeyler, antifaşist birlik çağrıları, her şeyden önce Franco'ya karşı savaşmak isteyenlerde, cumhuriyetçilerde, sosyalistlerde, sendikacılarda, örgütlenmemiş kişilerde büyük yankı uyandırmaktaydı. Hernandezler, Pasionaralar, Comoreralar bile, partileri iyi savaşabildiğini gösterdiği, yapıcı ve örnek olmayı bildiği için, Komitelere ve "denetlenemeyen kişiler"e karşı saldırılarında disiplin çağrısında bulunduklarında ve yasallığa saygı duyulmasını istediklerinde ciddiye alınabiliyorlardı.

Madrid savunmasının hikâyesi de, komünist partisinin bazı koşullarda sadece Ekim Devrimi ya da Kızılordu gibi devrimci geleneklere çağrıda bulunmakla kalmayıp devrimciliğe özgü yöntemler uygulayabildiğini, tek kelimeyle geniş halk yığınları tarafından gerçek bir devrimci parti olarak görülebildiğini ortaya koydu. Pek çok İspanyol ya da "yabancı" militan, başkent savunması sırasında, antifaşist simgesini geçici gördükleri devrimci bir destan yaşadılar. Alman ve İtalyan kiralık askerlerine karşı uluslararası proletarya devriminin savaşçıları olarak görüyorlardı kendilerini. İçlerinden pek çoğu, geçici bir taktik geri çekilme söz konusu olduğu ve antifaşist savaşın sonunda dünya komünist devriminin bulunduğu inancıyla savaştılar.

Bu açıdan, komünist partisinin gelişmesinde en etkili araçlardan biri 5. Alay oldu. 19 temmuz günü, Madrid'deki komünist militanlar Cuatro Caminos'da bir manastırı ele geçirdiler ve ay sonunda sayıları 8000 kişiyi bulacak bir birlik kurdular. "Alay" sözcüğüyle "5" sayısı anlamlıydı: Komünist partisi bu birliğe 5. Alay adını veriyordu, çünkü ayaklanmadan önce Madrid'de dört alay vardı. Alayın kurulmasıyla görevlendirilen, yardımcılığını binbaşı Carlos'un yaptığı, siyasi bürodan Enrique Castro Delgado'ydu. Her taburda, çoğunluğunu komünist militanların oluşturduğu "Çelik Bölükler" kurdular, yedek ya da meslekten subaylarla assubaylara sistemli çağrılarda bulundular. Rus yardımı sayesinde, 5. Alay şaşırtıcı bir hızla gelişti. Donatıldı, eğitildi, başına subaylar getirildi. Bir disiplin örneği olduğu için hükümet de bu alayı destekliyordu: Düzenli birliklerde uygulanan her şeyi, askeri selâmı, apoleti, rütbeyi yeniden yürürlüğe koymuştu.

Başka kollarda görevlendirilen meslekten subaylar, normal buldukları hizmet koşullarını sağladığı için bu birliğe katılmak istiyorlardı. 5. Alayın bir orkestrası, bir korosu, Milicia popular adlı bir günlük gazetesi vardı. Kısa sürede bir de efsanesi oluştu. Eylül sonunda 30.000 kişiyi bir araya getiriyordu. 100.000'i aşan askeriyle 5. Kolorduyu oluşturacak ve sonunda Merkezi ordunun büyük yükünü çekecekti. İlk kez 5. Alayda "komiser" sözcüğü duyuldu: Gerçekten de, komünist partisi yöneticilerinin gözünde, birliğin gelişmesi parti mekanizmasının elinden kaçmamalıydı. Komiser, bu düzenli birliklerde bir partinin siyasal disiplinini, teknisyenler üzerindeki denetimini, askerlerin moral takviyelerini sağlıyordu. Kominist partisi, komiserlik deneyinden etkisini orduya yaymakta yararlanacaktı. Komiserlerin canlı bir partiye sağladığı olanakları gerçekten anlamış tek örgüttü. Genel komiser Alvarez del Vayo'nun koruyuculuğu sayesinde, kuruluşunun daha ilk yılında komiserlik kurumunu tekellerine alabilmeyi başaracaklardı (29). Onun sayesinde parolalarını ve başlıca propaganda temalarını askerler arasında yayabiliyorlardı: Demokrasi, yurtseverlik, disipiindi bunlar. Kızılordu'daki siyasal komiserler devrimin ve sosyalizmin propagandacılarıyken, bu iki sözcük İspanyol komiserlerinin sözlüklerinden silinecekti. Bunu da isteyen, başlıca varlık nedenlerinden biri orduda devrimin hemen gerçekleştirilmesini savaş kadar önemli bir görev sayanlarla mücadele etmek olan komünist partisiydi.

Rusların silah sağlamasından beri dokunulmazlık kazanan, Devlet otoritesinin yeniden kurulmasını öneren antifaşist programın savunucuları, Ordu'nun örgütleyicileri, Stalinci komünistler, aynı zamanda koalisyon hükümetinin de en dinamik ögeleri oluyorlardı. Azana, Companys, Prieto, hatta Largo Caballero, daha sonra bir Del Vayo'nun kafasına kakacakları güveni, desteği gösteriyorlardı onlara. Durumları, sadece kamuoyunda değil, Devlet mekanizması içinde de günden güne güçleniyordu. Halk ordusunun askeri ve siyasal kadrolarında tuttukları yeri az önce gördük. Sansür ve şifre servislerini denetleyenler de komünistlerdi. Partinin adamları (Madrid'de Burillo, Barcelona'da Rodriguez Salas) yeni polisin kilit noktalarını ellerinde tutmaktaydılar. Uyumları ve disiplinleri bir sorun koyuyordu artık ortaya: Şimdiden, Devlet içinde Devlet olmaya başlamamışlar mıydı?

Birkaç ciddi olay, durumlarını sık sık tekrarladıkları cephe birliği ve genel çıkarlar kaygısının her zaman doğrulamadığı amaçlarla kullanmaya kararlı olduklarını ve -bu daha da ağırdı- bu yola Rus hükümetinin isteğiyle girdiklerini gösteriyordu. Madrid'de Savunma Cuntası kurulduğunda, bütün partilerin bu cuntada temsil edilmesi kararına rağmen, komünist partisi "troçkici" ve "Sovyetler Birliği'nin düşmanı" diye nitelediği P.O.U.M.'nin varlığını veto etti (30). La Batalla bu durumu protesto etti ve anlaşmazlığı gün ışığına çıkardı: "Stalin'i gerçekten ilgilendiren," deniyordu 15 kasım tarihli bu gazetede, "İspanyol proletaryasının ve uluslararası proletaryanın

kaderi değil, bazı Devletlerle başlarına karşı yapılmış antlaşmalar politikası uyarınca Sovyet hükümetinin savunulmasıdır." 28 kasım günü basına verilen bir notta, Sovyetler Birliği'nin Barcelona'daki başkonsolosu Antonov Ovseenko, cumhuriyetçi İspanya'nın iç politikasına karışmaktan çekinmemekte ve La Batalla gazetesinin kişiliğinde "uluslararası faşizme satılmış basın"ı kınamaktaydı. Bu olay Katalonya'da bir hükümet buhranına yol açacak, sonunda P.O.U.M.'nin özerk hükümetten atılması sonucuna varacaktı. Bu olayın hemen ilk Moskova duruşmalarından sonra, 17 aralık tarihli Pravda'da yorumlanması açık bir tehdit oluşturuyordu: "Katalonya'da troçkicilerin ve anarşist sendikacıların tasfiyesi başlamış bulunmaktadır; Sovyetler Birliği'ndeki gibi aynı enerjiyle sürdürülecektir."

BİLANÇO

Tabloda, avrıca, daha pek çok kaygı uyandırıcı gölge vardı. İktidar ikiliği kaybolmuştu, ama, pek çok durumda yerini, organlarının birbirlerini engelledikleri ya da rahatsız ettikleri çok yanlı bir yönetime bırakmıştı. Vali Arraizin ve Komite'nin hayalet iktidarlarının yan yana yaşadığı Malaga bir istisna değildi ve bu kentte de tek gerçek otorite işçilerle köylülerden oluşma birliklerini anlamak ve yönetmek yeteneğinden yoksun askerlerin elindeydi. Yüzlerce köy polis örgütünün ortaya çıkardığı sakıncalar polisin yeniden düzenlenmesiyle ortadan kaybolmuştu, ama Borkenau gibi biz de kabul etmek zorundayız ki onlarla birlikte "köyün iç savaşa karşı gösterdiği büyük ilgi" de yitip gitmişti. İtalyan antifaşisti Bertoni, Huesca cephesinden şunları yazıyordu: "Her türlü yeni inançtan, her türlü toplumsal değişim fikrinden, devrimci büyüklükten yoksun bırakılan İspanya savaşı...korkunç bir hayat ve ölüm sorunu olarak kalmaktadır, ama yeni bir rejimin ve yeni bir insanlığın ortaya konduğu savaş değildir artık (31)."

Oysa Madrid savaşı tam o sıralar sürüp gidiyordu: İki düzenli ordunun çarpıştığı, uçakların, topların ve zırhlı araçların çatıştığı çağdaş bir savaş, savaşçıların moralinin teknik yönden olanaksızı gerçekleştirdiği, silahlı halkın Avrupa'nın en büyük iki askeri gücüne kafa tuttuğu bir devrimci savaştı bu aynı zamanda. Cumhuriyetçilerin bu savaştaki tek büyük zaferleri sayılan Madrid ve Guadalajara çarpışmaları tam bu dönemeçte yer alıyordu: Örgütlenme ve disiplin çoşkunlukla inancı yok etmemişti, çoşkunluk ve inanç disipline ve örgütlenmeye dayanmaktaydı, yol açabileceği özveriler ne olursa olsun, hiç bir savaşın onsuz zafere ulaşamadığı silaha da.

DOKUZUNCU BÖLÜMÜN DİP NOTLARI

(1) Alvarez del Vayo'ya göre (La guerra empezo en espana, s.216).

(2) Yüksek Konsey'de Largo Caballero'dan başka, Prieto (Savaş Üretimi), Alvarez del Vayo (Birliklerin Siyasal Yönetimi) Garcia Oliver(Subay Yetiştirilmesi) ve Uribe (İaşe ve Levazım) bulunmaktaydı.

(3) Bu konuda antifaşist örgütler arasında dikkati çekecek bir görüş birliği bulunmaktaydı. Companys, "bünyesindeki bütün antifaşist, siyasal ve sendikal güçlerin temsilcisinden" başka şey olmadığına göre, "güçlü bir hükümet tam yetkili bir hükümet" istemekteydi. Azana, bir "savaş politikası" gütmek için "bir tek disiplini" gerekli görüyordu: "Cumhuriyetten sorumlu hükümetin disiplini." Komünist Mije şöyle demekteydi: "Bugünün parolası, her şeyi hükümet aracılığıyla ve hükümet için kazanmak, otoritesini ve iktidarını güçlendirmek olmalıdır." Bakanlığa getirilen anarşist Peiro şöyle üstelemekteydi: "Önce savaş, sonra devrim diyoruz. Komuta hükümettedir."

(4) Peirats'dan cilt 1, s.253-254.

(5) Oranlar bazan tersine dönmektedir. Castellon'da 35 üyelik Komitenin 14 üyesi C.N.T.'den, 7 üyesi P.O.U.M.'den 7 üyesi U.G.T.'den, 1 üyesi de cumhuriyetçilerdendir. Belediye reformu sonucu, C.N.T., U.G.T., P.O.U.M., komünist partisi, Birleşik Sosyalist Gençlik Hareketi (J.S.U.), sosyalistler, cumhuriyetçi partiler eşit oranda temsil edileceklerdi.

(6) Pek çok militan için bir yöneticilik dönemi başlıyordu, bunun sağladığı yararlar bazı kişilerin hükümeti desteklemeye yönelmesini açıklayabilir belki. Örneğin 1936 yılında duvarcı olan David Antona Cindan Libre'nin (Cindad Real) sivil valisiydi 1939 yılında. Juan Lopez gibi, bakan ya da yüksek memur olduktan sonra fabrikaya dönenlerin sayısı pek azdı.

(7) Komitelerin direnme yeteneği, örgütler görüş birliği içinde olduklarından, normal olarak ön görüleni aşmıştı. 8 şubat günü, Jose Diaz, Valencia'da verdiği uzun bir söylevin yarıdan fazlasını "minyatür hükümetler"in ortadan kaldırılmasının ve Komite'lerin yerini Belediye Meclislerinin almasının gerekliliğine ayırmıştı: Kararname çıkalı bir ay oluyordu. 27 nisan günü A.B.C.- daha 1936 temmuzunda cumhuriyetçiler tarafından toplatılmıştı- bir komitenin yerini bir Belediye Meclisinin alması için Castellon hükümetinin araya girmek zorunda kaldığını yazmaktaydı.

Özellikle belge yoksunluğunda, sadece önemli ayrıcalığı belirtmek gerekli. Asturia'da, örgütlerin rızasıyla Komiteler iş başındaydılar. Aynı örgütler başka yerlerde Komitelerin kaldırılmasından yana çıkıyorlardı. Bölgesel Konsey üyesi, sosyalist milletvekili Amador Fernandez, basına şu açıklamayı yapmaktaydı. (12 Şubat 1937 tarihli A.B.C.'den): "İtiraf etmek gerekir ki burada Komite fobisi olmamıştır."8 şubat günü, Asturia bölgesi C.N.T. ve U.G.T. şubeleri tersine C.N.T. ve U.G.T. denetleme Komitelerinin bütün kuruluşlara yayılması konusunda bir anlaşma imzalamışlardı. (Kuruluş içinde çoğunlukta bulunan örgütün bir üyesinin başkanlığında, iki konfederasyondan eşit sayıda üye bulunacaktı bu Komitelerde) 13 Nisan 1937 günü toplanan Asturia U.G.T. Kongresi -Javier Bueno Claridad'da bunun "devrimin 1. kongresi" olduğunu söyleyecekti- bu yönelimi doğrulayacaktı. Yürütme kurulu seçimlerinde, Komiteye karşı olan komünistlerin "birlik listesi" diye adlandırılan listesi, önceki yönetimin 87.000 oyuna karşılık

12.000 oy alabilecekti. Birleşik Sosyalist Gençlik Hareketi (J.S.U.) Asturia şubesi (On birinci bölüme bkz.) komünist partisinin etkisine karşı çıkacak ve Anarşist Gençlik Hareketiyle bir "Devrimci Cephe" kuracaktı.Asturia bölgesi düşene dek kuşatılmış bir Komün olarak kalacaktı. Franco'nun zafer kazanmasından aylar sonra silahlı partizan gruplarının direnmesi, burada daha temkinli yürütülen Devletin yeniden kurulması çalışmalarının kıramadığı devrimci atılımın derinliğini kanıtlamaktaydı. (2. Kitap, Dördüncü Bölüm'e bkz.).

(8) U.G.T.'den İçişleri Bakanı Galarza, Jesus Hernandez, Espla ve Garcia Oliver bulunmaktaydı Konsey'de.

(9) Devrimden önce müdür olan M.Munoz'un yerini almaktaydı. W.Carillo. Negrin de onun yerine komünist Ortega'yı getirecekti.

(10) Jandarmalar geleneksel gümrükçülerdi. O dönemde gelişmeleri, hijos de Negrin (Negrin'in çocukları) adını almalarına yol açacaktı.

(11) Hiç değilse bazı partiler yönünden bu tedbire uyulmadığı sanılıyor. On birinci bölümün 15 no.'lu notunda,Margarita Nelken'in asalto'lar arasında komünist olarak yaptığı ayrılıkçılığın yol açtığı olaylara bkz.

(12) Escobar ve Martinez 21 kasım günü öldürüldüler. Resmi soruşturma hiç bir sonuca varmadı. Santillan, yardımcılarını haksız olarak ikili oynamakla suçlayan başka bir "antifaşist kesim"in öldürülmelerini de kışkırttığını söylüyor. Martin Blasquez, F.A.İ. *milislerini, kendisini ve dostlarını öldürmeye kalkışmakla suçluyor.*

(13) Garcia Oliver bunların örgütlenmesini Barcelona'dakinin örneğine uydurmuştu. Ama çağdaş savaş tekniğinin gösterdiği gelişim böyle eğitilen subayların yetersizliklerini açıklamaktaydı: İki ayda bir takımı yönetmek öğrenilemezdi.

(14) Beşinci Bölüm, 25 no.'lu nota bkz.

(15) Umut'un başlıca kişilerinden komünist Manuel için, Duran'ın André Malraux'ya örnek olduğu sanılmaktadır. Manuel'in romanda kendisi için söyledikleri Duran'ın Simone Téry'ye anlattıklarıyla yakınlaştırılabilir (Espagne, Front de la Liberté, özellikle s. 147). 5. Alayda, Duran, André Malraux'nun bir fikrine göre kurulmuş olan motosikletli makineli tüfek birliği Demir Bölük'e komuta etmişti(aynı eser, s.129.)

(16)Alvarez del Vayo, 17 ekim günü genel komiserliğe atanacaktı. Çevresinde genel komiser yardımcısı olarak, komünist partisinden Mije, sosyalist Crescenciano Bilbao, C.N.T.'den Gil Roldan,sendikalist partiden de Pestana vardı. 9 aralık günü Mije genel komiserliğe getirildi. Bu süre boyunca Komiserlik genel sekreteri U.G.T.'den Pretel'di.

(17) L'Humanité, 19 Nisan 1937.

(18) Bir Katolik papazı olan peder Lobo, halk saflarına katılmaları için, Madridlilere komünist partisi radyosundan çağrıda bulunacaktı.

(19) Juan Peiro'ya göre, Bakanlar Kurulunda uzun bir tartışmadan sonra kendisine sunulan kredi 24 milyon peseta tutarındaydı. Bunun üzerinden Sanayi Bakanlığı ayrıca %6 faiz ödemek zorundaydı.

(20) Solidaridad obrera Fransızlardan "Almanlara" karşı kendilerini desteklemelerini istiyordu. Federica Montseny savaşın "yabancı işgalcilere" karşı verildiğini söylüyor.

(21) Ölümünden sonra, Durruti, bütün eğilimler tarafından kullanıldı. Çok sık tekrarlanan bu cümlesine karşılık, Pierre Van Paasen'e yaptığı açıklamasını verelim: "Devrimi burada, İspanya'da ve şimdi istiyoruz, belki gelecek Avrupa savaşından sonra değil." (F.Morrow'un yer verdiği konuşmasından).

(22) Garcia Oliver, askerî öğrencilere şöyle diyor: "Askerleriniz... yoldaşlarınız olmaktan çıkıyorlar ve ordumuzun askerî mekanizmasının çarkı içinde yerlerini

almak zorundalar."

(23) Yazarlardan çoğunun belirttiğinin tersine Tarrancon C.N.T. milislerinin Demir Kol'a bağlı olmadıkları, birtakım Madridlilerin söz konusu olduğu anlaşılıyor (Guzman'ın, Madrid rojo y negro'da, şefleri Villanueva hakkında söyledikleriyle karşılaştırınız.)

(24) Jesus Hernandez, Togliatti'nin ayaklanmanın ilk günlerinde ve dolayısıyla 1936 yazı sırasında İspanya'da bulunduğunu, devamlı olarak da İspanyol komünist partisinin Siyasal Büro'sunda çalıştığını söylüyor. Togliatti'nin resmi biyografi yazarları, Ferraralar, İspanya'ya 1937 temmuzunda geldiğini (s.280), elinden geldiğince az görünmek zorunda olduğunu (s.288) söylüyorlar ve "çalışmasının tümüyle İspanya sorunlarına, komünist partisine ve İspanyol halk hareketine ayrıldığını" doğruluyorlar.

(25) Borkenau, adı geçen eseri, s.292.

(26) Doğal olarak, kendilerine bir gizleyici örtü sağlamak isteyen birtakım sağcıların, örneğin C.N.T.'ye aktıkları da görüldü böylece. Ama bir tek komünist partisi, koruyuculuğuyla birlikte, düzen için verilecek bir savaş perspektifi sunmaktaydı.

(27) Borkenau, komünist partisinin her şeyden önce "asker ve memur yönetici kadrosunun partisi" olduğunu söylüyor. Ardından küçük burjuvalar ve nalı vaktı yerinde olan köylüler sonra küçük memurlar en son olarak da sanayi işçileri geliyor. Dolléans, eski C.E.D.A.'cıların komünist partisine katıldığı Valencia örneğini verirken, "cumhuriyetçi blokun en tutucu ögeleri arasından" kendine yandaş topladığını söylüyor. Savaştan önce bazıları sadece cumhuriyetçi olan meslekten subayların çoğu, sağcı değillerse komünist partisine katıldılar. Miaja ve Pozas'ın, gençlerden Hidalgo de Cisneros, Galan, Ciutat, Cordon, Barcelo'nun adlarını verelim...

(28) 1 Ocak 1937 günü, Başkan Alcala Zamora'nın birkaç gün önce sürgünden dönen oğullarından Jose Alcala Castillo komünist partisine katıldı. 6 ocak günü, komünist partisinin radyodan yaptığı ve Balbontin'in de katıldığı özel bir yayın "karşı safta çarpışan ve yığınlar halinde İspanyol halkının saflarına geçmeleri istenen büyük burjuvazinin çocukları"na seslenıyordu. Jose Alcala Castillo, 1 Mayıs Bayramı için Sovyetler Birliği'ne gönderilen bir "emekçiler" delegasyonuna seçilmişti. 6 ocak günü İzvestia'da çıkan ve "büyük yoldaş Stalin"e teşekkür eden bir yazısı İspanyol basınında da yer alacaktı

Komünist partisinin yeni militan tabakasını çok iyi temsil eden bir başka kişi de Constancia de la Mora'ydı. İspanyol oligarşisinin en büyük ailelerinden birinin kızı, tutucu devlet adamı Antonio de la Mora'nın torunu olan ve dedesine duyduğu hayranlığı gizlemeyen Constancia, Malagalı bir senorita'yla yaptığı kötü evlilik sonucu ailesi ve çevresiyle anlaşmazlığa düştü (ayrıca Koestler ve Chaimers Mitchell'in de sözünü ettiği Bolin'di kocası.) Kocasından ayrılan ve Hidalgo de Cisneros'la evlenen Constancia de la Mora, Madrid sansürünü yönetmiş ve partisinin buyruklarına uygun olarak hükümet kararlarını bile sansür etmekten çekinmemişti. Özgeçmişi olan Fiere Espagne adlı kitabı ilginç bir tanıklıktır: Bu zeki, çalışkan ve yürekli kadın, hâlâ kendi sınıfının dilini konuşmakta ve dedesinin sosyalistlere gösterdiği düşmanlığın bir eşini "aşırı devrimcilere" karşı göstermektedir.

(29) La Pasionaria, 19 Mart 1937 tarihli Mundo Obrero'da, komiserlerin uğradığı kayıpları verirken, belki istemeksizin komünist egemenliğini açıklamaktadır: Öldürülen 32 komiserden 21 kişisi komünist partisine, 7 kişisi Birleşik Sosyalist Gençlik Hareketine (J.S.U.) bağlıydı. 55 yaralıdan 35'i komünist partili, 1 tanesi de J.S.U.'luydu. La Pasionaria gibi, komünistlerin ötekilerden daha yiğit oldukları ve dolayısıyla daha çok tehlikeye atıldıkları kabul edilse bile, etkilerinin çok ağır bastığı açıktı. Caballero açık seçik bir biçimde, komünistlerin sızmasını kolaylaştırmakla suçlamaktadır. Alvarez del Vayo'yu, Prieto, Madrid cephesindeki komiserlerin şefi ve komünist partisi siyasal büro üyesi Anton'u suçlamaktadır.

Komünistlerin, öteki partılerden önce komiserlerin rolünün önemini anladıkları ve kümünist adayların öbürlerinden çok daha fazla olduğu tartışılmaz.

(30) Madrid P.O.U.M. sorumlusu Enrique Rodriguez'e bu kararı sosyalist Albar bildirdi ve şöyle dedi: "Büyükelçi Rosenberg sizin burada bulunmanızı veto etti. Haksız bir şey bu, doğal olarak, ama bizi anlayın: Sovyetler Birliği güçlü; P.O.U.M.'nin desteğinden yoksun kalmakla Sovyetler Birliği'nin yardımından yoksun kalmak arasında seçim yaptık. Boyun eğmeyi ve P.O.U.M.'yi dışarda bırakmayı yeğledik." Bunun üzerine, Andrade ve Gorkin, Madrid'e gittiler ama onlar da başarısızlığa uğradılar. P.O.U.M. Cunta'da temsil edilmeyecekti.

(31) Berneri'nin, Guerre des Classes en Espagne adlı eserinden (s.40).

ONUNCU BÖLÜM

MADRİD:NO PASARAN!

28 Eylül 1936 günü hastaneyi ellerinde tutan C.N.T.'ye bağlı milislerin öldürülmesiyle Toledo'daki son direnmeler de sönmekteydi. Yeni bir sayfa açılıyordu, başkent için verilen savaştı bu. Milliyetçi komutanların gözünde son savaş olması gerekiyordu: Madrid'in düşüşü cumhuriyetçilerin yıkılışının da işareti olacaktı. İçlerinden hiç biri milislerden gelecek ciddi bir direnmeyi bir an için bile düşünmüyordu. Yabancı gözlemcilerin çoğu da bu görüşü paylaşmaktaydılar: Diplomatik çevreler, Roma ve Berlin'in gözünde İspanya'nın yasal durumunu değiştirecek ve Franco hükümetinin tanınmasına olanak sağlayacak olan başkentin düşüşüne hazırlanıyorlardı.

Darbeci generaller, 12 ekimde kutlanan Irk Bayramı gününde Madrid'e girebileceklerini düşünmekteydiler (1). Başkente saldıran orduya general Varela komuta ediyordu: Savaşçı, disiplinli, güvenli hiç bir direnmeyle karşılaşmayacaklarından emin, Faslılardan ve lejyonerlerden oluşma, 20.000 meslekten asker. Saldırı başlangıcta öngörülen plan uyarınca yürütüldü: Tajo vadisi boyunca ilerleyen kol, 10 ekim günü Sierra'dan gelen Davila kolordusuyla birleşti. Uribarri ve Bayo'nun komuta ettikleri Levante milislerinin saldırılarından başka hiç bir direnmeyle karşılaşmamıştı, bu gerilla hareketi de cepheden saldırılarında hiç karşılık görmeyen çağdaş bir ordunun ilerlemesini önleyecek yeterlilikte değildi. Üç günde saldırganlar 27 kilometre ilerlediler ayın 15'inde alınan Chapineria, 18'inde düşen Navalcarnero ve 21'inde ele geçen İllescas arasında Madrid'i kuşatacak kıskaç belirleniyordu.

ELE GEÇİRİLMEK İSTENEN BİR KENT

Daha eylül sonunda Voelckers'in Berlin'e verdiği rapor çok iyimserdi. Madrid bir kuşatmaya dayanamazdı. Hiç bir yiyecek stoku, uçaksavar savunması, hiç bir savunma hattı, siperi bile yoktu. Kenti savunan milisler kötü silahlandırılmıştı, tecrübesizdiler ve özellikle başlarındaki subaylar yetersizdi. Kuşkusuz, Rus yardımının somut belirtisi olan ilk çağdaş silahlar

gelmişti: Bu silahların milislerde uyandırdığı şaşkınlık bile tecrübesizliklerini kanıtlamakta ve durumu gerçekten tersine çevirmeye katkıda bulunabilecekleri varsayımı konu dışı bırakmakta gibiydi. 28'inde radyoda yaptığı bir açıklamada Largo Caballero şöyle diyordu: "Elimizin altında müthiş mekanize silahlar vardır. Tanklara ve güçlü hava kuvvetlerine sahibiz." Ve aynı gün, uçakların desteğindeki dört Rus tankı, bir yarma hareketini başardı. Ama piyade tankları izleyememişti ve cumhuriyetçi ordunun ilk karşı saldırısı bir başarısızlıkla sonuçlandı. Madrid askerî yöneticileri durumun ciddiliğinin bilincindeydiler zaten ve anlaşıldığı kadarıyla başkentin kaçınılmaz düşüşüne boyun eğiyorlardı. Merkezî orduya komuta eden general Asencio, kötümserliğini açıkça ortaya koydu: 24 ekim günü onun yerini alan general Pozas da, savunma yapılabileceğine inanmıyordu. Her ikisi de, zaman varken başkentten ayrılmasını hükümete öğütlediler.

Kasım başında, birlikleri yeniden düzenledikten sonra, son olduğuna inandığı anlaşılan saldırının yönetimini general Mola ele aldı: Tartışmalardan sonra, darbecilerin genelkurmayı, hiç değilse Varela'nın çekindiği işçi mahallelerindeki sokak savaşlarından uzak durarak Casa del Campo ve Üniversite Sitesi üzerinden Madrid'e girme kararını verdi. Madrid'in Ruslardan yardım aldığını öğrenen darbeci generaller, savunmacılar kendilerini toplama fırsatını bulamadan darbeyi indirmeyi kararlaştırmışlardı. 4 kasım günü Getafe havaalanı ellerine geçti, 6 kasım günü Yagüe komutasındaki birlikler, Carabanchel'i ve güçlü bir mevzi olan Cerro de Los Angeles'i aldı. Mola, kendi ordusunun araçlarıyla başkente girmesi gereken Madrid'in yeni belediye meclisini genel karargâhına çağırdı. Burgos Radyosu, 4 kasım gününden beri "Madrid'in Son Saatleri" adlı yeni bir programa başlamıştı. 7 kasımda Franco, ertesi günü Madrid'deki ayinde hazır bulunacağını açıkladı, 8 kasımda Manzanares üzerindeki Segovia ve Toledo köprülerine erişildi.

Madrid'in düşüşü bir saat sorunuydu artık: Bakanlar Kurulunda, Largo Caballero, çekimser kalan komünistlerle anarşistlere hükümetin Valencia'ya hareketini zorla kabul ettirdi. Kararın oy birliğiyle alındığı açıklansa da pek çok savaşçı bu tedbiri bir kaçış olarak gördü. (2) Tarrancon'daki acıklı güldürü (3) sadece anarşistlerin bilinen disiplinsizlikleriyle açıklanamazdı: C.N.T. milislerinin tutumu, işçilerin her yerden daha çok hükümete güvendikleri ve disiplinini benimsedikleri Madrid'de çok yaygın olan bir ruh haline uygun düşmekteydi. 9 kasım günü hükümetin kaçtığını, başkentin ne pahasına olursa olsun savunulması için bir genel seferberliğe girişmeyi bile denemeden uzmanlarının yenilgiyi "kabullendiklerini" gördüler. Eylülün ilk günlerinde 20.000 gönüllü içinde 2000'den azı kullanılmıştır tahkimat çalışmalarında Sosyalist, komünist, anarşist militanların gözünde savaş daha yitirilmemişti. Bakanları kurşuna dizme eğilimi ölünceye kadar dövüşme isteğiyle atbaşı gidiyordu. C.N.T. Madrid şubesinin "Viva Madrid sin

Gobierno (Yaşasın hükümetsiz Madrid)" çığlığı, tartışılmaz biçimde, çok yaygın bir duyguya cevap vermekteydi.

MADRİD SAVUNMASI: GENERAL MİAJA VE CUNTA

Largo Caballero hükümeti, giderken, başkentin savunmasını general Miaja'ya bırakmıştı. Yazarlar ve tanıklar, o güne dek hep geri planda kalan, ama sonra Madrid kahramanı olan bir generalin atanma nedenleri üzerinde bol bol tartışmışlardır. Meslekten olan, Simone Téry'nin anlattığına göre "bu altmış yaşlarında tombulca, ama alışılmamış bir canlılığa sahip" adam hiç bir zaman hararetli bir cumhuriyetçilik koymamıştı ortaya: Savaştan önce, İspanyol Askeri Birliği'nde bile görev almıştı üstelik. Çok kısa süreli olan Martinez Barrio'nun uzlaşma hükümetinde Savunma Bakanlığı yapmış -bu seçimin kendisi bile anlamlıydı - aynı görevi Giral hükümetinde kabul etmemiş, ama bu hükümetin hizmetine girmişti. Albacete'nin geri alınmasını sağlayan harekâtı o yönetmişti. Valencia'da teğmen José Benedito'nun hakaretleriyle karşılaştığını daha önce gördük. Oradan, Endülüs cephesine komuta etmekle görevlendirilmiş, komutasındaki kişilerden bazıları tarafından "sabotajla" suçlanmış ve Largo Caballero 24 ekim günü onu Madrid'e atamıştı (4). Bu atamanın gerçek etkenleri ne olursa olsun, bazılarının söylediği gibi o tarihte Miaja'nın hiç bir özel bağ kurmadığı komünist partisi tarafından "kabul ettirildiği" ya da "önerildiği" söz konusu değildi.

Ona komutanlık görevini veren kararname, (5) 6 kasım tarihli Bakanlar Kurulunda kurulması kararlaştırılan "başkent savunmasını düzenlemek ve denetlemekle görevli savunma cuntası"nda hükümeti temsil etmekle de yükümlü tutmaktaydı. Bir hükümet kararnamesi sonucu doğan, bir hükümet delegesinin başkanlığında toplanan, hükümeti destekleyen bütün parti ve sendika temsilcilerinden oluşan Madrid Savunma Cuntası, aslında ne basit bir danışma kuruluydu, ne de hükümete ek bir yan kuruluştu. Hükümetin gidişinin girişimi savaşmak isteyenlerin eline bıraktığı bir sıra başkentin başına geçen Cunta, dili ve yöntemleriyle gerçek bir devrimci hükümet olacaktı.

Her şeyden önce kuruluşuyla devrimciydi. Anlaşıldığı kadarıyla, general Miaja, önce bütün partilerin temsil edildiği Komiserlik'deki adamlara çağrıda bulunmayı düşünmüştü: Ama "önemli kişilerin" çoğu hükümetle birlikte Madrid'den ayrılmıştı. Bu yüzden de adı duyulmamış kişilere çağrıda bulunacaktı. Meslekten, yaradılışı ve kafa yapısıyla asker olan, düzene, disipline, etkililiğe bağlı bulunan Miaja, doğal olarak, Mije'nin hemen komutasına vereceği ve komünist partisi sekreteri Checa'nın birlikle arasında irtibat görevi yapacağı 5. Alaya dayanacaktı. 7 kasım akşamı Cunta kurulmuştu: Üyeleri öylesine gençti ki -neredeyse hepsinin yaşı otuzdan

küçüktü- onlara "Miaja'nın çocukları" adı verilecekti. Kendininkine eklenen U.G.T. ve Birleşik Sosyalist Gençlik Hareketi temsilciliği aracılığıyla, üstlendiği görevlerin öneminden ötürü, komünist partisi Cuntayı denetimi altında tutuyordu (6).

Madrid'in savunması komünist partisinin işi, komünist Enternasyonal'in işi, Sovyet Rusya'nın işi oldu. Prestijleri ve otoriteleri söz konusuydu bu savaşta. Bütün iç savaş boyunca, komünistler, savaşa hiç böylesine hararetli katılmamışlardı. Ruslar, 36 kasımında Madrid uğruna harcadıkları çabayı bir daha hiç göstermeyeceklerdi.

Rusların sağladığı ya da onlar aracılığıyla satın alınan silah ve donanım, ekim içinde, sonra da kasım ve aralıkta Madrid'e yöneldi gerçekten. Madrid'i savunanların tüfekleri, el bombaları, makinelileri, tankları, uçakları, topları, cephaneleri olacaktı. Yavaş yavaş, savaş sırasında ortaya çıkan bir çağdaş ordu, başkent önünde saldırılara karşı koymaktaydı. Bütün çağdaş tekniklerle içli dışlı, yetenekleri hükümete bağlı az sayıdaki subayların çok üzerinde olan komutanları vardı. Rosenberg, 5. Alayın geliştirilmesine yardımcı olan bir grup subayı beraberinde getirmişti. Daha önemli olan ikinci bir Rus subay grubu, 20 ekim dolaylarında gelecekti: Bu subaylar ancak takma adlarıyla tanınıyorlardı, ama oynadıkları rolün önemi tartışılmazdı ve anlaşıldığı kadarıyla Miaja ve Rojo'nun rolünden daha büyüktü. Genelkurmayı yöneten ve savunmanın gerçek örgütleyicisi olan Goriev'di. Zırhlı birliklere komuta eden "Pavlov"du. André Malraux'nun yiğit filosundan(7) çok daha güçlü ve etkili olan hava kuvvetlerine "Douglas" komuta ediyordu. Askeri yetenekleri yadsınamayacak olan ve aynı zamanda gerçek bir siyasal yönetici olduğunu gösteren Mihail Koltsov da, Pravda özel muhabirliği gibi resmi bir görev sayesinde Stalin'le ve Voroşilov'La doğrudan bağlantı kurabiliyordu. Moskova'da yetiştirilen yabancı komünistler de önemli bir askeri rol oynamaktaydılar: Daha önce sözünü ettiğimiz Carlos Contreras'ın yanı sıra, Madrid'deki ordu komiserliğinin başında bulunan Miguel Martinez'e ayrı bir yer ayırmak gerekiyor(8).

Yine bu kesin saldırı sırasında, cephede ilk uluslararası tugaylar da görünmüştü: Colodny'ye göre, coşkun "Vivan los Rusos" çığlıkları arasında ve büyük bir düzen içinde Gran Via'dan geçen 11.tugaya bağlı 3500 kişinin ardından, başkent çevresindeki kasım ve aralık savaşlarına katılan 11. ve 12. tugaya bağlı toplam 8500 kişiydi bunlar. Onlarla birlikte, ünü Miaja'nınkini gölgede bırakan general Klêber, Lukacz, Hans gibi komutanlar da gelmişti. Bunlar savaşçı birliklerdi ve 8 kasım gecesi, Casa del Campo'da, beş İspanyola bir Uluslararası tugay askeri oranında ateş hattı üzerine serpiştirilecekler, silahların ve barınakların kullanılmasında pratik örnekler vereceklerdi. Özellikle de, bu yabancı gönüllüler, çoğunluk çok ağır bir militan hayatı geçirmiş, grevleri, sokak savaşlarını, yeraltı çalışmalarını,

cezaevini ve genellikle işkenceyi, küreği, sürgünün sefaletini tatmış adamlardı. Colodny, Thälmann ve Edgar André taburlarındaki Almanlar için "yıkılmaz kişiler" deyimini kullanıyor(9). Devrimci inançları, sahip bulundukları özveri ruhu, çelik disiplinleriyle, parlak başarıları kadar güçlü etkileri ve İspanyol yoldaşlarına örnek oluşlarıyla yeri doldurulmaz ve eşsiz bir savaşçı birlik oluşturuyorlardı.

CUNTANIN YÖNTEMLERİ

Bütün ülkeler devrimcilerinin ve Rus danışmanların İspanya'ya gelişiyle, Madrid, 1917 Ekimini örnek gösteren propagandanın da sonucu bir devrimci destan havası yaşamaya başladı "Madrid'i Petrograd gibi savunmak gerek" yazılıydı komünist partisinin dev afişlerinde. Rosenberg'le birlikte gelen ve bütün Madrid sinemalarında gösterilen Kronstadt Denizcileri, Çapayev ya da Potemkin Zırhlısı filmlerini görmeye koşan Madridliler, bu filmler aracılığıyla, yeniden yaşadıklarını sandıkları Rus devrimi geleneğiyle doğrudan bağlantı kuruyorlardı. Karalara bürünen ve işçi devriminin simgesi gibi görünen La Pasionaria, tanıkları çok etkileyecek olan Madrid kadınlarının gösterilerini düzenliyordu. İspanyollara özgü bir biçimde, kısa ve yiğitçe sözleri haykırıyorlardı bu kadınlar: "Diz üstü yaşamaktansa ayakta ölmek yeğdir." "Bir ödlek karısı olmaktansa bir yiğidin dul karısı olalım." Madrid'i savunmak için savunucularını güçlendirmek gerekiyordu. Cunta bunu biliyordu: Hükümetin "yasallığı", "düzen ve mülkiyete saygı gösterilmesi" konusunda söylevler verildiği yoktu şimdi. Gerçekleştirmekte oldukları "proleter devrimi"ni yüceltmek için Madrid "emekçileri"ne hitap etmekten çekinmiyordu Cunta(10).

Madrid savunması için, Cunta, İrun'da, San Sebastian'da, başka yerlerde C.N.T. ve P.O.U.M. militanlarının geçerli kıldıkları devrimci yöntemleri uyguluyordu: Halkın silahlanması, Komitelere büyük yetki verilmesi, halk yığınlarının harekete geçirilmesi, ilkel bir devrimci adaletin uygulanması gibi. 9 kasım günü, sendikalar tarafından ateş hattına gitmek ve öldürülen ya da yaralanan savaşçıların silahlarını toplamak üzere cepheye silahsız işçi yığınlarının sürüldüğü görüldü. Halkevleri ve anarşistlerin kurduğu Okuma Odaları seferberlik merkezleri olmuştu: Tehlikedeki dış mahallelerin sokaklarında barikatlar yükseliyordu: "Kadınlar ve çocuklar," diye yazıyor Colodny, "canlı bir zincir oluşturuyor ve askeri yönden önemsiz, ama psikolojik açıdan yıkılmaz, Varela'nın saldırısını bekleyen simgesel duvarlar örmekteki duvarcılara Madrid'in taşlarını uzatıyorlardı." Savunmayla ilgili ilk görevleri, hava gözetlemesini, kuşkulu kişilerin kollanmasını ele alan mahalle, sokak Komiteleri kurulmaktaydı. Komünist partisi Madrid şubesinde kimsenin "yasa dışı kuruluşlar" diye nitelemeyi düşünmediği bu Komitelerin kurulmasını 5. Alayın kendisi istiyordu halk-

tan(11). Kendiliğinden ve Cunta'nın çağrısıyla uzmanlaşmış Komiteler de kuruldu: İaşe Komiteleri, ulaştırma Komiteleri, cephane Komiteleri, yemek pişirmek ve çamaşır yıkamak için kadın Komiteleri. Cumhuriyetçi polis dışındaki kişiler tarafından girişilen tutuklamaların ve aramaların da "yasa dışı" ya da "izinsiz" oldukları gerekçesiyle kınanması söz konusu değildi. Asalto'lar ve sivil muhafızlar ilkel bir biçimde tasfiye edildi, yüzden fazla sivil muhafız birkaç gün içinde tutuklandı. Son aylarda kurulan polis örgütlerinin çoğu Valencia'ya nakledildi. Garcia Atadell ve yardımcıları ülke dışına kaçtılar(12). Pedro Checa'nın komuta ettiği 5. Alaya bağlı "güvenlik muhafızları", Val'in yardımcılarından anarşist Salgado tarafından yönetilen Savunma Bakanlığına bağlı "özel servisler", aramaları, tutuklamaları, kurşuna dizmeleri arttırdı. Koltsov'a göre, 6 kasım günü Carcel modelo'dan tutuklu darbecilerin en önemlilerini bıraktıran Miguel Martinez oldu. O gün, salıverilen 600 tutuklu, Arganda yolu üzerinde vurulup öldürüldü. Galindez'e göre, 400 tutuklu daha iki gün sonra aynı biçimde can verecekti. Yargılamadan adam kurşuna dizme uygulaması, kasım ve aralık aylarında da Santiago Carillo ve yardımcısı Cazorla'nın sorumluluğu altında sürecekti. Yabancıları gözetme kaygısı, burada, Cunta yetkililerini, elçiliklerin içine kadar girip sığınanları ve Franco'nun ajanlarını öldürmekten alakoymayacaktı(13). Bu yöntemlerle ilgili değerlendirme ne olursa olsun, amaçlarına ulaştıklarından kuşku yoktu: "Beşinci kol"(14) darbeci komutanların kendisinden bekledikleri rolü oynayamayacaktı.

KASIM SAVAŞLARI

Sonucu etkileyecek savaşlar, Miaja'nın ordusu için talihli bir biçimde başladı. 9 kasım günü, darbecilere ait bir tankta öldürülen bir subayın üzerinde, milisler bazı kâğıtlar buldular. İncelendikten sonra, bunların "15 sayılı harekât emri"nin bir kopyası, başka deyimle Varela'nın 7 kasımda öngördüğü kesin saldırı planı olduğu anlaşıldı. Yarbay Rojo zaferle sonuçlanacak bir kumar oynadı. 7 kasım tarihli plan uygulamasının geciktirildiğini ve ellerindeki emrin milliyetçi ordu tarafından başlatılan harekâtla ilgili olduğunu varsaydı. Yirmi dört saat içinde, cumhuriyetçi komutanlar, Vallescas üzerinden bekledikleri, oysa Casa del Campo'ya ve Üniversite Sitesine karşı girişilen büyük saldırıya direnmek üzere hazırlıklarının yerini değiştirdiler...8 kasım günü, iki Fas taburu cumhuriyetçi safları yardı, Carcel modelo üzerine yürüdü. Kanlı savaşlardan sonra hatlar yeniden kuruldu. Akşam, 11. uluslararası tugay mevzilendi: Dombrowski taburu Villaverde'ye, Edgar André Üniversite Sitesine, Paris Komünü Casa del Campo'ya yerleşti. General Kléber, en hayati kesim olan Casa del Campo, Üniversite Sitesi kesiminin komutasını üzerine aldı. Varela'nın ilerlemesi durduruldu. Akşam, anarşistler, sosyalistler, komünistler, Rus devriminin yıldönümünü

kutlamak için bir miting düzenlediler. Halk, La Pasionaria tarafından üne kavuşturulan parolayı tekrarlıyordu:"No pasaran!" Gece, takviyeler Madrid üzerine yürüyüşe geçti. Ama 9 kasım sabahı, bir tek Sierra'dan gelen Campesino taburu başkente ulaştı. Varela'nın birlikleri Toledo ve Prenses köprülerine karşı saldırılarını arttırdılar. Rus uçakları bir İtalyan zırhlı kolunu yok etti. Korkunç kayıplar veren Edgar André taburu hâlâ Üniversite Sitesinde direniyordu, ama kuzeyden Casa del Campo'da ilerleyen Faslıların tehdidi altındaydı. Bir kumar oynayan Kléber, ön saflara serpiştirilmiş olan 11. tugayın bütün askerlerini çekti ve süngü taktırıp Casa del Campo'ya, Varela'nın Faslılarına karşı umutsuz bir karşı saldırıya girişti. Bütün gece süren kanlı bir savaştan sonra, Faslılar geri çekildiler. Uluslararası tugay Casa del Campo'yu temizlemiş, ama mevcudunun üçte birini de yitirmişti. Bunun üzerine çarpışmaların merkezi, savunması Campesino'ya bağlı gerillalar tarafından düzenlenen ve Faslıların ev ev saldırdıkları Aşağı Carabanchel mahallesine kaydı. Miaja ve Rojo, Katalonya ve Valencia'dan gelen kolların takviye ettiği kırk bin kadar askeri 16 kilometrelik kesintisiz bir cepheye yaymak, bir ilk tahkimat ve siper şebekesi kurmak için bu aradan yararlandılar. 12 kasım günü, cumhuriyetçilerin genelkurmayı Cerro de los Angeles'e karşı saldırı düzenledi. Bu karşı saldırı başarısızlıkla sonuçlandı, ama kuşatmanın biraz gevşemesine katkısı oldu.

14 kasım günü, Durruti koluna bağlı 3500 kişi Aragon cephesinden geldi. Madrid halkı onları büyük gösterilerle karşıladı. Durruti en tehlikeli kesimin kendi birliğine verilmesini istedi. Üniversite Sitesinin karşısındaki Casa del Campo'ya yerleştirildi. Genelkurmay, danışman olarak yanına bir subay, Rus "Santi"yi kattı. Madrid savaşı içinden geldikleri çarpışmalara benzemediği için önce şaşıran Katalanlar, daha sonra büyük bir yüreklilikle savaşacaklardı. Ama kendilerini birkaç kere gerilemekle suçlayan komutanların dilediği gibi değil.

Gerçekten de, 15 kasım günü Durruti'nin kesiminden başladı büyük saldırı: Manzanarès kıyısındaki cumhuriyetçi mevzileri döven topların ve havanların desteğinde, Yagüe kolu saldırı üzerine saldırı yapıyor, bu arada da Kondor Lejyonuna bağlı Alman bombardıman uçakları Üniversite Sitesi ve Batı parkını yerle bir ediyordu. Akşama doğru, Asensio kolu cumhuriyetçi safları yarmayı başardı, Üniversite Sitesine ayak bastı, ama 11. uluslararası tugay hemen karşı koydu. Ev ev, kat kat dövüşüyordu savaşçılar. Louis Laprée bu olayı söyle anlatıyor: "Millet iki adımdan birbirini boğuyor, komşular bir sahanlıktan ötekine birbirlerini boğazlıyorlardı...Bazı evlerde, saldırganlar alt katı tutarken cumhuriyetçiler birinci katta mevzileniyorlardı...Zaman öldürmek için şöminenin bacasından birbirlerine küfürler yağdırıyorlardı "(15).

Hastanede, milisler, alt katta bulunan Faslılara el bombası dolu servis asansörünü yolluyorlardı. Asturialı dinamitero'lar her yandaydı, korkunç

lokumlarını savuruyor, yıkıyor, havaya uçuruyorlardı. 17 kasımdan 20 kasıma dek, saldırganlar büyük kayıplar pahasına biraz daha ilerlediler. 21 kasım günü, Durruti, Üniversite Sitesinde, sanıldığı kadarıyla bu cehennem ateşi altında kendilerine katı bir disiplin uygulamasına ve ölümcül tehlikelere atmasına kızan adamlarından biri tarafından öldürüldü(15 a). Cenaze töreni büyük "antifaşist" birlik gösterilerine yol acacaktı. Ama tam onun öldüğü gün de, Kléber ve Hans komutasındaki 11. uluslararası tugay, Üniversite Sitesinde başarılı bir karşı saldırı yapacak ve cephe bu kesimde bir daha yerinden oynamayacaktı. Ertesi gün, jandarmalar tarafından desteklenen 12. tugay da, hipodromun kuzeyinden karşı saldırıya geçti ve ev ev geri aldı yitirilen yerleri. Kasım ayında hedeflerine ulaşınca da cephe gerisine çekildi: Mevcudunun yarısını yitirmişti.

Ama mucize de gerçekleşmişti. Madrid düşmemişti. Bağnazlarla propagandacıların söylediklerine inanılabilir, Madrid'in "faşizmin mezarı" olacağı söylenebilirdi.

HAVA SALDIRILARININ YAYDIĞI YILGI

Madrid'in beklenmeyen direnmesi karşısında, milliyetçi komutanlar sabırsızlanmaya başladılar. Ne pahasına olursa olsun, zaferi söke söke kazanmak istiyorlardı. Hiç bir zaman sivil halkı bombalamayacağını açıkladıktan sonra, Franco, Hava Kuvvetleri komutanının deyimiyle "hava saldırıları yoluyla halkın moralini bozmayı denemek" kararını verdi sonunda(16). Çarpışmalar ve yiyecek sıkıntısı nedeniyle iyice sarsılan Madrid halkının moralinin -en ufak bir besin maddesi için uzun kuyruklar oluşmaktaydı- bombalar altında yıkılacağına inanıyordu. 23,24 ve 30 ekim günleri ilk hava saldırıları yapıldı. Ama ancak 4 kasım günü ilk gerçek bombardıman oldu. 8 ve 9 kasım gecelerinden sonra ölü sayısı 350'yi bulmuştu. 10,11 ve 12 kasım günleri evler yanmaya başladı. 15 kasımda Cuatro Caminos hastanesi bombalandı. 16 kasımdan sonra "sivil halkın düzenli öldürülmesi" olayı başladı(17). O geceki hava saldırısında, Colodny'ye göre, 5000'den fazla insan öldü. Saldırının sonu geldiğinde sanki bütün kent yanıyordu. "Yirmi dört saatten beri," diye yazıyor Delaprée 17 kasım günü, "kanlar içinde yürüyor ve uçuşan alevler arasında soluk alıyoruz(18)." Bütün kasım ayı boyunca bu bombardımanların arkası kesilmedi. Madrid devamlı yanıyor gibiydi. Damları sıyırarak uçan milliyetçi uçaklar, itfaiyecileri tarayarak öldürücü eserlerini tamamlamaktaydılar. "Beşinci kol" ajanları, kargaşalıktan ve bozgundan yararlanarak milisleri makineliyle tarıyor, el bombası atıyor, eylemlerinin uçakların saldırısına bağlanacağını sanıyorlardı. Yıkıntılar içindeki Madrid'de, ortasında kocaman çukurların açıldığı caddelerde, 300.000 kişi barınak arayarak koşup durmaktaydı. Barış çağında kentte oturan bir milyon kişiye 500.000

göçmen eklenmişti. Yüzlerce binanın yıkılması, acılar içindeki, şaşkın, umutsuz, tıka basa doluşmuş halkı, çocuklarını arayan anaları, gülünç eşyalarıyla kaldırımları kaplayan ihtiyarları sokağa atmıştı. Bütün kentte, 100.000'den fazla insanı barındıracak, asgari güvenlik sağlayabilen sığınak, mahzen ya da bodrum yoktu. Oysa Madrid'de bunun on beş katı insan yaşıyordu. Franco'nun Salamanca mahallesini bombardıman etmeyeceği söylentileri dolaşmaktaydı. 20.000'den fazla insan alamadığı ve kaldırımları koğuşa döndüğü halde tıka basa doluyordu burası da. Paris-Soir muhabiri Louis Delaprée, bu eşi görülmedik dönemde ve bu görüntü karşısında XX. yüzyıl insanlarının tiksintisini belirten soğukkanlı tanıktır:

> Ölümün işi başından aşkın.
> Bir kapıcıdan başka şey olmadığımı söyledim;
> Yine de düşündüklerimi belirtmeme izin verilsin.
> İsa dedi ki: "Bağışlayın onları, çünkü ne yaptıklarını
> bilmiyorlar." Madrid'de suçsuz insanların öldürülmesinden
> sonra, sanırım şöyle dememiz gerekir: "Bağışlamayın onları,
> çünkü ne yaptıklarını biliyorlar(19)."

Madridlilerin sinirlerini bozan gündelik kıyım morallerini sıfıra indirmeyi başaramadı. Bask asıllı Katolik Galindez, halk yığınlarını küçümsemeleri sonucu rezil bir cinayete yönelen milliyetçi strateji uzmanlarının değerlendirme yanlışı üzerine korkunç bir yargıyla noktalıyor yazdıklarını: "Düşman içeri girmedi. Sadece hâlâ kayıtsız olanların nefretini uyandırmayı başardı, sadece "çeka"ların cinayetlerini aşmayı ve kendi işledikleriyle kıyaslandığında onlarınkinin çok hafif kalmasını sağladı(20)."

DÖNEMEÇ

Eylül sonunun "yiğitçe kargaşalığından" sonra, Delaprée, ekim ayında "yatışmış, neredeyse sessiz, büyük bir kararlılıkla gerilmiş" bir kent bulmuştu. Korkunç kasım ayı, Madrid'i iki hava saldırısı arasında bir hayalet kent yapmıştı: Güneş batar batmaz kapkara kesilen, bütün ışıklarını söndürmüş arabaların göçük sokaklarında dolaştığı, gölgelerle kaplı gri bir yığın. Yaylım ateşe ya da yakından gelen top seslerine karışan kornalar sanki bu kentteki tek hayat belirtileriydi. Sinirleri sonuna dek gerilmiş, her an gökyüzüne korkulu bakışlar yönelten, ilk düdükte sığınaklara doluşan, ölülerini gözyaşı dökmeden gömen, her an mahalle ya da ev Komitesinin çağrısıyla nöbet tutmaya, casus kovalamaya, metroyla gidilen cephenin yolunu tutmaya hazır bir halkın devamlı yoldaşı ölümdü. Yine de, yavaş yavaş, uzun süreceğe benzeyen bir kuşatmanın loşluğunda yiğitlik destanının parıltıları sönmekteydi. Daha önce adı geçen Amerikalı yazar, aralık

ayından sonra, bu dönemeci dikkati çekecek bir başarıyla yorumlamıştır: "Kızılordu generallerinin yönetiminde, Madrid'deki savaş, devrimci Komitelerin savaşından genelkurmay teknisyenlerinin yönettiği savaşa dönüşmekte. İlk haftaların coşkun günden, kent, soğuğun, açlığın, havalardan gelen ölümün alışılmış görüntüsünün ve acının güçleştirdiği, kuşatmanın kasvetli tekdüzeliğine geçiyor. Yiğitlik anı efsaneye ve tarihe geçmişti: Tahkimatlara yapışmış düşmanla, bütün güçleri geçici olarak tek direnme iradesinde birleştiren ölüm tehlikesi kaybolmuş gibiydi(21)."

Kasım ayı, işçi partileri arasında bir ateş-kes dönemi olmuştu. Parti ve sendika temsilcileri, çekinmeksizin mahalle ve ev Komitelerinde işbirliği yapıyorlardı. Anarşistler, komünistlerin Durruti koluna gösterdikleri çoşkuyla tugayların komünist savaşçılarını selâmlıyorlardı. Bütün milisler ortak savaşta eşit olarak kullanılmış P.O.U.M. kolu da herkes gibi, kendisine verilen kesimi savunmak için silah ve cephane almıştı. Ay sonundan başlayarak, bu iyi ilişkiler bozuldu. Cunta, kararnameyle, bu çok hayati dönemde halk Komitelerine ve çeşitli örgütlerin Komitelerine bırakılan bütün yetkileri geri aldı. Komünist partisinin hücre, bölüm, mahalle sekreterleri, devrimci girişimlerinden vazgeçmek ve meydanı bir tek Cunta yönetimine bırakmak zorunda olan Komitelerin kaldırılmasına çalışıyorlardı. C.N.T.'ye bağlı birliklerle komünist partisi militanları arasında yeniden zorlu çatışmalar oldu. 12 aralık günü(22) Cunta, bütün milis kuvvetlerini Miaja'nın ve Cunta'daki komünist sorumluların komutası altında toplayan bir askerleştirme kararı aldı. 24 aralık günü, kuşatma başlangıcından beri iş gören bütün cephe gerisi milislerinin kolluk, gözetim ve denetim görevleri geri alındı. Başkentte tüfek ve makineli taşınması yasaklandı. Kolluk görevi yeniden Emniyet'in özel kuruluşlarına ve saldırı birliklerine bırakıldı. Bunlar Genelkurmayın ve Emniyet Müdürlüğünün emrinde olacaklardı. 26 aralık günü, Cuntanın iaşe konusundaki danışmanı komiser Pablo Yagüe, arabasındaki kişilerin kimliklerine bakmak istediklerini söyleyen C.N.T. milisleri tarafından ağır yaralandı. Bu olay, komünist, sosyalist ve cumhuriyetçi basında öfkeli bildirilere yol açtı. Cevap vermek isteyen C.N.T. gazetesi sansür edildi: Ama tutuklanan sanıklar halk mahkemesi tarafından aklandı. C.N.T. basını, komünistleri, ceza olarak üç arkadaşlarını Madrid'in bir dış mahallesinde öldürmekle suçladı.

Ama Madrid'de nispeten zayıf olan P.O.U.M. cuntanın asıl hedefi olmuşa benziyordu. Askerleştirmeyle, P.O.U.M. milislerine para, silah ve cephane verilmez oldu; Baldris ve adamlarının konfederasyon milislerine katılmaktan başka çareleri kalmamıştı. Partinin basınına karşı girişilen saldırı da büyüdü, önce P.O.U.M.'nin haftalık gazetesi, sonra da günlük El Combatiente rojo gazetesi kapatıldı. Cunta P.O.U.M.'nin gençlik hareketinin haftalık gazetesi La Antorcha'nın çıkmasına izin vermedi, oysa hareketin sekreteri olan 21 yaşındaki Jesus Blanco, tam o sıra, bölüğünün başında

çarpışırken ölmüştü. P.O.U.M. lokalleri, verici radyosu, merkezi, Kızıl Yardım örgütü kapatıldı, parti ve partiye bağlı gençlik kuruluşu neredeyse yasaklandı.İlk tehlike geçince hesaplaşmalar yeniden başlamıştı: Pravda'nın uyarısı gerçekleşiyor gibiydi. Bir dönemeç alınmıştı.

Askeri durumda da bir dönemeç söz konusuydu. Kuşkusuz, darbeci komutanlar başarısızlıklarının büyüklüğünü anlamışa benzemiyorlardı: Woelckers, 24 kasım günü askeri çevrelerin Madrid'in alınmasının güçlüğünü küçümsediklerini yazıyordu. Yine de bu önemli kesime -cumhuriyetçilerin şu sıra gerçekten direnebilecekleri tek kesime- bütün çabalarını yöneltmeyi sürdürüyordu Franco. Bunun açıklaması, kuşkusuz, Madrid savunmasının bütün dünya için cumhuriyetçi direnmenin simgesi oluşunda yatıyordu. Oynanan kumar çok büyüktü: Franco'nun deyimiyle, Madrid'in direnmesini kırmak aynı zamanda bütün İspanya'ya pes ettirmek oluyordu.

Ancak, o güne dek uygulanan yöntemler ve Madrid cephesine sürülen asker sayısı yetersiz görünmekteydi. Kasım başarısızlığı, Madrid direnmesini cepheden saldırarak kırmanın olanaksızlığını kanıtlıyordu. Milliyetçilerin donatım ve strateji üstünlüğü, sokak savaşlarında, savaşçı işçilerin üstün morali ve gözüpekliği karşısında bütün etkililiğini yitiriyordu. Dolayısıyla yeni hedef, milliyetçi ordunun üstünlüğüne kavuşacağı uygun bir alana, düz ovalara, zırhlı araçların yayılmasına ve geniş stratejik harekâta olanak sağlayacak genişlikteki bir cepheye kaydırmaktı savaşı.

KUŞATMA SAVAŞLARI

Bundan böyle, bir saldırıyla Madrid'i almak değil, kanatlardan saldırmak, kuşatmak ve böylece kentin düşmesini sağlamak söz konusuydu. Tasarlanan harekâtı gerçekleştirmek için İtalyan ve Alman hükümetlerinin silah yardımı yeterliydi. Darbecilerin ordusu, şimdi Madrid cephesinde mükemmel donatılmış 60.000'den fazla askere sahipti.

İlk saldırı kuzeybatı kesiminde gerçekleşti ve 29 kasım günü Pozuelo'da başlatıldı. Hedefi kuzeydeki çıkıntıyı ele geçirmek, başkentin suyunu ve elektriğini keserek Madrid savunmacılarının Sierra'yla bağlantılarını koparmaktı. İlk gün, Francisco Galan'ın 13. tugayının tuttuğu cumhuriyetçi saflar yarıldı, ama Rus tanklarının savaşa girmesi ve uçakların Stuka'lara karşı koyması eski duruma dönülmesini sağladı. Bunun üzerine milliyetçi ordu soluk almak için durdu, Orgaz başkomutanlığa geçti ve yedeklerini yığdı. 12. tugay Pozuelo'da yiğitçe direnmişti Faslıların saldırılarına, ama Rojo komutasında Garabitas tepelerine yöneltilen karşı saldırı ustaca gizlenmiş ağır topcunun ateşi altında başarısızlığa uğramıştı. Milliyetçi saldırı tekrar başlayacaktı, 16 aralık günü, ulaşımı aksatan bir soğuk dalgasından sonra: 17.000 kişi albay Barcelo'nun birliklerine saldırdı, Barcelo bu saldırı karşısında geriledi ve Boadilla del Monte'yi boşaltmak

zorunda kaldı. Burada da, Rus tankları ve 11. uluslararası tugaya bağlı Dombrowski taburu saldırıyı durdurdu. Uluslararası birliğin ağır kayıplar verdiği dört gün dört gece süren kanlı savaşlardan sonra, Orgaz, birlikleri için pahalıya mal olmaya başlayan saldırıyı durdurdu...

Ocak ayının çarpışmaları da aynı kesimin batısında, korkunç iklim koşullarında geçecekti. Bu iklim koşulları Colodny'ye "siste savaş" dedirtmişti. 3 ocak günü takviye edilmiş birliklerle başlatılan saldırı Alman generalleri tarafından hazırlanmıştı: Villanueva del Pardillo, Las Rozas, Majadahonda yönünde gelişti. Burada da saldırı önceleri büyük başarılar kazandı. Villanueva del Pardillo düştü. Uluslararası birlikler en önemli kesimlere yerleştirilmişti, Paris Komünü Pozuelo kesiminde saldırganların sağ yanına karşıydı, Edgar Andre ve Thalmann Las Rozas'ın doğusundaydı... 5 ocak günü, Orgaz ordusunun büyük bölümü batı cephesini Manzanares'den yardı ve bu başarıdan yararlanıp, art arda gelen dalgalarla doğu yönünde bütün gücüyle ilerledi: Uçaklar, tanklar, hafif topçu, piyade ve ardından ikinci bir tank kademesi. Cumhuriyetçilerin genelkurmayı, Lister komutasındaki taze birlikleri El Pardo'da topladı, 13. ve 14. uluslararası tugayları getirtti. Kırk sekiz saat süreyle, cumhuriyetçiler adım adım gerilediler. 10 ocak günü, 13. ve 14. tugaylar Majadahonda ve Las Rozas'a doğru saldırıya geçti. Miguel Martinez ve Pavlov bu kesimi ele almışlardı, üç gün süreyle saldırılarla karşı saldırılar birbirini izleyecekti. Sonunda Orgaz pes etti: 20 kilometre ilerlemiş ve 15.000 kayıp vermişti. Miaja'nın da bir o kadar askeri ve savaşa giren uluslararası birliklerin belki üçte biri yitirilmişti. Saldırı bir kez daha, askerlerin bitkin düşmesi ve yedeklerin yetersizliği yüzünden durmuştu.

Şubat ayını dolduran Jarama savaşı oldu. Harekâtın ilk amacı ırmağa ulaşmak ve karşıya geçmek, sonraki amacı da Madrid'in güneydoğusunda geniş bir cephe açmak ve Valencia'yla bağlantıyı koparmaktı. Büyük yağmurlar saldırıyı geciktirdi ve ancak 6 şubat günü harekete geçilebildi. Maranosa kalesinin alınması, milliyetçilere Valencia demiryolunu toplarının ateşi altında tutma fırsatını verdi. Cumhuriyetçilerin savunması sarsılıyor gibiydi. Gökyüzünden boşanan seller milliyetçilerin ilerlemesini yavaşlattı, ama yine de 10 şubat günü, sonunda Maranosa'nın topçusu ve Fas süvarilerinin saldırıları arasında neredeyse tümüyle can veren André Marty taburunun umutsuz direnmesine rağmen, Jarama'yı aşabilmeyi başardı. 11 şubat günü, milliyetçi birlikler Arganda del Rey önünde Valencia yoluna ulaştılar. İspanyol takviyeleri beklerken korkunç kayıp verdi uluslararası birlikler. Ama 14 şubat, darbeciler için "Jarama'nın acı günü" olacaktı: 11. ve 13. tugaylar, 15. tugayın artakalanları, yeni gelen 15. tugay, Lister tümeni, Pavlov komutasındaki bir tank taburu karşı saldırıya geçti. 15 şubat günü, birlikler Miaja ve Rojo tarafından yeniden düzenlenmiş, Walter ve Gal tümenleri, uluslararası tugaylar, Lister, Güenes ve Jubert'in birliklerinde 3. Kolordu kurulmuştu. 17 şubatta saldırıya geçtiler, ama Kondor Lejyonunun

yoğun müdahalesi karşısında geri çekilmek zorunda kaldılar. 27 şubatta general Gal, topsuz, tanksız, uçaksız, Pingarron'a karşı çılgınca bir saldırı başlattı ve Lincoln taburundaki Amerikalılarla Sanz'ın 7. tugayında çarpışan anarşistleri makinelilerin yaylım ateşi altında biçtirdi. Cephe gömülüyordu. İki yanda da siper kazılmaktaydı (22 a).

Madrid-Valencia yolu kurtarılmıştı ama iki tarafın gücü de tükenmişti: Savaş her halde 15.000'den fazla kişinin ölümüne yol açmıştı. Madrid'in savunucuları çok kötü bir olasılığı atlatmış, ama düşmanın Jarama üzerindeki köprü başını sökememişlerdi. Güney ve güneydoğu cephesi de tehlikeli bir biçimde yayılmıştı. Franco, son bir çabanın kendisine, o güne dek sakin kalmış tek nokta olan kuzey kesiminden Madrid kuşatmasını tamamlama fırsatı vereceğini düşünebilirdi. Bunun için de, Malaga'yı alan ve Mussolini'nin parlak bir başarı beklediği İtalyan askerlerine güvenebilirdi.

Şubat sonunda gelen İtalyan askerleri, o güne dek ikinci derecede bir rol oynamışlardı sadece. Anlaşıldığı kadarıyla, önemli bir savaşa katılmaları için Mussolini, Franco üzerinde baskı yapmıştı. Şubat sonunda, Sigüenza kesiminde, milliyetçiler, Madrid ve Guadalajara yönünde saldırıya geçmek için 50.000 asker topladılar. General Roatta'nın komuta ettiği Guadalajara üzerindeki sol kanat, her biri 5200 kişilik dört İtalyan tümeninden, iki İtalyan-Alman piyade tugayından, dört motorize makineli bölüğünden, 250 tanktan, 180 toptan ve korkunç bir donatımdan oluşuyordu. 3 martta general Mancini'nin günlük emri, "Batıdaki bütün bolşevik tasarılarının sonu ve İspanyol halkı için yeni bir güç ve adalet döneminin başlangıcı" anlamına gelecek bir zafer için Büyük Faşist Konseyin güvenini lejyonerlere iletti(23).

8 mart sabahı, üç saat süren topçu hazırlığının ardından, general Coppi'nin tankları saldırıya geçti. 9 martta, Guadalajara'nın 40 kilometre ötesindeki Almadronez'i aldılar. Durum çok tehlikeliydi. Albay Rojo savunmayı düzene koydu, Guadalajara önünde Lister'in ve Mera'nın tümenlerini, Kahle'nin 11. uluslararası tugayını, Lukacz'ın 12. tugayını, Garibaldi taburunu, Campesino taburunun gerillalarını topladı. Savaş iki hat üzerinde, Madrid-Torija-Saragossa ve Torija-Brihuega yolu boyunca yapıldı. 9 mart akşamı, general Coppi Brihuega'yı aldı. 10 martla 13 mart arasında ilerlemeyi sürdürdü ve bütün İtalyan tümenleri savaşa sokuldu. Garibaldi taburu, general Coppi'nin askerlerine karşı Brihuega üzerine yürüdü. Uluslararası İtalyan birliklerinin siyasal şefleri olan Gallo, Nenni, Nicoletti, binbaşı Vidali, C.T.V. birliklerindeki yurttaşlarına yönelik bir propaganda planı hazırlamışlardı. Uçaklardan atılan bildiriler, cephedeki oparlörler Mancini'nin askerlerinin moralini etkiliyordu: "Kardeşler, neden işçileri öldürmek için yabancı bir toprağa geldiniz? Mussolini size toprak vereceğini söyledi, ama burada bir mezardan başka şey bulamayacaksınız. Size zafer vadetti, ama ölümden başka şey bulamayacaksınız(24)." Faşist propagandayla yetiştirilen, milliyetçi parolalarla körüklenen, küstah fatihler

olarak gelen bu adamlara, Garibaldi taburundaki devrimciler "proletarya kardeşliğinden", "uluslararası dayanışma"dan söz ediyorlardı. Kaçmalarını, uluslararası saflara katılmalarını, İtalyan ve İspanyol emekçilerinin düşmanı olan komutanlarına karşı savaşmalarını istiyorlardı onlardan. Kötü hava, harekâtı yavaşlattı. Kar yağmaya başladı. İtalyan askerlerinin morali bozuluyordu: Tutsaklar ve kaçaklar İtalyan lejyonlarındaki arkadaşlarıyla konuşuyor, nasıl karşılandıklarını anlatıyor, arkadaşlarını kendilerine katılmaya çağırıyorlardı. Garibaldi taburunun devriyeleri ormanlarda sürünüyor ve el bombası yerine, yurttaşlarına taşa sarılmış bildiriler atıyorlardı. General Mancini kaygılandı ve ön saflardaki askerleri geriye çekti. Tam o sıra Lister saldırıya geçti ve Trijueque'yi aldı: Lejyonerlerin artçıları yığınlar halinde teslim oldular. Lukacz'ın komutasındaki Garibaldi taburu İbarra kalesini kuşattı. Oparlörlerde İtalyan komünistlerinin marşı Bandiera Rossa çalınır, kardeşlik ve teslim olma çağrıları yükselirken, dört tank ve dinamitero'lar saldırıya geçti. Kale teslim oldu ve Brihuega yolunun açılmasını sağladı. Mancini 14 marttan 16 marta kadar Pavlov'un tanklarının ve cumhuriyetçi piyadelerin saldırısını durdurabildi. Askerlerinin morali onu kaygılandırıyordu, bir günlük emirde, subaylardan, düşmanlarının Fascio tarafından İtalya yollarında ezilenlerle aynı kişiler olduklarını askerlere hatırlatmalarını istedi. Paris Komününün yıldönümü olan 18 martta, albay Hidalgo de Cisneros'un yönettiği 80 uçağın yoğun bombardımanı ardından, 5. Kolordu saldırıya geçti. Mancini, Faslılardan takviye verilmesini istedi. Tam o sıra Lister ve Mera iki yandan saldırıya geçti: Mera, 12. uluslararası tugayla batıdan, Lister, Kahle'nin komuta ettiği Edgar André ve Thälmann taburlarının peşinde doğudan aynı anda İtalyan saflarını yardılar.Campesino taburu Brihuega'ya girdi. Bunun üzerine, "kara gömlekliler" bozguna uğrayıp silahlarını, cephanelerini ve donanımlarını bırakarak Sigüenza'ya doğru kaçmaya başladılar. Cumhuriyetçiler, yetersiz olan yedeklerinin elverdiği ölçüde kovaladılar onları. Binlerce kişi tutsak edildi, Garibaldi taburunun İtalyanları onları kuşattılar ve yurttaşlarıyla konuştular, siyasal komiserler söylevler verdiler. Faşist rejim tarafından yetiştirilen bu binlerce genç, 18 mart günü büyüklük düşlerinin yıkıldığını, çok kötü şeyler bekledikleri ve oysa kendileriyle yetersiz tayınlarını paylaşan bu "kızıllar" karşısında içlerinin yeni duygularla dolduğunu şaşkınlıkla görüyorlardı. "Karşılaştığımız saldırıya cevap olarak değil, bütün dünyaya kardeşlik duygularımızı göstermek amacıyla sizinle konuşacağız şimdi," dediler tutsaklara Garibaldi taburunun gönüllüleri.(25).

GUADALAJARA'NIN UZANTISI

Amerikalı gazeteci Herbert Matthews şunları yazıyor: "Bence, Avrupa savaşından bu yana, dünyada,İtalyanların Guadalajara cephesindeki yenil-

gisinden önemli bir şey olmadı. Bailen Napolyon emperyalizmi için ne anlama geliyorsa, Brihuega da faşizm için o anlama geliyor. Hem de iç savaşın sonucu ne olursa olsun(26)."

Çağdaş bir orduya karşı savaşan, üstün bir donanıma ve eğitime sahip ordu saflarında devrimci bozgun yöntemlerini uygulayan bir halk ordusunun kazandığı Guadalajara zaferi, aylardan beri "Madrid faşistlerin mezarı olacaktır" diyenlerin en çılgınca kehanetlerini doğruluyordu. Proleterlerin faşist ordulara karşı ilk zaferiydi bu. Uluslararası savaşçıların ve İspanyol savaşçılarının gözünde, "kara gömlekliler"in kaçışı, İtalyan lejyonlarının dağılması, bütün faşist rejimleri bekleyen sonu bildiriyordu. Mussolini'nin ve Hitler'in ülkelerinde zafer kazanmalarından beri, uluslararası proletaryanın ilk intikamı, ilk zaferiydi bu.

Stratejik bir zaferdi, ama siyasal bir zaferdi de, sınıf düşmanı birliklerin tutsak edilmesiyle tamamlanan. Koltsov'un haberlerinde andığı, uluslararası "antifaşizm"in zaferi gibi geliyordu herkese bu. Oysa halk ordusunun son zaferiydi. Devrimden sonra, devrimci savaş da, kendisine bütün canlılığını veren devrime karşı bir amaç gibi dikilmiş olan savaş tarafından yutulacaktı.

ONUNCU BÖLÜMÜN DİP NOTLARI

(1) Irk Bayramı, Kristof Kolomb tarafından Amerika'nın keşfinin anılmasıdır.

(2) Caballero, gerekçe olarak, baskına uğrama ve hükümetin darbecilerin eline düşmesi tehlikesini kuşatılan başkentte olanaksız hale gelen tüm ülkenin yönetilmesi gerekliliğini öne sürüyor.

(3) Önceki bölüme bkz.

(4) 24 ekim tarihli atamalar şunlardı: General Asensio Savunma Bakan yardımcısı, Pozas Merkez ordusu komutanı oluyor, general Miaja da Madrid ordusu komutanlığına getiriliyordu. Mis recuerdos'da,Largo Caballero, başlıca kaygısının Miaja'ya onurlandırıcı görevler vererek onu paseo tehlikesinden uzak tutmak olduğunu soylüyor. Yine de, Madrid savunmasını güven duymadığı bir generale bırakması garipti.

(5) Miaja'nın özgeçmişini yazan Lopez Fernandez, Koltsov ve onlardan sonra Colodny, general Asensio'nun bir hatasının az kalsın felakete yol acacağını söylüyorlar: Asensio, Miaja ve Pozas'a gönderdiği çok gizli emirleri içeren ve son anda açılması gereken zarfları birbirine karıştırmıştı. Onlara bakılırsa, Miaja, zarfları zamanından önce açmış ve böylece hatayı tam sırasında anlayıp zararlı sonuçlarının önune geçebilmişti.

(6) Cunta sekreteri Frade, resmen sosyalist olarak bilinmekle birlikte, Barea ve Koltsov tarafından komünist olarak gösteriliyor. 9 kasım tarihli Cunta'da üç komünist militan vardı: Parti örgütünden Mije, J.S.U.'dan Carillo ve U.G.T.'den Yagüe. Onlarla birlikte komünist militanlar bütün kilit noktalara yerleştirilmişlerdi. 5. Alayın butun kurmayları Mije'yi çevrelemekteydi.: Carlos Contreras kurmay başkanıydı, Castro Delgado harekat sorumlusu, Jose Cazorla örgütleme sorumlusu, Daniel Ortega Gizli Servis sorumlusu, doktor Planelles de Sağlık hizmetleri sorumlusuydu. Carillo'yla birlikte, J.S.U. yurutme kurulu "İçişleri"nin kilit noktalarına yerleşti: Cabello radyoyu, Claudın basını, Serrano Poncela güvenliği, Federico Melchor da ulusal muhafız birlikleriyle asalto'ları denetliyordu. Komiserliği yönetenler de, komünist Miguel Martınez (8 no.lu dip nota bkz) ve Francisco Anton'du (Hernandez, Castro ve Campesino'ya göre La Pasionaria'nın sevgilisi)... 4 aralık günü Cunta yeniden düzenlendiğinde, genel komiserliğe atanan Mije'nin yerini yine bir komünist olan Dieguez aldı. Cazorla, Carillo'nun yardımcılığına getirildi. Carillo kendini tümüyle J.S.U. örgütüne verdiğinde 1 ocak günü onun yerini alacaktı. Yaralandıktan sonra da Yagüe'nın yerine, J.S.U.'dan bir başka komunist, Luis Nieto geçecekti. Cunta'nın öteki üyeleri, cumhuriyetçi Carreno ve Enrique Jimenez, daha sonra Gonzalez Marın, C.N.T.'den Amor Nuno, Anarşist Gençlik Hareketinden Enrique Garcia, sendikalist partiden J.L. Caminero ve 4 aralık günü Frade'nın yerini alan sosyalist Maximo de Dios'tu.

(7) Hava Kuvvetleri konusunda olduğu gibi İspanya'da bulunan Rus subaylarının gerçek kimlikleri konusunda da 2. Kitap Üçüncü Bölume bkz.

(8) Colondy (adı geçen eseri, s.33), kaynak olarak Koltsov'u göstererek Miguel Martinez'in bir Rus subayı olduğunu söylüyor. Oysa Koltsov (adı geçen eseri, s.18) Miguel Martinez'in Meksikalı bir komünist olduğunu belirtiyor. "Altı devrim" yaptığını ve "Meksikalı olduğunu" söyleyen Malraux'nun Enrique'si mi acaba söz konusu kişi? Castro Delgado da (adı geçen eseri, s.33) "Madrid'de komiserlik yapan daha sonra Leninci Okul'un başına getirilen Bulgar Miguel'den söz ediyor. Ne söylenirse söylensin, önemli bir rol oynayan Miguel Martinez, Rus teknisyenleri gibi göl-

gede kalmıştı. Hem de basının Vidali (Carlos Contreras) gibi yabancı komünistleri ön planı geçirmekten çekinmediği bir dönemde.

(9) Siyasal komiser ve Alman gönüllülerinin yöneticisi Hans Beimler, bu tür kişileri mükemmel simgelemektedir: 1895 yılında doğan bu sosyalist militan, savaş sırasında deniz kuvvetlerinde silah altındayken, daha sonra Alman komünist partisinin çekirdeğini oluşturacak Spartakus grubuna girdi. 1918 devrimine katıldı, Cuxhaven denizciler Konseyi üyesi oldu. Ardından 1919 Bavyera devrimine de katıldı ve "Devrimci Denizciler"in Kızıl Muhafızları arasında hizmet etti. 1921 yılında başarısızlıkla sonuçlanan ayaklanmaya katılması, iki yıl hapis cezasına çarptırılmasına neden oldu. 1930 yılında milletvekili seçildi, tutuklandı, Dachau'ya atıldı ve birkaç hafta sonra oradan kaçtı. Moskova'ya sığınıp Hitler yönetiminde kurulan kampları ilk kez, Au Camp des Assasins de Dachau (Moskova, 1933) adlı eseriyle açıkladı. 1936 temmuzunun son günlerinde Barcelona'ya geldi ve Thaelmann birliğini kurdu. Oynadığı rol ve hangi koşullarda öldüğü konusuna, 2. Kitap Üçüncü Bölüm'de döneceğiz. Bu konuda, Antonia Stern'in ne yazık ki hâlâ yayınlanmamış bulunan eserine dikkati çekeriz: Das Leben eines revolutionäre Kampfers unserer Zeit: Hans Beimler, Dachau-Madrid.

(10) 13 kasım günü, 5. Alay komutanı J.S.U. örgütleme komiseri ve komünist partisi merkez komitesi üyesi Trifon Medrano, radyodan bir çağrıda bulundu: "Özgürlüğü ve geleceği fethetmek, dayanışması zafere olan inancımızı büyük bir güçle sağlamlaştıran Sovyetler Birliği halklarının eşsiz örneğini izlemek, İspanya'yı ilerici halkının rahatını sağlamakla birlikte onu dünyada barış ve gelişme kalesi bir ülke durumuna getirmek söz konusudur. Halk ordusunun ve milislerin savaşçıları! Silahlı gençlik! Gelecek bizim ellerimizdedir. Canlarını verenlere lâyık olalım! Bütün dünyanın ezilenlerini zaferimizle harekete geçirelim!" (14 kasım tarihli A.B.C. gazetesinde Quinto radyosundan naklen).

Bu metin, bizce, şu iki noktayı çok iyi canlandırmaktadır:

1. Sovyetler Birliği'nin devrimci prestijinin ve Ekim devrimi efsanesinin kullanılması;

2. Devrimci duygulara çağrıda bulunmanın işçi enerjisi için en iyi uyarıcı olduğu bir çağda, devrimci "proletarya enternasyonalizmi" duygusundan yararlanılması. Komünist partisinin çok kısa süre kullandığı, tehlikeli bir silahtı bu.

(11) Seçimle görevlendirilen "ev Komisyonları" ve "komşu Komiteleri"nin, genelleştirilmesi gereken "İkinci Madrid devrimi"ni, gerçek bir "Madrid Komünü"nün temelini oluşturuyordu. Bu örgüt türünü - tüm proletarya güçlerini harekete getirebilecek tek örgüt türüydü bu - desteklenen, Cunta ve onunla birlikte, getirebilecek tek örgüt türüydü bu - desteklerken, Cunta ve onunla birlikte komünist partisi onu denetlemeye de çalışıyordu. Sadece Cunta'da temsil edilen "parti ya da sendikalara" üye en az üç kişinin yer aldığı Komiteleri kabul ediyor (12 kasım tarihli genelge) ve onları Halk Cephesi'nin bölge Komitelerine bağlı tutuyordu. Cunta, Komite ve Komisyonların kendiliğinden Federasyon haline gelme yolundaki her türlü girişimlerine karşı çıkıyor ve onlardan önce davranmak için, hep kağıt üzerinde kalacak olan bir "Ev Komisyonları Merkez Komitesi" kurulmasını öngörüyordu. "Komşu Komiteleri" üyelerinin, Komitelerin Cunta'da temsil edilmeleri yolundaki sayısız isteklerine de karşı çıkıyordu (12 kasım tarihli bildiri). Gerekçesi, siyasal hükümetin de rızasıyla Savunma Cuntası'na siyasal örgütler ve sendikalar tarafından atama yapılmış olmasıydı. Böylece Cunta, gücünü aldığı bu devrimci Komiteler hareketini başlattığı sıra, onlar tarafından aşılmamayı, denetimlerini elinde tutmayı da düşünüyor, bu amaçla kendilerinden değil de hükumetten gelen bir Devlet otoritesini tepelerinde tutuyordu. Bu tedbirler sayesinde, ikinci Madrid devrimi bir Komün olmayacaktı.

(12) Garcia Atadell ve iki yardımcısı, polis eylemleri sırasında çalınan mücevherlerle Fransız sınırını geçtiler. Güney Amerika'ya doğru yola çıktılar ama Santa Cruz de la Palma limanına uğramak talihsizliğiyle karşı karşıya kaldılar. Milliyetçi yetkililer tarafından tutuklandılar, Sevilla'ya götürüldüler, ölüm cezasına çarptırılıp kurşuna dizildiler.

(13) Cunta ve hükümet, Belçika Büyükelçiliği ataşesi olan ve Galindez'in bile Franco hesabına çalıştığını düşündüğü baron de Borchgraeve'nin Salgado ve servisleri tarafından kurşuna dizilmesini "örtecekti" böylece. Miguel Martinez'le Madrid güvenlik sorumlusu, genç komünist Serrano Poncela komutasındaki güçlerin 1100 İspanyol "faşisti"nin sığındığı Finlandiya büyükelçiliğine karşı giriştikleri saldırıyı Koltsov çok canlı bir dille anlatmıştır. Savunma Bakanlığına bağlı "Özel Servisler" hesabına anarşist Verardini'nin kurduğu bir tuzak olan sahte "Siyam Büyükelçiliği" olayını da belirtelim. Castro Delgado, Hombres made in Moscou adlı eserinde, komünist partisi Madrid şubesine bağlı özel gruplar olan İ.T.A.'lardan ve başlarındaki Tomas'dan birkaç kere söz etmektedir.

(14) Darbecilerin ilk planı, dört kolun Madrid üzerine yöneltilmesini ve başkentteki Franco yanlılarının da beşinci bir kol olarak bunları desteklemesini öngörüyordu. Deyimin kökeni buradan gelmektedir. İlk kez, Mola, gazetecilerle yaptığı bir konuşmada bu deyimi ortaya attı. O günden bu yana ne denli benimsendiği biliniyor.

(15) Delapree, adı geçen eseri, s.171.

(15 a) C.N.T. tarafından açılan soruşturma hiç bir sonuca ulaşmadı. Durruti'nin arkadaşları ölümünün bu biçimde yorumlanmasını kabul etmediler. (Federica Montseny'nin makalesine bkz. C.N.T., 15 Temmuz 1961), ama Hugh Thomas (adı geçen eseri, s.328) da bunu en akla yakın ölüm biçimi olarak yorumladı. Ancak şunu da belirtelim ki, Durruti'yi öldüren kurşun karşıdan atılmıştı.

(16) Kindelan, Mis Cuadernos de Guerra, s. 33.

(17) Delapree, adı geçen eseri, s.187.

(18) Aynı eser, s.155.

(19) Aynı eser, s.195.

(20) Galindez, Los Vascos en Madrid sitiado, s.76.

(21) Colondny, adı geçen eseri, s.93.

(22) Yine 12 aralık günü, Cunta'nın kararıyla, tramvayların bedava işletilmesi sona erdi. Kısa süre sonra kiralar yeniden konacaktı. Devrimci savunma yöntemlerinden vazgeçilmesinin o gün başladığı kabul edilebilir.

(22 a) Castro Delgado, Burillo'nun tanıklığına dayanarak, komünist "kahramanlar" Lister ve Modesto'yu yeteneksizlikle suçlamaktadır.

(23) Colondny'den, s.130.

(24) Guadalajara, hükümetçe yayınlanan broşür, s.18.

(25) Longo, La Brigate İnternazionali in Spagna, s.306. Jesus Hernandez'in bir söylevi söz konusudur, ama Longo buna değinmemektedir.

(26) Two wars and more to come, s.264.

ONBİRİNCİ BÖLÜM

ANTİFAŞİST KOALİSYONUN DAĞILMASI

İyi niyetle, savaş gereklerinin - bir tek savaş gereklerinin - cumhuriyetçi İspanya'nın siyasal gelişimine egemen olduğunu düşünenler için, yönetimi sırasında Madrid savunması ve Guadalajara zaferi gibi askeri başarılar kazanılan Largo Caballero hükümetinin bunlardan çok kısa bir süre sonra düşebilmiş olmasını açıklamak kolay değildir. "Savaş, politikanın başka yollardan sürdürülmesidir" diyen Clausewitz'in sık sık anılan ilkesi uyarınca, sırf politikaya özgü sorunlar eninde sonunda ötekilerden önce gelecektir çünkü. 1936 eylülüyle 1937 nisanı arasında askeri durumun düzelmesi, daha sonra, siyasal ortamın geçirdiği değişimlere, bu ortamın gerçekleşme koşullarına ve sonuçlarına oranla ikinci plana düşecektir.

Largo Caballero, hükümetin başına geçerken bir tek kendi varlığının her türlü sağa kaymaya karşı güvence olacağını ve ne olursa olsun İspanya'nın bir "emekçiler cumhuriyeti" kalacağına inanmıştı (1). Ama bunu yaparken, artık devrimci olmayan bir çerçeveye kapatmıştı kendini. Ülkenin tek başına kalmasını önlemek için kızdırmama yolunu seçtiği İngiltere, Fransa ve Sovyetler Birliği'nin politikası kendi iç politikasının başlıca ögeleri olmuştu, bu ögeler savaş politikası kavramına bile komuta ediyordu.

Devlet'in yeniden kurulması, temmuz günlerinin ertesinde kesinlikle ezilmişe benzeyen güçlerin yeniden doğuşuna olanak tanımıştı: Mallarına el konan hisse senedi sahipleri ya da büyük toprak sahiplerinin eski ve yeni memurların, yeni "Halk Devleti" içinde otoritesi sendikaların otoritesini aşarak gelişme eğilimi gösteren siyasal partilerin temsilcilerinin. Bu konuda Carlos Rama şunları yazıyor: "Bu üç güç - Devlet memurları, büyük toprak sahipleri, politikacılar - birleşerek Devletin yeniden kuruluşunda, yasal mekanizmanın yeniden iş başına getirilerek siyasal, adli ve toplumsal prestijine kavuşturuluşunda sorunlarının çözümünü buluyorlardı. (2)."

Devletin yeniden kurulması - Largo Caballero'nun gözünde savaşı kazanmanın bir yoluydu bu - verileri ve güç dengesini altüst etti: Geniş halk tabakalarının - küçük burjuvazı, bürokrası - gözünde amacın kendisi oldu.

Largo Caballero'nun işçiler üzerindeki otoritesi devrimle bir uzlaşma görünüşü altında bunu gerçekleştirebildi. Ama yeniden kurulan Devlet gitgide devrimle bağlarını koparma ve onunla savaşma eğilimi gösteriyordu: Devlet aracılığıyla konuşan siyasal güçler Batılı devletlerin ve Sovyetler Birliğinin baskısı altında hareket edenlerle birleşiyorlardı. Devrimin durdurulmasından devrime karşı savaşa geçilmek isteniyordu ve bu yolda Largo Caballero artık bir engeldi.

DIŞ BASKILAR: FAS SORUNU

Largo Caballero hükümetinin Fas karşısındaki tutumu kadar hiç bir örnek savaşın "antifaşist" politikası üzerindeki sonuçlarını daha iyi ortaya koyamaz. Devrimden önce, Madrid sosyalist grubunun programında belirtildiği gibi, "ihtiyar"ın görüşleri, yanlış anlamaya yer bırakmayacak biçimde "bağımsızlık hakkı dahil, siyasal özerklik hakkı'nın tanınmasından yanaydı. Faslıların Franco ordusu saflarında iç savaşa katılmaları bu sorunu daha da önemli kılıyordu. Gerçekten de, cumhuriyetçi hükümet tarafından Fas'ın bağımsızlığının ilan edilmesinin darbeciler ordusunda savaşan yerli askerlerin morali üzerinde hesap edilemeyecek kadar büyük sonuçlar doğuracağını anlamak kolaydı: Bütün cumhuriyetçi siyasal gruplar, Fas milliyetçileri ve Franco'nun kendisi bunun bilincine varmıştı(3).

Ancak 1936-37 yıllarında, İspanyol cumhuriyetçilerinin Fas milliyetçileriyle bir ittifak yapması sorunu İspanya çerçevesini çok aşıyordu. İspanyol Halk Cephesi'nin yardım beklediği Fransa ve İngiltere sömürgesi devletlerdi: İspanyol Fas'ında bir devrimci kargaşalık Fransa'nın Fas'taki ve Magrip'teki durumu açısından doğrudan bir tehlike yaratacak (4), Mısırlılar ve Filistin Araplarıyla başı dertte olan İnglitere'yi kaygılandıracaktı.

Bazı devrimci unsurlar "İslam dünyasında ayaklanma başlatmayı" önerdiler (5). Largo Caballero hükümeti buna ters düşen bir politikayı seçti: Para ve silah istemek üzere Valencia'ya gelen Fas milliyetçileri elleri boş döndüler (6). İngiliz ve Fransız çıkarları açısından tehlike olabilecek hiç bir şey yapılmamalıydı. Franco, cephe gerisini sağlama almak için, İspanyol Halk Cephesi'nin "müttefiki" Leon Blum hükümetinin Fransa'da yasakladığı gazetelerin İspanyol Fas'ında çıkarılmasına, toplantıların orada yapılmasına izin vererek rahat rahat işini görüyordu. Largo Caballero hükümeti daha da ileri giderek, Londra ve Paris'e Fas'ta toprak vermeyi önerdi (7). Batılı büyük devletleri hoşnut etmek isteği bu noktada onu, bile bile, sadece sömürge halklarının kendi kaderlerini saptama ilkesinden değil, Franco'yu gücünün ta yüreğinden vurma fırsatından da vazgeçmeye itiyordu. Devrimin durdurulması, burada savaşın sürdürülmesine de doğrudan bir etki yapıyordu. Dışişleri Bakanı Alvarez del Vayo'nun ardına sığındığı Algesiras antlaşmasından bu yana uluslararası antlaşmalara saygılı kalma

kaygısı halk ordusunu, İspanyol devrimiyle Kuzey Afrika milliyetçiliğinin işbirliği sonucu sağlanacak İtalyan müdahalesine karşı çok iyi kullanmayı becerdiği düşman ordusunun içine bozgunculuk sokmak gibi devrimci bir araçtan yoksun bırakıyordu

SOVYETLER BİRLİĞİ'YLE İLİŞKİLER

Cumhuriyetin yalnızlığı, Sovyetler Birliği'nin maddi desteği, Rus diplomatlarının İspanya'daki çalışmalarına bir özellik sağladı. Rosenberg ve Antonov - Ovseenko geleneksel olarak elçilere ve konsoloslara özgü rolden hemen sıyrıldılar. İspanyol politikacıları ve askeri şefleriyle ilişkeleri oluyor, onlarla her gün tartışıyor, basına karışıyor, hükümetlerinin politikasını savunmak ve İspanyol hükümetini desteklemek için mitinglerde söz alıyorlardı(8). Sovyetler Birliği hükümeti İspanya'yla ittifakını yepyeni bir biçimde, her türlü biçimci kaygısından yoksun görüyordu.

1936 aralığında Rosenberg tarafından Largo Caballero ya verilen, Stalin, Voroşilov ve Molotov'un bir mektubunu ilk kez Luis Araquistain açıkladı (9). Rus yöneticileri, İspanyol hükümet başkanına "askeri danışman yoldaşlar"ın çalışmalarından hoşnut olup olmadığını soruyorlar, danışmanlık görevinin dışına çıkıp çıkmadıklarını merak ediyorlar, "yoldaş Rosenberg" hakkında "açıkca ve dolambaçlı yollara sapmadan" görüşünü bildirmesini rica ediyorlardı. Belgenin ilginç yanı, özellikle Rus hükümetinin İspanyol hükümetine verdiği "dostça öğütler" de toplanıyordu. Rus hükümetine göre, köylüleri hesaba katmak ve "toprak sorunuyla vergilere değgin birkaç kararname" çıkararak onları kendine bağlamak, mallarına el konmasına karşı koruyup" elden geldiğince, ticaret özgürlüğü sağlayarak" küçük ve orta burjuvazinin desteğini ya da hiç değilse hoşgörülü tarafsızlığını kazanmak, "İspanya düşmanlarının ülkeyi komünist bir cumhuriyet saymamaları için - ki bu İspanya'nın karşı karşıya bulunduğu en büyük tehlikeydi -" Azana'nın dostlarını hükümete çekmek, bir de "İspanya'ya yerleşmiş ve darbecileri desteklemeyen ülkelerin yurttaşları olan yabancıların mülkiyet haklarının ve çıkarlarının çiğnenmesine göz yumulmayacağını" hükümetin ağzından tumturaklı bir dille açıklamak gerekliydi.

Largo Caballero, 12 ocak günü, bu mektuba kısaca cevap verdi. Rus notasında "belki İspanya da Rusya'dakinden daha etkili bir yol olan parlemanter eylem" cümlesine parmak basarak sertçe, "parlamento kurumunun basit cumhuriyetçiler arasında bile çoşkun savunucuları bulunmadığını" belirtti. Öte yandan, Rus danışmanların" görevlerini gerçek bir çoşku ve olağanüstü bir yüreklilikle yaptıklarını" açıkladı. Rosenberg'e gelince "onu herkes seviyordu"du. Largo Caballero, Rus yöneticilerinin öğütlerine teşekkür ediyor, önerdikleri politikanın aslında kendi politikası olduğunu belirtiyordu. Şurası da bir gerçek ki, o tarihte, Moskova ve

Valencia arasında genel politika konusunda önemli bir görüş ayrılığı yoktu. Yine de Largo Caballero'nun cevabının tonu belirli bir hoşnutsuzluğu yansıtmaktaydı: Stalin'in "öğütleri" belki doğruydu, ama bu öğütlerin verilmesi Stalin'in haber alma yönünden belirli bir oranda yetersiz kaldığını gösteriyor, aynı zamanda da İspanyol yöneticisinin alınmasına yol açan bir 'koruyucu ağabey" dili kullanıyordu.

Giderek büyüyecek olan bir anlaşmazlığın kökleri her halde burada yatıyor Birkaç ay sonra "İspanya'nın Lenin'i" komünistler tarafından bir "bürokrat," bir "patron", "birliğin baltalayıcısı" olarak suçlanacaktı. Bu kuşku temeli üzerinde gerçek anlaşmazlıklar belirecekti çünkü.

İlişkilerin bozulmasının ilk nedenlerinden biri, Sovyetler Birliği'nin İspanya'da sosyalistlerle komünistlerin birleşmesi yolundaki önerisine Largo Caballero'nun direnmiş olması gibi görünüyor. Araquistain'e göre, bu kez İspanya'nın Moskova Büyükelçisi Pascua tarafından getirilen Stalin'in yeni bir mektubundaki böyle bir öneriye, Largo Caballero çok sert bir red cevabı vermişti. Oysa, U.G.T.'nin yaşlı lideri, her zaman birliğin savunucusu olmuştu. Ama Birleşik Sosyalist Gençlik Hareketinin gelişmesi, eski Sosyalist Gençlik Hareketi yöneticilerinin komünist partisine katılmaları Caballero'nun gözünde bu politikayı destekleyici şeyler değildi. Özellikle de, yöneticilerini, gördüğümüz gibi komünist partilerin ve Birleşik Sosyalist Gençlik Hareketi'nin başındakilerin oluşturduğu Madrid Cuntasının tutumundan hiç de hoşnut görünmüyordu:Mis Recuerdos adlı eserinin birçok sayfasını, Cunta'nın ve Miaja'nın "açık muhalefet"i diye adlandırdığı olaya,hükümeti bir "ast" kuruluş durumuna getirme isteğine ayırdı. Komünist partisinin Madrid'de çok güçlü oluşu, 5. Alayın siyasal komiserlerinin ve Rus danışmanlarının aracılığıyla başkent ordusu üzerinde sağladığı üçlü denetim onda büyük kaygılar uyandırmaktaydı. O güne dek kendisine çok bağlı olan yardımcısı Alvarez del Vayo'nun Rusların emrine girdiği izlenimini duyuyor ve bunu sert bir dille yüzüne vuruyordu. Caballero'nun gözünde, Rus danışmanlar ve komünistler otoritesine engeldiler. Rosenberg'in İspanya'nın "iç işlerine karışmasından" yakındı sonunda ve kendi deyimine göre "pek diplomatik sayılmayacak sözlerle" onu kovdu. 21 Şubat 1937 de Rosenberg Moskova'ya çağrıldı (10) ve yerine Léon Gaikiss atandı O güne dek gizli kalan kriz gün ışığına çıktı. Cumhuriyetçi İspanya'daki grupların tümünü ilgilendiren siyasal gelişmelerle ve sayısız olaylarla beslendi bu kriz.

SAĞ MUHALEFET KENDİNİ ARIYOR

1936 yılında Devlet'in yeniden kurulması için vazgeçilmez olan Largo Caballero, 1937 yılında, bir toplumsal devrim istemeyen ve "Halk Devleti" üzerindeki her türlü devrimci izi yok etmeye çalışanlar gözünde bir engeldi

artık. Largo Caballero'yla Ruslar arasındaki bağların kopması onlara bir fırsat verdi. Fransız hükümetinin çekimserliği ve iç savaşa karışmama kararını sürdürmesi bir bahane sağladı.

Sosyalist parti içinde ittifakların tersine döndüğü görüldü. Largo Caballlero'nun dostlarının komünistlerden uzaklaştığı sıra, Prieto'nun dostları komünistlere yaklaştı Gonzalez Pena ve Lamoneda'nın başında bulunduğu parti yönetimi "birlik" yanlısı olup çıktı, şubat ayında, iki işçi partisini Halk Cephesi içinde bir tek blok haline getirecek olan İrtibat Komitelerinin her kademede genelleştirilmesi anlaşmasını imzaladı. Prieto, o dönemde daha da ileri gitti ve komünist partisiyle hemen birleşilmesinden yana olduğunu açıkladı (11). Çünkü Largo Caballero'yu komünist partisinden uzaklaştıran nedenler Prieto'yu komünistlere yaklaştırabilirdi ancak. Komünistler ve sağcı sosyalistler, gerçekten de, Devlet'in yeniden kurulmasında, düzenli bir ordunun örgütlenmesinde, kamulaştırmalara karşı çıkılmasında, orta sınıfların korunmasında, sendikaların müdahalesinin önlenmesinde ve devrimin durdurulmasında fikir birliği içindeydiler. Her ikisi de anlaşmazlığı sınıflar savaşı alanında değil, uluslararası kademede demokrasiyle faşizm arasındaki bir çatışma olarak görüyorlardı. Birleşik Sosyalist Gençlik Hareketinin Largo Caballero açısından kaygı verici olan gelişmesi Prieto açısından rahatlatıcıydı. 1937 ocağında Valencia'da yapılan Birleşik Sosyalist Gençlik Hareketi kongresinde, Santiago Carillo "ulusal birlik" savunucusu olarak ortaya çıktı, ilk ağızda her türlü sosyalist hedeften vazgeçilmesini öğütledi. Üç düşman olan, Franco, "troçkiciler" ve "denetlenemeyen kişiler"e karşı önerdiği koalisyon,ılımlıların Cumhuriyet içinde "aşırılar"la savaşılması isteğine uygun düşüyordu.

Cumhuriyetçiler de bu gelişmeye sevindiler: "Bolşevik devrim" geçmişte kalan bir umacıdan başka şey değildi artık, komünistler "saygıdeğer" örgüt olmaya hak kazanmışlardı. Madrid'de, Cumhuriyetçi Gençlik Hareketi Birleşik Sosyalist Gençlik Hareketiyle devamlı "ittifak" kurdu. Cumhuriyetçiler, durumun normale dönmesiyle büyük devletlerin aracılık etmesini bekliyorlardı. Carlos Espla ve birtakım yöneticiler bir Fransa yolculuğuna hazırlanıyorlardı, Azana Basteiro'yu Londra'ya yollayacaktı (12). Martinez Barrio'nun barış planı yeniden ele alınmış ve gençleştirilmişti: Uzlaştırıcı bir barış için Londra'nın desteğini sağlayabilecek general Miaja başkanlığında bir askeri Cunta'dan söz ediliyordu (13). Bunların hiç biri henüz ne pek tutarlı, ne de pek düzenliydi. Antifaşist koalisyon dört yandan çatırdıyordu, ama güçlerin yeni bir biçimde sıralanması için daha pek çok olayın patlak vermesi gerekecekti.

MALAGA'NIN DÜŞÜŞÜ: LARGO CABALLERO'YA KARŞI GENEL KOALİSYON

İlk açık savaş, henüz cepheden saldırılamayacak kadar popüler olan Largo Caballero'ya karşı yöneltilmedi. Madrid savaşından beri, hükümetin düşmanları, saldırılarını onun güvenilir adamı general José Asensio üzerinde topluyorlardı. "Uzun boylu ve güçlü, genç görünüşlü, zeki, iyi asker, demagog... biraz da entrikacı, gözüpek, serüvenci, ihtiraslı" (14) olan "milislerin tek tip"ini sırtına geçirip önce Malaga'da, sonra da Somosierra'da savaşan bu cumhuriyetçi subay, Largo Caballero'yla 1936 eylülünde Sierra cephesinde tanıştı. Onun Savunma Bakan Yardımcısı oldu. 1936 eylülünden beri bu görevdeydi, halk ordusunun örgütlenmesinde ve askeri harekâtın yönetilmesinde çok önemli bir rol oynamış, kendisine karşı C.N.T.'nin de ortak olduğu sistemli sinsi, ama etkili bir kampanya sürdüren komünist partisiyle birkaç kez çatışmıştı (15).

8 şubat günü Malaga'nın dramatik bir biçimde düşüşü, ona karşı açıkca saldırıya girişilmesine fırsat verecekti. 1936 yazından beri kuşatılmış bulunan bu Endülüs kenti hiç takviye almamış, özellikle de istediği silah ve donanım kendisine verilmemişti. Komünistler ve anarşistler kentin içinde silahlı çatışmaya girmişlerdi. Kenti alacak olan İtalyan birliklerinin çıkarması sırasında, Cartagena'da demirli bulunan cumhuriyetçi donanma yerinden kımıldamamıştı. Tehlike belirginleştiğinde, Valencia hiç bir tedbir almadı. O sıra, Madrid cephesinde açık vermeden Malaga'yı kurtarmanın olanağı yok muydu? En akla gelen varsayım bu. Ne olursa olsun, terk edilmiş, bölünmüş, acımasızca bombalanan, birliklerine söz geçiremeyen subaylar tarafından inançsızca savunulan Malaga'da moral kalmamıştı: Bozguna uğrayan milisler, göçmenlerin doldurduğu yollarda, çoğunluk komutanlarının peşinden kaçıyorlardı. (16). Kentin düşmesi, son anda sivil muhafız ve asalto birliklerinin milliyetçilere katılması, galiplerin kente girmesiyle ortalığa çöken korkunç baskı, büyük bir etki yaptı. 14 şubat günü, Valencia'da, ortak bir C.N.T.-U.G.T. kafilesi yüz binlerce göstericiyi bir araya getirdi. Bunlar genel seferberlik, subay sınıfının temizlenmesi, tek komuta sisteminin gerçekleştirilmesi isteğindeydiler. Largo Caballero ortaya atılan parolaları benimsedi, genel seferberlik ilân etti. Bu arada, komünist basın Asensio'yu yenilginin sorumlusu olarak gösteriyordu. Cumhuriyetçiler, sağcı sosyalistler, C.N.T. kampanyaya katıldılar: Bütün antifaşist koalisyon partileri Savunma Bakan Yardımcısının istifasını istiyorlardı. Ona güvenini hiç yitirmemiş bulunan Largo Caballero Asensio'yu yanında tutmak için sonuna dek mücadele etti ve yenilgiye uğradığını görünce "hırsından ağladı": 21 şubat günü Asensio istifa etti (17). Başbakan için kişisel bir yenilgiydi bu.

Largo Caballero, yardımcısının yerine, kendisine bağlı olan başka

birini, Carlos de Baraibar'ı getirdi (18). Sol cumhuriyet yanlısı Politica gazetesi bu atamayı eleştirdiğinden, hükümet başkanı gazeteye şahsen cevap verdi. Sonra uzun bir makaleyle, ad vermeden politika çevrelerinde kaynaşan yabancı ajanlarla casuslara saldırdı, cumhuriyetçilerin Batılı bir devlet aracılığıyla kabul ettirilecek olan Franco'yla uzlaşmayı düşlediklerini hissettirdi. Carlos Espla yolculuktan vazgeçti.

Largo Caballero'nun karşı saldırısı muhaliflerini sindirdi, ama yakınındaki son kişileri de uzaklaştırdı. Cumhuriyetçiler, sağcı sosyalistler ve komünistler onun yerine geçecek bir başbakan aramaya koyuldular. Prieto'dan, Martinez Barrio'dan, Negrin'den söz edildi. 23 mart tarihli Le Temps şöyle yazıyordu: "Şimdiki Maliye Bakanı Negrin başkanlığındaki bir hükümet (bu kombinezonun baş kişisi Prieto arka planda kaldığından) belki de aracılık önerilerini kabul edebilir ve cumhuriyetçi İspanya'ya, umutsuz bir savaşa yeğlenecek bir çıkış yolu bulabilir."

C.N.T. İLE KOMÜNİST PARTİSİ ARASINDAKİ İHTİLÂF

Malaga'nın düşüşünün bir sonucu da, komünist partisiyle C.N.T arasındaki düşmanlığın yeniden canlanması oldu. "İhanet"i meydana çıkarmak ve Asensio'yu yenilginin baş sorumlusu yapmak konusunda anlaşan anarşistlerle komünistler, birbirlerini ihanete alet olmakla suçluyorlardı. Komünistlere göre, Malagalı anarşistler "devrimcilik oynamışlar," disiplinsizlik ve sorumsuzluk unsuru olan Komiteleri çoğaltmışlardı. Anarşistlere göre de, komünist partisinin dönekliği antifaşist cepheye bölücülük tohumları saçmış ve hain subayların öne çıkmasını kolaylaştırmıştı. Tanınmış bir militan ve C.N.T.'nin kol komutanı Francisco Maroto'nun Almeira valisinin emriyle tutuklanması barut fıçısını ateşledi. Aynı zamanda da, sosyalistler, geniş yankılar yapan bir bildiriyle anarşist "çeka"ların eylemlerini açığa vurdular ve ülke merkezinde öldürülen sosyalist militanların uzun bir listesini yayınladılar. C.N.T. basını, Kastilya'da birçok militanının komünistler tarafından öldürüldüğünü açıklayarak karşılık verdi. Hükümet ortalığı yatıştırmaya çalıştı, bu saldırılara yer veren C.N.T ve F.A.İ. gazetelerini kapattı, ama Maroto'yu geçici olarak salıverdi... (19).

Oysa "çeka" olayı yeni başlıyordu C.N.T. gazetesi, cezaevleri delegesi Melchior Rodriguez'in, Madrid Cuntası kamu düzeni danışmanı José Cazorla'ya karşı açık seçik suçlamalarını yayınladı. Gazeteye göre, komünist partisinin Madrid'de özel cezaevleri vardı ve komünist polisler tarafından tutuklama emri bulunmaksızın götürülen C.N.T. militanları buralarda sorguya çekiliyor, kendilerine işkence ediliyor ve bazan öldürülüyorlardı. Devlet cezaevlerinde bulunan ve halk mahkemeleri tarafından aklanan, ama hemen ardından Cazorla'nın emriyle kaçırılan eski tutuklulara da aynı şey

yapılmaktaydı.

Emniyet tarafından açılan soruşturma Cazorla'nın çevresinde, yasal olarak hakkında koğuşturma yapılan tutukluların salıverilmesi karşılığı büyük paralar alan bir çetenin varlığını ortaya çıkardı. 14 nisan tarihli C.N.T. gazetesinin manşeti şöyleydi: "Cazorla faşizmin hizmetinde olan bir kışkırtıcıdır." Gazete Cazorla'nın görevden alınmasını istiyordu. Her yandan sıkıştırılan Cunta da bir soruşturma açtığını bildirdi. Razalet çok büyüktü: Largo Caballero bu fırsattan yararlanıp Cunta'yı başından attı, 23 nisan tarihinde dağıttı. Artık Madrid'in bir Belediye Meclisi olacaktı (20).

CABALLERO KOMÜNİST PARTİSİNE KARŞI

Cunta'nın dağıtılması yeniden kurulan Devlet'in bir zaferi ve Largo Caballero'nun intikamıydı. Yeniden öncelik başbakana geçmişti. Aynı gün Madrid'de çıkan El Socialista ve Castilla Libre gazeteleri"Murcia rezaleti"ni açıkladılar: Komünist partisinin elindeki özel cezaevlerinde tutuklu sosyalist militanlar vardı ve kendilerine işkence ediliyordu. Hükümet elaltından yürütülen bu işin suç ortağı olan valiyi görevden aldı, adları karışan dört komünist polisi de tutuklanıp mahkemeye verdirdi. Sonra komünist partisinin başka bir kalesi olan Orduya saldırdı. Largo Caballero siyasal komiserlerin yetkilerini kısıtladı ve bunları seçme yetkisini kendine ayırdı. Birçok komiser görevlerinden ayrılmak zorunda kaldılar. Komünist partisine karşı gerçek bir savaş ilânıydı bu ve komünistler de durumu böyle kabul ediyorlardı. Bunun üzerine Largo Caballero'ya karşı bir kampanya açtılar, basın bu kampanyayı hep yozlaştırarak verdi. Caballero'yu bütün askeri başarısızlıkların sorumlusu olarak gösteriyordu komünistler. Onların gözünde "patron" gibi, bir "büyük reis" gibi davranıyor, yeteneksiz olduğu halde her şeyi denetlemek istiyordu; "caniliğe varan gururu içinde" Rus uzmanların öğütlerini küçümsüyor, yalnız başına "tek komutan"lık yapmak istiyor ve "küçük Napolyon" olmaya özeniyordu. "Hain" Asensio'nun koruyucusuydu, Ordu da temizlik yapmaya razı olmamıştı, halk ordusunun gerek duyduğu Miaja'yı genelkurmay başkanlığına getirmek istememişti (21).

Bu koridor kavgalarında üstünlük Largo Caballero'da değildi. Guadalajara'dan sonra, Asensio tarafından hazırlanan bir saldırı planı önerdi. Merida-Badajoz hattı boyunca Franco'nun elindeki bölgeyi ikiye bölecek bir biçimde Estremadura ve Endülüs yönünde girişilecek bir saldırı söz konusuydu.Milliyetçi kuvvetlerinin bu bölgedeki zayıflığı, cumhuriyetçi saldırının karşılaşacağı gerilla kuvvetlerinin dostluğu, hatta desteği, ilk sonucu Kuzey cephesini rahatlatmak olan bu tasarıyı desteklemek üzere öne sürülen görüşlerdi. Ama Madrid cephesini zayıflatmak istemeyen Miaja'nın ve bu cephedeki milislerle böyle bir harekât olanağı görmeyen Rus danışmanların muhalefetiyle karşılaştı.

Başbakan ve Savunma Bakanı olduğu halde, Largo Caballero saldırı tasarısını uygulamayı başaramadı: Ruslar kendisine on uçak veriyorlardı, Miaja da Madrid cephesinde bulunan gerekli birliklerin oraya aktarılmasına karşı çıkıyordu. Largo Caballero'nun, yeniden kurulan Devlet üzerinde artık yeterli otoritesi kalmadığı açıktı (22).

DEVRİMCİ MUHALEFETİN BÜYÜMESİ

Oysa, tam o sıra, yiğitlik ve yurtseverlik propagandasının unutturmaya yetmediği yeni ekonomik ve toplumsal güçlüklere karşı koymak zorundaydı hükümet. Fabrikalar ya hiç çalışmıyordu, ya da çok ağır işlemekteydi. Yeterince ham madde sağlanamıyordu. İaşe konusunda durum felâketti. 36 temmuzuyla 37 martı arasında hayat iki kat pahalılanmış, oysa ücretler ancak yüzde 15 oranında yükselmişti. Yiyecek karnelerinin hak kazandırdığı asgari besin her zaman sağlanabilmekten uzaktı. Fırınların önünde bitip tükenmeyen kuyruklar uzuyordu. Buna karşılık, karaborsa gelişmekteydi. Her yanda, Barcelona'da bile lokantalar ve gece kulüpleri yeniden çalışıyordu, ama fiyatlara erişilecek gibi değildi. Komitelerin yerini alan sayısız büro birer ahlâksızlık yuvasıydı. P.O.U.M. ve C.N.T.-F.A.İ. basını hayat pahallığını ortaya koyan, ayrıcalıkların ve eşitsizliğin sona ermesini isteyen mektuplarla doluydu. 14 nisan günü, Barcelona'da kadınlar besin fiyatlarını protesto için gösteri yaptılar. Sendika örgütleri gibi partiler de, askeri zafere katkıda bulunmaları için emekçilerden gitgide daha çok özveride bulunmalarını istemekten geri durmuyorlardı: Bu istekler karamsarlık ve öfkeyle karşılanıyordu.

1937 yılının ilk aylarında, böylece, sonbaharda işbirliğini kabul eden örgütçülerin içinde bile devrimci bir muhalefetin gelişmesine uygun koşullar yaratılmıştı.

Herkesten önce bu yola girmiş görünen, antifaşist koalisyondan ilk atılan P.O.U.M. oldu. Kuşkusuz, saflarında işbirliği politikasının pek çok savunucusu vardı. La Batalla P.O.U.M.'nin özerk hükümete yeniden alınması için haftalardır bir kampanya sürdürüyor, başlangıç noktasını P.O.U.M.'nin hükümetten atılmasında gördüğü "karşı devrimci yöneliş"i kınıyordu. Oysa bu çizgiye karşı direnmeler büyük olmuştu. Leridalı P.O.U.M.'lilerin "boyun eğmelerinin"sağlanması için Companys'in yanı başında Nin'in desteği de gerekmişti. Gençlik Hareketinin gazetesi partinin hükümete katılmış olmasından üzüntü duyduğunu açıkça belirtiyordu. Daha sonraki olaylar "hükümete katılmama" tezi yanlılarını güçlendirir gibiydi: 13 Nisan 1937 günkü La Batalla gazetesinde, Juan Andrade, hükümete katılmanın "olumsuz, hatta zararlı" olduğunu yazıyordu. Nin'in P.O.U.M. Kongresi için hazırladığı tez tasarısı bu çok

önemli nokta üzerinde bir şey söylemiyordu. Aynı kararsızlık, aynı çelişkiler, siyasal çizgi ve ilk ağızda ortaya atılacak parolalar konusunda da görünmekteydi. Merkez Komitesi, aralık ayında, işçi, köylü ve asker Komiteleri temeli üzerinde bir Kurucu Meclis seçilmesini istedi. Nin, 1 nisan günü, bunu şöyle çevirdi: "İşçi sendikalarının, köylü örgütlerinin ve savaşçı örgütlerinin Kongresi." 4 nisan günü, Andrade, taban tarafından seçilen Komiteleri sendikaların karşısına çıkardı, La Batalla'da yayınlanan bir dizi yazıda sovyetin İspanyollara özgü biçimi olan Komiteler ve Konseyler parolasını tekrarladı. Ayrıca, komünist partisi ve P.S.U.C.'den P.O.U.M.'ye yöneltilen saldırılar, çeşitli yerel otoriteler tarafından yapılan baskı, sansür uygulaması başka çare bırakmıyordu. Parti kesinlikle koalisyon dışına atılmıştı. Gitgide açık ve seçik biçimde, Kutsal Birliğe dönüşen bir antifaşist koalisyonun sonuçlarını, devrimin durdurulup geriletilmesini, "komünist partisi ve P.S.U.C.'nin karşı devrimci davranışları"nı açığa vurarak, devrimci bir muhalefet çizgisine doğru yöneliyordu. Devamlı olarak, her şeyden önce C.N.T. yönetiminden ve militanlarından kopmamak isteğindeki P.O.U.M., ılımlı bloka karşı işçi hareketiyle devrimin fetihlerini savunmak üzere bir ortak devrimci Cephe kurmaları için konfederasyonu ikna etmeye çalışıyordu.

Partinin gençlik örgütü olan Juventud comunista iberica bu kararsızlıklardan ve belirsizliklerden uzaktı. J.C.İ., sistemli bir kampanyayla(23) Parlementonun dağıtılmasından, fabrika Komiteleri, köylü ve savaşçı birlikleri temeli üzerinde bir Kurucu Meclis seçilmesinden yana olduğunu açıkça ortaya koyuyordu. Nin'in tersine, devrimcilerin bu tür "sovyet tipi" Komiteler örgütlemeye çalışmaları gerektiğini savunuyordu. Savaşta ve devrimde zafere ulaşılması için bir devrimci gençlik Cephesi örgütlenmesini de öneriyordu.

C.N.T.'de de, P.O.U.M.'den bağımsız olarak bir devrimci muhalefet gelişmekteydi. Barcelona'da, milislerin askerleştirilmesine karşı olan bir grup militan "Durruti Dostları" adı altında birleşmişti, El Amigo del Pueblo adlı bir gazete çıkarıyordu bu grup. 1937 martında dağıtılan bir bildiride, kendilerine göre bir bilanço çıkarmaktaydılar: "Sekiz aylık bir savaş ve devrim dönemi geçti. Derin bir acıyla devrimin rotasında ortaya çıkan kopuklukları görmekteyiz... Bir antifaşist Komite, mahalle Komiteleri, denetim Devriyeleri, kurulmuştu, şimdi bunlardan geriye bir şey kalmadı." 1937 ilkbaharında, C.N.T. ve F.A.İ.'nin bir çok yerel örgütü, bütün yayın organlarında, hatta C.N.T.'nin Barcelona'da çıkardığı akşam gazetesi La Noche'de, "Durruti Dostları" grubunun yöneticisi Balius imzasıyla aynı temaları yeniden ele aldılar(24).

Bu muhalefetin en büyük zayıflığı İspanya'nın ön plandaki hiç bir yöneticisini yanına çekmemesiydi. Santillan susuyordu. Devrimci eğilimin esin kaynağı ve kuramcısı görünüşündeki kişi bir yabancı olan İtalyan

Berneri'ydi (25). İtalyanca çıkan haftalık gazetesi Guerra di Clase'de daha 5 Kasım 1936'dan başlayarak, "önce Franco'yu yenmek gerekir" yanlılarıyla tartışmaya girmişti: "Savaşı kazanmak gereklidir: ama sorunu sırf zaferin askeri koşullarıyla sınırlayarak değil, ama zaferin siyasal ve toplumsal koşullarıyla bağlayarak savaş kazanılabilir." Yaşlı bir göçmen, ufku ve kültürü İspanyol dostlarından daha geniş bir adam olan Berneri, Moskova duruşmalarını kınamış ve Stalin'in genel politikasıyla "İspanyol demokrasisinin ve liberalizminin yabancılar lejyonu"(26) diye adlandırdığı komünist partisinin tutumu arasında bir bağlantı kurmuştu. "Siyasal saflıklarını" yüzlerine vurduğu C.N.T.-F.A.İ'deki dostlarından yine de gözlerini açmalarını istiyordu: "Noske'nin(27) gölgesi belirginleşiyor... Kralcı-Katolik-gelenekçi faşizm karşı devrimin kesimlerinden sadece biri ..Tek yol şudur: Ya devrimci savaş sayesinde Franco karşısında zafer kazanmak, ya da yenilgi."

Bu lidersiz muhalefetin gitgide çoğalan yandaşları vardı oysa. Katalonya Anarşist Gençlik Hareketi, eylül ayında, J.S.U. ile bir eylem birliği antlaşması imzalamıştı. Ama yayın organları Ruta'da devrimci bir tutum benimsemekteydiler. 1 nisan tarihli bir manifesto Caballero hükümetine karşı gerçek bir suçlama çıkarıyordu(28). Genç Katalonya anarşistleri, komünistlerle cumhuriyetçilerin koalisyonunun, Sovyetler Birliği'nin "devrimi boğma" amacıyla Fransa ve İngiltere'yle birleşmesinin İspanya'ya yansıması olarak gösteriyorlardı.

J.C.İ.'nin ortaya attığı parolaların onların safında olumlu bir yankı bulması anlaşılabilirdi. 14 şubat günü, 50.000'den fazla genç, Katalonya'da bir "Devrimci Gençlik Cephesi" kurulması için Barcelona'da yapılan mitinge katıldılar. Sırasıyla, Anarşist Gençlik Hareketinin sekreteri Fidel Miro, J.C.İ genel sekreteri Solano, Katalonya "Cephe"si sekreteri, genç anarşist Alfredo Martinez bu mitingde konuştular. Hareket hızla başka bölgelere yayıldı: Madrid'de(29),Levante'de, Anarşist Gençlik Hareketi ve J.C.İ. ortak kampanyalar ve mitingler düzenlediler.

İşçi gençliği iki kampa ayrıldı. Bir yanda J.S.U.'nun çağrısıyla "antifaşist gençlik birliği" kuruldu. Santiago Carillo bunun "özgürlük... demokrasisi için ve faşizme karşı, yabancı işgaline karşı ülkenin bağımsızlığı uğruna savaşan genç cumhuriyetçilerle, genç anarşistlerin ve genç Katoliklerin birliği" olmasını istiyordu. Ama bu birlik J.S.U.'yla cumhuriyetçi partilerin gençlik hareketlerinin işbirliği olarak kaldı. Öte yanda, devrimci gençlik Cephesinde J.C.İ. ve J.L.'ye bağlı devrimciler toplanmıştı. Oysa gençler devrimci hareketin ve silahlı savaşın ön saflarında yer almışlardı, parti ve sendikalarda değilse bile orduda önemli bir yer tutuyorlardı. Katalonya dışında, militan "genç muhafızlar"ın büyük bölümünü komünist partisinin ardında toplayan J.S.U.'ydu. Militanların birçoğu özellikle eski Sosyalist Gençlik Hareketi'nden gelenler, ılımlılık

yanlısı gördükleri "Birliğe" katılmayı reddettiler ve devrimci hedeflerini açıkladılar. Valencia Konferansının hemen ertesi günü, J.S.U. da, "yeni çizgi"ye, "eritme ve kafaları karıştırma politikası"na, "marksist ilkelerin kenara bırakılması"na karşı protestolar yükseldi(30). 30 mart günü, Asturia federasyonu sekreteri Rafael Fernandez, J.S.U. ulusal Komitesinden istifa etti. Federasyonu Carillo çizgisini kabul etmedi, örgüt içindeki demokrasi eksikliğini eleştirdi, Asturia anarşist gençlik hareketiyle bir devrimci gençlik Cephesi kurulması için antlaşma imzaladı(31). Birkaç gün sonra, ulusal Komite'den istifa eden ve federasyonu tarafından desteklenen, güçlü Levante federasyonu sekreteri José Gregori oldu. Santiago Carillo, Ahora gazetesinde muhalifleri, troçkicilerden, Franco ve Hitler'den esinlenmekle suçladı. Yine de hareket sürüp gitti, Katalonya'da bile yerel gruplar devrimci Cephe'ye katıldılar... Böylece Birleşik Sosyalist Gençlik Hareketinde başlayan kriz, komünist partisinin gençliğin önemli bir bölümü üzerinde sağladığı etkiyi tehlikeye düşürmeye başladı.

PATLAMA ÇİZGİSİNDEKİ BİR DURUM

1937 ilkbaharında, bir devrimci itişin koşulları yeniden birleşmiş oldu bu durumda. Devrimci muhalefet temaları, hiç değilse Katalonya'da, C.N.T.'ye bağlı ve "fetih"lerinin söz konusu edildiğini gören, işçiler arasında büyüyen bir yankı buldu. U.G.T., Ordu, Devlet yönetimi içinde, Largo Caballero yanlıları komünistlere tepki gösterdiler. Ekonomik güçlükler, "çeka" rezaletleri kargaşalığa uygun bir ortam hazırladı.

Hükümet koalisyonunun ılımlı kanadı kaygılanmaya koyuldu. Devrimin durdurulması için dışardan gelen baskıya, son aylarda, başlangıçtaki yılgının darbelerinden kendini kurtarıp toparlanan ve devrimci kalıntıların kesinlikle tasfiye edilmesini isteyen küçük burjuvazinin baskılarının da eklendiğini görüyordu. Levante'de ve Katalonya'da, köylüler bazan şiddetle karşı çıkıyorlardı kamulaştırma yanlılarına ve kendilerini buna zorlamış olan sendikalara ya da işçi milislerine yöneltiyorlardı öfkelerini. Katalonya'da U.G.T.'ye bağlı G.E.P.C.İ., küçük kent burjuvazisinin karşı devrimci düşmanlığını canlandıran yığın örgütüydü. Daha sağlam olan Bask hükümetiyse, saldırıya geçmişti. Kolluk kuvvetleri, temmuz olayları sırasında Bilbao'da toplatılan C.N.T. del Norte gazetesinin basımevini ele geçirmişti. Buraya yerleşen de komünist Euzkadi roja gazetesi oldu. C.N.T. militanları, elde silah kendilerini savundular ve Aguirre hükümeti konfederasyonun bölge yöneticilerini tutuklattı. Birkaç gün sonra, 24 martta, Bask hükümeti, Paskalya onuruna bütün Euzkadi'de şenlikler düzenlendiğini, kutsal cuma günü eğlence yerlerinin kapatıldığını açıkladı... Devrimciler öfkelendiler ve yeniden bir araya gelmeyi düşündüler. Cumhuriyetçiler, Prieto'ya bağlı sosyalistler, komünistler,

devrimcilerin yeniden bir araya gelmesinin ortaya çıkarabileceği tehlikenin bilincine vardılar, öncelikle P.O.U.M., C.N.T ve F.A.İ.'nin işini bitirip Cumhuriyet'i kesin bir dengeye oturtmayı düşündüler.

Largo Caballero yalnızlığını anladı. Çevresinde gitgide daha sık bir sendika hükümeti'nden (32) söz ediliyor, C.N.T.—U.G.T. birliği yüceltiyor, 1936 eylülündeki tasarılara dönülüyordu. 1 mayıs günü Valencia'da, ortak bir C.N.T.-U.G.T. mitinginde, Carlos de Baraibar, üstü örtülü olmakla birlikte komünist partisine ve Sovyetler Birliği'ne çattı ve tek başlarına bütün İspanya demek olan C.N.T.-U.G.T. birliğini göklere çıkardı. Ama devrimin hemen ertesinde mümkün olan artık mümkün değildi. Ne C.N.T., ne de U.G.T. içindeki birlik kusursuzdu: Yönetici çevreleri bölünmüştü, iki konfederasyona bağlı yığınlar her gün daha açık bir biçimde iki kamptan birine katılıyorlardı. Largo Caballero ortada kalmaktaydı. Devlet adına hakem olmak istiyor, devletin denetimini kendisiyle paylaşmak isteyen sağındakilerle savaşıyor, otoritesini kabul etmeyen solundakilerle didişiyordu. Savaşı yitirmek korkusuyla devrimi yeniden başlatmak istemiyor, ama devrime karşı açıkca savaşarak emekçilerin elinden savaşma nedenlerini de almak istemiyordu. Ancak, Devletin başında, emekçilerin temsilcisi olarak ne birine ne de ötekine söz geçirebiliyordu. Anlaşmazlık yitip gitmesi anlamına geleceğinden anlaşmazlıktan kaçınıyor, ama buna geçici olarak, Rabasseire'in yazdığı gibi "fosil Devletin ardına sığınarak", durumu idare ederek, kurnazlığa saparak, sonuçta hiç bir şey yapmayarak ulaşabiliyordu. Durumu özetleyen yine Henri Rabasseire : "Entrika çeviriyor, ortaya çıkan güçlerle işbirliği yapıyordu, onlara egemen olmayı umarak küçük kişisel çıkar çevreleri oluşturdu. Başka yoldan durdurulamayan güçleri bir araya getirerek durdurmayı kafasına koyduğu için, kurulu düzen sürüp gitmekteydi. Ne milisi istiyordu, ne de düzenli orduyu; ne eski bürokrasiyi istediği vardı, ne de yeni devrimci örgütleri; ne gerillaya evet diyordu, ne de siperlerde savaşmaya. Komünistlere genel seferberlik ilân edeceğine ve tahkimat planları yaptıracağına, anarşistlere de devrimci çağdaş savaş açacağına söz verdi. Aslında ne birini yaptı, ne de ötekini(33)."

BARCELONA'DA MAYIS GÜNLERİ

Devrimci fetihlerin ve silahlı emekçilerin önemli bir bölümü özellikle Katalonya bölgesinde ayaktaydı; devrimci muhalefetin kalesi burasıydı. Companys'in cumhuriyetçi Devletinin ve anarşistlerin boyunduruğundan kurtulmak isteyen küçük burjuvazinin bütün güçleriyle desteklediklerı, devrime son vermekte kararlı olan P.S.U.C. örgütünün bulunduğu yer de burasıydı(34). Barut fıçısını ateşleyecek olaylar da burada patlak verecekti.

Önce, 17 nisan günü, 36 temmuzundan beri C.N.T. milislerinin elinde bulunan gümrük denetimini geri almak üzere, Negrin'in jandarmaları Puigcerda'ya, Figueras'a ve bütün sınır bölgesine geldiler. Milislerin direnişi karşısında, Katalonya C.N.T. örgütünün bölge Komitesi, bir uzlaşmaya varmak için pazarlıklara girişmek üzere olay yerlerine koştu. 25 nisan günü, Molins de Llobregat'ta, U.G.T. yöneticisi ve P.S.U.C. üyesi Roldan Cortada öldürüldü. P.S.U.C. büyük tepki gösterdi, "denetlenemeyenler"i ve "gizlenmiş bulunan faşist ajanları"ı kınadı. C.N.T. de cinayeti açıkça kınadı, militanlarını temize çıkaracağından emin bulunduğu bir soruşturma açılmasını istedi. Ama Roldan Cortada'nın öldürülmesi paseolar ve devrim ertesindeki hesaplaşmalar döneminin anılarını canlandırmıştı. P.S.U.C., elde ettiği üstünlüğü daha da ileri götürdü. U.G.T. liderinin cenaze töreni güçlü bir gösteri fırsatı yarattı: P.S.U.C. denetimindeki kolluk kuvvetleri ve askerler üç buçuk saat süreyle elde silah geçtiler(35). Törene gelen P.O.U.M. ve C.N.T. delegeleri, durumun sandıklarından daha ciddi olduğunu anladılar: P.S.U.C.'nin kendilerine karşı düzenlediği bir gövde gösterisiydi bu. Ertesi gün, özerk hükümetin kolluk kuvvetleri Molins de Llobregat'da bir ceza harekâtına girişti: Cinayete katılmalarından kuşkulanılan yerel anarşist yöneticileri tutukladı, bileklerine kelepçe vurup Barcelona'ya getirdi. Puigcerda'da, jandarmalar ve anarşistler birbirlerine ateş açtılar: Sekiz anarşist militan öldü, aralarında bölgenin kamulaştırılmasında baş rolü oynayan Antonio Martin de vardı (36).

Tam o sıra, Devletin kolluk kuvvetlerine katılmamış olan bütün işçi topluluklarının silahtan arındırılacağı yolundaki bir İçişleri Bakanlığı genelgesinin geldiği söylentileri Barcelona'ya yayıldı. Hemen işçiler tepki gösterdiler: Günler boyunca, güç dengesine göre, işçiler ve polisler birbirlerinin silahlarını aldılar. Barcelona sokak savaşlarının eşiğinde gibiydi. Hükümet her türlü gösteriyi ve bütün bölgede 1 Mayıs şenlikleri düzenlenmesini yasakladı. Solidaridad obrera,"C.N.T.'ye karşı girişilen haçlı seferi"ni kınadı ve emekçileri her türlü kışkırtmaya karşı uyanık olmaya çağırdı. La Batalla , "elde silâh" nöbet beklenmesini istiyordu.

3 mayıs pazartesi günü, geliyorum diyen savaş telefon santralı olayıyla patlak verdi. Santral binası, temmuz ayında, C.N.T.'ye bağlı militanlar tarafından darbecilerden geri alınmıştı. O günden bu yana, Amerikan tröstü American Telegraph and Telephon Co.'ya ait olan santrala el konmuştu ve U.G.T.-C.N.T. temsilcilerinden ve bir hükümet delegesinden oluşan Komite yönetiminde çalıştırılıyordu. C.N.T. milislerince korunmaktaydı. Bu da, iki başlı iktidarın ve bu iktidardan arta kalanların eşsiz bir örneğiydi. Çünkü C.N.T. Katalonya örgütü, santral aracılığıyla sadece Katalonya hükümetinin emirlerini ya da konuşmalarını dilediği gibi kesmek ve denetlemek olanağına sahip bulunmakla kalmıyor,

Valencia'daki merkezî hükümetle dış ülkelerdeki temsilcileri arasındaki görüşmeleri de dilediği gibi düzenleyebiliyordu(37). O gün, Kamu Düzeni komiseri ve P.S.U.C. üyesi Rodriguez Salas, üç kamyon dolusu muhafızla santral binasına geldi ve içeri girdi. Alt kattaki milislerin silahlarını aldı, ama üst katlarda ateşe hazır bekletilen bir makineli bataryasının tehdidi karşısında durması gerekti(38). Hemen durumu öğrenen polis örgütündeki anarşist yöneticiler Asens ve Eroles, Telefonica'ya koştular ve 4 mayıs tarihli Solidaridad obrera gazetesinin yazdığına göre, "bina içinde muhafızların hareketine karşı koyan arkadaşlarımızın haklı davranışlarından vazgeçmeleri için yerinde bir müdahalede bulundular" Ama aynı zamanda, Barcelona'daki işçilerin büyük çoğunluğu greve gitti: Hiç bir örgütün en küçük talimatı olmaksızın Barcelona barikatlarla kaplandı.

Akşam, savaş hazırlığı içindeki kentte, C.N.T.'nin, F.A.İ.'nin, Anarşist Gençlik Hareketinin ve P.O.U.M. yürütme kurulunun bölgesel Komiteleri ortak bir toplantı yaptılar. P.O.U.M. temsilcileri, hareketin, kışkırtmaya karşı Barcelona işçilerinin kendiliğinden bir karşılığı olduğunu ve kesin kararı verme anının geldiğini açıkladılar: "Ya iç düşmanı yok etmek için hareketin başına geçeriz, ya da hareket başarısızlığa uğrar ve bizim de sonumuz olur." Ama C.N.T. ve F.A.İ. yöneticileri onları izlemediler ve ortalığı yatıştırmak için çalışmaya karar verdiler.

Ertesi gün, 4 mayısta, eylemleri P.O.U.M. Anarşist Gençlik Hareketi ve Durruti Dostları tarafından onaylanan işçiler, yavaş yavaş kuşatmaya başladıkları Barcelona'ya egemen oldular. Companys, C.N.T. yöneticileriyle bir görüşme yaptıktan sonra radyoda konuştu, Rodriguez Salas'ın santrala karşı giriştiği hareketi kınadı ve herkesi yatışmaya çağırdı. C.N.T. bölge Komitesi de onu destekledi: "Silahlarınızı bırakın. Başını ezmemiz gereken faşizmdir." Solidaridad obrera önceki gün olup bitenleri ancak sekizinci sayfasında veriyor, bütün kenti kaplayan barikatlardan söz etmiyordu. Saat 17'de, U.G.T. yöneticisi ve Largo Caballero'nun yakın dostu Hernandez Zanjaco ve anarşist bakanlardan Garcia Oliver ve Federica Montseny uçakla Valencia'dan geldiler. Radyodan arka arkaya konuşmalar yaptılar, çabalarını Companys'in ve C.N.T. bölgesel yöneticilerinin çabalarına kattılar: "Kentin üzerinden bir çılgınlık rüzgârı gelip geçti," diye bağırıyordu Garcia Oliver. "Bu kardeş kavgasına hemen bir son vermek gerek. Herkes bulunduğu yerde kalsın... Hükümet...gerekli tedbirleri alacaktır(39)."

5 mayıs çarşamba günü, işçiler hâlâ barikatların ardındaydılar. Radyo, C.N.T. ve Katalonya özerk hükümeti arasındaki antlaşma metnini açıklıyordu: "Ateşkes, askeri durumun korunması, kolluk kuvvetlerinin ve silahlı sivillerin karşılıklı geri çekilmesi." Telefonica'nın denetimi konusunda bir tek şey söylenmiyordu. Ama hareket gerilemekteydi. Olayları öğrenince Barcelona üzerine yürümek için Barbastro'da toplanan C.N.T.'ye

bağlı 26. tümenin ve P.O.U.M.'ye bağlı 29. tümenin bazı birlikleri Binefar'ı geçmediler: C.N.T. bölge Komitesi delegeleri, 26. tümen komutanı Gregorio Jover'i, her türlü saldırgan davranıştan kaçınmaya ikna etmeyi başardılar. Biraz kararsızlık geçirdikten sonra, yine bir başka C.N.T. yöneticisi, Katalonya hükümeti Savunma Bakan Yardımcısı Juan Manuel Molina, anarşist subay Maximo Franco'yu askerlerini Binefar'da durdurmaya razı etti. Yine de, birkaç kere, her şey yeniden başlama eğilimi gösterdi: P.S.U.C.'ye bağlı militanlar Federica Montseny'nin arabasına saldırdılar, radyonun hükümete girdiğini bildirdiği U.G.T. Katalonya sekreteri Antonio Sesé, sanıldığı kadarıyla C.N.T. milislerince öldürüldü. Durruti Dostları savaşın sürdürülmesi için çağrıda bulundular: C.N.T.-F.A.İ. onları çok sert bir dille kınadı.

6 mayıs perşembe günü, düzen aşağı yukarı yeniden sağlandı. Companys "ne yenen, ne de yenilgiye uğrayan" bulunduğunu açıkladı. Barcelona işçilerinin büyük bölümü yatışma çağrısını dinlediler ve P.O.U.M. boyun eğdi: "Proletarya," deniyordu bu partinin açıklamasında, "karşı devrime karşı kısmî bir zafer kazandı... Emekçiler, işinizin başına dönün." Geçici olarak, bir cumhuriyetçiden, C.N.T. yöneticisi Mas'dan U.G.T. yöneticisi Vidiella'dan oluşan yeni hükümette ne Comorera vardı, ne de Rodriguez Salas. Tam o sıra Valencia hükümeti araya girmese Companys'in yorumu doğru sayılabilecekti. Hükümetten aldıkları ortalığı yatıştırma göreviyle ve söylediklerine bakılırsa, kendileri istemeden hiç bir askeri müdahale yapılmayacağı sözüyle Barcelona'ya gelmişlerdi Garcia Oliver ve Federica Montseny. Oysa, daha 5 mayıs günü, Prieto'nun emriyle savaş gemileri limana girdi. Birkaç saat sonra da, Companys'in ısrarlı isteği ve bakanların baskısı altında, Largo Caballero kamu düzenliğine ve Katalonya'nın savunmasına el koyma kararı verdi. Komünist partisine katılan eski sivil muhafız komutanı general Pozas, Katalonya'daki birliklerin komutanlığı görevine getirildi. Düzeni sağlamak için, hükümet, Jarama cephesinden 5000 kişilik bir motorize muhafız birliği gönderdi. Oysa -bu olay o anın karışıklığını ve belirsizliğini ortaya koyuyordu- düzeni sağlamak üzere Katalonya'ya gelen ve ilk bakışta anarşistlerin ürkmesi gereken bu kolluk kuvvetleri, anarşistlerin Tierra y Libertad kolunun eski komutanı yarbay Torres İglesisas komutasındaydı; Bazı muhafızlar "Viva la F.A.İ." çığlıkları arasında Barcelona'ya gireceklerdi.

Onların gelişiyle çarpışmalar kesinlikle durdu. Resmi bilanço 500 kişinin öldüğünü ve 1000 yaralı olduğunu ortaya koyuyordu. Ölenler arasında, hükümet çevrelerinden, Antonio Sesé'den başka bir komünist subay olan yüzbaşı Alcalde, devrimcilerden de, Francisco Ascaso'nun kardeşi Domingo Ascaso ve ünlü pedagog Ferrer'in oğlu "Quico" Ferrer vardı. Hepsi de sokakta vurulup ölmüşlerdi. Ama kısa süre sonra başka kurbanlar da ortaya çıktı. 6 mayıs akşamı, Camillo Berneri'nin ve arkadaşı,

yardımcısı Barbieri'nin ölüleri bulundu. Gündüz, U.G.T.'ye bağlı milisler tarafından evlerinden kaçırılan bu iki kişi, beyinlerine sıkılan kurşunlarla öldürülmüştü. Aynı anda, devrimci gençlik Cephesi sekreteri Alfredo Martinez'in de kaybolduğu bildirildi ve ölüsü birkaç gün sonra bulundu. Her ikisi de Moskova duruşmalarını kınamışlar, komünist partisi, P.S.U.C. ve müttefiklerinin tutumunu "karşı devrimci" olarak tanımlamışlardı. Her ikisi de devrimci muhalefet yöneticilerinden sayılmaktaydılar. Bu kargaşalık günlerinde hiç bir soruşturma yapma olanağı bulunmadığı halde -böyle bir soruşturmanın sonuçları da açıklanamazdı ayrıca- Berneri ve Martinez'in siyasal bir hesaplaşmanın kurbanı olduklarından kimsenin kuşkusu yoktu. Pek çok kişi de bunun Pravda'nın uyarısının devamı ve Rus gizli servislerinin ilk acımasız girişimi olduğunu düşünüyordu.

MAYIS GÜNLERİNİN ANLAMI

Mayıs günlerinin kökeni pek çok tartışmaya ve yazışmaya yol açmıştır. P.S.U.C.'nin belirttiği gibi, P.O.U.M. saflarında hareket eden faşist ajanların bir kışkırtması mıydı bu(40)? Bazı anarşistlerin düşündüğü gibi, batılı hükümetlerden destek gören ve devrimcilerin Katalonya'daki mevzilerini tasfiyeyi amaçlayan Katalonya burjuvazisinin bir kışkırtması mıydı(41)? Yine birtakım kişilerin düşündükleri gibi, aynı amaçla P.S.U.C.'nin giriştiği bir kışkırtma mıydı?

Bu tartışmanın boşuna olduğu bizce kesin: Bir, iki, hatta on ajanın "kışkırtması" ancak ortam uygunsa etkili olabilir. Oysa ortamın uygun olduğunu gördük. Öte yandan, cumhuriyetçi güçlerden ve Katalonya hükümetinden bağımsız hareket etmeyen P.S.U.C.'ye bağlı komünistlerin, 3 mayıs günü bir gövde gösterisi yapmak istediklerini sanmıyoruz. Telefon santralına karşı girişilen saldırı, Devletin yeniden kurulmasında bir başka aşamaydı. Hatta karşılaştıkları tepkinin onları şaşırttığını ve kuvvete baş vurarak Katalonya anarşistlerinden kurtulmayı umuyorlarsa o gün böyle bir direnişi beklemediklerini düşünüyoruz. Bu da, sonraki günlerde, durumdan yararlanmak için ellerinden geleni yaptıkları ve devrimci hareket dağıldıkça üstünlük sağlamak istedikleri olasılığını uzaklaştırmıyor. Gerçekte, mayıs ayı başında hüküm süren gerilimde santrala saldırılması Katalonya işçileri tarafından bir kışkırtma olarak görülmüştü.

Bu nedenle, işçiler yönünden tepki kendiliğinden oldu, bundan, her türlü talimat yokluğunda C.N.T.-F.A.İ. mahalle savunma Komitelerinin baş rolü oynadığı anlaşılmak isteniyorsa. C.N.T.'nin emri üzerine silahlarını bırakan işçilerin disiplini bile, tek başına, bunu kanıtlayabilir gerektiğinde. Mayıs günlerini P.O.U.M. saflarında yaşayan George Orwell, şunları yazıyor: "Emekçiler, kendiliğinden bir savunma hareketiyle sokağa iniyorlardı ve istediklerinin bilincine vardıkları şeylerin sayısı ikiydi: Telefon

santralının geri alınması ve nefret ettikleri saldırı birliklerinin silahtan arındırılması(42)."

Mayıs günleriyle ilgili incelemesinde(43), Robert Louzon, aşağı yukarı hiç savaşmaksızın kentin onda dokuzuna egemen olan silahlı işçilerin ezici üstünlüğüyle etkilendiğini söylüyor. Ama bu güçten ancak savunmada yararlanıldığını da belirtiyor:Kargaşalıklar süresince, altı tank, savaşmadan C.N.T. binasının ardında beklemekteydi. 75'lik toplar hiç bir yere yöneltilmemiş, C.N.T.'nin elindeki Montjuich'in topları hiç ateş etmemişti(44). Şunları söylüyor Louzon: "İlk patlamadan sonuncusuna dek, C.N.T. ve F.A.İ.'nin bölge Komiteleri durup dinlenmeksizin bir tek emir verdiler radyo aracılığıyla, basın aracılığıyla, her türlü yola baş vurarak: Ateskes emriydi bu." Louzon 'a göre, C.N.T. yöneticileri, her şeyden çok ne yapabileceklerini bilmedikleri bir iktidardan korkuyorlardı, "her şeye boyun eğmeye, her şeyden vazgeçmeye, her türlü yenilgiye" hazırdılar. C.N.T. yöneticileri, özel konuşmalarında, temkinli davranışlarını doğrulamak için limanda bulunan yabancı savaş gemilerinin tehdidini öne sürüyorlar. Onlar için, aslında, sorun bir önceki sonbaharda çözümlenmişti. İşbirliğini seçmişlerdi, iktidara geçmeyi değil. Önce onayladığı bir tutumu hemen eleştiren Santillan'a, Garcia Oliver ve Vazquez şöyle cevap veriyorlar: "Olayları beklemekten ve bunlara elimizden geldiğince ayak uydurmaktan başka yapacak şey yok (45)."

P.O.U.M. yöneticilerine gelince Victor Serge'e bakılırsa uzun süreden beri "anarşist yöneticilerin kararsızlığının, gevşekliğinin, siyasal yeteneksizliğinin, kışkırtmayla kendiliğinden başlayan bir ayaklanmanın yönetiminden yoksun kalıp sonuçta karşı devrimcilere proletaryayı yenilgiye uğratma fırsatı vermesinden korkuyorlardı."-Çok azınlıkta olduklarının bilincine vardıklarından C.N.T.'yi aşarak yalnız kalma tehlikesini kabul etmekten kaçındılar. "Doğrudan P.O.U.M. yöneticilerinden gelen emirler," diyor George Orwell, C.N.T.'yi desteklememizi, ama üzerimize ateş edilmeden ya da binalarımız saldırıya uğramadan da ateş etmemizi istiyordu."

Barcelona emekçilerinin kendiliğinden tepkisinin yeni bir devrimci atılım yolunu açabileceği ve durumu tersine çevirme fırsatını verdiği de düşünülebilir tabii(46). Tarihçi, anarşist yöneticilerin bunu istemediklerini ve P.O.U.M. yöneticilerinin de bunu gerçekleştirebileceklerine inanmadıklarını saptamakla yetinecektir. Companys'in açıkladığı "beraberlik" aslında gerçek değildi: Mayıs günleri gerçekte devrimin sonunu belirliyor, herkesin siyasal yenilgisini ve bazı devrimci yöneticilerin de ölümünü bildiriyordu.

MAYIS GÜNLERİNİN İLK SONUÇLARI

Gözle görülen ilk sonuç, Katalonya'nın özerkliğinin sona erdiği,

Devletin ve Madrid hükümetinin ülkedeki siyasal ve ekonomik hayatın önemli dişlilerine el koyduğuydu. Ama C.N.T. ve P.O.U.M.'nin çekindikleri kıyımın başlatıldığı anlamına gelmemekteydi ilk bakışta. Kuşkusuz, silahlara el konmuş, gazeteler ve radyo istasyonları sansür denetimine girmişti. Ama Kamu Düzenliği delegesi, tumturaklı bir dille, kendi güçlerinin "hiç bir antifaşist sendika ya da örgütü düşman saymadıklarını" belirtmekteydi. Bu, Caballero ve İçişleri Bakanı Galarza'nın önerdikleri tutumdu. Gerçekten de, 4 mayıs günü, Valencia'da çıkan yarı resmi sözcüleri Adelante gazetesi, Barcelona olaylarının "hepsi de Katalonya genel antifaşist cephesi içinde yer alan, değişik yönlü, karşıt sendikal ve siyasal çıkarları bulunan örgütler arasındaki kötü hazırlanmış, yersiz bir çatışma" olduğunu yazıyordu.

Barikatların son günü, C.N.T.'nin yatıştırıcı çağrıları ve C.N.T. Halkevi'nin açıklaması bu perspektifte ve bu ortamda yer almaktaydı: "C.N.T. ve F.A.İ. geçmişte olduğu gibi şimdi de antifaşist cephenin bütün siyasal ve sendikal kesimleriyle içtenlikle işbirliği yapmaya devam etmektedirler. Bunun en iyi kanıtı, C.N.T.'nin merkezî hükümetle, özerk Katalonya hükümetiyle ve bütün belediyelerle işbirliğini sürdürmesidir." Yangını durdurmak için bunun sözünü etmemenin yeterli olduğuna inanmaktaydı C.N.T. yöneticileri ve 6 mayıs tarihli bir bildiri şu açıklamayı yapmaktaydı: "Olayların uzantısını öğrenir öğrenmez, soğukkanlılığın korunmasını sağlamak ve herkes için çok kötü sonuçlar verebilecek davranışların yaygınlaşmasını önlemek için bütün örgütlere emir verdik." Ne yazık ki, C.N.T.'nin Barcelona olaylarının büyüklüğünü gizlemeye çalıştığı sıralar, komünist basın "P.O.U.M.'nin troçkici yöneticileri tarafından hazırlanan" ve içinde "Alman, İtalyan gizli polisi"nin parmağı görülen ayaklanmaya karşı güçlü bir kampanya sürdürmekteydi. Kampanya o denli ustaca hazırlanmıştı, C.N.T. de öylesine sus pustu ki, konfederasyona bağlı Madrid milislerinin organı Frente libertario'nun bile komünist partisinin tezlerini benimsediği ve şöyle yazdığı görülecekti: "Halkın seçtiği hükümete karşı ayaklananlar... Hitler'in, Mussolini'nin ve Franco'nun müttefikleridir ve bunlara karşı acımasız davranılmalıdır." İlk anda "berabere" sonuçlandığı sanılan mayıs günleri, sonraki haftalarda, açık bir siyasal çizgiye, kararlılığa ve gözüpekliğe sahip olanlardan yana sonuçlanacaktı.

LARGO CABALLERO'NUN DÜŞÜŞÜ

Komünist partisi, "troçkiciler"in, "kargaşalık tohumları serpmek için devrimden söz eden gizli faşistler"in cezalandırılması uğrunda bütün gücünü seferber etmişti. 9 mayıs günü, Valencia'da verdiği bir söylevde, José Diaz, İçişleri Bakanını uyarmakta ve "denetlenemeyenler"i cezalandırmasını ya da

istifa etmesini istemekteydi. "Beşinci kolun maskesi düşmüştür," diye bağırmaktaydı, "gerekli olan onun yok edilmesidir." 11 mayıs günü, Largo Caballero'nun sözcüsü Adelante cevap verdi: "Hükümet, Komintern'in dış şubesinin istediği baskı tedbirlerini uygulasa bir Gil Diaz ya da Lerroux kabinesi gibi davranmış olur, işçi sınıfının birliğini yok eder, hepimizi savaşı kaybetmek ve devrimi dinamitlemek tehlikesiyle karşı karşıya bırakır... Çoğunluğu işçi hareketi temsilcilerinden oluşan bir hükümet, gerici ve faşist eğilimli hükümetlere özgü yöntemlerden yararlanamaz." Artık, hükümetin günleri sayılıydı(47). 14 mayıs günü, Madrid'de çıkan gazetelerin çoğu, kamu düzeni ve savaşın yönetimi konularında komünist partisini hoşnut edecek bir hükümet değişikliğinin ertesi gün gerçekleşeceğini bildirdiler. 15 mayıs günü, Bakanlar Kurulunda, P.O.U.M.'nin kapatılmasını ve yasa dışı sayılmasını, yöneticilerinin de tutuklanmasını isteyen, komünist Tarım Bakanı Uribe oldu. Largo Caballero, uzun süre, gericilerin baskısı altında yaşamış işçi örgütlerinin bir militanı olarak, herhangi bir işçi örgütünü kapatmayı kabul etmeyeceği karşılığını verdi. C.N.T.'li bakanlar da onu desteklediler. Federica Montseny, bir dosya açarak, mayıs günlerinin P.S.U.C.'nin baş rolünü oynadığı bir kışkırtmanın sonucu olduğunu kanıtlamaya koyuldu. Bunun üzerine Uribe ve Hernandez ayağa kalktılar, toplantı salonundan çıkıp gittiler. "Hükümet iş başındadır," diyordu Caballero. Ama cumhuriyetçi bakanlarla Prieto'nun dostları bunu kabul etmediler (48). Largo Caballero da istifa etti.

ON BİRİNCİ BÖLÜMÜN DİP NOTLARI

(1) Largo Caballero'nun Meclis'te yaptığı 1 Ekim 1936 tarihli açıklama. 3 Ekim 1936 tarihli Le Temps gazetesi, bu açıklamada, "Devletin derin bir sosyalist ve proletarya yanlısı devrim yönünde yeniden kurulması" biçiminde yorumlamıştı.

(2) Carlos A. Rama, La Crisis espanola en el siglo veints, s.270.

(3) Santillan, Merkez Komitesi'nin Fas milliyetçileriyle sürdürdüğü pazarlıkları ima ediyor. La Batalla, Fas'ın bağımsızlığı ve cumhuriyetçilerin Abdülkerim'le işbirliği yapmaları için kampanya sürdürmekteydi. Koltsov, hükümetin Fas'a karşı pasif davranmasına şaşmaktaydı. Franco'ya gelince, şu açıklamayı yapıyordu: "Biz, İspanyol milliyetçileri, öteki ulusların milliyetçiliğini çok iyi anlıyor ve buna saygı duyuyoruz."

(4) Fransız Halk Cephesi hükümetinin milliyetçi devrimci Kuzey Afrika Yıldızı hareketinin (daha sonra aynı hareket P.P.A ve ardından M.T.L.D. adlarıyla yeniden kurulacaktı) kapatıldığını açıkladığı sıra, bu partinin militanları - Bastiani gibi - uluslararası tugayların saflarında çarpışmaktaydılar.

(5) Berneri'nin 24 Ekim 1936 tarihli Guerra di Classe'deki makalesine de bkz.

(6) G.Munis (adı geçen eseri, s.329), trockici bir Fransız başkanlığında İspanya'da bulunan bir delegasyondan da söz etmektedir. (Eski dostlarından bazılarının belirttiği gibi, David Rousset miydi acaba bu Fransız?)

(7) Morrow'un 9 şubat tarihli bir notayla yapıldığını söylediği bu öneriden - hiç yalanlanmadı - ilk kez, Foreign Office'in geri çevirdiğini belirterek 18 mart tarihli Times gazetesi söz etmişti. "İspanyol hükümeti" diyordu muhafazakâr gazete, "İspanyol Fas'ındaki durumun değiştirilmesini incelemeye hazırdı... bir toprak anlaşması.." Bu noktadan söz etmeyen Largo Caballero, Mis Recuerdos'da, Başbakanlıktan atıldığı sıra Fas milliyetçileriyle pazarlık halinde bulunduğunu söylüyor. Bu konuda Bolloten'in eserine bkz (s.135-138).

(8) Rosenberg, 1 ve 9 kasım günleri, Madrid'in Monumental sinemasında konuştu. Antonov, bir açık hava mitinginde, Companys'i 400.000 kişiye alkışlattı.

(9) Önce Cincinnati Times-Star'da çıkan bu metin, daha sonra her yerde yayınlandı.

(10) Garcia Pradas'a göre, Largo Caballero, hasta olan Rosenberg'in "hava değişimi" ne gerek duyduğunu Moskova'ya bildirmişti.

(11) Alvarez del Vayo (The Last Optimist, s.288) yürütme kurulunun bu toplantısını anlatıyor. Organik birliği yersiz buluyordu ve eylem birliğinden yanaydı kendisi de. Pietro Nenni (La Guerre d'Espagne, s.67), 3 Mart 1937 günü, birleşmenin gerekliliğini destekleyen Prieto'yla yaptığı bir görüşmeyi anıyor.

(12) Espla'nın yolculuk tasarıları konusunda 23 mart tarihli le Temps gazetesine bkz. Azana, bir ateşkes anlaşması yapılmasını, ardından yabancı birliklerin geri çekilmesini ve 'demokratik bir çözüm" için büyük devletlerin bir araya gelmesini sağlamak üzere İngiltere'nin aracılığını istemek amacıyla Besteiro'yu İngiltere kralının taç giyme törenine yolladığını Fisher'e açıklamıştı. (adı geçen eseri, s. 420). Largo Caballero hükümetinin bir notası, ateşkes ve ardından referandum öngören İngiliz-Fransız tasarısını 15 aralık günü geri çevirmişti. Şubat ayında, Birleşik Amerika Dışişleri Bakanı Cordell Hull (26 şubat tarihli Washington Post gazetesine yaptığı açıklama) yeni öneriler yaptı.

(13) Özellikle C.N.T. ulusal Komitesi, 26 tarihli bir notayla, komutanlar arasında "onurlu bir barış" yapılmasını sağlamak üzere bir Miaja hükümetinin iş başına getirilmesi yolundaki girişimlerle ilgili olarak Daily Express gazetesinde verilen bilgilerden kaygı duyduğunu belirtmişti.

(14) Gorkin, Canibales Politicos, s.215-17. Gorkin. Asensio'yu cezaevinde tanıdı.

(15) Gorkin'e göre (aynı eser, s.218), Asensio, komünistlerin kendisine karşı beslediklerı kini iki olayla açıklıyordu: 5. Alayın hesaplarını onaylamak istememişti ve saldırı birlikleri arasında giriştiği komünist partisi yanlısı propagandadan ötürü Margarita Nelken'i kurşuna dizdirme tehdidinde bulunmuştu.

(16) Genel karargâhtan kaçmak ve birliklerini başıboş bırakmakla suçlanan Malaga askerî komutanı, yarbay Villalba, Savaş Kurulu'nun karşısına çıkarıldı. Ama Meclis, onun yanında kalan komünist milletvekili ve komiser Bolivar'ın dokunulmazlığının kaldırılmasını kabul etmedi. Bu tür olaylarda, neyin ihanet, güçsüzlük ya da yeteneksizlik olduğunu ve neyin haklı bir baskı ve siyasal intikam sayılabileceğini kestirmek güçtür.

(17) Negrin hükümeti sırasında, Gijon'un düşüşünden sonra vatana ihanetle suçlanan Asensio aklandı ve kendisine yeni görevler verildi. Kendisiyle birlikte suçlanan kurmay başkanı Martinez Cabrera da aklandı ama sonunda... Franco tarafından kurşuna dizildi.

(18) Temmuz devriminden sonra ağır hastalanan Carlos de Baralbar, aylar boyu her türlü çalışmadan uzak tutulmuştu. Anlattığına göre (La traicion del stalinismo, s.70-71), komünistler Savunma Bakanlığı için kendisini desteklemeyi önermişlerdi; Largo Caballero'ya yöneltilen bu harekete katılmak istemeyişi, o günden sonra komünistlerin kendisine düşman olmalarına yol açmıştı.

(19) Negrin döneminde ihanetle suçlanan, ölüm cezasına çarptırılan, sonra da bağışlanan Maroto da sonunda Franco tarafından kurşuna dizdirilecekti.

(20) Belediye Meclisi, 18 nisan tarihli, 21 nisan günü Gaceta'da yayınlanarak yürürlüğe giren bir kararnameyle öngörülmüştü. 24 nisan günü, bir basın toplantısı sırasında Miaja Cunta'nın dağıtıldığını bildirdi. Komünist partisi de bunu resmen onaylayacaktı. Cazorla olayında, bir tek komünist partisiyle J.S.U. genç kamu düzeni komiserini savundular. Cumhuriyetçi ve çoğunluk komünist partisi yanlısı olan A.B,C. gazetesinde, 23 şubat günü "Madrid'de Kamu Düzeni" başlığıyla yayınlanan ve sansür edilen baş yazı, Cazorla'ya yasalara saygılı davranmasını öğütlüyordu. 24 nisan günü, dağıtılan Cunta, bu olayla ilgili soruşturmaya son verdiğini açıkladı. 26 nisanda, Cazorla, basına yolladığı bir bildiriyle durumu protesto etti, suçlayıcı suskunluğa karşı çıktı ve öteki Cunta üyeleri kaderiyle ilgilenmezse kendi kendini savunma gözdağını savurdu. Birkaç gün sonra A.B.C. gazetesindeki bir yorumunda, antifaşist örgütler bünyesinde de gizlenen "beşinci kol"la savaşmanın güçlükleri üzerinde durmakla yetindi. Olay sonuçsuz kalıyordu.

(21) Largo Caballero'nun düşüşünden sonra, Hernandez'in, 29 mayıs tarihli söylevindeki suçlamalarını özetliyoruz burada.

(22) 1936 yılında birbirlerinden çok uzak olan, ama komünist partisine beslediklerı ortak düşmanlığın savaştan sonra birbirine yakınlaştırdığı Casado, Hernandez, Araquistain gibi kişiler, Estramadura saldırısının bu noktasıyla ilgili olan Caballero'nun suçlamalarını doğruluyorlar. Ama bu olayı hükümetin düşüşünün başlıca nedeni gibi gösteren Hernandez'e inanmak güç. Largo Caballero, Miaja'ya boyun eğdirmek için komünist bakanların kendisini desteklediklerini ve saldırının 16 mayıs günü hazır olduğunu belirtiyor. Söyledikleri doğru olsa bile, dışarıya hiç bir şey sızmamıştı.

(23) Özellikle W. Solano ve Luis Roc'un Juventud comunista'daki makalelerine bkz.

(24) Devrimci muhalefete kazanılan gazeteler arasında, Bajo Llobregat'ın İdeas'ın

belirtmek gerekir. Carlos Rama, bu gazetenin temsil ettiği saf anarşist akımla marksist görüşlerden etkilendiği belli olan "Durruti Dostları" grubunu birbirinden ayırıyor. Balius, ayrıca işçi ve Köylü Bloku saflarında bulunmuştu. Öte yandan Moulin ve Franz Heller gibi yabancı troçkiciler de onun grubuyla iş birliği yapıyorlardı.

(25) 1897 yılında doğan, savaş sırasında anarşizmi seçen Sosyalist Gençlik Hareketi militanları arasına katılan Camillo Berneri, Floransa Üniversitesinde felsefe profesörüydü. Musssolini'nın başa geçmesinden sonra İtalya'dan ayrıldı. 1936 temmuzunda C.N.T. birliklerine gönüllü olarak katıldı. Uluslararası anarşist hareket içinde büyük bir prestiji vardı, İspanyol anarşist hareketi üzerindeki otoritesi de büyüktü.

(26)Guerre de classes en Espagne,s.17.

(27) Noske: 1919 Alman devriminin üstesinden gelen ve subayları Rosa Luxemburg'la Karl Liebknecht'i öldüren genelkurmayın müttefiki, Alman sosyalisti.

(28) "Merkezi hükümet bizi tüm devrimci fetihlerden vazgeçmek zorunda bırakmak için Katalonya ekonomisini boykot ediyor. Halktan özveride bulunması isteniyor, işçiler ve milisler aylıklarının önemli bölümünü veriyorlar, ama hükümet yeni burjuva ve parlemanter Cumhuriyet'in güvencesi olan altınını saklıyor. Kapitalistlerin mücevherleriyle servetlerine saygı gösteriliyor... büyük ücretler bazan üç katına çıkarılarak sürdürülüyor... Bu arada da halk yoksunluk çekiyor, tüccarların utanç verici ve cinayet sayılabilecek dalaverelerine göz yumuluyor... Kesinlikle devrimci olduğu için Aragon cephesine silah gönderilmiyor, orada çarpışan birliklere çamur sıçratılmak isteniyor... Halk çocukları cepheye sürülüyor, ama karşı devrimci amaçlarla üniformalı birlikler cephe gerisinde tutuluyor."

(29) 2 mart günü yapılan Madrid Anarşist Gençlik Kongresinde, J.C.İ. sekreteri ve P.O.U.M. üyesi Enrique Rodriguez'ın konuşması alkışlarla karşılandı. Başkentteki devrimci muhalefetin yöneticisi durumunda olan Garcia Pradas, komünist partisine ve J.S.U.'ya bütün gücüyle saldırdı. Devrimci gençliğin bir "toplumsal devrim" için toplanması gerektiğini bu gençliğin "demokratik ve parlemanter Cumhuriyet parolasını asla kabul etmeyeceğini" açıkladı.

(30) Santiago Carillo, 15 Ocak 1937 günü Valencia'da şu açıklamayı yapmıştı: "Toplumsal bir devrim için savaşmıyoruz. Örgütümüz ne sosyalist, ne de marksist, J.S.U. marksist bir gençlik hareketi değildir."

(31)Asturia J.S.U. federasyonunun karşı çıkması üzerine, J.S.U. yürütme kurulundan bir delegasyonun Kuzey'e gitmesine karar verildi belki de. J.S.U. yöneticilerinden ikisi, Rodriguez Cuesta ve Trifon Medrano, 18 şubat günü Bilbao kentinin bir salonunda düzenledikleri toplantı sırasında bomba patlaması sonucu öldüler.

(32) Komünist partisi yöneticileri, önerilmesine karşı savaş verdikleri bu hükümetten en çok söz eden kişilerdi. "Sendikal hükümet" fikri, eylül ayında Caballero'nun dostlarının vazgeçtiği eski "işçi hükümeti" parolasının daha bir hafifletilmiş biçimi gibiydi.

(33) Adı geçen eseri, s.152.

(34) Comorera'nın ve P.S.U.C.'nin sözcüsü Benavides şunları yazıyor: "Saragossa'yı almadan önce Barcelona'yı almak gerekir, cümlesinin P.S.U.C.'den çıktığı söylenmişti. Bu cümle durumu olduğu gibi yansıtıyordu ve anarşistlerin elindeki iktidarın özerk Katalonya hükümetine bırakılması yönündeki halk isteğine tıpatıp uygundu." (adı geçen eseri, s.426).

(35) La Batalla bu konuda şunları yazıyor: "Küçük burjuvalar arasında ve işçi sınıfının geri kalmış yığınlarında, Katalonya proleter öncüleri C.N.T., F.A.İ. ve P.O.U.M.'ye karşı bir pogrom havası yaratma amacını güden karşı devrimci gösteri."

(36) Eski kaçakçı Antonio Martin, 1936 temmuzundan sonra etkili bir "gümrük" şefi oldu. Santillan'a göre, pek çok kişinin düşmanlığını bu yüzden üzerine çekmişti.

Ancak cumhuriyetçiler, sosyalistler ve komünistler, onu Puigcerda cellâdı ve uzun bir yılgın döneminin sorumlusu saymaktadırlar. Manuel D.Benavides Guerra y Revolucion en Cataluna adlı kitabında, "Malagalı topal" adını verdiği Martin'e karşı uzun bir suçlama listesi yöneltmektedir.

(37) Arthur Koestler, Valencia ve Paris büyükelçiliği arasındaki gizli görüşmeler için, Bakan Del Vayo ve Büyükelçi Araquistain'in karılarından yararlandıklarını söylüyor. İsviçre'nin Alman bölgesinden iki kızkardeş olan bu kadınların ana yurtlarının lehçesiyle yaptıkları konuşmaları, sık sık C.N.T denetim Komitesi tarafından kesilmekteydi (adı geçen eseri, s.424).

(38) Daha sonra hükümetçe alınan tedbirler, Rodriguez Salas'ın cumhuriyetçi bakan Ayguade'nin onayıyla hareket ettiğini kanıtlar gibiydi. Karşılığında Rodriguez Salas'ın girişimini doğrulamak için komünist basın tarafından öne sürülen nedenleri belirtmek de ilginç olur: Santralın işlemesini sağlamak (11 mayıs tarihli Dally Worker), santralı önceki gün ele geçiren P.O.U.M.'den ve denetlenemeyen kişilerden geri almak ya da sadece bir hükümet delegesi yerleştirmek (Rodriguez Salas)...

(39) Bu söylevden sonra, barikatlardaki işçiler arasında, özerk hükümet polisinin elinde tutuklu bulunan Garcia Oliver ve dostlarının tehdit altında bu yatıştırıcı çağrıda bulundukları söylentisi dolaştı. P.S.U.C. yönünden de, Garcia Oliver'in daha önce "bir parola" söylemeden verebileceği herhangi bir talimata uyulması yolunda dostlarını uyardığı savunuldu.

(40) 11 mayıs tarihli bir notunda Almanya büyükelçisi, mayıs günlerinin Franco ajanlarının eseri olduğunu Franco'nun ağzından duyduğunu açıklamaktaydı; bu not Barcelona'da on bir Franco ajanı bulunduğunu belirtiyor. Ama bu ajanların P.O.U.M. içinde değil de, P.S.U.C. ya da başka bir sendika ve siyasal örgüt bünyesinde bulunduklarını gösteren hiç bir bilgi yok.

(41) Santillan, Brüksel'den gelen Arjantinli yazar Gonzalez Pacheco'nun Barcelona'da neler olup biteceğinin bilindiğini Büyükelçi Ossorio y Gallardo'dan duyduğunu yazıyor. Bu ve Fransız ve İngiliz savaş gemilerinin Barcelona açıklarında bulunması, onu, uluslararası kökenli bir kışkırtmayı düşünmeye itiyor. Komünistler de bu kışkırtma içinde yerlerini almaktaydılar. Kargaşalıkların çıktığı gün, 27 tümen komutanı Jose del Barrio ve kurmay başkanının Barcelona'da bulunmaları bunu kanıtlamaktaydı.

(42) Controversy, ağustos 1937. Catalogne libre adlı eserinde, mayıs günleriyle ilgili bölüme de bkz.

(43) "Mayıs günleri bir 15 mayıs mıydı?" (1848 devrimiyle koşutluklar), La révolution prolétarienne, 10 Haziran 1937.

(44) Santillan, Companys'in yanına gitmeden önce, kıyı bataryalarını binaya çevirttiğini ve batarya komutanına düzenli aralıklarla Companys'in bürosuna telefon etmesini, kendisinden cevap almazsa hemen ateş açmasını emrettiğini anlatıyor.

(45) Santillan, adı geçen eseri, s.164.

(46) Trockici Felix Morrow'un ve belli bir ölçüde Santillan'ın belirttikleri gibi. Ancak Santillan, kayıtsız şartsız bir ateşkesin kabul edilmesi yolunda oynadığı rolden ötürü kısa sürede pişmanlık duyacaktı.

(47) Jesus Hernandez, Caballero'nun devrilmesine karar verildiğini söylediği komünist partisi siyasal büro toplantısını anlatmıştır. Hernandez'in anlattığına göre, Jose Diaz ve kendisi, "savaş cephesini kırma" anlamına gelecek bir girişime karşı çıkmışlardı. Toplantıda, Gerde, Codovila, Stepanov ve Orlov'la birlikte hazır bulunan Sovyetler Birliği elçilik danışmanı, şu sözlerle Moskova'nın görüşünü kabul ettirmişti: "Caballero artık öğütlerimizi dinlemek istemiyor" ve "La

Batalla'nın kapatılmasını ve P.O.U.M.'nin yasa dışı ilân edilmesini kabul etmedi."

(48) Hernandez Prieto'nun komünist bakanları desteklediğini ve onlar gittikten sonra hükümetin istifasını istediğini yazınca, Prieto (Entresijos de la Guerra de Espana, s.52)"Başkan Azana'ya hesap vermeden bunu yapamayacağını kendisine söyleyerek devam etmek isteyen" Caballero'yu uyarmakla yetinmiş olduğunu belirtti. Negrin hükümetinden atılmasından sonra, Prieto'nun geçmişte komünistlerle iş birliği yaptığını unutturma kaygısı, aslında pek inandırıcı olmayan bu yorumu açıklamaktaydı: Hükümet krizi ve ulaştığı sonuç, Largo Caballero'nun devrilmesi konusunda Prieto ve komünist bakanlar arasında, hiç değilse gizli bir anlaşma bulunduğunu kanıtlıyor.

ONİKİNCİ BÖLÜM

NEGRİN HÜKÜMETİ VE MUHALEFETİN TASFİYESİ

15 mayıs günkü Bakanlar Kurulu toplantısında başlayan, 36 temmuzundan bu yana görülen ikinci hükümet kriziydi. Hangi koşullarda çözümlendiği olup biten değişikliklerin derinliğini ortaya koymaktaydı. Gerçekten, eylül ayından beri arka plana itilen Başkan Azana'ya düşmekteydi hükümet krizinin çözümü, ve de tam parlemanter demokrasi geleneğine uygun görüşmeler yaparak.

İlk düşünülen çözüm yolu, komünist bakanların yerlerine başkalarının getirilmesiyle yapılacak hükümet değişikliği (1), kendi bakanlarının istifasına karar veren sosyalist parti yürütme kurulunda başarısızlığa uğradı. Kriz resmen ortaya çıktı, Azana ilk olarak "görevi" Largo Caballero'ya verdi. Denenecek ilk varsayımdı bu,gazetecilere göre de kaldırılacak "ilk ipotek." Gerçekten de, bir yandan C.N.T. ve U.G.T.,öbür yandan sosyalist ve komünist partileri, kuruluş biçimi eskisinin aynı olan bir hükümeti desteklemeye hazır olduklarını bildirdiler. C.N.T. ve U.G.T. ayrıca, Largo Caballero başkanlığında kurulmayan bir hükümete katılmayacaklarını da açıkladılar. Caballero, hemen bakanlıkların yeni bir dağılımını önerdi: Savunma Bakanlığı Başbakanlık göreviyle birlikte yürütülecek, bundan başka İçişleri ve Dişleri de U.G.T'ye verilecek,bütün öbür kuruluşların ikişer bakanlığı olacaktı: Maliye ve Tarım sosyalistlere, Sanayi ve Ticaret Esquerra'ya,Millî Eğitim ve Çalışma komünistlere, Ulaştırma ve Deniz Ticareti Cumhuriyetçiler Birliğine,Kamu İşleri ve Propaganda Cumhuriyetçi Sol'a, Adalet ve Sağlık da C.N.T.'ye verildi. Largo Caballero bu tasarısını partilere kabul ettirmeyi umuyor muydu? Kuşkusuz C.N.T.'nin temsilci sayısı yarı yarıya azaltılmıştı, ama kilit bakanlıkları U.G.T. elinde tutuyordu. Ayrıca, Prieto ve Alvarez del Vayo da hükümet dışında kalıyorlardı. Ne söylenirse söylensin, Largo Caballero, dostlarının sözünü ettiği "sendikal hükümet"i önermiyordu.

Parlamento grupları temsilcilerinin çok diplomatik açıklamaları yeni hükümet karşısındaki çekimserliklerini açıkça belirtmekteydi. Cumhuriyetçi Sol adına Quemades, "kamu düzeninin sağlanması" ve "ekonominin yeniden

düzene konması" üzerinde diretiyordu. İrujo, Baskların "cumhuriyetçilerin güvenini kazanmış bir sosyalist başkanlığında bir ulusal birlik hükümeti" istediklerini söylüyordu. "Kargaşalık ve ayaklanma nedenlerini ortadan kaldırmalıydı" böyle bir hükümet." İçişleri Bakanlığının politikasında kökten bir değişiklik" isteyen sosyalist Lamoneda da aynı doğrultudaydı. Komünist partisine gelince, özellikle istediği bir ad yoktu ama İçişleri ve Savunma Bakanlıklarının "hükümeti oluşturan bütün partilerin ve örgütlerin desteğini kazanmış kişilere" verilmesi de bu partinin dileğiydi. Ama daha o sıra, Azana, sosyalistlerin Prieto'nun Savunma Bakanlığına getirilmesini istediklerini, José Diaz aracılığıyla da komünistlerin Largo Caballero'nun yine Savunma Bakanlığını Başbakanlıkla birlikte yürütmesine karşı çıktıklarını biliyordu.

Gece, Azana, Largo Caballero, Prieto, Lamoneda, José Diaz, Martinez Barrio ve Quemades'i çevresine topladı. Largo Caballero, Savunma Bakanlığını bırakmaya razı olmadı. Komünist partisi de, bu koşullarda hükümete katılmayacağını bildirdi. Sosyalist parti ve Cumhuriyetçi Sol,komünistlerin hükümete katılmalarını kendi katılmalarının koşulu olarak öne sürüyorlardı. Yeni Largo Caballero hükümetinin güven oyu alması çıkmaza girmişti Azana, partisini yumuşatması için bir çabada bulunmasını istedi José Diaz'dan, sonra sosyalistlerin, komünistlerin, cumhuriyetçilerin desteklemeye hazır oldukları ve adaylığının aylar öncesinden hazırlandığı anlaşılan Juan Negrin'e çağrıda bulundu (2).

17 mayıs günü, Negrin hükümetinin kurulduğu açıklandı. Prieto yanlısı üç sosyalist kilit bakanlıklara getirilmişti: Negrin Maliye Bakanlığını da Başbakanlıkla birlikte üstleniyordu, Prieto Savunma Bakanı, Zugazagoitia İçişleri Bakanıydı. Jesus Hernandez ve Uribe, Millî Eğitim ve Tarım Bakanlıklarından ayrılmamışlardı. C.N.T.'nin mayıs günlerinin sorumlularından biri olarak gördüğü Esquerra'dan Ayguade Çalışma Bakanı oldu. İrujo Adalet Bakanıydı, doktor Giral da Dışişleri Bakanı... Başlangıçta bir Largo Caballero hükümetinin kurulmasından yana olan ve bu tutumlarına bağlı kalan C.N.T. ile U.G.T. yeni hükümete katılmıyorlardı.

JUAN NEGRİN

Yeni başbakan pek tanınmamış bir kişiydi. Kırk altı yaşındaydı, gücünün doruğundaydı - eşine az rastlanan canlılıkta biriydi - ve iç savaş başlayana dek politika içinde parlak bir amatörden başka şey olmamıştı. Hayranı Ramon Oliveira'nın deyimiyle "Talihin Sevgili Çocuğu" olan, Kanarya adalarının zengin bir ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelen Negrin bütün dünyayı dilediği gibi dolaşmış, 1931 yılında Madrid Üniversitesi Fizyoloji kürsüsüne geltirilmesini sağlayan tıp diplomasını Leipzig Üniversitesinden almıştı. Bir Rusla evliydi, batı dünyasında pek çok dostu vardı.

1929 yılında sosyalist partisine katılmış, 1931 yılında milletvekili olmuş ve o günden bu yana da hep seçilmişti. Kendini ne marksist sayıyordu, ne de işçi sınıfının bir temsilcisi: "Batılılar türünde" bir sosyalist, bir Prieto'ya bir Largo Caballero'dan çok daha yakın bir büyük burjuva, seçkin bir üniversite öğretim üyesiydi. Ama sosyalist partisindeki iç savaşa çok uzaktan katılmıştı, siyasal mücadelelerden ne bir beklediği vardı, ne de hoşlanıyordu böyle şeylerden, söylentiye göre hayatın zevklerini siyasal mücadelelerin çok üzerinde tutuyordu. Bu nedenle Prieto'nun önerisi üzerine Largo Caballero hükümetinde Maliye Bakanı olduğunda kimsenin pek tanımadığı biriydi. Kendi deyişiyle, bir ödev olduğu için kabul etmişti bakanlığı, "sonucu yönünden kesin bir uluslararası yanı vardı sa ın,bu yüzden de aşırı solun ve komünizmin temsilcilerinin yer aldığı bir Largo Caballero hükümetinin kurulması korkunç bir hata, faşistlerin Getafe'ye girişlerinden... daha kötü bir olaydı (3)."

Aynı kaygılar Maliye Bakanlığına yerleştiğinde Negrin'e esin kaynağı oldu; kapitalist mülkiyetin kayıtsız şartsız savunucusu, kamulaştırmanın kararlı bir düşmanıydı, C.N.T.'li bakanlar bütün önerilerinin karşısında onu bulacaklardı. Jandarma örgütünü sağlam bir biçimde yeniden kurup düzenleyen o olmuştu. Cumhuriyetin altın stokunun Sovyetler Birliği'ne gönderilmesini o sağlamıştı. Ilımlıların güvenini taşıyordu ve kriz sırasında, adı önce İrujo tarafından ortaya atılacaktı. Prieto'nun adamı sayılıyordu. Kendisini destekleyeceklerini önceden bildiren ve Jesus Hernandez aracılığıyla salık verdikleri koalisyon hükümetinin başbakan adayı olarak onu gösteren komünistlerle ilişkileri çok iyiydi. Negrin'le komünistlerin politikası, Prieto'nun politikası - şimdilik her ikisi birbirine karışıyordu zafer kazanıyordu.

El altından dağıtılan bir manifestoyla F.A.İ. "yalnız burjuva-komünist blokun değil, Fransa'nın İngiltere'nin ve Sovyetler Birliği'nin de zaferi"ni açıklarken batılıların tepkileri olumlu oldu. 17 mayıs tarihli Le Temps gazetesi, yeni hükümeti," demokrasi ve proletarya diktatörlüğü, düzen ve anarşi" arasında bir seçim yapmaya çağırıyordu. 19 mayıs tarihli New York Times, Negrin'in "içte bir demir yumruğa baş vurmak" niyeti beslediğini bildiriyor ve şunları yazıyordu: "Böyle davranmakla, hükümet, İspanya için her şeyden çok anlam taşıyan iki demokrasinin - İngiltere ve Fransa - dostluğunu kazanmayı ve kendisine en büyük yardımı yapan ulusun - Rusya- desteğini korumayı ummaktadır. Hükümetin bugün başlıca sorunu anarşist muhalefeti susturmak ya da ezmektir. "Fransızların yarı resmi Affaires Etrangères dergisi yeni Başbakanın ve Dışişleri Bakanının seçiminin, aşırıların hükümet dışında kalmalarının ve Baskların gitgide artan öneminin taşıdığı derin anlamın yeni hükümetin "mantıklı" yanının ve bir uzlaşıcı çözüm için beslenmesini sağladığı umutların üzerinde duruyordu...

Koalisyon partilerinin basını da bu yeni hükümeti "Zafer hükümeti"

olarak selâmlamaktaydı.

P.O.U.M. 'NİN SİLİNMESİ

Caballero'nun düşüşünden çok önce, komünist partisi ve P.S.U.C. yanlısı basın P.O.U.M.'ye karşı gerçek bir "büyücü avı"na çıkmıştı. Komünistlerin "faşist Barcelona ayaklanması" diye adlandırdıkları olaydan sonra, bu av daha yoğunlaştı. Largo Caballero, P.O.U.M.'ye karşı baskı hareketlerine girişmeyi reddetmişti. Negrin aynı şeyi kabul etmekten başka iş yapamazdı. 28 mayıs günü La Batalla kapatıldı. 1 mayıs günü emekçileri "elde silah nöbet tutmaya" çağıran ve C.N.T.'ye " birleşik devrimci cephe" kurmayı öneren baş yazısından ötürü Julian Gorkin suçlandı 16 haziran gecesi bütün P.O.U.M. yürütme kurulu üyeleri - Nin çalışma odasında, bir bölümü evlerinde, bazıları da cephede tutuklandı. Oar ne Andrade'yi,ne de Gorkin'i bulan polis,karılarını tutukladı.

11 haziran günü, P.O.U.M'ye karşı ilk suçlama yöneltildi Bunda şöyle deniliyordu: "Bu partinin propagandasının genel çizgisi Cumhuriyetin ve demokratik hükümetinin şiddete baş vurularak ve bir proletarya diktatörlüğü kurularak ortadan kaldırılmasıdır." Lenin'in düşüncesinden esinlendiklerini söyleyen devrimcilere karşı böyle bir suçlama yöneltilmesinde olağanüstü bir yan yoktu hiç. Ama suçlamanın devamı başka bir düşünüş biçimini ortaya koyuyordu: P.O.U.M., "maddi ve manevî desteğiyle İspanyol halkının bağımsızlığını korumasını sağlayan dost bir ülkeye kara çalmak"la,"Sovyet adaletine saldırmak"la burada Moskova duruşmaları ima ediliyordu), "genel olarak 'troçkici' ortak adıyla bilinen ve dost bir ülke içindeki eylemi Avrupa faşizminin hizmetinde olduğunu kanıtlayan uluslararası örgütlerle bağlantı kurmak"la suçlanıyordu.

Suçlamanın içeriği, hatta tonu Pravda'nın gözdağını hatırlatmaktaydı: Moskova'da eski Bolşevikleri ezen el İspanya'nın üzerine de inmeye hazırlanıyordu Suçlananlara karşı, aynı servisler aynı "kanıtları", "itiraflara" destek olmaktan başka amaç taşımayan acemice hazırlanmış sahte belgeleri düzenlemekteydi. P.O.U.M. olayında bu belge, "N planıydı" : Falanjcı Golfin'de bulunan ve polisin gözle görülmez mürekkeple üzerinde yazılı bir mesajdan "N"'nin güvenilir bir ajana karşı olduğunu keşfettiği, milimetrik kağıda çizilmiş bir Madrid haritası, "N" Nin'di tabiî. Jesus Hernandez, komünist partili yöneticilerin bu işe yaramaz sahte belgenin kabalığı karşısında öfkeye kapıldıklarını söylüyor. Miravittles, belgenin kimsenin yararlanma yüreklliliğini gösteremeyeceği kadar sahte olduğunu açıkladı. Yine de bu "kanıt" tutuklamayı doğrulamakta kullanıldı.

29 temmuz günü, Adalet Bakanı İrujo'nun bir notu, Gorkin, Andrade, Bonnet ve öteki yedi P.O.U.M. yöneticisiyle falanjı Golfin'in casusluk ve vatana ihanet suçlarından mahkemeye verildiklerini bildirdi:

Moskova duruşmalarında denenen "birbirine karıştırma" tekniği başlıca kural olmaya devam ediyordu. Notta şöyle denilmekteydi: Bu işle ilgili P.O.U.M. binalarında bulunmuş pek çok belge vardır: Şifte anahtarları, telgraf şifreleri, silah, para ve değerli eşya kaçakçılığıyla ilgili belgeler, çeşitli başkentlerden gelen bir sürü gazete ve dergi, cumhuriyetçi topraklar içinde ya da bu toprakların dışında yapılan görüşmelere değğin yabancı unsurların verdiği bilgiler, ön casusluk hazırlıklarına ve mayıs ayaklanmasına yabancı kişilerin de katıldığını gösteren bilgiler. "Ama, Maxton komisyonunun sorularına cevap veren İrujo "herhangi bir P.O.U.M. yöneticisinin casusluk yapmış olmasıyla ilgili hiç bir kanıt bulunmadığını ve N belgesinin değersiz olduğunu" açıkladı. Ona göre P.O.U.M. "Cumhuriyete karşı baş kaldırdığı için" mahkemede hesap verecekti. Prieto, bu yönde bir siyasal dava açılması görüşünü paylaşmaktaydı: "Cumhuriyet, şimdi sırası olmadığı halde, İspanya'da ne pahasına olursa olsun devrimi isteyenlere karşı kendini savunmak zorundadır." Bir tek - devrimcilerin baskı altında tutulduğunu kabul edemeyen - komünist partisi "casuslar"dan ve "faşistler"den söz etmeyi sürdürüyordu. Sorgu yargıcı onun görüşünde olmalıydı ki raporunda şunları belirtiyordu: Sanıklar, "şimdiye dek kimlikleri açıklanmamış olan Alman Gestaposuna bağlı kişilerle (!) anlaşıp mayıs ayı içinde Barcelona'da hükümetin çalışmasını engellemek amacıyla gizli ve düşmanca eylemleri, askerî yanı bulunan bir ayaklanmayı gerçekleştirmişlerdir." 13 kasım günü, José Diaz, komünist partisi Merkez Komitesi önünde, P.O.U.M.'nin ihaneti "kanıtlandığına" göre "hainlerin ve teroristlerin işini bitirmek üzere idam mangasının harekete geçmesini" istedi(4).

Yine de 1938 ekiminde yapılan duruşmada, casusluk iddiası kabul edilmedi. Andrade, Gorkin, Bonet, Gironella "kurulu düzeni devirmeye çalışmak" suçundan on beş yıl hapis cezasına çarptırıldılar (5). P.O.U.M. ve J.C.İ. kapatıldı. Aslında bu tarihten çok önce, haziran ayında yürütme Komitesi üyelerinin, sonbaharda da yerlerine gelen Rodes, Farre, Solano ve Pelegrin'in tutuklanmaları, devrimci muhalefeti büyük çapta yöneten P.O.U.M.'nin başını uçurmuş, ön görülen hedefe ulaşılmıştı nasılsa.

ANDRÈS NİN'İN ÖLDÜRÜLMESİ

P.O.U.M. davası yine de Moskova duruşmalarının devamı olmayacaktı: Olay aynı yöntemlere uygun olarak - sahte polis, gerçek bir faşistle "bir araya getirilme," casusluk suçlaması - düzenlenmişti. Ama bu mekanizmada çok önemli bir parça eksikti: Bu tür işlemlerin başarıya ulaşmasında en önemli öge olan itiraflar. Rusya'da olduğu gibi İspanya'da da, Stalin rejiminin düşmanı olan "troçkicilerin", Hitler, Mussolini ve Franco hizmetinde çalıştıklarını kanıtlamaya yönelik bir girişimin sonuçta başarısızlığa uğramasına yol açan şey, anlaşıldığı kadarıyla Andrès Nin'in

direnmesi olmuştu.

Gördüğümüz gibi, Andrès Nin, 16 haziran günü arkadaşlarıyla birlikte tutuklanmıştı. Ama 29 temmuz günü mahkemeye verilen P.O.U.M. yöneticilerinin listesinde adına rastlanmıyordu. Bir süreden beri, tutuklanmasından sonra komünist polislere teslim edildiği, Madrid yöresindeki bir prevantoryuma götürüldüğü ve orada öldürüldüğü söylentileri dolaşıyordu. Herkesten önce Federica Montseny sordu şu soruyu: "Nin'i ne yaptınız?" Hükümet cevap verdi: "Nin tutuklandı, kendisi tutuklu bulunmaktadır." Ama birtakım bakanlar kulaktan kulağa gerçeği sızdırdılar, güçsüzlüklerini itiraf ettiler: Zugazagoitia, P.O.U.M.'un kol komutanı Jordi Arquer'e, Nin'in Madrid'deki bir özel komünist cezaevinde olduğunu açıkladı. Onu bulmaya çalışmamasını öğütledi, çünkü böyle bir durumda hiç bir resmi izin kağıdı kendisini koruyamazdı. Bakanlar Kurulunda şiddetli tartışmalar oldu: Negrin, komünist bakanlara sorular yöneltti, örtülmesi gerekeni örtmeye hazır olduğunu açıkladı, ama kendisine durumun bildirilmesini istedi. 4 ağustosta, büyümekte olan rezalet karşısında (6), gerçeğin bir bölümünü kabul etmek zorunlu oldu. 4 ağustos günü bir hükümet açıklamasında şöyle deniyordu: "Toplanan bilgilerden, Nin'in genel güvenliğe bağlı kolluk kuvvetleri tarafından öteki P.O.U.M. yöneticileriyle birlikte tutuklandığı, Madrid'deki bir prevantoryuma götürüldüğü ve oradan da kaybolduğu ortaya çıkıyor."

Nin olayı büyük yankıları uyandırdı. C.N.T.'nin eski sekreteri ve kızıl sendika Enternasyonali eski sekreteri olan P.O.U.M. yöneticisi Nin bütün dünyadaki işçi ve sendika hareketlerince tanınıyordu. İspanya'da ve dış ülkelerde komitelerin, soruşturma kurullarının, mektupların, telgrafların sayısı kabardıkça kabardı. Kentlerin duvarlarında da aynı soru tekrarlanmaktaydı: "Nin nerede?" Uyak bulmakta güçlük çekmeyen komünist militanların cevabı hazırdı: "Salamanca'da ya da Berlin'de." Sorulardan şaşkına dönen bakanlar, birbirleriyle çelişen cevaplar veriyorlardı: İrujo, Nin'in hiç bir zaman hükümete bağlı bir cezaevine konmadığını söylerken İçişleri Bakanı Zugazagoitia, bir süre resmi bir cezaevinde kaldığını, ama sonra oradan "başka yere" götürüldüğünü açıklıyordu... Adalet Bakanı, Nin'in nasıl kaybolduğunu ortaya çıkarmak için bir sorgu yargıcını görevlendirdi. Olaya adı karışan ve tutuklanma tehlikesiyle karşı karşıya kalan bir sürü polis ortadan silindi, bazıları Sovyet elçiliğine sığındılar, İrujo, Bakanlar Kurulunda, istifa etme tehdidini savurdu. Emniyet Genel Müdürü komünist Ortega'yı suçlayan Zugazagoitia da kendisini destekledi. Sonunda Ortega görevinden alındı, ama Nin bulunamadı. 8 Ağustos 1937 günü, New York Times'in Madrid muhabiri şunları yazıyordu: "Olayı örtbas etmek için burada ne yaparlarsa yapsınlar, herkes onun Madrid'in dış mahallelerinde öldürülmüş olarak bulunduğunu biliyor şimdi."

Nin'in dostlarının görüşü - Sovyet polisi N.K.V.D.'nin gizli servisleri

tarafından kaçırılma - bugün Jesus Hernandez'in açıklamalarıyla doğrulanmış bulunuyor. P.O.U.M. liderlerini tutuklayan polisler arasında, Rus subayı Leon Navriç'in (7) olduğu da biliniyordu. Birkaç hafta önce, Navriç, kendini İspanya'da teknisyen olarak görev yapan Rus muhalefetinden biri gibi gösterip Nin ve Andrade'yle ilişki kurmuştu. Jesus Hernandez dramın sonrasını anlatıyor: İspanya'daki N.K.V.D şefi Orlov'a kendisini tutuklayan komünist polisler tarafından teslim edilen Nin, bir prevantoryuma, Alcala de Henares'deki bir villaya kapatıldı. Moskova duruşmalarına benzeyen Stalin'e muhalif ya da "trockici" düşmanlarının işbirliği içinde olduğunu bir kere daha gösterme fırsatı veren bir açık duruşmaya olanak tanıyacak "itirafları" ondan koparmak söz konusuydu. Ama Nin, çok hasta olmasına rağmen, işkence altında bile direndi ve "itiraf" etmedi. Artık, onu yeniden ortaya çıkarma olanağı yoktu. Nin yaşarsa tehlikeli bir suçlayıcı olacaktı. Ama prevantoryumda öldüğünü itiraf etmek de olanaksızdı. Hernandez'e göre, bu işi bitirmenin gerekli olduğu an binbaşı Carlos'un aklına bir çözüm yolu geldi: Uluslararası tugaylardaki savaşçılar kılığına giren "Gestapo görevlileri"nin yardımıyla Nin'in kaçırılmış olduğu tezi geçerli kılınacaktı. Resmî soruşturmacılara prevantoryum "sorumluları"nın savunduğu görüş bu olacaktı. Ama hâlâ, Nin'in ölüsünün sonunda bulunup bulunmadığı ya da kimliğinin anlaşılıp anlaşılmadığı bilinmiyor.

Bu resmî açıklamalar kimseyi kandıramadı. Mayıs günleri sırasında Berneri'nin ve Alfredo Martinez'in öldürülmesinden sonra, ikinci bir "polis" örgütünün İspanyol ya da yabancı, Stalin'in en tehlikeli düşmanlarını avlamakta olduğu açıkça ortaya çıktı. N.K.V.D.'nin İspanya'da kendi şebekesi vardı, sonunda şefleri ve cezaevleri de öğrenildi, ama mutlak bir hareket özgürlüğüne sahipti. Devletin yeniden kuruluşu, partilerin sendikaların ve komitelerin polislerini ortadan kaldırmıştı, ama yeni yasallık bu çok güçlü gizli polisin varlığıyla kolayca uyuşuyordu.

P.O.U.M kollarının kaldırılmasından sonra dağılan, tek başlarına, işsiz kalan Stalin düşmanı yabancı devrimciler, Pravda'nın haber verdiği temizliği amansızca sürdüren Pedro ve Orlov'un servisleri için kolay birer lokma oldular. Komünist basının bir süre 1 numaralı casus olarak tanıtacağı, ama yabancı sosyalist basının kampanyası sonucu salıverilen Belçikalı sosyalist Georges Kopp'a karşılık (8), can veren kurbanlarının sayısı yüksekti. İ.L.P.'ye bağlı gençlerin temsilcisi Bob Smilie, Valencia'da kuşkulu bir apandisit sonucu öldü. Bazıları da iz bırakmadan yok oldular: Troçki'ye karşı P.O.U.M. ile dayanışma halinde olan, uluslararası sol muhalefet eski sekreteri, Avusturyalı militan Kurt Landau, genç Rus sosyalisti Marc Rhein (9), Moulin takma adıyla bilinen Polonyalı Troçkici Freund, Çek troçkicisi ve Troçki'nin eski sekreteri Erwin Wolff (10), John Hopkins Üniversitesi eski profesörü ve general Goriev'in eski sekreteri José Robles (11). "Özel" cezaevleri dışında, Devletin cezaevleri de çoğu yabancı olan antifaşistlerle

doluydu. Felicien Challeye ve İngiliz Mc Govern'in yönettiği soruşturma kurulu, 1937 kasımında Barcelona'daki Carcel modelo'ya girdiğinde, beş yüz tutuklunun söylediği Enternasyonal'le karşılaşınca şaşırıp kaldı Landau'nun karısının kışkırttığı antifaşist tutukluların Barcelona'da giriştikleri açlık grevini durdurmaları ve cezaevi koşullarının düzeltilmesi için, İrujo'nun işe karışması gerekecekti.

ARAGON SAVUNMA KONSEYİNİN KALDIRILMASI

"Zafer hükümetinin" hedefleri sadece P.O.U.M. yöneticileri ve Stalin'e karşı olan komünistler değildi. Aragon savunma Konseyinin Largo Caballero hükümeti sırasında sürdürdüğü ve bu yüzden C.N.T. ile F.A.İ.'ye bağlı aşırıların kalesi haline gelmesini sağladığı neredeyse mutlak özerkliği koruyamayacağı çabucak ortaya çıktı. Başkanı olan Joaquin Ascaso, mayıs günleri sırasında bazı yola getirilemeyen kişilerin eylemini desteklemekle suçlandı. Düzeni sağladığını ve mülkiyete saygılı olduğunu kanıtlama isteğindeki bir hükümet için, Aragon'daki kamulaştırılmış kuruluşlarla Ascaso'nun tasfiyesi bir gereklilik halini alıyordu. Bu da ılımlı cumhuriyetçilere verilen bir ödün ve aynı zamanda C.N.T.'ye bağlı devrimcilere indirilmiş bir darbeydi Kampanya ustaca yönetildi. 19 temmuz günü, bir radyo konuşmasında Joaquin Ascaso hükümeti, Aragon cephesini sistemli bir biçimde desteksiz bırakmakla komünist partisi, Birleşik Sosyalist Gençlik Hareketi ve U.G.T. dahil bütün partilerle sendikaların temsilcilerinden oluştuğu halde Konseyden her türlü yardımı esirgemekle suçladı. Aslında, sosyalistler, komünistler ve cumhuriyetçiler içte, Konsey'in tümüne egemen olan C.N.T. yönetimine karşı ciddi bir muhalefet kurmayı bir türlü başaramamışlardı Ama Negrin hükümetinin kuruluşuyla koşullar değişiyor ve bir dış yardıma bel bağlamaları olanağı doğuyordu. Komünist Frente rojo gazetesi 31 temmuz günü, "beşinci kolla ilişkisi bulunan... bazı örgütlere bağlı... aşırı kişiler"e karşı ilk suçlamaları yöneltti. Birkaç gün sonra, Barbastro'da Konsey'deki C.N.T. egemenliğine karşı olan Aragon sendika ve partilerinin temsilcileri toplandılar: Cumhuriyetçi parti, komünist partisi ve U.G.T. Halk Cephesi adına," iki yanlı ve bölgenin ekonomik çıkarlarına aykırı" politikasından ötürü Konsey'in görevden alınmasını ve hükümetten kendisini temsil edecek bir "federal vali" göndermesini istediler. 10 ağustos günü Aragon Konseyi'nin görevden alınmasıyla ilgili kararname yayınlandı. "Aragon" deniyordu görevden alınma nedenlerinin açıklanmasında "kazanacağımız zaferi büyük ölçüde borçlu olacağımız merkezileştirme akımının dışında kalmıştır." Konsey'in otoritesinin yerini, bir sivil valinin, cumhuriyetçi Mantecon'un otoritesi almıştı. Hemen komünist komutan Lister komutasındaki 11. tümen Prieto tarafından Caspe yakınlarına gönderildi ve bütün Halk Cephesi basının kaldırılmasını istediği ortak

işletmelerle Komitelere karşı harekete geçti. Konsey'in gazetesi Nuevo Aragon kapatıldı ve yerini komünist El Dia gazetesi aldı. Yerel Komiteler, Lister'in birlikleri tarafından göreve getirilen Belediye Meclislerine bıraktılar yerlerini. C.N.T. ve öbür anarşist örgütlerin binaları askerler tarafından işgal edildi, sonra kapatıldı. Birçok sorumlu tutuklandı, aralarında "kaçakçılık" ve "mücevher hırsızlığı"yla suçlanarak 12 ağustos günü yakalanan Joaquin Ascaso vardı. (12). 18 eylülde, hakkında koğuşturmaya gerek görülmeyerek salıverildi. Bu tarihte hedefe ulaşılmış son devrimci iktidar da kesin olarak tasfiye edilmişti.

Aynı zamanda, F.A.İ.'nin ve C.N.T.'nin yola getirilemeyen kanadına da kesin bir darbe indirilmişti. Mayıs günlerinin ertesinde, Santillan, C.N.T. ve F.A.İ.'nin "Barcelona'da havada kalan sorunları çözümlemeden ateşi kesmekle yanılgıya düştüğünü" ve karşı saldırıya geçerek "yitirilen mevzileri"i hâlâ geri alma olanağı bulunduğunu dostları Garcia Oliver ve Vasquez'e anlatmaya çalıştı. Sonraki aylarda, konfederasyon içindeki bütün sorumluluklarından uzaklaştırıldı. Santillan'ın görüşlerini paylaşan F.A.İ. C.N.T.'nin desteği olmazsa bir şey yapamazdı. C.N.T. yönetimi de, başka bir görüşü benimseyemediğinden, tümüyle Negrin'in desteklenmesinden yanaydı. 1938 ekimindeki anarşist hareket genel kongresinde, Mariano Vazquez'in denetim devriyelerinin işleyişine karşı çıkarak Aragon Konseyi'nin "don kişotça" tutumunu ve Joaquin Ascaso'nun manevralarını eleştirirek yola getirilemeyen kişilere saldırdığı görüldü. 21 Eylül 1937 günü, hükümetin emri üzerine, toplarla tanklar, C.N.T.-F.A.İ. savunma Komitesinin merkezi Los Escolapios'a karşı girişilen saldırıya katıldılar. Saatler süren çarpışmalardan sonra hükümete bağlı birlikler burayı ele geçirdiler. Aralık ayında, Anarşist Gençlik Hareketi,Birleşik Sosyalist Gençlik Hareketinin yanı sıra, Antifaşist Gençlik Birliğine katıldı. Mayıs ayında öldürülen Alfredo Martinez'in yakın arkadaşı Fidel Miro, Birliğin kurulmasına önayak olan Carillo'yla yan yana oturmaktaydı. Devrimci Gençlik Cephesi artık geçmişte kalmıştı

CUMHURİYETÇİ MUHALEFETİN TASFİYESİ

Hükümet otoritesinin karşısında bir tek engel kalıyordu artık: Hâlâ U.G.T. sekreteri ve partiyle Birleşik Sosyalist Gençlik Hareketi içindeki etkisi büyük olan, dostlarının denetimindeki Claridad, Valencia'nın Adelante ve La Correspondencia de Valencia gazeteleri üzerinde bu etkisi hissedilen Largo Caballero'nun muhalefeti. "İhtiyar" direniyor, bu örgüt savaşında, Prieto'nun ve Devletin birleşmiş güçlerine kafa tutmaya çalışıyordu. Ama antifaşist cepheyi açıkça bölmekten de kaçınıyordu: Buna karar verdiğinde çok geç olmuştu.

Önce Birleşik Sosyalist Gençlik içindeki azınlık ezildi. Asturia ve

Levante federasyonları adına Fernandez ve Gregori'nin baş kaldırmasından sonra, Leoncio Perez, Martinez Dasi, Tundidor Lopez gibi eski Sosyalist Gençlik yöneticilerinin, komünist partisine ve Kutsal İttifak politikasına muhalefet ve iç demokrasinin sağlanması için savaşma çizgisinde kendilerine katılmasıyla desteklenip güçlenir gibi oldu bu azınlık Haziran ayında saldırıya geçmişlerdi. Renovacion adlı bir haftalık dergi çıkarmayı tasarlıyorlardı, bütün eğilimlerin temsilcilerinin seçileceği bir kongrenin toplanmasını istiyorlardı. Ama, kısa süre sonra, Asturia'nın düşüşü onları kalelerinden yoksun bıraktı Largo Caballero nun suskunluğu da, her türlü gösteriyi yasaklayan hükümet karşısında kendi güçleriyle baş başa kalmalarına yol açtı. Birleşik Sosyalist Gençlik Hareketi içindeki baş kaldırma, dış yardımdan yoksun olduğu için söndü.

Sosyalist parti içinde de, Largo Caballero ve doslarının denetimindeki gazeteler çevresinde savaşılıyordu. Mayıs ayında Hernandez Zancajo Claridad'ın başından uzaklaştırıldı; kısa süre osnra Carlos da Baraibar ve Araquistain yazı kurulundan atıldı. Temmuz ayında U.G.T. sekreterliği, Claridad'ın ve Bercelona'da çıkan Las Noticias'ın artık konfederasyonun görüşlerini yansıtmadığını bildirdi. Temmuz ortasında Valencia sosyalist federasyonu bölge genel kurulu, Jesus Hernandez ve La Pasionaria Largo Caballero'ya yönelttikleri suçlamayı geri almadıkça komünist partisiyle bütün irtibat komitelerinin kaldırılmasını istedi. 26 temmuzda ulusal yürütme kurulu kararıyla Valencia sosyalist örgütü bölge federasyonu binasını ele geçirdi. Largo Caballero'ya bağlı bölge federasyonunun gazetesi Adelante'nin binasını ele geçirmek için, sosyalist vali Molina Conejero'yla bir komisyon girişimde bulundu. Militanlar direndiler: Gazete zora baş vurularak sosyalist İçişleri Bakanı Zugazagoitia'nın emriyle bir saldırı birliği müfrezesi tarafından ele geçirilecekti. Sosyalist partisinin olağanüstü genel kurul toplantısı gazeteye el konmasını onayladı. 27 temmuz günü Adelante'nin genel yayın müdürlüğü yürütme kurulu üyesi ve Prieto'nun eski sekreteri Cruz Salido'ya bırakıldı.

Caballero'nun elinde, artık U.G.T.'nin akşam gazetesi La Correspondencia de Valencia'dan başka gazete kalmamıştı. Kısa süre sonra bu gazeteyi de yitirecekti. Gerçekten de, Negrin hükümetinin kurulmasının hemen ertesi günü, U.G.T. içinde yönetime karşı saldırı başlatılmıştı. 28 mayıs günü, 24 oya karşı 14 oyla, ulusal komite, yürütme kurulunun kriz sırasındaki tutumunu ve Largo Caballero'nun başkanlığını yapmayacağı bir hükümeti desteklememe kararını onaylamadı. Komünistler, çok iyi düzenlenmiş bir kampanyayla, yönetime karşı olan bu oylamayı sömürüp yönetimde çeşitli eğilimlerin - komünist, sosyalist, partisiz üye oranına göre temsil edilmesini sağlayacak yeni bir düzenlemeye gidilmesini istediler. Yürütme kurulu istifa etti, ama kararından döndü, çünkü sadece komünistlerden değil, hükümete katılmamasına karşı olan pek çok sosyalistten de oluşan çoğunluk yerini almaya hazır değildi. Yine de 1 ağustos günü,

komünistlerin ya da komünist partisi yanlıların denetimindeki büyük Sanayi federasyonları ulusal komitenin yeniden toplanmasını istediler. Caballero yönetimindeki yürütme kurulu buna karşı çıktı ve ödeneklerin verilmediği gerekçesiyle Sanayi federasyonlarını U.G.T.'den çıkarmakla karşılık verdi. Aralarında maden, deri, gaz, ve elektrik işçilerinin, öğretmenlerin, banka memurlarının bulunduğu 200.000 kişiyi kapsıyordu bu karar...28 eylül günü, azınlık, "federasyonların üçte birinin U.G.T.'den çıkarılmasını" tartışmak üzere 48 saat içinde bir ulusal komitenin toplantıya çağırılmasını istedi. Sosyalist partisi gazetesi Adelante ulusal komitenin 1 ekimde toplanacağını bildirdi. 30 eylül günü Caballero ve yürütme kurulu, disiplinsiz bir davranış olan bu çağrıyı kınadı. 1 ekim günü, yürütme kurulu binasının merdivenlerinde, 13 tanesi atılmış olan 42 federasyondan 31'inin delegeleri, yürütme kurulu muhasip üyesi ve komiserlik genel sekreteri, Alvarez del Vayo'nun da yakın çalışma arkadaşı Felipe Pretel başkanlığında toplandı.

Genel kurul ulusal komite adını aldı, çıkarma kararını kaldırdı, Gonzalez Pena başkanlığında yeni bir yürütme kurulu seçti(13), Negrin hükümetine kayıtsız şartsız bağlı olduğunu açıkladı. İçişleri Bakanı, La Correspondencia de Valencia gazetesini kapattı: İşçiler Valencia'da gösteri yaptılar, kararı protesto ettiler. 6 ekim günü, Caballero başkanlığındaki yürütme kurulu, bir manifestoyla ulusal Kongre hazırlığı yaptığını bildirdi. "Hizipçilerle" hükümetin gizli işbirliği içinde bulunduğunu açıkladı: Bakan Giner de los Rios, postacılara, U.G.T.'ye gelen bütün mektupların Gonzales Pena başkanlığındaki yürütme kuruluna verilmesini, çeklerin de yine aynı kişilere ödenmesini emretti. Bankalar da buna benzer emirler aldılar. Öte yandan, sosyalist-komünist irtibat Komitesi Caballero yürütme kurulunun "hizipçi ve diktatörce davranışını" kınadı, "hükümetin yanında yer alarak şiddet ve tedirginlik ortamına son veren U.G.T. ulusal Komitesini" selâmladı.

Anlaşmazlık artık açığa vurulmuştu: Largo Caballero, cumhuriyetçilerin elindeki büyük kentlerde vereceği bir dizi konferansla işçi kamuoyuna çağrıda bulunacağını bildirdi. Hükümet, "ihtiyar"ın ününün genellikle azaldığı sanılan Madrid'de başarısızlığa uğrayacağını düşünerek ona engel olmadı. Oysa, 17 ekim günü Pardinas sinemasında konuşmaya başlayınca, söylevini naklen veren beş büyük salon insanla dolup taşıyor, kalabalık kaldırımlara ve oparlörlerin çevresine yığılıyordu. Caballero, komünistlerle çekişmelerini, hükümetini nasıl düşürdüklerini anlattı, sağcı sosyalistlerle komünistlerin koalisyonunu, kendisini U.G.T.'den atmak için Devlet otoritesinden yararlanılmasını kınadı. Negrin hükümetinin politikasını amansızca eleştirdi, ama yeni bir politika önermedi, hiç bir parola ortaya atmadı. Söylevi, rejimi hiç bir şeyle tehdit etmeyen bir muhalifin söyleviydi (14). Yine de uyandırdığı yankılarla büyük bir etki yaptı. Ürken hükümet,

konuşmalarını sürdürmesine engel olmaya karar verdi: 21 ekim günü Alicante'ye giden Caballero tutuklandı, Valencia'ya getirildi ve evinde göz altına alındı. Tek protestosu Meclis başkanına yazdığı açık bir mektup oldu: Artık mücadele etmeyecekti. O günden sonra, hükümet, sağladığı üstünlükten yararlandı: 28 ekim günü, Gonzalez Pena başkanlığındaki yürütme Komitesini tek yasal organ tanıdı. 30 ekimde La Correspondencia de Valencia gazetesini toplattı. Bir kongre toplamaya hazırlanan Caballero başkanlığındaki yürütme kurulu yasa dışı sayılmıştı Yeni durumu uluslararası sendikalar federasyonu tarafından onaylatmak kalıyordu geriye. Ocak başında, Fransız C.G.T.'sinin sekreteri Leon Jouhaux, uluslararası federasyon adına bir uzlaşmaya varılmasını sağlamak üzere Valencia'ya geldi. 2 ocak günü bu da sağlandı: Dört Caballerocu (Diaz Alor, Zabalza ,Tomas ve Hernandez Zancajo) Gonzales Pena başkanlığındaki yürütme kuruluna girdiler. U.G.T. içindeki "hizip" sona ermişti: Kongre yapılmayacaktı. Largo Caballero kesinlikle yenilgiye uğratılmıştı ve İspanya'nın siyasal hayatında artık hiç bir rol oynamayacaktı (15).

BİR BASKI MEKANİZMASININ YERLEŞTİRİLMESİ

Yine de, Negrin hükümeti, muhtemel bir baskı hareketinin etkililiğini sağlamakta gerekli olan mekanizmayı yerleştirmeye çalışıyordu. Adalet Bakanı İrujo, kararnameyle, jüri üyeliğine seçilme hakkını 16 şubat tarihinde yasal sayılan örgütlere vererek Halk Mahkemelerini yeniden düzenledi. O tarihte F.A.İ. yasa dışıydı ve böylece Halk Mahkemelerinin dışında kaldı. Ama bu mahkemeler fazlaca bağımsız davranıyorlardı ve antifaşist sanıkları yargıladıklarında hoşgörülü karar verme eğilimindeydiler. Muhalefetin toptan tasfiyesi daha uysal bir araç gerektiriyordu. 23 Haziran 1937 tarihli bir kararname, casusluk ve vatana ihanet suçlarına bakacak özel mahkemeler kurulmasını sağladı. Bu mahkemeler, hepsi hükümet tarafından atanacak üç sivil ,iki asker yargıçtan oluşacaktı. "Casusluk ve vatana ihanet suçu"nun tanımı, faşist olmasa bile her muhalife karşı bu korkunç silahın kullanılmasını sağlayacak kadar genişti. Gerçekten de, "ülke içinde ve dışında Cumhuriyete karşı davranışlarda bulunmak" , "birtakım haberleri savunmak ya da yaymak , savaşın yönetimi ya da Cumhuriyetin otoritesi konularında olumsuz yargılar öne sürmek", "halkın direnme gücünü kırmaya, ordunun moralini bozmaya ya da ortak disiplini gevşetmeye yönelik davranış ve gösteriler yapmak" bu suçların kapsamına giriyordu. Öngörülen cezalar altı yıl hapisten ölüm cezasına dek uzanmaktaydı. Suçun işlenmesi gibi" başarısızlığa uğramış bir girişimde bulunmak, tertip ya da öneri,suç ortaklığı ve koruma" da ağırlatıcı sebeplerden sayılıyordu. Kararname "Bu suçlardan birini işlemeyi kabul edip, suç

işlenmeden hükümet yetkililerine haber verecek olanların cezalandırılmayacaklarını"öngördüğüne göre, her türlü kışkırtmaya olanak tanıyor ve polise sınırsız yetki veriyordu.

Bu durum, tam anlamıyla, her türlü muhalefet ve eleştiriyi yasaklamak demekti. Hükümete, politikasının tümü ya da bir bölümüyle uyuşmazlık halinde bulunduğunu açıklayan her kişiyi "vatana ihanet" suçuyla cezalandırma olanağı tanımaktı. P.O.U.M. yöneticileri, kararnamenin yürürlüğe girmesinden önceki davranışlarından ötürü bu kararname uyarınca yargılanacaklardı.

Yine de, bu baskı politikası gün ışığına çıkmadı, Devrim öncesindeki gibi, sendika toplantılarına, üç gün önceden verilen bir dilekçe üzerine Kamu Düzeni delegesi tarafından izin verilmesi gerekiyordu. Devrim öncesindeki gibi, başlangıçta askeri zorunluluklarla doğrulanan sansür, şimdi politik tutumlar üzerinde de işliyordu. 18 mayıs günü, Adelante, bembeyaz birinci sayfasında "Viva Largo Caballero" başlığıyla çıktı. 18 haziranda, hükümet bütün radyo yayınlarını tekeline aldı ve işçi konfederasyonlarının vericilerine el koydu. 7 ağustosta, Solidaridad obrera sansür edilmiş yerleri boş bırakarak yayınlanıp sansürün talimatına karşı geldiği gerekçesiyle beş gün kapatıldı: Sansür iş görüyordu ve çalışmasından geriye herhangi bir iz kalmasını istemiyordu. 14 ağustos günü, bir genelge, Rus hükümetine yöneltilecek her türlü eleştiriyi yasakladı: "Olağanüstü dost bir ulusa kara çalmaya yönelik belirli bir planın varlığını ortaya koyacak kadar ısrarla ve hükümeti zor durumlarda bırakarak birtakım gazeteler, onaylanamayacak biçimde Sovyetler Birliğiyle uğraştılar... Bu büyük sorumsuzluğa sansür Komitesince göz yumulmaması gerekir... Talimata uymayan gazete, sansür edilmiş de olsa süresiz kapatılacaktır. Bu durumda sansür görevlisi de sabotaj suçlarına bakan özel mahkemede yargılanacaktır." Polis ve posta hizmetleri gibi sansür de, U.G.T.'nin bölünmesi sırasında önemli bir rol oynayacak, Caballero başkanlığındaki yönetim kurulunun açıklamalarını ya da C.N.T.'nin bu sorunla ilgili makalelerini sistemli bir biçimde "makaslayacaktı."

S.İ.M.

Bu baskı aracının içinde, İndalecio Prieto'nun girişimi ve 15 Ağustos 1937 tarihli bir kararnameyle kurulan S.İ.M.'e -Servicio de investigacion militar (Askeri Araştırma Servisi)- özel bir yer ayırmak gerekir. S.İ.M. başlangıçta bir karşı casusluk örgütüyken kısa sürede çok güçlü bir siyasal polis olmuş, kendinden başkasının yargılamasına ve soruşturmasına fırsat vermeden adam tutuklama ya da salıverme yetkisini elde etmişti. Önce cumhuriyetçi Sayagües, sonra Rus "gizli servisleri"yle doğrudan işbirliği yapan eski sivil muhafız subayı sosyalist Uribarri, onun Fransa'ya kaçışının (16) ardından da Nin'i öldürenlerden

biri olduğu söylenen Santiago Garcès tarafından yönetildi. S.İ.M.'in kurucusu olan Prieto, servisin nasıl elinden gittiğini uzun uzun anlatmıştır. Madrid S.İ.M. şefi olan komünist partili binbaşı Duran, bütün önemli görevlere komünist militanları atadı, Rus "teknisyenler" de Prieto kendilerini tekrar orduya göndermek istediğinde karşı çıkacaklardı. Kurululuşundan birkaç ay sonra Savunma Bakanının elinden tümüyle kurtulan S.İ.M.'in 6000'den fazla ajanı vardı, cezaevleri ve toplama kampları yönetiyordu (17).

GÜÇLÜ DEVLET

Böylece, Largo Caballero'nun Başbakanlığı sırasında yeniden kurulan "demokratik" Devlet, Negrin'in Başbakanlığında güçlü bir Devlet oldu. "Demokratik ve parlemanter" bir Devlet olduğunu söylüyordu, ama iskelet haline gelen Meclis bir kuklalar kuruluydu ve ne Meclise, ne de belediye Meclislerine seçim söz konusuydu (18). Hiç bir gerçek muhalefet yapılamazdı açıktan açığa, eleştiri ihanetle aynı anlama geliyordu, "Halk devrimi" lâfı ediliyordu hep ama gerçek, devrimci fetihlerin devamlı söz konusu edilmesinden başka şey değildi. Negrin hükümeti tapınma özgürlüğünden yana olduğunu açıklamıştı ve İrujo'nun sabırlı çalışmalarıyla, papazlar Katolik kilisesi üzerindeki baskıyı gevşetmeyi başarmıştı. "Kayıp" sanılan pek çok büyük toprak sahibi geri dönüyor, bazıları cezaevinden çıkıyorlardı: Hukuk ve yasayla birlikte hükümet desteği de onlardan yanaydı (19). Katalonya'da, kamulaştırma kararnamesi "Anayasanın ruhuna aykırı" olduğu gerekçesiyle askıya alındı. 28 Ağustos 1937 tarihli kararname, hükümete, intervencion yoluyla her türlü demir-çelik fabrikasına ya da madene el koyma olanağı tanıyordu. Kısa süre sonra , 26 Şubat 1938 tarihli Economist dergisi şunları yazacaktı: "Devletin sanayie mudahalesi kamulaştırmaya ve işçi denetime karşı işlediğinden, özel mülkiyet ilkesini geri getirmektedir (20)." Ustabaşılar, yöneticiler ve müdürler eski yerlerini aldılar. Hükümet, darbecilerle işbirliği yapan mal sahiplerinin kâr paylarına el koyuyor ve yabancı kapitalistlerin paylarını ödüyordu.

Merkezileştirme öyle bir noktaya varmıştı ki, özerk Katalonya yanlıları ve Bask milliyetçileri sonunda hükümetten ayrıldılar (21). Halk ordusu, kesin olarak geleneksel biçimdeki düzenli orduya dönüştü. Largo Caballero tarafından hazırlatılan yeni askerî ceza kanunu hiç gün ışığına çıkmadı ve eskisi yürürlükte kaldı. Negrin hükümeti orduda, yeniden kademeli ücret sistemini getirdi (22). Prieto, "işçi" subayların binbaşılıktan yukarı çıkmalarını yasakladı. Birçok siyasal komiserin yetkilerini kısıtladı ve sayılarını azalttı (23), askerlere siyasal gösterilere katılmayı yasakladı (5 Ekim 1937). Subay sınıfının ruhu yeniden canlanıyor ve Winston Churchill şunları yazabiliyordu:

"Geçtiğimiz yıl içinde, İspanyol cumhuriyet hükümeti, açık bir değişim geçirerek daha düzenli bir askerî sisteme ve hükümet sistemine yöneldi... Anarşistler zora baş vurularak yola getirildiler... Birliği, ciddi bir kuruluşu ve komuta kademesi bulunan bir ordu kuruldu... Hangi ülkede olursa olsun, uygarlığın ve toplumsal hayatın bütün altyapısı yıkıldı mı, Devlet ancak bir askerî çerçeve içinde yeniden kurulabilir... Yeni ordusuyla, İspanyol Cumhuriyeti, yalnız askerî değil, ama siyasal anlam da taşıyan bir araca sahiptir..."

İngilizlerin muhafazakar lideri şu sonuca varıyordu: "Her iki taraf da, İspanyol ruhunun tutarlı bir ifadesine doğru devamlı yol aldılar. İspanya'nın bütün gerçek dostları için, bir barış yapılmasını sağlamak amacıyla olanca çabalarını harcama zamanı gelmemiş midir(24)?"8 Kasım 1937 günü, Negrin hükümetinin çalışmalarının bilançosunu çıkaran ve büyük yankılar uyandıran bir makalesinde, Times gazetesi şöyle yazabiliyordu: "İki yeni öge önem kazanmaktadır: Biri devrimin karakteriyle ilgilidir, öteki de savaşın karakteriyle. İlki aşağıdan gelen şiddete karşı sert bir tepkidir; ikincisi, ulusal İspanyol karakterinin gizli kalmış en güçlü duygularından biri olan bağımsızlık eğiliminin derinlemesine ve genişlemesine işlemekte oluşudur. İlki yeterince ileri giderse devrimin özelliğini değiştirecektir; ikincisi, mantıklı sonucuna ulaşırsa, şu sıra İspanya'da birbirine karşı olanları sonunda sımsıkı birleştirecektir."

Bu, İspanyol komünist partisinin dediği gibi bir "zafer" hükümeti miydi, yoksa İngiliz muhafazakârlarının dilediği gibi bir "ulusal barış" hükümeti mi? Ne olursa olsun, bir sayfa çevrilmişti. 1 Ekim 1937 günü Meclis yeniden toplandı, Caballero toplantıda yoktu, tabiî hiç bir anarşist yönetici de katılmıyordu toplantılara: 1936 şubatında, ne adaydılar ne de seçilmişlerdi. Ama tutucu Miguel Maura oradaydı, sığındığı Fransa'dan dönen ve "İspanya'nın ciddi ve derin bir yeniden kuruluşa doğru yürüdüğünü" görmekten duyduğu sevinci açıklayan Portella Valladares de! Bir hafta sonra, Franco'yu tutan basın, gözden düşürmek amacıyla "milliyetçi dava"ya hizmet etmek için kendilerine baş vurduğunu açıkladığında, cumhuriyetçiler yönünden verilerek bir cevap bulunmayacaktı pek: "Saygınlığın" bedeli ödeniyordu. C.N.T. basınının Maura ve Valladares'e yönelttiği saldırılar, komünistlerin egemenliğini ve devrimin gerilemesini kınayan İhtiyar Pestana'nın söylevi gibi sansür edildi.

Gerçekten de, devrim sona ermiş ve Devlet yeniden kurulmuştu. Görev başında üstünü "sözle hırpalayan" bir asker ölüm cezasına çarptırılma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Fabrika işçileri "askerî" disiplin içinde çalışıyorlardı. Barcelona'daki Carcel modelo'nun altı galerisinden iki buçuğu tutuklu P.O.U.M. ve C.N.T. militanlarına ayrılmıştı.

Devrimi yenenler savaşı da kazanacaklar mıydı? Ancak bu koşulla İspanyol ulusunun özverisi ve acıları bir anlam taşıyabilecek, kendi eylemleri

doğrulanacaktı. Bu savaşa kargaşalık ve çoşkunluk içinde başlayanlar, daha doğrusu onlardan geriye kalanlar, savaşmaya devam ediyorlardı: Winston Churchill'in ve Times gazetesinin övgülerine hak kazanan bir hükümet yönetiminde, düzen ve disiplin içinde savaşıyorlardı artık. Ama Franco ve müttefiklerine karşı savaşırken 1937 yılının "demokratik" ve saygıdeğer İspanyası 1936 yılının devrimci İspanyası kadar yalnızdı.

ON İKİNCİ BÖLÜMÜN DİP NOTLARI

(1) Largo Caballero'ya göre, Estremadura saldırısının başlangıcı olarak saptanan 16 mayıs günü başta bir hükümet bulunmasını sağlayan tek çözümdü bu.

(2) Bu konuda, daha önce sözü edilen, le Temps gazetesinin 23 mart tarihli makalesine bkz. (*On Birinci Bölüm*). Krivitsky, Sovyetler Birliği ticaret ataşesi ve Stalin'in güvenilir adamı Stachevski'nin, daha 1937 kasımında Largo Caballero'nun yerini alacak kişi olarak Juan Negrin'i gördüğünü belirtiyor (adı geçen eseri, s.127). Hernandez (adı geçen eseri, s.71) komünist partisinin desteğini sunmak üzere nasıl Negrin'e gittiğini anlatıyor (adı geçen eseri, s.71).

(3) Epistolario Prieto-Negrin, s.41.

(4) Bu raporun büyük bölümünün "troçkicilerin parti saflarına sızması"na ayrıldığını belirtmek ilginçtir.

(5) Arquer on bir yıl hapis cezasına çarptırılmış, Escuder ve Rebull aklanmıştı. Largo Caballero ve Federica Montseny, sanıklardan yana tanıklık etmişlerdi.

(6) Kınayanların gözünde, bu "rezaletin" başlıca iki yönü vardı. Basit bir demokratik görüş açısından, yasallığı geri getirmek ve şiddet hareketlerine son vermekle öğünen bir hükümet yönetiminde, bir tutuklunun polis tarafından katillere teslim edilmesi ve yetkililerin gerçeği gizlemeye çalışmaları rezaletti. Öte yandan, paseo ve hesaplaşma döneminden sonra bile, Nin olayı, kaçırmanın soğukkanlılıkla hazırlanışı, sahneye konuluşu, ustalıkla gerçekleştirilmesi, N.K.V.D.'nin ülke içindeki büyük gücünü ve komünistlerin bir rakipten kurtulmak için hiç bir şeyden kaçınmamakta kararlı olduklarını gösteriyordu. Antifaşist koalisyonun başka liderleri de, Nin'in başına gelenin kendi başlarına da gelmesinden korkmaya başlamışlardı. Bir de, komünist partisinden yana olan pek çok kişinin gözünde, partiden ayrılmış bir komünistin kaçırılması ve ortadan kaldırılması, ölümcül darbelerini sadece devrimcilere yönelten Stalinci komünizmin geçirdiği büyük değişimi belirliyordu.

(7) Yüzbaşı Narviç Barcelona'da öldürülecek ve Munis cinayetle suçlanacaktı. Munis'in dostları, Narviç'in, çok şey bildiği için N.K.V.D. tarafından öldürüldüğünü savundular. Sezildiği kadarıyla P.O.U.M. militanları tarafından öldürülmüştü.

(8) İspanya'da yarbay olan Georges Kopp, İspanya için silah satın alıp yolladığı için Belçika'da ağır bir hapis cezasına çarptırılmıştı.

(9) Marc Rhein, Rus menşevik lideri Abramoviç'in oğluydu. Sosyal demokrat eğilimli bir İsveç gazetesinin muhabiriydi ve "antifaşist" tezleri benimsemişti daha çok.

(10) Erwin Wolf, Troçki'nin oğlu Leon Sedov'un da yardımıyla, Piatakov'un Moskova duruşmalarından sonra yaptığı Kopenhag gezisiyle ilgili savcı Vişinski'nin tezinin çürütülmesine katkıda bulunmuştu: Piatakov'un Leon Sedov'la görüştüğünü söylediği Bristol Oteli yoktu artık.

(11) Fisher (adı geçen eseri, s.429) Robles'in kayboluşundan uzun uzun söz eder. Oğlu da, kısa süre sonra Franco tarafından ölüm cezasına çarptırılacaktır. Yazar John Dos Passos, Robles'in kayboluşuyla ilgili bir soruşturma yapmıştır.

(12) 1936 sonbaharında Aragon Konseyi adına el konan mücevherlerin satışı söz konusuydu.

(13) Edmundo Dominguez başkan yardımcısı, Rodriguez Vega sekreter ve Pretel muhasip üyeydi. Hepsi de Del Vayo yanlısı sosyalistlerdi.

(14) 8 ekim günü "Halk Cephesi içinde, durum değişirse hükümet sorumluluğunu kabul etmeye hazır bir tür muhalefet bulunduğunu" yazan Times yorumcusuna hak vermektedir.

(15) Bu nokta üzerinde, sosyalist ve komünist Fransız C.G.T.(Genel İş Konfederasyonu) yöneticilerinin Largo Caballero'ya karşı Negrin'le mutlak görüş birliğinde olduklarını belirtmek ilginçtir. Jouhaux'nun "hakemliği" de Devlet müdahalesi sayesinde yenilgisini tamamlamaktadır. Birkaç ay sonra, bu kez Vincent Auriol, Negrin'e yaklaşması için Largo Caballero'yu ikna etmeye boşu boşuna uğraşacaktır.

(16) Prieto'nun Como y por qué sali del ministerio de Defensa nacional başlıklı broşürüne bkz. Uribarri Rus "uzmanların" baskılarından yakınmakla başlamış, sonra boyun eğmiş ve Bakanın tepesinden onlarla doğrudan işbirliği yapmıştı. 1938 yılının mayıs ayı başında, birkaç polis harekâtı sırasında çalınan altın ve mücevherden oluşma küçük bir servetle Fransa'ya kaçmıştı. İspanyol hükümeti, geri verilmesi için boşuna istekte bulunacaktı.

(17) İkinci Dünya Savaşından sonra, pek çok yazar, doğu Avrupa'daki olaylar, komünist partisi ve Sovyetler Birliği'nin Devlet'e el koyması ve Negrin hükümeti sırasında cumhuriyetçi İspanya'da olanlar arasında yakınlık bulmuşlardır. Julian Gorkin, yayınlanmayan bir denemesine "İspanya, İlk Halk Demokrasisi Deneyi" adını vermişti. Bu karşılaştırma yanlış anlamlara yol açabilir, çünkü halk demokrasilerinin iyi bilinmeyen kökeni, çoğunluk belirli bir amaca yönelik olarak, ya bir halk hareketinin, komünist partisinin yönettiği bir tür devrimin sonucu, ya da doğrudan Kızılordu'nun ülkeyi ele geçirmesi biçiminde ortaya konmuştu.
Benzerlikler çok büyüktü, ama genellikle karanlıkta bırakılan tartışılmaz olgulara dayanılırsa sadece:

- Doğu Avrupa ülkeleri, 1945 yılında bir devrimci akım yaşamışlardı önce. Almanya ve Çekoslovakya'da "İşçi Konseyleri"nin kurulmasıyla somut bir biçim almıştı bu (Benno Sarel, La classe ouvrière d'Allemagne orientale, s.17-49, ve Paul Barton, Prague a l'heure de Moscou, s.120 ve devamı, bkz).
- daha sonra, bir "Ulusal Cephe" içinde, sosyal demokratlar ve çoğunluk yeniden değer kazandırdığı cumhuriyetçi demokratlarla işbirliği yapan komünist partisi, Konseyleri ortadan kaldırmak ve Devleti yeniden egemen kılmak için çaba harcamış, bu Devlet içinde siyasal polisin ve olabildiği ölçüde Ordu'nun mutlak denetimini elinde tutmaya çalışmıştır (Barton'un adı geçen eserine ve François Fejtö'nün Histoire des Democraties populaires adlı kitabıyla bu kitapta, Rakosi'nin polisin denetimine değindiği 107. sayfaya bkz.)
- tek iyi bilinen aşama olan üçüncü aşamada, Rakosi'nin sözünü ettiği "salam" taktiği uygulanmıştı: Komünist partisi, kademe kademe, kısa süre önceki müttefiklerinden kendini kurtarmıştı. Elindeki örgüt, sosyalistlerle komünistlerin birleşmesiyle kurulan tek partiyi (Almanya'da S.E.D., Polonya'da P.O.U.P., Macaristan'da Emekçiler Partisi, v.b.) denetlemekteydi. Kendi saflarına çekmeyi başardığı kişiler aracılığıyla da müttefiklerini denetlemekteydi. (Böylece İspanya'da Largo Caballero'ya karşı Negrin'i, daha sonra da Prieto'ya karşı Negrin'i kullanmıştı).

(18) Komünist partisi, 1937 yılı sonunda, genel seçimlere gidilmesi için bir kampanya yürütecekti. O sıra, parti yönünden, Prieto'nun komünist partısının etkisini azaltmak için baş vurduğu girişimlere bir cevap ve bir baskı yolu söz konusudur.

(19) U.G.T.'ye bağlı Levante Toprak Emekçileri Federasyonu, Tarım Bakanı Uribe'ye "1 numaralı halk düşmanı" adını takmıştı.

(20) Katalonya milliyetçisi Ayguadé tarafından kurulan Çalışma Konseyi'nde 31 üye bulunmaktaydı. Bunlardan yedisi Devletin, on ikisi patronların ve on ikisi de

sendikaların temsilcisiydi.

(21) Aygüadé ve İrujo, 11 Ağustos 1938 günü, hükümetin Katalonya'ya karşı uyguladığı politikayla "mutlak görüş ayrılığı" içinde bulunduklarını öne sürerek istifa etmişlerdi. Bir Katalan ve bir Bask, P.S.U.C.'den Moix ve küçük Bask Ulusal Eylemi partisinden Tomas Bilbao onların yerini alacaktı. Ama varlıklarının hiç bir anlamı yoktu.

(22) Bir erin gündeliği 10 pesetadan 7 pesetaya, bir asteğmeninki 25 pesetaya, bir yüzbaşınınki 50, bir yarbayınki de 100 pesetaya indirilecekti.

(23) Bir tek, tugay, tümen ve ordu komiserleri kalacaktı.

(24) Journal politique, s.177-178.

İKİNCİ KİTAP

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA VE SAVAŞ

"Bu savaşta demokrasi yenilgiye uğrarsa, faşizm zafer kazanırsa, Majestelerinin hükümeti bu zafere sahip çıkabilir(1)." Lloyd George, bu sözlerle yeni bir olguyu belirliyordu: Dünyanın gözünde, İspanya iç savaşı 1937 yılında bir ideolojik savaş görünümü almıştı. Hiç bir ulus savaşa açıkça katılmadığı halde, bir Avrupa savaşı olmuştu bu. Artık, özellikle de cumhuriyetçi saftaki devrimci partilerin zayıflamasından sonra, İspanya iç savaşı Avrupa'da büyük devletleri karşı karşıya getiren mücadelenin özel bir görünüşü durumuna gelmişti. Bu mücadele İtalyan-Alman yaklaşmasına, Roma-Berlin mihverinin kurulmasına yol açmıştı. Yine bu mücadele, batı demokrasilerinin -Fransa ve İngiltere- kararsızlıklarıyla çelişkilerini olduğu gibi gün ışığına çıkaracak, karşılığında Rus politikasını temkinli bir bekleyişe yöneltecekti.

AVRUPA DENGESİ VE İSPANYA İÇ SAVAŞI

İspanya iç savaşının Avrupa'daki siyasal dengeyi ne denli altüst ettiğini anlamak için, 1936 yılında Almanya'nın Avrupa'daki durumunun hâlâ belirsiz olduğunu hatırlamak gerekir. Nazilerin 1933 yılında iktidara gelişlerinden beri, Almanya, Milletler Cemiyetiyle bağlarını koparmıştı. Yeniden silahlanması ve Hitler'in istekleri küçük komşu ülkeleri kaygılandırıyor, ama gücü onları henüz etkilemiyordu. Batılı ülkelerin diplomatik durumu çok güçlü görünmekteydi. Fransa, İngiltere ve Belçika arasındaki uyuşma sağlam gibiydi. 1934 yılında, Marsilya'da, Yugoslav kralı Alexandr'ın öldürülmesine rağmen, Fransa'nın Balkanlardaki etkisi yine çok büyüktü. III. Cumhuriyet Hükümeti, Almanya'nın yeniden silahlanmasının ortaya çıkardığı tehlikeye karşı koymak için, Doğu'daki ittifak sistemini güçlendirmişti: 1935 yılında, bir yandan Sovyetler Birliği ve Fransa, öte yandan Sovyetler Birliği ve Çekoslovakya arasında karşılıklı yardımlaşma antlaşmaları imzalanmıştı. Almanya'nın gücünü yeniden kazanması gerçekten de Rusları çok korkutuyordu: Hitler, savaşılması gereken ilk

düşman olarak "bolşevizm"i göstermemiş miydi?

İtalya'nın faşist hükümeti de 1935 yılında güç durumda bulunuyordu. Gerçek bir Afrika "imparatorluğu" kurmaya yönelik olan Etyopya'ya karşı girişliği savaş, sadece askeri yönden etkisizliğini kanıtlamıştı; İtalyan hükümetine karşı birtakım cezaların uygulanması için Milletler Cemiyetinde büyük bir çoğunluk oluşmuştu.

Böylece Avrupa'da yalnız kalan İtalyan faşist hükümeti ve Alman nazi hükümeti, İspanya iç savaşında bir yakınlaşma fırsatı bulmuşlardı. Bu savaş, bir genel siyasal karşılaştırmaya olanak tanırken, ittifaklara ve geri dönüşlere fırsat vermişti: Her ülkeyi bir durum almak zorunda bırakmıştı. Bu yönden, dünya savaşının siyasal koşullarını yaratmıştı.

Orta Avrupa diktatörlükleri için, İspanya iç savaşı, sadece demokrasilerin güçsüzlüklerini ölçmeyi sağlayan bir sınav olarak kalmıyordu; kendi silahlarının Rusya ve Çekoslovakya'dan gelen silahlara karşı sınandığı bir "genel prova", ilk çatışma, bir deneme tahtası, çok daha geniş savaş alanlarında kullanılmaya yönelik araçların ilk kullanılışıydı. Bu konu üzerinde yazılmış sayısız makale ya da kitabı okumak, bu "sınırlı savaş"ın askeri yönden uyandırdığı ilgiyi ölçmeye yeter.

Tersine, İspanya'nın stratejik ya da ekonomik önemi ikinci plana itilmekteydi; Majorca ya da Ceuta gibi önemli üslerden yararlanabilmek, hatta Asturia ya da Rio Tinto gibi demir ve bakır madenlerini işletmek önemliyse de, bir öge uluslararası politikaya ciddi bir yön verecek boyutlar kazanamazdı. Derken 1938 yazının ciddi olayları, Südetler sorunu patlak verdi. Artık İspanya, Avrupa'nın oyun tahtasındaki taşlardan sadece bir tanesi olacaktı.

MİLLİYETÇİ HÜKÜMETİN TANINMASI

Büyük Avrupa devletleri İspanya'da çarpışan iki taraftan hangisini seçeceklerdi acaba?

Yasal açıdan, durum basitti: Yasalara uygun olarak seçilmiş, hükümet üyelerini seçmesi gereken bir İspanyol parlamentosu vardı. Yasallığı tartışılmaz kuruluşlar bunlardı sadece. 19 temmuzda uğradıkları nisbi başarısızlıktan sonra, milliyetçiler, birkaç bölgeyi denetimleri altında tutan darbeci askerlerden başka şey değillerdi. İlk aylarda, zaferden sonra yerini resmen gerçek bir hükümete bırakmaya yönelik bir iktidar kurmakla yetindiklerinden, kendileri de bunun bilincindeydiler(2). Başkentleri Burgos'u hiç bir ülke tanımıyordu, milliyetçi İspanya'ya en etkili yakınlığı gösterenler bile: Franco, 1936 ekiminde İspanya Devlet Başkanlığına atanmasından sonra Hitler'e bir telgraf çektiğinde Hitler ona cevap vermemiş, bu tutumuyla onu resmen tanımanın sırası gelmediğini düşündüğünü göstermişti. Almanya'nın Paris büyükelçisi Welczeck, İspan-

ya'daki durum hakkında Berlin'e bilgi verirken, doğal olarak "İspanyol hükümeti"yle "darbeciler"i karşı karşıya getiriyordu(3).

Ancak, Avrupa'daki büyükelçiliklerde, yasal bir iktidara tanınabilecek "savaşma" hakkı darbecilere tanınmak istenmezken darbecilerin yabancı ülkelerden silah ve cephane sağlamalarına da olanak verilmemesi gerekirdi. Bu durum İtalya'yı, Almanya'yı ve Portekiz'i büyük ölçüde tedirgin etmekte gecikmeyecekti; bu ülkelerin elçilikleri de müdahalelerini doğrulamak için bir dizi görüş geliştirmek zorunda kalacaklardı: Seçim yasasında hile yaparak ve böylece bir Halk Cephesi hükümeti kurulmasını sağlayarak devrimci durumu yaratan sol olacaktı; 36 ekimindeki seçimlerden bu yana yasal hükümet biçimleri ortadan kalkacak ve komutanlar bu durumu geri getirmek için baş kaldıracaklardı. Seçim yasasının, uzun süre hükümette kalmayı güvence altına aldığını sanan bir sağcı çoğunluk tarafından meclisten çıkarıldığını hatırlatmakla yetinelim biz...

Ayrıca bu hukuki görüşler büyük bir temkinlilikle kullanılmaktaydı: Faşist hükümetlerin oldu bittiyi yeğledikleri unutulmasın. Milliyetçi yetkililerin İspanya hükümeti olarak tanınmasına eli yüzü düzgün bir diplomatik biçim vermek için, İtalya ve Almanya'nın Dışişleri Bakanları, Neurath ve Ciano, Madrid'in düşmesini beklemek isterlerdi. 1936 ekiminin son günlerinde hazırlanan ve İspanya'nın Berlin maslahatgüzarına bildirilen bir Alman ulaştırma tasarısı, şu sözlerle başlıyordu: "General Franco başkent Madrid'i ele geçirdiğine ve hükümeti ülkenin büyük bir bölümüne egemen olduğuna göre..."

Başka bir yasal temelin yokluğunda, başkenti, yönetim binalarını ve denetimi ele geçirmiş olmak, "gerçek ülke"yi "yasal ülke" karşısına çıkarma fırsatı verecekti. Ne olursa olsun," Alman çıkarlarının savunulması"nı sağlama alma gerekliliği yönünden bir bahane bulunacaktı. Cumhuriyet hükümetinin Valencia'ya gidişi bu olayı hazırlar gibiydi, ama başkent direndi ve savaş uzama tehlikesi göstermeye başladı. Bunun üzerine daha keskin bir tutum benimsemek zorunda kalan Almanlar ve İtalyanlar, sonunda 18 kasım günü, Burgos hükümetinin resmen tanınmasına karar verdiler. Portekiz de aynı şekilde davrandı.

Kuşkusuz, bir yandan Franco hükümetinin ülke topraklarının büyük bölümünü denetlediği, öbür yandan "cumhuriyetçi İspanya'da hiç bir hükümet otoritesi bulunmadığı" iddiaları da kasım ortasında yanlıştı. Milliyetçilerin gerçek denetimi ülkenin Akdeniz kıyısındaki ve merkezdeki bölgelerinden hiç birine uzanmıyordu: "cumhuriyetçilerin elindeki bölgede durum hâlâ oldukça "oynaktı", ama Caballero hükümeti kendinden önceki hükümetlerden çok daha büyük bir otoriteye sahipti kuşkusuz. Ağustosta İspanya Cumhuriyeti'yle ilişkileri sürdürüp bu ilişkileri kasımda koparmak çelişkili oluyordu.

Yine de bu tutum değişikliği uluslararası durumun aydınlanmasına

katkıda bulundu: Franco'dan yana olan büyük devletler, böylece yasal İspanya hükümetini gerçek bir düşman saymak istediklerini gösterdiler. Büyük Avrupa devletlerinin birbirlerinden kopmaları korkunç bir askeri blok kurulmasının başlangıcı olan Alman-İtalyan-Japon antlaşmasının imzalanmasıyla aynı zamana rastladığı için daha da açık seçik oluyordu.

MİHVERİN KURULUŞU

18 temmuz darbesinin hemen öncesinde, siyasal görüşlerinin Lenizerliğine ve sosyalizme aynı ölçüde düşman olmalarına rağmen, faşist ve nazi hükümetler pek çok noktada birbirlerine ters düşüyorlardı. İki devlet de sık sık çekişmelerine yol açabilecek genişleme amacı güdüyordu.(4). İtalya, öte yandan Akdeniz'i kendi "etki alanı" sayıyor ve Almanya'nın İspanya'ya müdahalede bulunmasından çekiniyordu.

Ama 36 yılının ağustos-eylül aylarından sonra, İspanya sorununda batılıların kararsızlıklarına karşı mihver devletlerinin kararlı tutumu ve askeri hazırlıklarını hızlandırma konusundaki ortak iradeleri anlaşmazlıklarını gidermelerine katkıda bulunacaktı. Romanya'da, Antonescu başkanlığında bir aşırı sağ hükümetin kurulması, Orta Avrupa dengesinin Almanya ve İtalya'dan yana bozulmasını belirleyecek pazarlıkların ilk habercisiydi. Macaristan kral naibi Horthy'le yaptığı görüşmeler sırasında, Hitler, general Franco'ya desteklemek için Roma ve Berlin'in anlaşmaya vardıklarını ilk kez açıkça söyleyecekti. Macar hükümeti de bu eylem birliğini destekleyebilirdi ancak. Çünkü Budapeşte, o dönemde, bu iki büyük devletin yaklaşmasında Macar azınlıklar üzerindeki - özellikle Romanya'da bulunan - isteklerinin yerine getirilmesini sağlayacak bir güvence arıyordu.

İtalya - Almanya ilişkilerinin düzelmesi, 36 eylülünde, bizzat Mussolini tarafından karşılanan Alman Adalet Bakanı Frank'ın Roma ziyaretiyle kendini gösterdi. Frank, bu fırsattan yararlanarak, Führer'in Akdeniz'i bir "İtalyan Denizi" olarak gördüğünü ve İspanya'ya müdahalesinin her türlü genişleme amacından uzak olduğunu belirtti. Mussolini de, "coğrafi durumlar"ı değiştirmek istemediğini açıklarken, yine de İtalya tarafından kurtarılan Balear adaları konusunda temkinli konuştu... Bu konuşmanın en önemli noktası kont Ciano tarafından belirtildi: "İspanya'da şimdiden iki cephe oluşmuştur: Bir yanda Alman-İtalyan cephesi, öte yanda Fransa-Belçika-Rusya cephesi. İki cephenin bir oldu bitti olduğunun saptanması konusunda, Duce Hitler'le aynı görüştedir." Bir ittifak ve Avrupa'nın etki bölgelerine ayrılması fikri ortaya atılmıştı.

Ancak durumu etkileyecek hareket, ekim sonunda, kont Ciano'nun Berlin gezisi sırasında yapılacaktı. İki Dışişleri Bakanı, Neurath ve Ciano arasındaki 21 ekim tarihli gizli bir protokole ve Ciano'nun Berchtesgaden'de Hitler tarafından kabul edilişine bağlanan görüşme, Mussolini'nin 1 kasım

günü Milano'da yaptığı açıklamaya göre, "bazıları güncel ve çok önemli olan belli birtakım sorunlar üzerinde iki ülkenin anlaşması sonucuna varmıştır. (5)." Güncel ve çok önemli sorun, kuşkusuz İspanya sorunuydu. Ortak eylemin ana hatları, hatta bazı ayrıntıları incelenmişti: Bunlar, diplomatik açıdan Franco hükümetinin kabul edilme koşulları ve askeri açıdan, her iki ülke tarafından, özellikle havacılık konusunda harcanacak askeri çabanın ölçüsüydü. Almanya ve İtalya, çıkarlarının uyuştuğunu görmüşlerdi. Roma-Berlin mihverinin resmen kurulmasına yol açan düşman bolşevizm şimdi İspanya'daydı: İberik yarımadasında "her türlü komünist tehlikeyi", hatta marksist tehlikeyi yok etmek söz konusuydu. Ciano, Hitler'e, mihverin kendini göstermesi için "Madrid hükümetine son darbeyi indirmesi" gerektiğini söylemişti (6).

Aslında, Roma ve Berlin, ayaklanma başlamadan çok önce Movimiento şeflerine yardım edeceklerine söz vermişlerdi. Büyük boyutlara ulaşan bir trafik söz konusu olmadığı sürece, bu destek öteki büyük devletler tarafından da kabul edilebilirdi. Ama 31 Temmuz 1936 günü, Savoia-Marchetti uçaklarının yanlışlıkla Fransız Fas'ına indikleri haberinin duyulması, İtalyan müdahalesinin büyüklüğünü ortaya çıkararak Paris ve Roma arasında büyük bir krize yol açtı.

Bu olaya Franco ordusunun Tanca üzerindeki tehdidi de eklendi. Tanca uluslararası denetim altındaydı, ama ayaklanmaya katılan topraklarla çevriliydi. Fransızlar, İspanyol cumhuriyet hükümetine bağlı donanmanın özgürce limandan yararlanmasına izin verilmesinde diretiyorlardı. İtalyanlar buna karşı çıktılar. İlk ve önemli bir diplomatik sınavdı bu, çünkü Tanca üssünün kullanılması, cumhuriyet hükümetine, Fas'tan gelen birliklerin Cebelütarık boğazını geçmelerini büyük ölçüde engelleme olanağı verecekti. Sonunda, İngiltere'nin hoşgörülü tarafsızlığı İtalyanların isteklerinin yerine gelmesini sağladı. (7).

İngiliz yöneticilerinin bu işte oynadığı ılımlı, hatta Franco'dan yana rol, İngiliz hükümetinin görüşünü ve batılı ülkelerin bölünmesini çok iyi yansıtıyordu. Hiç kuşkusuz, bu iki öge İspanya iç savaşına müdahale etmeme politikasının benimsenmesine yol açacaktı.

FRANSA'NIN TUTUMU

İspanya iç savaşına müdahale etmeme yolundaki Fransız önerisi konusunda, özellikle Leon Blum'un 1947'de parlamento soruşturma Kurulu önündeki açıklamaları sayesinde - bunlar, onu çizgileriyle hiç bir zaman yalanlanmamıştır - çok iyi bilgi sahibi bulunmaktayız. Yine de Leon Blum'un izlediği İspanya politikasının iflasını bildiğinden, 36 yazı sırasında başka hiç bir politika gütme olanağı bulunmadığını kanıtlamaya çalıştığında bu politikayı savunmaktan çok kendini haklı çıkarmaya

çalıştığını unutmamalıyız.

"Ağır bir darbe" olarak nitelediği milliyetçi ayaklanma karşısında, Fransız Halk Cephesi hükümeti, daha baştan İspanyol cumhuriyet hükümetini tutmuştu. Ama bu yakınlık duygusal planda mı kalacaktı?

20 temmuz günü, Blum, Giral hükümetinin savaş araç ve gereçleri isteğinin yol açtığı sorunla karşılaşacaktı: "Bize silah ve uçak sağlamak için hemen anlaşmaya varmanızı istiyoruz." Bu telgrafın hiç de beklenmedik bir yanı yoktu. İki Halk Cephesi hükümetinin çıkar birliği dışında, İspanya'ya silah sağlanmasını Fransa'nın tekeline veren bir antlaşmaya da değinmekteydi. Giral, sadece Paris'e baş vurabilmekle kalmamakta, bu ticaret antlaşması uyarınca Paris'e baş vurmak zorunda da bulunmaktaydı. Blum o sıra en ufak bir kararsızlık geçirmedi. 20 ve 22 temmuz günleri Delbos'la ve özellikle, o sıra Savunma Bakanı olan Daladier ile yaptığı görüşmelerin tek amacı İspanyol hükümetine sağlanacak yardımın önemini ve yollarını saptamaktı. Ama 22 temmuzla Fransızların İspanyol Cumhuriyetini desteklemesine resmen karar verecek olan Bakanlar Kurulunun toplanacağı 25 temmuz tarihleri arasında, birçok yeni olay çıkacaktı ortaya.

Bunların bir tanesi ve Leon Blum'u büyük ölçüde etkilediği için kuşkusuz en önemlisi, bir dış politika olayıydı. Fransa Başbakanı, Londra'ya yaptığı bir gezi sırasında İspanya iç savaşının patlamasından çok önce, Baldwin hükümetinin böyle bir savaşa dışardan karışılmasına karşı olduğunu sezmişti. İngiliz hükümetinin bu tutumu önce gazeteci Pertinax'ın bir uyarısıyla da belirtilmişti: "Böyle bir şeye burada hoş gözle bakılmıyor." Aynı uyarı, Dışişleri Bakanlığı sekreteri Anthony Eden'in temkinli davranma öğütleriyle de doğrulanmıştı. Bu durum Blum'un çok canını sıkmıştı; bütün dış politikası, Almanya'nın yeniden silahlanması karşısında her zamankinden gerekli gördüğü bir Fransız-İngiliz ittifakına dayanıyordu. İspanya olayında, İngiltere'nin onayını almadan, hatta İngiltere'yi hiçe sayarak hareket etmek ona daha başlangıçta güç geldi.

Fransa'ya dönüşünde Blum'u yeni bir aksilik bekliyordu. İspanya'ya yardım etmek için alınan bazı tedbirleri açıklayan Kerillis, L'Echo de Paris gazetesinde bir kampanya başlatmıştı. Saldırı 23 temmuz günü yayınlanan ve "Fransız Halk Cephesi İspanyol Halk Cephesini Silahlandırmaya Cesaret edecek mi?" başlıklı Cartier'nin bir makalesiyle başladı. Yazı şu olağanüstü sarsıcılıktaki cümleyle bitiyordu: "Hükümetin ulusumuza karşı böyle bir cinayeti işleyebileceğine inanmakta henüz kararsızız." L'Echo de Paris'in yazılarında sözü edilen ayrıntılar, İspanya'ya uçak ve bomba, 75'lik toplar ve makineli tüfekler verilmesiyle ilgiliydi. Fransız hükümetinin bir hafta sonra alacağı iç savaşa karışmama ilkesinden de yazılarda söz edildiğini belirtmek ilginçtir.

Kuşkusuz, sağ muhalefetin Fransız hükümetinin işini kolaylaştıracağını beklememek gerekirdi. Ama Blum, hükümetin içinde ve

parlamentonun ılımlı çevrelerinde de muhalefetle karşılaştı. Tutucu muhalefetin geleneksel alanı olan Senato, kuşkusuz herkesten çok duygulanmıştı; bu da, başkanı Jeanneney'in sözlerinin sertliğini açıklıyordu: "İspanya için savaşmak zorunda kalabilmemizi... hiç kimse anlayamaz." Radikallerin tutumu daha kaygı vericiydi: Radikaller, hükümette iki önemli bakanlığı Dışişleri ve Savunma Bakanlıklarını elde tutuyorlardı; onların muhalefete geçmeleri ağır bir hükümet krizine yol açabilirdi. Bu koşullarda, Eden'in ve Jeanneney'in temkinli davranma öğütlerine katılan Edouard Herriot'nun sözlerinin ne büyük bir ağırlık taşıdığı daha iyi anlaşılır: "Bu işe burnunu sokma (8)."

Yasal İspanya hükümetine sadece silah verilmesi olasılığı karşısında Fransız siyasal çevrelerinin allak bullak olmasını nasıl açıklamalı? Önce çağın barışçı eğilimiyle. Fransız solu, aşağı yukarı 1934 yılına kadar, barışa bağlılığını ve ne pahasına olursa olsun barışı korumak istediğini söyleyip durmuştu. Radikaller gibi sosyalistler de bunu söyleyenlerin başındaydılar. Fransa, Almanya'nın yeniden silâhlanması ve daha sonra Renanya'ya yeniden asker gönderilmesi gibi ağır tedbirleri sırf bir anlaşmazlık çıkmasından çekindiği için tepki göstermeden kabul etmişti. Pek çok sosyalistin umudu, Almanya ve faşist İtalya'yla yapacakları yeni bir Locorno antlaşmasına bağlanmıştı. Bu düşler Blum tarafından paylaşılmıyordu kuşkusuz; çatışmayı önceden görüyor ve Almanya'nın askeri alanda sağladığı üstünlüğün bir bölümünü giderecek bir Fransa'nın silahlanması girişimini kabul ediyordu. Ama kendisi de ılımlı bir insandı, tek başına savaşı başlatma tehlikesini göze alabilecek biri değildi. Dış savaş tehlikesinin Fransa'da bir iç savaş tehlikesiyle birleştiği söylenmiş ve Blum bunu kabul etmişti (9): "Biz de, Fransa'da, bir askeri hükümet darbesiyle karşılaşmak üzereydik." 1919 yılından beri aşırı gelenekçi olan sağın hiç değilse bir bölümünün birkaç yıldır Devlete karşı çok daha uzlaşıcı bir bağlılık gösterdiğini kabul etmek gerekirdi. Almanya ve İtalya'daki rejimlere duyduğu yakınlıkla 1936 yılının toplumsal kriziyle ve Halk Cephesi'nin iktidara gelişiyle büyüyen iç kaygılarını dış kaygılarından önce tutup barışçı bir politika öğütlüyordu. Bu sağ muhalefet sadece L'Echo de Paris'in makalelerinde göstermiyordu kendini. 38 olayları konusunda, Blum şu açıklamayı yapıyor: "Fransız parlamentosunda Franco'nun temsilcileri olan çok önemli politikacılar vardı."

Böylesine uygunsuz koşullarda, 25 temmuz günü toplanan Bakanlar Kurulu, İspanyol cumhuriyetçilerine açıkça yardım etme yürekliliğini gösteremedi, sadece silah verdiğini gizlemenin yollarını aradı. Meksika hükümetine yapılan hayali bir silah satışından yararlanılacaktı. Meksika hükümeti, böylece emrine verilen silahları İspanya'ya gönderip göndermemekte özgür kalıyordu... Bu ilk gerilemeydi sadece. Birkaç gün sonra meydana gelen Savoia-Marchetti uçakları olayı bu ödünden geri dönme fırsatını verebilirdi. Ama Blum, hükümetine karşı basında başlatılan

kampanyanın, özellikle İngiliz ve Belçika gazetelerinde çıkan bir sürü yabancı makaleyle beslenme olanağı bulduğunu ve bunun da kamuoyunu etkileyeceğini hatırlatıyor. Daha o çağda nazilere beslediği düşmanlık su götürmeyen Churchill için," sarsılmaz bir tarafsızlık şimdilik tek çözüm yolu"ydu(10).

Daha da kötüsü, Fransız hükümeti görüş birliğine varmaktan uzaktı. Başbakan, İspanya sorunu konusundaki 8 ağustos tarihli üçüncü Bakanlar Kurulu toplantısında kabinenin bölündüğünü belirtmekle yetiniyor. Daha da ileri gidilebilir ve Havacılık Bakanı Pierre Cot çevresinde toplanan silah verilmesi yanlılarının" çoğunlukla radikallerden ve Paul Faure doğrultusundaki sosyalistlerden" (11) oluşan koalisyon karşısında azınlıkta kaldıkları söylenebilir. Bu eğilimi tersine çevirmek ve İspanyol cumhuriyetçilerinden yana bir müdahalenin Fransa'yı içine düşürebileceği yalnızlıktan kurtarmak için, Blum bir tek yol görüyordu: İngiltere'yi ikna etmek.

Bu nedenle, cumhuriyetçi bir komutan sayılan Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanı Amiral Darlan'ın görevle Londra'ya gönderilmesi yolundaki Noel Baker'in önerisini olumlu karşıladı. Darlan'a verilen görev, dostu olan Deniz Kuvvetleri Komutanı Lord Chatfield aracılığıyla, İngiltere hükümetinin devamlı sekreteri Sir Maurice Hankey'le bağlantı kurmaktı. Darlan, Franco'nun iktidara geçisinin engellenmesi gerektiği konusunda Hankey'i ikna ederse, o da bir Bakanlar Kurulu toplantısı düzenleyebilir ve belki İngilizlerin tutumunda gelişme olmasını sağlayabilirdi.

Aslında ağustos başında yapılacak İngiliz kabinesi toplantısının daha önce saptanan tutuma herhangi değişiklik getirebilmesi kuşkuluydu; İngiltere, İspanya iç savaşına karışmakta pek çok sakınca görüyordu. İberik yarımadasındaki madenler üzerinde sahip olduğu çıkarlar karşısındaki devletlerden herhangi biriyle ilişkilerini koparmasına olanak tanımıyordu. Üstelik, İngiltere, önceki yıllarda Etyopa olayının yol açtığı gerginlik döneminin ardından, Akdeniz'de daha ivi ilişkilere dönülmesini istiyordu. Roma'yla bir yakınlaşma başlangıcı olmuştu ve bir İngiliz-İtalyan deniz antlaşması hazırlanıyordu. Bütün bunlar, İtalya'nın görüşüne yüzde yüz ters düşen kesin bir tavır takınılmaması için yeterli nedenlerdi. Bir de, duygusal yönden, İngiliz muhafazakârları, devrimci aşırılıklarına mahafazakâr basında geniş olarak yer verilen "Kızıllar"dan çok general Franco'ya yakınlık duyuyordu. Franco'yu "iyi bir İspanyol yurtseveri" olarak gören Lord Chatfield, kuşkusuz bakanlarından çoğunun görüşünü yansıtmaktaydı. Bu koşullarda, Darlan'ın görevi başarısızlıktan başka şeyle sonuçlanamazdı. İngiliz politikası değişmeyecekti.

Bu boşa giden çaba, Fransız hükümetinin İspanyol cumhuriyetçilerinden yana giriştiği son diplomatik çaba olacaktı. 8 ağustos tarihli Bakanlar Kurulu toplantısı, Avrupa'da Çekoslovakya ve Sovyetler Birliği'nden başkasına dayanamayacak olan Fransa'nın yalnızlığını saptadı.

Üstelik kabul etmek gerekirdi ki, Rus hükümeti İspanyol cumhuriyetçilerine bol öğüt vermekle ve müdahale yönünde ilk adımı Fransa'nın atmasını beklemekle yetiniyordu. Nasılsa ihracata yönelik olan elli uçağın İspanya'ya gönderilebileceği ilkesini kabul eden Fransız bakanlar, ordu yedeklerinden alınacak uçak yedek parçası ya da top gönderme olanağı bulunduğunu sanmıyorlardı. Bu tür müdahalenin uygulanması sürdürülürse, böyle bir politikanın sadece sakıncalarla karşılaşmayacağını, ters sonuçlar da vereceğini düşünmek Leon Blum'un hakkıydı: İspanyol cumhuriyetçileri pek az ve de kuşkusuz birinci sınıf olmayan donanım elde edebileceklerdi. Bunun üzerine Blum istifa etmeyi düşündü, İspanyol dostları de Los Rios'un ve Asua'nın ısrarıyla bu tasarısından vazgeçti.

İÇ SAVAŞA KARIŞMAMA

Bu koşullarda, Fransa Başbakanı, İspanya'nın iç işlerine karışılmaması yolunda bir öneri attı ortaya ilk kez. Bu öneri bütün büyük devletlere ve iç savaşıyla doğrudan ilgili küçük devletlere sunulacaktı.

İç işlere karışmamak ya da daha doğrusu müdahale etmemek, 19. yüzyıl başında İngiltere tarafından Kutsal İttifak'ın ve Metternich sisteminin müdahaleciliğine karşı çıkarılmış cömert bir fikir, bir liberal ilkeydi kuşkusuz. Fransız başbakanın gözünde, bu bir siyasal görüştü de: Almanya ve İtalya'yı yan çizemeyecekleri uluslararası bir antlaşmayla bağlamak ve Franco'ya etkili bir yardım göndermelerine engel olmak amacını güdüyordu. Fransız hükümetinin önerisi ya mihver devletlerinin kötü niyetini gün ışığına çıkaracak ve karşılığında Fransa'ya çok daha geniş bir hareket özgürlüğü sağlayacaktı, ya da İtalya-Almanı müdahalesini durduracaktı.

Üstüne üstlük savaşma kararı verilmemişse ya da savaşacak yetenek yoksa, bunu ne pahasına olursa olsun önlemek gerekmez miydi: "Barış ve savaşın sorumluluğu taşındı mı," diyordu. Delbos 6 aralık günü,"duygusal itilimlere boyun eğmeye hakımız yoktur," Blum, ertesi gün şunları söylüyordu: "Geçtiğimiz ağustos ayında Avrupa'nın savaşın eşiğine geldiğini ve Fransa'nın girişimiyle savaştan kurtulduğunu sanıyorum."

Aslında, İspanya sorunu üzerinde uluslararası bir anlaşmaya varılması konusu 1 ağustos günü ortaya atılmıştı. Kont Welczeck, hükümetine yolladığı 2 ağustos tarihli bir mektupta, "İspanyol savaşçılarını silahları bırakmaya çağırmak için" dört büyük Avrupa ülkesi, Almanya, İtalya, İngiltere ve Fransa'nın ortak bir eyleme girişmelerini öngörüyordu. Bu önerinin ardı gelmeyecekti, ama 1 ağustos günü, Fransız hükümeti, İspanya iç savaşına karışılmaması konusunda bir antlaşma imzalanması için bütün öteki ülkelere çağrıda bulundu. Bu çağrıyı, ilgili başkentlerde başlatılan diplomatik girişimler izledi.

İngiltere'nin bu öneriyi desteklemesi baştan sağlanmıştı: O güne dek

izlediği kesin tarafsız tutumun bu öneriyle onaylandığını görüyordu. Bu konuyla ilgili olarak muhafazakâr hükümetin yolladığı muhtırada şunlar belirtilmekteydi: "İngiltere hükümeti, İspanya'ya silah ve cephane sağlayabilecek hükümetlerin bundan uzak durmaları ve kendi topraklarından silah ve cephane gönderilmesini engellemeleri için hemen antlaşmaya varmalarını memnunlukla karşılaşacaktır. Yine de, İngiltere hükümeti İspanya'da büyük maddi çıkarları bulunan ya da çoğrafi yönden bu ülkeye yakın bulunan Fransa, Almanya, İtalya, Portekiz ve İngiltere'nin bu antlaşmayı başlangıçta birlikte kabul etmeleri gerektiği görüşündedir."

Ama ortak bir açıklama yapabilmek için, Almanya ve İtalya'nın herhangi bir çekimser davranışta bulunmadan antlaşmayı onaylamaları gerekiyordu. Oysa gerçeklere aykırı olarak, Ciano, 3 ağustos günü "faşist hükümetin dolaylı yoldan bile iç savaşa karışmadığı"nı söyledi ve Fransa'nın açıklamasını imzalamamak için Duce'ye baş vurma zorunluğunun ardına çekildi. Duce de o sıra ülkede değil. Alman Dışişleri Bakanı Neurath da aynı yönde bir cevap vererek, İspanya'nın iç işlerine karışmayan Almanya'nın hiç bir açıklama yapmasına gerek olmadığını, üstelik böyle bir antlaşmaya Sovyetler Birliği'nin de imza atmasının zorunlu olduğunu belirtti. Hemen verilen ve belki daha önce üzerinde tartışılan bu cevaplar birtakım karanlık pazarlıkların ve zaman geçirmeye yönelik manevraların başlangıcı oldu. Amaç zaman kazanmak ve o sıra çok kısa sürede ulaşılacağı sanılan zaferin kazanılması için gerekli silahların Almanya ve İtalya tarafından milliyetçilere verilmesini sağlamaktı. 6 ağustosta Cians tarafından Fransız büyükelçisi Chambrun'e verilen cevapta, İtalya üç sorun ortaya atıyordu.

Her şeyden önce, "müdahale"nin anlamı nedir? "Gösteriler, basında başlatılan kampanyalar, yardım toplamalar, gönüllü asker toplama yoluyla belirtilen dayanışma... gürültülü ve tehlikeli bir müdahale biçimi değil midir? " İtalyanlar, bu konuda Fransız ve Rus basınının tutumunu öne sürerek, karşısında alınacak her türlü tedbirin savunmaya yönelik olacağı bir Fransız-Sovyet bloku oluşturulduğunu göstermeye çalışıyorlardı. Aynı biçimde, Fransız büyükelçisi François-Poncet, Alman Dışişleri bakanına darbecilere yapılan yardımla ilgili kınamalar yönelttiğinde, Neuraht ona hep, "İspanya'ya verilen uçak ve silahlar"ı hatırlatıyordu. Mihver devletleri ilk kozu elde etmişlerdi: Yasal İspanyol hükümetini desteklemek darbecilere yardım etmekle eş değerdeydi.

İtalyanların ortaya attığı ikinci sorun, hükümetler tarafından varılan antlaşmanın sadece Devletleri mi bağlayacağıydı. Bu antlaşmayla kişiler de bağlanıyor muydu? Bu sorunun ilginçliği, başlangıçta Alman ve İtalyan müdahalesinin kişiler ya da özel şirketler tarafından yapılan hayali satışlar ardına gizlenmesinden geliyordu.

İtalyan hükümeti bir de, " denetim koşulları" sorununu ortaya atıyordu. Bu öneri çok daha ciddiydi. Fransız hükümetinin açıklama tasarısı

"hükümetler arasında görüşmeler" den başka şey öngörmüyordu, bu da alınan tedbirlerin gerçek bir denetimi sayılamazdı. Böyle bir denetim olanağı var mıydı? Fransız hükümeti bu denetimin etkililiğine kesinlikle inanıyor muydu, yoksa kamuoyunu rahatlatacak ve milliyetçilere açık seçik yardım etmeyi güçleştirecek bir ilkenin belirtilmesiyle yetinecek miydi? Ne olursa olsun, Almanlar ve İtalyanların etkili bir denetimi kabul etmeyecekleri su götürmezdi. İsteklerinin başlıca amacı görüşmeleri uzatabildikleri kadar uzatmaktı.

Berlin de, Fransız hükümetinin cevap veremediği sorular sordu. Fransa büyükelçisi, Belçika, İngiltere, Hollanda, Polonya, Çek ve özellikle Sovyet hükümetlerinden alınan olumlu cevaplardan söz ettiğinde, Neuraht, Amerika Birleşik Devletleri, İsveç ve İsviçre'den de söz alınmasında diretti. İsviçre'nin tarafsızlığının ardına sığınacağını, Birleşik Amerika'nın da yurttaşlarından birçoğuna ters gelebilecek bir açıklama yapmayı reddedeceğini bile bile III. Reich hükümeti, Sovyet Rusya uluslararası taahhütlere girse bile, Komintern'in hareketlerinin nasıl engelleneceğini de sordu. Gerçekten, uluslararası bir kuruluş üzerinde nasıl bir denetim kurulabilirdi? Fransız sınırından İspanya'ya silah ve gönüllü geçirilmeyeceği nasıl güvence altına alınacaktı bir de? "Fransa'nın," diye yazıyordu Kont Welczeck 10 ağustos tarihinde, "İspanya'yayla sınırdaş bir ülke olarak ayrıcalıklı durumu bulunduğunu, Pirenelerden silah gönderilmesinin ve gönüllü geçirilmesinin hükümet tarafından denetlenmesinin çok güç olduğunu belirttim. (12)." Aslında, Portekiz sınırı da aynı ölçüde önemliydi, ama Fransız hükümeti, her halde planının etkizliğini ya da yetersizliğini kanıtlama korkusuyla, bu görüşü ortaya atmayı uygun bulmadı.

Bütün bu karşı çıkmalara rağmen, Almanya ve İtalya'nın biçimsel olarak antlaşmaya engel olmak istemedikleri anlaşılıyordu. Bu devletlerden herhangi birinin o tarihte, Avrupa'da savaş başlatma isteklisi olduğunu gösteren bir belirti yoktu. Almanya, İspanya iç savaşına olanca ağırlığıyla girmemişti daha. Hitler,ilke olarak kabul edilen bir yasağın darbecilere yapılacak yardımı büyük ölçüde engelleyemeyeceği inancındaydı.Bu nedenle Alman hükümeti 17 ağustos günü, öteki devletler ve özel kuruluşlar için de geçerli olacağı koşuluyla önerilen antlaşmayı imzalamaya hazır olduğunu bildirdi.

Devamlı yenilenen karşı çıkmaları engellemek için, Fransa tarafından diplomatik girişimlerde bulunulmuştu. İsviçre ve Birleşik Amerika, herhangi bir belgeye imza atmayı kabul etmedikleri halde, silah ambargosunu uygulamaya hazır olduklarını açıklamışlardı. Kalıyordu geriye, antlaşmanın sonuca varmasını ertelemek isteyen, ama sonunda birçok kayıt koyarak Fransız tasarısını kabul edecek olan İtalya. Onun da böyle bir antlaşmayı ilke olarak kabul ettiği 21 ağustos günü Fransa büyükelçisine bildirildi. Böylece Avrupa ülkelerinin çoğu iç savaşa karışmama ilkesini kabul etmiş,

hatta İspanya'ya silah gönderilmesinin yasaklandığını resmen ilan etmişti. İngiliz muhafazakârları gibi Fransız ılımlıları da hoşnutluk duyabilirlerdi: Bir genel savaş tehlikesi azalmıştı.

Ama denetim koşulları konusunda İtalya'nın itirazına da cevap vermek gerekiyordu. Aslında, İtalya hükümeti ciddi bir denetime pek aldırmıyordu. Bu nedenle, büyük devletlerin temsilcilerinden bir komisyon kurulmasını ve bu komisyonun ambargonun uygulanmasını denetlemekle görevlendirilmesini istemekle yetindi. Kimse, bu komisyonun, Milletler Cemiyeti gibi bir uluslararası kuruluşun hakkı olan otoriteye sahip çıktığını söylemeyi düşünmüyordu. Belki de Milletler Cemiyeti'nin Etyopya olayında uğradığı başarısızlık çok yakındı. Yine de bu, önemini ne denli yitirdiğini gösteren bir belirtiydi.

LONDRA KOMİTESİ

Bütün büyük devletler bir komite kurulması ilkesinde görüş birliğine vardılar. Ama komitenin rolü tanımlanmadı. Fransız hükümetine göre, çeşitli ülkeler arasında devamlı bir bağlantı, dolayısıyla da gerçek bir denetim sağlamaktı bu rol. Dolayısıyla da komiteye siyasal yetkiler vermek zorunlu oluyordu. Ambargo konusundaki açıklamalara uyma niyetlisi olmayan Alman ve İtalyan hükümetlerine göre, Dieckhoff'un deyimiyle, "bu kuruluşun başımıza iş açabilecek devamlı bir siyasal organ olmasını engellemek gerekiyordu. (13)." İki kavram arasında çelişki vardı, ama İngiltere'nin işe karışması bir uzlaşmaya varılmasını sağlayacaktı. Komitenin "diplomatik temsilcilerden oluşan basit bir kurul" olarak tanımlanmasında, bu haliyle de karar yetkisi bulunmayacağında anlaşmaya varıldı. Temsilcilerin "karşılıklı görüş belirtmekle" yetinecekleri ve bazı durumlarda bunun, şikâyetlerin daha ayrıntılı incelenmesine dönüşeceği ilgili devletlerce kabul ediliyordu. Fransa'nın da rızasıyla, sonunda İtalya'ya bir ek ödün daha verildi: Komite'nin merkezi, Paris ya da Cenevre'de değil de Londra'da bulunacaktı. Ağustos'un ilk günlerinde Fransız hükümetinin elindeki önceliğin ay sonunda İngilizlerin eline geçtiğini görmek ilginçti. Fransa'nın Berlin maslahatgüzarına göre, " Komite ve yetkileri daha çok bir İngiliz buluşu"ydu.(14).

Batılı hükümetlerin gösterdikleri yatıştırma niyetlerine rağmen, pazarlıklar bir ay uzamıştı ve Komitenin açılış toplantısı ancak 9 eylül günü, simgesel olarak Locarno adını taşıyan salonda yapıldı. Aralarında Lettonya ve Lüksemburg'un da bulunduğu, ama İspanya'nın iç işlerine müdahele etmeme ilkesini kabul ettiği halde Portekiz'in bulunmadığı yirmi beş devlet Komite'de temsil ediliyordu.

Bu ilk toplantının tek pratik sonucu, Komiteye "İspanya'ya müdahale etmeme kararını uygulayacak uluslararası Komite" adının verilmesi oldu. Londra'daki Alman maslahatgüzarı, Prens Bismarck'ın bu toplantıdan

edindiği izlenim, Fransa ve İngiltere'nin" pratik bir sonuç almak değil de ülkelerindeki sol partileri yatıştırmak(15) için çalıştıklarıydı. Üstelik, daha 10 eylül günü işçi sendikaları Konfederasyonu'nun genel sekreterleri bir Walter Citrine'in ve ulaştırma federasyonu sekreteri Bevin'in önerisiyle İspanya iç işlerine karışılmasına karşı olduğunu bildirdiği İngiltere'de bu iş oldukça kolaydı. Ekim ayı başında, Edimburg'da toplanan İşçi Partisi kongresi bu tutumu onaylayacak, postayla oy verilmesi, iç savaşa müdahale edilmemesi yolunda ezici bir çoğunluğun ortaya çıkmasını sağlayacaktı.

Yine de, 1936 yılının aynı ekim ayının ilk günlerinde, tartışmaları yumuşatmak ve çok büyük kavgalar çıkmasına engel olmak yolunda Komite'nin aldığı tedbirlere rağmen, uluslararası durum yeniden gerginleşecekti. Attıkları imzaya rağmen, İtalya ve Portekiz'in devamlı savaşa karıştıklarını kanıtlamaya yönelik raporlar yığıldıkça yığılmıştı. En önemlisi, cumhuriyetçi İspanyol hükümeti tarafından hazırlanan ve Milletler Cemiyeti'ne yollanan rapordu. Üç İngiliz milletvekilinin yönettiği bir komisyon tarafından 4 ekim günü açıklanan raporda, Komite'nin kurulmasından sonra İtalya'yla Portekiz'in darbecilere yardım ettiği sonucuna varılıyordu. Bir de, Sovyet hükümetinin, müdahele etmeme kararını çiğnemekle suçlanan Almanya, İtalya ve Portekiz'e yönelttiği şiddetli saldırıyı kamuoyuna duyurmak yolunda aldığı karar ve Komite'den çekilme tehdidi söz konusuydu: "Sovyet hükümeti, bazı ilgili devletlerce müdahale etmeme kararının darbecilere yapılan askeri yardımı gizlemeye yönelik bir paravanaya dönüştürmesine hiç bir şekilde göz yumamaz... Bunun sonucunda, Sovyet hükümeti, antlaşmanın çiğnenmesine hemen son verilmezse müdahale etmeme kararıyla bağlı olmadığını açıklamak zorunluluğunu duyacaktır(16)."

Rusların bu açıklaması, Londra Komitesi için resmen düzenlenen bir dizi notanın ilkiydi; büyük bir heyecan uyandıracaktı. Oysa doğrulanmayan hiç bir yanı yoktu. İçindeki suçlamalar yadsınamazdı, sonucu da çok mantıklıydı. Ama açık olarak yapılacak tartışmaların yaratacağı heyecan ve tehlikeleri önlemek için, Londra Komitesinin, çalışmalarını kapalı olarak sürdürmek zorunda olduğu kabul edilmişti; bildirisini açıklarken, Moskova, bu susma talimatını bile bile çiğniyordu.

Öte yanda, faşist devletlerin müdahale etmeme kararını çiğnedikleri İspanyol belgelerinden bilinmekteydi. Rusların getirdiği yeni bir şey yoktu. Uzun süredir durumu bildikleri halde, neden bu çıkışı yapmak için beklemişlerdi? Bu durum, ancak ekimin ilk on beş günü içinde Rusya'nın İspanya politikasında kökten bir değişiklik olduğunun kabul edilmesiyle açıklanabilir.

Her şeye rağmen 10 ekim günü yapılan "havası ağır ve fırtınalı"(17) oturumda kopma olmayacaktı. Komite başkanı Lord Plymouth, kendi adına ve İngiltere hükümeti adına, kendisine sunulan belgeleri açıkladı. Delegeleri

aracılığıyla İspanyol ve Sovyet açıklamalarının hayal ürünü olduğunu belirtmekle yetinen suçlu devletlerin red cevabıyla karşılandı. Komite oturumlarına katılmaya başlayan Portekiz delegesi daha da sert bir tutum takındı: Komite'den ayrılmadığını bildirerek toplantı salonundan çıktı... Rusların amacı Komite'nin hiç bir gücü bulunmadığını kanıtlamaksa bunda başarılı olmuşlardı.

Bir kere daha, Londra büyükelçisi olan Fransız delegesi Corbin, ılımlılığıyla Komiteyi dağılmaktan kurtardı: Rus hükümetinden "denetimi gerçekten sağlamak için ön gördüğü işlemleri" önermesini istedi. "Antlaşmanın ayakta kalması için Fransa Başbakanının harcadığı ateşli çabalar hiç bir kuşkuya yer bırakmamaktadır ve temsilcisi Komite'nin son oturumlarında özellikle kurtarıcı bir rol oynamıştır" diye yazıyordu 13 ekim tarihli Times gazetesi. Daha önce suçlanan üç hükümetin cevaplarını almak söz konusu olduğundan, sonraki görüşmenin ne zaman yapılacağı belirtilmeden oturum ertelendi.

Oysa bu cevapların gelmesi gecikiyordu. Franco'nun en büyük askeri zaferleri kazandığı günlerdi o günler, özellikle Portekiz sınırında yapılacak herhangi bir denetim, takviyelerin ve silahların gelişini güçleştireceği gibi milliyetçilerin kısa sürede kazanmayı umdukları zaferi de tehlikeye sokacaktı. Daha 6 ekim günü, Sovyet hükümeti, bir soruşturma kurulunun İspanyol - Portekiz sınırına gönderilmesini istemişti; ama Portekiz kabul etmediği sürece, böyle bir tedbir, Londra Komitesi tarafından benimsense bile uygulanamayacaktı. Bunun üzerine, Rus delegesi Portekiz kıyılarının denetlenmesini istedi. Bu yeni istek Lord Plymouth'un olumsuz cevabıyla karşılaştı. Bu koşullarda, diplomatik bir çözüm yolu bulunacağını beklemek güçtü.

Sovyet hükümetinin ekim ayında İspanyol cumhuriyetçilerine başlattığı yardım, tartışmaların yeniden sürdürülmesi için Mihver devletlerine bahane olacaktı. O andan sonra, Komite'nin oturumları, özellikle bir yanda Alman ve İtalyan delegeleriyle öbür yanda Rus delegesinin birbirlerine yönelttikleri suçlamalarla geçecekti. Bu tartışmalar beklenmedik bir sonuç verdi, 10 ekim günü, Londra Komitesi bu suçlamaların kanıtlanamadığı kararına vardı. Böyle bir tutumu kim ciddiye alabilirdi? İtalyan birliklerinin İspanyol topraklarına ayak basışı, uluslararası gönüllülerin gelişi, her iki yana silah ve cephane gönderilişi konusunda bir sürü bilgi edinmek için gazeteleri okumak yeterliydi. İspanya iç savaşına karışmama kararı acıklı bir güldürü olmuştu.

DENETİM PLANI

Sorunu yeniden ele almaya çalışmak için, İngiliz hükümeti, kara ve deniz yüklemesinin denetimini öngören iki tarafa gönderilmiş savaş araç ve

gereçlerinin denetimi yolunda bir tasarı sundu Komite'ye. 12 ekim günü incelenen bu tasarı, Portekiz'in çekimser kalmasına rağmen 2 aralıkta kabul edildi. Pazarlıkların uzaması Almanya ve İtalya'nın yeni bir manevrasıyla açıklanıyordu; bu iki ülke, daha önce de başarıyla uygulanan bir taktikten yararlanarak, İngiliz önerilerinin yetersiz olduğunu ileri sürdüler ve ayrıca bir hava denetimi istediler. Denetleme kurulu temsilcilerinin havaalanlarında bulunamayacakları düşünülürse böyle bir isteğin boşluğu daha iyi anlaşılırdı. Üstelik denetim ilkesinin büyük devletlerce benimsenmesinden sonra denetleme İspanyol sınırlarında ve limanlarında yapılacağından, iki İspanyol hükümetinin onayını almak da gerekiyordu. Oysa bu onayın alınabileceğini ummak safdillik olurdu.

Öte yandan, 2 aralık tarihli oturum sırasında, bundan böyle pazarlıkların, ön planına geçecek olan yeni bir sorun ortaya atıldı: Gönüllüler sorunu. "Savaşçıların ve savaş araçlarının İspanya'ya akmasını bir an önce önlemek gerek (18)," dedi Blum Welczeck'e. Bu öncelik büyük devletlere pek o kadar önemli gelmemiş olmalı ki, pazarlıklar bütün aralık ayı boyunca sürecekti. Bunun suçu Fransız hükümetinde değildi kuşkusuz; tersine, Fransız hükümeti "sadece Pirene sınırının değil, birliklerinin ve havaalanlarının, silah fabrikalarıyla öteki askeri tesislerinin denetlenmesine" (19) razı olmaya hazırdı. Gereksiz bir öneriydi bu, çünkü Fransa böyle bir özveride bulunmaya hazırlanan tek ülkeydi.

İşi sonuçlandırmak için, İngiliz hükümeti, geçici olarak denetim fikrini bir yana bıraktı ve her hükümetin, 4 Ocak 1937 gününden başlayarak, kendi uyruklarının İspanya'da savaşa katılmalarını yasaklamasını istemekle yetindi. Uygulanması çok sınırlı olan bu tasarı bile, onaylanmadı. Rusya denetimden yoksun bir kararı kabul etmeyeceğini bildirdi. Almanya, İtalya ve Portekiz, İspanya iç savaşına karışmama sorununu kısmen çözmemek gerektiğini açıkladılar. 36 yılının sonunda, görüşmelerin uğradığı başarısızlık öyle bir noktaya varmıştı ki, İngilizler bile Londra Komitesi içinde bu görüşmeleri sürdürmekten vazgeçtiler. Alman Dışişleri Bakanına gelince "komite sistemini sürdürmekten genel olarak vazgeçmeyi" düşünüyordu.

Bu genel bezginlik birlikte hareket eden Almanya ve İtalya'nın, "gönüllüler sorununun, istendiği gibi toplanmalarını ve yakın tarihte gönderilmelerini yasaklayan özel bir anlaşmaya konu olmasını kabul etmeye hazır bulunduklarını" belirttikleri bir cevap göndermeleriyle 8 ocak günü, pazarlıkların yeniden başlamasına engel olmayacaktı. Aslında, bir tek İtalyan hükümeti, erteleme taktiğine yeniden baş vurmak isteyebilirdi, ama Alman müttefikini de hesaba katmak zorundaydı bunun için. Almanya işi çok ileri götürme niyetlisi görünmüyordu. Komite'nin, yıkılmasına engel olmak gereken eşsiz bir paravana olduğu görüşündeydi. İngilizlerin tutumunu beğenen ve Londra hükümetiyle bir kavga çıkarmak istemeyen yöneticilerin sayısı çoktu henüz Berlin'de. Bu yüzden, 25 ocak günü verilen

bir notayla, iki hükümet, "gönüllülerin iç savaşa katılmasını yasaklamalarını sağlayan" bir yasayı yürürlüğe soktuklarını açıkladılar. Bunu uygulamak için öteki devletlerin onayını bekliyorlardı bir tek. Bu iyi niyet, yine de Berlin'in denetim kurulu üyelerinin Alman limanlarında çalışmalarına izin vermeyişiyle sınırlıydı. İspanya içindeki denetim de, milliyetçilerle cumhuriyetçilerin olumsuz cevapları sonucu söz konusu değildi.

Hiç değilse, Komite'nin kuruluşundan beri sürüp giden sonu gelmez tartışmalara bir çıkış yolu bulunabilecekti. Hava denetiminden gerçekleştirilemeyeceği gerekçesiyle oy birliğiyle vazgeçildi. Karadan ve denizden yapılacak denetimin etkili olması gerekiyordu ve Alman hükümeti, İspanya'da kurulan Alman-İtalyan ortak denetiminin yeterli olduğunu öne sürerek şimdi görevlilerin ve karakolların sayısının çoğaltılmasını istiyordu. Kuşkusuz, Fransa sınırına yerleştirilecek yüz elli müfettiş hiç bir zaman kaçakçılığı tam olarak önleyemeyecekti. Geçilmesi kolay ve Fransız sınırından daha uzun olan, aynı sayıda müfettişin denetlediği Portekiz sınırı için bu daha da doğruydu...

Denizden denetim uluslararası bir deniz devriyesine bırakılmıştı (20). Ama, ortak bir denetim kurulacak yerde, tasarı İspanya kıyılarını beşe bölmüş, her kesim büyük devletlerden birinin korunmasına verilmişti. 26 şubat günü, Biskay körfezinin gözetimiyle görevli olan Sovyetler Birliği, gereksizliği açıkça belli olan bir işle zaten yetersiz kalan gemilerini uğraştırmamak için, denetime katılmaktan vazgeçti. Özellikle İtalya Franco İspanya'sına savaş gemisi sağlanmasına geniş ölçüde katkıda bulunduğundan, Almanya ve İtalya'yı denizin denetimiyle görevlendirmek gülünç gelebilirdi nasılsa...

Ama bir denetimin kurulması çok açık müdahaleleri de engelleyebilirdi; ilk kez Londra Komitesi ciddiye alınabiliyordu. Portekiz bile bir denetimin gerekliliğini benimsedi sonunda; 21 şubat günü varılan İngiltere-Portekiz antlaşması, görüldüğü gibi, limanlarda ve transit noktalarında yüz elli gözlemcinin kullanılmasını öngörüyordu. Denetim tedbirlerinin uygulanma başlangıcı olarak 8 mart tarihi de saptanmıştı bile: İlk kademede, denetimi yönetmekle görevli subaylar iş görecekleri yerlere geleceklerdi; ama gerektiği kadar görevli sağlandıktan sonra tam anlamıyla işe başlayabileceklerdi.

İngiliz hükümetinin gözünde, bir ilk adım söz konusuydu. İspanya'da savaşmaya gelen yabancıların büyük bir bölümü sınırı geçtiğinden, savaş başlayalı da neredeyse dokuz ay olduğundan, 1937 yılının mart ya da nisan ayında gönüllü akınını durdurmak daha kolaydı. İç savaşa karışmama ilkesine gerçekten uyulması için, İngiltere, gönüllülerin ülkelerine geri çağrılmalarını önerdi. Bu noktada, her türlü anlaşma olasılığı çabucak ortadan kalktı Konışmalarındaki aşırılıkla tartışmaların sık sık çıkmaza girmesine katkıda bulunan İtalyan temsilcisi Grandi, Komite oturumunun

orta yerinde, İtalyan gönüllülerinin "Franco kesin ve mutlak bir zafer kazanmadıkça İspanya topraklarından ayrılmayacaklarını" açıkladı. İtalyanların Guadalajara'da yenilgiye uğramaları bu tutumu daha da sertleştirdi, çünkü Mussolini böylesine küçültücü bir yenilgi üzerine İspanya'dan ayrılmayı düşünemezdi.

Bu nedenle, bir tek deniz ve kara denetimi büyük devletlerin İspanya iç savaşına karışmalarını sınırlayabilirdi. Ama denetimin 19 Nisan 1937 gününü 20 nisana bağlayan gece yürürlüğe girmesi kısa sürede bu politikanın gereksizliğini ortaya koydu. İspanya iç savaşı başlayalı dokuz ay oluyordu. Sınırları kimsenin gözünden kaçmayan ve mayıs ayında yeniden söz konusu edilecek olan bir sonuca varmak için sekiz buçuk ay süren pazarlıklar gerekmişti. Bir buçuk ay bile sürmeyecek bir antlaşmaya varmak için sekiz buçuk aylık etkisiz tartışma.

Bu boş lafların ardında, çok daha kaygı verici bir diplomatik gerçek vardı. Bunun iki yönünü görmüştük: Roma-Berlin mihverinin kuruluşu, hemen ardından Almanya, İtalya ve Japonya'nın katıldıkları ve Komitern'e karşı olan antlaşmanın imzalanışı; Ruslarla ittifakı sürdürmekte kararsız olan ve çoğunluk çekimser bir İngiliz desteği arayan Fransa'dan yalnızlığı. 7 aralık günü, Blum, şu sözlerle durumu kabul ediyordu: "Umutlarımızın ve tahminlerimizin bir bölümü bizi yanıltı." Aralık ayından sonra, İtalyan-Alman müdahalesi daha da artacağından, Fransız politikasının yanlışı daha açık ve seçik ortaya çıkacaktı.

BİRİNCİ BÖLÜMÜN DİP NOTLARI

(1) Gijon'un düşmesinden sonra Lloyd George'un Avam Kamarasında verdiği söylev. Bowers'den alınmıştır.

(2) Geçici siyasal sistem ve 1938 şubatında kurulan hükümet için, daha sonraki Beşinci ve Altıncı Bölümlere bkz.

(3) Wilhelmstrasse Gizli Arşivleri.

(4) Almanlar ve İtalyanlar arasında, Balkanlarda eski bir etki savaşı vardır. Almanların Avusturya'yı tehdidi, İtalyan hükümetinin zorlu bir tepkisine yol açmıştı. İtalya, nazi kuvvetlerinin bu ülkeye yerleşmesinden yana değildi pek: Tiroller bölgesiyle ilgili tartışmaların yeniden başlamasından çekiniyordu.

(5) Duomo söylevinden.

(6) Kont Ciano'nun arşivlerinden.

(7) Birinci Kitapta, Yedinci Bölüme bkz.

(8) Blum'un Soruşturma Komisyonunda yaptığı açıklamalardan.

(9) Aynı açıklamadan.

(10) Churchill, Journal politique.

(11) Colette Audry, Léon Blum ou la Politique du Juste.

(12) Wilhelmstrasse Arşivleri.

(13) Wilhelmstrasse Arşivleri.

(14) Wilhelmstrasse Arşivleri.

(15) Wilhelmstrasse Arşivleri.

(16) 7 Ekim 1936 tarihli nota: Bu arada, cumhuriyet hükümetinin protestoları Londra Komitesi'ne ulaştırılmıştı.

(17) Le Temps gazetesiyle karşılaştırınız.

(18) Wilhelmstrasse Arşivleri.

(19) Wilhelmstrasse Arşivleri.

(20) Denetim, ilke olarak, karasularının sınırıyla (yani kıyıdan 3 mil açıkta) açık deniz sınırı (kıyıdan 10 mil açıkta) arasında yapılacaktı.

İKİNCİ BÖLÜM

İTALYAN-ALMAN MÜDAHALESİ

İspanya'da, cumhuriyetçi rejimi devirmek için tertip kurulur kurulmaz, kralcılar ve askerler doğal olarak faşist İtalya'nın kendilerine sağlayabileceği yardımı düşünmüşlerdi. Hem de, güç kullanarak krallığa kendini kabul ettiren ve kiliseye bağları hâlâ gevşek olan bir rejime karşı İspanyol kralcılarıyla Katoliklerinin duyabilecekleri nefrete rağmen. Ama burada ilke olarak bir yakınlık değil, bir çıkar birliği söz konusuydu, yani çok daha güçlü bir şey.

İlk görüşmeler yıllar öncesine gidiyordu(1). 20 Temmuz 1936 günü yaptığı gibi, ilk darbe girişimi sırasında da Sanjurjo'nun uçağını kullanan havacı Ansaldo, 1932 yılında Balbo'yla bir görüşme yapmış ve Balbo İtalya'nın desteğine söz vermişti. Darbenin başarısızlığa uğramasından sonra Ansaldo, Calvo Sotelo'yla birlikte 1933 yılında bir kere daha Roma'ya gitti.

Aynı yıl, naziler Almanya'da iktidarı ele geçirdiler. Movimiento'nun hemen öncesinde, Hitler'in de desteğini sağlamak için Sanjurjo bir Berlin yolculuğu yaptı. Kuşkusuz Berlin'den de yüreklendirici sözler gelmişti; ama Almanların silahlanması daha başlangıcındaydı. Temkinli davranan Reich hükümetinin ayaklanma başladıktan birkaç gün sonra destek sağlayabileceğine söz verdiği düşünülebilirdi. Madrid'de kendilerine yakın bir rejimin iş başına gelmesini istemelerine rağmen, Roma ve Madrid'in başarısızlık olasılığını da düşündükleri açıktı. Komşuluğu yüzünden sol propagandanın tehlikeli bir biçimde Başkanlık rejimine yöneltilmesini sağlayan cumhuriyetçi İspanya'nın yok olmasında çıkarı bulunan Salazar'ın Portekiz'i bile, bazı biçimlere uymaya dikkat ediyordu; ayaklanma başlangıcında Sanjurjo'nun uçağının kalkacağı havaalanı tarla gibi bir yerdi, bu da Movimiento'nun başının kurban gideceği kazayı kısmen açıklıyordu.

İTALYA'NIN İÇ SAVAŞA KARIŞMASI

Yine de, İtalya, 1934 yılında daha sağlam güvenceler vermişti. 31 mart günü, kralcı İspanyol yöneticileriyle faşist hükümet temsilcileri arasında

bir anlaşma yapıldı, silah ve araç sağlanacağı konusunda sözler verildi. Tam olmasa bile, darbeci askerler bir başarı kazanınca yapılacağına söz verilen yardım geciktirilmedi.

İtalya'nın iç savaşa katkısı, daha başlangıçta çabuk ve yoğundu dolayısıyla. Sonraları, savaş boyunca, Franco'ya yardım etmek ve zafere ulaşmasını sağlamak için elden gelen her şey yapılacaktı. Gerçekten de, faşist yöneticiler milliyetçilerin girişimini kişisel sorunları saymışlardı. Mussolini, İspanya'da girişilen bir harekâtta kendi askeri yeteneklerini uygulama fırsatı görüyordu. Askeri konferansların sayısını arttırıyor, "denizaltıların, gemilerin kızıl limanlara ulaşmalarını engellemeleri" için emirler yağdırıyordu. Öz oğlu Bruno, havacı yeteneklerini uygulamak için Balear adalarına gidecekti.

Duce'nin hükümeti İspanya'da zafer kazanılmasını bir prestij sorunu yapmıştı. Bu savaş, hem İtalyan ordularını Etyopya kabilelerinden çok daha başka bir düşman önünde zafere ulaştırma, hem de Akdeniz'de önemli stratejik üsler kurma fırsatıydı. Böylece, bir yandan Balkanlarda ve İspanya'da, öbür yandan da doğu ve batı Akdeniz'de kendini kabul ettirmeye çalışan İtalya'nın çifte politikası ortaya çıkıyordu. İtalyanların büyük çapta iç savaşa katılmaları ideolojik görüşlerle açıklanamazdı. Kuşkusuz, İspanya'da "Bolşeviklere" karşı savaş sürüyordu ve İtalyan askerlerinin mücadelesi "ülkücü haçlıların" mücadelesi olarak gösterilmekteydi. Ama bu bir dış görünüştü sadece. Mussolini için, Akdeniz'de üstünlük kurmak hayati bir sorundu. Roma-Berlin mihveri de, ancak Almanların bu bölgede hiç bir istekleri olmadığı güvencesini vermelerinden sonra kurulabilirdi.

Hedef çok önemliydi. İtalyan halkını buna inandırmak için büyük çaba harcanmıştı; ama İtalyanlar açıkça isteksiz davranıyorlardı. Donanma Bakanı Cavagnari gibi yüksek görevliler bile, Duce'nin kendilerine aktarmak istediği çoşkuyu göstermiyorlardı. Faşizm İspanya serüvenine kayıtsız şartsız atılmış, ama İtalyan halkı onu izlememişti.

İspanya'ya gönderilen birliklerin bir bölümü, özellikle muvazzaf subaylar arasından seçilen gönüllülerce oluşturulmuştu. Ciano'nun anıları buna tanıklık etmektedir: "Cupini benden İspanya'da bir komutanlık istedi, hemen bu isteğini yerine getirdim."İtalyan kuvvetlerine verilen Corpo truppe volontarie (C.T.V.) adı bile kimseyi yanıltmamalı. Etyopya'ya ya da "bilinmeyen bir yöne" hareket söz konusu edilerek, askerlik şubelerinde ya da faşist parti merkezlerinde gönüllü toplanması resmen sağlanmıştı. İspanya'ya gönderilecek askerlerin çoğu da, anlaşıldığı kadarıyla eğitilmiş olanlar arasından seçilmişti; başlangıçta, büyük çoğunluğuyla, Etyopya savaşına katılanlar söz konusuydu.

Küçük birlikler değildi bunlar, bayrakları ve komutanlarıyla gerçek bir sefer ordusuydu: Başkomutanlığını önce General Roatta yapıyordu;

Biskay harekâtı sırasında bu görevi Bastico'ya bırakacak, onun yerini Berti, daha sonra da Gambara alacaktı. Savaştaki rolü Salamanca'da bulunan genel karargâhça saptandığı halde, C.T.V. kendi kişiliğine sahipti.

İtalyan askerleri, varlıkları milliyetçilerin çabuk bir zafer kazanması için gerekli görüldüğünde, 36 kasımından başlayarak epey kalabalık gelmişlerdi İspanya'ya. O andan sonra harcanan çaba daha da büyük olacaktı. 29 aralık günü, Hassel, 3000 "kara gömlekli"nin İspanya'ya hareket ettiğini,bunlardan önce ve sonra 1500 uzmanın gönderildiğini belirtiyor. 14 Ocak 1937 günü, 4000 kişilik yeni bir takviyeden söz ediyor. Aynı zamanda, 22 ve 26 ocak günleri arasında yola çıkması gereken bir tümenin hazırlıkları yapılıyor.

Bütün bunlar, 1937 şubatından önce İspanya'ya 50.000'den fazla asker gönderilmesini sağlayacak ve dört tümen kurulmasına olanak tanıyacaktı. Daha sonra, İspanya'da savaşan İtalyanların sayısı biraz azalacaktı: 1938 ocağının sonunda, Mussolini, Göring'e 44.000 kişiden söz etmekteydi; 1 Temmuz 1938 günü, Alman büyükelçiliğine göre sayıları 40.075'di ve bunlara birkaç gün sonra takviye olarak gönderilen 8000 kişiyi eklemek gerekecekti: Toplam olarak, 50.000'e yakın bir rakam buluyoruz. Bunlara sayıları belirsiz uzmanlar eklenir ve Guadalajara'da bulunan dört tümenin daha sonra ikiye indirildiği düşünülürse, en kalabalık oldukları mart 1937 döneminde İtalyanların sayısının 70.000'den aşağı düşmemesi gerektiğini kabul edebiliriz. Eden 60.000 kişiden söz etmişti ve her halde gerçeğin gerisinde kalmaktaydı. O dönemde Franco ve Mola'nın cepheye sürebildikleri asker sayısının 250.000'i geçmediği düşünülürse bu yardımın ne denli büyük olduğu anlaşılır.

Franco birliklerinin Cebelütarık boğazını geçmelerini sağlayacak uçakların kullanılması için, savaşın başlangıcında teknisyenler gerekli olmuştu. Eli çabuk tutmak zorunluydu ve İspanyol havacılarını eğitecek zaman yoktu. Önce Fas'a, sonra Sevilla'ya akın akın gelen nakliye ve bombardıman uçaklarının mürettebatı da vardı. Sayıca nispeten yüksek olan bu uçakların -Sevilla havaalanında aynı anda altı Caproni birden görülebiliyordu(2)- ve İtalyan denizaltıların varlığı Fas birlikleriyle Lejyon askerlerinin yarımadaya taşınmasında çok etkili oldu kuşkusuz.

Balear adalarında İtalyan uçaklarının bulunması da, milliyetçilere,çok iyi donatılmış, ama hava savunmasından yoksun hükümet birliklerinin Majorca'yı geri alma çabasını püskürtme fırsatı verdi. O andan sonra, Majorca adası İtalyan "lejyonu"na bağlı askerlerin başlıca hava üssüydü ve bu uçakları doğrudan Franco yanlılarına verilen uçaklardan ayrı tutmak gerekiyordu. Mussolini'nin Ribbentrop'a söylediğine göre, İtalyanların Majorca'da üç havaalanları ve devamlı savaş gemileri vardı. 1938 yılından başlayarak aşağı yukarı her gün Valencia ve Barcelona'yı bombalayacak uçaklar bu adadan kalkacaktı. Mussolini ve Ciano, Majorca'yı işgal ederken,

yeri dolayısıyla İtalya'nın Akdeniz'deki gücünü büyük ölçüde takviye edecek stratejik bir üs kurmayı düşünmüşlerdi. Yine de, hiç bir zaman, İspanyolların bu toprakları İtalyanlara bırakmaları söz konusu olmadı. Tersine, Franco, bütün açıklamalarında İspanyol topraklarının yabancılar tarafından çiğnenmesini kabul etmeyeceğini belirtmeye dikkat etti. İtalyanların, milliyetçiler için yaptıkları ve hiç bir zaman ödenmeyen masraflar konusundaki sayısız yakınmalarının anlaşılmasına katkıda bulunan ilk anlaşmazlık kuşkusuz burada yatıyordu.

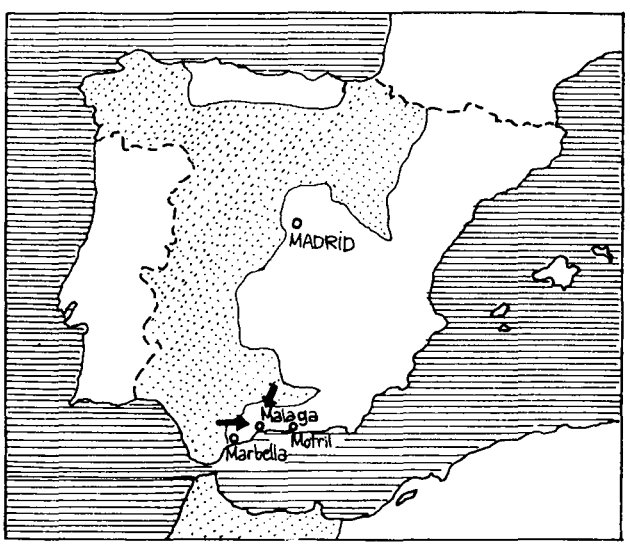
İtalyaniar, ayrıca, İspanya'ya Caproni ya da Savoia-Marchetti bombardıman uçakları, Fiat ya da Arado avcı uçakları -toplam olarak 700'den fazla uçak- vermekle kalmamışlardı. Bu uçakların varlığı çok değerliydi kuşkusuz, ama Franco'nun birliklerine zafer kazandırmakta yeterli değildi. Roma, ilk başarısızlıklardan sonra çabalarını denize kaydıracaktı. Bu noktada, İtalyan yardımı büyük ölçüde artacaktı: Ciano'nun, Anılar'ına bakılırsa,37 ağustosunun sonunda iki denizaltı ve iki torpidobot, eylülde dört yeni denizaltı... Çoğunluk çelişki gösteren kaynaklara dayanarak milliyetçilere yapılan yardımın gerçeğe yakın bir bilançosunu çıkarma olanağı yoksa da, albay Vivaldi tarafından verilen birtakım rakamlar temel olarak alınabilir: 1930 top, 10.000'den fazla otomatik silah, 950 zırhlı araç. 1937 şubatından başlayarak savaşa katılabilecek olan birlikler tankların ve topların desteğini görebilecekti.

İTALYANLARIN ASKERİ HAREKATA KATILMALARI

İtalyan tümenleri, birbirinden ayrı olan güney ve Madrid cephelerine gönderilmeden önce, Sevilla çevresinde toplandı 1937 yılının ilk aylarında. Salamanca'daki Alman Elçisi Faupel, 7 ocak günü Sevilla'da 4000 "kara gömlekli" bulunduğunu yazıyor; 2000 kişi daha bu toplanma yerine gönderilmiş durumda. Bu birliklerin on beş gün içinde savaşa katılabileceği görüşünü taşıyor elçi. Aslında hafif bir gecikme söz konusu. C.T.V.'lerin katılacağı ilk harekâtta, Roatta, güneydeki genelkurmayın emrine ancak 5000 kişi verebilecekti. 15 ocak günü Malaga kesiminde Estepona'nın, 17 ocak günü de Marbella'nın ele geçmesini sağlayacak küçük bir manevraydı bu aslında Malaga'ya karşı girişilecek büyük hareket ertelenmişti, ama birkaç günlük bir ertelemeydi bu, çünkü 18 ocak gününden başlayarak Sevilla çevresinde 20.000 kişinin iki topçu grubunun ve 1800 kamyonun bulunduğunu belirtmekte Feupel

Yarımadanın güneyinde silahlanıp donanımları tamamlanan İtalyanların, savaş boyu bu kesimde girişilen tek büyük harekâta katılmak üzere general Queipo de Llano'nun komutasına verilmeleri doğaldı. Öte yandan, aralıktan beri düşünülen harekât, yörenin dağlık olmasına rağmen büyük güçlükler çıkaracağa benzemiyordu; Roatta'nın birlikleri için çok iyi bir

sınav olacaktı bu. Malaga savunucusu albay Villalba'mn elinde düzenli birlikler bulunmamasına, silahtan ve özellikle toptan yoksun olmasına rağmen, güney ordusu saldırısını özenle hazırlamıştı. Motril'i hedef alarak Malaga savunucularını kuşatmaya yönelik fazlaca gözüpek plan bir yana bırakılmış, tek hedefe yönelik plan benimsenmişti: İspanyol birlikleri kıyı boyunca ilerlerken, İtalyanlar, Roatta'nın genel karargâhını kurduğu Antequerra, Loja ve Alhama'dan yola çıkıyorlar ve içten kente doğru yürüyorlardı. Kıyı boyunca, Canarias kruvazörüyle (Queipo bu kruvazörden harekâtı izliyordu) Baleares kruvazörü saldırıyı destekliyordu. Roatta'nın savaşa soktuğu kuvvetler sınırlıydı henüz: Üç İtalyan alayı, iki karma alay,

MALAGA SALDIRISI
(şubat 37)

iki tank bölüğü ve Sevilla'da üslenmiş uçakların desteği.

Malaga savaşı, saldırganların elindeki mekanize olanaklar sayesinde gerçekleştirilen ilk yıldırım harekâtı sayılabilir. Saldırı 3 şubat günü başladı, ama 5 şubattan önce çarpışma olmadı. Bu da cumhuriyetçilerin zayıflığını gösteren bir kanıttı. 5 şubat günü, öğleden sonra, tanklar, Antequerra-Malaga yolu boyunca iyice içerilere daldı. Harekâtı ve uçakların ilk saatlerde savaşa katılmasını geciktiren kötü havaya rağmen, zafer çok çabuk kazanıldı. 8

şubat sabahı, ilk milliyetçi birlikler Malaga'ya girdiler; 10 şubatta Motril düştü. Yolları dolduran ve İtalyanların ilerlemesini kolaylaştıran binlerce tutsak, on binlerce göçmen, cumhuriyetçi ordunun bozguna uğraması, C.T.V. için yüreklendirici bir sonuçtu. Malaga'nın ele geçirilmesi çok büyük önem taşıyordu siyasal yönden, çünkü burası bir "kızıl" kentti, ama aynı zamanda da belli başlı iaşe merkezlerindendi. İtalyanlar, şimdi tümü Madrid'e yöneltilmiş olan tümenlerini çok daha kolay donatabileceklerdi.

İtalyan kuvvetlerinin büyüklüğü, o sıra Franco'ya asker ve silah yönünden yapılan yardımı gizlemeyi aşağı yukarı olanaksız bırakıyordu. Bu nedenle, Roma Malaga'nın alınmasından sonra iç savaşa katıldığını gizlemeye bile çalışmaz oldu. Tersine, harekâtın "gönüllüler"ce gerçekleştirildiği, tankların ve İtalyan piyadelerinin kente ulaşıp ileri geçtiği üzerinde duruldu. Ölçülü İngiltere'de bile, Manchester Guardian gazetesi Malaga savaşım bir İtalyan zaferi olarak nitelemekten çekinmedi.

9 mart günü, saldırı Guadalajara kesiminde başladı. Tümüyle İtalyanlardan oluşan general Rossi, Coppi, Nuvolari ve Bergonzoli komutasındaki dört tümene, subayları İtalyanlarca sağlanan Mavi Ok ve Kara Ok karma tugayları katılmıştı. İtalyan subaylarının komutasındaki bu İspanyol birliklerinin varlığı savaş sonuna dek sürecek, C.T.V. ile ilişkileri hiç kesilmeyecek, öyle ki, son aylarda Ok'lar C.T.V.'ye katılacaktı.

Guadalajara savaşının başında, özellikle hafif tankları da içeren önemli bir donanıma sahip Coppi ve Nuvolari komutasındaki tümenler, İspanyol Moscardo tümeninin desteğiyle harekete geçtiler. Öbür iki İtalyan tümeni yedekte bekliyordu. Ama manevra iyice büyüdü ve kısa süre sonra, iki yüz zırhlı araçla birlikte C.T.V.'lerin tümü savaşa girdi. Sonucu biliyoruz. Askeri yönden sonuçlarının çok büyütülmemesi gereken, ama İtalyanların moraline ağır darbe indiren yenilgi, bozgun. Mussolini C.T.V.'den çok şey bekliyordu. "Uluslararası kuvvetlerin bozgunu," diye yazıyordu Mancini'ye "askeri olduğa kadar siyasal yönden de uzantıları büyük başarı olacaktır." 2 mart günü, Büyük Faşist Konsey, "Batı üzerindeki Bolşevik amaçlarının sonunu" belirleyecek yakın zaferi selâmlıyordu. Daha 9 mart günü, İtalyanlar, İspanyol müttefikleriyle alay etmekteydiler: "Savunmasız bir kenti almak için bunca ay savaşmak niçin? "

Ama karşı tarafın inatçı direnmesi, bildiri ve oparlör aracılığıyla giriştiği propaganda, bir zafer yürüyüşüne çıktıklarını sanan İtalyan lejyonerleri çabucak sarstı. 16 mart günü, subaylar, sorumluluklarının kendilerine hatırlatıldığını gördüler: "Birlikler canlılıktan yoksun", "düşmanı gözlerinde büyütme eğilimindeler". Düşmanlarının, "faşist müfrezelerin İtalya yollarında patakladıklarının kardeşleri" olduğunu göstererek "çoşturucu bir hava" yaratmak uygun düşecekti.

Birkaç gün sonra durum daha da kötüleşti. Bazı "kara gömlekliler" kendi kendilerini yaralıyorlar, birçoğu da kaçıyordu. "En iyi ve en yiğit

birliklerin saflarında bile ödlekler var." Kaçışı önlemekte çok geç kalınmıştı. Bizzat İtalyan komutanlığı C.T.V.'lerin geriye alınmasını Franco'dan istedi.

İtalyan yöneticilerinin böbürlenmelerinin ardından gelen bu yenilgi, müttefiklerinin alaylarına yol açtı; Salamanca'da bulunan Almanlar, Yahudi ve komünist olsalar bile 11. tugay gönüllülerinin Almanlar gibi savaştıklarını ve İtalyanları pataklamayı bildiklerini söylüyorlardı. Moscardo'nun askerleri şu şarkıyı söylemekteydiler:

Guadalajara Etyopya değildir.
Kızıl da olsalar İspanyollar yüreklidir.
Azaltın kamyonları, çoğaltın taşaklı adamları.

Ama şarkılardan ve de İspanyollarla İtalyanlar arasında çıkabilecek olaylardan -26 mart günü Guadalajara'daki gibi- daha da önemlisi vardı. Guadalajara faşizm için ağır bir yenilgi olmuştu. İtalyanlar, Mussolinici ülkü uğruna ölmeye hazır olmadıklarını göstermişlerdi.

Düş kırıklığına uğrayan İtalyan yüksek komuta kurulu, birliklerinin saldırı gücünü sınırlamayı kabul etti. Dört İtalyan tümeni ikiye indirildi: Littorio ve 23 Mart. Bir tek Ok tugayları oldukları gibi kaldılar. Böylece oluşturulan kuvvetler daha büyük bir direnme gücü göstereceklerdi. Gereksiz ve yeteneksiz olanlar cepheye sürülmeyecekti. Bu tarihten sonra, İtalya, uğranılan kayıpların yerine gönderdikleri dışında önemli sayıda asker yollamayacaktı artık. Kayıpları da çok ağırdı: Guadalajara'da 1500 kişi ölmüş ya da yaralanmıştı. Savaşın ilk yirmi ayı süresince, İspanya'da 11.552 İtalyan ölecek, yaralanacak ya da kaybolacaktı(3). Toplam ölü sayısı da 6000 kişiyi bulacaktı.

Bu kayıplar, doğal olarak yenilgilerden doğan üzüntüye ekleniyordu. Büyük askerî başarılar ve çabuk bir zafer kazanma umuduyla çok sayıda askerin İspanya'ya gönderilmesini öneren İtalyan yöneticileri ve generalleri, askerlerini İspanya'da bırakıp bırakmamayı düşünmekteydiler. Onlar da yapılan hataların sorumluluğunu İspanyol komutanlığının üzerine attılar. "Generallerimiz kaygılı, hakları da var,"(4) diyordu Ciano. Mussolini bile sabırsızlık göstermekteydi. 1937 aralığından başlayarak, birkaç kere gönüllülerin geri çekilmesi söz konusu edilmişti. Ama bunlar daha çok sinirlilik belirtileriydi. Bu işteki İtalyan çıkarları öylesine büyüktü ki, söz konusu çıkarlardan vazgeçilmesi ciddi olarak düşünülemezdi. Sonunda, "İtalyan dayanışmasının kanıtını göstermek için"(5) C.T.V.'ler savaş bitene dek İspanya'da kalacaklardı.

İTALYAN BORÇLARI

Dolayısıyla İtalyanlar Franco'nun zaferine katılacaklardı. Ama zaferin

bedelini sadece verdikleri ölülerle değil, bu işe harcadıkları büyük paralarla da çok ağır biçimde ödeyeceklerdi. 18 Ocak 1937 günü, Faupel: "Mancini'nin bana söylediğine göre,İtalya şimdiye dek İspanya iç savaşında 800 milyon liret harcamış,"(6) diyordu. Mussolini, Göring'le yaptığı bir görüşme sırasında, 1937 yılı sonunda masrafların dört buçuk milyar lirete ulaştığını açıklamaktaydı(7). Savaşın sonunda İtalyanların harcadığı para on dört milyar lireti bulacaktı. Harcanan paranın bir bölümü milliyetçi hükümet tarafından ödenecekti, ama sadece bir bölümü. Bunun üzerine İtalyanlar birtakım ekonomik yararlar arayarak bu farkı kapatmayı düşündüler. Ama o konuda da sonuç düş kırıklığı oldu. 1937 yılı başında, Mancini, İtalya'nın "İspanya'dan aşağı yukarı hiç çıkar sağlamadığı"ndan(8) yakınıyordu.

Ticari ilişkiler daha sonra düzelecekti. Ciano, İtalyan savaş sanayiinin özellikle gerek duyduğu 100.000 ton demirin 1937 kasımında geldiğini hoşnutlukla belirtiyordu. Başka ödünler de düşünülebilirdi. Mussolini'ye göre "bir de siyasal sorun vardı(9)." İtalyanlar, Almanlar ve kendileri tarafından sağlanan her türlü yardım sayesinde kurtulan milliyetçi İspanya'nın kendi sistemlerine yakından bağlı kalmasını" istiyorlardı. Öte yandan, sorunun parasal yönü siyasal yönüyle ilişkiliydi. "Ancak İspanya bizim sistemimizin içinde kalırsa yaptıklarımızın karşılığını tümüyle alabiliriz." Bu sistem, Alman-İtalyan mihveriydi. Mussolini, daha o sıra, Franco İspanya'sının Komintern'e karşı olan antlaşmaya girmesini öngörüyordu.

Ama, pratik açıdan, Roma ve Burgos arasındaki siyasal pazarlıkların sonuçları pek önemsizdi. İspanya'da stratejik üsler kurulması umudu düş kırıklığına uğramıştı. İtalya'nın sağladığı tek önemli yarar, resmi amacı iki ülke arasındaki ilişkileri "geliştirmek ve güçlendirmek" olan, 28 Kasım 1936 tarihli antlaşmaydı. Bu antlaşma öncelikle Akdeniz'i ilgilendiren bir koşulu içermekteydi: İki devlet ortak bir politika izleyecekler ve Batı Akdeniz'de birbirlerine karşılıklı yardım edeceklerdi; buna bir saldırmazlık anlaşması, savaş durumunda hoşgörülü bir tarafsızlık sözü, taraflara tercihli bir tarife uygulanmasını öngören bir de ekonomik anlaşma sözü ekleniyordu. Yine de, İtalya'nın antlaşmayı imzalarken altına girdiği ilk yükümlülüğün "yarımadada olduğu gibi sömürgelerde de ülke bütünlüğünün ve bağımsızlığının korunması için İspanya'ya yardım ve destek" sağlamak oluşu ilginçtir. Bu, İtalya yönünden, ödenmeyen masraflarına karşılık bir toprak ödünü sağlama yolundaki her türlü umuttan vazgeçme demekti. "İspanya için kanımızı döküyoruz, bu yetmiyor mu? " diye soruyordu Ciano 1938 martında. Doğrusu, İtalya, çok da para dökmüştü boşuboşuna.

ALMAN MÜDAHALESİ

Hiç değilse bu yönde, Almanların ölçülülüğü faşist hükümetin tedbirsizliğiyle bir çelişki oluşturuyordu. Kuşkusuz, Almanya'nın, İtalya

gibi Akdeniz'de ivedi çıkarları yoktu. Alman hükümeti için, Franco'nun kesin zafer kazanması da çok gerekli değildi. Berlin'in, İspanya'da hiç bir siyasal yarar aramadığını söylemek kuşkusuz doğru olur; çünkü Almanlar bu konuda hayale kapılmamaktaydılar; nasyonal sosyalizmin bir gün İspanya'ya girebileceğini akıllarından bile geçirmiyorlardı ve Alman yöneticilerinin Franco'ya yakınlığı hep soğuk olacaktı. Bu nedenle, aşırı solu tasfiye eden ve İspanya'yı batıyla ittifak yapmaktan uzaklaştıran bir çözüm Berlin tarafından yeterli sayılabilecekti. Ayrıca savaşın sağladığı yararlardan biri de İtalya ve Fransa arasında var olan doğal çekişmeyi ortaya çıkarmaktı.

Üstelik, askeri çevreler, Franco'nun ve İspanyol generallerinin yeteneklerine sınırsız bir güven beslemiyorlardı. Bu noktada da, İtalyan ve Alman kurmayları görüş birliğine varmışlardı ve Burgos'a birtakım öğütler vermekten geri durmuyorlardı, ama bu öğütlerin pek azına kulak asılıyordu. Ne olursa olsun, Alman ordusu, çıkmaza girdiğine inandığı bir serüvene önemli kuvvetler katmak istemiyordu.

Kuşkusuz, nazi hükümeti Franco'nun zaferi kazanmasıyla ilgiliydi. Ama insan yönünden yaptığı yardım epey önemsiz olacaktı. General Sperrle'ye göre, 1936 kasımında Cadix'e 6500 Alman gelmişti. İç savaşa katılan Almanların sayısı hiç bir zaman 10.000'in pek üzerine çıkmayacaktı. Bunlar da genellikle uzmanlar ve subaylardı. Bazı subaylar ve assubaylar İspanyol subaylarını yetiştirmekle özellikle de falanjcıların eğitimini sağlamakla görevliydiler.10 Aralık 1936 günü elçi Faupel'in Salamanca'dan yazdığı mektup bunun kanıtıdır. "İvedi olarak, toplayabildiğiniz kadar çok sayıda, İspanyolca bilen yedeksubay ve assubay göndermenizi istiyorum. Binbaşı Von İssendorf'un süvari birlikleri müfettişliğinden alınıp Falanj'ın eğitimiyle de görevlendirilmesini istiyorum. İspanya-Amerika Enstitüsünden emekli binbaşı Von Frantzius, bir piyade okulunun başına getirilmek(10), emekli binbaşı Siber de haber alma birliklerinin eğitimini sağlamak üzere gönderilsin." Bu subayların ve kuşkusuz birtakım takviyelerin 1937 yılı ocak ayı içinde gelişi, Franco'nun Roma ve Berlin'e yazdığı teşekkür mektuplarını açıklamaktaydı.

Burada söz konusu edilen subaylar İspanyol birliklerinde görevlendirileceklerdi. Ama Alman teknisyenlerin çoğu özel bir birlikte, "Kondor Lejyonu"nda toplanacaklardı. Cumhuriyetçilerin direnmesinin daha da yoğunlaştığı 36 kasımından başlayarak kurulacak olan birlik, bu tarihten önce İspanya'da bulunan ve özellikle uçaksavar uzmanlarıyla havacılardan oluşan bir teknisyen grubundan doğmuştu. Berlin insan göndermeyi kabul etmiş, ama kesin koşullar öne sürmüştü: Alman birlikleri bir Alman komutanın yönetiminde olacak, Almanlarla ilgili konularda Franco'nun danışmanlığını bir tek bu komutan yapacaktı. Gerçekten de, Sevilla'daki Maria-Christina otelinde, albay Warlimont başkanlığında bir Alman komutanlığı kuruldu. Böylece başlıca gücünü hava kuvvetlerinin oluş-

turduğu etkili birlik ortaya çıktı: Bir bombardıman uçakları grubu, bir avcı uçakları grubu, bir de takviyeli keşif filosu. Bunlara, üç uçaksavar alayı, birkaç ulaştırma birliği, deniz ve kara kuvvetlerinden birkaç müfreze, her biri on iki tanktan oluşan dört tank bölüğü ve bir istihkâm bölüğü eklendi. Lejyon komutanlığını havacılar yapıyordu: Sperrle, sonra da Von Richthofen.

Kondor Lejyonu'nun kuruluşu büyük bir özenle gerçekleştirilmişti. Berlin'de, başkanlığını hava generali Wilberg'in yaptığı bir W.... genelkurmayı vardı. Kondor Lejyonu'nda görevlendirilecekler önceden seçilmişti kuşkusuz ama kendilerine sağlanan ayrıcalıklar -dolgun bir maaş ve serüven yaşama fırsatı- lejyona katılmayı kabul etmelerinde çok etkili olmuştu. Havacı Galland, altı aylığına kayboluveren birçok arkadaşı gibi İspanya'ya gitmek üzere nasıl seçildiğini anlatıyor: "Gönüllülerin" hareketini düzenleyen ve sivil giysileri, gerekli belgeleri, parayı sağlayan W... bürosuna çağrılmıştı. Havacılar, "Neşe içinde Çalışma" örgütü tarafından ücretli izne gönderilen sakin turistler görünümü altında yola çıkıyorlardı. Adresleri yine Berlin'di. Gönüllü olmadığı halde, Galland, durumundan hoşnuttu yine de ve İspanyol iç savaşına katılmayı çok ilginç buluyor gibiydi. İspanya'ya vardığında, koyu zeytuni bir askeri üniforma giyerek Kondar Lejyonu'na katıldı. Emrine verildiği avcı uçakları grubuyla bir cepheden ötekine, hep tehlikenin en büyük olduğu yerlere gidecekti: Alman havacıları kendilerine "Franco'nun itfaiyecileri" adını takmışlardı. Franco'nun kendisi de yaptıkları yardımın değerini kabul etmişti; veda töreni sırasında, Kondor Lejyonu'nun son komutanı Von Richtofen onuruna verdiği söylevde bunu özellikle belirtecekti. İtalyanlarınki kadar önemli olmasa bile, bu desteğin etkililiği, özellikle çok iyi örgütlenmiş olmasıyla ve milliyetçi ordunun emrine verilen Alman savaş araçlarının değeriyle açıklanabilir.

Gerçekten de, İspanya iç savaşı bu araçların etkililiğini sınama fırsatını vermişti. Almanya'nın sağladığı silah yardımı, kuşkusuz, Kondor Lejyonu'nun donanımını çok aşıyordu. Aslında, milliyetçilerin elindeki silahların büyük bölümü Alman kökenliydi. Franco'nun Berlin'de, milliyetçi hükümetin tanınmasından önce ordusunun silah ve cephane yönünden gereksinimleri konusunda gereken bütün ayrıntıları vermekle görevli güvenilir bir adamı vardı. Silahlar, milliyetçilerin denetimindeki Galicia ya da güney limanlarından, bir de 22 Ağustos 1936 ünü Kamerun ve Wigbert gemilerinin görüldüğü Portekiz üzerinden geliyordu. İspanya'ya silah ambargosu konmasından sonra, bunları Hollanda üzerinden getirmek söz konusu oldu. Ama bu yollar çok dolambaçlıydı, oysa Alman hükümeti milliyetçilerin ivedi gereksinimleri konusunda uyarılmıştı: "Silah üstünlüğü sonucu etkileyecektir," diyordu Voelckers daha 1936 eylülünde. Bu nedenle cephanenin taşınması daha doğrudan bir yol izleyecekti. General Sperrle'ye göre, 1936 kasımında henüz bir Junker 52 bombardıman filosu, bir Heinkel 51 avcı

filosu, bir Heinkel deniz uçağı filosu, bir de 88'lik uçaksavar bataryası vardı İspanya'da. Ama sonradan bunlara yeni filolar -on ikişer uçaklık dört bombardıman filosu, aynı sayıda dört avcı uçağı filosu, on iki keşif uçağı-, istihkâm bölükleri, ağır uçaksavar topları, bir sürü ışıldak eklenecekti.

Savaşın ilk aylarında kuşkusuz çok yararlı olan bu güç, Rus silahları da cumhuriyetçi saflara gelmeye başlayınca yetersiz kaldı. İlk Alman uçakları ağırdı ve İspanya iç savaşı sırasındaki çarpışmalar, Rus uçaklarıyla hatta Savoia-Marchettilerle karşılaştırıldıklarında eksikliklerini ortaya koyuyordu. Ancak, Galland'ın İspanya'ya varışından kısa süre sonra, 37 mayısının başında, Almanya'dan yeni uçaklar geldi. Bombardıman uçakları Heinkel 111 ve Dornier 17'lerdi. Franco'nun hava kuvvetlerine mutlak bir hava üstünlüğü sağlayacak olan avcı uçaklarıysa, iç savaş sırasında kullanılan uçakların en hızlı ve kullanılışı en kolay olanlarıydı: Polonya ve Fransa saldırıları sırasında da görülecek olan Messerschmidt 109'lardı bunlar.

HİSMA

1938 yılının eylül ve ekimindeki kısa süren Çekoslovakya krizi dışında Alman araç, gereç ve cephanesi savaş boyu İspanya'ya yağdırılacaktı. İspanyol iç savaşına belirli bir verimlilik sağlamayı da unutmayan Almanlar, gerçek bir ticaret şirketi kurmuşlardı. İtalya'da Mussolini gibi, Almanya'da da Hitler harekâtı bizzat yönetiyor ve önemli kararları alıyordu.Ama emirler verildikten sonra, bunların uygulanması dış ülkeler örgütü Auslandsorganisation'un elindeydi. Alman gizli servislerinin (Abwehr) başındaki Amiral Canaris bunun yönetimini üzerine almıştı: Ama İspanya'da baş rolü, Fas'ta oturan iş adamı ve örgüt üyesi Johannes Bernhardt oynuyordu. Almanya'nın Franco'ya yardımını kolaylaştırmak için, 2 ağustos günü yaptığı ilk iş Fas birliklerinin İspanya'ya geçirilmesi olan Hispano-Marroqui de Transportes (kısacası Hisma Limited) adlı bir ulaştırma şirketi kurmuştu Bernhardt.

İspanya'da iş gören Hisma'nın Almanya'daki karşılığı, General Göring'in de katkısıyla kurulan ihracat şirketi(11) Rowak'dı. Hisma-Rowak ikilisinin yerleşmesi işlemlerin çokluğunu Franco'yla Mola'nın göze batan temsilcilerinin sık sık Berlin'e gidip gelmelerini önlüyordu. Bundan böyle İspanya'ya gönderilecek her şey bu iki şirketten geçecekti. Özellikle Hisma, Lizbon'a, ya da milliyetçilerin elindeki limanlara indirilen savaş araç ve gereçlerinin taşınmasını sağlıyordu. Ama iş kısa sürede basit bir araç ve gereç gönderme çerçevesini aşacak, firma durmadan gelişecekti. 1936 ekiminde Auslandsorganisation adına Rowak'ı yöneten Göring'in güvenilir adamı Von Jagwitz iş yerini Berlin'deki Columbus Haus'un on iki odalık bir bölümüne taşıdı. Artık bir donanma bu örgütün emrindeydi.

Bu şirketin gücü ve Bernhardt'ın Berlin'de olduğu kadar milliyetçi çevrelerde de gördüğü saygı, Hisma temsilcisine, İspanya'da Alman çıkarlarına en uygun biçimde davranma olanağı sağladı. Berlin hükümetinin

devamlı kaygılarından biri de, Burgos hükümetinin ödemek zorunda olduğu borçları Franco'ya kabul ettirmekti. Daha 1937 ekiminde, Stöhler, faturayı milliyetçi hükümete sunmak için Almanya'nın o güne dek harcadığı paraları ya da uğradığı kayıpları hesaplıyordu: "Almanların uğradığı kayıplar 90 milyon markı bulmakta, İspanya'ya verilen araç, gereç ve cephane karşılığı olan 70 milyon mark da buna eklenmektedir." Savaşın sonuna doğru, Weizsacker, harcamaların bir değerlendirilmesini daha yapıyor: Burada kişilerin uğradığı zararlar değil, 1938 kasımına kadar Kondor Lejyonu'nun bakım masrafları söz konusu: Bir yanda 75 milyon markı bulan personel masrafı yapılmıştı, öbür yanda da çok daha önemli olan ve 1.0 milyon markı geçen, araç, gereç ve donanım masrafları vardı. Sabath'ın bir notu toplam masrafların 500 milyon marka ulaştığını belirttiğine göre (12), bu değerlendirmenin gerçeğin çok gerisinde kaldığına inanmak zorunlu.

Şimdilik Berlin'in istediği borcun kabulüydü. Almanlar alacaklarını ödetmeyi düşünüyorlardı, ama ille de para olarak değil. Üstelik milliyetçi İspanya, 1939 yılında, İtalya'ya ve Almanya'ya borçlandığı paraları ödeyebilecek durumda değildi. Bütün yapabileceği -ve Berlin için yapacaktı bunu- borcunu yıllık taksitlerle ödeme ilkesini kabul etmekti. Bu noktada Almanya'nın İtalya'dan çok daha olumlu sonuç alması da ilginç sayılmalıdır.

Gerçekte, Berlin'in iddiaları çok daha belirsiz ve çok daha büyüktü. Söz konusu olan "Almanlığın İspanya'ya yerleşmesi"ydi. Stöhrer'in 14 Nisan 1939 tarihli bir notu İspanya'daki Alman nüfuzunun bilançosunu çıkarıyordu: Polis anlaşması, iki tarafa büyük yararlar sağlayan ocak 1939 tarihli bir kültür anlaşması. Bu anlaşmayla, vergi indiriminden yararlanan kültür enstitüleri ve İspanya'da Almanya'daki yüksek okullarla eş değerde diploma verebilen Alman okullarının kurulması, öğrenci, profesör ve asistan değiş tokuşuyla kültürel işbirliği, radyo programları, filmler gönderilmesi, aynı zamanda siyasal nedenlerle iki ülkeden herhangi birinde yasaklanan edebiyat eserlerinin ötekinde de yasaklanması getiriliyordu.

Bu olumlu bilançoya, yeniden işlerine başlamak üzere İspanya'ya dönen Almanlara tercihli davranılacağı sözünü, daha sonra üzerinde durma fırsatı bulacağımız Alman-İspanyol dostluk anlaşmasını ve İtalya'yla Almanya'nın ortak zaferi sayılabilecek Komintern'e karşı olan antlaşmaya İspanya'nın katılmasını da eklemek gerekir.

Ekonomik açıdan, savaş boyunca, İspanya ve Almanya arasındaki alışverişi düzenleyen hiç bir anlaşma yoktu. Var olan tek anlaşma 1936 sonunda bitmş ve bir yıl için uzatılmıştı.

Bu koşullarda, yapılan bütün pazarlıklar, uzantısı ve yorumu pek genel olan bir tek metne, 15 Temmuz 1937 tarihli protokola dayanacaktı. Elçi Faupel ve bakan Jordana tarafından imzalanan protokolda şöyle deniliyordu: "Her iki hükümet, ham madde, besin maddeleri ithal eden ülke

için özel bir önem taşıyan işlenmiş ve yarı işlenmiş ürünler sağlanması konusunda birbirlerine yardım etmek üzere gerçek bir istek duymaktadırlar. Aynı zamanda, her iki hükümet de ihracat konusunda elinden geldiğince ötekinin çıkarlarını hesaba katacaktır." Bütün bunlar çok belirsizdi. İspanya Almanya'ya tarım ürünlerini göndererek ödemelerini dengelemeyi düşünüyordu.

ALMANYA VE FRANCO İSPANYASI ARASINDAKİ MADEN ANLAŞMALARI

Ama Berlin'in en önem verdiği sorun,savaş sanayii için büyük önemi bulunan ham maddelerin Almanya'ya gönderilmesini sağlayacak İspanya'daki Alman sermayeli madencilik şirketleri sorunuydu. Daha iç savaşın başında, Almanlar, İspanya'daki ve İspanyol Fas'ındaki bakır, wolfram, bronz madenleriyle ilgilenmişlerdi. 1937 ocağında, Melilla yakınındaki Zeghenghen demir madenlerinin Almanlar tarafında işletildiği bildiriliyordu. Rio-Tinto bakır madenlerinin işgal edilmesi, sonra Asturia bölgesinin ele geçirilmesi, İspanyol demir cevherini İspanya'daki Alman yetkililerinin başlıca kaygısı haline getirmişti.

20 ocak günü, Faupel, Rio-Tinto bakır madenlerinin üretiminin yüzde altmışa kadar olan bölümünün Hisma şirketine bırakılacağına söz verildiğini yazıyordu. 1938 yılının başında, Bernhardt, önceki yıl boyunca Almanya'ya yapılan maden ihracatının bilançosunu çıkarırken, 1.600.000 tonu kısmen Bilbao'dan gelmeye başlayan demir olmak üzere(13) iki buçuk milyon ton maden gönderildiğini belirtmekteydi. Bunlar çok büyük rakamlardı; ama aynı oranda maden sağlayabileceğine güven getirmek için, Berlin, İspanyolların sözüyle yetinmemekteydi ve üretimin Almanlar tarafından denetimini istiyordu. Bu amaçla, Bernhardt, Hisma adına, madencilik şirketleri kurulması ve bunların parasal denetiminin sağlanması için pazarlıklar yapmakla görevlendirildi.

Ancak, bu kez, Alman ekonomik nüfuzu ciddi bir direnmeyle karşılaşmaktaydı. Engel, bir grup İspanyol teknisyeninin ve iş adamının etkisiyle çıkarılan 9 Ekim 1937 tarihli kararnameydi(14). Bu kararname, iç savaşın başından beri verilen maden imtiyazlarını yok sayıyordu. Kararnamenin resmi amacı, Valencia'daki cumhuriyetçi yetkililer tarafından verilmiş olabilecek imtiyazların yok sayılmasıydı. Gerçekte, doğrudan Almanya hedef alınmıştı; yasalar yabancıların madencilik şirketlerinde yüzde otuzdan fazla pay sahibi olmalarına olanak tanımıyordu. Bu karar belki de, aynı dönemde milliyetçi İspanya'ya yaklaşmak için Anglo-Sakson ülkelerinin harcadıkları çabalara yaklaştırmak gerekmekteydi (iç savaştan önce, İngiltere, İspanya'da çıkarılan madenlerin büyük bölümünü satın almaktaydı).

Bunun üzerine, Almanya, milliyetçilerin dostluk duygularına çağrıda bulundu. "Bir ekonomik savaşın içine girmiş bulunuyoruz," diyordu Bernhardt raporunda. "İspanya'dan hemen yükümlülüklerini yerine getirmesini istemek hakkımızdır(15)." Güdülen amaç, Almanya'nın üretimini denetleyeceği madencilik şirketlerinin hisselerinin tümünü ya da bir bölümünü ele geçirmekle görevli, özel bir Hisma-Montana şirketi kurmaktı. "Diplomatik, askeri ve kültürel etkimizi ulaşılması gereken tek hedefin, ekonomik egemenliğimizin hizmetine vermeliyiz."

12 Ekim 1937 günü, Hisma görevlileri madencilik şirketleriyle ilgili karanameyi protesto ettiler. Şirketlerde en az yüzde elli katılma payı koparmaya yönelik bir dizi diplamatik girişimin başlangıcıydı bu. İlk görüşme, 20 ekim günü, Jordana'yla Hisma iki temsilcisi Pasch ve Klingenberg arasında yapıldı; İspanyollar, Almanların öne sürdüğü "karşılıklı eşit davranma" isteğini geri çevirdiler. 3 Kasım 1937 günü, Bernhardt'la genel sekreter Nicolas Franco arasında bir görüşme yapıldı: İki yatıştırıcı güvence verildi. Önce Burgos hükümeti, gerçek bir hükümet kurulur kurulmaz Hisma'nın isteklerini inceleyeceğine söz veriyordu(16). Sürdürülmekte olan madencilik çalışmalarının devamı için hemen Burgos Cunta'sına baş vurarak istekte bulunmak da öğütleniyordu; nasılsa bu istek olumlu karşılanacaktı.

Ama Alman-İspanyol ilişkileri o sıra güç bir döneme girmişti. Büyükelçi Stöhrer için bile, General Franco'dan kesin söz alma olanağı yoktu. Öte yandan, Alman mallarının İspanya'ya girmesine güçlük çıkarılıyor(17), ithalât istekleri geri çevriliyordu. Sertlik yanlısı olan Göring, bunun üzerine, "tabancayı Franco'nun göğsüne dayamak" üzere Jagwitz'i Salamanca'ya göndermekten söz etti. Aslında savaşın uzaması ve Franco'nun araç-gereç sıkıntısı çekmesi, Berlin'in hemen sağlayamadıklarını uzun vadede sağlamasına olanak tanıyacaktı.

Bundan böyle pazarlıklar, hem Hisma-Rowak adına Bernhardt tarafından, hem de, entrikacı diplamatlar geleneğine bağlı parlak bir kişi olan Büyükelçi Von Stöhrer tarafından sürdürülecekti(18). 20 aralık günü General Franco karşısında yaptıkları ortak girişim "Hisma ve Reich Büyükelçiliğinin bir bütün" olduğunu kanıtladı(19). Bu görüşme sırasındaki Franco'nun tutumu pek yüreklendirici değildi: "Ticareti ve ödemeleri düzene sokmakla görevlendirdiğim Hisma'nın, aynı zamanda maden hakları elde etmeye çalışması ve el altından bunları elde etmesi beni şaşırttı," dedi. Yine de özel durumları inceleyecek bir karma komisyon kurulmasını kabul etti. Sonunda, madenlerle ilgili yeni bir yasa 1938 haziranında Almanların isteklerini yerine getirdi. İspanyol madencilik şirketlerindeki yabancı sermaye payı yüzde kırk olarak saptanmıştı ve bu yüzdenin yükseltilme olasılığı da vardı. "Yasa," diyordu Bernhardt, "İspanya'nın yeraltı zenginliklerinin işletilmesine dilediğimiz gibi katılma olanağı veriyor bize."

Ancak kararname öyle bir biçimde kaleme alınmıştı ki, Almanların,

madencilik şirketlerinde istedikleri çoğunluğu ya da eşitliği elde edebilmeleri İspanyolların iyi niyetine kalıyordu. Bunun üzerine Bernhardt, sermayenin yüzde yirmisinin halka açılmasını ve Hisma-Montana'nın İspanyol uyruklu paravana adamları tarafından satın alınmasını önerdi. Bu çözüm ancak hükümet göz yummaya razı gelirse uygulanabilirdi tabiî. Silah ve cephane gönderilmesinin durdurulması tehdidi, araç ve gereç yönünden tümüyle Roma ve Berlin'e bağlı olan milliyetçilerin boyun eğmelerine yetti. 1938 yılı kasımında, beş anonim şirket Hisma-Montana'nın maden haklarını aldı(20). Yasa uyarınca, Almanya hisselerin yüzde kırkını elde etme hakkına sahipti. Gerçekte, Alman sermaye payının artması öngörülmüştü ve örneğin, Aralar şirketinde bu pay sermayenin yüzde otuz beşine kadar gidebiliyordu.

Aynı zamanda, maden kanununun Fas'a değil de sadece İspanya'ya uygulanacağını öne süren Hisma-Montana, Rif madencilik şirketlerinin önemli sayıda hisselerini satın aldı ve milliyetçi hükümet, merkezi Tetouan'da olan, tümüyle Almanlara ait Mauritania adlı bir şirketin kurulması konusunda güvence verdi. Alman-İspanyol ekonomik pazarlıkları, Hisma'nın "yönetimini elinde tuttuğu çeşitli şirketler aracılığıyla" sağladığı birtakım başka maddi yararlara da ulaştı(21).

Sadece İspanyol radyo şebekesini kurmakla değil, savaştan sonra İspanya'nın ekonomik kalkınmasını, uçak yapımını, ordunun donatımını, ulaştırmayı, ekonomik savunma görevlerini, İspanya'nın Almanya'ya yapacağı ihracatın artmasını, yatırımları ve makine alımını da üstlenecek olan Nova'ya özel bir yer verildi.

Gerçekleştirilen ekonomik gelişmelerin bilançosu buydu. Bernhardt çok para harcamış ve maddi yönden büyük çaba göstermişti. Ama, kullanılan araç ve gerecin bir bölümü tekrar işe yarayacağı gibi, bir bölümü de Alman ordusunun işine yaramayacak kadar eskimişti nasılsa. Son olarak da, savaşlardan alınan ders ve Almanya'nın yeniden silahlanması için hayati önem taşıyan madenlerin sağlanması ve bütün İkinci Dünya Savaşı boyunca bunun sürdürülmesi, yapılan masrafları fazlasıyla karşılamaktaydı.

KOMİNTERN'E KARŞI OLAN ANTLAŞMAYA KATILMA

Siyasal yönden, sonuçlar daha az hoşnutluk vericiydi. Yine de iki anlaşma imzalandı: 20 Mart 1937 tarihli ilk protokol geniş ölçüde İtalyan-İspanyol anlaşmasından esinlenmişe benziyordu. Ortak politik çıkarlarla ilgili sorunlarda iki ülkenin birbirine danışması, saldırmazlık ilkesinin kabulü, üçüncü bir ülkeyle savaş halinde hoşgörülü bir tarafsızlık fikri bu protokolda da yer almaktaydı. Ama, 31 Mart1939 tarihinden başlayan ve 37 protokolundan çok daha açık seçik ve çok daha ciddi bir dille yazılmış, beş yıl için geçerli, gerçek bir dostluk antlaşmasının imzalanması için iç savaşın sonunu beklemek gerekecekti.

27 Mart 1939 günü, Burgos'da, İtalya, Almanya ve Japonya büyükelçileriyle o sıra milliyetçi hükümetin Dışişleri Bakanı olan Jordana arasında bir protokol imzalandı: Böylece Franco İspanyası Komintern'e karşı kurulan pakta katılıyordu. Mussolini'nin 1937 yılında dilediği gibi, Mihver'in ittifak sistemine girmekteydi böylece. Müttefikler arasında çıkan çekişmeler ve güçlükler ne olursa olsun(22), maddi ve manevi bir borç Franco'yu ortaklarına bağlamaktaydı.

İKİNCİ BÖLÜMÜN DİP NOTLARI

(1) Bu ilişkiler özellikle Ansaldo'nun ve Lizarza'nın kitaplarından öğrenilmiştir.

(2) Almanya konsolosu Draeger'in raporundan.

(3) Bunlardan 2352'si ölü ve 196'sı kayıptı.

(4) Journal du comte Ciano.

(5) Kuzey cephesinde, Bilbao ve Santander'de, Teruel'in kuzeyindeki yarma saldırısına ve Ebro dirseğindeki birtakım harekâta katılacaktı. Jacquelin'in değindiği mart 1938 tarihli İtalyan basınından seçmelerle karşılaştırınız.

(6) Wilhelmstrasse Arşivleri.

(7) Ciano tarafından sözü edilen, 1937 kasımındaki Mussolini-Göring görüşmesi.

(8) Wilhelmstrasse Arşivleri.

(9) Ciano'dan.

(10) Faupel de, İspanya büyükelçisi olarak seçildiğinde, 1934 yılından beri Berlin'deki İspanya-Amerika Enstitüsü müdürüydü. Alman ajanlarının resmi örgütlerden seçildiğini belirtmek ilginçtir.

(11) Ayrıca Göring, İspanya iç savaşıyla ilgili her şeyle, ekonomik pazarlıklar kadar hava desteğiyle de şahsen ilgilenecektir.

(12) Elçilik danışmanı Sabath'ın notu, İspanyol ordusuna sağlanan mallar karşılığı ortaya çıkan alacağa "basit ve mürekkep faizler"i de katmaktadır.

(13) Sadece aralık ayında, Bilbao'dan yollanan demir cevheri 90.000 tonu bulmaktaydı; Fas'tan yollanan demir, toplam 100.000 tonu bulmaktaydı.

(14) İçlerinde, Bıskay madenleri müdürü Zabala da vardı.

(15) 4 Kasım 1937 tarihli, Montana tasarısıyla ilgili Bernhardt raporu. Wilhelmstrasse gizli arşivlerinden.

(16) İki ay sonra kurulacaktı.

(17) Stöhrer'ın 27 kasım tarihli raporu.

(18) Birinci Dünya Savaşı sırasında Madrid büyükelçiliği baş kâtibiydi ve Romanones kontuna karşı düzenlenen bir komploya karıştığından kuşkulanılıp bu görevden uzaklaştırılmıştı.

(19) Wilhelmstrasse gizli arşivleri.

(20) Söz konusu anonim şirketler şunlardır: Orense'deki Compana de Explotaciones de Minas Montes de Galicia; Vigo'daki Sociedad anonima de Estudios y Explotaciones mineras Santa Tecla; Salamanca'daki Compana de Minas Sierra de Gredos S.A.; Sevilla'daki Compana minera Montanas del Sur.

(21) Sevilla çevresinde çiftlik satın alan ve işleten Agro Şirketi, Corchos zum Hingste adlı bir mantar fabrikasının % 90 hisselerinin sahibi olan Sofindus, Compana general de Lanos, Sociedad exportadora de Pieles ve tek başına Sofindus'un bütün taşıma işlerini üstlenen Marion nakliyat şirketi bunlar arasındaydı.

(22) 1939 mayısında General Franco'yla Göring arasında yapılması gereken görüşmeler İspanya ve Almanya arasında bir dizi güçlük çıkmasına neden oldu, Bernhardt'ın birden geri çağrılmasına yol açtı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUS YARDIMI VE ULUSLARARASI TUGAYLAR

İtalyanlar ve Almanlar gibi Ruslar için de, İspanya bir deneme tahtası oldu. Bu, daha çok araç ve gereç yönünden bir sınavdı. Kendi silahlarının faşist devletlerin silahlarına oranla değeri konusunda, örneğin Messerschmitt'lere karşı Rato'lar konusunda önemli bilgiler elde edebildiler. Savaş deneyinden, topçunun yoğun bir biçimde kullanılması, yeni savaş tekniklerine uygun derinlemesine manevralara girişme gerekliliği, düzenli bir orduya karşı partizanların kullanılması gibi ciddi dersler aldılar. Pek çok Rus subayı, İspanya'da, büyük öğretici yanı bulunan bir staj yaptı.

Karşılığında hemen belirtmek gerekir ki, Rusların silah yardımı olmasa, cumhuriyetçilerin direnmesi 1936 yılından öteye gidemezdi.

STALİN RUSYA'SI VE İSPANYA İÇ SAVAŞI

Yine de bu vazgeçilmez yardım hiç bir zaman yeterli olmadı. Cumhuriyetçi birlikler, savaş boyunca, uçak yedek parçası, uçaksavar silahı ve hatta hafif silah sıkıntısı çekip durdular. Bu saptamadan yola çıkarak, uzun süre savaşın sürdürülmesine yeten, ama daha cömertçe yapılsa kuşkusuz terazinin kefesini kesinlikle İspanyol Cumhuriyetinden yana eğecek olan bir yardımı karşılıksız bir dayanışma çabası olarak gösterme olanağı yoktu. Bu saptama birtakım politikacıları ve özellikle eski İspanyol komünistlerini, Rus yöneticilerinin inanılmaz bir makyavelce politika izlediklerini düşünmeye itti. Stalin'in politikasının, bu dönemde olaylar tarafından devamlı yalanlanan bir basitlik ve devamlılık(1) içinde olduğunu bile düşünür oldular sonunda.

Gerçekte, İspanya iç savaşının ortaya çıkardığı sorunlardan başkasını düşünmezsek, bu dönemde Sovyetler Birliği politikasında birbirini izleyen üç tutum görme olanağı vardı:

-Önce, elle tutulur dostluk ve dayanışma gösterileriyle birlikte tarafsız bir tutum.

- 1936 ekiminden başlayarak, İspanya'nın iç işlerine karışmama

yanlısı ülkelerin kurduğu Komite'de Cumhuriyet'ten yana güçlü bir destekle uyuşan çok büyük bir askeri yardım çabası.

- Sonunda, 1938 yazından başlayarak Cumhuriyet'in tümüyle bırakılması sonucuna varan askeri yardımın giderek yavaşlaması.

BAŞLANGIÇTAKİ TARAFSIZLIK

İç savaşın ilk aylarında, Sovyetler Birliği, İspanyol devriminden yana işe karışmak istemedi. Stalin hükümetinin, ilk günlerdeki rolü önemli olan ve kendi siyasal rejimine özel bir dostluk beslemeyen C.N.T.-F.A.İ. ya da P.O.U. M. gibi devrimci örgütleri yüreklendirmesi ya da onlara yardım etmesi için hiç bir neden yoktu gerçekten. Ayrıca, henüz Sovyetler Birliği'yle İspanya arasında diplomatik ilişkiler de kurulmamıştı; bu ilişkilerin kurulması söz konusuydu, ama beş yıllık cumhuriyet dönemi bu denli önemsiz bir sonuca ulaşılmasına bile yetmemişti. Son olarak da, İspanya, Stalin'in gözünde, kaygı verici bir uluslararası durum içinde çok önemsiz kalan bir ögeydi. Rusya, hiç bir anlaşmazlıkta öne çıkmak istemiyordu. Yalnızlıktan çekinmekte, devrimin Macaristan ve Almanya'da başarısızlığa uğramasından sonra bütün büyük Avrupa devletlerini, Birleşik Amerika'yı ve Japonya'yı "bolşevizm'in karşısına diken savaş sonrası yıllarının anısıyla yaşamaktaydı hâlâ. Stalin'in önderliğinde, devrimin yeryüzüne yayılmasından vazgeçerek "tek ülkede sosyalizm"i kurmaya ve aynı zamanda, bir dış ittifaklar sistemiyle kendini korumaya çalışmaktaydı. Hitler'in iktidara gelişi doğrudan bir tehlikeydi. 1934 yılında imzalanan Fransız-Sovyet antlaşması (Laval-Stalin antlaşması) bir cevap, güvenliğe doğru atılmış bir adımdı. Yine de bu ittifak çelimsizdi ve ancak İngiltere'yi içine alma koşuluyla etkili olabilirdi. İngiltere de böyle bir ittifaka yanaşma niyetlisi görünmüyordu. Leon Blum hükümetinin kararsız tutumu ve sonunda tekminli bir tarafsızlıktan yana tavır takınması, Stalin'e, İspanya'da sonuçları belirsiz bir serüvene atılma cesaretini verecek gibi değildi: Bu nedenle, iç savaşa karışmama yolunda bir kampanya başlatıldığında, Sovyetler Birliği hiç bir kararsızlık geçirmeden buna katıldı. 31 ağustos günü, Batı'da olduğu gibi Moskova'da da, "her türlü silah, cephane, savaş araç gereci, uçak ve savaş gemisinin İspanya'ya ihracatını, bir aracı yoluyla ihracatını, hatta bu ülkeden transit geçirilmesini" yasaklayan kararname yayınlandı. Aslında, bu kararnameye en fazla bir ay süreyle uyulacaktı. Ekim ortasında, Rus ya da yabancı gemilere yüklenen savaş araç gereci İspanya'ya gelmeye başlayacaktı

36 SONBAHARININ DÖNEMECİ

Sonuçta tümüyle Sovyet politikasının aynı yönde değişmesine

yönelik türlü etkenler sonucu, bir ilk dönemeç alındı böylece. Önce, Franco darbesinin ve halkın tepkisinin dünyada, özellikle de batı ülkelerinin sol çevrelerinde uyandırdığı genel heyecan söz konusuydu. "Sosyalizm ülkesi"nin, dıştaki yandaşlarından birçoğunu yitirme pahasına İspanya'ya yönelen genel yardım hareketinden uzak durması olanaksız görünmekteydi. İtalya ve Almanya'daki solcu güçlerin başarısızlığa uğramasından sonra, büyük umutlar bağlanan İspanyol Halk Cephesi'nin kaçınılmaz görünen yenilgisi karşısında batılı komünist parti yöneticilerinin, özellikle de Maurice Thorez'in militanların kaygısını dile getirmeleri üzerinde ısrarla durulacaktı.

Ama özellikle de, Moskova hükümetinin gösterdiği ılımlılığa rağmen, İspanyol iç savaşı Rusların uzak kalmaya devam edemeyecekleri bir boyuta ulaşmıştı. Nazi ve özellikle İtalyan faşistlerinin müdahalesi çok açıktı: General Franco'nun zaferi herkes tarafından onların zaferi ve sonra da Sovyetler Birliği politikasının başarısızlığı olarak görülecekti. Bu nedenle, Rus müdahalesi, o dönemde Londra ve Paris hükümetlerine, demokrasi ve barışın hizmetinde Avrupa'daki statükonun korunmasından yana bir davranış olarak görünmek istiyordu(2).

Belki bir iç politika gereğini de burada belirtmekte yarar var: İspanya destanı, Sovyetler Birliği'ndeki militanların bir bölümünün dikkatini, Stalin düşmanlarını ezmekte olan temizlik hareketinden başka yere çekmekteydi(3). Ayrıca, İspanyol Cumhuriyeti'ne yardım görünüşü altında, 1933 yılının beş yıllık planında saptanan hedeflerin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak için Rus emekçilerinden ek bir üretim çabası isteme olanağı da bulunmaktaydı belki.

Her ne olursa olsun, İspanya iç savaşına müdahale kararı, Krivitsky'ye göre, Stalin polisinin yarı resmi ama çok güçlü temsilcilerinden biri olan Orlov'un da katıldığı ve Lubyanka'da yapılan bir yüksek yöneticiler toplantısında açıklandı. Bu karar, Sovyetler Birliği'nin ve iç savaşa karışmama yanlısı ülkelerin kurduğu Komite tarfından belirtilen ilkelere aykırı olduğundan, elden geldiğince gizli tutulmalıydı. Daha o ayın başında, Rusya'nın Odessa limanından İspanya'ya doğru yola çıkacak silahların alınması ve taşınması görevini üstlenecek özel şirketler kurulacaktı.

RUS YARDIMI

1936 ekiminden 1937 şubat ve martına dek, her ay değişik büyüklüklerdeki otuz ya da kırk gemi İspanya yolunu tutacaktı. Ekimden önce de önemli boyutlara ulaşan giysi ve besin gönderilmesi, "İspanya halkına yardım Komitesi"nin çalışmalarını büyük ölçüde geliştirmesiyle çok daha artacaktı. Sovyetler Birliği benzin ve kamyon -iç savaşa karışmama yolundaki anlaşma bunları yasaklamamaktaydı- ama özellikle silah ve uçak yollamaktaydı. 1936 ağustosuyla 1937 nisanı arasında cumhuriyetçilerin

kullandığı uçakların yüzde elliden fazlası Sovyetler Birliği'nden gelmişti. Birleşik Amerika Dışişleri Bakanlığının bir belgesine göre, 1937 yılının 25 martında, cumhuriyetçilerin elindeki 460 uçak arasında Rusların verdiği 150 bombardıman, 200 avcı ve 70 keşif uçağı vardı. Bunlar çoğunluk, İspanya'ya gelen ilk Alman uçaklarından üstün, ama Messerschmidt'lerden çok yetersiz olan Katyuşa bombardıman uçaklarıyla İ.15 ve İ.16 avcı uçaklarıydı. Tankların aşağı yukarı tümü de Ruslar tarafından sağlanmıştı: 12 ve 18 tonluk tanklar hızlı ve iyi silahlanmıştı(4). Ama sayıları çok fazla olmayacak, Almanya ve İtalya'dan gelen düşman araçlarıyla boy ölçüşebilecek değerdeki bu araçlardan çoğunluk gerektiği gibi yararlanılmayacaktı. Az sayıda gönderilen toplar da, özellikle 76'lık sahra topları ve cumhuriyetçi ordunun eksikliğini duyduğu ağır toplardı.

Ayrıca, Rusya'dan yollanan araç ve gereç hep Rus gemileriyle getirilmemekte, ille Rus yapısı da olmamaktaydı. Bunların hep birinci sınıf oldukları da söylenemezdi: Başkan Aguirre "Kırım savaşından kalma tüfekler"den, Krivitsky de, Polonya, Çekoslovakya ve hatta Almanya'dan yapılan alımlar konusunda "eskimiş, ama yararlı silahlar"dan söz etmekteydiler. Bunda olağanüstü bir yan yoktu: İlk haftalarda sınırı geçen Fransız silahları da en az bunlar kadar eski ve bazan çok kötü durumdaydı. İspanya sadece yeni silahların deneme tahtası değildi, ordu depolarını dolduran eski araç ve gereçleri iyi fiyatla elden çıkarma olanağı da sağlıyordu. Bu silah trafiğinin ticari bir yönü bulunduğunu unutmamak gerekir. Ne Almanya Franco'ya, ne de Sovyetler Birliği cumhuriyetçilere silah armağan etmekteydi: Daha ilk pazarlıklarda, İspanya Bankası'nın altınının gönderilecek araç ve gereçlerin bedelini karşılaması öngörülmüştü.

İspanya'nın elindeki altının büyük bir bölümünün Sovyetler Birliği'ne gönderilmesi, daha sonra cumhuriyetçi yöneticiler arasında zorlu tartışmalara yol açtı. Bu tartışma günümüzde bir tek soruya indirgenebilir: Bu işlemin sorumluluğu bir tek o dönemin Maliye Bakanı Negrin'in sırtında mıdır, yoksa Başbakan Largo Caballero ve Savunma Bakanı Prieto'yla paylaşmış mıdır bu sorumluluğu? Franco yanlısı birliklerin Madrid üzerine yürüdükleri sıra, bir Bakanlar Kurulu toplantısında, İspanya Bankası'nın altınının güvenilir bir yerde tutulması kararlaştırılmıştı. Önce altının bir bölümü Madrid'den Cartagena'ya taşındı. 25 Ekim 1936 günü de, bu altın -510.079.529 gram kadar olduğu sanılıyor- dört İspanyol memurunun gözetiminde Odessa'ya gönderildi. Prieto, bu işin sorumluluğunu Negrin'in sırtına yüklemiştir. Alvarez del Vayo, kararın Largo Caballero ve Negrin tarafından alındığı, Prieto'nun da bundan haberi olduğu karşılığını vermektedir. Her ne olursa olsun, altının bu ilk bölümünün Cartanega'ya gönderilmesinin bakanların onayıyla yapıldığından kuşku yoktur. İspanya'nın altınının ülke dışına çıkması gibi önemli bir kararın Başbakandan habersiz alınması da pek akla yakın gelmemektedir(5).

Altının Rusya'ya gönderilmesi, Rus yardımının en önemli olduğu döneme rastlar. Bunun büyük bir bölümünün dış ülkelerden alınan silahlar karşılığında kullanılma olasılığı çoktu. Üstelik, Sovyetler Birliği'ninki gibi kötü bir dış ticaret için İspanya iç savaşının sağladığı alışveriş önemsenmeyecek gibi değildi: İspanya bu ülkenin ikinci büyük müşterisi olmakta ve bu ticaretin cirosu savaş öncesine oranla yirmi kat artmaktaydı.

Tabii, böyle bir alışverişi gizlemek güçtü: Bütün Akdeniz'in aşılmasını gerektiren uzun yol konvoyların kolayca saptanması olanağını sağlamakta ve İtalyan denizaltıları Akdeniz'in göbeğinden geçişlerini kolayca denetlemekteydi. Rus yardımıAlmanya ve İtalya'nın Komite'de karşı saldırıya geçmeleri ve Sovyetler Birliği'ni batılı ülkelerle karşı karşıya getirmeye çalışmaları için bir bahane oldu. İngiltere'ye de, savaşçılar arasında dengeyi eşit tuttuğunu söyleyerek düşsel bir tarafsızlığı koruduğunu belirtme fırsatı verdi. Stalin, Komite'deki temsilcilerinin başına sık sık geldiği gibi, diplomatik görüşmelerde tek başına kalmaktan çekinmekteydi. Öte yandan, Franco'nun Madrid önünde başarısızlığa uğramasından sonra, milliyetçilerin kısa sürede zafer kazanacakları umudu da ortadan kalkmıştı. Savaşın uzaması belki de Rus politikasına uygun düşecekti: İspanya iç savaşında, Alman ve İtalyan güçlerinin bir bölümünü başka yana çeken mıhlayıcı bir nokta görmekteydi bu politika.

Bu hem Rus yardımının sürmesini, hem de azalmasını açıklamaktadır. Londra Komitesi'ni oluşturan ülkelerce yürürlüğe konulan denizden denetim tedbirleri de araç ve gerecin gelişine engel olacak, 1937 ilkbaharından başlayarak göndermelerin belirgin biçimde azalmalarına yol açacaktı. Denizde önemli olanaklara sahip olmayan ve bu olanakları tedbirsizce kullanmayı düşünmeyen Sovyetler Birliği, denetime katılmaktan vazgeçecek, ama karşılığında cumhuriyetçi İspanya'nın Akdeniz kıyılarının İtalyan ve Alman gemileri tarafından korunduğunu görecekti. Son olarak da, 1936 aralığından beri İtalya, İspanya'ya gönderilen silahların sınırlandırılması yönündeki tedbirleri gerçek bir ablukaya çevirmek için, Rus gemilerine ya da Rusya'dan gelen savaş araç ve gereçlerini taşıdığından kuşkulanılan gemilere karşı tam bir korsanlığa girişmişti. Bu koşullarda ilk torpillenen gemi Komsomol oldu sanırız, ama sorumluluğun İtalyan denizaltılarını kullanan İspanyol milliyetçilerine mi, yoksa İtalyan donanmasına mı yüklenebileceğini anlamak güç.

RUSYA'NIN İNSAN YARDIMI

1937 yılından başlayarak Rus yardımının azaldığını belirtmek gerekse de, ne denli sınırlı olursa olsun bu yardımın Valencia hükümetinin direnmesini sürdürmesini sağladığını hatırlatmak gerekir. Birçok kere, 1938 yılı içinde bile, özellikle Aragon savaşından sonra, Rus silahları tek önemli

dış yardımı oluşturmuştu. Bu olgu bile, tek başına, cumhuriyetçi İspanya'nın siyasal ve askeri gelişmesi üzerinde Rus danışmanların sağladığı çok büyük etkiyi açıklamaya yeter. Yine bu olgu, düşmanlarının Negrin'i Rusya'nın bir "ajanı" olarak suçlamalarına yol açmıştır: Aslında Başbakan bir siyasal seçim yapmıştı ve o dönemde İspanya'ya ciddi bir destek sağlayan tek ülkeyle bozuşmak istemediğini söyleyerek davranışını doğrulayacaktı.

Sistemli olarak Rus yardımını "şişiren" milliyetçilerin propagandasını da hesaba katmak gerekir. Bazı palavralar bir yana atılsa bile, milliyetçilerin İspanya'ya gönderilen binlerce kişiden söz ettiklerini duymak sık sık rastlanan bir olaydı. Tam tersine, dikkati çeken, İspanya'daki Rus birliklerinin sayıca azlığıydı. 1939 yılında, Brasillach ve Bardeche,sayılarının hiç bir zaman beş yüzü aşmadığını söylemekteydiler. Krivitsky ya da Cattell gibi başkaları, bunun biraz daha üzerindeki rakamları kabul ediyorlardı; yine de, Rusların sayısı hiç bir zaman bini geçmedi, çoğunlukla teknisyendi bunlar, tankçı ve havacıydılar, milliyetçiler safındaki Almanlar gibi kendi komutanlıkları, kendi üsleri vardı ve sivil halktan uzak tutulmuşlardı.

Kalıyor geriye, tabiî, "Rus teknisyenlerinin" rolü. Önce, göründüğü kadarıyla İspanya davasına içtenlikle bağlı, ama aşağı yukarı tümü 1937 yılı içinde geri çağrılan ve daha sonra ortadan kaybolan, öldürülen ya da cezaevine atılan diplomatlar gelmekteydi. Sovyetler Birliği'nin ilk Madrid büyükelçisi Marcel Rosenberg kaybolmuştu, Barcelona konsolosu Antonov-Ovseenko kaybolmuştu, sağlanacak silahlarla ilgili pazarlıkları yürüten Ticaret Ateşesi Staçevski(6) kaybolmuştu, hatta Mihail Koltsov(7) kaybolmuştu. Sanki bu siyasal müdahaleye tanıklık edebilecek kimsenin yaşamaması gerekmekteydi, meğer ki ölümleri İspanya'nın kendi haline bırakılması için gerekli bir başlangıç olsun. Diplomatlarla birlikte ya da hemen onların ardından, çok sayıda ve etkili, ama pek tanınmayan ve gerçek kimlikleri seyrek olarak saptanabilen askeri danışmanlar gelmişti: Madrid savunmasını örgütleyen ve kendisini tanıyanlarda sevgi gösterilerinden başka şey uyandırmayan General Goriev, General Grigoreviç, havacıların komutanı General Pavlov, tankçıların komutanı General Douglas, denizcilerin komutanı Amiral Kolia. Bunların içinde, takma adlarla, 1939-45 savaşının büyük komutanlarından birkaçı da bulunmaktaydı. İlk grup 28 ağustosta Rosenberg'le birlikte, ikinci grup eylülde ve üçüncüsü ekimde gelmişti. "Generaller sık sık değişiyor," demişti Koltsov Regler'e, "görgülerini arttırmaya geliyorlar, yenilgiler insanları zaferlerden çok daha çabuk eğittiği için de uzun süre kalmıyorlar." Merkezî Rus misyonunun çalıştığı genel karargâh dışında, bütün cumhuriyetçi komutanların genelkurmayında en az bir Rus teknisyeninin bulunduğu anlaşılıyor(8). İspanya'da Orlov'un emrine verilen çok güçlü siyasal polis N.K.V.D.'nin temsilcileri tarafından hepsi çok sıkı denetlenmekteydi(9). Komintern örgütüyle Sovyetler Birliği'nden gelen

ve siyasal ya da askeri olmaktan çok polis görevi yapan Geroe ve ötekiler gibi çok sayıdaki yabancı komünist militanı da bunlara eklemek gerek(10).

İLK ULUSLARARASI GÖNÜLLÜLER

Rus subaylarına, Sovyetler Birliği'nde eğitilen ve uluslararası tugayların kurulmasıyla, yönetilmesiyle ilgili rolleri önemli olan yabancı komünistleri de eklemek gerekir. Çünkü, tugaylarda aşağı yukarı hiç Rus yoktu. Ya da, ne garip bir çelişkidir ki, sadece Beyaz Ruslara rastlanmaktaydı(11).

Gerçekte, yabancı birliklerin İspanya Cumhuriyeti saflarında savaşa katılmaları, dışardan istenip İspanya'ya getirilen yardım çeşitli kişisel katkıların sonucuydu. Alman ve İtalyan yöneticilerinin silahlı birlikler kurup gönderdikleri milliyetçi safların tersine, hiç bir hükümet -Sovyetler Birliği dışında, onun da ne ölçüde yardım ettiğini biliyoruz- cumhuriyetçiler safında savaşa önemli bir katkıda bulunmamıştı. Ama her şeyden önce Komintern'in girişimiyle bu yardım örgütlenebilmişti.

Kuşkusuz, savaşın ilk aylarında, devrimci milisler döneminde, az sayıda yabancı cumhuriyetçi saflarda çarpışmaya gelmişti: Bunlar, İtalyan De Rosa gibi İspanya'ya yerleşmiş ya da Barcelona'daki Spartakiyad'a katılmak üzere gelip hemen Katalonya işçilerine destek olan sporcular gibi ayaklanma sırasında herhangi bir nedenle ülkede bulunan yabancılardı. Böylece ilk yabancı gönüllü birlikleri oluştu ve bunlara Fransa'dan gelen İtalyan, Alman, Fransız ve Belçikalı antifaşist militanlar katıldı. Kuzey cephesinde oluşan ve İruñ savunmasına katılan küçük birlik Thalmann bölüğündeki Almanlar, Rasselli kolundaki İtalyanlar, Commune de Paris bölüğündeki Fransızlar, Sierra üzerinde Madrid'i koruyacak olan Gastone Sozzi bölüğündeki İtalyanlar ya da Durruti koluna katılan yabancılar bunlardı(12).

Ama ciddi bir örgütün ilk örneği, André Malraux tarafından kurulan uluslararası hava kuvvetiydi. Espana filosu, hiç değilse savaşın ilk aylarında, hükümetin bombardıman uçağına sahip olmadığı bir dönemde büyük hizmetler görecekti. Ellerindeki az sayıda uçağa rağmen -yirmi kadar- uluslararası havacılar, biraz etkili olabilen ve komutanının da belirteceği gibi, özellikle Medellin'deki milliyetçi birliğin bombalanmasında kendini gösteren tek hava gücüydü ve bu birliğin bombalanması savaşın ilk bölümünde cumhuriyetçilerin başardıkları tek büyük harekâttı. Aynı birliğin avcı uçakları da -kırk kadar- elinde sadece eski Breguetler bulunan cumhuriyetçilerin gücünü etkili kıldı. Yine de bu derme çatma filolar, daha çağdaş ve özellikle çok daha yollu olan Alman ve İtalyan uçaklarıyla baş edemeyeceklerdi. Espana filosu, düşman avcı uçaklarının makinelilerine karşı, geri çekilen cumhuriyetçileri korumaya çalışarak son görevini yapacaktı(13).

ULUSLARARASI TUGAYLAR

Düşman uçaklarıyla karşılaştırılabilecek ilk Rus uçakları 1936 kasımında ortaya çıkacaktı. Uluslararası tugaylar da kasım ayından başlayarak İspanya cephesinde savaşa katılacaklardı. Siyasal eğilimleri ne olursa olsun, gazeteciler ve yazarlar, cumhuriyetçi direncin sertleşmesinde uluslararası taburların savaşa girmesinin etkisini belirtmeden geçememişlerdir. Bu tugaylar, 1938 sonuna dek bütün önemli savaşlara katılan seçkin bir kuvvet oluşturmuşlardı. 7 kasım günü, Madrid'deydiler, 13 kasımda Cerro de los Angeles çarpışmalarına katıldılar. Aralıkta Teruel ve Lopera'da, Cordoba cephesinde görüldüler. 1937 şubat ve martında Jarama üzerinde, Malaga'da, Guadalajara'da savaştılar. Daha sonra bütün büyük saldırılarda, Belchite'de olduğu gibi Brunete'de, Teruel'de, bir de son cumhuriyetçi saldırıya katıldıkları Ebro savaşında onlara rastlanacaktı.

Bütün önemli noktalarda oynadıkları sonucu etkileyen bu rol sayıca önemli bir güç olduklarının sanılmasına yol açabilir. İspanya'da, hâlâ, tugaylardaki yüz binlerce yabancı gönüllüden söz edilir. Bugün bile birtakım rakamlar saptama ve savaş koşullarını belirtme olanağı yoksa da, daha ciddi bir araştırma çok küçük bir sayı çıkaracaktır ortaya.

Kimdi bu savaşçılar? Nereden gelmekteydiler? Nasıl eğitilip sokulmuşlardı savaşa? Kökeninde, anlaşıldığı kadarıyla kişisel olarak cumhuriyetçi milislere katılma yatmaktaydı. Sonra yabancılar yavaş yavaş birbirinden ayrı örgütlenen birliklerde toplandılar. Bu savaşçılar antifaşisttiler, özellikle Hitler ve Mussolini tarafından ülkelerinden atılan ve söz konusu diktatörlüklere karşı savaşlarına yeniden başlamak için bu fırsatı seçen Almanlarla İtalyanlar çoğunluktaydı. Ama ülkenin yakınlığından sınırı geçmenin kolaylığından, Halk Cephesi'nin yeni zafer kazandığı iki ülke arasındaki doğal yakınlaşmadan ötürü Fransızlar da epey kalabalıktı. Aslında bu kişisel katılmalar askerî güç dengesini ciddi olarak etkileyemiyordu ve çoğunluk, zaten epey dağınık bir oduya yeni bir uyumsuzluk ögesi getirmekteydi.

Eylül sonundan başlayarak İspanya'ya yapılan yardımda bir örgütlenme başlangıcı görüldü, özellikle gönüllülerin toplanmasında ve ülkeye gönderilmesinde. Yönetici çekirdek Fransız komünist partisi sorumlularıyla İtalyan siyasi mültecileri arasından seçilecekti. Gönüllülerin toplanmasıyla görevli komite, Longo'ya göre, Allard takma adını taşıyan Giulio Ceretti tarafından yönetilmekteydi. Orta Avrupa'dan gelen gönüllülerin İspanya'ya ulaştırılmasını düzenleyen de, Josip Broz adını taşıyan ve geleceğin Mareşal Tito'su olan bir komünistti(14). Luigi Longo -Gallo- Fransız komünist partisi örgütüyle birlikte gönüllülerin sınırdan geçirilmesi sorumluluğunu paylaşıyordu. 22 ekim günü uluslararası tugaylar resmen doğduğunda, bilinen yollardan geçenlerin sayısı epey oimuştu. Ayın başında, İtalyan Longo,

Polonyalı Wisniewski ve Fransız Rebiere'in oluşturduğu üç kişilik bir komünist delegasyon, önce Azana, ardından da Largo Caballero tarafından kabul edildi(15). Bu üç kişi, sonunda, düzenli ordunun ilk tugaylarını kurmakla görevli Martinez Barrio'ya gönderildiler. Anlaşma kolayca gerçekleşti ve böylece 1936 kasımında ilk uluslararası tugaylar ortaya çıktı.

TUGAYLARIN TOPLANMASI

Kuşkusuz, gönüllüler kişisel olarak baş vurmaktaydılar. Bütün ülkelerden gelen bu gönüllü askerler Fransa'da toplanmakta, Pireneler sınırından küçük topluluklar halinde İspanya'ya geçmekteydiler. Aslında, gönüllü toplamakla görevli örgütlerin çeşitliliğine rağmen -sendikaların ya da sol partilerin merkezlerinde kurulan asker alma şubelerine yazılmaktaydı gönüllüler- işlemin tümünü denetleyen komünist partisiydi. Gönüllüleri İspanya'ya götürme işini o üstlenmekteydi. Sınırı geçmek resmen yasaklanmışsa da geçerken hiç bir önemli engelle karşılaşılmamaktaydı(16). Perpignan'da, kentin içinde özgürce dolaşan uluslararası gönüllülerin toplandığı bir kışla vardı. Sadece 1937 yılının şubat ayında, otuz beşten fazla kamyon hiç bir güçlükle karşılaşmaksızın sınırı geçmişti. Ayrıca Fransız komünist partisi, "France-Navigation" adlı bir deniz nakliyat şirketi görünüşü altında gönüllülerin taşınmasını sağlayan ikinci bir geçiş yolu kurmuştu. Longo, ilk gönüllülerden söz ederken, 500 kişinin Figueras üzerinden geldiğini, 500 kişinin de Marsilya'dan bindikleri Ciudad de Barcelona gemisiyle Alicante'ye vardığını açıklıyor. İspanya'nın bütün büyük kentlerinde yeni gelenleri karşılayan uluslararası tugay delegasyonları vardı. Ama geçiş yolu böylece çözümlendiği halde, gönüllülerden kurulu bir uluslararası ordunun oluşturduğu özgün güç özel sorunlar ortaya çıkarmaktaydı.

Görüldüğü gibi, tugayların sayıca önemini saptamak çok güç; belgelerin çoğu yitirilmiş, eski sorumlular bile sayılar üzerinde görüş birliğine varamıyorlar. Kuşkusuz, ortak eğilim bu rakamları abartmaktadır: Faşist ülkeler sistemli olarak "kızıl gönüllüler"in sayısını büyütmeye bakmışlar, ulusal antifaşist parti ve topluluklar bile çabalarını gerçekte olduğundan daha önemli gösterme eğilimi duymuşlardı. Victor Alba'ya bakılırsa, 1937 haziranında 25.000 Fransız, 5.000 Polonyalı, 5.000 İngiliz ve Amerikalı, 3.000 Belçikalı, 2.000 Balkanlı, 5.000 Alman ve İtalyan, toplam olarak en az 45.000 yabancı gönüllü vardı İspanya'da. Az sayıda da olsa, 1938 başına dek gönüllülerin İspanya'ya akını sürdüğünden, bu devamlı gidip gelme hesaba katılırsa toplam 50.000'in altında bir rakam öne sürmemek gerekir. Aslında bu gerçek rakamların üstündedir belki. Bir tugayın 3500 kişi olduğu düşünülürse -bu da en yüksek rakamdır, çünkü tugayların tam mevcutlu savaşa katıldığı pek az rastlanan bir olaydı- toplam 30.000

rakamına varılır. Kuşkusuz bu rakama bile ulaşılmamıştı. Malraux'nun görüşü, toplam gönüllü sayısının 25.000 kişiyi geçmediğidir. Aynı anda 15.000'den fazla yabancı gönüllünün savaşa katılmadığını söyleyen Vidal-Gayman'ın görüşü bu konudaki en yetkili kişilerden birinin görüşüdür. Bunların da on bin kadarı savaşçıdır ve tugayların en kalabalık olduğu 1937 ilkbahar ve yazı söz konusudur. Bu sayı giderek azalmıştı: Kayıplar ağır olmuştu -2000 kadar ölü verildiği söylenebilir- ve pek çok gönüllü, yaralandığından, bitik düştüğünden ya da cesareti kırıldığından, yerini yeni gelenlere bırakmadan dönmüştü.

Bu 25.000 kişi içinde en kalabalık olanlar tartışmasız Fransızlardı. Yine de savaşçı yetenekleri, inandıkları dava uğruna verdikleri savaşın bedelini sürgünle ödemiş bulunan İtalyan ya da Alman göçmenlerin oluşturduğu birliklerin savaşçı yeteneğinin epey altındaydı. Bütün Avrupa'yı allak bullak eden ve savaş sanayiinin harekete getirdiği bir ekonomik canlılığa rağmen izleri hâlâ görülen ekonomik krizin ertesinde, hiç bir çıkar gözetmeksizin İspanya savaşına katılan bir lümpen-proletarya vardı Fransa'da hâlâ. Kendilerine güvenmeden yola çıkan ve savaşların çetinliği karşısında çabucak bezen birtakım adamların Fransa'daki milliyetçi yanlısı gazetelerde görülen sözleri bununla açıklanabilir. En çok değişen de Fransız gönüllülerinin sayısı ve davranışlarıyla ilgili değerlendirmelerdi. 14 ve 14' sayılı tugaylar Fransızlardan oluşmuştu, ama 11. tugayda, Commune de Paris taburunda, 12. tugayda, Fransız, Belçika tugayında, Henri Vuillemain taburunda da pek çok Fransız vardı. Bu taburlar devamlı değiştirildiğinden, anın gerekliliklerine ya da uğranılan kayıplara göre yeni birliklere katıldığından, böyle bir sıralama da güçtür. Tugayların gerçek mevcudunu bulmak için Cumhuriyetçi İspanya Gönüllüleri Derneği'nin yaptığı çalışma bunların üçte birini Fransızların oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Yani 10.000'den az insan demektir bu ve çoğunluk Belçikalılarla da karıştırılmaktadır. Bu Fransız-Belçika gönüllü topluluğuna, Fransa ve Belçika'nın maden bölgelerinde toplanan Polonyalı gönüllüleri de katmak gerekir(17). Onların da katkısıyla, İspanya'da savaşan Polonyalıların toplam sayısı 4000 kişiyi bulmuştur.

Başka bir önemli gönüllü topluluğu da Alman ve İtalyan göçmenleri tarafından sağlanmıştı. Tugayların yönetiminde özellikle önemli bir rol oynamaktaydı bunlar. Aralarında, büyük çoğunluğu komünist olan siyasal yöneticiler de vardı. İtalyanlar ve Almanlar yöneticilerinin aşağı yukarı tümünü göndermişlerdi: İtalyanlardan sosyalist Pietro Nenni, komünist Luigi Longo ("Gallo") ve Di Vittorio (Nicoletti), cumhuriyetçi Pacciardi, Avusturyalı sosyalist Julius Deutsch, Alman komünistleri Hans Beimler ve Dahlen bunların başlıcalarıydı. Öteki ülkelerden, Andre Marty dışında, pek az "ulusal" sorumlu gelmişti, ama ikinci derecedeki yöneticilerin sayısı çok fazlaydı. Özellikle Fransızlar, Komünist Gençlik Hareketi yöneticilerini

göndermişlerdi.

Geri kalanlar da Anglo-Sakson ülkelerinden gelen, Lincoln taburundaki İngiliz, Amerikalı ve Kanadalı gönüllülerdi ve her ulustan birkaç yüz kişi vardı aralarında. Bir de Orta Avrupa gönüllüleri, özellikle Yugoslavlar, ama ayrıca Macarlar, Çekler, Bulgarlar, hatta Arnavutlar söz konusuydu ve her türlü yoldan, bazan yürüyerek gelmişlerdi bunlar. Daha da uzaktan, Asya ya da Afrika'dan gelenler de vardı. Toplam olarak 53 ülke tugaylarda temsil ediliyordu(18).

Birlikler gibi komutanları da değişik uluslardandı, Fransız ve İtalyandılar çoğunluk, ama Alman, Macar ya da Polonyalı komutanlar da vardı. En önemli yerlerdeki subaylar, umulanın tersine, Orta Avrupa kökenliydiler genellikle. Büyük çoğunluğu komünistler oluşturmakta, bu da bir Nenni ya da Pacciardi'nin(19) dikkati çekmesine yol açmaktaydı. Büyük bölümü 14-18 savaşına katılmıştı, bazılarının mesleği subaylıktı. Moskova'da eğitim görenler de vardı aralarında. Bazan her iki eğitimden geçenler de görülüyordu. Hans Kahle (yarbay Hans), Wilhelm Zaisser,(general Gomez), Macar Mate Zalka (general Lukacsz), Polonyalı Karol Swierczewski (general Walter), 14-18 arasında savaşmış, daha sonra komünist militanlar arasına katılmış ve bazan Sovyetler Birliği'ndeki Harp Akademilerinin derslerini izlemiş kişilerdi. Daha sınırlı siyasal sorumluluklara sahip bu tür eski savaşçılar arasında, Fransız Dumont(20), Alman yazarı Ludwig Renn, Regler, Bela Kun'un eski yoldaşı Macar Gal sayılabilir. Çağdaşlardan pek çoğunun Madrid savunmasının kahramanı olarak tanıttıkları, uluslararası tugay komutanlarının en az gizemli ve en ünlü kişisi General Kleber de bunlar arasındaydı(21).

ALBACETE ÜSSÜ

Tugayları örgütleyenlerin karşısına çıkan ilk sorun, daha sonra İspanyol ordusuna katmak üzere bu uyumsuz güçlere belli bir beraberlik vermekti. Gönüllüler, İspanya'ya geldiklerinde, kökenlerine ve yeteneklerine göre dağıtımlarının yapılmasını sağlayacak toplanma ve eğitim merkezleri bulmalıydılar. Albacete merkezinin kurulması önce bu role cevap veriyordu:

Kent bir rastlantı sonucu seçilmemişti: 5. Alay burada bir üsse sahipti. Longo, Vidali'nin (binbaşı Carlos) yardımıyla ilk uluslararası gönüllüleri barındıracak yerleri hazırlamıştı. Gitgide daha çok sayıda gelen adamların barındırılması ve beslenmesi için gerekli araçları sağlamak amacıyla, İspanyolların da yardımıyla hemen bir genelkurmay oluşturuldu. İlk günler işler yolunda değildi ve "yıkanmak için su bile yoktur". Yine de, yavaş yavaş, en önemli sorunlar çözümlendi.

Özellikle Fransızlardan oluşan Albacete genelkurmayı, İspanyol askerî

yetkilileriyle devamlı ilişkilerini sürdürerek hareket etmekteydi: Uluslararası tugaylar, İspanyol komutanlığının isteği ya da emriyle tehlikenin en büyük olduğu yerlere gönderilmekteydi. Doğal olarak, Albacete'de de halk orudusuna özgü çifte yönetime -askeri komutanlıkla siyasal komiserlik- rastlanıyordu. Askeri sorunlar Fransız subaylarının, özellikle de Vital Gayman'ın ("binbaşı Vidal") yetkisindeydi, siyasal yönetim Di Vittorio, Longo ve özellikle Andre Marty tarafından sağlanmaktaydı. Marty, "insanları yönetme"nin söz konusu olduğu bu çok önemli görevi militanlık hayatına ve eski devrimci ününe borçluydu. Ama uzun yıllar "Karadeniz isyancısı" olarak tanınan bu kişi, kendisini eleştirenlerin pek çoğunca "Albacete kasabı" diye anılmıştır(22). Cinayetlerine inanmak istenmese de, bu "kavgacı yaradılışlı somurtuk ihtiyar"ın böylesine çeşitli askerlerden oluşan birlikler için ideal yönetici olmadığını kabul etmek gerekir. Yine de Gayman, siyasal görevlerinin dışına çıkmadığını, ne subayların atanmasına, ne de harekâtın yönetimine karıştığını belirtmektedir.

Üs kısa sürede "özgürlük savaşçıları"nın karşılandığı bir merkez olmaktan çıkacaktı. Bir yandan cephedeki ya da kurulmakta olan birlikler için bir seferberlik merkezi, öte yandan da bir eğitim merkezi ve çeşitli hizmetlerin genel yönetim yeri olacaktı. Yakınında eğitim kampları, subaylar ve siyasal komiserler için bir askeri okul kuruluyordu. Hizmetler değişik ve çok çeşitliydi, araçların onarıldığı bir atelye ve daha sonra bir el bombası fabrikasına rastlanmaktaydı burada. Bir süre, iç savaşın ilk günlerinde başıboş kalan ve aylardan beri gezindikleri Estremadura'dan getirilen hayvanlarla dolu bir parka bile rastlanacaktı. Yine de, daha önemli olan hizmetler posta ve ulaştırma hizmetleriydi. Kırk kadar dilde yazılan mektupların postada sansürden geçirilmesi çetrefil sorunlar yaratıyordu. Başlangıçta hiç denebilecek durumdaki ulaştırma hizmetleri -"üç motosiklet ve birkaç eski araba"- düzelecekti: otomobillerin bakımı Renault ve Citroen fabrikalarının eski işçileri olan gönüllüler tarafından mükemmel yapılacaktı.

En önemli olan da sağlık hizmetleriydi. Kuşkusuz İspanyol hastaneleri vardı, ama bunlar Madrid'de toplanmıştı ve başkentin bombalanmasından ötürü bu durum gerçek güçlükler çıkarmaktaydı. Yabancı yaralıların çoğunluk kendilerini anlamayan İspanyollar arasında tek başlarına kalmaları, moralleri üzerinde kötü etkiler yapmaktaydı. Önceleri onlara Madrid hastanelerinde özel koğuşlar ayrılmıştı. Sonra da bir araya getirilmelerine çalışılmıştı. Ekim ayından başlayarak, önce doktor Rouques'in, daha sonra da doktor Neumann'ın yöneteceği altı doktor sağlık hizmetlerini örgütlediler, sahra hastaneleri, cankurtaranlar, yaralıların cephe gerisine aktarılmasını sağlayan ekipler kurdular. Struzelska adlı kadın doktor uluslararası Murcia hastanesini ve aynı bölgede bu hastaneye bağlı olan dört merkezi örgütledi. Dinlenme merkezleri kuruldu. Cankurtaranlar ve sağlık gereçleri Paris'ten gelmekteydi. Gönüllüler, bütün bu işlerin gerçekleşmesini

sağlamak için, bir süre aylıklarının üçte ikisinden vazgeçtiler(23).

TUGAYLARIN ÖRGÜTLENMESİ

Biz burada sadece tugaylara özgü sorunlar üzerinde durduk, oysa örgütlenmeleri ve silahlandırılmalarıyla ilgili sorunlar öteki cumhuriyetçi birliklerde de aynıydı. Piyade tugaylarının yanı sıra, uluslararası topçu birliklerinin, Gramsci, Anna Pauker ve en eskileri olan Skoda bataryalarının da bulunduğunu belirtmekle yetinelim.

Komuta konusuna gelince, cumhuriyetçi ordunun tümünde olduğu gibi uluslararası tugaylarda da, siyasal komiser ve birlik komutanı arasında açık seçik bir ayırım yapılmamıştı hiç. Başlangıçta, komiserin buradaki görevi gözetimdi: Özel bir üniforma giyiyordu. Rolünün önemi kişiliğine göre değişmekteydi. İlginç nokta, başlangıçta komiserin özellikle tugaylarda güç olan insan sorunlarıyla uğraşması gerekirken, sonunda komutan yardımcısı durumuna gelmesi, maddi sorunları, yaralıların cephe gerisine taşınmasını, sağlık ve posta hizmetlerini, iaşe sorunlarını üstlenmesiydi. Savaşın sonuna doğru, komutanlıkla siyasal komiserlik aşağı yukarı her yerde birbirine karıştı, cumhuriyetçi ordunun geri kalan birliklerinden çok daha açık ve seçik bir biçimde klasik ordulara özgü komuta birliği sağlandı.

Tugaylarda görev alan tecrübeli subaylar da, sonunda birçoğu uluslararası tugaylar saflarında çarpışacak olan İspanyol savaşçılarının eğitimine büyük ölçüde katkıda bulundular. Bunun nedeni, önce anın gerekliliklerine ve gitgide artan gönüllü sayısına göre örgütlenirken, daha sonra gönüllü sayısı azaldığından giderek değişim geçirmeleriydi. Daha başlangıçta, eğitim ve komuta kolaylığı nedeniyle, tugayların genelkurmayı savaşçıları ülkelerine göre bir arada toplamaya çalıştı. Böylece Thalmann ve Edgar -Andre taburları Almanlardan ve birkaç Avusturyalıdan kurulacaktı. İlk savaşçı birliklerden olan ve Guadalajara savaşında sonucu etkileyici bir rol oynayan Garibaldi taburu sırf İtalyanlardan kuruluydu. Ancak bütün savaşçıları böyle bir araya toplama olanağı yoktu, bazı ulusların gönüllü sayısı uyumlu birlikler kurulmasına olanak tanımaktaydı çünkü. Öte yandan, gönüllüler geldikçe birliklere katılmaktaydılar ve bu da ancak eğitim görmekte olan birlikler için söz konusuydu. Böylece Gastone-Sozzi taburu İtalyanlardan ve Polonyalılardan kurulacaktı. 14. tugayın 9. taburu "dokuz uluslu tabur" diye biliniyordu. İtalyan Pencheniati bize, komutanlığını Bulgar Grebenaroff'un ve siyasal komiserliğini Alman Furman'm yaptığı(24) Dimitrov taburundan söz etmektedir. Bazan tugaylar bile en kısa zamanda cepheye gitmek üzere ivedi kurulduğundan, büyük birlikler için güçlük daha da çoktu. Bu nedenle 12. Tugay, başlangıçta, Alman Thalmann taburu, İtalyan Garibaldi taburu ve Fransız-Belçika taburundan kuruluydu. Daha sonra bir araya getirilmelerine çalışılacak, Thalmann ve Edgar-Andre 11.

tugay bünyesinde birleşirken, 14. Tugay sırf Fransız taburlarından oluşacaktı. İlk savaşta uğranılan ağır kayıplar, Albacete genelkurmayını birleştirme zorunda bırakarak hareketi hızlandırmıştı. Daha 36 kasımında, Commune de Paris taburu, iki takımın mevcudunu yitirmişti. 12. Tugay, 28 Aralık 1937'den 31 Aralık 1937 gününe dek Teruel'de mevcudunun yarısını yitirmişti. Bazı birlikler böylece ortadan kalkmaktaydı: Louise-Michel taburu ilk çatışmaların ardından Henri Vuillemain taburuyla birleştirilmişti. Bu değişiklikleri hesaba katarak ve A.V.E.R.(25) tarafından hazırlanan uluslararası tugayların tablosuna dayanarak, 36-37 yıllarında beş uluslararası tugayın devamlı cephede bulunduğu sonucu çıkarılabilir. Komutanlığını Kleber'in ve siyasal komiserliğini Beimler'in yaptığı 11. Tugay, komutanlığını Lukacsz'ın ve komiserliğini Longo-Gallo'nun yaptığı 12. Tugay, Zaisser-Gomez komutasındaki 13. Tugay, Walter komutasındaki 14. Tugay ve Gal komutasındaki 15. Tugay. Bazı uluslararası birlikler doğrudan İspanyol ordusuyla birleşecek, birtakım İspanyol askerleri de tugayların saflarında çarpışacaklardı: Longo'ya göre, bu karışım daha 37 martında gerekli olmuştu.

Böylece tugayların cumhuriyetçi ordu içindeki çifte rolü ortaya çıkmaktadır. Yiğitlikleri ve coşkularıyla, en güç savaşlara katılmaya hazır seçkin birlikler oluşturmuşlardı. Direnme yetenekleri ve savaşçılıklarıyla, bir örnek ve bazı yönlerden bir okul olmuşlardı. Yine de, sayıca az oluşları sınırlı cephelerde savaşa katılmalarına yol açtı. Özellikle Kuzey cephesinin yıkılmasından sonra çabaları boşa çıkacaktı. Ayrıca, İspanyol Cumhuriyetinin savunulması için 1936-37 yıllarında görülen büyük coşkunluk yenilenmeyecekti: Komünist partileri, 1937 yılından başlayarak "antifaşizm" adına gönüllü toplama işinden vazgeçeceklerdi. Yine de uluslararası tugayların varlığı bir olgudur, pek çok önemli savaşın sonucu üzerinde de önemli bir rol oynamışlardır. Bu nedenle Gustav Regler gibi bir adam, komünist partisinden ayrılmasından ve seçtiği sürgün hayatının dayandığı düşlerin yıkılmasından sonra, bugün bile, uluslararası tugayların coşku dolu kardeşliğinin anısını kayıtsız şartsız yüceltebilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜMÜN DİP NOTLARI

(1) Jesus Hernandez'e göre, Stalin, Largo Caballero hükümetinin hangi tarihte düşüceğine karar verecek ve üstelik, daha sonra kesin yenilgi tarihini saptayabilecek durumdaydı.

(2) 30 Ekim 1936 günü, Marcel Rosenberg'in Monumental sinemasında verdiği söylev bu bakımdan anlamlıdır: "Kimseyi şu ya da bu rejime yöneltilmiş bir haçlı seferine katılmaya çağırmıyorum, çünkü düşünce biçimimizi zorla başkalarına kabul ettirmeyi istemek bizim demokrasi anlayışımıza ters düşer. Sadece barış için savaşan demokrasilerin birbirlerine danışmalarını ve birleşmelerini sağlamak söz konusudur." 1 Aralık 1936 günü Jose Diaz'ın Meclis konuşmasına(Tres anos de Lucha,s.227 ve devamı) ve dünya savaşını hazırlayan Almanya'yla İtalya'nın tehdit ettiği Fransa ve İngiltere'nin "demokratik hukumetleri"ne yaptığı çağrıya bkz. Batılı komünist partilerin propagandası da aynı çizgideydi: l'Humanite gazetesi 1936 ağustosunun sonunda, şu parolayı tekrarlamaya başlıyordu. "Fransa'nın güvenliği için, İspanya'yla beraber."

(3) İspanyol devriminin varlığı, Sovyetler Birliği'nin bu devrime yaptığı yardım. pek çok militan için kanlı Moskova temizliğinin sessizce kabul edilmesini gerektiren nedenlerdi. Andre Gide, Sovyetler Birliğinden Dönüş adlı kitabının yayınlanmasını engellemek için, İspanyol milisleri adına kendisine yapılan baskıları anlatmıştır. Andre Malraux ve Louis Fisher gibi "yol arkadaşları" da, o dönemde, Moskova Duruşmaları konusundaki suskunluklarını İspanyol savunmacılarının cephesini kırmama gerekçesiyle açıklamaktaydılar.

(4) Burada Cattell'ın çıkardığı bilançoyu oldukça yakından izledik (adlı geçen eser).

(5) Sovyet hükümetinin tezi, altının tümüyle İspanya'nın beslenmesi ve silahlandırılmasında kullanıldığı yönündeydi. Negrin'in ölümünden sonra ve anlaşıldığı kadarıyla onun talimatı üzerine ailesi, bu altınla ilgili alındı makbuzunu Franco hükümetine verdi...

(6) Marcel Rosenberg ve Antonov-Ovseenko'nun iki eski trockici olduklarını belirtmek ilginçtir.Troçki'nin eski çalışma arkadaşı, eski Kızılordu genel komiseri Antonov-Ovseenko, 1923 Muhalefetinin yöneticilerinden biriydi. Bu kişilerin seçimi pek çok tartışmaya yol açmıştı. Stalin onlara bir tuzak mı kuruyordu? Onları yakından izlerken lekelemeye mi çalışıyordu? (Barcelona'da, Antonov'un Geroe karsısında titrediği söylenmekteydi). Kuşku duyduğu bağlılıklarını sınamaya mı çalışıyordu? Stalin'in emriyle karşına dizilen Antonov - Ovseenko, Kruscec tarafından temize çıkrılan ilk komünistlerden biri oldu... Stachevski'ye gelince, Krivitsky onu Rusya'nın İspanya politikasının baş sorumlusu olarak göstermekte ve Largo Caballero'nun yerini almak üzere Negrin'in adını ortaya atan kişi saymaktadır. Alvarez del Vayo, Stachevski'yle Negrin'in iyi ilişkilerini doğrular. Negrin'in 1936 yılında Maliye Bakanı, Stachevski'nin de ticaret ataşesi olduğu düşünülürse, iyi ilişkilerinin nedeni kolayca açıklanabilir.

(7) Birinci Kitap'ın Onuncu Bölüm'ünde, Mihail Koltsov'un İspanya'da oynadığı büyük siyasal ve de muhtemelen askeri rolü gösterdik. Hiç bir düşmanı, Koltsov'un parlak bir zekâya sahip olduğunu tartışma konusu etmemiştir. Biraz karmaşık olan "uyanık Stalinci" psikolojisi, kendisine büyük bağlılığı bulunan Regler'in yazdığı özgeçmişinden de çıkarılabilir. Rosenberg ve Antonov-Ovseenko gibi

Koltsov da, büyük 1938 temizliğinde sorgusuz sualsiz ortadan kaldırıldı. Adının bütün resmi kitaplardan çıkarılması Stalin tarafından mahkum edilişinin tek kanıtı oldu ancak. O da Kruşçev tarafından temize çıkarıldı ve Journal d'Espagne adlı eseri yeniden basıldı: Ölümünün resmi nedeni, bugün, "aşırı yorgunluktan tükenme"dir. Koltsov'un ve kendisiyle birlikte olanların tümünün ölümü, kuşkusuz, kitabında çok güzel bir biçimde anlatılan "antifaşist çizgi"nin taşfiyesidir.

(8) Rus subaylarının gerçek kimliği ve İspanya'da bulunma tarihleriyle ilgili gizcok iyi korunmuştur. Krivitsky, Rus misyon şefinin General Berzin olduğunu ve gerçek kimliğinin ancak yarım düzine kadar İspanyol tarafından bilindiğini söylüyor. Ama "savaşçı adı"nın ne olduğunu açıklamıyor. O göre, Berzin Moskova'ya çağrılmış ve kurşuna dizilmiştir. 1936-37 yılları için, Alvarez del Vayo, General Grigoreviç'ten söz etmektedir. Louis Fisher, Barea ve eski İspanyol komünistlerinin çoğu, General Gorlev'in oynadığı rol üzerinde ısrarla durmaktadırlar? Colondy, Grigoreviç ve Gorlev'in aslında aynı subay olduğu ve aslında Berzin adını taşıdığı varsayımını ortaya atmaktadır. Ama Gorlev'i ve Grigoreviç'i tanıyan Fisher okunduğunda, bu varsayım ortadan kalkmaktadır. Yine de Berzin belki de Gorlev diye adlandırılan kişidir.

Gorlev'in Madrid savunmasındaki rolü konusunda tanıklıklar birleşmektedir. Hernandez'in, Castro'nun, Fisher'in ve Arturo Barea'nın bize sözünü ettikleri aynı adamdır. Barea onu şöyle anlatmaktadır. "Yakışıklı, uzun boylu ve güçlü, elmacık kemikleri çıkık, buz gibi mavi gözlü, durgun bir görünüş ardında hep gerilim içinde bir adam." Fisher'e göre, Gorlev geri çağrılmış ve 1937 ya da 1938 yılında kurşuna dizilmiştir. Bu da gerçekte Berzin olduğu varsayımını çürütmemektedir.

Resmi Rus kaynağı Questions d'Histoire'a göre, Grigoreviç, General Stern'dir. Castro onu daha önce anlatmıştır ve bu anlatım gerçek sayılabilir. Yine Fisher'e göre, Grigoreviç'in yerini önce General Grişin, sonra General Maximov -her halde Gustav Regler'in sözünü ettiği Maximoviç- almıştır.

Öbür Rus subayları arasında, onlarla çok sık görüşen Fisher tugaylar danışmanı Albay Valois ya da gerçek adıyla Simonov; deniz misyonu şefi ve daha sonra Amiral ve Donanma Komiseri Nicolas Kuznetsov ya da Kolla, Lister'in danışmanı "Fritz" adlarını vermektedir. Geleceğin Mareşal Jukov'unun, 1936-37 kışı sırasında İspanya'da savaştığını da söylemektedir. Hepsi de, Kupper adıyla tanınan ve Pozas'ın danışmanı olan General Kulik'in çok daha sevimsiz olduğunda birleşmektedirler. El Campesino, "Albay Manoilto" diye anılan Malinowski'den, Rokossowski'den ve Koniev'den söz etmektedir. General von Thomma, Liddell Hart'a, Koniev'le daha önce İspanya'da savaştığını açıklamıştır: Gorlev'in yardımcısı olan ve Pavlov, Pablo ya da Konev gibi değişik adlar altında kendisine rastlanan, kafası tıraşlı tankçı mıdır söz konusu kişi? Bu olabilir. Questions d'Histoire, Malinowski'nin İspanya'da bulunduğunu doğrulamış. Meretzkov'un ve o sıra yüzbaşı olan Rodimtsev'in adlarını da eklemiştir. Havacıların komutanı "yoldaş Douglas"ın da gerçekte General Smuçkiyeviç olduğunu belirtmektedir. Başkan Aguirre, Kuzey'deki Rus havacılarına komuta eden General Jansen konusunda çok iyi anılarla doludur.

(9) Yine de Regler, Rus misyonunun havasıyla etkilenmiştir: "Moskova'daki kuşku havasından eser yok, faşistlerin bombardımanları enseye dayanan tabancaları ve Gepeu'nun tutuklamalarını unutturuyordu... Devrim güven doğurmaktaydı... Yiğit İspanya bu adamlara birer partizan ruhu veriyordu." (adı geçen eser, s.326-327). Herkesin kurşuna dizilmek üzere geri çağrıldığını bildiği - bunu Koltsov kendisine söyleyecektir - bir mühendisin gidişinin şampanyayla kutlandığını şaşkınlık içinde görüyordu. Koltsov bile sık sık şöyle demekteydi: "Bir gün kurşuna dizilirsem..." (aynı eserden). Krivitsky'ye göre İspanya'daki N.K.V.D. şebekesi, Slutski tarafından yerleştirilmişti. Ettore Vanni'ye göre, İlk N.K.V.D. sorumlusu Velayev olmuştu. Fisher, elçilikte ataşe olan Velayev ve Orlov'u tanımıştı.

(10) N.K.V.D.'nin İspanya iç savaşına karışması bu kuruluş bünyesinde büyük bir krize yol açmıştır. Krivitsy'nin ayrılması da bu büyük krizin belirtilerinden biridir. Ondan önce, Batı Avrupa'daki en önemli ajanlardan biri olan ve "servis" içinde

Ludwig adıyla bilinen Polonyalı komünist İgnace Reiss, Troçki'nin IV. Enternasyonal'ine katılmak üzere Stalin'le bağlarını açıkça koparmıştı. İspanya'daki Troçkicilerin ve P.O.U.M.'lilerin temizlenmesi yolunda Moskova'nın kararını Troçki'ye, Victor Serge'e ve arkadaşlarına bildiren oydu. Fransa'da Victor Serge ve arkadaşlarıyla buluşmak üzereyken, 1937 eylülünün başında Lausanne'da öldürüldü. Soruşturma, yabancı komünistlerin ve Paris'teki Rus ticaret misyonu görevlilerinin suçlanmasına yol açacaktı. Misyon görevlilerinden olan Lydia Grosovskaya, kefalete salıverilecek ve bundan yararlanıp ortadan kaybolacaktı.

(11) Sürgünde seyislik yapan ve ülkesine dönebilmeyi hak etmek amacıyla iç savaş sırasındaki düşmanı Walter komutasında çarpışan Wrangel ordusunun eski generali bunların bir örneğidir. Çarpışmalar sırasında ölecektir.

(12) Bu gönüllüler arasında Durruti kolunda görev alan Simone Weil'in adını da sayalım. Milislerde aldığı görev, kısa süre sonra, ağır bir kaza sonucu bitecektir.

(13) Andre Malraux, Umut'ta görevinin güçlüklerini çok iyi yazmıştır. Bu güçlükler, her şeyden önce, uçakların kötülüğünden gelmektedir. Bunlar çoğunluk arızalı "ordu artıkları"dır. Ama bir başka güçlük de, çoğunlukta olan "gönüllüler"le "kiralık askerler"in çatıştığı havacılardan gelmektedir.

(14) Uluslararası tugaylarda görev alanlar dahil, pek çok kişi tarafından söylenenin tersine, Tito'nun İspanya'da hiç çarpışmadığını belirtelim.

(15) Luigi Longo'ya göre, Largo Caballero'nun karşılaması soğuk olmuştur.

(16) Fransız gazeteleri sınırda birtakım kişilerin tutuklandığını sık sık belirtmektedirler kuşkusuz; ama bunlar, anlaşıldığı kadarıyla, daha çok simgeseldir.

(17) Kısa süre önce gelen bu göçmenler, sığındıkları ülkede kendilerini yabancı hissederek, ancak sendika ya da parti içinde hayat bulmuşlardır çoğunluk.

(18) Uluslararası tugayların "eskilerinden" pek çoğu, daha sonra partileri içinde ya da partinin zaferinden sonra Devlet yönetiminde çok yükseleceklerdi. Şimdiki Doğu Alman yöneticileri arasında, Heinrich Rau'nun ve İspanya'da "Richard" adıyla bilinen polis komutanı General Stalmer'in adını verelim. Macarlar arasında, ünlü bir duruşma sonucu asılmadan önce ülkesinin İçişleri Bakanlığını yapan ve İspanya'da Firtos adıyla teğmenlik ve komiserlik görevlerinde bulunan Laszlo Rajk'ın, İspanya'da binbaşı Çapayev diye bilinen general Szalvai'nin 1956 ayaklanmasından sonra Macaristan Devlet Başkanlığına getirilen Ferenc Muennich'in adlarını belirtelim. Polonyalılar arasında Vacek adıyla İspanya'da bir tabura komuta eden ve 1956 yılında güvenlik birliklerinin başında Gomulka'yı iktidara getirecek olaylarda büyük rol oynayan General Komar bulunmaktadır. Yugoslav partizanların askeri ve siyasal yöneticiliğini yapacak olan Gosnjak, Rankoviç, Vlahoviç, uluslararası tugayların eski görevlileridir. Fransızlar, Direnme hareketinin çekirdeğini oluşturacaklardır: 1942'de kurşuna dizilen Rebiere, İspanya'da teğmen olarak bulunan ve Albay Fabien adıyla bilinen Pierre Georges, siyasal komiser ve daha sonra Albay Rol adıyla ünlenen Tanguy; Ulusal Cephe içinde 1944 Korsika ayaklanmasının örgütleyicisi, Francois Vittori başlıcalarıdır. Daha sonra partiden atılan ve Fransız komünist partisinin bir ara sekreterliğini yapan Auguste Lecoeur ve geleceğin senatörü Jean Chaintron (Barthel) da İspanya iç savaşına katılan Fransızlar arasındadır.

(19) Regler'in deyimiyle "o cumhuriyetçi büyük senyör" Randolfo Pacciardi'nin görevden alınması ve İspanya'dan ayrılması pek çok savaşçının gözünde komünistlerin artık açık bir biçimde tugaylara el koymalarının kanıtı oldu. Kendi milislerinin tanıklıklarından ve onlar tarafından yönetilen suçlamalardan yola çıkarak, Antonia Stern, Hans Beimler'in N.K.V.D.'nin kışkırtması sonucu öldürüldüğünü söyleyebildi. Stern tarafından toplanan belgelerden, Beimler'in gerçekten, yönetimi eleştiren ve "gizli servislere" çok karşı olan muhalif Almanlarla ilişkide bulunduğu ortaya çıktı. Bu koşullarda, cinayet varsayımı epey akla yakındı. Ama gerçek kanıtlarla da kesin olarak ortaya çıkarılamadı.

(20) Hans Kahle, eski subay 1919 yılından beri komünist militan; Zeisser, Ukrayna'da birliklerinin başında devrimcilere geçen bir subaydı; her ikisi de Rusya'da kalmıştır ve Almanya'daki gizli komünist hareketin askeri örgütünde çok önemli görevler almışlardı. İlk dünya savaşına katılmış eski bir subay 1919 Macar devriminde Bela Kun'un arkadaşı olan Zalka, Gallen ve Borodin'le birlikte Çin'de askeri danışmanlık yapmıştı. Çok sonra komünizmi seçen Jules Dumont da eski bir yüzbaşıydı ve Etyopya'da Mussolini kuvvetlerine karşı çarpışmıştı.

(21) İspanya'da general Kleber adıyla üne kavuşan adamın gerçek adı,sanıldığı kadarıyla Gregori Stern'dir. Ypsilon'a göre, Birinci Dünya Savaşında Rusya'da tutsak edilen ve komünizmi seçen bu eski Avusturyalı subay, Almanya'daki gizli askeri örgütte militan olarak görev almış, 1927 yılında Çin'de askeri danışmanlık yapmış, daha sonra 1935 yılında Japonlara karşı Uzak Doğu birliklerine komuta etmişti. Cox da onun özgeçmişini böyle vermekte, ama 1919 yılında müttefik kuvvetleriyle Rusya'ya gelen ve Avusturya uyruğunu seçen bir Kanadalı olduğunu söylemektedir. Pacciardi, Kanadalı olduğunu söylediğini ama Almana benzediğini yazmaktadır. Fisher'e göre, İkinci Dünya Savaşı öncesi, Moskova'daki temizlik hareketi sırasında öldürülmüştür. Colodny ise 1940 Rus-Fin savaşı sırasında Mannerheim hattını yaran Rus birliklerinin komutanı yapmaktadır onu. Ama Grigoreviç diye de anılan ve temizlik hareketi sırasında öldürülmeyen öteki general Stern'le karıştırmamakta mıdır bu kişiyi?

(22) Belçikalı gönüllü Nick Gillain, Le Mercanaire adlı kitabında, onun Binbaşı Delasalle adlı bir Fransız subayını mahkum eden-belki C.N.T.'ye bağlı kollarla ilişki kurmak suçundan - ve boş yere kurşuna dizdiren Savaş Kuruluna başkanlık etmekle suçlamaktadır. Pencheniati de, Cambrils de, direnemeyip çekildikleri için küfür yağmuruna tuttuğu dört askerin protestosu karşısında onları eliyle öldürdüğünü söylemektedir. Ernest Hemingway 'Çanlar Kimin İçin Çalıyor'adlı romanında çok saydam olan Massart adı ardında, onun pek kıvanç duyulmayacak bir portresini çizmektedir: Kuşkucu, yeteneksiz, otoriter ve kaba bir adamın portresidir bu. Albacete'de onun emrinde çalışan Fisher, en az ötekiler kadar serttir Marty'ye karşı. Regler'e gelince,Marty hakkında şunları yazmaktadır: "Bağışlanabilecek yeteneksizliğini iflâh olmaz bir kuşkuculuk ardında gizliyordu." André Marty konusundaki gerçeğin saptanması çok güçtür, çünkü Fransız komünist partisinden atılmasından sonra kendisine yöneltilen bu saldırılara partili arkadaşları da katılmıştır.

(23) Bu bilgilerin önemli bölümü Longo'nun kitabından alınmıştır.

(24) Anlaşmak için Rusça konuşmak zorundadırlar.

(25) Cumhuriyetçi İspanya eski gönüllüleri

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KUZEYİN ELE GEÇİRİLMESİ

Kuzey cephesini Fransız sınırı yoluyla her türlü iaşe olanağından yoksun bırakan San-Sebastian ve İrun'un düşmesinden beri, Bask Ülkesine karşı gerçekten önemli hiç bir girişimde bulunulmamıştı. Mola'nın en sağlam örgütlenmiş güçleri Madrid üzerine yöneltilmişti. Aylar boyu, ne cumhuriyetçiler ne de milliyetçiler yanında önemli ve iyi silahlandırılmış birliklere rastlanabilmişti. Savaşçıların sayısı Biskay'dan Galicia'ya kadar uzanan bir cephenin savunulmasına bile elverişli değildi. Çarpışmalar bu cephenin birtakım kesimlerinde alevleniyor ve sönüyordu. Bu kesimlerin birbiri ardına düşmesi - Biskay, Santander, Asturia bölgesi - o yıl darbecilerin saldırısını sonuçlandıracaktı.

KUZEY CEPHESİ

İlk bakışta, kişi kendini iki sağlam direnme bölgesiyle karşı karşıya bulduğunu sanmaktaydı. Ama bu iki bölgenin siyasal rejimi birbirine taban tabana zıttı: Bask Ülkesi tutucu ve Katolikti, ama ulusal istekleri onu cumhuriyetçilerle birleştirmişti; Asturia da 34 ekimiyle 36 temmuzu devriminin kalesiydi;iki sağlam bölgeyle çelişen güçsüz bir kesim kalmaktaydı ortada: Santander. Bu kentin savaş Komitesi, sayıca az ve özellikle silahları yetersiz birliklerle cephenin en geniş bölümünü savunmak gibi çözümü olanaksız bir sorunla karşı karşıyaydı. Bu kesimin zayıflığı anarşistler ve sosyalistler arasındaki çekişmeler yüzünden daha da artıyordu.

Sonucu etkileyen çarpışmaların Bilbao çevresinde geçmesi, Bask direnişinin etkisi ve yabancı ülkelerdeki yankıları, bu üç merkezin bir arada yaşamak zorunda oluşunu fazlaca gizlemekteydi. Askeri komutanlığın birleştirilmesi için 37 yılının ortasını beklemek gerekecekti ki, bu alanda da gerçek bir anlaşma bulunmadığının yeterli kanıtıydı bu olay. Caballero tarafından Aşturia bölgesine gönderilen Yüzbaşı Ciutat ve Bask Ülkesine gönderilen General Llano de Encomienda, aylardan beri Rus uzmanların yardımıyla birliği kurmaya çalışmış ama bunu başaramamışlardı. Birbirine

benzeyen "askerleştirilmiş" birlik görünüşü altında kuvvetler ayrıydı: "Bask milisleri" asker papazların görev aldığı tek tip giysiden ve siyasal komiserden yoksun üniformalı birlikler, partilerin ve sendikaların denetledikleri "Asturia milisleri. (1)."

Üç kesim için birleştirilmiş bir askeri komutanlık bulunmadığı gibi, bir bölgeden ötekine kuşku ve zıtlaşma da söz konusuydu: Asturia devrimcileri "tutucu" Basklara düşmandı, Basklar da Santander ve Gijon'un "anarşizm"ine kuşkuyla bakmaktaydılar.

Güçlükler, daha 36 yılının ağustos ayında başlamıştı. Asturia bölgesinde papaz ve rahibe avı yaygındı. Kiliseler yıkılmakta ya da kapatılmakta, tapınma yasaklanmaktaydı. Bask Ülkesinde, tersine kilise bütün özgürlüklerini korumuştu ve halk üzerinde olduğu kadar birçok Katolik bakanın yer aldığı hükümet içinde de büyük etkisini sürdürmekteydi. Aguirre tarafından edilen yemin, Başkanın "inançlı, halkın ve Baskların temsilcisi" olarak davranacağı üzerinde durmaktaydı. Asturia bölgesinde baskı altında tutulan papazlar ve müminler, C.N.T. militanlarının kutsal cumayı bayram günü sayan kararnameyi şiddetle protesto ettikleri Bask Ülkesine sığınmaktaydılar. Asturia bölgesinde, madenler ve fabrikalar denetim altındaydı, bir sürü kuruluşla birlikte küçük ticaret bile kamulaştırılmıştı. Bask Ülkesinde mülkiyete dokunulmamıştı. Asturia'da devrimi "Hükümet-Komiteler" yönetirken, Euzkadi "savunma cuntaları" her yerde normalidad'ı yerleştirmeye çalışmaktaydı. Gijon dışında, Asturia bölgesinde pek az sivil muhafız kalmıştı. Oysa Santander ve Bask Ülkesinde bunların sayıları çoktu. Bölgesel yetkiler cumhuriyetçi Devlete verildiğinde, Asturia Konseyinde anarşistler yine vardı; Bask hükümetinde bir tek anarşist olmayacaktı (2). Aguirre hükümeti devrime karşı çıkmıştı. Asturia bölgesinde "temizlik hareketi" çok sert olmuş, Euzkadi hükümetiyse hedef olarak "kişilerin ve mallarının güvenliği"nin korunmasını seçmişti. Cephe gerisini silahtan arındırmış, ordu ya da poliste görevli bulunmayan kişilerin silah taşımalarını yasaklamış, "durumun gerektirdiği kadar polisi görevlendirme hakkını kendine ayırmıştı.

Bu koşullarda, "İspanya Konfederasyonu" (3) diye adlandırılabilecek iki bölge arasındaki işbirliğinin güçlüklerle karşılaşmasına şaşmamak gerekirdi. Cumhuriyetçi güçlerin yetersizliğinin henüz açık seçik ortaya çıkmadığı bir dönemde, askeri alanda hiç bir bağlantı sağlanmadığından, çabaların dağılması her türlü girişimi başarısızlığa mahkum ediyordu. Basklar, ekimde Madrid'i rahatlatmak amacıyla Alausa'ya karşı girişilen harekatı desteklememekle suçlamaktaydılar Asturialıları. Asturialılar da, cephane ve az sayıda ağır araç-gereçle, Solchaga komutasındaki kol yetişmeden önce Oviedo'yu ekim ayında ele geçirebilecekleri karşılığını vermekteydiler. Kuşkusuz, Bask taburları, şubat ayında Asturialıların Oviedo'ya karşı giriştikleri büyük saldırıya katılmışlardı (4), ama Kuzey

cephesinin geri kalan bölümünde süren durgunluk, milliyetçilere, bu saldırıyı başarıyla önleme olanağı vermişti.

İşbirliği ekonomik alanda da gerçekleşmemişti. Oysa Kuzey, fabrikaların çalışma konularının değiştirilmesiyle güçlü bir savaş sanayinin yaratılmasına olanak tanıyacak tek sanayi bölgesiydi. Ama Asturialılar kömürü, Basklar demiri ellerinde tutmaktaydılar: Tartışmalar ve serzenişlerle değerli aylar geçip gidecekti.

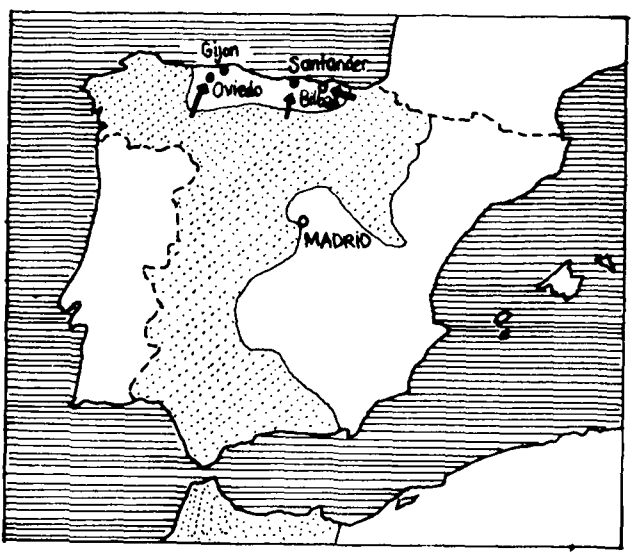
Kuşkusuz merkezi hükümet anlaşmazlıkları gidermeye çalışıyordu. Birkaç kere Aguirre'ye, C.N.T. temsilcilerini hükümete alması öğütlenmişti. C.N.T. sorumluları da Euzkadi'ye bağlı arkadaşlarından "becerik-sizliklerden" kaçınılmasını istemekteydiler. Ama Kuzey hiç bir maddi yardım görmemekte, bu da Madrid ve Valencia Konseylerini her türlü etkililikten yoksun bırakmaktaydı. Caballero, "Anılar"ında, hava yardımı isteyen Aguirre'nin kaygılı telgraflarından söz etmekte Bask Ülkesi başkanının umutsuzluğuna değinmektedir. Asturialılar, savaş araç ve gerecinin yetersizliğinden yenilgiye uğradıklarını da açıklamaktaydılar. Tek önemli katkı Rus silahlarının gelişi olacaktı. Ama 15 avcı uçağı, 5 top, 15 zırhlı araç, 200 ağır makineli ve "Kırım savaşından kalma" 15.000 tüfek (5) 35.000 asker için çok azdır ve 1937 saldırısı sırasında gülünç denecek kadar yetersiz kalmıştır.

Tehlike karşısında, Baskların ve Asturialıların tutumları taban tabana zıttı. Asturialı milisler, bütün benzerleri gibi, düz arazide kötü savaşmaktaydılar. Ama sokak savaşlarında, kentlerin ve köylerin tüm evlerine sımsıkı yapışmayı bilmekteydiler. İçinde bulundukları savaş onlar için bir ölüm ya da kalım sorunuydu ve dinamit son sözleriydi (6). Yıkımdan çekinmemekteydiler ve milliyetçilerin elinde yıkıntıdan başka şey kalmamasını istiyorlardı. Onların gözünde, yılgı, cephe gerisinin tek dayanma yoluydu. Teslim olmaktan söz eden herhangi bir kişiyi oracıkta öldürmekten çekinmeyeceklerdi. Bombardımanlara, darbecilere yakınlık duyan ya da sadece kuşkulu görülen "rehinelerin" yığınlar halinde öldürülmesiyle karşılık vermeye hazırdılar.

Basklar, aynı koşullarda, çok daha değişik tepki göstermekteydiler. Dinsel inançlara ve siyasal görüşlere saygılıydılar, "İyi bir Katolik" gibi davranmak başlıca kaygılarıydı. Bir suçsuzu öldürmektense bir sanığı salıvermeyi yeğliyor, kilit noktalarda kuşkulu ya da sadece ılımlı kişileri tutuyor (7), cepheyi savunmak kadar komşularının elindeki "rehineler"in hayatını korumayı da düşünüyorlardı. (8). Özellikle de savaşın amacı onlar için aynı değildi: Halk Cephesi'nin geçici müttefiki olan Bask Ulusal Partisi yöneticileri, onların parasal destekçileri ve Bask savaşçıları, öteki, "antifaşist" savaşçıların ne ideolojisini, ne görüşlerini paylaşmaktaydılar. Bask Ülkesinin o günkü durumu ve özgürlükleri için savaşmakta, boş bir savaş uğruna her şeyin yıkılmasını kabul etmemekteydiler. Bask burjuvazisi,

Franco'nun zaferi kazanması halinde geleceğin kendisi için kapalı olmadığını, yıkımdan kurtulan fabrikalar ve madenler yeniden işlemeye başladığında hizmetlerine gerek duyulacağını biliyordu. İngiliz ortaklarının kendisini koruyacaklarına güvenmekteydi. Son olarak da Katolik dayanışması, bir uzlaşma değilse bile darbeciler tarafından gözetilme,çıkarlarının bir bölümünü kurtarma umudunu beslemesine yol açmaktaydı.

İki ayrı cephedeki savaşın kendine özgü mantığı vardı. Devrime boyun eğmeme, kentlerin halkını, anıtları ve sanayi kuruluşlarını sokak savaşlarının acımasızlığının ve kaçınılmaz cezalandırma hareketlerinin eline bırakmama isteği, Baskların bir bölümünü, gerektiğinde güç kullanarak sonuna dek diren-

KUZEY SALDIRISI
(mart-eylül 37)

meye ve yıkım yanlılarına karşı çıkmaya sürükleyecekti. Bu işte, cumhuriyetçi bozgunu hızlandırmanın yolunu bulan gizlenmiş falanjcılar ya da fırsatçılar onları geride bırakacaktı.

BİLBAO SEFERİ

Madrid önünde uğradığı birbirini izleyen yenilgilerden sonra, kolay bir zafer kazanabileceği düşüncesi, general Franco'nun kuzeye dönme kararını vermesine yol açabalirdi. Ama başka ögelerin de etkisi olmuştu

kuşkusuz. Önce, Madrid çarpışmaları uzun bir savaşa hazırlanmak gerektiğini kanıtlamıştı. Artık bir cumhuriyetçi ordu vardı.

Başkenti ele geçirerek savaşı kazanma olanağı bulamayan Franco, bir genel saldırıyla zafere ulaşmayı düşünemezdi. Yedekleri çok güçsüzdü, yakın geçmişteki çarpışmalarda uğradığı kayıplar şimdilik bir yıpratma savaşı fikrini de uzaklaştırmaktaydı. Savaşın sonuna dek baş vurulan taktik, saldırıya geçip cumhuriyetçi İspanya'yı bölge bölge ele geçirmek olacak, bu da sınırlı bir cepheye önemli araç ve gereç yığınağı yapılmasını sağlayacaktı. Kuzeyin yalnızlığı, doğal olarak onu böyle bir iş için biçilmiş kaftan kılmaktaydı. Üstelik Kuzeyin ele geçirilmesinin, savaşın devamını kesinlikle etkileyecek ekonomik bir değeri de vardı: İspanyol demir-çelik sanayiinin en önemli bölümü buradaydı. Bu bölgenin milliyetçilerin eline düşmesi, gelecek uluslararası pazarlıklar açısından da önemliydi. Demir cevherine gerek duyan Almanya böyle bir harekâtı destekleyebilirdi ancak. Aynı cevheri kullanan İngiltere, ister cumhuriyetçi olsun ister Franco'cu, bölgede yerleşen otoriteyi görmezlikten gelemezdi.

General Mola, en önemli ve en kolay gerçekleştirilebilecek harekâtla Biskay yöresinin ele geçirilmesiyle görevlendirildi. Kuvvetleri, 1937 yılının başında durgun bir dönem geçirmişler ve yeniden düzenlenmişlerdi. Milliyetçi saldırı sırasında devamlı ön safta bulunan ve Bilbao'ya giden geçitleri korumak için Sierralarda toplanan Bask birliklerine -bu birlikler Asturia bölgesinden ve Santander'den gelen birkaç tugayla takviye edilmişti- sayıca eşit, belki de üstün olan dört Navarra tugayından oluşuyordu bu kuvvetler (9). General Solchaga komutasındaki Navarralıların gerisinde Kara Ok birliklerinde görevli İtalyanlar ve Guadalajara savaşından sonra yeniden kurulan 23 Mart tümeni yedek olarak tutulmaktaydı. Daha sonra, Mola birliklerini Faslılardan ve Tercio askerlerinden oluşan kuvvetlerle takviye etti. Mola'nın Basklara son bir ultimatom vermesinin ardından harekât, öngörüldüğü gibi 31 mart günü başladı. Bu harekât sırasında milliyetçilerin devamlı uygulayacakları savaş yöntemi hemen kendini gösterdi: Ezici bir silah gücünden yararlanılması, yoğun bombardımanlar ve hava saldırıları (10). Baskların sık ve yürekli karşı saldırılarına rağmen, bu yöntemin etkisi, saldırının ilk beş gününde alınan sonuçlarla hemen kendini gösterdi. Ancak, geçitlerin ele geçirilmesi, Franco'cuları, Bilbao'nun savunma hattı olan "Demir Kuşak" yakınına getirmemişti. Aznar, kuşkusuz harekâtı yavaşlatan önemli anlarda hava saldırılarını engelleyen kötü iklim koşullarını öne sürüyor. Ama Bask ordusu da, uğradığı kayıplara ve maddi yoksunluklara rağmen, tehlikeli tepkiler gösterebilecek yetenekteydi daha. 11 ve 15 nisan arasında durmadan el değiştiren Sabigan tepesinin çevresindeki kanlı savaşlar bununla açıklanmaktaydı. O sıra, Franco'yu birliklerinin bir bölümünü ve hava kuvvetlerini başka bir kesime kaydırmak zorunda bırakmak için dışardan gelen bir oyalama harekâtı gerekirdi. Ama bu yöndeki girişimler de, görüleceği gibi, gecikmiş ve kıt olanaklarla yapılacaktı.

Biskay harekâtının ilk bölümü nisan sonunda, Durango, Eibar ve Guernica'nın ele geçirilmesiyle bitti. Navarra tugayları, sonunda Demir Kuşak'ı koruyan ve bu savunma hattına egemen olan tepelere varmışlardı. Son birkaç saldırı, sadece savunma hatlarını değil, kentlerle köyleri de dehşete düşüren ve ezen hava kuvvetlerinden yoğun biçimde yararlanılmasıyla da dikkati çekti. Bu konudaki en ünlü olay, 26 nisan günü, Guernica'nın Alman uçakları tarafından yerle bir edilmesiydi: Bu bombardıman yabancı ülkelerde çok büyük yankı yaptı. Bugün, Rotterdam'dan ve Coventry'den, Varşova'nın yıkılmasından ve Hiroşima'ya atom bombasının atılmasından sonra, Guernica olayına verilen önem kişiyi çok şaşırtabilir. Ama bunun nedeni, Guernica'nın, Bask Ülkesinin dinsel başkenti oluşuydu. Katolik dünyanın, özellikle Fransa'nın üzüntüsü çok büyüktü. Haklı olarak, Guernica bombardımanından Almanlar sorumlu tutulduğu için olay uluslararası bir yön almakta da gecikmedi: Yakılan ve darbeciler tarafından tehdit edilen Guernica'dan kaçan halkın tanıklığı yadsınacak gibi değildi. Havacı Galland üzücü bir "hata"nın söz konusu olduğunu söylemekle yetinecektir. Ama kamuoyunun kınaması, Eden'in bir gensoru cevaplandırmak zorunda bırakıldığı İngiliz Avam Kamarasının birbirine girmesi karşısında, Almanya Franco'dan "Kesin bir yalanlama" istedi. Milliyetçilerin tezinin nedeni buydu: "Guernica...kızıl çeteler tarafından yakıldı. Aguirre, şeytansı bir amaçla Guernica'nın yıkımını hazırladı"(11) ve bu iş Asturialı dinamitero'lar tarafından gerçekleştirildi. Bu yorum hâlâ günümüz İspanya'sında geçerlidir(12).

Ahcak, Bilbao'ya saldırmadan önce milliyetçi güçlerin yeniden düzenlenmesi ve takviye edilmesi gerekiyordu. Faupel, General Franco'nun İtalyanlardan Littorio tümenini bu önemli harekâta sokmalarını istediğini belirtir. Ama İtalyanlar Guadalajara'dan beri eskisi kadar istekli değildiler; üstelik tedbirsizlik sonucu karşılaştıkları yeni bir tehlike, onlara bu tatsız anıyı hatırlatmıştır: Guernica'nın ele geçirilmesinden sonra, Kara Ok birlikleri kıyı boyunca hızla ilerlemiş ve Bermeo'ya ulaşmış, ama sol yanlarını da savunmasız bırakmışlardı. Cumhuriyetçilerin bir karşı saldırısı onları birkaç gün süreyle güç duruma soktu, kurtarılmaları için 23 mart tümeninin ve bir Navarra tugayının gönderilmesi gerekecekti.

Mayıs ayı kesin sonucun alınmasını sağlayacak savaşın hazırlığına ayrıldı. İki taraf da Demir Kuşak çevresindeki mevzilerini güçlendirdi. Sınanmadan önce ün kazanan bu savunma hattının etkisizliği, ayrıca kısa sürede kanıtlanacaktı: Bir kere yeterli sayıda askerle savunulmamaktaydı; ayrıca, düşmanın eline geçtiğinde uzun süre savunulmasını olanaksız kılan tepeler egemendi bu hatta. Bu nedenle cumhuriyetçiler, stratejik noktaları inatla savunmakta ve böylece milliyetçi saldırıyı geciktirmekteydiler.

Ancak Franco'nun emirlerini uysalca gerçekleştiren Davila'nın

Mola'nın yerine getirilmesi, milliyetçi komuta birliğini güçlendirdi. Karşı saldırılar sırasında Baskların uğradıkları kayıplar çok büyük oldu. Son olarak da, Demir Kuşak (13) planları yüzbaşı Goicoechea (14) tarafından Franco kuvvetlerine verildi. Bu da, saldırıdan önceki bombardımanın hedefleri eliyle koymuşcasına bulmasını açıklıyordu.

Tahkim edilmiş hattın yarılması artık kaçınılmaz hale gelmişti. Kesin sonucu almaya yönelik saldırı 12 haziran günü başladı ve o gün, Demir Kuşak, beş kilometre boyunca yarıldı. Savunma mevzilerinin geri kalanı arkadan çevrilerek düşürüldü.

O ana dek çok iyi savaşan Basklar, artık direnme olanağı kalmadığına inandılar. Belki bir sokak savaşını göze alarak çarpışmayı uzatabilirlerdi, ama bu çarpışma da kentlerinin yakılıp yıkılması sonucuna varacaktı. Aşağı yukarı hiç çarpışmadan kenti boşaltmakla, Basklar, kuşkusuz milliyetçilerin zaferini daha da çabuklaştırdılar. Ama artık kendilerine gereksiz gelen bir yıkımın da önüne geçtiler. San Sebastian'da olduğu gibi burada da iki görüş karşı karşıyaydı: Basklar, yeni kentin sokaklarına barikat kuran Asturia milislerinin silahlarını almaktan çekinmediler. 16 haziran günü, Albay Bengoa Fransa'ya kaçtı. Albaya göre, Bilbao gerçek bir "iktidar yıkılışı"nı yaşamaktaydı... Kentte yetkili kişi bulunmadığından, Bilbao'nun teslim olmamasından çekiniyordu. 17 haziran günü, kentin Bask valisi de Bilbao'dan ayrıldı, Leizaola'dan, sosyalist Aznar'dan, komünist Astigarrabia'dan ve general Ulubarri'den oluşan savunma Cuntasını kaderiyle baş başa bıraktı. Cunta'nın gerçek bir otoritesinin bulunup bulunmadığını anlamak çok güçtür. Le Temps gazetesine göre, 17 haziran akşamı, teslim olma yanlısı Basklarla (15) "Sonuna dek direnme yanlısı aşırılar" arasında çarpışma başladı. Anarşistler köprüleri uçurdular, birkaç teslim olma yanlısını sorgusuz sualsiz astılar. Bunun üzerine, savaş öncesinde düzenli orduda asker olan 1200 milislik bir Bask birliği, polisin, asalto'ların ve sivil muhafızların desteğiyle harekete geçti. Santander ve Asturia milisleri saldırıya uğradı, silahları alındı, telefon santralı binasının üzerine beyaz bayrak çekildi. Milliyetçilere haberciler yollandı, Bask birlikleri kamu binalarını işgal edip düzeni sağladılar. Şimdi, Carlosculların beresini giymiş bulunan kolluk kuvvetleri, Davila'nın askerlerinin kente girmesinden önce çalışmasını sürdürüyordu.

Milliyetçiler Bilbao'yu işgal ederken, Bask ordusu da batıya doğru çekildi. Biskay'ın tüm geri kalanı aşağı yukarı hiç direnmeksizin milliyetçilerin eline düştü. Aznar, harekât sırasında Baskların uğradığı kayıbın 30.000 kişi kadar olduğunu söylemektedir.

Ancak bu harekâtı başarıyla sonuçlandırmak için Franco'nun genelkurmayına on bir hafta gerekmişti. Hava koşulları ve Bask direnmesi savaşın bu denli uzun sürmesini açıklamaya yetmiyordu. Milliyetçiler yönünden hatalar yapılmış, özellikle İspanyollar ve İtalyanlar arasında anlaşmazlık

çıkmıştı. Bermeo'da uğranılan başarısızlıktan sonra, general Doria, bu harekât sırasında C.T.V.'lerin katkısından vazgeçmek zorunda kalmıştı.

OYALAMA: BRUNETE

Cumhuriyetçiler boş zamandan yararlanmayı beceremememişlerdi. Merkezden gelecek güçlü bir saldırı milliyetçilerin hareketini durdurabilirdi.Ama mayıs ve haziran aylarında merkezi cepheden yola çıkan iki oyalama girişimi de güçten yoksundu. İnançsız olarak, yetersiz olanaklarla başlatılmıştı. Bu oyalama girişimleri, Eski Kastilya'daki Balsain'de, ilk amacı La Granja'yı almak olan saldırı tankların bile desteğinden yoksundu. Saldırının kentin düşmesiyle sonuçlanacağı Huesca'da, saldırganlar sadece üç topçu bataryasından yararlanabilmekteydiler. Her iki durumda da, düşman tetikte gibiydi ve ilk saldıranlar sert bir direnmeyle karşılaşmışlardı.

Huesca cephesindeki son girişimin hemen ertesi günü, Bilbao'nun milliyetçilerce ele geçirilişi, Biskay harekâtının sonu oldu. Kuşkusuz çarpışmalar uzayabilecekti, ama Kuzeyi rahatlatmak için gecikmeden önemli manevra olanaklarıyla tepki göstermek zorunluydu.

Ancak, devrimci muhalefetin tasfiyesi, hiç değilse görünüşte siyasal birliğin gerçekleştirilmesini sağlamıştı. Negrin hükümeti, "zafer hükümeti", gitgide devrimci yanını yitirerek düzenli orduya benzeyen bir orduya dayanıyordu. "Özerk milisler" kaybolmaktaydı. Hükümetin güvenini kazanmış bulunan askeri uzmanlar politikacılardan daha büyük bir önem taşıyorlardı artık; merkez kesiminde başlıca rolü Vicente Rojo oynamaktaydı; Kuzey cephesinde,Toledo Harp Akademisinin eski öğretmenlerinden Gamir Ulibarri, Rojo gibi, cumhuriyetçi kesimin tümünün yönetimini aldı. Böylece, geç de olsa, bu kesimindeki komuta birliğini gerçekleştirmiş oldu. Bu uzmanların itişiyle, ordunun tepeden tırnağa yeniden düzenlenmesi öngörülmekteydi. Kökenleri ve ilk kuruluşları ne olursa olsun, bütün birlikler ordulara, kolordulara, tugaylara ve taburlara bölünmüştü. Uzun bir durgunluk döneminde gerçekleşmesi kolay ve yararlı olan böyle bir düzenleme, ilk ağızda savunma görevlerinin komuta sorunundan önce geldiği Kuzey cephesinde büyük bir anlam taşımamaktaydı.

Gerçekten de bu kolorduları kuramsal olarak düzenlemek bir şeydi, onlara gerekli savunma yeteneğini vermek ve saldırıya hazırlamak başka şey. Askerleri eğitmek zorunluydu; büyük bölümünü eski 5. Alayın oluşturduğu 5. Kolordu, örnek olarak alınacaktı. 1937 yazı saldırılarında ilk manevra gücünü bu birlik sağladı.

Cumhuriyetçiler için çözümlenmesi daha da güç olan ikinci sorun, silah sorunuydu. 19 nisan günü, sınırlarda ve kıyılarda denetim şebekesinin yürürlüğe girmesinden sonra silah gelmesi gitgide güçleşmişti. Birliklerin bir

yarma savaşında büyük önem kazanan ağır silahlarla ve tanklarla donanımı çok yetersizdi. Rus uçaklarının katkısı, hava kuvvetlerinin özellikle saldırıda kullanılması olanağını sağlamaktan uzaktı.

Silah yönünden görülen bu yetersizlik, Madrid çevresinde, öbür kesimlerdeki kadar belirgin değildi. Çünkü düzenli birliklerin büyük yığını, 1937 yılının ilk üç ayı boyunca cephenin bu bölümünde toplanmıştı. Temmuz başında başlatılan büyük oyalama saldırısı için Brunete'nin seçilmesini etkileyen nedenlerden biri de kuşkusuz buydu. Askeri olduğu kadar siyasal nedenlerle de üzerinde durulan saldırı kesiminin seçilmesinden önce, anlaşıldığı kadarıyla epey ciddi bir tartışma olmuştu.

Cumhuriyetçilerin karşısında iki olasılık vardı gerçekten: İlki Estramadura'da, Merida bölgesinde girişilecek bir saldırıydı. Böyle bir girişimin sağlayacağı yararlar haritaya bir göz atmakla anlaşılabilirdi. Bu saldırının başarıyla sonuçlanması, Badajoz ve Portekiz sınırını doğrudan tehdit ederek, dolayısıyla da Fas'taki üslerle güney üsleri arasındaki bağlantıyı koparacak Franco birliklerini tehlikelerin en büyüğüyle karşı karşıya bırakırdı. Ayrıca bu bölgeyi savunan güçler sayıca Madrid cephesindekilerden çok daha zayıftılar. Bütün bu görüşler, uzun süreden beri bu kesimde bir saldırıya girişilmesi olanağının öngörülmesini sağlamıştı. Özellikle de, Largo Caballero'nun teknisyeni Albay Asensio Torrado'nun fikriydi bu. 1938 yılı içinde cumhuriyetçi subaylar bu tasarıyı yeniden inceleyecekler, ama hiç bir zaman, başarısını sağlama alabilecek güçlerle yürürlüğe konmayacaktı (16).

Sonunda ikinci çözüm yolu üstün geldi: Madrid kesiminde bir saldırı. Bu büyüklükteki bir askeri harekâtı başlatma kararı hükümete, özellikle de Savunma Bakanı İndalecio Prieto'ya aitti. Brunete'ye karşı girişilecek saldırının başlangıcında kendisi de hazır bulunmak istemişti. Sonunda, Rus uzmanların da onayıyla, Miaja ve Rojo Madrid cephesini seçmeyi üstlendiler. Rojo, bunun sağlayacağı askeri yararları açıklıyordu: Milliyetçi güçler, bu kesimden kuzeye birlik yollamak zorunda kaldıklarından daha güçsüzdüler Madrid cephesinde; başkent önündeki başarısızlıklarından ötürü de moral yönünden zayıftılar. Ama özellikle de takviye birlikleri vardı burada; öteki cephelerde bulunan birliklerin hiç birinden buraya önemli sayıda asker gönderilmesini istemek gerekmeyecekti. Saldırının şaşırtıcı etkisi, burada, güney cephesindekinden daha büyük olacaktı. Güneye doğru yoğun asker ve silah taşınmasını uzun süre gizleme olanağı da yoktu. Ayrıca, cumhuriyetçi İspanya'nın direnmesinin simgesi olan Madrid cephesinin boşaltılması söz konusu değildi.

Öte yandan, cumhuriyetçi genelkurmay, zafer kazanmanın tek yolunun büyük bir ateş ve asker yığınağı yapıp cepheyi yarmak olduğuna inanıyordu. Bu da çok dar bir cephede bir yarma girişimini öngörmekteydi. Brunete'nin seçimi bu zorunluluklara cevap veriyordu.

BRUNETE SAVAŞI

Harekâtın iki amacı vardı: Franco'yu Biskay'daki birliklerinin bir bölümünü geri çekmeye zorlayarak kuzeyde gelişen milliyetçi saldırıyı durdurmak, Madrid'in batısından başlatılan bir saldırıyla Navalcarnero ulaştırma düğümüne varıp milliyetçilerin Tajo üzerine çekilmelerini sağlamak ve başkentin yakın çevresindeki birlikleri yalnız bırakmak. Bu manevranın başarıya ulaşması, düşmanı,kuşatmadan kurtulsa bile acele geri çekilmeye zorlayacak ve Madrid'i rahatlatacaktı. Böylece de milliyetçilerin bütün zaferleri boşa gitmiş olacaktı.

Bu kuşatma manevrasını başarmak için çifte saldırı öngörülmüştü. Başlıcası Brunete'ye varılmasını ve Navalcarnero'ya egemen olan dağlık bölgenin ele geçmesini sağlayacaktı. Daha az önemi bulunan ikinci saldırının hedefi, Madrid'in güneyindeki Alcorcon yönünde bir yarma hareketini gerçekleştirmekti. Önemli saldırının sorumluluğu Modesto'nun komutasındaki 5. Kolorduyla Jurado komutasındaki 18. Kolorduya verilmişti. En iyi cumhuriyetçi birlikler bu iki kolorduda bulunuyordu: Lister'in tümeni 13. ve 15. uluslararası tugaylar gibi. İkinci önemdeki saldırı da, Kleber ve Duran'ın tümenleriyle Romero komutasındaki 2.Kolordudan oluşan Madrid yedekleri tarafından gerçekleştirilecekti.

Cumhuriyetçi genelkurmayın emrine verilen olanaklar şimdiye kadar yararlanılanların en önemlisiydi. Aznar, hükümet birliklerinin 47.000 kişi kadar olduğunu belirtiyor, bütün gözlemciler de topçunun, özellikle de uçaksavar topçusunun olağanüstü önemi üzerinde duruyorlar (17).

Tersine hemen cepheye sürülebilecek olan milliyetçi kuvvetler zayıftı: İki Falanj bandera'sı, üç bölük, San-Quintin taburu, fazladan da Brunete'de bulunan pek önemli sayılamayacak birlikler. İlk anlarda savunmanın emrine biraz yedek verilecekti, ama bunların tümünün derinlemesine bir hareketi engellemekte yetersiz kalacağı belliydi. Dolayısıyla, savaş koşulları cumhuriyetçiler için olabildiğince iyiydi. Rojo'ya göre, Ebro savaşıyla birlikte Brunete "cumhuriyetçi yönden mükemmel hazırlanmış tek harekât"tı. Saldırı çok gizli tutulmuştu, bu da olağanüstü bir şeydi.

Ana çizgileriyle, savaş iki döneme ayrıldı: 5 temmuzdan 13 temmuza dek cumhuriyetçi saldırı sürdü, 15 temmuzdan ay sonuna dek de milliyetçilerin karşı saldırısı.

5 temmuz günü, Aranjuez'e yöneltilen saldırılar genel saldırının habercileriydi. 5 temmuzu 6 temmuza bağlayan gece, saldırı başarıyla başlatıldı: Öngörülen yarma gerçekleştirildi; merkezden derinlenmesine ilerleyen Lister'in tümeni Brunete'yi ele geçirdi. Sağlanan üstünlükler öylesine önemliydi ki büyük bir zaferin öngörülmesini bile olanak tanımaktaydı.

Ama, 7 temmuzdan sonra saldırı yavaşladı, gerçekleştirilen yeni

gelişimler daha çok yerel ve büyük uzantısı olmayan gelişimlerdi; cumhuriyetçilerin soluğunun kesildiği açıkça anlaşılıyordu. Hattın doğu ucundaki Villafranca del Castillo'nun işgali bir günden uzun sürmedi, 12 temmuz günü Fas taburları köyü geri almayı başardılar. Bu tarihten sonra,cumhuriyetçiler, milliyetçi karşı saldırıları ellerinden geldiğince önlemekle yetindiler. Sonuçta, harekât yönünden bu bir başarısızlıktı. Açıklamak için de, hem olanakların yetersizliğini, hem de hükümet birliklerinin beceriksizliklerini aynı zamanda hesaba katmak gerekiyordu.

Açıkça görülen hata, manevrayı daha da genişleterek başlangıçtaki başarıdan yararlanamamaktı. Lister'in tümeni 6 ve 7 temmuz günleri ele geçirdiği mevzilerde tutulurken, cumhuriyetçi kuvvetler komutanlığı, az sayıdaki milliyetçinin umutsuzluktan gelen bir güçle savundukları köylere yüklenip durmaktaydılar. Bu mevzilerde dört gün geçirerek Franco'nun gönderdiği takviyelere yetişme olanağı sağlayacaktı. Öte yandan, inat etmekle ağır kayıplara uğramakta ve askeri gücünü zayıflatmaktaydı. Savaş boyunca, devamlı şu iki özelliğe rastlanıyordu: Bir yandan komutanlığın çok çekingen tutumu ve bütünü kavramaktaki yetersizliği (18), öbür yandan da sadece rastlanan direnmeyle değil, birliklerin sert ve beklenmedik tepkileriyle de açıklanan harekâtın yavaşlığı. Özellikle bu yüzden Madrid'in güneyindeki milliyetçi kuvvetlerin kuşatılması amacını güden ikinci saldırı başarısızlığa uğradı, öncüler birden bozguna uğradılar ve bu kesimde toplanan birliklerin tümünü ilk mevzilerine çekilmek zorunda bıraktılar. Cumhuriyetçilerin büyük hareketlerinde sık sık görülen bu ani geri çekilmeler, çoğu kere ve özellikle Brunete'de önemli bir manevrayı olanaksız kıldı.

Burada, yeni bir bozgun sonucu cephenin bir noktası anide boşaldığından durum neredeyse felâkete dönüşmüştü. Yine de sonunda general Varela tarafından başlatılan karşı saldırı püskürtüldü.

Sonuçta, Brunete, hükümet kuvvetleri için yarım kalmış bir başarı oldu. İlk hedeflerin pek az bir bölümüne erişilmişti. Cepheyi genişletmekten başka şeye yaramayan Brunete'nin kuzeyinde yaratılan girintiyi önemli bir ilerleme sayma olanağı yoktu. Franco'nun birtakım birliklerinin yerini değiştirmek zorunda kalması daha önemliydi. Kuzey cephesinden iki Navarra tugayını ve hava kuvvetlerinin neredeyse tümünü buraya çağırması gerekmişti (19). Sonuçta savaşın kaderini etkileyen de Franco'ya bağlı birliklerin hava üstünlüğü oldu. Gündüzleri neredeyse ardı arkasına kesilmeyen makineli ateşi, gece bombardımanları (20), saldırıyı kırdı, cumhuriyetçilerin manevrasının etkisiz bırakılmasını tamamladı.

Kuşkusuz Santander'in savunmasını sağlama almak için zaman bulunmuştu. Ama bu süre de kısaydı. Temmuz ayı sonunda, Brunete'deki birliklerin bir bölümü, Kuzey cephesinin yıkılışını ve Asturia sanayi bölgesinin milliyetçilere geçişini hazırlayan yeni ve kesin bir saldırı için kuzeye dönebilecekti. (21).

Aslında, Brunete savaşının sonuyla Santander'e karşı girişilen yeni saldırının başlangıcı arasındaki durgunluk on beş gün bile sürmemişti. Saldırı hazırlıklarının tamamlanması için kıtıkıtına yetecek bir zamandı bu. Bu saldırının başlıca iki ögesi, Bilbao'daki gibi Navarra tugaylarıyla İtalyan birliklerinin tümü şimdi yeniden düzene sokulan C.T.V.'ler ve Kara Oklardı. Bütün bu güçler general Davila komutasına verilmişti. Taburların topçu bataryaları takviye edilmiş ve hava kuvvetleri yeniden Kuzeyde toplanmıştı. Franco, ağustos ve eylülde büyük bir çaba harcayıp, dağlık bölgelerde harekâtı geciktirecek kötü havalar bastırmadan Santander'in ve Asturia bölgesinin işini bitirmek istiyordu.

Kuzey cephesindeki cumhuriyetçi birliklerin başına getirilen Ulibarri, görünüşte dört kolorduya sahipti. Ancak bask kolordusu, önceki savaşlarda çok sarsılmış ve Santander yöresine doğru çekilmiş birliklerden oluşuyordu. Bu birlikler kendi topraklarını savunmak için bile savaşmıyorlardı artık; gerek moral yönden, gerekse silah ve cephane açısından zayıf düşmüşlerdi. Yine de bütün doğu kesiminin sorumluluğu onların üzerindeydi. Asturia kolorduları (16. ve 17.) Santander harekâtına kısmen katılacaktı.

Bir de, Santander'in savunmasının sağlanması Bilbao'ya oranla çok daha güçtü. Bölgenin güneyi Los Torros, Escudo ve Reinosa boğazlarının ötesinde dağlık bir engelle kaplıysa da, buna karşılık kıyıya giden yolu kesen hiç bir önemli engel yoktu. Demir Kuşak benzeri bir tahkimat da görülmüyordu burada. Bu boşluğu gidermek için, 1913 ve 1920 yılları arasında doğan erkekler askere alınıyor, sürgün birlikleriyle ön saflardaki birliklerin gerçekleştirdiği savunma çizgisinin ardında ikinci bir savunma hattı kurmakla görevli birliklerde görevlendiriliyorlardı. Yine de örgütlenme yetersizliği, yapılacak işin büyüklüğü bunu çok güçleştirmekteydi.

Silah konusunda bir gelişme olmadığı gibi, birliklerin hazırlanması için de zamana gerek vardı. Ulibarri, Reinosa'nın güneyinde cepheye kıvrım veren bölgeden bir saldırı başlatarak gerekli zamanı kazanmayı denemişti. Ama bir Asturia kolordusu tarafından yapılan saldırı kısa sürede durdurulmuştu. Brunete saldırısının durdurulmasına eklenen böyle bir başarısızlık, Kuzey bölgesindeki yalnızlık izlenimini daha da belirgin kılmaktan başka şeye yaramıyordu. Santerder kentinin denizden dış dünyayla bağlarını korumak için, iki muhribi vardı: Ciscar ve Jose Luis Diez. Ayrıca bu gemilerin hiç bir etkililiği de olmayacaktı: Milliyetçi komutanlık tarafından Biskay kıyılarında kurulmasına karar verilen ve düzenlenen abluka Santander harekâtı sırasında daha da etkili olacaktı.

Bu koşullarda bir yıldırım harekâtla karşı karşıya kalmanın şaşılacak yanı olmaması gerekirdi. Savaşlar, ilk üç dört gün geniş çapta oldu ve harekâtın kaderi birkaç saat içinde belirlendi. İki başlıca mevziye, Escudo

ve Reina boğazlarına C.T.V.'ler - Littorio tümeni yedekte bekletiliyordu - ve üç Navarra tugayı tarafından saldırılmıştı. Bu dağlık kesimde savunmanın kolaylığına rağmen motorize birliklerin kullanılması milliyetçi ilerlemenin hızını daha da artırdığından başarı mutlak ve çabuk oldu.

Daha savaşın ilk akşamı - 14 ağustos - Reinosa kesiminde çok ilerlemiş bulunan birliklere, kuşatılma tehlikesini önlemek içi geri çekilmeleri emredildi. Kırk sekiz saat içinde, Navarralılar, karşılaştıkları tek önemli direnmeyi kırdıktan ve deniz topçusu için çalışan bir fabrikayı ele geçirdikten sonra (burada yapılmakta olan toplar milliyetçilerin eline düştü) Reinosa'yı aldılar. Reinosa dayanamadı; bir Asturia taburu kent sokaklarında birkaç saatdirendi sadece. Öte yandan İtalyanlar da, yoğun bir tank saldırısından sonra Escudo'yu işgal ettiler. Güneyden ilerleyen motorize kol Navarralılarla bağlantı kurdu. Bir kere daha, silah ve araç üstünlüğü sonuç üzerinde kesin etkili olmuştu; artık milliyetçilerin önünde hiç bir ciddi engel yoktu. Saman alevini andıran birkaç direnme görüldü, Corconte'de bir yığın yıkıntıdan başka şey bırakmayan Asturialılarınki gibi. Ama pek çok bask taburu teslim oldu ve Usturia bölgesine doğru çekilme emri veren Ulibarri'nin emirlerinin tersine, bask birlikleri Santona çevresinde toplanmaya başladı.

17 ağustostan sonra, harekâtın ikinci bölümü başladı: Santander bölgesinin savunma mevzilerinin on günlük bir süre içinde temizlenmesi sonucuna varan hızlı ve yoğun bir ilerleme. 25 ağustosta, Bilbao'da kalan on yedi rehine, muhafızların ve birtakım Bask yöneticileri, İngiliz savaş gemisi Keith'e binip limandan ayrıldılar. Merkezden gelen Aguirre, Fransa'nın Bayonne kentinde onlara ulaşacaktı. Sosyalist vali Juan Ruiz ve general Ulibarri, akşam bir denizaltıya binip gittiler; sivil muhafızlar, asalto'lar ve jandarmalar ayaklanmıştı. Komutanları (22) milliyetçilerle bağlantı kurdu, C.N.T.-F.A.İ. militanlarından başkasının direnmeyi düşünmediği (23) kenti teslim etmeye hazır olduklarını bildirdi. Milliyetçi komutanlığın bir bildirisi, 27 ağustos günü, kente 26 ağustosta girmesi gereken birliklerin bu hareketinin yirmi dört saat geciktirildiğini açıkladı." Santander'de düzen bundan böyle halk tarafından sağlanacaktı." Ordu ve polis şeflerinin Franco yanlılarıyla ittifakı teslim olmayı zorunlu kılmıştı. Santander cephesi yıkılırken, basklar Laredo'da da teslim oluyorlardı.

BASKLARIN TESLİM OLUŞU

Baskların, kitabına uygun bir anlaşma sonucu, Laredo'da teslim oluşu çok çeşitli sorunlar ortaya çıkarıyordu. Bunların en basiti cumhuriyetçi koalisyon içindeki ilişkiler sorunuydu; ötekiler, hem Franco'nun muhtemel bir barış politikası. hem de İtalyan müttefikleriyle ilişkileri konusundaydı. Bir de, daha az dikkati çekmekle birlikte, İngiliz politikasının çabaları

burada çok büyük bir rol oynamaya başlamıştı (24).

İhtilafın siyasal bir çözüme ulaştırılması amacıyla kurulan diplomatik ilişkilerin tarihini bir yana bırakıp, iç savaşın başından beri Basklarla, bağlantı kurmak için birkaç girişimde bulunulduğunu saptamak gerekir. Gerek siyasal yönden, gerekse de silah ve araç yönünden yalnızlıkları, yöneticilerinden bazılarını onurlu bir anlaşma olanağı aramaya itecekti.

Öbür cumhuriyetçilerden ayrı olarak, ilk pazarlık girişimi, Cantalupo'ya göre ve onun itişiyle Guadalajara'dan hemen sonra oldu. San Sebastian'daki İtalya konsolosu, Cavaletti, ilk bağlantıları kurmuş ve Aguirre'yle Jauregui tarafından istenen güvenceler cizvit papazı Pereda tarafından kendisine bildirilmişti: Bask yöneticileri için İspanya'dan ayrılma olanağı, sivil halka hiç bir ceza verilmemesi - adi suçlar bunun dışında tutulacaktı bir tek - ve bütün bunlar için İtalyanların mutlak aracılığı isteniyordu. Teslim işlemlerinin ve baskı koşullarının, Badajoz ve Malaga'da görülen türden kıyımların önüne geçilmesi için İtalyan komutanlığı tarafından denetlenmesi demekti bu. Girişimin başarısızlığa uğramasına yol açan da bu son koşul oldu ve milliyetçi komutanlık bütün İspanya'ya yayılabilecek olan İtalyan müdahalesini kabul etmedi. Ayrıca Franco tarafından verilen güvencelerin değeri ne olabilirdi?

Bu pazarlıklar mayıs ayına kadar uzadı anlaşıldığı kadarıyla. Aguirre, bir aracı tarafından Bilbao'da kendisiyle bağlantı kurulduğunu, ama bundan bir sonuç çıkmadığını doğruluyor. Büyükelçi Faupel, görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanmasını Franco'nun muhalefetine bağlıyor. Ama Bilbao'nun düşmesi, Baskların ağır kayıplara uğraması, Vatikan'ın devamlı baskısı (25) ilişkilerin yeniden kurulmasını sağladı. Roma'daki Alman elçisi Hassell, Santander saldırısının hazırlandığı sıra çektiği 7 temmuz tarihli telgrafta, "Bask delgelerinin teslim koşullarını görüştüğünü" ve "İtalyan hükümetinin hoşgörülü koşullar sağlanması için Franco üzerindeki etkisini kullandığını" bildiriyor. Ülkelerini korumak için yüreklilikle çarpışan Basklar şimdi, kendilerine yabancı olan insanlar, kendileriyle ilgisi bulunmayan bir ideoloji uğrana çarpıştıkları izlenimini duyuyorlardı. Biskay'ın elden çıkmasından bu yana, savaşlara ciddi olarak katılmamışlardı. Santona üzerine çekilmeleri teslim olacaklarının ilk belirtisiydi. Bask Ulusal Partisi başkanı Juan de Achuriaguera, General Mancini'yle pazarlığa oturdu ve Laredo antlaşmasını imzaladı: Basklar silahlarını bırakıyorlar, siyasal tutukluları salıveriyorlar, İtalyanların yerlerini almasını beklerken denetimleri altındaki bölgenin düzenini sağlayacaklarına söz veriyorlardı. İtalyanlar da, karşılığında, savaşçıların hayatının korunacağı güvencesini veriyorlar, Santander bölgesindeki Bask yöneticilerinin ülkeden ayrılmasını kabul ediyorlardı. Ama bu güvenceler bir "düzeni sağlayan" Baskların gözetimi altında gerçek bir tuzağa düşmüşlerdi...

Anlaşma 25'inde yürürlüğe giriyordu. İtalyanlar, 25 ağustosta Laredo'ya 26 ağustosta da Santona'ya girdiler. Sorumluların Bobie ve Seven Seas Spray adlı İngiliz gemilerine İtalyanların denetiminde bindirilmeleri 27 ağustos günü başladı. Tam o sıra, kimsenin kentten ayrılamayacağını belirten Franco'nun emirleriyle bir İspanyol yetkilisi Santander'e geldi; Bask yöneticileri, "düzen içinde teslim olma"yı sağlayan "savunma cuntası" üyeleri tutuklandılar. Anlaşma yırtıldı. Franco, İtalyan subaylarının verdiği sözü tutmayacaktı (26). Tuzağa düşme sırası Basklara gelmişti şimdi...

Artık Santander bölgesinde, Asturia milislerinin aceleyle geri çektikleri bir sözde ordu kalmıştı. Milliyetçi kuvvetler, beş günde Santander'i 40 kilometre aştılar.

ASTURİA BÖLGESİNİN SONU

Yine de kıyı kesiminde, Santander'den Gijon'a dek genişleyen cephe oluştu yeniden; üstelik, dağlık kesim Asturia milislerinin çok yi yararlanmayı becerdikleri sağlam bir barikat oluşturuyordu(26).

Bu nedenle Navarralıların ilerlemesi yavaşlamakta gecikmedi. Ridesella'yı Villaviciosa'dan ayıran 40 kilometreyi aşmaları için bir aydan fazla çarpışmaları gerekecekti. 19 ekim günü, Gijon doğrudan tehdit edilmekteydi artık. Direnme devam edebilir miydi, özellikle de, Madrid hükümetinin istediği gibi, kışa girilmesini sağlayabilir miydi?

New York Times muhabiri şunları yazıyor: "Geri çekilen Asturialılar, bir kent ya da köyü boşaltmak zorunda kaldıklarında, arkalarında dumanı tüten yıkıntılardan ve hüzünden başka şey bırakmamakta kararlı görünüyorlar. Darbeciler buraları, genellikle dinamitlenmiş ve yerle bir edilmiş buluyorlar." 19 ekim günü, Franco, bu direnme karşısında, kıştan önce bu cepheyi temizlemek için Mussolini'den yeni bir tümen yollanmasını istemekten çekinmedi.

Oysa, direnme kırk sekiz saat içinde yıkılacaktı. 20 ekim günü sabahın ikisinde toplanan Asturia Konseyi önünde, Albay Pradas, çok tehlikeli ve neredeyse umutsuz gördüğü askerî durum konusunda bir rapor verdi. Madrid'den istenen araç, gereç ve silahlar gelmemişti, savaşçıların morali çok bozuktu ve cephe gerisinin karamsarlığı yüzünden daha da kötülemekteydi. Albayın gözünde hiç bir direnme olanağı kalmamıştı. Dayanılması isteniyorsa herkes ezilene dek dayanılabilirdi. bu durumda da Konsey üyelerinin cepheye gitmelerinden başka yapılacak şeyleri kalmamıştı. Yine de, Gijon, Aviles ve Caudas limanlarına hemen o gün çekilerek ordunun bir bölümünün kurtarılabileceğine inanıyordu. "Yarın çok geç olacaktır."Konsey bölündü. Negrin'in emri kesindi; sonuna dek direnmek gerekmekteydi. Ama bir tek Ambou ve Roces adındaki komünistler bu emre boyun eğilmesinden yana konuştular. Çoğunluk geri çekilmeden yana

oldu. Konsey, Madrid'e boyun eğmekten kurtulmasını sağlayan özerkliğini ilân etti ve her olanaktan yararlanarak deniz yoluyla ülkeden ayrılma emrini verdi (27).

Albay Pradas bu işlemi yirmi dört saat içinde olumlu sonuca ulaştıracağına inanıyordu. Ama düşündüğünün sadece bir bölümü gerçekleştirelecekti. 20 ekim günü Fransa'nın Bayonne kentine beş uçak indi; genelkurmayın boşaltma emrini aldıklarını söyleyen subaylardı uçaktakiler. Rus subayları da, Air-Pyrenees şirketine ait bir uçakla Bayonne'a geldiler. Saat beşte, komünist yöneticiler bir motorla yola çıktılar. Saat sekizde de, önceki gün uçakla merkezden dönen Segundo Blanco'nun aralarında bulunduğu Konsey üyeleri ve Belarmino Tomas, Abascal adlı balıkçı gemisine binip uzaklaştılar.

Gece Albay Pradas'ın kokusunu aldığını varsayabileceğimiz bir ayaklanma patlak verdi. Gijon garnizonu komutanı Albay Franco(27'), sivil muhafızların ve jandarmaların desteğinde kentin denetimini eline geçirdi ve Navarralılarla bağlantı kurup "bir anarşist ayaklanması"ndan korktuğu kente yürüyüşlerini hızlandırmaları için yalvardı. 21 ekim günü saat onda, radyo şu açıklamayı yaptı: "Sabırsızlıkla bekliyoruz... Viva Franco." Komutanları tarafından başıboş bırakılan sivil muhafızlarca silahları alınan binlerce milis, Navarralılar geldiğinde tutuklanmıştı bile (28).

Gijon'un düşmesinden sonra kuzey cephesi diye bir şey kalmamıştı artık. Ama her türlü direnme de kesilmemişti (29). Buradaki temizlik harekatı Biskay ya da Santander bölgesindekinden çok daha uzun sürecek, dolayısıyla da Franco, buradaki birliklerin tümünü merkez cepheye aktaramayacaktı hemen. Kuzeyin ele geçirilmesi sonuçta, savaşın bir aşaması olmuştu sadece.

BELCHİTE

Yine de, darbecilerin, savaşın Madrid önünde yön değiştirmesinden bu yana kazandıkları en büyük zaferdi bu.İki büyük önemi vardı. Ekonomik açıdan, İspanya'nın en önemli bölgelerinden birkaçının Franco'ya geçmesini sağlıyordu. Cumhuriyetçilerin bir savaş sanayii kurabilecekleri bölgelerdi bunlar; ayrıca da hayati bir değiş tokuş maddesi olan demir cevheri sağlıyordu bu bölgeler. Askerî yönden, bu zafer, milliyetçi ordunun bölünmüş ve yetersiz silahlanmış Bask ve Asturia savaşçıları üzerindeki üstünlüğünü göstermekle kalmıyor, hiç değilse şu sıra, Valencia ve Madrid ordusunun bir milliyetçi saldırıyı etkili biçimde kesme yeteneğinden yoksun olduğunu da kanıtlıyordu. Brunete yarım kalmış bir başarıydı; ikinci önemli girişim olan Belchite, tam bir başarısızlıkla sonuçlandı.

Belchite'nin seçimi, Brunete'nin seçimine taban tabana zıt görüşlerle doğrulanmaktaydı. Cephede hiç bir değişiklik yapılmamıştı. "Askerler,"

diyordu Rojo, "savaşçı olmaktan çok avcıydılar." Bu da, küçük ve yalnız topluluklar ya da cephenin geri kalanına gözlem yerleri aracılığıyla bağlı birlikler oldukları anlamına geliyordu. Cepheyi yarmak kolay görünüyordu bu durumda. Öte yandan, girişilen manevra, az denebilecek kuvvetlerle çok daha büyük boyutlar kazanabilirdi. Hedefler şunlardı: Ebro'nun kuzeyindeki Zuera'ya, doğrudan Saragossa'ya ve Quinto'yla Belchite arasında beliren direnme bölgesine yöneltilen üçlü saldırıyla Saragossa'yı almak. Cumhuriyetçi komutanlık, aynı zamanda, milliyetçilerin Kuzey cephesinde giriştikleri saldırıyı da ertelemek amacı güdüyordu.

Ama saldırı çok geç, 29 ağustosta, Santander'in düşmesinden günlerce sonra başlayacaktı. Saldırı kesimine dek birliklerin çoğunu taşımak gerekmiş bu da kötü yollar üzerinden ve büyük bir kargaşalık içinde yapılmıştı (30). Son olarak da, cumhuriyetçi birliklerin manevra konusundaki yeteneksizlikleri bir kere daha bütün açıklığıyla kanıtlanmıştı. Tek başarı, Quinto ve Belchite'nin alınması oldu; üstelik, Belchite'yi ele geçirmek için on iki gün gerekmişti. Ebro'nun kuzeyinden yapılan sonuçsuz bir girişimin ardından, Saragossa'ya karşı büyük saldırı umutlarından vazgeçilmesi gerekti. Belchite bir başarısızlıktı, çünkü ana hedeflerden hiç birine ulaşılmamıştı. Kuzeyin milliyetçilerce ele geçirilmesi de bir gün bile geciktirilememişti.

Artık harita üzerinde iki İspanya açık seçik karşı karşıyaydı. Franco'ya bağlı birlikler ülkenin bütün batı ve kuzeybatı bölümüne egemendiler; toprakları, Galicia'dan Aragon'a, Cebelütarık'dan Gaskonya körfezine uzanan bir bütün oluşturuyordu.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜMÜN DİP NOTLARI

(1) Asturia bölgesi Savunma bölümü komünist Ambou, kurmay başkanlığı Ciutat tarafından yönetilmekteydi. Gonzalez Pena (sosyalist), Juan Jose Manso (komünist) ve Gonzalez Mallada (C.N.T.) komiserdiler.

(2) Bask hükümetinde dört milliyetçi, üç sosyalist, iki cumhuriyetçi, bir komünist bulunmaktaydı; Asturia Konseyinde dört anarşist (ikisi C.N.T.'den, biri F.A.İ.'den, biri Anarşist Gençlik Hareketi'nden), dört cumhuriyetçi, iki sosyalist, iki komünist, iki J.S.U. üyesi vardı.

(3) Carlos Rama ile karşılaştırınız.

(4) 1 mart günü, Bask milislerini örgütleyen Candido Saseta Echevarria, Oviedo önünde öldürüldü. Onun ölümünü yorumlayan Lizarra, Baskların, Asturia'da isteksiz savaştıklarını gizlememektedir.

(5) Aguirre'ye göre. Baskların başkanı, yine de, Rus pilotlarının ve komutanları General Jansen'in değerini belirtmektedir.
Milliyetçi Bask yöneticisi Monzon, ekim ayında Hamburg'da, ayrıca 5000 Çek tüfeği ve 5 milyon mermi satın almayı da başarmıştı. Asturialıların silahlanması konusunda bir rakam yok elimizde. Anlaşıldığı kadarıyla Basklardan da kötüydü durumları ve Oviedo kuşatması Asturia saflarında büyük kayıplara yol açmıştı. Onlara da Çek silahları -özellikle tüfek- verilmişti Meksika tarafından. 19 ekim günü de, Reina adındaki buharlı gemi eski Fransız tüfekleri getirmişti.

(6) La Depêche de Toulouse gazetesinde (4 Ekim 1937) çıkan Asturialı bir milisin mektubuna bkz.: "Onlar geçemedikçe ölümün ne önemi var, geçerlerse de ölüm ne önem taşır."

(7) Düşman Bilbao'ya yaklaştığı sıra, askerî sansür şefi Albay Annex'in yaptığı açıklamayla karşılaştırınız (bu olay Steer tarafından verilmektedir). "Ölmenin ne anlamı var? " diyen Annex düşman saflarına geçerek aynı göreve devam etmiştir.

(8) Times gazetesine göre.

(9) Aznar'a bkz.: 1 tugay, Albay Garcia Valino; 2. tugay, Albay Cayuela; 3. tugay, Albay Latorre; 4. tugay, Albay Alonso Vega.

(10) Milliyetçi saldırı öncesinde, 31 mart günü açılan topçu ateşine 35 batarya katılmıştı. Baskların elindeki topların iki katıydı bu.

(11) 29 nisan günü milliyetçi basın bürosu tarafından yapılan yalanlama (Wilhelmstrasse gizli arşivleriyle karşılaştırınız).

(12) Aznar'ın adı geçen eseriyle karşılaştırınız.

(13) Savunma üç sıra siperden, beş dikenli tel şebekesi, yeraltı barınakları ve makineli tüfek yuvalarından oluşmuştur.

(14) Steer'le karşılaştırınız.

(15) 18 haziran günü, 1500 milliyetçi tutsak, ellerinde kürekler ve kazmalarla, siper kazma bahanesiyle sıra sıra milliyetçilerin ön saflarına götürülmüştü.

(16) Rus askerî danışmanları 1937 yılındaki bu harekâta karşı çıkmış olabilirler.

(17) İç savaş boyunca cumhuriyetçiler böylesine büyük bir yığınağı iki kere, Brunete'de ve Teruel'de gerçekleştireceklerdi.

(18) "Öncü tümenlerin komutanları daha fazla ilerlemekten ve kuşatma tehlikesiyle karşılaşmaktan çekinmişlerdir," diyor Rojo.

(19) Özellikle İtalyan Lejyonuna bağlı uçaklar ve Kondor Lejyonu.

(20) Rojo, avcı uçaklarının, ilk kez gece sefere çıktıklarını belirtiyor.

(21) Aznar'a göre, daha 3 ağustos günü, 5. Navarra tugayı Alguilar del Campo ve Ala del Rey kesiminde toplanmıştı.

(22) Bir ajans haberine dayanan İndependant News'a göre, bunlar, sivil muhafızların komutanı Pedro Vega, Bask birliklerinin komutanı Angel Botella ve kurmay yüzbaşı Luis Terez'dir.

(23) F.A.İ. bölge Komitesi 122. ve 136. taburlarla "onların yanındaki P.O.U.M. militanları"ndan söz etmektedir. Fragua Social'a göre, Kuzey ordusu sağlık hizmetleri şefi, P.O.U.M. militanı ve doktor olan Jose Luis Arenillas, son anda direnmeyi örgütlemeye çalışmıştır. Daha sonra da tutuklanarak asılmıştır. 1937 yılında Nueva Era'da yayınlanan, Euzkadi hükümetinin politikasıyla ilgili sert bir eleştiri yazarıdır.

(24) Basın, özellikle haziran ayında, Aguirre'nin kayınpederi Constantino Zabala'nın bir Londra yolculuğundan söz etmektedir.

(25) Hassell'in 13 ocak tarihli notuyla karşılaştırınız: "Vatikan aracılığıyla, Bilbao'daki Bask ayrılıkçılarıyla pazarlıklar sürdürülüyor." Largo Caballero ve Aguirre'ye göre, bu aracı Kardinal Pacelli -geleceğin Papası XII. Pi- dir.

(26) Franco yanlısı tarihçiler, pek çok cumhuriyetçi gibi, bu olaya değinmemektedirler...

(26') Castro Delgado (adı geçen eseri, s.571-572), Asturia'yı savunan 14. ve 17. kolordıların aşağı yukarı 45.000 kişi, 850 makineli, 180 top ve 6 uçaksavardan oluştuğunu belirtmektedir.

(27) Asturia Konseyi'nin son toplantısıyla ilgili zabıtlarla -Konseyin, Negrin'e cevap olarak yayınladığı notundaki gibi- karşılaştırınız. Yayınlanması cumhuriyetçi sansür tarafından yasaklanan bu metin İndependant News'da çıkmış ve Konsey üyeleri tarafından doğrulanmıştır. Zugazagoitia, 29 ağustos günü Bölgesel Konsey'in Özerk Konsey'e dönüşmeye karar verdiğini belirtmektedir (adı geçen eseri, s.314). Konsey her türlü çıkışı yasaklar: "De aqui no sale ni Dios" Castro Delgado (adı geçen eseri, s.573 ve devamı), bir uzlaşma sağlamak üzere Amador Fernandez'in daha sonra Fransa'ya gittiğini yazmaktadır. Amaç, sanayi kuruluşlarına dokunulmaması karşılığı ordunun boşaltılmasına izin verilmesidir.

(27') Castro Delgado'ya göre (adı geçen eseri, S.576-577), komünistler tarafından uzun süredir sabotajla suçlanan albay Franco, Konsey'in son toplantısına katılmıştı.

(28) Asturia bölgesi yöneticilerinin çoğu kaçabilmeyi başardılar, bunlar Konsey üyeleri, halk mahkemesi başkanı, Javier Bueno gibi ünlü militanlar, albay Pradas, Linares, Ciutat, Galan, amiral Fuentes gibi komutanlardı. Ama binlerce savaşçı tutsak edilecek ve pek çoğu kurşuna dizilecekti. Aralarında, bir tugaya komuta eden demir-çelik işçisi Carrocerra da vardı. Zugazagoitia (adı geçen eseri, s.319) bu C.N.T. militanının adamları olmadan gemiye binmek istemediğini ve böylece bile bile ölümü seçtiğini anlatıyor.

(29) Stöhrer'in, Franco'ya dayanarak yazdığı 4 Mart 1938 tarihli notuyla karşılaştırınız: "Asturia bölgesinde gerilla hareketi devam etti ve kısa süre önce sona erdi. Gijon'un alınmasından sonra, hâlâ bölgeye dağılmış bulunan 18.000 kişi vardı. Bunların son kalıntıları kısa süre önce tutsak edildi: 2000 kişi, 18 makineli ve 1500 tüfek ele geçti."

(30) Birikim bölgelerine yapılacak birkaç hava saldırısı her şeyi durdururdu, diyor Rojo.

BEŞİNCİ BÖLÜM

MİLLİYETÇİ İSPANYA'NIN SİYASAL GELİŞİMİ

Kuzey'in ele geçirilmesi milliyetçilere sadece ekonomik ve stratejik üstünlükler sağlamakla kalmadı. Yabancı Devletlerin gözünde, Movimiento'nun silahla yenilemeyeceğinin de bir güvencesiydi bu olay. Darbeci İspanya'da herkesin gözünde "Haçlı Seferi"nin tartışılmaz komutanı durumuna geldiği bir sıra Franco'nun askerî üstünlüğünü de ortaya koyuyordu.

Ordunun egemenliği korku aracılığıyla "düzen"i hemen kabul ettirmişti. Yine de, ilk aylar süresince milliyetçi kesimdeki siyasal durum garip bir biçimde karışıklık gösterdi. Gerçekten bu dönemde ve 1936 ekimine dek, darbe yöneticileri kendi kesimlerinde bir siyasal örgütlenmeyi gerekli görmemişlerdi. Bütün çabalarını kısa süreceğini düşündükleri bir savaşa yöneltiyorlardı. Sert tedbirlerle gerilerini güvence altına almakla yetinmekteydiler.

Böylece, hiç bir muhalefet partisi bırakmıyorlardı ve bırakamazlardı. Sıkıyönetimin ilânı, her türlü direnmeyi kırma olanaklarını askerî yetkililere vermişti. Ne sendika kalmıştı ülkede, ne işçi partileri, ne de cumhuriyetçi partiler; öbür partiler de hiç bir ciddi çalışma yapmıyorlardı. Hem, 25 Eylül 1936 tarihli bir karar her türlü siyasal ve sendikal çalışmayı yasaklamıştı. Endülüs'te ve özellikle Estremadura bölgesinde bir işçi ve köylü direnmesi varsa da, ilk milliyetçi zaferlerin ardından ve bunları izleyen zorlu baskılardan sonra başları ezilmişti bunların. Artık bu direnme, fabrikalarda girişilen baltalamalar ve milliyetçileri tedirgin eden gerilla hareketleriyle kendini gösteriyor, ama milliyetçilerin güvenliğini büyük ölçüde tehlikeye sokmuyordu.

Ama askerî diktatörlük, Movimiento'ya katılan güçlerin uyumsuzluğunu ve yetenekli siyasal yönetici eksikliğini gizleyemiyordu. Düzenli güçlerin dışında, ayaklanmanın ilk günleri, cumhuriyetçi saflarda olduğu gibi siyasal görüş ayrılıklarını simgeleyen bir "üniforma" çeşitliliğine rastlanıyordu. Temps gazetesinde yayınlanan 8 ekim tarihli ve darbecilerden yana olduğu açıkça görülen bir röportaj, Pamplona ve Vitoria bölgesinde hüküm süren şen kargaşalığı belirtiyor. Flanjcı gençlik hareketine bağlı

Flecha'ların giysileriyle Carloscu genç Pelayo'ların giysileri garip bir hava yaratıyor, birincilerin siyah pantolonları, mavi gömlekleri ve polis kepleri, ikincilerin haki giysileri ve kırmızı bereleriyle çelişiyordu. Şu ya da bu taraf belli bir kesime egemen oluyordu. "Albinana" yanlıları(1) özellikle Burgos yöresinden toplanmaktaydı; Falanjcıların sayısı, "mavi kent" Salamanca'da ve Valladolid'de çoktu; en özgün ögeyi oluşturan requete'ler, Carloscuların kırmızı beresinin krallığa bağlılığı simgelediği Navarra bölgesinde egemendiler doğal olarak.

Böylece ilk günlerin politika dışında kalmayı öneren açıklamaları bir ilkeydi sadece. Gelecek konusundaki belirsizliği ortaya koyarak, bu dönemin geçiş özelliğini açığa vuruyordu: Askerî diktatörlük geçici bir tedbir miydi, yoksa ayakta kalacak mıydı? Amaçları her zaman birbirine uygun düşmeyen büyük siyasal güçlerden, gelenekçi kralcılardan ya da falanjcılardan hangisi üstün gelecekti? Başlangıçta, sorun isteyerek bir kenara itilmişti. Ayaklanmanın ilk günlerinde, kralcı bayrakların yanı sıra Cumhuriyet bayraklarının da dalgalandığı görüldü. Sonunda kralcılığın renkleri kabul edildi, ama bu İspanya'nın sonuçta benimseyeceği rejimi ortaya çıkarmıyordu daha.

YENİ REJİMİN ADAMLARI

Yine de ülkenin ayaklanan kesimine bir merkezî örgüt gerektiğinden, geçici bir Cunta iş başına getirildi. Bu Cunta'nın resmî şefi, soylu bir sakalı ve sınırlı olanakları bulunan, kuşkusuz, Sanjurjo'nun ölümünden sonra ayaklanma yöneticileri arasında zor bir seçim yapılmasını önlemek için göreve getirilen, yaşlı general Cabanellas'dı. Ama gerçek iktidar kısa sürede Queipo de Llano-Mola-Franco üçlüsünün eline geçti. Askerî komutanlığın birleştirilmesinin yanı sıra mutlak bir siyasal otorite kurulması da gerekli görüldüğünde, bu görev general Franco'ya verilecekti.

Kendisiyle yarışabilecek kişilerden çoğu ölmüştü. Ayaklanmanın gerçek yöneticisi olan Sanjurjo, daha başlangıçta ortadan kalkmıştı. Öbür komutanlar arasında, bir tek Queipo'nun ve Mola'nın Franco'nunkiyle kıyaslanabilecek otoritesi vardı.

Ancak, Güney diktatörü Queipo, bir siyasal yöneticinin boyutlarına sahip değildi. Görüşlerinde incelikten ve temkinlilikten yoksundu. İç savaş öncesinde, "cumhuriyetçi" komutan ve "mason" olarak adına gölge düşürmüş, cumhuriyet hükümeti bir ara ayaklanma hareketinin bastırılmasıyla onu görevlendirmeyi bile düşünmüştü. Daha sonra, iç savaş sırasında işçi siteleri yaptırdığı için "toplumcu general" diye adlandırılılan Queipo, radyo konuşmalarındaki farfaralığıyla ve dilini tutamayışıyla oldukça kötü bir üne sahip olmuştu. Ama ayaklanmanın ilk haftalarında elde ettiği beklenmedik başarı ve harekâtın devamında Sevilla'nın oynadığı rol, onu

Movimiento yöneticilerinden biri yapmıştı. Daha sonra, siyasal rolü giderek azalacak ve Malaga'nın alınmasından -bu İspanyollardan çok İtalyanların başarısıydı- sonra önemli bir askeri harekât yönetme olanağını bulamayacaktı bir daha.

Emilio Mola, geçmişi ve yiğitliğiyle , çok daha büyük bir prestije sahipti. Kuzey cephesindeki savaşlar sırasında bir uçak kazasına kurban gidene dek, büyük yetkileri bulunan, savaşın yürütülmesi ve politika konusunda sık sık Franco'yla çelişkiye düşmesine yol açan kişisel görüşler sahibi tek komutandı. Franco'ya göre, başka birine boyun eğmeyecek kadar inatçıydı. Requete'lerin kalesi olan Kuzey bölgesindeki etkisi, kralcı entrikaların üzerinde toplandığı kişi durumuna getiriyordu Mola'yı. Bu nedenle, ölümünden sonra, kaybolan şefin yerini kimsenin almayacağını iyice ortaya çıkarmak için, kuzey cephesindeki harekâtın yönetimini bizzat Franco elinde tutacak ve resmen cephe komutanı görünen Davila her zaman bir ast olarak kalacaktı.

Ayaklanmanın siyasal şefleri de gözden kaybolmuş ya da görüşlerini kabul ettirme yeteneğinden yoksun görünmüşlerdi. Kralcı Calvo Sotelo bilinen koşullarda ölmüştü. Öteki kralcı şeflerden Gil Robles, olayların şiddeti karşısında çekingen ve güçsüz görünmekteydi. Ayrıca bu olaylara hiç bir zaman da katılmamıştı. "Gelenekçi Topluluk" şefi Manuel Fal Conde, herkesi partisinin çevresinde toplamayı başaramayacak ölçüde damgalanmıştı siyasal yönden. Falanj'ın ilk yöneticileri de yoktu artık: Alicante'de kurşuna dizilen Jose Antonio Primo de Rivera, yandaşları için Yitik Kişi - Ausente- olarak kalmaya devam ediyordu. Bu da, yerini kimsenin alamayacağını belirtmenin bir türüydü. Havacı Ruiz de Alda da ölmüştü. Onesimo Redondo ilk çarpışmalarda can vermişti. Fernandez Cuesta, cumhuriyetçilerin cezaevlerinden birindeydi. Falanjı yönetmek için kala kala, geçici Cunta'ya başkanlık eden Manuel Hedilla ya da sekreter Francisco Bravo gibi "ikinci derecedeki" kişiler kalmaktaydı. Her ikisi de, sola karşı bir eylemci örgütte yer almak ya da ayaklanma ertesinde büyük değer kazanan Parti kartını almak için 1936 şubatıyla temmuzu arasında Falanj'a katılan binlerce kişinin tersine, eski militanlardı. Camisas viejas diye adlandırılmaktaydı böyleleri.

Kendini kabul ettirecek yöneticileri bulunmasa da, Falanjcılar requete'ler gibi ve çoğu kez onlara karşı, Movimiento'nun en dinamik güçlerinden birini oluşturmaktaydılar. Bu iki grubun birleştirilmesini gerçekleştirmek çok güçtü doğal olarak ve uzun bir savaşta başarıyla sürdürülmesi için bir siyasal hakemin varlığını zorunlu kılmaktaydı; komutanlar arasındaki yarışma da yerini tek bir askeri komutanlığa bırakmak zorundaydı.

Kısa sürede otoriter ve boyun eğdirmeyi bilen bir şef olarak kendini gösteren bu hakem general Franco'ydu. 1936 temmuzundan 1937 hazi-

ranına dek yavaş yavaş gerçekleşti bu.

1 Ekim 1936 günü, kuzey ve güney'deki güçler arasında bağlantı kurulmasından sonra, Franco başkomutan ve Devlet Başkanı oldu. 29 Eylül 1936 günü Salamanca'da yapılan bir toplantıdan sonra, öbür komutanlar tarafından bu yetkiler kendisine verildi(2). Kuşkusuz, Madrid önündeki başarısızlıktan sonra 1937 yılı başında genişletilecek olan sınırlı ve geçici bir iktidar söz konusuydu. Ama daha 36 ekiminde kendisine verilen yetki, askerî olduğu kadar siyasaldı da. Yetkilerin aktarılması dolayısıyla yapılan törende Cabanellas şöyle demişti: "Devletin mutlak yönetimini size bırakıyorum."

GEÇİCİ MİLLİYETÇİ HÜKÜMET

O sıra milliyetçi İspanya'da geçerli olan sistem geçici bir sistemdi. Anın gereklerine cevap veriyordu. Yararlıydı, çünkü bölünme nedeni olabilecek sorunları ertelemekte ve yöneticilerle birliklerin kendilerini tümüyle başlıca işlev olan savaşın yönetimine vermelerini sağlamaktaydı. Bu gerekliydi, çünkü hükümet mekanizmasının iyi işlemesini sağlayan memurlarla teknisyenlerin sayısı pek azdı; içlerinden bazıları cumhuriyet hükümetine bağlı kalmışlardı, birçoğu da görevinden atılmıştı, cezaya çarptırılmıştı ya da sadece kuşkulanılacak kişiydi; bir tek diplomatlar çoğunlukla darbecilerden yanaydılar. Akıl almayacak kadar çok sayıda asker memurluk yapıyordu.

Bu siyasal sistemin milliyetçi birliklerin Madrid'e girmesiyle doğal olarak son bulması gerekirdi. Geçici başkent Burgos'tu; ama Franco, çoğunluk, genelkurmayının bulunduğu Salamanca'da kalmaktaydı. Başkomutanın ağabeyi ve yeni rejimin güçlü adamı Nicolas Franco da, Devlet Başkanlığı genel sekreteri olarak yine Salamanca'da bulunmaktaydı. Görevleri arasında, savaş ekonomisi, kamu düzeni ve de dış ilişkiler bulunmaktaydı. Dolayısıyla da çok güçlü bir kişiydi(3). Başkomutan askerî harekâtın yönetimiyle çok meşgul bulunduğundan, o dönemde siyasal sorunlara göz kulak olamıyordu. Hiç değilse iktidarı sadece güvenilir adamlarla paylaşmaya dikkat etmekteydi.

Geçici hükümetin üçüncü adamı, başkomutanın özel kalem müdürü general Sangroniz'di. Sangroniz, daha ilk günden Franco'ya çok bağlı bir kişiydi. Kanarya adalarıyla İspanya arasındaki ilişkiyi, Franco adına o sağlamıştı(4).

Bu genel sekreterlik ve özel kalem müdürlüğü görevlerine 1936 yılının sonundan önce kurulan yeni servisler eklendi. Milliyetçi hükümetin gelecekteki bakanlıklarının bir taslağıydı bu: Önceleri İspanya'nın eski Viyana elçisi Francisco Serrat tarafından yürütülen Dışişleri sekreterliği, general Gil Yuste'ye verilen Savaş sekreterliği, yetkileri geniş olduğu kadar da belirsiz

başka bir generalin, Francisco Fermoso'nun üstlendiği genel valilik. Bu genel valinin yetkilerine taşra kentlerinin yönetimi, taşra milletvekillerinin atanması ve bunlarla ilişkiler de girmekteydi.

Kamu Güvenliği servisleri Valladolid'e yerleşecekti; Salamanca'da bir basın ve propaganda kurumu çalışmalarını sürdürmekteydi; Tercio'nun kurucusu general Millan Astray tarafından yönetilmekte ve Astray, genel sekreterlik servisleriyle sıkı işbirliği yapmaktaydı. Basın ve propaganda kurumu, milliyetçi basına "yöne vermek" kadar milliyetçi İspanya'ya gelen yabancı basın temsilcilerine "bilgi vermek" görevlerini de üstlenmişti.

Yeni rejimin bu önemli kurumlarının yanı sıra, görevi hükümet başkanının imzasına sunulacak kararnameleri hazırlamak olan teknik Cunta servisleri de kuruldu. Cunta içinde yedi komisyon bulunmaktaydı: Maliye, Adalet, Sanayi, Ticaret ve İaşe, Tarım, Çalışma, Eğitim, Kamu Hizmetleri ve Ulaştırma.

Teknik Cunta çerçevesinde, totaliter bir yöntemle ülkedeki çalışmaların tümünü denetleyecek ve bir savaş ekonomisini işletecek bölümler ve şubeler bulunuyordu. Yönetimi general Davila'ya verilen güç bir işti bu. Davila da, Sangroniz gibi, başkomutanın tüm güvenini kazanmış bir kişiydi. "Arka plan"da kalmakla birlikte, rolü çok büyüktü. Cunta çalışmalarına başkanlık ettiği gibi, Genelkurmay Başkanıydı aynı zamanda.

Dolayısıyla Franco, doğrudan ya da dostları aracılığıyla yönetiyordu. Ama anlaşıldığı kadarıyla, ekim ve kasım ayları içinde gelecekle ilgili bir seçim yapmamıştı daha. Siyasal eğilimlerini yansıtması gereken geçici hükümet programı hiç bir özgün fikir sürmemekteydi öne. Fal Conde'nin görüşleriyle Falanj'ın kuramları arasında bir uzlaşmaydı bu.

Gelenekçilik'den, totaliter bir hükümetin kurulması, krallığın yeniden kurulma olasılığı, özellikle de, milliyetçi propagandanın ve Franco'nun söylevlerinin ana teması olan ulusal birlik fikri alınmıştı. "İç savaş," diyordu Franco, "Birliğin bölücülüğe karşı mücadelesidir."

Falanj programından alınan birtakım ilkeler de, zorunlu ama güvence altına alınmış ve "kapitalizmin sömürüsüne" karşı korunmuş çalışma ("Yeni Devlet asalak yurttaşları kabul edemez."), emeğin karşılığının alınması ve kâra ortak olma olanağıydı.

Böylece, herkesten bir şeyler alarak o dönemde vazgeçilmez hakem rolü oynamak istediği izlenimini bırakıyordu Franco.Milliyetçiler tarafından beklenen çabuk bir zafer, kuşkusuz rejime verilecek yön sorununu hemen ve sert bir biçimde ortaya koyacaktı. Madrid önünde uğranılan başarısızlık sorunu tümüyle değiştirmişti. Henüz belirsiz bir askeri durum karşısında güçlü bir iktidarı ayakta tutmak, iç kavgalardan uzak durmak ve giderek krallıktan yana ya da krallığa karşı bir seçimi ertelemek zorunluydu. Geçici statüko artık yeterli olmuyordu. Suner'in deyimiyle(5) "harekete bir Devlet karakteri ve yüzü vermek" gerekliydi. Franco artık sadece "başkomutan"

değildi, Movimiento'nun yaratıcı şefi Caudillo(6) oluyordu.

GENERAL FRANCO

Böylece ilk siyasal gelişim son bulmaktaydı; Franco sadece Movimiento'nun başlıca şeflerinden biriyken en yüksek askeri yetkilisi oluyordu. Reis ve kurtarıcı olmakta da gecikmeyecekti.

Oysa fiziksel yönden büyük bir gösterişi yoktu bu ufak tefek ve tıknaz, "tombul, iki dirhem bir çekirdek, kendini beğenmiş, yuvarlak yüzlü, simsiyah bıyıklı adamın; erken göbek salmış kısacık boyu, fotoğraflarda, Mola ve Kindelan'ın dış görünüşüyle çelişmekteydi. Ama gösterişten yoksun oluşu çok parlak bir askerlik hayatı geçirmesini engellememiş, 21 yaşında yüzbaşı, 32 yaşında da general olmuştu. İspanyol ordusunda bile olağanüstü bir şeydi bu.

3 Aralık 1892 günü doğan Francisco Franco Bahamonde(7) Ferrol'de Deniz komiseri Nicolas Franco'nun ikinci çocuğuydu(8). Önce Ferrol'deki bir dinsel okulda, ardından deniz kolejinde öğrenim görmesi, babası ve büyükbabası gibi onun da meslek hayatını Deniz Kuvvetlerinde geçireceğini ortaya koymaktaydı. Bir rastlantı Franco'yu denizden uzaklaştırdı; bu rastlantı da Deniz Harp Okulu'na yeni öğrenci alınmamasıydı. Franco, Toledo'daki Kara Harp Okulu'na piyade subay adayı olarak girdi. 1910 yılında asteğmen çıktı, ama gerçek meslek hayatı, garnizonda geçen iki yılın ardından eski İspanyol kaleleri(9), Melilla, Ceuta ve Larache çevresindeki savaşlara katılmak üzere Fas'a gönderilmesiyle başladı. Başlangıçtaki güç ve başarılı sayılmayacak savaşlarda kayıplar çok büyüktü ve dört yıllık çarpışmalardan sonra sağ kalan ender subaylardan biriydi Franco. 1916 yılında yaralanacaktı; o dönemde tabur komutam olmuştu bile. Uzun bir aradan sonra Fas'a döndü ve o sıra Millan Astray'ın örgütlediği İspanyol Lejyonu'na atandı. 1920 ve 1924 yılları arasında Tercio'nun katıldığı savaşlardan kalmaydı komutan ve örgütçü olarak yaptığı ün. Bir dizi başarısızlığın hemen ertesinde Afrika ordusunu yüreklendiren Alhucemas çıkarmasında başrolü, onun oynadığı söylenmekteydi. Nişanlara boğulmuş, ordunun en genç generali olmuş, Millan Astray'in ardından Lejyon'un başına geçmişti. İspanya'ya dönüşünde, kendisine, Saragossa'da yeni kurulan Harp Okulu'nun komutanlığı verildi.

1931 devrimi gerçekleştiğinde komutanların en önde gelenlerinden biriydi. Hayat öyküsünün bundan sonraki bölümü Cumhuriyet'in öyküsüne karışıyordu. Bir arka plana itilmekteydi, bir en yüksek görevlere getirilmekteydi. Cumhuriyetçi hükümete karşı düzenlenen komploya katılmadan önce de uzun süre düşündüğü su götürmezdi. 1936 yılının şubatıyla temmuzu arasında, devrimi yıkmak için, önce Pozas, sonra Azana'yla görüşmek üzere girişimlerde bulunmuştu. Bu, devrimci sola karşı düşman-

lığının bir belirtisi sayılabilir. Ama, daha sonra amansızca ve mutlak yenilgisine dek savaşmışcasına, Cumhuriyet'e bir fırsat vermek istediğinin de kanıtıydı bu.

Çünkü Franco kararlarında çok temkinli ve yavaştı, ama daha sonra bu kararları yaradılışının en belirgin yanını oluşturan bir iradeyle ve büyük bir inatçılıkla uygulardı. Hiç kuşkusuz, olağanüstü yeteneklere, gerçek bir zekâya, büyük bir kurnazlığa sahipti ve bunlar onu iyi bir asker, ama daha da öte, bir politikacı yapıyordu. Düşüncesini gizlemeyi çok iyi bilirdi. Sakindi, ağzı sıkıydı, az konuşurdu ve bütün bunlar İspanyol yaradılışıyla ters düşer gibiydi (ama Galicialı olduğu unutulmamalı). Eline geçen fırsatlardan çok iyi yararlanmayı biliyordu. General Franco'nun hayatında pek çok mutlu raslantı rol oynamıştı. Kara ordusuna girişi, Rif savaşı, ayaklanmanın ilk komutanlarının ölümü, gözlemcilerin kabul ettikleri büyük kendine güvenini açıklayan ögelerdir. Ama Francisco Franco, aynı zamanda da koyu Katolik bir subaydı. Eğitimi,kralcı bir çevrenin üzerindeki etkileri, ülkenin dinine duyduğu saygı, onu kelimenin tam anlamıyla bir faşist olmaktan uzaklaştırmıştı. Franco, askerlik ve Katoliklik geleneğine bağlı bir tutucuydu. Getirildiği yer, İspanya'yı, ne biçimde olursa olsun anarşiden, dinsizlikten ve devrimden kurtarmak üzere Tanrı tarafından seçildiği fikrinin kafasında kökleşmesine yol açmıştı. Cumhuriyetçi rejimin yüksek bir görevlisi olmayı kabul ettiği halde uzun süre kralcı sayılmıştı(10), mistik geleneğe göre yetiştirildiğinden de, kendini kutsal değilse bile seçkin saymaktaydı. Gerçekçiydi de öte yandan, geleneksel biçimiyle krallığı hemen geri getirme olanağı bulunmadığına inanıyordu. Çünkü bu Movimiento yanlılarını bölecekti. "Kızıllar"la her türlü uzlaşmayı geri çevirirken de gerçekçiydi, çünkü iki taraf arasında açılan uçurum bir pazarlıkla doldurulacak gibi değildi.

Özetle, savaş ona siyasal yeteneklerini ortaya koyma fırsatı vermekteydi; sakin ve fırsat kollamayı bilen biriydi, gösterişli girişimlerin, deha izleri taşıyan işlerin adamı değildi. Ama Madrid başarısızlığından sonra, uzun bir savaşa ayak uydurmayı da becerdi.

Bu savaşı yürütmek ve kazanmak için, elinde bir sürü koz vardı. Bir kere milliyetçi hükümet denetim altında tuttuğu topraklarla cumhuriyetçilere oranla çok daha üstün durumdaydı; bu bölgelerin kaynakları, Estremadura'nın sürüleriyle Endülüs'teki büyük toprakların işlenmesi, Kastilya'nın buğdayıyla Galicia'nın sebzesi birbirini tamamlıyordu. Karşılığında, halkın çok yoğun olarak biriktiği, beslenmesi gereken büyük kentler cumhuriyetçiler tarafındaydı. Parasal açıdan, İspanya Bankasının kaynaklarından yoksun kalan Franco, yandaşlarının zenginliklerinden, cumhuriyetçi bölgeden kaçırılan sermayeden ve Juan March'ın çıkarlarını temsil ettiği büyük yabancı desteklerden yararlanmaktaydı. Öte yandan, Movimiento'nun başlamasıyla darbeciler tarafından el konan Fas ve Rio

Tinto madenlerinin işletilmesi, 1937 ağustosundan sonra da Bask Ülkesi ve Santander yöresinin denetiminin ele geçirilmesi,dengeli bir ekonominin gerek duyduğu vazgeçilmez kaynağı sağlıyordu. Bu yüzden de milliyetçilerin elindeki bölge ciddi bir ekonomik krizle karşılaşmamıştı.

Ama general Franco, destek aldığı siyasal güçleri derinden bölen çelişkileri çözümlemek zorundaydı. Mutlak otoritesinin sözde kalmaması için, "gelenekçiler "in tutucu eğilimleriyle Devlet'in tepeden tırnağa değiştirilmesini isteyen falanjcıların fikirlerini bağdaştırması gerekiyordu.

TEK PARTİ

Bunun için elinin altında köklü bir çare vardı: Almanya'da ve İtalya'da olduğu gibi, tartışılmaz başkanlığına getirileceği tek partinin kurulması. Güç bir işti bu. Kralcıların sağlam bir siyasal örgütleri vardı. Bölünmeleri eylem içinde silinmiş, Gelenekçi Birlik'in ayaklanmadaki önemli payı Halk Eylemi güçlerinin büyük bölümünü kendine katmasını sağlamıştı. Kastilya'da sağlam bir biçimde temsil ediliyordu, ayaklanmanın kaleleri Navarra ve Aragon'da büyük ölçüde egemendi. Şeflerinin yabancı ülkelerde ciddi destekleri ve dostlukları vardı. Savaşın uzaması üzerine, duygularını göstermekten çekinmemekteydiler; şubat ayında San Sebastian'da gösteri yaptılar ve Fal Conde krallığın hemen geri getirilmesi için açıkça tavır takındı. Franco tehlikeyi çok ciddi buldu. "Fal Conde'yi vatana ihanet şuçuyla kurşuna dizdirmenin"(11) uygun düşüp düşmediğini düşündü. Kralcı lider Portekiz'e sığınmak zorunda kaldı.

Falanj da çok önemli bir siyasal güç olmuştu. Canlılığına kapılan ya da requete'lerin tutuculuğuna karşı onda bir ilerici güç gören pek çok kişiyi saflarına kattı. Çoğunluk cumhuriyetçi ve sendikacı kökenli olan falanjcılar, "toplumsal sorun"un ortaya atılmasını ve çözümlenmesini istiyorlardı. Kastilya'da, Estremadura ve Endülüs'te milisler halinde örgütlenmiş hatırı sayılır askeri güçlere sahiptiler. Doğrudan destek görmeseler bile, Burgos hükümetinin Alman ve İtalyan müttefiklerinin dostluğu onlardan yanaydı. Ama Falanj değerli şefi olmayan bir partiydi.

Öte yandan, ülke kaderinde rol oynayan yalnızca siyasal partiler değildi. Franco, ordunun gücünü ön plana çıkarıp ondan yararlanmayı biliyordu. Kuşkusuz, komutanlar her zaman onunla görüş birliği içinde değildiler ve Mola başkanlığında bir hükümet kurulmasını açıkça isteyenler bile çıkmıştı. Subayların çoğunun belirli bir siyasal anlayışı olmamalıydı kuşkusuz ve otoriter bir hükümeti destekleme isteği göstermekle yetinmekteydiler. Ama Ordu siyasal bir güç olarak vardı ve "askerî yetkilerinin arka plana itilmesine" razı değildi. Franco'nun dayanabileceği bir güç oluşturuyordu.

"Tek parti" ilkesi ve bunun sonucu olan reformlar Franco tarafından

uzun zamandır kabul edilmişti. Bunların uygulanması, pazarla herkesin onayını almak isteyen Caudillo'nun isteğiyle ertelenmişti önce. Kamuoyunu oldu bitti karşısında bırakmamak söz konusuydu. Bir kararname tasarısının hazırlığı daha 1937 şubatının başında açıklanmıştı. İşin en kolay yanı, etkilerini büyük ölçüde yitirmiş olan eski sağ partilerin kapatılmasını sağlamak oldu. Gil Robles'in Halk Eylemi 10 şubattan önce silinecekti; birkaç gün sonra, ayaklanmanın başından beri hiç bir rol oynamamış olan Robels her türlü siyasal eylemden vazgeçtiğini doğruladı. Aynı zamanda, Goicoechea da öteki kralcı partinin, Ulusal Doğuş partisinin kapatılacağını bildirdi. Bu yüreklendirici açıklamalar istenen birliğin sağlanmasına yetmiyordu yine de. Falanj ve gelenekçiler arasında pazarlık yoluyla hiç bir uyuşma sağlanamamaktaydı. Bu yüzden reformları zorla kabul ettirmek gerekliydi.

Kalıyordu geriye bir bahanenin bulunması. Bulunan bahane, Salamanca'daki birbirine düşman falanjcı gruplar arasında çıkan bir olaydı. Kararnamenin belirttiği gibi, "örgütlerin içindeki küçük anlaşmazlıklar eski siyasal entrikaları hortlattığı gibi, örgütleri ve güçleri yozlaşma tehlikesiyle karşı karşıya bırakabilirdi." 19 Nisan 1937 tarihli tek partiyle ilgili kararname bir barış eseri olarak ortaya çıktı. Franco bu metni uzun uzun incelemişti. Metne son biçimini verdiğini söyleyen Serrano Suner'e göre, Franco, Falanj'm statüleri üzerinde özellikle çalışmış ve notlar düşmüş, gelenekçi Pradera ve Jose Antonio Primo de Rivera'nın söylevleri arasında ilişkiler bulmaya çalışmıştı. Sonunda kararnameyi Queipo ve Mola'nın onayına sundu. İkisi de koşul öne sürmeden metni kabul ettiler. Mola'nın tek itirazı dilbilgisi yönündendi. Ancak Queipo, Madrid'in düşüşünü bekleme bahanesiyle yayınlanmasının bir ay geciktirilmesini istedi. Birleştirici kararnamenin girişi şöyle diyordu: "Devrimimizin düşünce uslubunu Yeni Devlet'te birleştirerek büyük barış görevini bir an önce gerçekleştirmemiz zorunludur." Bu cümle bile, tek başına, metnin önemini ortaya koyuyordu. Kuşkusuz, her şeyden önce tek parti'nin kurulması üzerinde de durulmaktaydı: "Herkesin kişisel anlaşmazlıklarını yüreğinden silmesi zorunludur(12)." Bu metinde, requete'lerden ve Falanj'dan miras kalan, daha önce belirtilmiş ilkeleri de bulmak kolaydı. Ama kararname, yayınlanmasını gerekli kılan nedenleri de belirtmekteydi: Siyasal partiler "kısır çekişmeler içinde" yıpranıyorlardı; böyle davranmakla, şefler, "saf bir ülküyle hareket eden" yandaş yığınlarına ihanet etmekteydiler. Herkes tarafından kabul edilen ve Devlet tarafından ilân edilen bu ülküyü kurtarmak doğru oluyordu bu yüzden. Yeni Parti, Devlet ve toplum arasında bir bağ, "halkın yürekten Devlete katılmasının güvencesi", geleneksel güçlerle yeni güçler arasında bir bağ olmalıydı(13). "Falanj, programıyla genç yığınlar, yepyeni bir propaganda üslubu, çağdaş ber siyasal ve yiğitçe biçim; requete'ler de, inatla korunmuş İspanyol geleneğinin kutsal birikimiyle Katolikliğin manevi yanını

getiriyorlardı. Asıl derinliği olan görüş burada ortaya çıkıyordu: Sadece gerçek bir parti, yani hükümet tarafından kullanılacak bir siyasal örgüt değil, Katolik krallar tarafından yaratılan yarı dinsel ve yarı layik örgütler örneğine uygun, İspanyol geleneğinin yaratabileceği bir hermandad, bir kardeşlik toplumu kurma isteğiydi bu. Bugünü geçmişe bağlamak, İspanya'nın parlaklığını "yeni bir biçimde" canlandırmak: Hiç değilse ilk ağızda "Haçlı Seferi"nin görevi buydu Çünkü Caudillo kendi kararlarının tutsağı olmaya karşı çıkıyor ve daha ilk anda kararnameyi değiştirme olanağını ön görüyordu: "Katı bir şey değil, yeniden gözden geçirilecek ve düzeltilecek bir çalışma konusu olacaktır bu."

Kararnamenin kendisi üç maddeden oluşmaktaydı:

"Birinci Madde: İspanyol Falanjı ve requete'ler, servisleri ve şimdiki görevlileriyle, benim yönetimim altında, Falange espanola tradicionalista y de los J.O.N.S. adını alacak ulusal karakterli bir tek siyasal otorite içinde birleşmektedir. Toplumla Devletin aracılığını yapacak olan bu örgütün başlıca görevi, hizmet, hiyerarşi ve kardeşliğin siyasal-ahlâki erdemleri yoluyla halkın duygularını Devlete iletmek ve Devletin düşüncesini halka bildirmektir. Bu kararnamenin yayınlandığı gün Falanj ya da Gelenekçi Birlik kartı bulunanlar yeni örgüte üye olma hakkını kazanırlar, dileyen bütün İspanyollar da buraya üye olabilirler."

Bu madde, bir siyasal ahlâk fikrini getirerek ve özellikle yeni partinin adına falancılığın adını katarak görünürde Falanj'ı hoşnut etmişti. Ayrıca Franco, 19 nisandan önce, Falanj'ın "tek partinin temeli olacağını da dolaylı olarak belirtmişti. Ama sonraki iki madde, her türlü muhalefeti susturmaya hoşnutsuzluk duyanlardan gelecek her türlü askeri eylem ya da darbe olasılığını yok etmeye yönelik kararnamenin gerçek anlamını göstermekteydi.

"İkinci Madde: Devlet Reisi, bir sekreterlik ya da siyasal Cunta ve Ulusal Konsey, yeni siyasal-ulusal bütünün yönetici organları olacaktır. Sekreterlik ya da Cunta, başlıca amacının başarıya ulaşması için kuruluşun iç yönetimini sağlamaktadır. Bu amaç da, Devletin organik ve işlevsel yapısının hazırlanmasında şefine yardımcı olmak, her durumda hükümetle çalışmalarıyla işbirliği yapmaktır. Üyelerinin yarısı Devlet Reisi, öbür yarısı Ulusal Konsey tarafından seçilecektir. Ulusal Konsey, daha sonraki tedbirlerle saptanacak büyük ulusal sorunları Devlet Reisinin kendisine sunduğu biçimde öğrenecektir.

"Üçüncü Madde: Falanj ve requete milisleri, kendi simgelerini ve işaretlerini koruyarak bir tek Ulusal Milis bünyesinde birleşeceklerdir. Ulusal Milis ordunun yardımcısıdır. Devlet Reisi, Milisin başındaki kişidir ve doğrudan komutanlığını da orduya bağlı bir general yapacaktır..."

General Franco böylece işaretleri ve simgeleri yaşatıyorsa, bunları gerçek anlamlarından soyutlamaya özen gösteriyordu. Uzlaştırıcı ve

diplomattı, dış görünüşte her zaman ödün vermeye hazır bir kişiydi. Böylece, requete'leri kendine daha da yaklaştırmak için, İspanya'nın yeni ırmasına eski Navarra simgesini koyduracaktı. Genel karargâhının girişini de requete'lere korutmaktaydı. Gerçekte, 19 nisan tarihli kararnamenin son iki maddesi yeni rejimin yerleştirilmesi yolunda atılmış kesin bir adımdı. Devletin yapısını hazırlayan ve dolayısıyla her zaman değiştirebilecek olan ikinci madde, Caudillo'nun siyasal otoritesini onaylıyordu; tek Parti yöneticilerinin çoğunu da atamaktaydı. İlk Ulusal Konsey'in bütün üyeleri doğrudan onun tarafından seçilmekteydi. Üçüncü madde, Franco'yu düzenli orduya karıştırılmasından özenle uzak durulan ve ordunun emrinde olan Ulusal Milis'in tek reisi yaparken ona mutlak bir askeri yetki verilmesini tamamlıyordu. Böylece kurulan yeni parti, Devlet Reisi, hükümet reisi, Movimiento'nın ulusal başkanı generaller generali Francisco Franco'nun yararlanacağı hükümet aracı olacaktı. Otoritesi her alanda büyük bir güçle belirtilmekteydi.

Ama uygulamada da bu otoritenin ve yeni Devlet örgütünün sağlamlaştırılmasını sağlamak gerekliydi. Böylece kurulan yeni siyasal yönetimin normal olarak işleyebilmesi için, sadece Ulusal Birlik fikrini vermek değil, aynı zamanda bu birliği gerçekleştirmek ve muhalefeti kırmak da zorunluydu. Bütün bu tedbirler gözle görülür bir uzlaşma amacıyla alınmıştı. Falanj Ulusal Konseyinin kurulması, Movimiento'ya katılan siyasal ögelerin gerçek birliğini Caudillo'nun kişiliği çevresinde tutmayı amaçlayan bu usta işi hak dağıtıcılığını kanıtlıyordu. Konsey, ustaca bir ölçülülük uyarınca, Fernandez Cuesta ve Agustin Aznar gibi eski falanjcılardan, Esteban Bilbao ya da siyasal hayata yeni bir giriş yapan Fal Conde gibi kralcılardan, ama aynı zamanla Francisco Gomez Jordana gibi askerlerle aralarında Serrano Suner'in bulunduğu güvenilir kişilerden kurulmuştu.

Açıkca görülen tehlike, kuşkusuz, her iki partide de haklı olarak bir uyuşma zemini bulunamamasından korkanları hoşnutsuzluğa itmekti. Katoliklerin desteği ve Caudillo'nun ustalığı kralcıların tepkilerini iyice hafifletmişti, ama falanjcılar yönünden durum böyle olmadı.

Falanj'ın devrimci programına açıkça karşı olan kişilerin, general Franco'nun kişisel dostlarının parti cuntasına girme olasılığı, Camisas viejas'ları kaygılandırıyordu. Geçmişi, eğitimi ve dostlukları çok kuşkulu olan Franco'ya en büyük yetkinin verilmesi içlerinden bazılarına daha da tehlikeli gelmekteydi. Bu koşullarda, Falanj ülkülerini zafere ulaştırmak için savaşın sonunu beklemek çok tehlikeliydi. Bu falanjcıların hoşnutsuzluğu kendini göstermekte gecikmeyecekti: Hedilla komplosuydu bu.

SİYASAL DİRENMELER

Manuel Hedilla, genel sekreter olarak Falanj yöneticiliğini yapıyordu.

Jose Antonio'nun en yakın yardımcılarından biri olmuştu. Emekçi geçmişi -eski bir dok işçisiydi- "toplumsal tavrının" güvencesiydi. Ama hiç bir siyasal eğitimi yoktu. Hughes onu "kaba, yabanıl ölçüsüz" olarak tanımlıyor. Düzenlediği komplo, bilinebildiği kadarıyla, ilkel ve üstelik saf görünüşlüydü: Falanj'ın hoşnutsuzluğunu ortaya koymak için bütün ülkede gösteriler düzenlemek, saldırıya geçip almak üzere Franco'nun genel karargâhını kuşatmak, sonunda da Hedilla ve dostlarından kurulu bir devrimci siyasal Cunta ilân etmek...Suner'e göre, bu Cunta'da eski Falanj liderinin kızkardeşi Pilar Primo de Rivera, Falanj'a olan yakınlığı çoktandır bilinen general Yagüe, Dionisio Ridruejo, Jose Sainz, v b. bulunacaktı... Bu olayın ayrıntıları konusunda varsayımlara baş vurmak zorundayız: Duruşma belgeleri hiç bir zaman açıklanmadı; sadece tutuklanan falanjcılarla ilgili suçlamalar biliniyor. Bunların en ağırı da kuşkusuz askeri ayaklanma girişimiydi. Bu eylemlerin önemi belki Franco yanlıları tarafından istenerek abartılmıştı. Suner, Salamanca'daki genel karargâhın düzenini sağlamaktan sorumlu binbaşı Doval'ı, gösteriş peşinde koşmakla suçluyor. Ne olursa olsun, komplonun çok beceriksizce uygulamaya konulduğu kestirilebilir. Hedilla tedbirsizlikleri birbiri ardına sıralamıştı: Taşra kentlerine gönderilen haberciler, tek Parti kararnamesine karşı direnilmesini sağlamak için taşra delegelerine çekilen şifreli telgraflar, Zamora bölge şefi tarafından yerel şeflere iletilen emirler, tutuklanmasını ve yargılanmasını fazlasıyla haklı göstermektedir. Tutuklananların sayısının çok büyük oluşu, geçici de olsa, falanjcıların Salamanca'ya girişini yasaklayan türden tedbirlerin alınışı, yeni rejimin, iradesini kabul ettirmek için en ağır kararlardan bile çekinmeyeceğini açıkça göstermeye yönelikti.

Ama aslında bu komplonun ardında ne vardı? Franco'nun, büyükelçi Faupel'e küçümseyerek "bir Falanj şefinde bulunması gereken yeteneklerin hiç birine sahip değil" sözleriyle tanımladığı, bu dar kafalı ve cahil kişinin Franco hükümetini ciddi olarak tehlikeyle karşı karşıya bıraktığına inanmak güç. Aynı konuşmada, Caudillo, "onun üzerinde etki yapan, bir sürü hırslı genç"ten söz etmiş, daha fazla bilgi vermemişti. Hedilla'nın, sadece kuklası olduğu birtakım kişiler tarafından itilmiş olması su götürmez. Bu noktada, Pilar Primo de Rivera'nın çevresi tarafından devamlı olarak rejime düşmanlık beslendiğini belirtmek de önemli. Ağabeyinin ölümünden sonra Falanj ruhunu canlı tutmak isteyen bu kadın, Camisas Viejas'ların Franco hükümetine yönelen muhalefetinin merkezi olmuş gibiydi(14). Ama adı onu polis tedbirlerinden korumaktaydı.

Acemice bir komployu bile bile abartarak ve büyük bir acımasızlıkla bastırarak, Franco, Hedilla'dan daha tehlikeli muhaliflerini etkilemek istemişti kuşkusuz. Generaller generalinin sözünü ettiği "gençler", dışarıdan yüreklendirilmişlerdi. Falanj'ın her zaman Berlin ve Roma'dan gördüğü yakınlık Mihver devletleri elçilerinin gelişinden beri daha da artmıştı. Görev

süresi çok kısa olan ilk İtalyan büyükelçisi Cantalupo milliyetçi kesimin iç politikasıyla çok yakından ilgilenmediyse, kendisinden sonra aynı göreve atanan kont Viola ve Almanya temsilcisi için aynı şey söz konusu değildi: Wilhelm Von Faupel, Camisas viejas'larla dostluğunu açıkça göstermekteydi; komplodan haberli olduğu kuşkusuzdu ve belki darbecilere silah da sağlamıştı. Franco, Heddila'yı "bir şeyler öğrenmesi ve daha sonra deneylerinden ülkenin kalkınmasında yararlanması için birkaç aylığına İtalya ve Almanya'ya gönderme"yi Faupel'e önerirken alay mı ediyordu(15)?

Her ne olursa olsun, Hedilla, duruşmasının sonucunu çabucak öğrenecekti: Sanıkların suçsuzluğu tümüyle kabul edilmişti. Dört ölüm cezası verilmişti, bu cezaya çarptırılanlar arasında Falanj'ın eski şefi de bulunmaktaydı(16). Genellikle cömert davranmadığı bilinen Suner'e göre, cezalar çok ağırdı. Kuşkusuz bu durumdan sorumlu tutulacağından çekinen Almanya büyükelçisi, Hedilla'nın hayatını kurtarmaya çalışmıştı. Bu işte benimseyeceği tutum konusunda hükümetinden talimat istemişti, doğrudan bir müdahaleyi, bir bağışlama çağrısında bulunmayı öğütleyerek, Faupel, "Hedilla ve arkadaşlarının idam edilmesinin, şu sıra, siyasal ve toplumsal nedenlerle eleştirilebilir gibi görünen bir karar olduğu" yolunda bir görüşün generaller generaline bildirilmesini bile önermekteydi. Bu konuda Wilhelmstrasse'nin elçisine ne cevap verdiğini, Hedilla'nın bağışlanması yolunda İtalyanların da bir girişiminin bulunup bulunmadığını -böyle bir girişim olasılığı akla yakındır- bilmiyoruz. Ama ölüm cezasına çarptırılanların bu cezası ömür boyu hapse çevrildi(17). Böyle bir bağışlama kararı, general Franco'nun durumunu zayıflatmak şöyle dursun, tam tersine güçlendirecekti. Savaş sırasında ulusal birliği koruma gerekliliği ona pek çok destek sağlamaktaydı ayrıca. 5 mayıs günü, "altmış bin kutlama ve onay telgrafı" aldığını iddia edecekti.

Bu resmi iyimserliğe rağmen, pek çok falanjcı çevrelerde muhalefet ruhunun sürüp gittiği kuşkusuzdu; bu muhalefetin zaman zaman ortaya çıktığını ve rejime yönelen her türlü düşmanlık biçiminin devamlı bir baskıyla boğulduğu ölçüde sertlikle kendini gösterdiğini görüyoruz. Bu konudaki en ilginç olay 19 Nisan 1938 günü general Yagüe'nin Burgos'ta verdiği söylevdi. Yagüe, milliyetçi komutanların en sevilenlerinden biriydi; Fas ayaklanmasından beri savaşa olan çok büyük katkısı, "toplumcu" bir komutan olarak yaptığı ün, Camisas viejas'larla kişisel dostluğu onu "Falanj'ın generali" durumuna getirmiştir.Bu da Hedilla komplosu sırasında adının geçmesini açıklamaktaydı. Burgos söylevinde ortaya attığı eleştiriler, milliyetçi hükümet tarafından alınan tutucu toplumsal tedbirler karşısında falanjcıların uğradığı dev kırıklığını yansıtır gibiydi: Birtakım toplumsal reformların yapılması zorunludur, demekteydi Yagüe; adalete gerçek bir namusluluk vermek ve yan tutucu özelliklerini ortadan kaldırmak gerekir.

Bu serzenişlerin uzantısı sınırlıydı gerçekte ve olayın önemli sonuçları görülmeyecekti. Kuşkusuz, Yagüe'ye birtakım cezalar verildi, ama komutanlıktan alındığı halde yeniden göze girmekte ve başka bir göreve atanmakta gecikmeyecekti.

Velez ve Aznar tarafından düzenlenen komplo çok daha önemliydi. Onlar hakkında verilen cezalar çok sert değilse(18), bunun nedeni rejimin artık sağlam temellere oturmuş olması ve Hedilla komplosu sırasındaki gibi sert davranma gereğinin bulunmamasıydı. Tersine, sert davranmak eski Falanjcılardan bir bölümünü şimdi muhalefete sürükleme tehlikesini doğururdu ve Franco böyle davranmayacak kadar diplomattı. Yeni komploya karışan iki adamın Falanj içinde oynadıkları önemli rol, onları Movimiento'nun önde gelen kişilerinden yapıyordu. Kuşkusuz Velez daha ileri gitmişti. Falanj'ın Fas subesi eski üyesi ve Aznar gibi Ulusal Konsey üyesi olan Velez, bir darbe yapmak için bazı komutanların yakınlığını gerçekten sağlamaya çalışmış gibiydi. Daha temkinli olan Agustin Aznar, yeni rejimin benimsendiği yöne sözle karşı çıkmakla yetindi. Jose Antonio Primo de Rivera'nin eski yardımcısı, bu yolda kendisini izlemeyen Fernandez Cuesta'nın yakın dostu Aznar, "saf Falanjcılığı", doktriner uzlaşmasızlığı temsil etmek istemekteydi. Savaş öncesinde Falanj milislerinin başıydı. Bu da kendisini, 1936 şubatıyla temmuzu arasında, Madrid içinde girişilen silahlı saldırıların sorumluluğunu almaya itmiş, daha sonra da Milisler genel müfettişliğine atanmıştı.

Gerçekte, Falanjcılar için düşman Franco değil, tutucu güçler, kilise ve kralcılardı. Çekişmeler zaman zaman kavgalara dönüşecekti. Stöhrer, 1938 yılı kasım ayı başında(19), "Falanj'la ruhban sınıfı arasında" Sevilla'da çıkan çatışmalara dikkati çekmektedir. Ayrıca Falanjcılar, kiliseyi ve kralcı gericiliği aynı kefeye koymaktaydılar. Bu nedenle de krallığın geri getirilmesi yolundaki her türlü girişime karşı çıkıyorlardı.

Pek çok kralcı, savaştan sonra, Franco'nun kendilerini aldattığını söylemiştir; Ansaldo, krallığın geri getirilmesi yolundaki umuda tanıklık etmektedir. Gerçekte, generaller generali requete'lere hiç bir söz vermemişti. Mola'nın kendisi bile, Movimiento'nun İspanya'da yerleştireceği rejim konusunda önceden bir karar vermeyi reddetmişti. Pek çok kralcı yeni Devlete bağlılıkla hizmet etmiş ve ona çok büyük hizmetlerde bulunmuştu: Antonio Goicoechea, Franco rejiminin önde gelen kişilerinden biri, Alba dükü de etkili bir Londra büyükelçisi olmuştu. Disipline boyun eğdikleri halde, general Ponte ve general Kindelan krallığın geri getirilmesinden yana olduklarını gizlememekteydiler. Krallık rejiminin kurulma olasılığından söz edilmeyen ay yoktu; XIII. Alfons'un yerine oğlu Don Juan'ı getirerek bunun daha da kolaylaştırılması bile düşünülmüştü. Franco, bu manevralara hiç bir zaman resmen karşı çıkmadı. İspanya'yı bölmemek gerektiğini, önce ulusal birliğin güvencesi Movimiento'nun birliğini sağlamak

zorunda olduğunu belirterek, bunları bir kenara itmekle yetinmekteydi.

Tek parti örgütü, İspanya'nın bütün çalışmaları üzerinde bir denetim ve eylem olanağı sağlamaktaydı ona. Diktatör yapılı yeni İspanyol Devletinin gerçekleşmesine yönelik kesin girişimdi bu. Ama bir hükümetin kurulması için 1938 yılının ilk günlerini beklemek gerekiyordu.

Bu arada, Caudillo'nun durumunun güçlenmesine katkıda bulunan iki önemli olayla karşılaşılmıştı: Bunların birincisi Kuzeyde kazanılan kesin zafer, ikincisi de ruhban sınıfının yeni rejime resmen katılması ve onu kayıtsız şartsız desteklemesiydi.

KİLİSENİN YENİ REJİME KATILMASI

Kuşkusuz, savaşın başından beri papazların büyük çoğunluğu genellikle doğrudan ve de şiddet yoluyla, ayaklanmadan yana olmuştu. Ama Katolik kilisesinin önde gelen yöneticileri, yakınlık göstermekle birlikte, bir ayaklanma hareketine resmi destek sağlamaktan kaçınmıştı. İlk günlerin kararsızlığı, Bask kökenli papazların büyük çoğunluğu cumhuriyet hükümetine bağlı kaldığından kilise birliğini bozmama kaygıları, bu bekleyişi açıklamaktaydı. 1937 yılı içinde durumun gelişmesi bu tutumu kökten bir değişmeye götürecekti. Nedenleri de basit görünüyordu: Sonucunun alınması hep uzak görünen savaşın uzaması, eylemlerde beliren bir seçimi resmiliğe dökme zorunluluğunu doğurmaktaydı. Milliyetçilerin kazandığı başarılar Burgos hükümetinin diplomatik durumunu düzeltmişti ve Vatikan'la ilişkilerin kurulması mantığa uygundu. Biskay seferi de cumhuriyetçi saftaki bir Katolik azınlığın ortaya çıkardığı sorunu çözümlemişti. 7 Ekim 1937 günü, Vatikan elçisi Antoniutti, general Franco'ya güven mektubunu sunacaktı. Birkaç ay önce, İspanyol din adamlarının çoğunun benimsediği tutum bu olayı önceden haber veriyordu. Milliyetçilerin devamlı Katolik geleneğine ve Katolik kralların eserine baş vurması, başta Toledo kardinali Goma y Gomez olmak üzere bazı piskoposların kişisel etkisi, kilise yöneticilerinin eğiliminin bu yönde oluşmasına katkıda bulundu.

1 Temmuz 1937 günü "İspanyol piskoposlarının ortak mektubu" yayınlandı. Mektup, bu konudaki her türlü yanlış anlaşılmayı silmekteydi. Başta kardinal Goma ve Sevilla başpiskoposu, kardinal Ilundain' olmak üzere, 43 piskopos ve 5 piskopos yardımcısının imzasını taşıyan bu metin, önemini, sadece ruhban sınıfının ve İspanyol Katoliklerinin tutumunun açıklanışı olmasına değil, özellikle Movimient'yu akılcı ve zeki bir biçimde doğrulamaya çalışan ender belgelerden biri olmasına borçludur.

Gerçekten de, piskoposların mektubu önce savaşı doğrulayarak kilisenin benimsediği tutumu doğruladığını savunmaktaydı. Yabancı ülkelerde, özellikle de bazı Fransız Katolik çevrelerinde, cumhuriyetçi kesimde dine yöneltilen baskılara tepki gösterildiyse, pek çok İspanyol

papazının savaş içindeki "eylemci" tutumu karşısında da gözle görülür bir kaygı duyulmaktaydı. Bu nedenle piskoposlar, "kilisenin savaşı istemediğini" kesinlikle açıkladılar. Kilise savaşı istememişti, ama kabul ediyordu, çünkü buna zorlanmıştı. Bu koşullarda, kuvvete baş vurulması haklı görülüyordu(20):

- Ortak mülkiyetin varlığı tehlikeye düşmüştü; önce Vatana yöneltilen bir tehlike söz konusuydu, çünkü Halk Cephesi tarafından politikaya verilen yön" ulusal ruhun yapısına ve gereksinmelerine taban tabana aykırıydı. "Din de tehlikeyle karşı karşıya kalmıştı; bu nedenle layik yasalar "adaletsiz", "Hıristiyan" vicdan özgürlüğünün çiğnenmesi olarak tanımlanıyordu. Bir de, çok daha elle tutulur ve daha güç tartışılır biçimde, kiliselere karşı girişilen davranışlar görülmüştü (21). Son olarak da, kurulu düzene karşı daha dolaylı bir tehlike söz konusu edilmekte, çünkü metinde devamlı olarak "yıkıcı komünizm" tehlikesine, "Tanrı'ya karşı" olan Devrime değinilmekteydi." Komünizmin saldırısı karşısında can vermek ya da ondan kurtulmaya çalışmak" gerektiğinden savaşmak zorunluydu. Metinde savaş, genel bir felâkete karşı sağlıklı bir tepki, "yiğitçe bir ilâç" olarak gösterilmekteydi: ayaklananlar yurtseverlik yapmaktaydılar ve kilise'nin karşı çıkamayacağı biçimde dinin gereklerine hizmet etmekteydiler.

- Öte yandan, "toplum yetkililerinin ve bilge kişilerin tümünün genel tehlikeyi kabul ettikleri" anlaşılmıştı ve "bilge kişilerin zaferlerinin haklılığı konusundaki inançları" mutlaktı.

Bu savaş haklı ve gerekli olduğuna göre, kilise "kayıtsız kalamaz"dı. Savaşanlar kutsal bir davayı desteklediklerine göre, bu savaşı "kutsal bir mücadele" durumuna getirmek gerekiyordu. Bu noktada, piskoposların mektubuna verilmesi uygun düşen ikinci yorum ortaya çıkmaktadır: Savaşı ne yöne çevirmek, ona ne gibi bir özellik vermek gerektiğini göstermek. "Dinsel yanlı bir tepki" olan savaş bir haçlı seferiydi, savaşçıların da askerî tarikatlarda görev alan şövalye-keşişlerle bir tutulması gerekirdi. Savundukları dava her şeyden önce İspanya'nın davasıydı, ama aynı zamanda bütün Hıristiyanlığın da davasıydı. Bu Tanrı'nın askerleri "bütün uygar toplumun temel ilkeleri uğrunda" savaşıyorlardı. Ayrıca, metnin bir "Katolik halkların yardımına çağrı"yla başlaması da çok ilginçti; bu çağrı, hiç kuşkusuz Fransız Katoliklerine, ama aynı zamanda da, ortak bir uygarlığın anısı, İspanyollukla ilgilerinin bulunması katılmalarını kolaylaştıracak olan Güney Amerika Katoliklerine yönelikti.

Son olarak da, mektup bu savaşın kiliseyle seçimle iş başına geçmiş iktidarı karşı karşıya getirdiği fikrini kabul etmiyordu: Kamu otoritesi yıkılmıştı; ayaklanma yöneticileri, bunu yeniden kurmak için bir "silahlı referandum"a baş vurmuşlardı. Bu noktada, başlangıçtan beri Movimiento

yanlılarınca öne sürülen görüşe rastlıyoruz bir kere daha.

Yine de, İspanyol kilisesi temsilcileri, Movimiento'nun her eğilimini desteklemeyi kesinlikle reddetmişlerdi. Bir bölüm özellikle anlamlıydı: Bu bölümde kilisenin "gelecekte ulusal hareketin soylu çehresini değiştirebilecek eğilimler ya da niyetlerle" dayanışma halinde bulunmadığı açıklanıyordu. Açık biçimde Flanja yöneltilen bir tartışma ögesi, bu noktada metne eklenmekteydi.

Mektubun dış ülkelere yönelik olduğu gerçeği üzerinde ısrarla durmak gerekir. Piskoposların benimsedikleri tutum İspanyol iç savaşını yaşayanlara hiç bir şey öğretmiyordu. Buna karşılık, resmi havası, kesin dili, yabancıların gözünde bunu çok önemli bir metin yapmaktaydı: Yabancı elçiliklere, İspanya iç savaşının "gerçek görünüşü" sunulmaktaydı; metnin devrimin "kollektif yabanıllığı" ve dine yöneltilen baskılar üzerinde ısrarla durmasının nedeni de buydu; kavram karmaşası yaratmak tehlikesini düşünmeden devrimi bile bile bir komünist ayaklanması olarak göstermeye yönelik yanıltmanın da nedeni aynıydı(22). Önemli olan İspanya'da geçen olayların basit bir iç savaş çerçevesini aştığını hatırlatmaktı çünkü, "Tanrı, yeryüzünü ele geçirmek isteyen fikirleri ve sistemleri için ülkemizin bir deneme tahtası olmasına izin vermiştir."

Sürdürülen savaşta artık kilise yerini almıştı. Eylemi rejime kesin bir yön verilmesine katkıda bulunacaktı. O dönemde geri dönüşleri anlamlı olan Cizvitlerden çok, Dominiken tarikatına bağlı papazlar milliyetçi yöneticiler üzerinde büyük etki yapmış gibiydiler. Stöhrer, Franco'nun kişisel danışmanları arasında, peder Menendez Reigada'nın adını anmaktadır. Kilisenin etkisi sadece general üzerinde değil, yakınları, özellikle de hacanağı Ramon Serrano Suner üzerinde görülmekteydi. Oysa, 37 şubatında cumhuriyetçi kesimden kaçalı beri, Suner'in etkisi durmadan artmıştı. Adamlar değişmekteydi: İlk gerçek hükümet kurulduğunda Suner bu hükümette görev almakta, Nicolas Franco'ya gelince, o da büyükelçi olarak Portekiz'e gönderilmekteydi.

YENİ FRANCO'CU YÖNETİCİLER

Tek partiyle ilgili kararnamenin açıklanması sırasında, Suner daha yeni gelmişti Salamanca'ya; hemen, general üzerinde hiç eksilmeyen bir etki kurdu. Kısa boyluydu, ama oldukça güçlüydü, "çok iyi giyimli, hatta şıktı." "Erken aklanmış" saçlarıyla, çabuk hareketleriyle, "devamlı heyecan halinde" oluşuyla dikkati çekiyordu; çok sinirli, bir uçtan ötekine geçen, bazan sevimli olan ve sevimli görünmeye çalışan bu adam, zaman zaman da ters ve kabaydı. Öğrenimini Bologna'daki İspanyol Enstitüsü'nde yapmıştı. Değerli bir hukukçuydu, uzun süre Saragossa'da yaşamıştı. General Franco'yla ilişkiler evliliğiyle başlamıştı. İki kızkardeşle evlenmişlerdi

Franco ve Suner. Ayaklanma sırasında Madrid'deydi. Siyasal görüşleri C.E.D.A. üyesiydi -, ayaklanma hareketinin başındaki kişiyle aile ilişkileri, onu halk devriminin en başta hedef aldığı kişilerden biri yapıyordu. Tutuklandı, Carcel modelo'ya atıldı, sonra bakan İrujo'nun araya girmesiyle bir kliniğe yatırıldı; o sıra bir yabancı elçiliğe, muhtemelen Hollanda elçiliğine sığınmayı başardı. Arjantin büyükelçisinin yardımıyla Tucuman gemisine binip Marsilya yolunu tuttu. Ama iki kardeşi onun kadar talihli çıkmadı. Suner de, sorumluluğun bir bölümünü İngiliz elçiliğinin kötü niyetine yüklediği bu ölümlerden ötürü İngilitere'ye hep düşmanlık besleyecekti.

Cizvitlerin öğrencisi, kilise'nin uzlaşmaz bir savunucusunu olan Suner, aldığı Katolik eğitimle çok etkilenmişti. Almanya'dan yana olmakla birlikte, Hıristiyanlığa karşı politikasını sevmediği Hitler'e hep belirli bir kuşku besleyecekti. Bu nedenle daha çok ve haklı olarak İtalyanların adamı sayılmaktaydı. İnançlarına körü körüne bağlı, öfkeli, "cüce bir Robespierre" (23) olan Suner'i tanıyan herkes, onu "bağnaz" (24) diye tanımlamakta birleşir. Mistik yanı, liberal düşünceye ve giderek demokratik sisteme karşı duyduğu nefret, özelliklerini daha da belirgin kılmıştı. Otoriter rejimlere ve özellikle faşizme duyduğu hayranlık, ılımlı tutumlarını eleştirdiği kralcılardan uzaklaştırmıştı onu. Dostları hep belli çevrelerden seçilmişti: Bazı gelenekçi liderlerle, Rodezno ya da Sainz Rodriguez'le ilişkisi vardı, ama Jose Antonio'nun da yakın dostuydu (25) Falanj'ın yeni yöneticileri Amado ve Hedilla'yla çok iyi anlaşmaktaydı. Siyasal gelişimi onu "başında Devlet Reisi olarak Franco'nun bulunacağı, devamlı bir rejim" fikrini ortaya atmaya itmişti. Krallığın yeniden iş başına getirilmesine kesinlikle karşı çıkmasa bile artık "krallığın hemen geri getirilmesi"ni düşünmüyordu. Yirmi yıl sonra "İspanya bir krala gerek duyabilir"di. O gün gelene dek, bacanağını bir kişisel diktatörlük kurmaya yönelttiği çok akla yakın görünmekteydi.

1 Şubat 1938 günü yeni hükümetin kurulmasıyla, Suner'in fikirleri zafere ulaşmış gibiydi. İçişleri, Basın-Yayın ve Propaganda Bakanı ve yeni rejimin kuramcısı olmuştu. Kralcılığın ve Falanj'ın siyasal yönden çok tanınmış kişileri hükümette görevlendirilmemişti. Karşılığında, başlıca bakanlıklarda beş askere rastlanıyordu; teknisyenlerin varlığını gerekli kılan üç bakanlıktan (26) başka, general Jordana Dışişleri Bakanlığına getirilmişti. Onu sevmeyen Suner, "liberal" olarak, Hayes ise gelenekçi olarak nitelemekteydi. Jordana, İngiltere'nin adamıydı. Kamu Düzeni sorumluluğu ise general Martinez Adido'ya bırakılmıştı. Siyasal sorumluluklar ve özellikle polis tedbirleri, bir İçişleri Bakanlığına, bir Kamu Düzeni Bakanlığına bağlanmakla birlikte, milliyetçi İspanya'daki baskının gerçek yöneticisinin Suner'den çok Jordana olduğunu düşünmek doğaldı. Bu durum, otoriter yaradılışlı iki adam arasında düşmanlık yaratacaktı. 1938 yılının kabine toplantıları ikisinin kavgalarıyla can buldu (27).

Öteki bakanlar politikacı olmaktan çok teknisyendiler: Maliye Bakanı Amado, Calvo Sotelo'nun eski bir yardımcısıydı; Ekonomi Bakanı da, mühendis Suances'di.

Askerler ve teknisyenler kişilikleri ve siyasal görüşleriyle birliklerine karşı düşüyorlardı; bu nedenle hükümetin kuruluşu general Franco'nun diktatörlüğüne doğru atılmış ek bir adımdı. Kralcı muhaliflere vazgeçilmez reformları kabul ettirmek gerekiyordu. Hükümetin ilk mesajı, bir toplumsal değişimin ivedi gerçekleştirilmesi gerektiğini hatırlatmakta, patronları, teknisyenleri, emekçileri bir araya getiren bir sendika örgütünün zorunluluğunu açıklamaktaydı. Buna karşılık, devrimin tehlikede olduğunu, İspanya'nın büyük geleneklerine dönmesi gerektiğini de falanjcılara hatırlatmak uygun düşmekteydi. (28). Herkese, Devleti yeniden kurma anının geldiğini söylemek şart olmuştu. Caudillo, herkesin gözünde bu Movimiento'nun şefi ve ülkeyi yeniden düzenleyen kişi olmalıydı. 19 Temmuz 1938 günü, bir kararname Francisco Franco'ya ordu ve donanmanın genel komutanlığını verdi. Bu görevin bir anlamı yoktu. Değeri sırf simgeseldir. İspanya'da, sadece krallara verilmişti. Ama kişiyi gerçek bir taçsız kral yapmakta, generalin siyasal zaferini onaylamaktaydı. 1936 darbesinden iki yıl sonra, Franco Katolik kralların ardılı oluyordu. Silah üstünlüğü ona ülkenin mutlak egemenliğini sağlamak üzere gibiydi. 20 temmuz günü şu açıklamayı yapmaktan çekinmedi: "Savaşı kazandık...." Ama dilediği kadar "verimli bir barış"tan,"ayrıcalıklar"ın yok olmasından söz etsin hükümetinin çalışmaları düşmanlarını kendi safına çekebilecek gibi görünmüyordu. "Yenmek yeterli değildir," diyordu Miguel de Unamuno (29), "inandırmak gerek."

BEŞİNCİ BÖLÜMÜN DİP NOTLARI

(1) Küçük bir aşırı sağcı grubun lideri olan doktor Albinana yanlıları.

(2) Toplantı, Nunodono kampında yapıldı. Bu toplantıya, Cabanellas, Mola, Queipo, Yuste, Orgaz, Kindelan, Saliquet, Davila ve albay Moreno Calderon'la albay Montaner (bu sonuncu Cabanellas cuntasının sekreteriydi) katıldılar.

(3) Yönetimin dağınıklığı iç savaş sonuna dek sürecekti. Birkaç ay süreyle, genel sekreterin gücü öylesine büyüktü ki, hükümet iki başlı bir diktatörlük sayılabilirdi: Almanlar, milliyetçi İspanya'yla görüşmelere oturmak istediklerinde, önemli bir karar almanın tek yolunun ya general Franco'ya, ya da kardeşi Nicolas Franco'ya baş vurmak olduğunu kabul etmek zorunda kaldılar.

(4) Sangroniz, özellikle 4 Temmuz 1936 günü, ayaklanma için alınan tedbirler konusunda Franco'ya bilgi vermeye geldi.

(5) Milliyetçi kesime döndüğünden beri siyasal çalışmaları çok artan, general Franco'nun eniştesi.

(6) İtalya'da Duce gibi, şef ve "önder"dir.

(7) Gerçek adıyla, Francisco-Paulino-Hermenegildo-Theodula-Franco Bahamonde.

(8) Beş çocuğu Nicolas, Francisco, Pilar, Ramon (savaşta ölen havacı) ve Pacita'dır.

(9) Kuzey Afrika kıyılarındaki eski İspanyol toprakları.

(10) Nikâhında tanıklığını, kralın temsilcisi olarak Oviedo valisi yapmıştı.

(11) Faupel'in 14 nisan tarihli mektubundan.

(12) Franco'nun 19 nisan tarihli kararnameyi açıklayan söylevi.

(13) Franco, birkaç kere, kamuoyunu böyle bir girişime hazırlamıştı. Kentin alınmasından sonra Malaga'ya geldiğinde, Falanj'ın ve requete'lerin yerel yöneticileri arasında halka göründü.

(14) Suner, Pilar Primo de Rivera çevresinde kurulan Salamanca grubundan söz ediyor.

(15) Wilhelmstrasse gizli arşivleri.

(16) Başka kişiler de çeşitli hapis cezalarına çarptırıldılar. Aralarında birkaç yıl sonra Falanj genel sekreteri olan Jose Luis Arrese de vardı.

(17) Birkaç yıl sonra Hedilla yeni bir aftan yararlandı.

(18) Beş buçuk yıl ağır hapis cezası.

(19) 19 Kasım 1938 tarihli rapor.

(20) İspanyol piskoposları, bu noktada, aziz Thomas'ın otoritesine baş vururlar.

(21) Bu metne göre, 1935 yılının şubat ve temmuz ayları arasında 411 kilise yakılmış ya da saldırıya uğramıştı.

(22) "Komünist devriminin özellikleri"ne ayrılan bir paragrafta "anarşist devrim" söz konusu ediliyordu.

(23) Hoare'un Ambassadeur en mission speciale adlı eseriyle karşılaştırınız. 15 Ekim 1942 tarihli mektuptan.

(24) Stöhrer'e bkz. Wilhelmstrasse gizli arşivleri.

(25) Aynı zamanda vasiyetnamesinin uygulayacılarından biriydi.

(26) General Orgaz, Savunma'ya; vis amiral Cervera, Deniz Kuvvetlerine; general Kindelan da Hava Kuvvetlerine.

(27) Martinez Amido'nun ölümü üzerine, Kamu Düzeni başka bir askere, general Alvarez Arenas'a geçecekti.

(28) 5 şubat günü Katolik kralların arması kabul edilmiştir.

(29) Unamuno, iç savaşın ilk günlerinden sonra Movimiento'ya katılmıştı. Ama aşırılıklarını ve koyu tutuculuğunu kınadığı milliyetçi rejimden ayrılmakta gecikmeyecekti.

ALTINCI BÖLÜM

YENİ DEVLETİN ÖRGÜTLENMESİ

"Ulusal- sendikacı Devlet"in temel metinlerinde birkaç sözcük sık sık tekrarlanmaktadır: Otorite, Hiyerarşi ve Düzen. Bu terimler, yönetimin her kesiminde ordunun ve subayların görev alması, bize Caudillo'nun bir asker olduğunu ve Marcotte'un deyimiyle Devlet içinde "ordulardakine benzer bir disiplin" kurmak istediğini hatırlatıyor. Kargaşalık ve özgünlük dolu ilk günler geçtikten sonra, gözlemciler, milliyetçi İspanya'nın dingin, bazı bölgelerde, aynı dönemde cumhuriyetçi kesimde akla gelmeyecek bir barış görünüşünde olduğunu kabul etmekte birleşmekteydiler.

DÜZENİN KORUNMASI

İşin şaşırtıcı yanı, 1936 temmuzundan önce ülkenin en "kızıl" bölgelerinden sayılan Endülüs ve Estremadura gibi yerlerde bu durgunluğun görülmesiydi. Kuşkusuz, devrimci karışıklığa karşı uygulanan baskı yöntemi özellikle buralarda kanlı olmuştu. Ama şiddete yönelik ve düzensiz tedbirler her türlü açık muhalefet biçimini kırmayı genellikle başaramaz. Bunu sağlamak için gerçek bir baskı örgütü kurmak gerekmiştir. Milliyetçiler önce cumhuriyetçi ya da devrimci muhalefetin kadrosunu ezmişlerdi; tehlikeli sayılan ve garip bir biçimde, askerler tarafından "isyancı" olarak nitelenen bütün kişileri zararsız hale getirmek için tedbirler alınmıştı. Cumhuriyetçi kesimde olduğu gibi, baskı konusunda, örgütlenmiş yılgıdan sözde adalete geçilmişti. Bahamonde, başlangıçtaki yığınlar halinde kurşuna dizme olaylarından "ilkel yargılama"ya, sonra da 37 şubatından başlayarak savaş kurullarının sistemli çalışmalarına giden bu gelişimi çok iyi anlatmıştır. Bu savaş kurulları, "baş kaldırma, bozgunculuk, otoriteye karşı direnme ya da boyun eğmeme suçlarını" yargılama yetkisine sahipti (1). "Otorite" tanımı belirsiz olduğu için tehlikeliydi burada. Verilen birkaç açıklayıcı bilgi söz konusu suçları daha da ürkütücü kılmaktaydı: Bu tanım uyarınca, sadece ateşli silah taşıyanlar değil, ama örneğin "çalışma özgürlüğünü engelleyenler" ya da "ordunun prestijini sarsma amacına yönelik haberler

yayanlar" da mahkûm edilebiliyorlardı. Bir askere ya da bir memura küfür eden ya da ona saldıran kişi cezaya çarptırılacaktı. Gerçek şu ki, sadece birtakım metinler söz konusudur burada ve bizi sadece bu metinlerin uygulanması ilgilendiriyor. Ama baskı, milliyetçi kesimde de gündelik bir gerçekti: "Siyasal öfkeye kadınları, çocukları, yaşlıları kurban eden katillere acımasız davranacağız," diyordu Queipo. "Cumhuriyetçi Birlik üyelerine gelince, ayrılamayacak kadar bağlanmışlardı Halk Cephesi'ne (2)" Böylece, ne denli kısa sürerse sürsün, 18 temmuzdan sonra bir ara Cumhuriyet'i desteklemiş olan herkes tehlikedeydi. Daha sonra Franco rejimine katılmaları bile dokunulmazlık güvencesi sağlamamaktaydı onlara: 1 Ekim 1936 günü Madrid hükümetine güven oyu verilmesini istemek talihsizliğinde bulunan eski milletvekili Rosado Gil, birkaç ay sonra milliyetçilerin elindeki bölgeye kaçmasına rağmen, bu suçtan ötürü iki yıl hapis cezasına çarptırılmıştı. Tutumları bölücü olarak nitelenen Movimiento yanlıları hakkında bile koğuşturma yapılmaktaydı: 1938 temmuzunda Saragossa mahkemesi,bozgunculuk suçu işleyen Carvajal markisinin bütün mallarına el konmasını kararlaştırmıştı (3). Sözü edilen iki durumda da küçük suçlar ve nispeten ılımlı cezalar söz konusuydu. Cezaevine atılmalar ve idamlar birbirini izlemekte, çoğunluk dayak ve işkenceyle birlikte sürdürülen baskı, Kamu Düzeni Bakanı general Martinez Anido tarafından kurulan rejimde artmaktaydı. Bütün bunlar onun, özellikle Camisas viejas'lardan gelen sayısız saldırılara hedef olmasına yol açacaktı ama ölümü bu şiddet hareketlerini önlemedi(4).

Çeşitli cezalara çarptırmalar,temizlik ve gözetim tedbirleri savaştan sonra çoğalacak ve sürecekti. "Eylemleri ya da ağır ihmalleriyle kızıl bozgunculuğun başlamasına ya da devam etmesine katkıda bulunanların siyasal suçlarını" temizlemek amacı güden siyasal sorunluluklarla ilgili yasa, ancak 1939 yılının ocak ayında yürürlüğe girecekti. Bu yasa sadece iç savaş yıllarının davranışlarını değil, ama iç savaştan önceki dönemde, sendika, parti ve locaların üye ve yöneticilerinin davranışlarını da cezalandırmak amacı güdüyordu. "1936 seçimlerini düzenleyenler, 1936 yılında cumhuriyetçi hükümet tarafından Meclise aday gösterilenler" ve de genellikle "1934 yılından 1936 yılına dek yıkıcılığa katkıda bulunlar" bu yasa uyarınca sorumlu sayılmaktaydılar. Hapisten mallara el konmasına dek uzanan cezalara yol açan bu suçlara, savaş kurullarının çalışmasını engellemeyen ve "siyasal sorumluluklar ulusal mahkemesi" adını taşıyan özel bir mahkeme bakıyordu.

TEMİZLİK VE GÖZETİM

Temizlik tedbirleri de bu denli köktendi. Özellikle Movimiento'ya katılmayan memurları hedef alıyordu (6). İlk günlerde milliyetçilerin

denetimine geçen kesimde, sorun çok basit bir biçimde çözümlenmişti: Yeni yöneticiler, yerlerinde bulunamayan bütün Devlet memurlarına, evlerine en yakın askeri yetkiliye baş vurmalarını emretmekteydiler. Bunu yapmayanlar isyancı sayılıyordu. Başka yerlerde, temizlik tedbirleri birtakım bölgeler ele geçirildikçe yürürlüğe girmekteydi. Örneğin, Biskay bölgesinin ele geçirilmesinden sonra, 3 Temmuz 1937 tarihli bir kararneme "bütün öğretim üyelerini geçici olarak" görevden aldı. Dileyenler, "Valladolid'deki rektörlüğe baş vurarak yeniden göreve alınmalarını isteyebilirler"di. Cumhuriyet döneminde hangi görevleri aldıklarını, "üye oldukları parti ya da grupları ","tutumları konusunda kesinlikle kefil olacak kişileri" yazacakları birtakım kağıtlar doldurmaları bunun için yeterliydi. Savaşın sonunda, memurların tasfiyesi genelleşecek ve yaygınlaşacaktı: Yasanın kapsamına girmek için, "memurluk görevine aykırı düşen işler yapmak, olağanüstü bir nedenle görevde yükselmeyi kabul etmek" ya da sadece ayaklanmayı elden geldiğince desteklememek yetiyordu.

Halkın devamlı ve kökten gözetim altında tutulmasını getiren sistemin yerleştirilmesini sağlayan tedbirler, birkaç sözcükle özetlenemeyecek kadar çok ve dağınıktır(7). 16 yaşından büyükler için kimlik taşımak zorunluydu, dikta rejimlerinde çokgörülen bir tedbirdi bu. Bir "Kimlik Saptama Servisi" garip bir biçimde polise yardımcı olacaktı. Polis yerine "polisler"demek daha uygun düşer, çünkü eski "sivil muhafızlar"ın yanı sıra Seguridad (Güvenlik) ve ayrıca gizli polis vardı. Tek Parti'nin kurulmasından kısa süre sonra, Falanj da kendi polisine sahip olacaktı. Böylesine dev bir polis örgütünün elinden kurtulmak güçtü.

Gözetim tedbirleri bir tek kişilerle ilgili değildi. Tüm propaganda ve yayın araçlarına dek uzanmaktaydı: Radyo, sinema ve özellikle basını içine alıyordu. Savaş durumuyla ilgili yasa radyo vericilerinin çalışmasını yasaklamıştı çoktan ve özellikle askerler tarafından yürütülen bir sansürün kurulmasına olanak tanımıştı. Yavaş yavaş ulusal Sansür örgütlendi: 1937 mayısında, Sevilla ve La Corogna'da iki komisyon işlemeye başladı(8). Askeri yetkililerin temsilcileri, ama aynı zamanda -bu da yetkilerinin genişletilmesini yeterince açıklamaktadır- yazarlar birliği, sinema kuruluşları, kültür merkezleri ve aile reisi dernekleri temsilcileri de bu komisyonlara alındı. Bu ilk düzenlemeler, film yapımını, kitap ve gazete yayınını denetleme amacına yönelik bir dizi tedbirle tamamlanacaktı. İçişleri Bakanı, sivil valiler aracılığıyla, sinemadaki sansürden sorumluydu. 23 Aralık 1936 gününden başlayarak, "açık saçık, marksist ya da ahlâka aykırı kitapların yayın ve dağıtımı" yasaklandı(9).

Halk yığınları üzerindeki günlük etkisiyle basın daha da tehlikeliydi. Bu nedenle general Franco, amacı "Movimiento'nun özelliklerini, eserini ve olanaklarını tanıtmak için basından yararlanmak "olan" basın ve propaganda delegasyonu"na her zaman özel önemi bulunan bir rol ayırmıştı. Sansürü yöneten ve gazete yöneticileriyle bağlantı kuran basın servisi

başkanıydı(10). Gazete yöneticileri iktidarın emerlerini uygulayan kişiler oldu. Genellikle Falanj tarafından seçilen bu kişiler her şeyden sorumluydular ve bir hatadan ötürü görevlerinden atılabilirler, hatta gazetecilik yapmaları yasaklanabilirdi. Bu nedenle milliyetçi kesimdeki haberler daha önce çok sıkı bir denetimden geçiriliyordu.

Siyasal yönden Franco'yu tutan ve gerçekte yabancı gazetecilere yönelik basın bürosu tarafından verilen haberlerle yetinen gazetecilerin, bu dönemde yaptıkları çoşku dolu tasvirlere pek kulak asılmaması uygundur. Yine de bu görüntüye gölge düşüren bazı noktalar bulmak kolaydı. Sevilla dingin bir kent görünümü taşıyor, diyor Bahamonde(11), ama yaralı yüklü konvoylar gece gelmekte ve bu acıklı görünüşü halktan gizlemek isteyen Queipo, o sıra hava saldırısı olduğunu bildiren canavar düdükleri çaldırmaktaydı. 1937 ekiminde, "gecenin sekizinden sonra Sevilla kapılarındaki trafik kesilmek bilmiyordu." Gerillacılar uzun süre Endülüs'te dayanmayı başardılar ve büyük tehlikeleri göze aldılar. Bahamonde, güpegündüz sivil muhafızlara karşı girişilen bir saldırıdan söz etmekte. 1938 mayısında ve her türlü direncin bastırıldığı sanılan bir dönemde Stöhrer, Caceres yakınında ve Asturia bölgesinde bu tür eylemlere girişildiğini belirtiyordu. Aynı raporda, Almanya büyükelçisi, milliyetçi kesiminde, "siyasal yönden dengesiz" saydığı halkın oranını yüzde kırk olarak değerlendirmekteydi. Milliyetçi yöneticilerin büyük gücü, halkın bazı kesimlerinde "Kızıllara" duyulan yakınlığı tümüyle gizlemeye yetmemekteydi.

Düzeni sağlamakla görevli sivil ve askeri yöneticilerin ne ölçüde işbirliği yaptıklarını ya da birbirlerini engelledıklerini belirtmek güçtü. Cepheye yakın olan bölgelerde böyle bir sorun yoktu. Bütün iktidar askerlerin elindeydi. Subaylar tarafından atanan ve görev başına getirilen sivil delegeler basit birer ast olarak kalmaktaydılar. Daha sonra, bölge temizliğinde, yetkiler yavaş yavaş sivil valilere, yerleşen yönetim kurullarına ya da bazı durumlarda, işbaşı yapabilen belediye başkanlarına geçmekteydi. Sivil vali sözde İçişleri Bakanına bağlıydı. Gerçekte, üstü durumunda olan ve kamu düzeninin sorumluluğunu uzun süre tek başına elinde tutmaya devam eden askeri yetkiliyi hesaba katması zorunluydu. Askerler, sivillerin "yetenekten yoksun olduklarına" ya da "ahlâka aykırı kusurlar işledıklerine" karar verebiliyor ve çok gerekli gördüklerinde yerlerine bir "kamu düzeni delegesi" geçirebiliyorlardı.

"Güvenilir" memur sıkıntısı, çoğunluk, sivil valilerin askerler arasından seçilmesini zorunlu kılmaktaydı. Örneğin Malaga'da, milliyetçilerin zafer kazanmasından sonra İtalyan birliklerini her konuda özgür bırakan ve Falanj üniforması giyerek siyasal görüşlerini açık bir biçimde ortaya koyan yüzbaşı Garcia Alted sivil valiydi.

Bu koşullarda, gerçekten saygı gören tek gücün ordu olması ya da sivil

ve askerî yetkililer arasında çatışma çıkması doğaldı (12).

Hükümet tarafından açıklanan tedbirlerin uygulanması dışında, sivil valilerin ve yerel yöneticilerin başlıca kaygısı orduyla halkın beslenmesiydi. Ayrıca bu kolaylıkla sağlanabiliyordu: Dükkânlar hep doluydu ve mağazalarda İngiliz kumaşları bile satılmaktaydı. Bir tek pirinç, kahve ve çay 1937-38 yıllarında vesikaya bağlanacaktı. Milliyetçiler tarım ürünlerinin bir bölümümü ihraç edebiliyor ve de yedekleyebiliyorlardı. Ama büyük kentlerin düşmesiyle tarım ürünleri ihracatı hızla azalacaktı. Barcelona'nın alınmasından sonra, aylardan beri yeterince beslenmeyen bir halkın beslenmesini sağlamak gerekecekti. Savaş bittiğinde ekonomik sorunların çözümü çok daha güçleşecekti.

İç savaş sırasında fiyatlar yükselmiş, ama mantıklı bir düzeyde kalmıştı. Her fiyat artışı için izin alınması gerekmekteydi ve fiyatların denetimiyle ilgili yasayı çiğneyen bir dükkânın kapatıldığı sık görülen olaylardandı. Böylece, otoriter rejim halkın hayat düzeyinin büyük çapta düşmesini engelliyordu. Doğal olarak, her türlü spekülasyonun da önüne geçememekteydi. Tümüyle milliyetçilerden yana olan Courmont'a göre, kumaş fiyatları "büyük bir sıçrama yapmıştı ",sığır eti fiyatı 1936 ekimiyle 1938 mayısı arasında yüzde 37 oranında, şarap da yüzde 48 oranında yükselmişti.

Bu nedenle, gözle görülür bolluğa rağmen söz konusu olan bir austeridad rejimiydi ve bu durum resmen savaş ekonomisinin gereklilikleriyle açıklanmaktaydı. Herkesin ortak dava konusundaki özverisini daha iyi belirlemek için, rejim, "tek yemek" sistemini yaratmıştı. Savaşın başında cuma günü, daha sonra da perşembe günü, herkes tek yemekle yetinmek zorundaydı. Gerçekte, böyle bir kurum nasıl denetlenebilirdi? İtiraf etmeli ki ütopya alanına giriyordu bu, lokantada yemek yiyip pazartesi günleri "meyve ya da tatlıdan" da yoksun kalmayı kabul etmek zorunda olanlar dışında. Gerçekten de, savaş içinde bulunan ülkenin özverisi ve disiplini konusunda bu yoldan kandırılacak yabancıları etkilemeye yönelmiş, platonik gösterilerdi bunlar. Kısıntının gerçek nedeni halkın yoksulluğuydu.

Dinginlik ve bolluk gerçekte bir dış görünüş olacaktı sadece. Yeni Devlet gerçekten tanınmak isteniyorsa, kurumlarının ayrıntılarıyla incelenmesi daha uygundur.

ULUSAL-SENDİKACI DEVLET

Bağlılıkları ve disiplinleri Franco'nun gözünde pek değerli olan ve kendilerinden vazgeçilemeyen subaylarla siyasal sistemin yeni yöneticileri tek Parti'ye bağlı falanjcılar tarafından sağlanıyordu. Ulusal-Sendikacı Devletin "mavi çağı"ydı bu. 19 nisan tarihli kararnamede açıklanan siyasal

ahlak ilkelerini tekrarlayan ve belirten programanının ilk cümlesi uyarınca (13),Falanj, "İspanyol Devletinin temeli ve esin kaynağı olan harekettir." Kişisel çıkarlar yerlerini "Devlet hizmetine , toplumsal adalete ve bireyin Hıristiyan özgürlüğüne" bırakmak zorundaydı. Böylece, artık söz konusu edilmeyen siyasal ya da toplumsal özgürlüğün karşısına, sadece bir ahlaki özgürlük olan Hıristiyan özgürlüğü ilkesi çıkarılmaktaydı. Gerçekten de, önemli olan "Vatanın sonsuz değerleri"ne saygı ve toplumsal hiyerarşiydi. Bu hiyerarşi kavramı, yerel falanjlardan Caudillo'ya dek bütün Parti örgütüne esin kaynağı olmaktaydı. "Hareketin ulusal şefi" görmüş olduğumuz gibi, gerçek iktidarı elinde tutuyordu. İlk Ulusal Konsey üyelerini seçen, siyasal Cunta başkanını atayan ve bu Cunta'da yer alan on ulusal danışmandan beşini saptayan kendisiydi (14) Falanj milislerinin baş komutanıydı,bölgesel şefleri o görevden alır, bölgesel denetimlere o karar verirdi. Hem karar, hem de kararın düzeltilmesi yönünden mutlak iktidar ondaydı.

Dolayısıyla da Ulusal Cunta, ulusal şefin yanı sıra, siyasal yetkileri olan bir kuruldu sadece. Ayda en az bir kere, Devlet Reisine yapılacak önerileri ve Movimiento'nun hesaplarını incelemek üzere toplanıyordu. Emirler tepeden - Cunta ya da Ulusal Konsey aracılığıyla - bölge komutanlıklarına ve yerel falanjlara iletilirdi.

Bir yerel falanj en azından yirmi "militan üye" tarafından kuruluydu. Her istek sahibini partiye almak söz konusu değildi doğal olarak. Ama iyi niyetlilerin umudunu kırmamak da gerekiyordu, bu nedenle "üye" ve "militan" ayırımı yapılmıştı ve bu ayırım dayanılmaz biçimde bazı mezhepleri, özellikle de Cizvitleri düşündürmekteydi. Partiye her katılan "Falanj üyesi" olamazdı. Yine de, ulusal Jefatura tarafından hazırlanan "katılma andını" içmek ve bir ödenek vermek zorundaydı. Militanlık beş yıldır üye olanlara, eski Falanj üyelerine, requete'lere, orduda ya da savaş alanında görevli generallerle subaylara, bir de "Caudillo'nun kişisel kararı ya da taşra Jefatura'larının önerisiyle adaylığa kabul edilen kişilere" veriliyordu. Her şubenin buna benzer bir yönetici kademesi, bir yerel şefi, bir sekreteri, bir muhasebecisi, bir yerel milis komutanı vardı . Büyük kentlerde, belediye Jefatura'sının emrinde "mahalle, blok ve ev şefleri" bulunmaktaydı. Böylece kimsenin elinden kurtulamayacağı ve herhangi bir polisten daha güçlü bir "tarama" yaratılmıştı.

Falanj, her alanda, mutlak iktidarın aracıydı; kadın kolları, gençlik hareketleri (Flechas) gibi her biçimde ortadaydı. "Aydın olmayı derin bir Katoliklik ve İspanyolluk duygusu içinde yüceltme" ye yönelik, zorunlu ve tek öğrenci örgütü Sindicato Espanol universitario'yu kurarak üniversite gençliğini de denetim altına almıştı. Bu kurum da Falanj gibi, başında Caudillo tarafından atanan ve en yüksek yetkiye sahip ulusal bir şefle, kademeli olarak örgütlenmişti. Doğal olarak S.E.U.'ya katılan, ödeneklerini veren, kayıtsız şartsız bir bağlılık gerektiren katılma yeminini eden ve

Falanj simgesi olan beş okla boyunduruktan oluşma rozeti takan öğrenciler dışında, iki olağanüstü üye sınıfı bulunmaktaydı: Öğrenci olmadıkları halde, çalışmalarıyla İspanya'nın büyüklüğüne katkıda bulunan "şeref üyeleri" ve bağışlar ya da para yardımlarıyla S.E.U.'nun gelişmesini sağlayan "koruyucular".

1938 yılından başlayarak, falanjcı Devlet, ulusal-sendikacı Devlet olacaktı. Fernandez Cuesta, Amado ve Sendikalar Bakanı Gonzales Bueno gibi hükümet üyelerini içine alan Suner grubu, falanj programının olumlu yanlarının bırakılmasına olanak bulunmadığını düşünmekteydi. Her şeyden önce bir ilkenin açıklanmasını istiyorlardı: Yeni Devlet herkese toplumsal eğilimini göstermek zorundaydı. Çalışma Yasası gerçekten de çifte açıklamayla başlıyordu: "Herkesin çalışması istenecektir ",ama "herkes de bir iş sahibi olma hakkına sahiptir." Ayrıca yasada birtakım sözler de verilmekteydi: İş gününün süresi aşırı uzunlukta olmamalıdır, evli kadın "fabrika ve atelyede çalışmayacaktır", "kızılların" 1 Mayıs gününün tersine, "yüce" ayaklanmanın yıldönümü olan 18 temmuz günü çalışma bayramı sayılacak ve bu güne "Çalışmanın Yüceltilmesi Bayramı" adı verilecekti. Ücretli izin ve emekçilerin boş vakitlerini değerlendirecekleri kurumlar bile düşünülmüştü. Ancak bütün bu hazırlıkların çok belirsiz olma özelliği üzerinde durmak gerekiyor. Örneğin, hangi andan sonra iş günü "aşırı uzun" sayılmaktaydı. Metin ücretli izinlerden söz ediyordu, ama bunun süresini şimdilik saptamamaktaydı. Daha sonra bir haftadan söz edilecektir, ama 1938 yılında bile ücretli izin gerçekleşmemişti daha. Savaş, "toplumsal" konuda gerçekleştirilecek şeyleri ertelemek için bir bahane olmaktaydı. Bu arada, sağlanan yararlardan geri dönüldü. Madencilik, demir-çelik, elektrik araç-gereçleri dallarında haftalık çalışma süresi 44 saatten 48 saate çıkarıldı; 1938 yılının ilk altı ayında, Huelva madenlerinde, haftalık iş süresi bir saat arttırıldı.

Bu nedenle Fuero del Trabajo tarafından emekçilere sağlandığı varsayılan haklar üzerinde daha fazla durmayıp, Falanj Ulusal Konseyi kanun koyucularına yol gösteren temel ilkelere dikkati çekmek uygun düşer. Courmont,"Devletin ulusal-sendikacı örgütünün, Birlik, Mutlakıyet ve Hiyerarşi ülkelerin esinlendiğini" hatırlatmaktadır. Biz, Çalışma Yasasıyla ve bir merkezden yönetilen sendikaların kuruluşuyla ilgili çalışmasını izlemekle yetineceğiz.

BİRLİK İLKESİ

Birlik ilkesi "sendika dışında hiç bir şey bulunmadığı" anlamına geliyordu. Gerçekten de sendikaya giriş zorunluydu: Falanj'ın tekelindeki sendika kimlik kartlarının verilmesi, tek Parti'nin elinde, yeni ve akıl almaz bir denetim yoluydu. Bütüncül düşünce sendika örgütünde bile kendini

göstermekteydi: "Bütün üriticiler birleştirilmiştir. "Gerçekten de "marksist materyalizmin"in temelindeki sınıf savaşı görüşüne karşılık, ulusal-sendikacı Devlet toplumsal sınıflar arasındaki karşıtlıklara egemen olduğu iddiasındaydı. Bu nedenle sendika patronları, emekçileri ve teknisyenleri aynı kuruluşlar içinde bir araya getirmek zorunda bulunuyordu. Sendikalarda da, çok sıkı bir hiyerarşi kurulmuştu. "Bütün sendika şubeleri şeflerinin otoritesine bağlıdır." Tabii bu şefler, halkın geri kalanını denetimine aldığı gibi emekçileri de denetimine alan Falanj tarafından seçilmekteydi. Devlet yardım ve koruma sağlayacağına, emekçilere bağlı olacağına söz veriyordu. Bu karşılık, kayıtsız şartsız bir bağlılık ve uysallık istemekteydi.

Bir de, Falanj, "hayır işleri" diye adlandırmanın daha uygun düşeceği ve tek başına kurduğu toplumsal çalışmalar aracılığıyla ülkenin hayatına karışmaktaydı. Bu yönde gerçekleştirilen en önemli kurum, 1936 sonbaharında falanjcı Onesimo Redondo'nun dul karısı Mercedes Sanz Bachiller tarafından kurulan, ama daha sonra Pilar Primo de Rivera tarafından yönetilecek olan Auxilio social bir kış yardımı düzenleyerek işe başlamıştı: Başlangıçta da, yetimler için üç aş evi kurmuştu. Daha sonra, yardımlar göçmenlere de yöneltilecekti: Bunlar, rejimin çok sevdiği bir ad taşıyan" kardeşlik mutfakları"ydı. İlerde de, hastalara ve yaşlı emekçilere yardım dağıtılması sağlanacaktı. Auxilio social merkezi Valladolid'deydi (15). Olanakları falanjcı karılarının yardımlarıyla ve daha sonra 17 ile 35 yaş arasındaki kadınlar için bir tür askerlik hizmeti olan "Toplumsal hizmet" tarafından karşılanacaktı. Bu kuruluş da bir kardeşlik havasının yaratılmasını sağlamak amacındaydı: Evli kadınlar, dullar ve sakatlar bu hizmetten bağışık tutulmuştu. (16). İlke olarak burada hizmet görmek isteğe bağlıydı. Ama bir kadın, "toplumsal hizmet" yapmamışsa ne bir sınava girebilirdi, ne de devlet memuru olabilirdi (17).

Bu önemli yardımın dağıtımı büyük parasal olanaklar gerektiriyordu. ve hükümetin katkısı çok yetersizdi. Gerekli kaynaklar, on beş günde bir halktan para toplanarak, Auxilio social pulları satılarak ve özellikle imzalayanların düzenli ödeme yapmayı kabul ettikleri "mavi fişler" yoluyla sağlanmaktaydı (18).

Öte yandan ve Falanj'dan bağımsız olarak, milliyetçi hükümet, savaştan doğan iki sorunla özellikle ilgilenmişti: Savaşçı ailelerine yardım için lüks tüketim ürünlerinden alınan yüzde 10 vergiyle beslenen bir "yardım fonu" (19) ve bu savaşın yarattığı tipik sefalet biçimini yansıtan Colocacion familiar de ninos kurulmuştu. Bu hayır derneğinin işi, her kent ya da kasabada, yetimlere ya da savaş yüzünden ailelerinden ayrı düşen çocuklara "ailenin kutsal sıcaklığı"nı sağlayabilecek aileler aramaktı. Üstelik bu ailelerin çocuklara "iyi bir eğitim" verebilmesi de gerekiyordu. Bunun için,

resmi metin, yanlarına çocuk alan ailelerin bu çocuklara "Hıristiyan bir eğitim ve kutsal yurt aşkı" verebilmeleri için "ahlâk ve din" yönünden örnek olmaları gerektiğini belirtmekteydi (20) Bunlar büyük bir özenle seçiliyordu. Belediye başkanının, en kıdemli papazın, belediye sağlık müfettişinin görev aldığı yerel bir cunta "velileri" seçiyor, haklarında önerisini doğrulayan ayrıntılı bilgi sağlıyordu (21) Ayrıca, velilerin görevlerini yapmalarına da "da dikkat ediyordu.

Bütün bu kurumlarda, "Yardım" fikrinin yanı sıra, düzenin ve resmi ahlâkın üstün gelmesi için savaşma isteği görülmekteydi. Bu resmi ahlâk, hem Hıristiyan ahlâkıydı, hem de Falanj'ın siyasal ahlâkıydı. Devletten gelen toplumsal yardım niyetlerine rağmen, tek gerçekleştirilenler, iyi niyetlerden ve özel fonlardan yararlanan hayır işleriydi. Benefico-social koruma fonu, tek yemek günü gerçekleştirilen kârlarla, Devletin izniyle halktan toplanan paralarla ve bir de, son olarak, Devlet yardımlarıyla beslenmekteydi.

Toplumsal adalete, emekçilerin kârdan pay almalarına ve Fuero del Trabajo'da bulunan öteki sözlere gelince, 1939 yılında bile en ufak bir uygulama başlangıcı görülmemekteydi bu konularda. Harcanmış olan tek ciddi çaba, emekçi ve patronlardan toplanan paraların beslediği bir yardım sandığı fonundan aile reislerine verilen subsidio familiar'ın kurulmasıydı. Kuşkusuz, Falanj tarafından ortaya atılan "toplumsal tedbirler"den biri söz konusuydu, ama aileye sağlanan bu yardım Katolik kilisesinin büyük etkisini yansıtmaktaydı.

KİLİSE VE YENİ DEVLET

"Bugünkü durumda kesin sayılabilecek tek şey," diyor Stöhrer 1938 mayısında, "şimdiki rejim yönetiminde, Katolik kilisesinin milliyetçi İspanya'daki etkisini büyük ölçüde arttırdığıdır."

İspanyol papazlarının büyük bir bölümünün başlangıcından beri ayaklanmayı onayladığını ve desteklediğini daha önce belirtmiştik. Sonraları Falanj'la arasında büyük anlaşmazlıklar çıkan kardinal Segura - bir süre İspanya topraklarından ayrılmak zorunda bile kalacaktır - Halk Cephesi'ne karşı mücadele etmişti Kardinal Goma y Tomas, Fransa başpiskoposluğunu "Haçlı Seferi"nin kutsallığına inandırma çabasındaydı. Kardinal İlundain, daha 15 Ağustos 1936 günü Queipo'nun yanıbaşında bir resmî törene başkanlık etmekteydi. Daha küçük din adamları, vaizlerinde çok şiddetli bir tutum benimsemekteydiler. Bahamonde, Rota'daki bir papazın vaizinden söz ediyor: "Bütün bu pisliği temizlemek gerekir... Sizi uyarıyorum: Herkes ayine gelecek ! Hiç bir özür kabul etmem !" Georges Bernanos, ayinde hazır bulunma zorunluluğunun, hiç değilse savaşın ilk aylarında, ciddi tehditlerle desteklendiğine tanıklık etmiştir. Yine de bazı papazların, paseo'ya kurban gitmeyi göze alarak, insanların yığınlar halinde kurşuna

dizilmelerini protesto etme yürekliliğini gösterdiklerini belirtmek gerekir. Bahamonde, Falanj'ın cinayetlerini protesto ettiği için öldürülen Carmonalı bir papazdan söz ediyor.

Yine de kilise'nin etkisi hiç durmadan büyüyecekti. Birçok kralcı lideri - aralarında Adalet Bakanı olan Rodezno da vardır - yeni rejime katılmaya iten nedenlerden biri, kuşkusuz milliyetçi hükümetin Vatikan'la işbirliği yapması bunun ardından cumhuriyetçiler tarafından alınan layik tedbirlerin kaldırılmasıydı: Boşanmayla ilgili yasa da kaldırılmıştı. 2 Mayıs 1938 tarihli kararname "eşlerin ayrılma istekleriyle ilgili baş vurmalarını" inceleme izni vermekteydi sadece.

Bu yönde en büyük etki yapan tedbir Cizvitlerin İspanya'ya dönmelerine izin veren 3 Mayıs 1938 tarihli kararnameydi. Bu hareket Katolik kilisesine karşı gösterilen bir iyi niyet belirtisi olarak değil, bir hatanın onarılması olarak gösterilmişti Hükümetin gözünde, iki neden bunu doğrulamaktaydı: Önce Cizvit tarikatı "tam İspanyol" bir tarikattı ve "İspanyolluğa" yeniden kavuşulduğu bir sıra, Cizvitlerin yeniden haklarına ve mallarına kavuşmaları doğaldı. Geleneğe dönüşün bir bölümüydü bu. Öteki neden, Cizvitlerin ülkeye yaptıkları "büyük kültürel katkı"ydı. Marksist aydınların etkisinin kırılmaya çalışıldığı bir sıra, Cizvitler, İspanya'yı yeniden Katoliklik içinde birleşmiş bir ülke yapmaya katkıda bulunacaklardı doğal olarak. Ancak, rolleri tartışma konusuydu: Bahamonde onları "baskının en gözü dönük kışkırtıcıları" olarak gösteriyor.

Kilise, yeni Devlet'in her köşesinde "hazır ve nazır"dı : Önce, askerî papazlığın 36 sonunda yeniden kurulduğu orduda 1937 yılı mayıs ayının tarihini taşıyan bir kararname, Vatikan delegesi ve Toledo kardinali yönetiminde"savaşçı birliklerde manevî Katolik yardım" örgütünü tamamlayacaktı. Bu örgütte görev alanlar da silah altındaki papazlar arasından seçilecekti.

KİLİSE VE EĞİTİM

Ama ruhban sınıfının eylemi, en çok, özellikle 1938 yılından sonra, Franco'nun Sainz Rodriguez'i Milli Eğitim Bakanlığına getirmesiyle eğitim alanında kendini duyuracaktı. Suner, ateşli bir Katolik olmasına rağmen, yeni bakanı "İspanya'nın tanıdığı en Vatikan yanlısı kanun koyucu" sözleriyle tanımlamaktadır. Layik okullarda görev alan öğretmenler genellikle cumhuriyete bağlı kalmışlardı. Franco hükümeti birkaç kere, öğretmen yokluğu nedeniyle bir sürü orta öğretim kurumunu kapatmak zorunda kalmıştı. 1937 yılında, Santander,Merida ve Talavera ulasal Entitüleri geçici olarak kapatılmış, binalar daha sonra genellikle ordu tarafından işgal edilmişti. Öğretmen bulunsa bile, büyük tedbirler alınarak kendisine eğitim kurumlarında görev verilebilirdi. Temizlik komisyonları tarafından görevleri

başında bırakılan öğretmenler, yine de yeni bir yönetim ve eğitime gerek duyan kişiler sayılmaktaydı. Bu nedenle yazları, bütün büyük taşra kentlerinde, öğretmenler için özel kurslar düzenlenmekteydi. İlk hafta, din, yurt,insan ve öğretmen konulu konferanslar dinleyeceklerdi; ikinci hafta ele alınan konular şunlardı: "Din Pedagojisi", "Ülke Tarihi", "Çocuk", "Okul". Din dersiyle görevli kişiler piskopas tarafından seçiliyordu. Derslerin başlıkları da anlamlıydı: İlki," Katolik dininin doğu dinlerine üstünlüğü"nü kanıtlamaya yönelikti. Bir başka ders, "Papa XI.Pi'nin tezkeresi uyarınca, Katoliklikte öğretmen kavramı"nı konu alacaktı. "Ruhbilim" ve "ruhsal hastalıklar"dan söz edilmesini kabul eden çağdaşlığa verilmiş ödünler çok önemli olan kilise'nin eğitime devamlı karışmasını unutturmamalıydı.

İlk ve orta öğretimde din dersi zorunlu tutulmuştu. Beceriksiz bir din yayma çabasıyla kızdırılmamaları gereken "Fas ve Afrika sömürgelerinden gelme yerliler" din derslerinden bağışık tutulmuştu bir tek. Bundan başka her yerde ve herkese din dersi verilecekti. Dinsel eğitim, ilk yıllarda basit kavramları ve din tarihiyle sürdürülüp çok daha karışık olan Katolik dogmasının "geniş" açıklamasına dek gitmektey rta öğrenimin beşinci yılında,dinin korunması ve yüceltilmesiyle ilgili kavramlar öğretilerek dinsel eğitim tamamlanmaktaydı.

Bu derslerin dışında, da, din hep "hazır ve nazır"dı. Okullarda, "Meryem Ana'ya bağlılık kuralları"na saygı isteniyordu. 1937 yılı nisanında yürürlüğe giren bir kararname, öğretmenleri, darshanelere bir Meryem Ana resmi asma zorunda bırakmaktaydı. Bu resim "tercihan Meryem Ana'nın gebeliğini gösteren bir resim" olmalı ve öğrenciler, sınıflara girip çıkarken bu resmi görmeli ve o sıra öğretmenleriyle karşılıklı şu dinsel sözleri söylemeliydiler: "Ave Maria purissima, sin pecado concebida..." Üstelik, savaş boyunca Meryem Ana'ya her gün yenilenen bir yakarışta bulunulacaktı. Doğal olarak, kanun koyucunun gözünde "halkçı" geleneklere bir dönüş söz konusuydu. Ama gerçekte, hem iyi bir yurttaş ve hem de sofu bir Katolik yetiştirmek amacı güden, eğitimin belirli bir yöne çevrilmesiydi bu.

Resmi talimat uyarınca, ilkokuldan başlayarak "bütün okul havasının Katolik doktrinin etkisinde kalmasını sağlamak" zorunluydu. Sırf dinsel amaçlı gösteriler artmaktaydı: 1938 şubatında yürürlüğe giren bir yönetmelik Acquinolu Aziz Thomas yortusunu tatil günü yapmakta, "öğrenci kuşaklarında bu azizlik örneğini canlı tutmak için" bir anma töreni düzenlemekteydi. Bu törende bütün öğretim üyeleri hazır bulunmakta, öğrenciler S.E.U. tarafından temsil edilmekteydiler. Yine orta öğretim kurumlarında ve üniversitelerde "Kutsal Haç"ın asılması zorunlu tutulmuştu. Her şey gerçekleştirilmiş olan köklü değişimi açıklamalıydı: Layik okul bir "sovyet rejimi"nin okuluydu, "ulusal" eğitim Hıristiyan olmalı ve kilise'nin açıkladığı gibi "toplumsal kardeşliğin" öğretilmesi "iğrenç

maddeciliği" ortadan kaldırmalıydı. Sadece okul kapısında durmayan derinlemesine bir eğitim söz konusuydu. Çocukların, başlarında öğretmenleriyle ayinlerde hazır bulunmaları yeterli değildi. İlk öğretim müfettişlerine verilen öğütler, okulun "dinsel düşünceyi yüceltme" olanağı sağlayan bir kurum ve "iyi yurttaşları eğiten ve yetiştiren" bir yer olduğunu, genç kızın da burada "aile ocağı ve yuva içerisindeki yüce görevini" öğrenmesi gerektiğini hatırlatmaktaydı.

Böylece din ve yurttaşlık bilgileriyle yurtseverlik kavramlarının öğretilme biçimleri süreli birbirine bağlı tutulmaktaydı. Bu havayı sürdürmek için, "halk türküleri, yurt sevgisini dile getiren marşlar ve ünlü kişilerin hayat öyküleri"nden ve "gazetelerin okunmasından, günlük olayların yorumlanmasından" yararlanmak öğütleniyordu. Bu da, tarih öğretmek için benimsenmiş pek özgün bir yoldu kuşkusuz. Aynı eğitimden herkes geçtiği için, "yetişkin sınıfları"ndada "Ulusal Hareket"in ne olduğu öğrenilecekti.

Bütün bunların amaca, hayatın, "savaş, özveri, disiplin mücadale ve katılık " olduğu fikrini vermekti.

Ama herkes için uygulanan disiplin herkese de kabul ettirilmeliydi. Milliyetçi toplum, Hıristiyan ve ast-üst ilişkisiyle kademelenmiş bir toplumdu. Çeşitli biçimlerde edilen bağlılık yemini bunun kanıtıydı. Göreve başlayan savcı ve yargıçlar "Kutsal Haç" önünde ve ayakta yemin ediyorlardı: "Tanrı'nın ve azizlerin önünde Caudillo'ya kayıtsız şartsız bağlı kalacağımıza, görevinizi namusunuzla ve tarafsızlık içinde yapacağınıza, ödevinizi büyük bir bağlılık ve İspanya'nın iyiliği için yaparken görevinizle ilgili yasalara ve yönetmenliklere boyun eğeceğinize yemin eder misiniz?" Bu soruya yargıç, belirli bir cevapla karşılık verecekti.

Üniversite öğretim üyelerinin yemini daha da özgün ve simgeseldi. Üzerine bir "Vulgate (*) İncili" (kapağında haç bulunur) konmuş bulunan kürsü önünde öğretim üyesi yemin etmek zorundaydı: "Tanrı ve koyucu meleği önünde, her zaman ve bütün bağlılığımla, canlı geleneğinin otoritesi ve kuralı, Papalığın kişiliğinde canlı tutulan Katolikliği, Caudillo tarafından temsil edilen devamlılığı altında İspanya'da hizmet edeceğime ant içerim."

İSPANYOLLUK

İspanya Enstitüsünün kuruluşu iki amaca cevap veriyordu Ulusal zenginlikleri korumak, geleneği yaşatmak ve yaymak. Başkanı ünlü müzisyen Manuel de Falla'ydı ama Akademi başkanlarının listesi bir kafa

(*) İncil'in Aziz Jerome tarafından yapılan ve Trente Konsili tarafından kabul edilen en yaygın çevirisi.

yapısını ortaya koyuyordu. Çünkü aralarında tutucu kesimin en ünlü temsilcileri bulunmaktaydı. Pemartin, Alba dükü, Romanones kontu, Goicoechea bunların başlıcalarıydı. Enstitü'nün kurulmasıyla, sanat dallarına sağlanan koruma İspanya'ya büyük prestij kazandıracak ve bu sayede İsapanyolca konuşan ülkelerin yeniden başına geçmesi çabuklaşacaktı. "İspanyolluk" İspanya ve Güney Amerika devletlerinin birleşmesiyle gerçekleşmeliydi. S.E.U.'ya bağlı öğrencilere Latin Amerika'daki üniversite öğrencileriyle lişki kurmaları için ellerinden geleni yapmaları öğütlenmekteydi. Böylece, falanjistlerin gözde teması olan emperyalizmin gerçekleşmesi başlamaktaydı. "Bilimde, eğitimde, edebiyat ya da öbür sanat dallarında" sivrilmiş İspanyolları ödüllendirme amacı güden X. Bilgé Alphonse nışanı ve daha belirsiz bir biçimde, "ulusal yararlılığı ödüllendirecek" olan "Kırmızı Ok İmparatorluk Nişanı" bu havada ortaya çıkmıştı. Kuşkusuz, böyle bir politika tehlikeleri de beraberinde getirmekteydi. Bu tehlikelerin başlıcası müttefikleri tedirgin etmekti. Genç falanjcılar büyük bir İberik devleti kurma isteğini gürültüyle dile getirmişlerdi bu da Portekiz'i rahatsız edecekti. Ama milliyetçi hükümet bu aşırılıkları sınırlamaya özen gösterecekti.

Franco İspanyası, canlı bir gerçekten çok bir kelime oyunu olarak Katolik kralların, Şarl Kent'in ve II. Philippe'in İspanyasının devamı biçiminde kendini tanıyordu. Bütün İspanyollara, savaşın acılarını ve güçlüklerini kabul ediyorlarsa bunu büyük bir ülküyü gerçekleştirmek, krallık parolası "Bir, Büyük, Özgür" e yeniden sahip olabilmek için yaptıkları inancını vermek uygun düşerdi. Daha güzel günlerin gelmesini beklerken, gerçek bir gücün yokluğunda, milliyetçiler ilke olarak birtakım sözler söylemek ve simgesel davranışlarda bulunmakla yetiniyorlardı. Devlet reisinin başkanı olduğu "Katolik İzabel Nışanı" komitesinin yeniden kurulması bunlardan biriydi. Bu nışanlar "zafer" günlerinin yıldönümlerinde düzenlenen törenler, Calvo Sotelo'nun ölümü, 18 temmuz ayaklanması, her şeyden önce milliyetçi ordunun savaşma gücünü ayakta tutmaya yönelikti.

MİLLİYETÇİ ORDU

Milliyetçi birliklerin özveri ruhu ve askerlik yeteneği tartışılmazdı. İtalyan ya da Alman müttefiklerin İspanyol komutanlığının kararlarını ya da savaşa katılan birliklerin yeterli eğitimden geçirilmediğini tartıştıkları olurdu; ama askerin yürekten yoksun oluşundan yakınmamışlardı hiç. Citgide amansız olan bir savaşta yüreklilik gerekliydi. General Walch'a göre, 1938 yılında, "Harp Okulu"ndan çıkan bir teğmenin ortalama eğitim süresi 43 gündü. Ancak subaylar değerlerini koruyorlardı, çünkü bu alanda büyük bir çaba harcanmıştı. Askere alma, örgütleme ve eğitme 1936 sonundan beri general Orgaz'a bırakılmıştı. Orgaz'ın ilk işi subay okulları ve subay eğitim kursları düzenlemek oldu. Harp Okullarının sayısı arttı: Piyade

için üç, süvari birlikleri için bir, levazım için bir, istihkâm sınıfı için de bir Harp Okulu vardı (22). Uzman bulmak daha güç oluyordu: 1937 ocağında telsizciler askere alındı; sonra bir Hava Harp Okulu kuruldu; büyük bir cömertlikle "uçuş" ve "havaalanı" primleri dağıtıldı.

Genel seferberlik ilan edilmeyecekti hiç: Milliyetçi kesimde, hâlâ sivil giyimli gençlere rastlanabiliyordu. Başlangıçta hükümet, siyasal yönden kararsız, hatta bazı bölgelerde düşman halk yığınlarını orduya katmadan önce çok düşünmüştü. O sıra muvazzaf ordunun üstünlüğü yeterli görüldüğünden bir genel seferberliğe baş vurulmayabiliyordu. Madrid önündeki büyük savaş sırasında, milliyetçi ordunun tümü 250.000 kişiden fazla değildi ve bu ordunun önemli bir bölümü de yabancılar lejyonundan ve "Fas birlikleri"nden oluşmuştu. Faslıların askere alınması, Franko'nun yerli halka esnek davranması sonucu kolaylaşarak savaş sonuna dek büyük çapta sürecekti. Caudillo, ana vatanda uygulanan yasalarla Afrika için çıkarılmış yasaları birbirinden ayırmaya çok dikkat etti hep. Fas birlikleri için birtakım özel disiplin tedbirleri almışsa-barlara gitmenin yasaklanması gibi - yaralılar ve aileleri için özel parasal yardım tedbirleri de almıştı. Kuzey Afrika savaşlarına katılmış eski bir subay olarak birliklerini kendine bağlamayı bilmişti, muhafız alayını onlardan seçmekteydi. Çok sayıda Faslıyı askere alma gerekliliğini hiç gözden kaçırmamakta, Ulus ve İmparatorluk konusunda tumturaklı sözler söylese de Fas milliyetçilerini idare etmekteydi.

Ancak, 1937 yılından başlayarak ordu güçlendi. Savaşabilen bir "kızıl" ordunun kurulması, milliyetçileri de yeni birlikler kurmaya zorluyordu. Teruel savaşı sırasında Franco ordusu 600.000 kişilikti, 1937 sonundan beri, düzenli birliklerle milislerin tek bir güç halinde birleşmeleri tamamlanmıştı. Tek Parti'nin yeni milislerine Falanj'ın 66 bandera'sı, 31 requete tercio'su ve çeşitli siyasal örgütlere bağlı 36 tabur katılmıştı. Milislerin yeni komutanı, Güney komutanlarından olan albay Monasterio, ilk çarpışmalarda önemli bir rol almıştı. Böylece sadece siyasal partiler değil, bu partilerin günün birinde savaşçı güç olarak dirilme olasılıkları da ortadan kalkmıştı.

Parti, kilise, ordu: Yeni İspanya'nın üç gücü, ulusal-sendikacı Devlet'in temel direkleri bunlardı. Muhalefeti kıran, elinde çok iyi bir polis örgütü bulunan, çok güçlü bir "Devlet bürokrasisi"ne bağlılığı kabul ettiren bütüncül bir Devletti bu. Ama faşist güç değildi. Faşizmin biçimlerini, kuruluşlarını, milliyetçilik çağrısını almıştı. Bu da kafaları büyüklük ve fetih düşlerine yöneltmenin basit bir yoluydu. Çünkü, savaştan önce yoksul olan, savaştan sonra yıkılan İspanya büyüklüğe erişemez ve sadece büyüklüğü düşleyebilirdi. "Toplumsal" kurumlara gelince - İtalya'da ve özellikle Almanya'da olduğu gibi bunlar İspanya'da aşağı yukarı hiç söz konusu değildi. Toplumsal kurumlar denen şeyler aslında yardım dernekleriydi.

İşçi ve köylünün hayat koşulları yine eskisi kadar kötüydü. Vazgeçilmez toprak reformu düşünülmemekteydi bile.

Çünkü aslında, kilise ve ordu'nun diktatörlüğünün, Franco'nun diktatörlüğünün ardında, bir sınıfın daha doğrusu bir toplumsal "kast"ın egemenliği vardı. Franco İspanyası, büyük toprak sahiplerinin,eski soyluların, oligarşiyi oluşturanların İspanyasıydı. Ordu ve Parti onların otoritesinin birer aracıydı. Devrim halk yığınlarını ayaklandırdığında, zafere ulaşmak için uzun süre, çok zor koşullarda savaşmak zorunda kaldıklarından bu otoriteyi yitirmekten korkmuşlardı ve bu yüzden daha da acımasız yönetiyorlardı ülkeyi. 37 yılının sonunda, elde edilen başarılara rağmen, savaşı kesinlikle kazanacaklarından emin değillerdi daha.

ALTINCI BÖLÜMÜN DİP NOTLARI

(1) 28 Temmuz 1936 tarihli kararname.

(2) 28 Temmuz 1938 günkü 'le Temps'gazetesiyle karşılaştırınız.

(3) 2 temmuz günkü 'le Temps'gazetesine göre, şu açıklamayı yapmakla suçlanmaktaydı: "Bir ateşkes anlaşması akla gelmeyecek şey değildir ve böyle bir olasılık da vardır."

(4) General Martinez Anido, Katalonya valisi olarak, 1921 yılında, pistolero'larının ateşini C.N.T. yöneticilerine doğrultmuştu. Primo de Rivera'nın askerî yönetimi sırasında da İlk İçişleri Bakanıydı. Geçmişi onu, işçilere ve devrimcilere karşı girişilen en acımasız baskı hareketlerinin simgesi yapıyordu.

(5) Bir bölge ele geçirilir geçirilmez savaş kurulları işlemeye başlardı. Katalonya'nın düşüşünden sonra, 15 Şubat 1939 günkü 'le Temps'gazetesi, Uruguay devrim mahkemesi (savaş başında Uruguay gemisi mahkeme olarak kullanılmıştı) eski başkanı olan ve general Goded'i ölüm cezasına çarptıran Ventura'nın; General Motors'daki ilk işçi Komitesi başkanı Garrigo Lopez'in ve otomobil sendikası yöneticilerinden Emilio Morales'in ölüm cezasına çarptırıldıklarını bildirdi.

(6) Yabancı ülkelerdeki durumları özellik taşıyan diplomatlar için özel tedbirler alındı.

(7) Bunun üzerine, görevden azil ya da geçici olarak görevden alınma, yer değiştirme ya da yöneticilik görevine geçememeye yol açan suçlar belirtildi.

(8) Sevilla komisyonuna Carlos Pedro Quintana, La Corogna komisyonunada Francisco de la Rocha başkanlık ediyordu.

(9) Milliyetçi kesimde edebiyata yön veren bütün metinlerde görüldüğü için, kaleme alanların bıkıp usanmadan baş vuracakları bir çağrışımdı bu. Kitaplıkların örgütlenmesi de şaşırtıcı bir örnekti bu yönde: İç savaşla açıklanan geçici bir sansür değil, halk kitaplıklarından ve kültür merkezlerinden "baştan çıkarıcı edebiyat"ı kesinlikle yok etme amacını güden sistemli bir denetleme hazırlığıydı bu. Her üniversite bölgesinde bir komisyon vardı. Bu komisyonda laylk öğetim üyelerinin delegeleri olan "rektör ya da temsilcisi, felsefe ya da edebiyat fakültesinden bir profesör, arşiv ve arkeoloji bölümlerinden bir temsilci"yle birlikte "dinsel otoritenin bir temsilcisi, ordunun bir temsilcisi, Falanj'ın Kültür bölümünden seçilen bir temsilci, Katolik aile reisleri derneğinden de bir kişi" bulunmaktaydı. Her yetkili kurul, tehlikeli görülen yayınlar arasında "Katolikliği gözden düşüren", "yüce ordumuza saygısızlık eden", "Ülke birliğine karşı çıkan" varsa bunları ayıklamakla görevliydi. Daha açık bir biçimde, "açık saçık ve edebiyat yönünden değersiz", devrimci ama "önemli bir ideolojik içeriği bulunmayan" eserlerin yok edilmesi öğütlenmekteydi. Tersine, değerli eserler korunacaktı; ama bu eserlerin "saf okurlar"ın eline düşmesine engel olmak için, Kültür Komisyonunun özel iznine sahip kişilerce okunmalarına izin verilecekti.

(10) Yeteneği kabul edilen Juan Pujol, savaş sırasında bu görevi yürütecekti.

(11) Un ano con Queipo.

(12) Bahamonde (adı geçen eseri) Badajoz'da patlak veren çok önemli bir anlaşmazlıktan söz ediyor. Kökeni, rejim tarafından başlatılan çeşitli yardım kampanyalarından birinin düzenlenmesiyle ilgili basit bir olay. Ama askeri vali Canizares'le

"sivil" vali Diaz de Llano arasında gerçek bir gövde gösterisine dönüşüyor. Birleşen Ordu ve Falanj sonunda iradelerini kabul ettiriyorlar: Sivil vali boyun eğmek zorunda kalıyor.

(13) Gelenekçi İspanyol Falanjı ve J.O.N.S. Yönetmeliği, 4 Ağustos 1937 tarihli kararname.

(14) Öteki beş kişi, Caudillo'nun önerisi üzerine Konsey tarafından seçilir.

(15) Bununla ilgili 7 Ekim 1937 günlü kararname "Falanj programının gerçekleştirilmesine" katkıda bulunacağı iddiasındadır.

(16) Dullar için, en az bir çocuk sahibi olma koşulu vardı.

(17) Hizmet süresi devamlı altı ay, ya da birer aylık altı dönem olarak saptanmıştı. Altı aydan aşağı olamazdı.

(18) Marcotte'un L'Etat national-syndicaliste adlı eseriyle karşılaştırınız.

(19) Sigara satışından, eğlence yerlerinden, kahve ve lokantalardan, parfüm satışından alınacaktı bu vergi.

(20) 2 Ocak 1937 tarihli Resmi Gazete.

(21) Velinin ailesiyle ilgili şu bilgilerin verilmesi de zorunluydu: Ahlâk ve din yönünden değeri, ekonomik durumu, gelir kaynaklarının belirtilmesi ve doktor raporu.

(22) İkinci bölümde Alman müdahalesine bkz.

YEDİNCİ BÖLÜM

TERUEL, SAVAŞIN DÖNEMECİ

1937 yılı içinde, her iki safta da birbirine koşut bir siyasal gelişim görüldü. Burgos'da olduğu gibi Valencia'da da güçlü iktidar dağınık ögelere, düzenli otorite "hareket" yanlılarına üstün geldi. Böylece başlayan gelişmeden geri dönülmeyeceği anlaşılıyordu. Camisas viejas'ların yola getirilmesinden sonra milliyetçi kesimde köklü bir siyasal değişiklik düşünülemezdi, mayıs günlerinden sonra cumhuriyetçi kesim için de durum aynıydı. Askerî alandaki olayların incelenmesi de Valencia hükümeti için olumsuz bir gelişme göstermekteydi.

SALDIRI KOŞULLARI

1937 yılı sonunda, askeri durumun cumhuriyetçiler için çok kaygı verici olduğu su götürmezdi. Kuzey'in düşmesinden sonra egemen olan izlenim mutlak bir güçsüzlüktü. Milliyetçi zaferlerin uzantısını sınırlamak için yapılan bütün girişimler sonuçta başarısızlığa uğramıştı. Kuşkusuz, bir örgütlenme çabası görülmüştü. Rojo, eğitim görmüş, savaşa hazır beş kolordu çıkarıldığını söylemektedir. Ama kolorduların donatımı yetersiz kalmakta, özellikle de olanaklarına gereğince güvenleri bulunmamaktaydı. Asturia bölgesindeki savaşların sona ermesi, öte yandan, çok sayıda ve iyi eğitilmiş milliyetçi birliklerin başka cephelere gönderilmesini sağlayacaktı.

Bu takviyeler , yararlanıldıkları cephelerdeki güç dengesini büyük ölçüde değiştirecekti. Şimdi Franco'nun elinde 600.000'e yakın asker vardı ve bunun üçte biri yedekte tutulabilirdi. O güne dek tugay düzeyinde kalmış olan Navarra birlikleri, 9 kasımdan başlayarak tümenlere dönüştürülmüştü.

Milliyetçilerin yeni bir saldırı başlatmak için seçebilecekleri üç kesimden ikisi sayıca önemsiz birlikler tarafından korunmaktaydı: Queipo komutasındaki Güney cephesi ve Davila komutasındaki Kuzey cephesi. En çok sayıdaki birliğin toplandığı yer Madrid çevresiydi. Başarının kesin olması için, hepsinden çok daha büyük önemi bulunan bu kesimde zafer kazanılması gerekli görülüyordu milliyetçi genelkurmayca. Guadalajara'dan

beri ilk kez, Franco, başkent yönünde büyük bir darbe indirecek durumda görüyordu kendini. Yine de iyi düzenlenmiş bir savunma karşısında cepheden girişilecek ve başarısızlıkla sonuçlanarak büyük kayıplara yol açabilecek bir saldırı söz konusu değildi. En iyisi yine bir çevirme hareketine dönmekti. Milliyetçiler, sayı ve silah üstünlüğünden alabildiğince yararlanmak için saldırıyı elden geldiği kadar geniş tutmak zorundaydılar. Alcala de Henares'de birleşme amacı güden bir manevra ön görüldü. Diaz de Villegas'a göre, Fas kolordusu Henares boyunca ilerleyecek. C.T.V.birlikleri Tajuna boyunca yol alacak ve Kastilya kolordusu Tajo kıyılarını izleyecekti. Bu geniş manevra doğal olarak epey uzun bir hazırlık gerektiriyordu. Üstelik, bu kadar çok sayıda askerin toplanması gözden kaçamazdı...

Cumhuriyetçi genelkurmay da, harekât önceliğini milliyetçilere bıraktı mı yenilgiye uğrayabileceğinin bilincindeydi. Cumhuriyet hükümeti, kaçınılmaz olarak, yandaşlarının moralini yükseltecek ve etkililik gösterisiyle harekâtını doğrulayacak bir zafer kazanmak zorundaydı. 1937 yılının sonu Negrin'in siyasal yönden sağlamlaşmasını getirmişti: Dostları, U.G.T. yönetimini ele geçirmişlerdi. Negrin, bakanlıkları ve merkezi yönetimi Valencia'dan Barcelona'ya taşıdı. Yılın başında akla bile gelmeyen bu taşınmanın nedenlerini, Negrin şöyle açıklıyordu: "Bizden önceki hükümetin eski bir düşüncesidir söz konusu olan. Hükümetin Valencia'da bulunmasına Merkez ve Doğu cephelerinin iaşesiyle bu cephelerdeki askeri harekâtı düzenleme gerekliliği yol açmıştı...Hükümet, Levante bölgesinin coşkunluğunu koruyacağı inancı içindedir. Ekonomik ve stratejik koşullar, Movimiento'nun ilk gününden beri hükümet merkezinin Barcelona'da bulunmasını zorunlu kılıyordu." Öne sürülen nedenler yeni değildi: Başkent daha önce Katalonya'ya taşınmadıysa, C.N.T.'nin ve özerklik yanlılarının gücü, merkezî hükümetin Barcelona'ya yerleşmesini zorlaştırdığı içindi. Şimdi, Negrin, söylevinde "özerk hükümetle dostluk ilişkileri"nden söz edebiliyordu. Bu yönde, cumhuriyetçi saflarda birliğin güçlendiği söylenebilirdi. Yine de, siyasal birlik ancak bir askerî zaferle pekiştirilebilirdi.

TERUEL SAVAŞI

Cumhuriyetçi genelkurmay saldırıya geçmek zorundaydı bu durumda. 8 aralık günü, Yüksek Savaş Kurulu, hedef olarak Teruel'in seçimini onayladı. Mevziler bir saldırıya uygun görünmekteydi. Cephe, kentin çevresinde sivrilerek uzanan geniş bir halka çizmekte, cumhuriyetçi mevzilerde bir çıkıntı oluşturmaktaydı. Kuzeyde Alfambra'ya egemen olan dağlık kesimi izlemekte ve Treuel'le Albarracin arasında yüksek Montes Universales sıradağlarının kuzeyinde, güneydoğu - kuzeybatı yönüne dönmek üzere ani bir dirsek yapmaktaydı. Dolayısıyla cumhuriyetçiler kente iki yandan egemen olan mevzileri elde tutmaktaydılar. Üstelik, güney cephesinde

olduğu gibi burada da sayıları az olan milliyetçilere -savaş başında Teruel'i savunacak 2500 kişi vardı- karşı cumhuriyetçiler büyük güçler çıkabileceklerdi: Çok dar bir saldırı kesiminde 40.000 kişi. Manevra yapacak orduyu oluşturan üç kolordu, o güne dek kesimi tutan Levante birliklerince desteklenecekti. İbarola komutasındaki 22. kolordu kuzeyden, Menendez komutasındaki 20. kolordu güneydoğudan, Heredia komutasındaki kolordu da güneyden saldıracaktı. Manevranın ilk amacı, Teruel'in ötesinde, 18. ve 22. kolorduların bağlantısını sağlayıp kent savunucularını yalnız bırakmak ve bu fırsattan yararlanıp cephedeki çıkıntıyı da yok etmekti.

Saldırı 15 aralık günü başladı. Bir hafta süreyle, 15 ve 22 aralık arasında önemli başarılar kazanıldı. İlk saatlerde, çevirme manevrasının başarılmakta olduğu açıktı: Direnen Campillo ve San Blas düştü. Yine de birbiri ardından ele geçirilmesi gereken önemli direnme yuvaları kalıyordu geride. 18 aralık günü, kente güneybatıdan egemen olan Muela de Teruel düştü. Savunucuları, savaşarak kente sığınmışlardı. 22 aralık günü de iki cumhuriyetçi tümen kente girdi. Albay Rey d'Harcourt komutasındaki milliyetçiler sivil hükümet binalarına, İspanya Bankasına, hastaneye, papaz okuluna, Santa-Clara ve Santa-Teresa manastırlarına sığınmışlardı. Böylece iki cephe oluştu: Muleton'dan başlayarak San Blas ve Rubiales'e giden çizginin batısında, aşağı yukarı düzenli, bir dış cephe ve de kente sığınan birkaç bin kişiye boyun eğdirmek amacıyla kentin içinde bir ikinci cephe. Cumhuriyetçi güçler, hem kenti almak ve hem de saldırıyı derinlemesine sürdürmek için gerektiği kadar kalabalık değillerdi ve 23 aralıkta 28 aralık günleri arasında bir durulma dönemi oldu.

Bu süre içinde, Franco'cular, dayanmalarını ve de karşı saldırıya geçmelerini sağlayan takviyeler yetiştirdiler. Kuşkusuz, Teruel'i savunmakla Madrid üzerine bir saldırı hazırlamak arasında seçim yapmak zorunda kalmışlardı.

Franco, düşmanın seçtiği zeminde savaşı kabul etmeye şahsen karar vermişti(1). Tehlikede bulunan kesime Aragon cephesinden çekilen birlikler göndermekle işe başladı. Bu birlikler hızla savaş alanına yetişebilirlerdi ve daha 17 aralık günü gidecekleri yere varmışlardı. Sonra, Aranda komutasındaki Galicia kolordusuna bağlı tümenleri Saragossa yoluyla, Varela komutasındaki Kastilya kolordusuna bağlı tümenleri de Molina yoluyla savaş çizgisine doğru çevirdi. O sıra milliyetçi genelkurmayın elinde on tümen vardı. Bunların yönetimi ve Teruel'i kurtarma görevi Davila'ya verildi. Birliklerin buraya yığılması bile cumhuriyetçiler için başlı başına bir başarıydı: Brunete'den daha talihli çıkmışlar, milliyetçileri planlarını değiştirmeye ve Madrid'e karşı girişilecek büyük saldırıdan vazgeçmeye zorlamışlardı. Ayrıca da, savaşın sonuna dek bir daha Madrid'e karşı saldırıya girişilmesi söz konusu olmayacaktı. Franco'nun müttefiklerinin uğradığı düş kırıklığı büyüktü. Schwendemann'ın notu buna tanıktır:

"Teruel olaylarından önce, Franco'nun büyük bir saldırıyla savaşı bitireceğini görme umudu bir temele dayanmıyordu(2)." 2 aralık günü, kont Ciano şöyle düşünmekteydi: "Guadalajara'ya karşı girişilecek saldırı, milliyetçi komutanlığın kararsızlıkları ve Kızılların önleyici saldırısı yüzünden bilinmeyen bir tarihe ertelendi." Milliyetçi karşı saldırının başarısızlığı İtalyan generallerinin korkularını doğrulayacaktı. Silah yığınağına, hava kuvvetlerinin üstünlüğüne, çok yoğun topçu ateşine(3), bir de saldırının gücüne rağmen, hedeflerin sadece bir bölümüne ulaşıldı. Başlangıçta birtakım sonuçlar elde edildi: 20. cumhuriyetçi kolordu dağılarak çekildi. Aranda komutasındaki birlikler Teruel yönünde ilerlediler ve Muela'yı geri aldılar; Teruel'e egemendiler ve alacaklarına öylesine güveniyorlardı ki milliyetçi radyo işin olup bittiğini açıkladı. Oysa, ocak başında, yeni bir cephe çizgisi oluşmuştu: Bir ay süreyle bu cephe hiç bir değişikliğe uğramayacaktı neredeyse.

Milliyetçilerin bu başarısızlığını neyle açıklamalı? Önce savaşın büyüklüğü ve amansızlığıyla. Dayanmak için, iki taraf da, yeni birlikler ve olanaklar seferber etmişti. Öne sürülen 180.000 savaşçı rakamı akla yakın sayılıp kabul edilebilir: Savaş boyunca, böylesine sınırlı bir kesime bunca insanın yığıldığı hiç görülmemişti. Ama savaş bir araç ve gereç savaşıydı aynı zamanda: Savaşa sokulan topçu gücü öylesine büyüktü ki piyadelerin sinmesi gerekiyor ve takviyeler ancak gecenin karanlığında gelebiliyordu. Savaş koşulları garip bir biçimde güçleşmişti. Üstelik, iklimi sert olan ülkenin iç kesimindeki bu bölgede, soğuk her zamankinden de amansız bir biçimde ortaya çıkmıştı: On beş dakikada bir nöbet değiştirmek gerekiyordu ve sıfırın altında 20 derecede siperlerdeki askerler, her şeyden önce soğuktan, kardan ve rüzgârdan korunmak zorundaydılar. Kar üzerinde her şey hedef oluyordu ve saldırılar daha bir seyrelmişti: Gece konvoyları buz üzerinde güçlükle gelebiliyordu: "Hendekler demirden iskeletlerle dolu(4)." Milliyetçilerin hava üstünlüğünden gerektiği gibi yararlanılamıyordu, çünkü hava koşulları uçakların kalkmasına bir türlü fırsat vermiyordu. Ansaldo, "uçağın gövdesindeki kalın buz tabakasını temizlemeyi gerektiren Burgos havaalanındaki sabahlardan" söz edecekti. Ayrıca,cumhuriyetçiler de çok büyük bir çaba göstermişlerdi ve cephenin darlığı uçaksavarlardan etkili bir biçimde yararlanılmasına olanak tanıyordu(5).

Bu güç koşullara rağmen, milliyetçiler saldırılarını ocağın ilk haftası içinde sürdürdüler. 7 ocak günü ortalık yeniden duruldu sonunda. Gerçekten de, saldırının sürdürülmesi hiç anlam taşımayacaktı, çünkü kenti savunanlar teslim olmuşlardı: Teruel tümüyle cumhuriyetçilerin elindeydi. Savaş uzun ve zorlu olmuştu; Franco birliklerinin sığındığı yapılar birbiri ardından yıkılmıştı; papaz okulu yanmış ve cumhuriyetçi birlikler İspanya Bankası'nı havaya uçurmuşlardı. Teruel'i yeni bir Alcazar'a dönüştürme umudu boşa gitmişti. Savunmacılar arasında bağlantı bulunmadığından, Santa-Clara

manastırı, Rey d'Horcourt'un 1500 askeriyle teslim olmasından yirmi dört saat sonra pes edecekti. Resmi bir bildiri şu açıklamayı yaptı: Teruel tümüyle Cumhuriyet'in olmuştur." Ancak bu olağanüstü bir başarı değildi: Kentin merkezi yıkılmıştı ve sağda solda mevzilenen nişancıları temizlemek için on beş gün gerekecekti. Queipo'nun Sevilla Radyosundan, "bir köpeğin ihaneti"nin tek başına kentin düşmesine yol açtığını söylemesine rağmen, savunma çok yürekli olmuştu. Ama bu öfke bile Teruel'in alınmasının cumhuriyetçiler açısından ne denli önemli olduğunu göstermekteydi. Savaş boyunca geri aldıkları ilk kentti bu ve de son kent olacaktı. Rojo gibi "Teruel savaşın gidişini değiştirdi(6)" demek olanağı yoksa da, hiç değilse savaşın gidişini değiştirdiği izlenimi uyandırdığı kabul edilebilirdi. Bu korkunç savaşın sonunda, zaferi kazanmış görünen cumhuriyetçi orduydu. Bilbao'nun, Santander'in, Gijon'un düşüşünü arka arkaya açıklayan umut kırıcı bildirilerin ardından umut veren bir bildiri duyulmuştu sonunda.

Ama bu zaferin de sınırları vardı. Başlangıçtaki başarıdan daha iyi yararlanma olanağı bulunup bulunmadığı -bütün cumhuriyetçi zaferlerde olduğu gibi- sorusu(7) sorulmuştu. Cevap olumsuzdu: Cumhuriyetçi ordu yedek sıkıntısı çekiyordu. Toplam sayıları milliyetçilerinkinden azdı. Oysa, silah ve araç-gereç yönünden milliyetçilere oranla yetersiz kalışlarını hiç değilse sayı üstünlüğüyle gidermeleri gerekirdi. Bunu birkaç gün süreyle, düşmanları takviye getirecek zaman buluncaya dek başardılar. Bu koşullarda, ele geçirilen mevzilerin korunmasını başarmak bile cumhuriyetçilerin genelkurmayı için bir zaferdi. Ama yine bu nedenle Franco bir yenilgiyle yetinemezdi ve bu yenilginin geçici olduğunu düşünmekte de haksız değildi. Gerçekten de, cumhuriyetçi komutanlar, başarının getirdiği iyimserlik havası içinde bile bir ara burada felâketin eşiğine geldiklerini unutmamak zorundaydılar: 29 aralık günü safları yarılmıştı. O gün Teruel'de, Brunete'de olduğu gibi, akla yakın açıklaması yapılamayan bir bozgun anı olmuştu. Ateş hattını yeniden kurmak ve Aranda komutasındaki birliklerle kent içinde kuşatılanların birleşmesini engellemek amacıyla, ivedi takviye yetiştirmek gerekmişti(8).

MİLLİYETÇİ KARŞI SALDIRI

15 ocaktan sonra hava yumuşadı ve milliyetçilerin hava üstünlüğü yeniden kendini gösterebildi. Aranda, Teruel'e karşı değil de -çünkü ovada ilerlemenin büyük tehlikeleri vardı- her şeyden önce kuzeydeki, kente egemen mevzilere doğru bir saldırı hazırladı. Askerleri böylece, Muleton gibi önemli gözlem yerlerini ele geçirmeyi başardılar. Bu da cumhuriyetçi kuvvetlerin durumunu tehlikeli kılıyordu. Böylece, şimdi kuzeye, Alfambra ırmağı çevresine doğru yer değiştirecek harekât için hareket edebileceği bir üs vardı elinde.

Ama önce 25 ocaktan 30 ocağa dek süren ve sonuçsuz kalan yeni cumhuriyetçi saldırıları kırmak gerekecekti. Daha sonra cumhuriyetçi cepheyi yarmakla görevli kuvvetleri Alfambra'nın batısında toplamak ve Sierra Palomera'da sağlam mevziler tutan birlikleri söküp atmak zorunlu olacaktı: Aralık ayındaki başarılı saldırı buradan başlamıştı. Ama milliyetçi komutanlık daha da büyük hedefler peşindeydi. Planı, cepheyi doğuya, Teruel'i ve cumhuriyetçi mevzileri kuzeye doğru aşacak bir biçimde itmek amacını güdüyordu. Harekât sırasında, fırsat bulursa bu kesimi tutan 23. kolorduyu kuşatma manevrasına girişmeyi de öngörüyordu. Dolayısıyla saldırı, milliyetçi mevzilerin iki ucuna yöneltilecekti: Kuzeyde, Yagüe komutasındaki Fas kolordusu, Navarralılardan destek alarak Viver del Rio yönünde ilerleyecekti. Güneyde, Munoz Grande komutasındaki 150. tümenle takviye edilen Galicia kolordusu, Teruel ve Celados arasındaki dağlık yörede cepheyi yararak Alfambra ırmağını geçecekti. Saldırı hattının en zayıf bölümü, albay Monasterio komutasındaki 1. tümenin tuttuğu merkezdi.

Çifte saldırı 5 şubat günü başladı ve bir ilk zafer kazanılmasını sağladı. Yagüe'nin birlikleri cepheyi yardılar ve cumhuriyetçi mevzileri Alfambra'ya dek aşmayı başardılar. Yine de, güneyden Aranda'nın ilerlemesi daha yavaştı. Kuşkusuz ırmağa ulaşılmış ve Celados ele geçirilmişti. Ama Teruel'i tehdit eden tehlike cumhuriyetçi savunmanın sertleşmesine yol açtı. Kötü hava koşullarının yeniden ortaya çıkması bir kere daha çarpışmaları yavaşlatacaktı ve saldırı, 15 şubata doğru, rüzgâr ve yağmur yüzünden durdu. Çevirme manevrası başarıya ulaşmamış, ama milliyetçiler mevzilerini çok geliştirmişlerdi. Artık cephe, Ebro nehrinin güneyinde, Teruel ve Belchite arasında neredeyse kesintisiz bir çizgi oluşturuyordu. Cumhuriyetçiler, aşağı yukarı iki aydan beri sürdürdükleri yıpratma savaşında çok sarsılmışlardı ve milliyetçiler, 18 şubat günü, yeniden saldırıya geçtiklerinde savunma çizgisi hemen yarıldı. Teruel, 20 şubat günü, doğudan Sagonte yolunu kesen öncü birlikler tarafından çok aşıldı. Daha iki gün süreyle Teruel içinde çarpışılacaktı. Ama kimsede istek kalmamıştı. 22 şubat günü cumhuriyetçiler kenti tümüyle boşalttılar. Savaş sona ermişti.

Bir ara Teruel'in ele geçirilmesi cumhuriyetçi savaşçılara ne denli güven vermişse, yitirilmesi de iç savaşın gidişinde o denli ağır bir dönemeç sayılabilirdi. Her iki taraf da, yıkıntıları ele geçirmek için amansızca çarpışmıştı; başarıyla sonuçlanan ilk harekât uzun bir savaşa dönüşmüştü, silah ve araç-gereç üstünlüğünün ağır basacağı yıkıcı bir savaşa. Rojo'nun da belirttiği gibi, Teruel, belki de İspanyol savaşçısının "moral büyüklüğünün anlaşılması"na yol açtı. Ama insanların yürekliliği ve inatçılığı tek başına zaferi kazandırmaya yetmiyordu: Teruel bunun da kanıtını ortaya koymuştu. Çarpışmanın sona ermesi gerçekte savaşın yeni bir döneminin başlangıcını belirledi. O güne dek, askeri yönden belirli bir denge kendini

göstermişti. Teruel'de, yığın yığın insan aylar boyu kesin bir zafer kazanmayı başaramadan çarpışmıştı. Ve birden, cumhuriyetçi saflar çökmüş ve milliyetçi saldırı dayanılmaz bir büyüklükte gelişmişti: Güç dengesi kesin bir biçimde bozulmuştu artık.

ARAGON SAVAŞI

Bu arada, cumhuriyetçilerin elindeki bölgede, Negrin hükümetinin otoritesi 1937 temmuzundan beri devamlı sağlamlaşmıştı. C.N.T. ciddi bir siyasal muhalefet yapmayı düşünmüyordu. U.G.T. yönetimi sapasağlam Negrin'in ardındaydı. Ama hükümetin "her şeyden önce Franco'yu yenmek" zorunluluğuna bağlanan siyasal programı, askeri zaferler kazanılmasını kesinkes gerekli kılıyordu. Oysa, iktidara gelişini kısa bir süre sonra izleyen ve ne engel olabildiği, ne de geciktirebildiği kuzey'in yitirilmesi prestijine ağır bir darbe indirdi. Aragon bozgunu daha da ağır bir darbe olacaktı. Bundan böyle, askeri krizle siyasal kriz birbirine koşut olarak gelişecek, cumhuriyetçi İspanya'yı da güçsüz düşürecekti.

Kuşkusuz Negrin hükümetinin, ilk büyük çarpışmalardan önce savaşın örgütlenmesine el atacak zaman bulamadığım kabul etmek gerekir. Yine de 1937 yılı içinde askeri yönden büyük bir çaba harcanmıştı. Yılın ilk günlerinde başlatılan ordunun yeniden düzene sokulması, Teruel ve Belchite'de savaşçılıklarının kanıtlarını veren birlikleri eğitmeyi ve silahlandırmayı sağlamıştı. Ama yedeklerin eksikliği hep duyuluyordu ve en iyi savaşçılardan eğitilir eğitilmez hemen yararlanılıyordu. Brunete saldırıları insan yönünden pahalıya mal olmuştu. Teruel'de verilen yıpratma savaşı, hiç değiştirilmeden çok uzun günler boyunca çarpışmak zorunda kalan askerleri yormuş ve sarsmıştı. Bir de, dışardan savaş araç ve gereçlerinin gelişinin yavaşlaması birliklerin donatımını ağır bir biçimde tehdit ediyordu. Cumhuriyetçi İspanya, bir tek 37 eylülünde açılan ambargodan çok çekiyordu. Yılın sonunda, büyük batılı ülkelerin aldıkları tedbirlere rağmen, gemiler büyük tehlikeleri göze alarak cumhuriyetçi limanlara gitmek zorunda kalıyorlardı. Tek geçit Pireneler üzerindeki Fransız sınırıydı, bu da hükümetin Fransa'dan kopmamak konusundaki devamlı kaygısını açıklıyordu. Hükümetin Barcelona'ya aktarılmasını açıklamak için Negrin'in öne sürdüğü gerekçelerden biriydi bu. Cumhuriyet topraklarının milliyetçi saldırıyla ikiye bölünmesinden sonra cumhuriyetçi bakanları Katalonya başkentinde kalmaya iten neden de buydu.

Ama Katalonya, cumhuriyetçi birliklerin zayıf bir bölümüyle korunmaktaydı. Tersine, Teruel savaşı, milliyetçileri, birliklerinin büyük bölümünü kentin iki yanına ve daha kuzeyde Maeztrazgo'dan Ebro'ya dek yığmalarına yol açmıştı. Caudillo'nun planları allak bullak olduysa ve savaşı kazanmak için Madrid'e karşı büyük bir saldırıya girişmek artık söz konusu değilse de,

Teruel zaferinden sonra birliklerin Aragon cephesinde toplanmaları milliyetçi komutanlığın emrine tartışılmaz üstünlükteki bir manevra olanağı vermişti: Cumhuriyetçilerin bir tek 12. kolordusuna karşı üç kolordu çıkarıyorlardı.

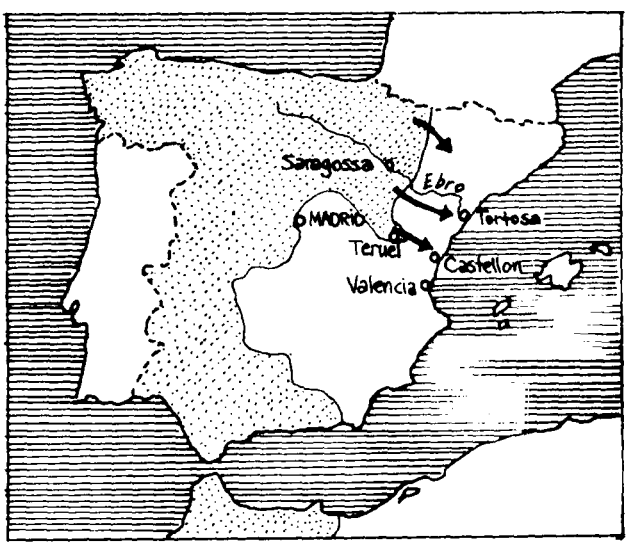
Özellikle Aragon saldırısı sonucu savaşın görünüşü değişecekti. Siper savaşının sonuydu bu: Yarma harekâtını hemen bir genel saldırı izledi. Bu yeni ve hareketli savaşta, olanca güçleriyle ileriye fırlatılan motorize birlikler ve zırhlı kuvvetler sonucu etkileyen bir rol oynayacaklardı.

Saldırı 9 Mart 1938 günü başladı. Zemin, Belchite savaşının yapıldığı yer gibi, dümdüz ve açık, geniş çapta bir saldırıya olanak tanıyan bir bölgeydi. Geniş bir çevrede, hiç bir gerçek engel yoktu ve arazi tanklarının kullanılmasına, büyük manevralara çok elverişliydi. Franco buraya büyük bir güç yığdı. Güneyde, Galicia kolordusunun Montalban yönünde, Corpo truppe volotarie'nin de Llanos kesiminde Alcaniz'e doğru saldırıya geçmeleri gerekiyordu. Kuzeyde, Fas kolordusu Belchite yönünde hareket ediyordu ve hedefi, Caspe yönünde, Ebro nehrinin sağ kıyısıydı. Aranda komutasındaki saldırının amacı, Caspe-Alcaniz hattı üzerinde Guadalope'ye uluşmak için 12. cumhuriyetçi kolordu saflarını yarmaktı. Böylece cumhuriyetçi cephede kocaman bir girinti oluşacak, Doğu ordusunu Ebro'nun kuzeyine atacak, Teruel çevresine birikmiş kuvvetleri sağ kanattan aşılma tehlikesiyle karşı karşıya bırakacaktı. Montalban'ın güneyinde ve güney doğusunda hedef alınan mevzilerin ele geçirilmesi, Franco'culara ayrıca, Maeztrazgo dağlık bölgesinden geçişleri denetlemeyi sağlayacaktı: Caspe-Alcaniz hattının ötesinde, milliyetçi genelkurmay gerçekte Akdeniz'i hedef alıyor ve cumhuriyetçi İspanya'yı ikiye bölmenin yolunu arıyordu.

Milliyetçi saldırı şaşırtıcı bir olay değildi aslında, ama cumhuriyetçi birlikleri toparlanma döneminde yakalamıştı. Yedekte bulunan 18. kolordu savaşa giremedi bile: Savaşın başından beri ilk kez cephenin, bu tür harekâtı sık sık belirleyen yerel çözülmelerle ölçülmeyecek büyüklükteki çöküşüyle karşılaşılıyordu. İtalyan ve Faslı motorize birlikler aşağı yukarı hiç bir direnmeyle karşılaşmadan ilerlediler. En sağlam cumhuriyetçi kuvvetler Ebro'nun kuzeyine çekildiler. Geri kalanlar da, başlarında komutanları bulunmayan bir kaçak yığınıydı. Donatımları ve silahları yetersiz olduğundan, böylesine büyük bir harekât karşısında duramazlardı. Önce Galicialıları durduran 21. kolordu, kuzeyden bozulma tehlikesiyle karşılaşınca çekilmek zorunda kaldı. Geniş bir bölge artık savunmasız ve düşmanın ilerlemesine açıktı: "15 mart günü," diye yazıyor Rojo, "Caspe'den Calanda'ya uzanan geniş alanda bir tek düzenli birlik yoktu, Doğu ordularıyla manevra yapan birlikler arasında bağlantı da kalmamıştı, altmış kilometrelik bir cephe kıyıya dek tümüyle ele geçirilmeye açıktı." Altı gün içinde, C.T.V.,kendisini Akdeniz'den ayıran yolun yarısını aştı.

Bu koşullarda, 15 martla 21 mart arasında yavaşlayan bu yıldırım

harekâtın kesilmesini anlamak güç. Resmi bildiriler ve Ciano'nun iyimserliği "ele geçirilen mevzilerde durulması"nı "milliyetçilerin İtalyanları dekteklemesi" gerekliliğiyle açıklayabilir ancak. Gerçekte, başarılarının büyüklüğü karşısında herkesten önce şaşkınlığa düşen milliyetçiler olmuştu. "Birlikler," diyor Ciano 14 mart günü, "umulmadık bir hızla ilerliyordu." Ama beş gün süren yıldırım gibi bir ilerlemeden sonra, motorize birliklerin hızını kesmek gerekti. Yedekler ilk başarılardan hemen yararlanılması için yeterli değildi ve yeniden harekete geçmek üzere Navarralıların gelişini

ARAGON SALDIRISI
(mart 38)

beklemek gerekecekti. Cumhuriyetçi genelkurmay bundan yararlanarak birkaç birlik topladı ve milliyetçileri zorlayıp geciktirme amacıyla gözden çıkararak ileri sürdü: 20 mart günü, yeniden, kuşkusuz zayıf, ama devamlılığı bulunan bir cephe kurmayı başardı. Milliyetçilerin duralamasının sağladığı kısa süre içinde, "gedikleri tıkamak" ve özellikle Katalonya'yı savunmak için elden geldiği kadar çok sayıda takviye getirmek cumhuriyetçilere düşüyordu. Prieto, Bakanlar Kurulunda şu açıklamayı yaptı: "Darbeciler Akdeniz'e ulaşırlarsa ordunu beşte dördü güney bölgesinde kalacaktır." 15 martla milliyetçilerin Vinaroz'da denize ulaştıkları 15 nisan gününe dek,

cumhuriyetçi genelkurmay, Tortosa yoluyla elden geldiği kadar çok asker geçirmeye çalıştı. Önce Caspe-Alcaniz hattı üzerinde, daha sonra bu hattın çözülmesiyle Tortosa önünde cumhuriyetçilerin inatçı bir direnme gösterdikleri bununla açıklanabilirdi. Ama eninde sonunda, bu direnme geçici oldu. Başka türlü de olamazdı.

Gerçekten de, ilk milliyetçi saldırı çok ağır sonuçlar vermişti: Yol açtığı bozgun birkaç gün içinde giderilemezdi. Saldırının yeniden başlaması da buna olanak tanımayacaktı ayrıca. Cumhuriyetçi saflardaki kargaşalık öylesine büyüktü ki, milliyetçi mevzilerin yeri bile bilinmiyordu. Uluslararası tugaylarda görevli iki subay düştüğünü bilmedikleri Gandesa'da karşı tarafın eline geçtiler. Çeşitli birliklerin kalıntıları Ebro'nun sağ kıyısına birikiyor, merkezden gelen takviyeler de oraya yığılıyordu. Belki de ilk kez, böylesine büyük bir bozgun karşısında, bazı kişiler savaşın yakında biteceğini düşünmeye başladılar. Birlikleri yeniden ele almaya çalışmak ve olabildiğince bir savunma kurmak için generallerin ön saflara koşmaları gerekiyordu.

SALDIRININ GENELLEŞMESİ

Ama Aragon yenilgisine bir felâket görünüşü veren saldırının genelleşmesi oldu asıl. Caspe saldırısından sonra, altı milliyetçi kolordu savaşa girmişti. Kuzeyde Ebro'dan Pirenelere dek yerleştirilmiş bulunan 10. ve 11. cumhuriyetçi kolorduların, nehrin güneyindeki, yenilgiye uğrayıp dağılan kuvvetlerin yardıma gelmelerini engellemek söz konusuydu. Milliyetçilerin zaferi, o ana dek nehir boyunca ilerlemiş olan Fas kolordusunun birden nehri geçip saldırmasıyla perçinlendi: Cumhuriyetçilerin 10. ve 11. kolorduları birkaç gün önce, 12. kolordunun başına gelenle karşılaştılar, hem de toplu manevra yapılmasına daha az uygun düşen bir arazide. Burada da, direnme hemen hemen sıfırdı. On gün içinde rastlanan tek ciddi direnme milliyetçilerin Lerida önünde karşılaştıkları direnme oldu ve bu kent de 3 nisan günü düştü. Cephe bu kesimde dengelenecekti. Ama, arada, saldırı nehrin iki yakasında, Aragon, Fas kolorduları ve yeni kurulan Urgel komutasındaki kolorduyla genelleşecekti. Cumhuriyetçiler ancak Segre ve Noguera'dan geçerek Ebro ve Pireneler arasında uzanan bir çizgi üzerinde toparlanacaklardı. Yenilgiye uğrayan iki kolordu Segre ve Noguera'nın oluşturduğu doğal engellerin ardına çekilebilmişlerdi. Rojo, cephe yarılır yarılmaz herkesle bağlantısı kopan, araç ve gerecinin büyük bir bölümüyle Fransa'ya geçene dek Pirenelere yaslanarak üç ay süreyle bir geciktirme savaşı veren albay Bertran komutasındaki 43. tümeni örnek olarak gösteriyor. Ama bu tür tek tük direnmeler, milliyetçilerin ilerlemesini geciktirebilirdi de durduramazdı. Üstelik Franco güneye bir darbe indirmeyi ve üç kolordusunun Akdeniz'e ulaştığı Levante'de savaş vermeyi kararlaştırmıştı.

Franco'nun genel karargâhında çok yıpranmış birliklerin savunduğu Katalonya'ya karşı yeni bir saldırıya mı geçmek, yoksa hatları tehlikeli bir biçimde uzamış olan hareket halindeki cumhuriyetçi orduyu ezmeye mi çalışmak gerektiği düşünülüyordu. İkinci çözüm yolu seçildi.

Aslında ilkinden daha güç olan bir harekâttı bu: Maeztrazgo'dan denize uzanan dağlık bölge, 1500-2000 metreye dek yükselen Sierra de Javalambre'nin engebeleri ve Castellon'la Valencia arasındaki daha alçak olan Sierra de Espadan, savunmayı çok kolaylaştırıyordu. Ayrıca cumhuriyetçiler, Viver'den Segorbe'ye uzanan bir hattı pekiştirmişlerdi. Buradaki birlikleri daha diriydi. Onlara karşı ve çok daha dar bir yerde, saldırının ilk bölümündekinden kat kat fazla asker ve silah toplamak gerekiyordu. Fas kolordusu Ebro'dan deltaya uzanan kesimi tutarken, Aranda komutasındaki Navarralılar ve Galicialılar güneye doğru dönüyor ve kıyı boyunca ilerleyerek 16 haziran günü Castellon'u zorlanmadan ele geçiriyorlardı. Bu arada Varela, Kastilya kolordusuna ve motorize birlikleriyle burada da önemli bir rol oynayacak olan C.T.V. kolordusuna komuta etmekteydi. Yeni bir yarma savaşı söz konusuydu; Valencia'yı kurtarmak için cumhuriyetçiler tarafından toplanan güçler, Merkez-Güney cephesi komutanlığına getirilen Miaja'nın elindeki son birliklerdi. Yedek diye bir şey kalmamıştı. Çok gerekli olduğu halde, tek takviye Merkez cepheden alınabilirdi. Bu da, ilk kez, Madrid savunmasını tehlikeli bir biçimde zayıflatmak anlamına geliyordu. Franco, İspanya'nın üçüncü büyük kenti ve daha dün cumhuriyetçilerin başkenti olan Valencia'yı yakında ele geçireceğini umuyordu. İaşe durumu şimdiden yetersiz bulunan Merkez—Güney kesimini iaşesi için vazgeçilmez olan bir bölgeden yoksun bırakacak böyle bir zafer, ona en az Levante'nin işgali kadar önemli bir başarı kazandıracaktı. Ama harekâtın güçlükleri iki aylık bir hazırlık dönemini gerektirecek ve Levante savaşı yazdan önce başlamayacaktı. 15 temmuz günü, çok büyük olanaklarla Teruel'in iki yanından savaşa girildi. Cumhuriyetçilerin 13. ve 17. kolorduları geri çekilmek zorunda kaldılar; Varela ve Aranda'nın orduları birleşip Viver-Segorbe hattına ulaştı. 20 temmuzla 23 temmuz arası, yoğun topçu hazırlıklarının ardından, pekiştirilmiş hatta karşı tank ve piyade saldırıları birbirini izledi. Ama, sonunda, saldırı başarısızlıkla sonuçlandı.

Mayıs ve temmuz ayları arasında, Güney bölgesinin içinde bulunduğu tehlikenin bilincinde olan cumhuriyetçi genelkurmay, birlikleri yeniden toplamış ve milliyetçileri Levante üzerindeki mengeneyi gevşetmek zorunda bırakan Ebro karşı saldırısını başlatmıştı. Valencia geçici olarak kurtulmuştu. Ancak, 1938 temmuzundan beri cumhuriyetçilerin askeri durumu büyük ölçüde bozulmuştu. Aragon elden gitmişti, Maeztrazgo savunması yetersizdi. Milliyetçilerin silah, araç ve gereç yönünden üstünlüğü, başkomutanlığın elindeki çağdaş olanaklarla savaşı yürütme yeteneği

kesinlikle kanıtlanmıştı. Son olarak da, cumhuriyetçi kesimin iki bölgeye ayrılması çok kötüydü: Sadece ortak bir stratejiyi güçleştirdiği için değil, bölgenin önemli bir bölümünde yetkilerini askerlere bırakmak zorunda kalan Negrin hükümetince kabul ettirilmiş siyasal rejimin temellerini sarstığı için. Ayrı olan iki bölge siyasal yönden değişik gelişim gösterecekler ve Merkez-Güney bölgesi az sonra hükümetin doğrudan etkisinden kurtulacaktı. Bu arada, Aragon bozgunu doğrudan bir siyasal sonuç verecek ve hükümet içinde kriz baş gösterecekti.

PRİETO'NUN GİDİŞİ

Largo Caballero'nun düşüşünden bu yana cumhuriyetçi kesimde görülen en önemli siyasal olay, Prieto'nun Savunma Bakanlığından ayrılışı oldu. 37 ilkbaharı olaylarını izleyen "kutsal birlik" havası ve belirli siyasal durulma içinde çatlak bir sesti bu.

Önemi her şeyden önce bakanın kişiliğinden geliyordu. Prieto dış ülkelerde çok tanınmıştı ve pek çok kişinin gözünde İngiltere'nin adamıydı. Bu sosyalist cumhuriyetçilerin güvenini kazanmıştı, milliyetçiler arasında bile saygı görmekteydi. Birtakım milliyetçi tarihçiler onu "kızıl" kesimin tek değerli politikacısı sayacak kadar ileri gitmekteydiler. Uzun süre Negrin hükümetinin "güçlü adamı" sayılmıştı. Hükümet krizi sırasında adaylığını öne sürdüğü Negrin'e onu bağlayan eski dostluk biliniyordu. Negrin'in ardından hükümeti Prieto'nun yöneteceği bile sanılmıştı. Oysa, Negrin görevini ciddiye almış, hiç bir sorumluluktan kaçmamış, bütün önemli sorunlarda tek başına karar vermişti. Kısa sürede, iki adam arasında görüş ayrılıkları çıktı: Ne savaşın yönetimi konusunda aynı görüşlere sahiptiler, ne de özellikle savaşın mutlu bir sonla noktalanacağı konusunda aynı umutları beslemekte, aynı şeyleri düşünmekteydiler. Savaştan sonra birbirlerini suçlamaları da büyük bir kişisel düşmanlığı ortaya koyuyordu: 1938 martında henüz bu noktaya gelinmediyse de, Prieto'nun "zafer hükümeti"nin kurulmasından beri bulunduğu kilit noktadan atılmasına yetecek kadar bozulmuştu ilişkileri.

Negrin'in tezi, Teruel'in düşüşünden ve Aragon bozgunundan sonra ortaya çıkan ciddi durum karşısında, savaş çabasına ve iradesine ağırlık vermek için yürütmeyi güçlendirmekti. Oysa, Prieto'nun kötümserliği, bu koşullarda Savunma Bakanlığını gerektiği gibi yapmasına engel olmaktaydı Negrin'e göre. Gerçekten de, zafere inanmayan bir adama savaşın yönetimi nasıl bırakılabilirdi? Özellikle yürütmeyi güçlendirmek için, Negrin, Savunma Bakanlığını başka birine vermeyecek ve Başbakanlıkla birlikte bunu da üstlenecekti.

Negrin, mart ayında hükümet içinde bir anlaşmazlık olduğunu ve bu anlaşmazlığın Prieto'nun kötümserliğinden geldiğini söylüyorsa, Prieto da

duygularının değişmediğini ve bu duyguların herkes, özellikle de Negrin tarafından bilindiğini, yine de Negrin'in önceki yıl kendisini Savunma Bakanlığına getirmekten çekinmediğini belirtiyor. Gerçekten, Prieto 38 martında bakanlıktan ayrıldığında, değişen zaferle ilgili görüşleri değil de cumhuriyetçi İspanya'nın askeri durumuydu. Kuzeyin yitirilmesi ve Aragon bozgunu, direnme ya da pazarlık sorusu çevresinde yer alan siyasal seçeneklere sürüklemekteydi. Ama Prieto görevden uzaklaştırılma nedeninin bu olmadığını söylüyor.

Gerçekten de, onun gözünde, krizin sorumluluğu komünistlerin sırtındadır: Savunma Bakanlığından ayrılmasını onlar istemişlerdi. Kendisini tasfiye etme istekleri tek ve gerçek nedendi. Prieto'ya göre bir tek anlaşmazlık vardı: Kendisini komünistlerle karşı karşıya getiren anlaşmazlık. Komünist bakanlar Uribe ve Hernandez, onu hükümetteki "bölücü" bir sosyalist-komünist grubun yönetimine ortak etmeye çalışmışlardı ve bu öneriyi geri çevirmesi kendisine savaş açmalarına neden olmuştu. Krize, Prieto'nun hükümet dayanışmasının bozulmasını Negrin önünde protesto etmesine, sonra da hükümetteki değişikliğe ve görevden uzaklaştırılmasına, La Pasionaria'nın uluorta saldırılarının, ardından da Hernandez'in Juan Ventura imzasıyla La Vanguardia ve Frente rojo gazetelerine yazdığı yazıların yol açtığı su götürmez. Ama, bütün gücüyle tekrarladığı gibi, Prieto istifa etmemiş, kovulmuştur.

Kalıyor geriye, Prieto'nun söylediği gibi, bakanlıktan uzaklaştırılmasının Negrin'e komünist partisi tarafından kabul ettirilmesinin doğru olup olmadığı. Hiç kuşku yok ki, komünist partisi yöneticileri, büyük olan etkileriyle Prieto'nun bakanlıktan uzaklaştırılmasına çalışmışlardı. Uzun süre en değerli müttefiklerinden biri olmuştu Prieto; Largo Caballero'ya karşı, uzun aylar boyunca Negrin hükümeti içinde hep onun yanında yer almışlardı, çünkü görüşleri kendi görüşleriyle birleşen bir düzen adamıydı Prieto, çünkü batılı büyük devletlerin yakınlığını kazanabilecek tek politikacıydı, bir de üstelik sosyalist-komünist ittifakının kararlı bir yandaşıydı(9). Şimdi bu müttefikin araç olmayı kabul etmediği ortaya çıkıyordu. Hükümet içinde kendisine önerilen ortak çalışmayı geri çevirmişti. Savunma Bakanı olarak Rus teknisyenlerin her işe karışmalarına sinirlenmekte, doğrudan komünist partisine ve bazı kesimler üzerindeki etkisine yüklenmekten çekinmeyip(10) çok istediği çelik disipline komünistleri de boyun eğdirmek niyetinde olduğunu açık açık söylemekten çekinmemekteydi. Prieto'nun bunu yadsıdığı da yoktur: Kendisini komünistlerle ve Rus teknisyenlerle karşı karşıya getiren bütün kavgaların anlatımını, tersine, uzun uzun genişletmekteydi(11). Komünist partisiyle uzun süre el ele verdiğini kabul etmek zorunda kalacağından, bir türlü içine sindiremediği dönüş nedenlerini gölgede bırakmaktaydı yine de. Prieto'nun nedenleri açıktı: Vaftiz babalığını yaptığı hükümet kurulalı beri siyasal ve

askeri olayların gelişimine bağlıydı bu nedenler. Onun gözünde, Devlet'in yeniden güçlü kılınması için komünistlerin desteği vazgeçilmezdi. Başlangıçta, Largo Caballero'nun desteğinin de vazgeçilmez oluşu gibi. Devlet yeniden güçlendiğinde, komünistlerin ordu ve polis üzerindeki büyük etkisi pek çok yönden Prieto'ya tehlikeli gelmişti. İçte, kendisine bağlı olan pek çok kişinin uzaklaşmasına tanık olmuştu: Alvarez del Vayo'yu izleyen sol kanadın kopmasından sonra, kendisi tarafından antifaşist koalisyona sürüklenen sağ kanadın önemli bir bölümü de, Negrin'in ardında, gördüğümüz gibi gücü bir "Devlet içinde Devlet" oluşturan komünist "müttefik"le her noktada uyuşmakta gibiydi. Dışta, anlaşıldığı kadarıyla komünistlerin tutumu ve Almeira'nın bombalanmasından sonra Rusların temkinli davranma öğütleri kendisini büyük bir düş kırıklığına uğratmışa benziyordu(12). Kuşkusuz, bu olayla, Rus yardımının sınırlarını görüp düşlerinin bir bölümünü yitirmişti Prieto. Bu nedenle, o tarihten sonra, Moskova'ya aynı çizgide olmadığı açık ve seçik görülen Londra ve Paris'in tutumuna gitgide artan bir dikkat ve önem gösterecekti. Prieto söylendiği ölçüde "İngiltere'nin adamı" değildi kesinlikle, ama İngiltere'nin aracılığını yapacağı bir barış pazarlığının adamıydı tartışmasız. 1937 mayısından sonra, pazarlık olanaklarını görüşmek üzere Franco yanlılarıyla bağlantı kurmaya çalıştı(13). Birkaç ay sonra, Fernandez Cuesta'nın özgürlüğe kavuşmasına ve milliyetçi kesime geçmesine yol açan tutuklu değiş tokuşundan yararlanarak, falanj yöneticisiyle bu konuda birkaç görüşme yapacaktı. Eski tutuklu Burgos'ta bakanlığa getirilince, onunla yeniden bağlantı kurmanın yollarını arayacaktı(14). Oysa, gerek Londra'nın ve gerekse Franco'nun gözünde, komünistlerin cumhuriyet içindeki güçlü durumları pazarlıklar için bir engeldi.

Aragon bozgunundan sonra, Negrin, her şeyden önce direnmeyi sertleştirmek istiyordu. Prieto'ya gelince, artık pazarlıktan başka şeye inandığı yoktu. Negrin'in komünistlerin baskılarına boyun eğmemiş olduğu da düşünülebilir: Politikasının mantığı, aynı zamanda hem kendisinin ve hem de komünist partisinin düşmanı durumuna düşen Prieto'nun bakanlıktan ayrılmasını zorunlu kılıyordu.

Sendika temsilcilerinin yeniden görev almalarıyla hükümetin temellerinin genişletilmesi, Negrin'in dostlarının belirttiği gibi, Prieto'nun gidişine rağmen başbakanın otoritesini güçlendirmiş miydi(15)? Bundan kuşku duyulabalir, çünkü bu olay milliyetçilerin Akdeniz'e ulaştıkları ve Cumhuriyet topraklarını ikiye böldükleri sıraya rastlamıştı. Negrin, Merkez-Güney bölgesinde siyasal ve askeri iktidarın sorumluluğunu telefonla general Miaja'ya bırakmak zorunda kalmıştı: İktidardaki siyasal koalisyon gitgide daha çok ordu komutanlarının onayına ve işbirliğine dayanmaya başlamıştı ve kısa süre sonra komutanlar hükümete karşı çıkacaklardı.

Şimdilik, Aragon bozgununa rağmen, Negrin direnme yolunu

seçmişti. Sağ kolu Alvarez del Vayo şöyle demektedir: "Bu korkulu günler boyunca Başbakanın gösterdiği enerji ve ruh yüceliği sayesinde, bozgunun sonuçları büyük ölçüde hafifletilebildi." Alvarez del Vayo, sadık yardımcısı olduğu Negrin'e şu övgüyü de yöneltmektedir ardından: "1938 yılında durumu kurtarmak ve savaşı bir yıl daha uzatma olanağı sağlamak başarısı doktor Negrin'den başkasına mal edilemez." Gerçekten de, 38 nisanında, Negrin ve del Vayo, "dayanma" olayının bile Cumhuriyete bir zafer kazanma fırsatı verdiği inancındaydılar. İkisi de Avrupa'da bir savaş patlamasının yakın olduğuna ve bu savaşın İspanya'yı kurtarabileceğine inanıyorlardı. Ancak bunun bir koşulu vardı: Daha önce Cumhuriyet tümüyle kendi başına bırakılmazsa.

YEDİNCİ BÖLÜMÜN DİP NOTLARI

(1) Prestijine gölge düşüren bir yenilgiyi kabul etmemek her zaman Franco'nun özelliklerinden biri olmuştur. Daha sonra Ebro'da olduğu gibi Teruel'de de bütün gücüyle savaşa girdi, yerel bir başarısızlığı silmek söz konusu olsa bile. Cephe başka bir kesimde tehlikeye düşmüşse, nerede olursa olsun, geniş çaplı bir harekata girişmesini engellerdi temkinliliği.

(2) Wilhelmstrasse arşivleri 28 Ocak 1938.

(3) Aranda'nın elinde 300 batarya vardı.

(4) Rojo'dan ve basındaki yazılardan, özellikle Temps gazetesinden alınan bilgilerden çıkarılmıştır.

(5) Galland, 20 milimetrelik uçaksavar toplarının ilk kez Teruel cephesinde görüldüğünü belirtiyor.

(6) Le Temps, 6 Ocak 1938.

(7) Bu konuda Anarşist Hareket'in yöneticilerinden gelen eleştirilere, özellikle de Peirats'ın sözünü ettiği, Mariano Vazquez imzalı Teruel'ın Alınmasının Eleştirisi adlı belgeye bkz.

(8) Rojo, 31 aralık günü, dört saat süreyle Teruel'in cumhuriyetçiler için yitirilmiş olduğunu belirtmektedir.

(9) Savaştan sonra Prieto, kendisi için rahatsız edici olan bu ittifakı gizlemeye çalışmıştır. Bu nedenle kendi rolünü hep önemsiz göstermekte, komünist partisinin rolünü abartmakta ve aslında paylaşmış olduğu sorumlulukları sadece komünistlerin sırtına yıkmaktadır. Örneğin, pek çok yazar, Aragon'daki ortak işletmelere karşı girişilen baskı hareketinin sorumluluğunu Lister'e yüklemektedirler. Oysa Lister'in burada Bakanının emriyle hareket etmiş olduğu su götürmez.

(10) Prieto'nun yayınladığı çeşitli broşürlerle karşılaştırınız. Prieto'ya göre, Ciscar adlı savaş gemisinin Kuzey'den ayrılmasına engel olan komünistlerdi ve dolayısıyla bu geminin yitirilmesine yol açan başına buyrukluğun ve emirlere karşı gelmenin sorumluluğunu da onlar taşımaktaydı. Yine Prieto'ya göre, Rus teknisyenleri S.İ.M. yöneticisi Uribarri'yle kendisinden habersiz anlaşmışlardı. Madrid S.İ.M. komutanı olan ve Rus teknisyenlerince korunan komünist binbaşı Duran'la aralarındaki çekişmelere de uzun uzun değinmektedir. Anton olayı da çok anlamlıdır. La Pasionaria'nın sevgilisi olduğu sanılan bu Siyasal Büro üyesi, Madrid Komiserliğinde önemli görevler almıştı. Oysa kendi tertibi silah altındaydı ve bu nedenle büro işinden ayrılıp savaşçı birliklerinden birine katılması gerekiyordu. Komünist partisi onun için bir ayrıcalık istedi, Prieto bunu kabul etmedi. Yine Prieto'ya göre, son sözü söyleyenlerin komünistler olduğunu belirtmek de ilginç: Anton hiç bir zaman savaşçı birliklerden birine katılmadı.

(11) Kuzey'in düşüşünün hemen ertesinde Prieto tarafından alınan tedbirleri de bu açıdan görmek gerekir: Komiserlerin sayısının ve rolünün sınırlandırılması, halk ordusu subaylarıyla birliklerinin kendi izni olmaksızın siyasal gösterilere katılmalarının yasaklanması bunlardan bazılarıdır.

(12) Sekizinci Bölümle karşılaştırınız.

(13) Wilhemstrasse arşivlerinde bulunan, Faupel'in Franco'yla yaptığı bir görüşme

konusundaki rapora bkz. Franco'ya göre, Prieto, mayıs günleri sırasında Birleşik Amerika'nın aracılığını sağlamak için Blum'la ilişki kurmuştu. Stöhrer'e göre de Prieto, 3 aralık tarihli bir notla, sekreterlerinden biri aracılığıyla İrun komutanıyla bağlantı kurmak istemişti.

(14) Bu konuda Palabras al viento (s.233-238)'ya bkz. Prieto burada, Fernandez Cuesta'yla cumhuriyetçi Justino Azcarate'nin değiştirilmesinin Giral tarafından önerildiğini ve kendiinin buna karşı çıktığını belirtmektedir. Saliverilen Fernandez Cuesta'nın, pazarlığa oturulması konusunda Franco yanlılarını etkileyeceğini düşünerek, sonunda bunu kabul etmişti. Hükümetten ayrıldıktan sonra, Falanjcı liderlerle yeniden ilişki kurmak için bir girişimde bulundu. Bu görüşmeyi "gizlemeyeceğini" söyleyen Negrin'le yaptığı bir konuşmadan sonra da vazgeçti.

(15) Parlamento dengesini sağlamak kaygısıyla Negrin, Prieto'yla birlikte olaylara yol açan komünist bakanı da hükümetten çıkardı. Jesus Hernandez, Merkez ordusu genel komiser yardımcılığına getirildi. Başbakanın düşmanları, bunun aslında bakanlıktan daha önemli bir görev olduğunu söylemişlerdi. Ama hiç değilse, görünüş kurtarılmıştı. Karşılığında, C.N.T. ve U.G.T. temsilcilerinin hükümete girmesine büyük bir anlam veren Negrin'in dostlarına katılma olasılığı yoktur. Gerçekten de, Gonzalez Pena U.G.T. içinde, Segundo Blanco da C.N.T. içinde "Negrin'in adamları" sayılmaktaydı. Hükümete girmeleri bağlı bulundukları konfederasyonların da Negrin'in politikasına katıldıkları anlamını taşıyamazdı. Bu olay, sadece Başbakana bağlılıklarını resmen açığa vuruyordu.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYETİN TEK BAŞINA BIRAKILMASI

19 nisan günü iç savaşa müdahale etmeme planının büyük bir gecikmeye rağmen yürürlüğe girmesi batılı hükümetlere büyük umutlar vermişti. İlk kez, etkili bir işbirliği sağlanmak ve savaşın uluslararası bir yön almasının ortaya çıkardığı soruna çözüm getirilmek üzereydi; ilk kez, bir denetim mekanizması işleyecek ve hiç değilse savaşın yerel kalmasını sağlayacaktı. Kuşkusuz, bütün ilgili taraflardan denetimin antlaşmaya uygun bir biçimde uygulanması sağlansa,her uluslararası işbirliğine bağlı olan güçlükler sonunda yenilebilirdi. Ama, daha ilk günlerden, Mihver devletlerinin kötü niyeti açık bir biçimde kendini gösterdi. Görüşmeleri iyice uzattıktan sonra, savaşın kısa sürede biteceği umuduyla denetimi kabul ettiler. Guadalajara'dan sonra, savaşın uzaması, Londra Komitesi tarafından güçlükle gerçekleştirilen sistemi yeniden söz konusu etti. Karadan yapılan denetim hiç bir önemli olayla kesintiye uğramadı - ayrıca epey gevşekti bu denetim - ama denizden denetim zorlu kavgalara yol açıyordu.

"DEUTSCHLAND" OLAYI

Denetim sisteminin uygulanmaya konulmasından önce bir çok olayla karşılaşılmış, İngiliz ve Fransız gemileri İspanya kara sularında durdurulmuştu. Ama bu olayların tek sonuçları ilgili devletlerin birbirlerine verdikleri protesto notaları olmuştu(1). Deutschland olayı başka bir boyut kazanacaktı.

Denetime katılması gereken büyük devletler Akdeniz'e savaş gemileri göndermişlerdi. Bu gemiler dost İspanyol limanlarından ikmal yapıyorlardı. Balear adalarındaki İbiza deniz üssü, Alman savaş gemileri tarafından toplanma yeri olarak kullanılıyordu. 1937 mayısında karşılaşılan çeşitli olaylardan sonra cumhuriyetçi uçakların İbiza'ya yaptıkları bir saldırı sırasında Almanların Deutschlands, kruvazörü ağır yaralar aldı, denizcilerden ölenler ve yaralananlar oldu. Berlin hükümeti sert bir tepki gösterdi: Denetimle görevli ülkelere verilen bir notayla yetinmedi; güç gösterisi

yapmak için durumdan yararlanmaya kalktı.

İç savaşın ilk aylarında Almanya'nın denizden girişeceği bir hareket genel bir savaşa yol açardı; ama 1937 yazı başında, hava gevşekti. İngiltere ve Fransa yeterince ödün vermişlerdi; hemen bir dünya savaşının çıkacağına inanmıyorlardı artık.

31 mayıs günü, üç Alman savaş gemisi, Admiral-Scheer zırhlısıyla iki muhrip, Berlin'in emri üzerine Almeira limanını topa tuttular. Bu girişim basit bir cezalandırma harekâtı olarak gösterildi. Ama iki olay arasında ölçü yoktu: Bir yanda düşman toprakları üzerindeki bir savaş bölgesinin bombalanması, öbür, yanda tarafsız bir devletin bile bile yönettiği ve savunması yetersiz bir kente saldırı biçiminde en iğrenç görünüşüne bürünen gösterişli bir harekât söz konusuydu. Aslında bu, deniz denetimiyle görevli büyük devletlerden birinin giriştiği gerçek bir saldırganlık hareketiydi.

İspanyol cumhuriyetçilerinden olduğu kadar batı demokrasilerinden de zorlu tepkilerin gelmesi beklenebilirdi. Basının ses tonu yükseldi. Valencia'da, İspanya Cumhuriyeti Bakanlar Kurulunda, Savunma Bakanı Prieto, Akdeniz'deki Alman filosuna karşı bombardıman uçaklarıyla saldırılmasını önerdi. Böyle bir karşılık Almanya'ya savaş açılması demekti. Prieto bunu biliyor ama görüşüne göre İspanya'yı kurtaracak tek yol olan bir Avrupa savaşının bu saldırıyı izleyeceğini umuyordu. Yine de cumhuriyet hükümetinin çoğunluğu (2) böyle bir savaşın sorumluluğunu üstlenmekten kaçındı. Sonunda Fransa ve İngiltere de olumlu tepki göstermediğinden, Almanların kışkırtıcı davranışı karşılıksız kaldı. Daha da öte, öfkelerini belirtenler Almanlarla İtalyanlar oldular: Londra Komitesindeki temsilcileri büyük gürültü koparark çıkıp gittiler. Haziran ayı başında geri döneceklerdi.

Deutschland'ın bombalanmasından sonra Alman hükümetine göre bir denizaltının saldırısına uğrayan Leipzig olayı patlak verdi. Almanya ve İtalya, denetimle görevli ülkelerin Valencia'ya karşı ortak bir gösteri düzenlemelerini önerdi. Fransa ve İngiltere cumhuriyetçi ve milliyetçi İspanya'dan savaş gemilerine dokunulmamasını istemek konusunda görüş birliğine varmışlardı, ama Leipsizg'e saldıran geminin hangi ülkeye ait olduğunun saptanamadığını öne sürerek bir askeri eyleme ortak olmaktan kaçındılar. Onlar da bir soruşturma kurulunun olay yerine yollanmasını önerdiler, ama Berlin ve Roma'nın erdemli öfkesiyle karşılaştılar; Mihver delegeleri etkili bir deniz denetimi sağlamanın olanaksızlığını saptayıp, 23 haziran günü, kesinlikle bundan vazgeçmeye karar verdiler.

Bu koşullarda, her türlü kara denetimi saçma oluyordu. 1 temmuz günü, Mihver devletleriyle birleşen Portekiz "sınır denetimi için gösterilen kolaylıklar"ı kaldırmaya karar verdi. Çaresiz kalan Fransa da 10 temmuz günü aynı şeyi yapacaktı. Londra Komitesine katılan ülkelerin hazırlanmasına yedi buçuk ay harcadıkları denetim planı, topu topu bir buçuk ay yaşamıştı! Bu arada, Blum hükümeti de, dış politikasının başarısızlığa

uğradığını gördükten sonra düşmüştü..

İç savaşa müdahale edilmemesini sağlamak üzere kurulan Komite yine vardı, ama sağlamış olduğu az buçuk otoriteyi de yitirmişti. Üç yıla yaklaşan savaş süresince, etkili sayılabilecek bir rolü bu iki ayda oynamıştı. Başarısızlığa uğraması batılı demokrasiler için de yeni bir yenilgiydi. "Faşist oldu bitti yasası"ndan başka şey uygulamamakla kıvanan adamlar karşısında (3) bir kere daha geri çekilmekle, barışı ayakta tutmak için herhangi bir bedeli ödemeye hazır olduklarını yine kanıtlamışlardı..

AKDENİZ'DE KORSANLIK

1937 yazı yeni deniz olaylarıyla, açık denizde uçakların, sonra da denizaltıların İspanyol ve tarafsız ticaret gemileriyle savaş gemilerine saldırmalarıyla geçti. 1937 ağustosunda uluslararası ilişkiler bu korsanlık olaylarının artmasıyla yeniden gerginleşti. Aşağı yukarı her gün bu tür bir olayla ilgili haberlere rastlamak için gazete sütunlarını gözden geçirmek yeterliydi. 6 ağustos günü, İngiliz tankeri British Corporal ve Fransız istimbotu Djebel Amour havadan bombalandı. 11 ağustos günü, İspanya'nın kuzey kıyıları yakınında, İngiliz destroyeri Foxhound saldırıya uğradı. 13 ağustos günü, Danimarka gemisi Edith batırıldı. 15 ağustosta, Panama tankeri George Mac Night bir savaş gemisi tarafından yakıldı. Akdeniz'den Çanakkale boğazına dek, İspanya Cumhuriyetine ait gemiler (16 ağustos günü batırılan Ciudad de Cadiz gibi) "kimliği bilinmeyen" denizaltıların saldırısına uğrayıp torpillendi.

Bu saldırılar nereden geliyordu? İki İspanyol hükümeti de suçu karşılıklı olarak birbirlerine atmaktaydılar. Aslında, kurbanların çoğu ya İspanya Cumhuriyeti'nin ya tarafsızların - özellikle Sovyet - ya da İspanya Cumhuriyeti'nden yana olan ülkelerin gemileriydi; bazıları İspanya Cumhuriyeti'ne araç ve gereç getirmekteydi. Kısa sürede basının bir bölümü, özellikle İngiliz gazeteleri saldırganı açıkladılar. Tarafsız gemiler saldıran uçakların, milliyetçi genelkurmayın büyük protestolarına rağmen, Franco'nun hava kuvvetlerine bağlı uçaklar olduğu ortaya çıktı. Denizaltılar da, güçlü bir olasılıkla, Franco'nun deniz kuvvetlerine bağlı denizaltılardı; o dönemde, saldırganlardan bazılarının İtalyan olduklarına da değinildi. Bu varsayım sonra kont Ciano'nun 'Anılar'ında doğrulanacaktı. Ciano, hiç gözünü kırpmadan, bu saldırganların, milliyetçilerin bayrağını taşısın ya da taşımasın, İtalyan savaş gemileri olduklarını açıklamaktadır. 31 ağustos, günü Ciano, bu konuda geçici bir bilanço da çıkarmaktadır: "Dört Rus ya da kızıllara ait gemi batırıldı, bir Yunan gemisine el kondu, bir İspanyol gemisi bombalandı ve bir Fransız limanına sığınmak zorunda bırakıldı."

Ulaşılmak istenen hedef İspanya Cumhuriyetinin denizden ablukaya alınmasıydı. Franco da, "Akdeniz'de silah taşınmasının durdurulması ve

kızıl limanlara boşaltma yapılmasının engellenmesi, savaşın bitmesini isteyen uluslar için bu savaşı kısaltmanın en etkili yoludur," (4) derken bunu açıklıyordu. Aslında, yeni bir biçimde barış içinde yarışma savaşıydı bu. Batılı devletler ne denli hoşgörülü olurlarsa olsunlar, tepki göstermemeleri çok güçtü.

"Büyük Fransız-Rus-İngiliz konseri. Neden: Akdeniz'de korsanlık. Sorumluluk: Faşist. "Ciano'nun bu satırları yazdığı sıra, uluslararası kamuoyu gerçekten de etkilenmek üzereydi. Nedeni de yeni bir deniz olayıydı: "Kimliği bilinmeyen" bir denizaltı tarafından İngiliz savaş gemisi Havoc'un torpillenmeye çalışılması. Gerçekte, Ciano'nun kökenini belirttiği yeni bir İtalyan girişimiydi bu: "Torpil İride'den atıldı."

Bu kez, Londra platonik protestolarla yetinmemek niyetinde gibiydi. İngiltere ve İtalya arasında gerilim arttı. Fransız hükümeti de daha sert davranmaya karar verdi ve Akdeniz'deki şileplerinin yanına savaş gemileri katmaya karar verdi. Faşist yöneticiler ilk kez sarsılmışlardı. "İspanya'da takviye gönderilmesinin ertelenmesini sağladım," diyor Ciano. 4 eylül günü de şu notu düşüyor: "Yeni bir emre dek denizden her türlü eylemi durdurmasını Cavagnari'ye (5) bildirdim." Batılı hükümetlerin ilk sert tepkisi tehlikeli İtalyan politikasını durdurmaya yetmişti, hem de Franco İspanyasının Roma üzerindeki baskılarına rağmen. "Franco, abluka eylül boyunca sürerse kesin sonuç alınmasını sağlayacağını söylüyor. Doğrudur bu; ancak ablukayı kaldırmak zorundayız." İtalya'nın o sıra ve koşullarda bir Avrupa savaşına girmeme iradesini bundan daha kesinlikle gösteren bir açıklama bulanabilir mi?

Ancak ne sosyalistlerin etkisinin azaldığı Fransa hükümeti, ne de başına şimdi Chamberlain'in (6) geçtiği İngiliz hükümeti fazla ileri gitme niyetlisiydiler. 10 Eylül günü Nyon'da toplanacak bir konferans tasarısını Londra Komitesine sunmakla yetindiler; konferansa çağrılacak ülkeler Akdeniz'e ve Karadeniz'e kıyısı bulunan ülkelerle (7) Almanya'ydı. İki İspanya konferansa katılmayacaktı. Resmî amaç Akdeniz'de korsanlığa son verilmesi olanaklarını tartışmaktı. Ama bu tür konferansta biçim ele alınan sorunlar kadar önemliydi. İtalya'nın kendi isteğiyle görüşmelere katılıp katılmayacağını ve sanık olarak gösterilip gösterilmeyeceğini öğrenmek çok önemliydi. Rus hükümeti faşist hükümete karşı çok ağır bir nota hazırlamak için durumdan yararlandı. Gerçek bir suçlamaydı bu. Öne sürülen neden, Sovyetlerin bedelinin ödenmesini istedikleri bir gemilerinin batırılmasıydı. Bunun üzerine İtalya konferansa katılmama kararı verdi: Almanya ve Arnavutluk da aynı tutumu benimsediler. Bu ülkelerin yöneticileri, konferans başarısızlığa uğrarsa tek sorumlusunun Sovyetler birliği olacağını belirttiler.

Yine de toplantı önceden saptanan tarihte açıldı. Başarılı oldu mu? Batılı ülkeler başarılı olduğunu söylediler. Basınları, önceki aylarda

uğranan uzun bir başarısızlık dizisinden sonra Nyon antlaşmasını bir diplomatik karşı zafer olarak göklere çıkardılar. "Korsanlıkla savaşın İngiliz ve Fransız donanmalarına verilmesi" kararı İtalya'ya karşı benimsenen tutumda köklü bir değişikliği bildirir gibiydi ve giderek iç savaşta da yeni bir tutum benimsendiği anlamına geliyordu bu. Mussolini, bu kararları öğrendiğinde "büyük bir öfkeye kapıldı."Ama bir ilk izlenim üzerine kabaca tepki gösterme eğiliminde bulunan Mussolini'nin öfkelerine pek kulak asmamak gerekirdi. Batılılar Nyon'da enerjik bir tutum takındılarsa, her şeyden önce bir pazarlık temeli sağlamak içindi bu. İtalyanlara hemen bir ilk ödün verildi: Sovyetler Birliği denetimden çıkarıldı.

Ayrıca, İngiliz ve Fransız hükümetleri İtalya'nın da antlaşmaya katılmasını sağlamak istiyorlardı. Belki Almanya'ya değil de İtalya'ya baş vurmakla bu iki büyük devleti karşı karşıya getirmek mi umulmuştu? Tamamlayıcı çıkarlara ve karşılıklı güvenlik gereksinimine dayanan bir ittifakı iyi anlamamak demekti bu: İtalya, Roma - Berlin mihverini güçsüz bırakmadan Akdeniz denetimine katılabilirdi. Kendisine baş vurulduğunda, bir koşul öne sürdü: Denetimde Fransa ve İngiltere'yle eşitlik. Ciano anılarında şöyle yazıyor: "Bize yüklenen torpil savurucu rolünden Akdeniz polisi rolüne geçiyoruz, oysa dibe indirilen Ruslar denetimden çıkarılıyorlar."

Almeria'nın topa tutulması gibi İtalyanların korsanlığı da, Batılıları İspanya Cumhuriyeti'nden yana bir davranışta bulunmaya yöneltemedi sonunda. Londra tartışmalarının belirlediği Rusların siyasal yalnızlığı daha da arttı; hiç kuşkusuz, batı demokrasilerinden bekleyecek bir şeyi olmadığına inanan Stalin'in alacağı siyasal dönemecin nedenlerinden biriydi bu. İngiltere'nin barışçı politikası bu sonuca ulaşmıştı.

CHAMBERLAİN POLİTİKASININ ZAFERİ

İç savaşın başından beri İngiliz politikası, hiç cumhuriyetçilerden yana olmamıştı. Ne Baldwin, ne de Eden, büyükelçi Azcarate'nin isteklerine en ufak anlayış göstermişlerdi. Ancak İngiliz hükümeti hiç değilse en açık seçik tarafsızlığın biçimini korumuştur. Ama Franco'nun yandaşları gibi muhafazakarlar da hep "kızıl" saydıkları kişilere olumlu gözle bakmamaktaydılar. Başlangıçta, uzlaştırıcı bir barış yapılmasını sağlamak için aracılık rolünü üstlenerek durumu belirli bir ölçüde kurtarmayı düşünmekteydiler daha çok. Bu barış ancak bir uluslararası antlaşmaya daha doğrusu Akdeniz'de bir antlaşmayla güvence altına alınabileceğinden İngiliz diplomasisinin amacı statükoyu sürdürerek Akdeniz'de barışı sağlamak olacaktı.

Bu görüşler, İtalyan müttefiklerine karşı İspanya topraklarının bütünlüğünün korunmasını başlıca koşul sayan Franco'nun görüşlerine hiç

de ters düşmemekteydi. Daha 1936 sonunda Ciano-Drummond görüşmeleri, Akdeniz'deki durumu değiştirecek hiç bir şey yapılmayacağını belirtiyordu. Kuşkusuz, Akdeniz'de korsanlığın yol açtığı kriz İngiliz-İtalyan ilişkilerini koparmıştı. Ama bu ilişkiler İngiliz Başbakanı Chamberlain'in girişimiyle, 37 kasımında yeniden kurulacaktı. 16 kasım günü, İngiliz hükümeti, "çıkarlarının korunması" için Burgos hükümetini resmi olmayan bir biçimde kabul etmeye karar verdi.

İspanya'ya bir temsilcisini, aslında büyükelçilik görevi yapan Robert Hodgson'u yolladı. Aynı şekilde, İspanyol kentlerine yerleştirilen "ajanlar"da konsolos düzeyindeydiler aslında. Franco, İngiltere'de kendisini rejimin en önemli kişilerinden, 22 kasım günü Londra'ya gelen Alba dükü tarafından temsil ettiriyordu. Bu tam yetkili temsilci değiş tokuşu, İngiltere ve milliyetçi İspanya arasında, daha önce ticaret alanında başlatılmış bulunan yakınlığı bildirmekteydi. İngilizlerin büyük çıkarlara sahip olduğu Kuzey'in ele geçirilmesi bu gelişimi açıklayan en etkili olaydı kuşkusuz. Hodgson, Burgos'ta gerçek bir etki kazanmakta gecikmeyecekti ve uzlaştırıcı bir barışa ulaşma çabaları artık Franco'nun zaferinin olabildiğince hafif koşullarda güvence altına alma amacını gütmekteydi.

Ama İngiliz yöneticileri arasındaki görüş ayrılıkları bu noktada başlayacaktı. Hepsi de Franco'nun zaferini kaçınılmaz ve eninde sonunda yararlı saymakla birlikte, hükümet içinde, Akdeniz'de faşizmle anlaşma yapmanın aldatmaca olduğunu düşünen bir azınlık vardı ve bu azınlığın en etkili temsilcisi de Anthony Eden'di. İngiltere ve İtalya arasında diplomatik bir anlaşmanın yürürlüğe sokulması bu azınlığın tasfiyesini zorunlu kılıyordu. İtalya'nın Londra büyükelçisi Grandi Eden ve Chamberlain arasında yapılan bir görüşmeden sonra, iki İngiliz siyaset adamı arasında, özellikle İspanya'daki yabancı gönüllüler konusunda baş gösteren anlaşmazlık açığa çıktı. Eden istifasını vermek zorunda kaldı, bu olay Mihver devletlerinin diplomatları tarafından bir zafer gibi karşılandı. İngiltere politikası kesin bir dönemeç almıştı: İngiltere ve İtalya arasında bir antlaşma, kont Ciano ve Roma'daki İngiliz maslahatgüzarı Lord Perth tarafından hazırlanır. Ciano, Chamberlain hükümetinin güç durumda kalmasını önlemek istemektedir, bu nedenle birtakım ödünler vermeye hazırdır. Akdeniz'deki yeni olaylara rağmen, anlaşma 37 yılı sonunda gerçekleştirildi. Ama yürürlüğe girmesi için savaşın bitmesi gerekiyordu. 1938 yılı başında, cumhuriyetçilerin Aragon'da uğradıkları bozgun bu görüşlere cevap verir gibiydi.

FRANSIZLARIN SON KARARSIZLIKLARI

Barcelona hükümeti henüz her türlü umuttan ve dışardan gelecek yardımlara bel bağlamaktan vazgeçmemişti. Özellikle 38 martında, Blum'un yeniden hükümete dönmesiyle bir Fransız desteği hâlâ düşünülebilirdi. Negrin'e göre Blum, daha hükümetin yötemini eline almadan, bir silah ve araç-gereç yardımının koşullarını bazı Fransız yöneticileriyle görüşmek üzere Kendisinden Paris'e gelmesini istemişti. Negrin de bu yolculuğu yapmış, Blum, Daladier ve Paul-Boncour'la görüşmüştü. Söylediğine göre, İspanya Cumhuriyetine silah verilmesi konusunda bir anlaşmaya varılmıştı.

Gerçekten de, İkinci Blum Hükümeti, Aragon savaşı sırasında müdahalede daha ileri gitmeyi düşündü. Cumhuriyetçilerin çöküşü karşısında, milliyetçilerin Katalonya'da genel bir ilerlemelerinin beklendiği sıra, Fransa'da İspanya'nın bu bölgesinin işgaliyle gerçekleşecek olan bir askeri müdahale çok ciddi biçimde söz konusu edildi. Kuşkusuz, Fransız hükümeti böylece siyasal bir pazarlık için elinde bir koz bulundurmayı hesaplıyordu. Blum'un da söylediğine göre, bakanlar, mekanize birliklerce gerçekleştirilecek hızlı bir sefer öngörmüşlerdi. (8). Ama Ulusal Savunma Konseyi'nin toplantısında, Fransız komutanları, seferberlik ilân edilmeden harekete geçemeyeceklerini açıkladılar. Öte yandan böyle bir kararın Avrupa'da bir savaş başlatma tehlikesini de beraberinde getirebileceği su götürmezdi. Fransa "asker ve uçak gönderirse biz de bütün gücümüzle savaşa gireriz," diyor Ciano.

Böylece Blum, ikinci kez barış ya da savaş seçeneği karşısında kalıyordu. Başbakan, bir askerî harekât olasılığı konusunda Madrid'deki askerî ateşe Morell'e (9) danıştığında, şu cevabı almıştı: "Size söyleyecek tek sözüm var: Bir Fransa kralı savaşırdı." "Ama ben Fransa kralı değildim," diyor Blum.

İkinci kez doğrudan bir müdahaleden vazgeçmekle, Fransa hükümeti, 1938 martında cumhuriyetçi hükümeti etkili bir biçimde savunmaktan da vazgeçiyordu. Fransız yapısı silahların gönderilmesi, yabancı kökenli araç ve gereçlerin geçişinin özgür bırakılması artık olayların akışını değiştirmeye yetmeyecekti. Blum hükümetinin yerini nisanda Daladier hükümeti aldı ve Mihver devletleriyle anlaşma yanlısı Georges Bonnet de bu hükümete girdi. Fransa da Barcelona hükümetini tek başına bırakmaya hazırlanıyordu. Ancak görünüşü kurtarmak, uluslararası bir antlaşmanın savaşın İspanyollar arasında kalmasını sağlayacağını göstermek, Londra Komitesinin kurulmasından beri boşuna sözü edilen gönüllülerin geri çekilmesi konusunda bir anlaşmaya varmak gerektiğini söylemek uygun olurdu.

LONDRA PLANI

1937 yazı sırasında, İngiliz hükümeti bu konudaki görüşmeleri yeniden başlatmayı denedi. 14 eylül günü, ilgili devletlere, dört maddelik bir plan sunuldu:

1. Denetimin yeni bir yöntem uyarınca yeniden başlatılması: Daha önce donanmaya bırakılan denetimin yapılması için İspanyol limanlarına tarafsız gözlemciler yerleştirilmesi ve karar denetiminin yeniden sağlanması.

2. İki tarafın da tarafsız gözlemcilerin çalışmalarını özgür bırakacaklarını kabul etmeleri gerektiğinden, her ikisine de savaşma hakkı tanınacaktır.

3. Her iki yanda da, Komisyon'un denetimi altında, yabancı uyrukluların geri çekilmeleri işlemine girişilecektir.

4. Bu işlemler şöyle olacaktır: İspanyol limanlarına uluslararası memurların yerleştirilmesi, gönüllülerin geri çekilmesi, savaşçılık hakkının tanınması.

Böylece, İtalya ve Almanya'nın 36 yılından beri istediği gibi, gönüllülerin geri çekilmesi sorunu savaşçılık hakları sorunuyla birleştiriliyordu. Ama savaşın başında ciddi bir sorun olan bu hakkın tanınması, 37 temmuzunda, sınırlı bir önem ve uzantıya sahipti. Mihver devletlerinin görüşmeleri uzatmayı bir kere daha gerekli görmelerinde - İngiltere'nin planı ancak bir "pazarlık temeli"ydi - şaşılacak hiç bir yan yoktu. Ama neden Fransa hükümeti aylar ve yıllar boyunca böyle tartışmadan tartışmaya sürüklenmeyi kabul ediyordu? İç savaş 36 temmuzunda başlamıştı. İngiltere'nin denetim planı bir yıl sonra sunulmuştu; 9 Kasım 1938 günü Populaire gazetesinde çıkan bir yazıda, Blum hâlâ şu soruyu sormaktaydı: "Londra planı uygulanmaya konulmalı mı? "

Londra planı hiç bir zaman uygulamaya konulmayacaktı, Burgos hükümetinin ne biçimde olursa olsun tanınmasına karşı çıkan Rusların muhalefeti bunun başlıca nedeniydi. 1937 ekiminin sonunda yapılan Londra Komitesi toplantısında, Sovyetler Birliği bu tutumunu tekrarladı. İtalya, Portekiz ve Almanya, bundan yararlanıp oy birliği sağlanmadan karar tasarısının oylanmasına katılamayacaklarını açıkladılar.

Yine de baştan beri benimsedikleri tutuma bağlı kalarak, Mihver devletleri, görüşmeleri yeniden başlatmanın yollarını aradılar. Alman hükümeti bir uzlaşma önerdi: Her iki yandan da bir bölüm gönüllünün geri çekilmesi gibi, "simgesel bir hareket" yapılacaktı. Bu önerinin görünür etkisizliği o sıra büyük bir coşku uyandırmadı: Yeniden çıkmaza girildi.

Oysa, 1938 yazı içinde büyük bir değişiklik oldu. Komite delegeleri İngiliz planının uygulanmasını hazırlamak için anlaşmaya vardılar. İngiltere bundan büyük hoşnutluk duydu: "İç savaşa karışmama politikası amacına ulaştı," dedi Chamberlain açıklamasında (10) Butler da Avam Kamarası'nda şöyle diyordu: "Denetim sisteminin yeniden konacağı ve yeni biçimiyle

denizden denetimin yürürlüğe gireceği tarih, gönüllülerin geri çekilmesinin denetimi için kurulacak uluslararası Komisyonun sayıma başlamaya hazır duruma geldiği tarih olacaktır(11)."

Yeni olan, Londra Komitesinde sağlanan oy birliğiydi. Bu da özellikle Rus politikasındaki gelişme yüzündendi. Gerçekten te Moskova şimdi denizden denetim tasarısına katılıyordu. Bu değişimin açıklanması, kısmen, Almanya'nın Moskova büyükelçisi Schulemburg tarafından yapılmıştı: "Sovyet hükümeti Kızılların zafer kazanmasını epek uzak bir olasılık saymakta ve dolayısıyla kamuoyunu pazarlık sonucu varılacak bir barışa hazırlamayı yeğ tutmak gerektiğine inanmaktadır(12)." Kuşkusuz yetersiz bir açıklamadır bu. Cumhuriyetçilerin uğradıkları yenilgiler Sovyetler Birliği'ni gitgide temkinli bir politika izlemeye itmiş olmalıydı; ama dönüşün önce Rus politikasının tümüne damgasını bastığı da akla yakın gelmektedir. Bir yıl sonra, Alman-Rus saldırmazlık antlaşmasının imzalanmasıyla İspanya'nın "kaderiyle baş başa bırakılması" sonucuna varacak bir gelişimin hareket noktasıydı bu. Savaşın uzaması da, bu arada, Orta Avrupa'da bir çatışma tehlikesini uzaklaştırıyordu. Sovyetler Birliği, gelecekteki tehlikeleri düşünerek, ortak çıkarlara sahip bulunduğu batı demokrasilerinden açıkça kopmayı istememekteydi.

GÖNÜLLÜLERİN GERİ ÇEKİLMESİ

5 temmuz günü, Londra Komitesinde gönüllülerin geri çekilmesiyle ilgili plan üzerinde bir anlaşmaya varıldı: Almanya'nın istediği gibi, her iki yandan da onar bin kişi çekilir çekilmez savaşçılık hakkı ikisine de tanınacaktı. İki komisyon hazırlanmıştı. İlki, iki İspanya'da bulunan gönüllülerin sayımı için olanaklar bulmak zorundaydı. Komite sekreteri Hemming, İspanyol yetkililerinin onayını almakla görevlendirildi. Ama Franco'nun açıkça karşı çıkışı(13) görevini yapmasına engel olacaktı.

Çok daha fazla çalışan ikinci komisyon, ağustos ayından başlayarak Fransa'nın Toulouse kentine yerleşti. Feldmareşal Chetwood başkanlığındaki "Tutsakların Değiştirilmesi Komisyonu"ydu bu. Birçok tutsağın değiştirilmesine katkıda bulunacaktı ve Chetwood'la yardımcılarının -cumhuriyetçi kesimde Cowan, milliyetçi kesimde Mosley- savaşın sonunu hazırlamaya etkili bir katkıda bulundukları akla yakındı.

Buna karşılık, İspanya'da savaşan yabancıların ülkeden çıkarılmaları, her iki yanda da bir siyasal güldürüye yol açacaktı. Hiç bir denetime baş vurulmadan, ama gürültülü törenler, yürüyüşler ve dokunaklı ayrılık sahneleriyle gerçekleşti bu. Negrin uluslararası savaşçılara söylev verdi. İspanya'dan ayrılan C.T.V.'ye bağlı İtalyanlar, Napoli'ye vardıklarında coşkun gösterilerle karşılanırlar; ancak geri çekilen birlikler gerçekte hastalarla yaralılardan, hiç değilse, İtalyanlar yönünden hemen taze birlik-

lerle değiştirilecek yorgun askerlerden oluşmaktaydı.

Kimsenin bu duruma kandığı da yoktu: Almanlar ve İtalyanlar cumhuriyetçileri, gönüllülerini "gizlemek" için tedbir almakla suçluyorlardı. Weizsacker şunları yazıyor: "Aslında ne söylenirse söylensin, hiç bir kızıl gönüllü geri çekilmemiştir. Sadece yaralı Fransızlar ülkelerine dönmüşlerdir (14)". Mihver'in sözcüleri, verilen sözün tutulmamasına karşı İtalya'nın tutumunu gösterdiler. Belirli sayıda İtalyanın ülkesine döndüğü bir gercekti. 11.000 kadar - ama bunun hangi koşullarda gerçekleştiğini de söylemek gerekirdi. Wilhelmstrasse'nin bir notuna göre, İtalyan başkomutanı Berti, Franco'nun üç öneriden birini seçmesini istemişti: İki ya da üç yeni tümenin gönderilmesi, kayıpların yerini doldurmak için 10.000 kişinin yollanması, İtalyanların bir bölümünün ya da tümünün geri çekilmesi. Franco ordusunun askerî gücü arttığından, bu sonuncu tedbire baş vurulabilirdi. Ama bütün İtalyanların geri çekilmesi, ne Franco'nun ne de Mussolini'nin hoşuna gidiyordu. Bu nedenle milliyetçi savaş gücünü zayıflatmayacak bir tedbir üzerinde durdular: Piyadelerin bir bölümünün İtalya'ya dönüşü uzman birliklerin ve hava kuvvetlerinin pekiştirilmesiyle giderilecektir. Ancak bu anlaşmaya varılmasından sonra bir "sözde" geri çekme gerçekleşecekti. Bu pazarlıklara katılmayan Almanlar, tersine, 1938 temmuzundan beri Kondor Lejyonunu tümüyle yeniden kurmuşlardır.

Böylece gönüllerle ilgili tartışmalar sona eriyordu. Londra Komitesi hep var olacaktı, ama rolü sıfırdı. Otuzuncu ve son oturumu 19 Mayıs 1939 günü, savaş bittikten sonra yapılacaktı. Gereksizliğini saptayacak kendi kendini dağıtmaya gidecekti.

MÜNİH VE İSPANYA: İSPANYOLLAR AVRUPA KRİZİ KARŞISINDA

1938 yazından beri Fransa ve Sovyetler Birliği tarafından da kabul edilen cumhuriyetçi İspanyanın mahkûm edilmesi, Münih'ten sonra kesinleşti. Bu tarihte Negrin ve Del Vayo, Almeira olayı sırasında Prieto'nun düşündüğü gibi, Avrupa savaşının kaçınılmaz ve Cumhuriyet için tek zafer fırsatı olduğunu düşünüyorlardı. İspanya Cumhuriyet'nin diplomatik durumu güçsüzleşmişse de bir uluslararası savaş olasılığı çok artmıştı.

Almanların Avusturya'ya girmeleri Hitler'in ülkesine büyük topraklar katma girişiminin başlangıcı olmuştu. Ardından Çekoslovakya toprakları içindeki Südetler bölgesiyle ilgili istekler gelmişti. Kuşkusuz İtalya savaşa pek hazırlıklı değildi ve İspanya iç savaşı sonucu zayıf düşmüştü. Ama Almanya'yla ittifakı her zamankinden güçlüydü. Onların karşısında Fransa ve İngiltere birbirlerine yaklaşmışlardır ve Çekoslovakya'nın sınırlarını güvenceleri altında tutmaktaydılar. Avrupa'nın siyasal durumu öylesine

gergindi ki İspanya sorunu uluslararası kaygıların ikinci planına itilmişti.

Oysa, Negrin hükümeti savaş patlar patlamaz hemen tavır takınmaya İngiltere ve Fransa'nın yanında yer alıp Almanya'ya ve birlikleri topraklarının bir bölümünü işgal altında tutulan İtalya'ya savaş açarak onları da bu savaşa girmek zorunda bırakmaya kararlıydı. Gerçekten de, Cumhuriyet için her geçen gün daha kötüleşen bir durumu tersine çevirmek söz konusuydu. Büyük devletlerin kendisini siyasal yönden yalnız bırakmaları, doğal olarak daha güçlüye dönen küçük devletlerin tutumunda da değişikliğe yol açıyordu. O güne dek Almanya-İtalya-Portekiz grubu Londra Komitesinde yalnız ve azınlıktaydı. 1938 ocağında, faşizmin doyumsuzluğunun gelecekteki kurbanları olan Macaristan,Avusturya ve Arnavutluk da üçlüyü destekledi. O sıra on bir devlet general Franco rejimini resmen ya da yarı resmi olarak tanımıştı (15).

Cumhuriyetçiler, tehlikeli bir devrimci güç olmadıklarına ve anarşi döneminin artık aşıldığına Batılıları inandırmaya çalışıyorlardı. Negrin hükümeti otoritenin ayakta tutulmasını simgelemekteydi. Prieto'nun gidişinden beri muhalefet yoktu hükümet içinde. Devletin başlıca sorumlulukları Negrin tarafından üstlenilmişti: Sadece Başbakan değil, aynı zamanda Dışişleri, Savunma ve İçişleri Bakanıydı da. Dostları onu Clemenceau'yla kıyaslamak istemişlerdir, Negrin'de savaş içindeki ülkesiyle bütünleşme iradesi vardır kuşkusuz. Otorite ve ulusal birlik, Bask Ülkesi'yle Katalonya'nın özerkliğini isteyenlere rağmen belirtilmişti. 1938 ağustosunda, Katalan bakan Ayguade ve Bask bakan İrujo'nun istifaları ve yerlerine P.S.U.C.'den Moix Regas'la sosyalist Bilbao Hospitalet'in getirilmesi, resmî protestolara rağmen (16) merkezî hükümetin güçlendiği anlamını taşıyordu.

Negrin tarafından uygulanan dinsel hoşgörü politikası da batı dünyasının dostluğunu kazanma isteğinden doğmaktaydı. İrujo, bakan kaldığı sürece, tapınma özgürlüğünü elde etmek için savaşmıştı; " sırf papazlık yaptıkları için papazların ihbar edilmeleri"nin (17) bir suç sayılmasını kısa sürede kabul ettirmişti. Özel ayinlere izin verilmiş ve 15 Ağustos 1937 günü, Valencia'da,ilk resmî ayin Bask delegasyonu binasında yapılmıştı. Kuşkusuz, Katolik kilisesinin ayrıcalıklarına yeniden kavuştuğu anlamına gelmezdi bu: Halka açık olarak yapılmasına izin verilen ilk dinsel cenaze töreni hükümetin hoşgörüsünün belli bir kanıtı sayılmıştı. Ama daha gösterişsiz birtakım tedbirler de çok etkiliydi. Negrin'in" dinsel eşyaları değerle maddelere el konulmasına ilişkin genel kural" dışında bırakma kararı ve özellikle, 1938 tarihli papazları askerlikten bağışık tutup sağlık ve yardım hizmetlerine aktaran ve cezaevlerine girip özellikle ölüm cezasına çarptırılanlar yanında görevlerini yapmalarına izin veren kararlar bunların başlıcalarıydı. Bütün bu kararlar yabancı ülkeleri rahatlatma amacı güdüyordu. Böyle bir rejimle anlaşılabilir, zaferi kazanmasına ya da hiç değilse onurlu bir uzlaşmayla

elindekinin büyük bölümünü kurtarmasına yardım edilebilirdi.

Bu nedenle Çekoslovakya krizi cumhuriyetçilerde büyük bir umut uyandırmıştı. Savaş çıkarsa, Franco İspanyası askeri yönden kısa sürede dayanılmaz bir duruma düşecekti. Milliyetçiler, ek bir cephe tutmayı sağlayacak yedeklere sahip değildiler. San Sebastian'daki askeri ataşe Von Funck'a göre Franco'nun kendisi, "hiç bir zaman yedekleri olmadığını ve Kızılların her saldırısına karşı koymak için ileri harekâtı durdurmak zorunda kaldığını (18) açıklamıştı. Kuşkusuz Pireneler doğal bir savunma oluşturmaktaydı, ama Franco bunun yeterli olmadığını biliyordu. Siper kazdırmak üzere Kuzey ve Güney sınırlarına binlerce tutsak göndermişti. Öte yandan, ordusu hep İtalya ve Almanya'nın sağlayacağı araç-gerece bel bağlamaktaydı. Çekoslovakya krizi sırasında cephane gelmemesi, askerlerini şimdiden güç durumda bırakmıştı. Hiç kuşkusuz, Avrupa savaşı çıkarsa, milliyetçi İspanya'nın kısa sürede çökeceğini düşünmek gerekecekti. Bunu Franco yanlıları bile bilmekte ve Almanlar Caudillo'nun o zaman "iç savaşın bitirilmesi işinidaha ılımlı birine bırakıp çekilmek " zorunda kalacağını düşünmekteydiler (19).

Franco'ya müttefiklerinden artık ne yüreklendirme geliyordu ne de söz; siyasal durumun gelişmesi konusunda Alman hükümeti kendisine bilgi bile vermiyordu. Milliyetçi genelkurmayın kaygısı durmadan artmaktaydı. "Franco'nun genel karargâhı bitik," diyor Stöhrer, "ve bize karşı duyduğu hoşnutsuzluğu güç gizliyor. (20)." Bu hoşnutsuzluğa o sıra Suner'e yönelen ve milliyetçi kesimde bir muhalefetin yeniden doğuşundan kaygılanılmasına yol açan sinirlilik gösterilerine de eklemek gerekmekteydi. Zaferini tamamlamak için, Franco, bir Avrupa savaşının çıkması halinde büyük devletlerin ve özellikle Fransa'nın tarafsızlığını sağlamak zorundaydı.

ÇEKOSLOVAKYA KRİZİNDE FRANCO'NUN TARAFSIZLIĞI

18 eylülden 28 eylüle dek milliyetçi İspanya'nın siyasal çabaları, önce batılı ülkelerden İspanya olayını kapıyı çalan Avrupa savaşından ayırmayı kabul etmelerini, sonra da Franco hükümetinin tarafsızlığını düşünmelerini sağlamak amacına yönelikti. Bu da onların İspanya Cumhuriyeti'ni desteklemekten kesinlikle vazgeçmeleri anlamına gelecekti.

Oysa batılı devletlerin durumu zayıftı. Birleşik bir cepheleri yoktu. Chamberlain hükümeti, ancak son uca itildiğinde Mihver devletlerine karşı savaşa girme kararını verecekti. Çekoslovakya'ya bir Rus yardımı yapılması sorundu. Dolayısıyla Fransa savaş durumunda epey yalnız kalacak, Katalonya ve Fas'tan milliyetçi İspanya'ya yöneltmeyi öngördüğü çifte saldırı için doğu sınırlarını boşaltmak zorunda kalacaktı. Fransız genelkurmayı fazladan bir düşmanla savaşmak zorunda kalmamayı yeğlemekteydi kuşkusuz. Bu nedenle Jordana ve Franco Avrupa'da savaş

çıkması halinde kesin bir tarafsızlık uygulayacaklarını belirttiklerinde, İngiliz ve Fransız hükümetleri doğrudan Caudillo'nun verdiği, Quinones de Leon ve Alba dükü aracılığıyla da Paris ve Londra'ya ulaştırılan sözleri hoşnutlukla karşılamışlardı.

Geriye bu tarafsızlığı Mihver devletlerine kabul ettirmek kalmaktaydı ve en güç olan nokta da buydu. Franco diplomasisi bu konuda büyük bir ustalık gösterdi. Önce kendisine zararlı olabilecek bir savaş karşısındaki kaygısını bile bile açığa vurdu; sonra da, müttefiklerinin siyasal durumdaki gelişmeden kendisine bilgi vermemelerinden yakındı. Ayrıca bu noktada Franco'nun yakınması için pek çok neden vardı.

Aslında Franco, İspanya'nın önemsenmemesinden değil, temsil edilmeyeceği pazarlıklar sarasında ülkesiyle fazlaca uğraşılmasından korkmaktaydı. Mihver devletlerinin İspanyol müttefiklerini tek başına bırakmaları ya da Almanya'nın bir savaş durumunda askerî harekât için İspanya ve Akdeniz'e birlik göndermesi olanaksız değildi. Deutschland'ın Vigo'ya gelmesi gibi, İtalyanların Majorca adasında bulunmaları da haklı olarak bu konuda kaygı uyandırabilirdi. Bir de Avrupa'daki siyasal kriz cumhuriyetçilere yeniden umut verirken milliyetçi kesimde gösterilere ve gerçek ayaklanmalara yol açabilirdi.

Bu kaygılar Burgos hükümetinin tarafsız bir tutum almasının nedenini anlamayı sağlıyordu. 26 temmuz günü Alman yöneticilerine durum bildirildi. 27 temmuzda da, Jordana, Alman ve İtalyan elçilerine resmen kararı açıkladı. Kuşkusuz hoşgörülü bir tarafsızlık söz konusuydu. Ama Franco müttefiklerini oldu bitti karşısında bırakmıştı bir kere. Onaylanmayı dilemekteydi, ama karar aldıktan sonra onlara bilgi veriyordu.

Bu koşullarda, Alman-İtalyan diplomasisinin sert tepkisine nasıl şaşmalı? Özellikle İtalyanlar öfke gösterdiler; yöneticileri, milliyetçi dava uğruna katlanılan özverilerin karşılığının bugün verilmesi gerektiğini düşünüyorlardı: "Ölülerimiz mezarlarında dikilecekler," diye yazmaktaydı Ciano. Almanlar daha temkinli davrandılar, ama İspanyolların tarafsızlıklarını açıklamak için gösterdikleri acele karşısında onlar da şaşırıp kalmışlardı; bu davranışı en azından erken buldular. İtalyanlar ve Almanlar ayrıca savaş halinde İspanya'da bulunan birliklerini bekleyen durum konusunda da kaygılanmaktaydılar. Jordana, birliklerin İspanyol askeri sayılacaklarını ve kendilerine buna göre davranılacağını açıklamıştı kuşkusuz. Ama Almanya'yla savaşan Fransa'nın tarafsız olduğunu söyleyen bir ülkede düşman askerlerinin bulunmasını kabul edeceği düşünülebilir miydi? İspanya'nın tarafsızlık haberini aldığında, Ciano'nun ilk yaptığı, İtalyan birliklerini hemen geri çekmeyi düşünmek olmuştu.

Milliyetçi hükümet tarafından alınan bütün tedbirlere rağmen, bir Avrupa savaşının o güne dek elde edilen bütün başarıları yeniden söz konusu edeceği açıktı. İki İspanya'nın temsilcileri de kaderlerinin sınırlar ötesinde belirlendiğini duymaktaydılar.

Bir kere daha, batılı büyük devletlerin gerilemesi, İspanya'nın kaderini saptayacaktı. 1936 yılının ağustos ve eylül aylarında, Komite güldürüsü faşist devletlerin işine yaramıştı; 1938 eylülünde, Münih teslimiyeti sadece Çekoslovakya'yı Hitler'e sunmakla kalmamakta; İspanyol demokrasisinin son umudunu da kesinlikle yok etmekteydi. "Bu barış şafağı kızıl diktatörlüğün sonunu belirlemektedir. Ordularımızın çabası yakında zaferin sağladığı barışa ulaşacaktır (21)."

Gerçekten de, o andan sonra, büyük devletlerin baş kaygısı İspanya iç savaşına son vermek olacaktı. Münih galipleri bir genel savaş durumunda, İspanya iç savaşı sürerse milliyetçi İspanya'nın kendilerine ayak bağı olacağını anlamışlardı. Batılılar, Franco'nun Münih krizi sırasındaki tutumundan yakınmamaktaydılar. Rusya meydanı kesinlikle bırakmıştı. Caudillo'nun benimsediği tutum karşısında rahatlayan Fransa bile, milliyetçilerle yeniden diplomatik ilişkiler kurmayı düşünmekteydi. 1939 başında, Leon Berard, Burgos hükümetinin de facto tanınması yolunda pazarlık yapmakla görevlendirildi. Milliyetçilere açıkça yakınlık duyduğu bilindiği halde, gözle görülür bir kötü niyetle karşılaştı: Franco, resmen tanınma üzerinde diretmekte, Fransızlardan Fransa'daki İspanyol mallarının, savaş araç ve gereçlerinin İspanya Bankasının altınlarının kendisine verilmesini istemekteydi.

Görüşmeler o sıra askıda kaldı; ama iç savaş bitince Petain görünürde dostça ilişkiler kuracak ve Franco hükümetinin bütün istekleri sonunda kabul edilecekti.

38 ekiminde, tek sorun Franco'nun zaferinin nasıl kesinleşeceğini kestirmekti. Stöhrer "büyük devletlerin bir müdahalesi"nin "ılımlı Kızılları silah bırakmaya" nasıl zorlayacağını (22) açıklıyordu. Bu da, birkaç ay önceden, cumhuriyeti tasfiye edecek olan Cassado cuntasının tutumunu haber vermekteydi sanki.

Stöhrer'in tasarısı komünistleri görüşme dışı tutmaktaydı ve Negrin'i de dışarda bırakır gibiydi. Yine de Negrin barışçı bir çözüm yolunun kapısını kapatmıyordu. On üç maddelik bir söylevde, iki taraf arasında bir uzlaşmanın gerçekleşmesi için öne sürdüğü koşulları açıklamaktaydı. 1 Ekim 1938 günü, Meclis'te verdiği bir söylevde, aracılık ilkesini kabul etmekteydi. Birkaç gün sonra, kamuoyuna baş vurmanın da bir çözüm yolu olabileceğini belirtti. Ama "bütün İspanyolların kabul edebileceği bir uzlaşma" bulunabilir miydi? Aracı ya da uzlaşma sözcüğü bile milliyetçi İspanya'nın çok yöneticisinde büyük bir tepki uyandırmaktaydı. Franco bu konuda söz aldıkça kesin konuşmuştu: Karşı tarafın teslim olmasından başka bir şey elde etmek söz konusu değildi. San Sebastian'ın Diario Vasco gazetesi de, şu renkli ama Franco düşüncesini iyi açıklayan cümleyi kullanmaktaydı: "Şeytanın 'ateşkes'ini değil, Fetih'in barışını istiyoruz (23)."

SEKİZİNCİ BÖLÜMÜN DİP NOTLARI

(1) 1 Nisan 1937, le Temps gazetesi, Magdalena ve Cap Falcon gemilerinin Franco'ya bağlı gemilerce yollarından çevrildiğini belirtmektedir. Fransız hükümeti, bu olaya, biçimsel bir protestodan başka türlü tepki göstermemişti.

(2) Aralarında, Prieto'ya göre, komünist bakanlar da vardı.

(3) Memoires de guerre du comte Ciano.

(4) Wilhelmstrasse arşivleri.

(5) İtalyan Donanma Bakanı.

(6) VIII. Edward'ın evlenmesiyle İngiltere'de çıkan krallık krizi sonucu, 28 Mayıs 1937 günü, Baldwin'in yerini Chamberlain aldı.

(7) Sovyetler Birliği'ni içerecek biçimde.

(8) Blum'un soruşturma komisyonu önündeki açıklamalarından.

(9) Sağcı Action Française'den yana olduğu halde, Fransa'nın güvenliği konusundaki kaygıları yüzünden cumhuriyetçi İspanya'ya en bağlı kişilerden biri olmuştu.

(10) 4 temmuz tarihli le Temps gazetesinden.

(11) 1 temmuz tarihli le Temps gazetesiyle karşılaştırınız.

(12) 5 Temmuz 1938 tarihli not. Wilhelmstrasse gizli arşivleri.

(13) Ancak 8 Ekim 1938 günü, Hemming, yanında visamiral Waterhouse ve yüzbaşı Mackey Hodge olduğu halde Burgos'a gidebilmişti.

(14) Wilhelmstrasse arşivleri.

(15) Bu devletler şunlardır: Almanya , İtalya, Portekiz, Guatemala, Salvador, Nicaragua, Arnavutluk, Vatikan, Japonya, Mançukuo, Avusturya ve Macaristan.

(16) Bunun bahanesi de savaş sanayiiyle adaletin yönetimini düzenleyen kararnameler konusundaki anlaşmazlıklardır.

(17) Garrido'nun El Socialista'da çıkan makalesiyle karşılaştırınız.

(18) Wilhelmstrasse arşivleri.

(19) Wilhelmstrasse arşivleri.

(20) Wilhelmstrasse arşivleri.

(21) Caudillo günü (1 Ekim 1938) dolayısıyla Franco'nun Burgos'da verdiği söylevden.

(22) Wilhelmstrasse gizli arşivleri.

(23) 13 Ekim 1938 tarihli le Temps gazetesi.

DOKUZUNCU BÖLÜM

EBRO SAVAŞI VE KATALONYA SEFERİ

SALDIRI, SİYASAL GEREKLİLİK

Cumhuriyet'in kaderiyle baş başa bırakılması ikinci Blum hükümetinin düşmesiyle aynı zamana rastlamıştı; o tarihte milliyetçilerin Aragon'da, Cumhuriyet'ten kopan Katalonya'da kazandıkları zafer, cumhuriyetçi cepheyi patlatacak bir yıkılmanın her an olabileceği izlenimini bırakmaktaydı. Kuşkusuz, Valencia yönündeki saldırı Viver hattı üzerinde yavaşlamıştı; ama büyük bir askeri çabanın ardından, her zaman, bir toplanma ve duruma uyma süresini hesaba katmak gerekirdi. Üstelik,yorgun„geri çekilme zorunda kalmanın ve bundan böyle son savunma çizgisi üzerinde savaştığını bilmenin moral çöküntüsü içindeki cumhuriyetçi birlikleri soluk soluğa bırakan Viver'i karşı girişilen saldırılar 23 temmuza dek kesilmemişti. Katalonya'yla bağlantının kopması Merkez-Güney kesimine Fransız sınırı üzerinden gelen her türlü yardımı engelliyordu: Bu koşullarda savaşı kabul etmek felâkete yol açabilirdi.

O sıra, Valencia'yı kurtarmak, son bir çabayla cumhuriyet kuvvetlerini tekrar bir araya getirmek için, cumhuriyetçi genelkurmay girişimi yeniden ele almaya çalıştı. Başlaması sadece İspanyolları değil, cumhuriyetçilerin büyük çapta bir eylemini beklemeyen büyük devletleri de şaşırtan Ebro saldırısı oldu bu.

Rojo, "askeri alanda olduğu kadar uluslararası alanda da dev bir çaba gerçekleştirmenin gerekli olduğunu" saptamıştı. 1938 yılının başından beri, batılı devletlerle Almanya arasındaki gerilim yeniden artmıştı. Hitlerciliğin ilk belirgin "ilhak" olayı -Avusturya'yı topraklarına katması- başka istekleri de haber veriyordu. Avrupa savaşı Orta Avrupa'da hazırlanmaktaydı. Aynı anda da, Negrin hükümeti, bir kere daha savaşı uluslararası alana dökme olanağı bulunduğunu seziyordu. Ancak uğranılan başarısızlıkların cumhuriyetçilerin savaşma iradesini sarsmadığını, askerlerin ve halkın moralinin hâlâ sağlam olduğunu, kısacası 1936 yılında İspanya halkını ayağa kaldıran hareketin zamana ve savaş sınavına dayanmayı bildiğini

Avrupa'ya ve dünyaya kanıtlamak gerekliydi. Belki Negrin, savaşın sona ermesinin uzak olduğunu ve tarafların bir uzlaşmayı kabul etmek zorunda bulunduklarını kanıtlamayı da düşünmekteydi. Dolayısıyla, Ebro karşı saldırısı askeri olduğu kadar da siyasal bir harekâttı.

Ama, güç bir noktadan nehrin geçilmesini zorunlu kılarak ek bir tehlike oluşturan Ebro kesiminin seçilmesi nedendi? Valencia'yı kurtarmak için gerçekte iki yol vardı: Ya Sagonte'nin kuzeyinden, önceki aylar boyunca yitirilen toprakların bir bölümünü geri almayı ve Levante başkentini rahatlatmayı sağlayacak doğrudan bir karşı saldırıya geçmek (ama bu harekât, savaşa girecek birliklerin yorgunluğu, yedeklerden yoksun bulunma, Madrid, Estremadura ve Endülüs cephelerindeki kuvvetlerin daha önce önemli ölçüde budanmış olması nedeniyle başlangıçtan tehlikeli görünüyordu); ya da başka bir önemli kesimde geniş çaplı bir eyleme girmek ve Valencia'ya karşı başlatılacak milliyetçi saldırıyı engellemek. Franco kuvvetlerini Levante'den Katalonya'ya dönme zorunda bırakmak: Cumhuriyetçi genelkurmayın düşündüğü ilk hedef buydu.

Saldırıya katılacak güçler Kuzey kesiminde toplanmıştı: henüz sağlamdılar, önce nehri geçmek için gerekli olan baskın hareketine çok iyi hazırlanmışlardı. Ancak bazı sorunların çözümü doğal olarak güçtü; özellikle de ikinci hedefe, Akdeniz kıyılarının bir bölümünü yeniden ele geçirmeyi sağlayacak olan milliyetçi cephenin yarılmasına ulaşmak için gerekli ağır silahların ve araç-gerecin Ebro nehrinden geçirilmesi gerekliliği. Sadece kesin bir başarı cumhuriyetçi ordunun hâlâ zafere ulaşabileceğine inandırabilirdi. Ama harekât daha başlangıçta başarısızlığa uğrarsa, bu başarısızlık felâkete dönüşebilirdi. Genelkurmak bir kumar oynamıştı kuşkusuz, ama hesaplı bir kumardı bu. Gerçekten de artık pasif kalma olanağı yoktu: Mutlak bir zafer düşünülemezdi güç dengesi ortada olduğundan, ama yerel bir başarı gerekliydi ve böyle bir olanak vardı.

EBRO'NUN GEÇİLİŞİ

Saldırının başlayacağı nokta daha haziran ayında saptanmıştı. General Rojo bu konuda, genelkurmayın önceleri geniş olan hedeflerinin giderek şu amaçla sınırlandığını anlatıyor: Dirseğin iki yanından Ebro'nun geçişini zorlamak, güneydeki tepeleri ele geçirmek ve derinlemesine ilerlemek.

Bu başlıca ama uzantısı sınırlı eyleme iki tamamlayıcı harekât katılacaktı: Franco birliklerinin bağlantısını koparmaya ve takviye gelmesini engellemeye yönelik olan biri Fayon-Mequinenza mihveri üzerinden batıya doğru, oyalama amacı güden öbürü de kıyıya doğru. Bütünüyle cumhuriyetçilerin hedefleri oldukça alçak gönüllüydü, harekâta katılan güçler önemli olduğu halde: Doğu ordusundan alınan birtakım tümenlerle güçlendirilmişti Ebro ordusu(1). Ama askerlerin ve silahların toplanması, ilk geçişleri

sağlayacak kayıkların hazır edilmesi, nehir üzerinden atılacak köprülerin getirilmesi saldırının başlangıcının geciktirilmesini zorunlu kılmıştı. Bütün bu işler elli gün kadar sürecekti. Her şeye rağmen de, sağlanan baskın etkisi aşağı yukarı mutlak olacaktı.

24 temmuzu 25 temmuza bağlayan gece, kayıklar dikkati çekmeden yerlerine yerleştirildiler. Bir "komando" harekâtıyla görevli küçük gruplar halinde saldırıya geçmek cumhuriyetçi savaşçıların olanaklarına uygundu ve kendilerinden daha iyi yararlanılmasını sağlıyordu.Teknik servisler, cumhuriyetçi orduda hep olduğu gibi yetersiz kaldığı halde, başarı neredeyse mutlaktı; nehirden sadece birkaç kilometre öteye yerleşen genelkurmayla 5. Kolordu arasındaki bağlantı daha saldırının ilk saatlarında kopmuştu bu yüzden.

O gece gelen saldırı haberleri iyiydi: Köprü başları kurulabilmişti;, geçitler ve köprüler yerleştirilebiliyordu ve nehrin geçilişi, tan yerinin ağarmasıyla iki noktadan başladı. Bir yandan Villalba'ya, öbür yandan da Gandesa ve Corbera'ya yüklenerek, cumhuriyetçi saldırının iki kolu, dirseğin dibini kaplayan ve merkezi Mora del Ebro olan bir bölge üzerinde kapanmaya yöneliyordu. 26 temmuz günü Corbera ele geçirildi, Vilalba ve Gandesa yakınlarına gelindi. Mora del Ebro yöresi birkaç günde temizlendi. Ebro dirseğindeki köprü başının derinliği o sıra yirmi kilometre ve genişliği de otuz kilometre kadardı. Kuzeyde 42. tümenin nehri geçmesi, Fayon ve Mequinenza arasında, Franco birliklerine takviye gelmesini güçleştiren ikinci bir köprü başı kurulmasını sağlamıştı. Milliyetçi uçakların hemen ve zorlu tepkisine rağmen, 50.000 kişi Ebro'ya geçmişti.

Ama, bir kere daha sağlanan üstünlük sınırlıydı, çünkü hiç bir an bu başarıdan yararlanmak söz konusu olamazdı: Birliklerin toplanması yetersiz kalıyordu, yedek sıkıntısı çekilmekteydi; beş gün süren zorlu savaşlardan sonra askerler yorgun düştüler. Devamlı çabalara rağmen, ne Villalba ne de Gandesa ele geçirilebildi. Köylere çekilen milliyetçiler iyi dayanmışlardı. Yoğun bir ateşle karşılaşır karşılaşmaz da, cumhuriyetçiler saldırılarını durdurmak zorunda kalmışlardı. Savaşın ilk saatlerinde ağır silahların, özellikle tankların yoksunluğu duyulmuştu. 24 tonluk tanklar nehri geçebildiğinde, milliyetçi yardım yetişmişti bile.

25 temmuzdan başlayarak, milliyetçilerin hava üstünlüğü açıkça ortaya çıktı. Bombardımanlar ve makineli tüfek ateşleri(2) Ebro'yu geçen konvoylarda önemli zararlara yol açıyordu. Nehrin gece geçilmesi etkili bir biçimde engellendiğinden, takviyeler gelmeye devam ediyordu kuşkusuz; ama ilk köprüler, hem bombardıman uçaklarının saldırısı ve hem de Ebro'nun Pirene'ler üzerinden gelen kollarının sularını kesen bentlerin açılması sonucu havaya uçurulmuş ya da yıkılmıştı. Köprü başındaki cumhuriyetçi birliklerin durumu devamlı tehlikedeydi.

1 ağustosta gerçek savaş başladı; milliyetçiler düşmanlarını nehrin ötesine atmakta diretiyorlardı; cumhuriyetçiler de tutunmak için inatla karşı koyuyorlardı. Başlayan çarpışmalar böylece 15 ekime dek sürecekti; hükümet kuvvetleri, Teruel'de de yaptıkları gibi, en güç koşullarda direnebilme yeteneğine sahip olduklarını kanıtlayacaklardı.

Ama Ebro ordusu bir yıpratma savaşı, bir araç-gereç savaşı vermek zorundaydı: Gösterdiği yüreklilik ne denli büyük olursa olsun, böyle bir çarpışmadan zafer kazanarak çıkamazdı. "Bolluğun yoksullukla savaşıydı bu," diyor Rojo. Savaşların uzamasının bir tek anlamı vardı: Avrupa'da Çekoslovakya krizinin patlak verdiği bir sıra, yabancı ülkelere, İspanya'da hâlâ bir güç dengesi bulunduğu fikrini vermek.

Tam o sıra Münih'te Avrupalılar birbirleriyle barıştılar ve bir yabancı müdahalesine bağlanan umutlar suya düştü. O andan sonra, Ebro üzerindeki savaş cumhuriyetçiler için sadece gereksiz olmakla kalmamış, tehlikeli bir durum da almıştı: "Katalonya'nın yitirilmesi," diyor Ulibarri, "Ebro'da başladı." Kuşkusuz ağustosun ilk günlerinde sol kıyıya çekilmek daha büyük bir yenilgiyi ve cumhuriyetçilerin sonradan uğrayacakları büyük araç-gereç kaybını önleyebilirdi. Ama Merkez ordularına sağlanacak soluk alma süresi çok kısa olurdu ve özellikle, köprü başının bırakılması, gümbürtülü zafer bildirilerinin ardından ordu ve cephe gerisinin morali yönünden korkunç bir tepki yaratabilirdi.

Bu nedenle, milliyetçilerin çok sayıda asker yığmasına rağmen, Barcelona genelkurmayı inat etti ve direndi. Belki cumhuriyetçi başkomutanlık geniş çaplı manevralar yerine bir savunma savaşını daha istekli kabul ediyordu. Köprü başını tutan birlikler bazı üstünlükler sağlamışlardı; bölgedeki başlıca gözlem noktalarının elde tutulması durumlarını güçlendiriyordu. İlk günler elde edilen başarılar, düşmanda gördükleri kargaşalık ve sarsılma, yüreklilikleriniı ve inatçılıklarını arttırmıştı.

Saldırının başlangıcında karşılarında sınırlı güçler bulunuyordu. Böylece, Amposta kesiminin dışında, bütün saldırı bölgesi bir tek 50. tümen tarafından korunmaktaydı. Milliyetçi genelkurmay, özellikle nehrin sağladığı doğal savunmaya ve cumhuriyetçilerin harekâtının alışılmış yavaşlığına güveniyordu. Bu iki noktada da yanıldı. Saldırının ilk anlarında, Franco ordusunun bazı subayları iyimserlik göstermişlerdi, ama 25 temmuz sabahıyla birlikte bildirilerin havası değişti; haberler açıkça kötüleşmişti. Kısa sürede savaşa sürülen büyük olanaklara rağmen -eldeki bütün toplar ve bütün uçaklar- "savaşın doğal koşulları"nı yeniden sağlamak ve cepheyi dengelemek için sekiz gün gerekmişti.

Durumu düzeltmek için, Fas kolordusunun emrine sırasıyla yedi tümen(3) verilmişti. General Franco, Levante'den hatta merkez cephenin

başka kesimlerinden asker çekip Ebro'ya yöneltmek zorunda kalmıştı. Teruel'de olduğu gibi, düşmanlarının seçtiği alanda savaşmayı kabul etmişti. Ama silah üstünlüğünün her geçen gün daha açık seçik belirdiğine güvendiği için bu meydan okumayı kabul etmişti. Böylesine dar bir cephede, düşmanı, topların ve uçakların ateşi altında ezerek zafer kazanabilirdi ancak. Franco şimdi kendisi için böyle bir olanak bulunduğuna inanıyordu.

Cumhuriyetçiler de sımsıkı yapışmışlar, takviye yollamışlardı. Ve haftalar boyu, iki taraf, yeni olanaklar, yeni birlikler getirmekte diretecek, uğranılan ağır kayıplar iki savaşçıdan birini geri çekilmeye zorlayana dek bu böyle sürecekti. Ebro savaşı Teruel savaşından da kanlı olmuştu. Bir yıkım savaşına da dönüşmüştü; ama bu kez alınacak sonuç kesindi.

Başlangıçta, milliyetçi karşı saldırı olumlu yönde gelişiyordu. Fayon'daki köprü başı ele geçirilmişti. Birliklerin ve özellikle topçunun toplanması, "olağanüstü ateş yoğunluğu" çabuk bir zafere olanak tanıyordu. Cumhuriyetçilerin 42. tümeni neredeyse yok edilmişti.

Ama bu yerel bir başarıydı sadece. Kesin savaş Gandesa köprü başı çevresinde verilecekti. Oysa milliyetçiler orada ilk yenilgiye uğradılar: 10 ağustos günü Sierra de Pondols'a karşı başlatılan saldırı, Aznar'ın deyimiyle "savaş boyunca görülmeyen" inatçı bir direnmeyle karşılaştı; sağlanan kazançlar yok denecek kadar önemsizdi. Ağustos ve eylülde, tek tük durgunluk anlarıyla kesilen -bu anlar, her keresinde, ağır kayıplara uğrayan birliklerin yeniden düzenlenmesini sağlıyordu- saldırılar birbirini izledi.Ekim ayına dek dört saldırı yapılacaktı. Bunlar, tam anlamıyla büyük askeri eylemler değil, tarafların birbirlerinden alıp durdukları birkaç nokta çevresinde geçen çarpışmalardı. Güçlüğü büyük ölçüde iklim koşullarından gelen Teruel savaşından da öte, Ebro savaşı, uzunluğu, amansızlığı, inatçılığıyla14-18 savaşının çarpışmalarını akla getiriyordu. İspanya'nın Verdun'üydü.

Ama taraflar, neredeyse hiç kesilmeyen böyle bir yıkım temposuna sonsuza dek dayanamazlardı. İnsan ve araç-gereç yönünden uğranılan büyük kayıplar, sonunda cumhuriyetçilerin manevra yeteneğini tüketmeleri sonucuna vardı. Tersine, milliyetçi saflarda takviyeler hazır edilebilmişti; yeni bir Maestrazgo kolordusu kurulabilmiş, bu beş tümenden oluşan kolordu general Garcia Valino'nun komutasına verilmişti.

24 ekim günü, milliyetçilere verilen 44 sayılı talimat "Ebro üzerinde oluşan cep"in ele geçirilmesini emrediyordu. Gerçekten de, saldırı 1 kasımda başladı. Sierra de Caballs'daki cumhuriyetçi mevzilerin tırmanılarak ele geçirilmesi bir baskın sonucunda oldu. 1 kasımdan 8 kasıma dek, köprü başının tüm güneydoğu bölümü Mora del Ebro'ya dek ele geçirildi. Saldırının ikinci yarısı 15 kasımda sonuçlandı. Cumhuriyetçiler çarpışmaların başından bu yana ele geçirdikleri her yeri yitirmişlerdi. Kuşkusuz, cumhuriyetçi ordu, silah ve araç-gereç yönünden yetersiz kalmasına rağmen

savaşabileceğini ve dayanabileceğini göstermişti ama uğranılan kayıplar -belki 100.000 ölü, yaralı ya da tutsak(4)- can damarını kesmiş ve tartışılmaz bir biçimde yenilgisini hazırlamıştı.

Cephe 15 kasımdan sonra dengelendi kuşkusuz.Öte yandan, Estremadura'dan Cabeza del Buey ve Almaden yönünde başlatılan, ağustos boyunca hızla gelişen milliyetçi saldırı, Levante birliklerinin desteği sayesinde durdurulmuştu. Ebro savaşı, milliyetçi güçlerin en seçkinlerini çekerek merkez kesime önemli bir soluk alma fırsatı vermişti. Miaja da birliklerini yeniden düzene koymak için bundan yararlanmıştı.

Ama Franco'nun Aragon bölgesinde zaferi kazanmasından beri İspanya Cumhuriyeti ikiye bölünmüştü. Katalonya birlikleri soluk alma fırsatı bulamamışlardı; vermek zorunda kaldıkları savaşlar onları bitirmişti. Geniş çaplı bir milliyetçi saldırıya karşı tek ve sağlam bir cephe kurmaları için uzun bir durgunluk olması, silah yönünden de takviye gelmesi zorunluydu. Bu da gerçekleşmeyecekti. Savaşın yol açtığı bezginlik askeri başarısızlıklar üst üste geldikçe daha da belirgin oluyordu. Temmuz ayında Ebro üzerinde kazanılan başarılar bir ara cephe gerisinin moralini yükseltmişti. Ama, o günden bu yana, alınan yerler tekrar Franco'ya kaptırılmıştı. Bir dış destek umudu Münih'le son bulmuştu. "Avrupa bize ihanet etti," diyen Prieto'nun tezi pek çok kişi tarafından kabul edilmekteydi.

Anarşist devrimin yuvası ve mayıs günlerinin sahnesi olan Katalonya için Avrupa'nın "ihanet"i Negrin politikasının yenilgisi anlamına geliyordu. Devrim bir yana bırakılmıştı ve Avrupa şimdi Franco'ya güveniyordu.

İlk kez, Katalonya'da, cephe gerisi çözülecekti. Barcelona'yı yeni bir Madrid yapmak artık olanaksızdı. Koşullar 1936 yılının koşulları değildi. İnanç da.

SALDIRIDAN ÖNCE KATALONYA

Hükümet halkın sevgisi yönünden yitirdiğini otorite yönünden kazanmış sayılabilir miydi? Bu bile tartışma konusuydu. Çeşitli eğilimleri arasındaki gözle görülür barışıklığa rağmen, sosyalist parti derinden bölünmüştü. Komünistlerin öne çıkması öteki partilerin düşmanlığını bu çok tedirgin edici ortak üzerinde toplamıştı. Ordu hep politikanın etkisi altındaydı. Öte yandan, ithal edilen ürünlerin eksikliği, ambargo, para darlığı, yabancı ülkelerin kötü niyeti sonucu ticaretin giderek durması, yavaş yavaş Katalonya'da hayatı felce uğratıyordu. Savaş sanayiinin son kertesine dek geliştirilmesi gereken bir dönemde, üretim yavaşlıyordu: Yeterince ham madde yoktu. Tarım üretimi de gerileme halindeydi; pek çok köylü cephedeydi, ötekiler de ürünlerini vermiyorlardı. İaşe gitgide güçleşmekteydi. Kasım ayında, savaşla geçecek üçüncü bir kışın şimdiden haber verdiği güçlükler karşısında, hükümet, Savunma Bakanının başkanlığında,

"en gerekli besin maddelerinin ve giyim eşyalarının üretimi ve satışıyla ilgili bütün çalışmaları" düzenlemesi gereken bir "İaşeyi Düzenleme Komitesi" kurdu. Aslında, önceliği savaşçılara, sonra da cephe gerisindeki silahlı kuvvetlere, son olarak da sivil halka -çocuklardan, hastalardan ve savaş sanayiinde çalışanlardan başlayarak- vererek iaşenin örgütlenmesi söz konusuydu. Ama bu kurum da kısa sürede aşılmaz güçlüklerle karşı karşıya kaldı.

Bütün Katalonya'da, özellikle de Barcelona'da Franco yanlılarının çok sayıda ve çalışkan olduklarını da eklemek gerek. Katalonya'nın çöküşüyle, bu beşinci kol, özellikle Barcelona savunmasının son saatlerinde kendini gösterecekti. Cephe gerisinin morali Katalonya başkentinin durup dinlenmeksizin bombalanmasıyla da yıpranmaktaydı. Her şey Cumhuriyet'in Katalonya'da yenilgiye uğramasına katkıda bulunuyordu.

Franco kolorduları(5), Ebro'yu Segre adındaki koluyla birleştiği yere dek izleyen, sonra Segre ve Noguera'yı izleyerek Pirenelere doğru çıkan bir cephe boyunca yayılmışlardı.Bu cephe çizgisi üzerindeki Lerida, Balaguer ve Tremp kentleri de milliyetçilerin elindeydi.

BARCELONA'NIN DÜŞÜŞÜ

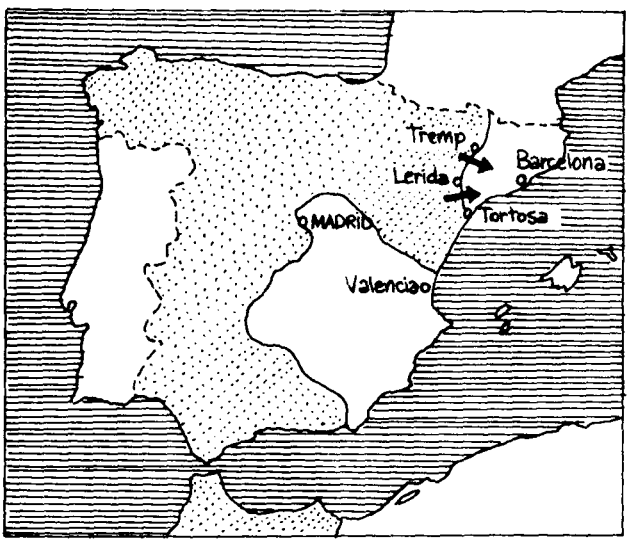
23 aralık günü, Katalonya'ya karşı girişilen saldırı başladı. Cumhuriyetçi kuvvetler her zamanki gibi iki ordudan oluşmaktaydı: Kuzeyde, Fransız sınırından başlayarak Doğu ordusu(6); güneyde de Ebro ordusu. Ebro savaşından sonra asker ve silah yönünden içine düşülen sıkıntı öylesine büyüktü ki, şimdi cumhuriyetçiler herhangi bir saldırıyı yürütebilme yeteneğinden yoksundular neredeyse. Ulibarri'ye göre, 3600 kişi olması gereken her tugayın 600 ile 1000 arasında değişen eksiği vardı. Toplam olarak, cumhuriyetçi komutanlık 90.000 kişiyi savaşa sürebiliyordu,ama hiç bir yedeği yoktu.

Saldırının bütün yükünü çekecek olanlar Doğu ordusunun 11. ve 12. kolordularıydı. Çifte bir milliyetçi saldırı Segre cephesinin yarılmasına yol açacaktı. Zayıf bir topçu hazırlığının ardından İtalyan tanklarının saldırısı bir bozgun başlangıcı getirdi; yetekte bekletilen 16. tümen, mevzilerini savunacak yerde geri çekildi. Böylece açılan gedik geniş çaplı bir karşı saldırıyı güçleştiriyordu. 25 aralık günü yapılan girişim neredeyse mutlak bir başarısızlıkla sonuçlandı; tek sonucu, Navarralıların ve C.T.V.'nin ilerlemesini bir ölçüde yavaşlatmak oldu. Sonunda, yeni bir saldırı hareketine girişebilmek için, Ebro ordusunu Doğu sordusundan gelen birliklerle takviye etmek gerekti. Bu da yeni bir başarısızlık oldu.

Artık savaşlar on gündür sürmekteydi. Cumhuriyetçi orduda, savaşan birliklerin yenileriyle yer değiştirmeleri neredeyse olanaksızdı. Yorgunluk ve güçsüzlük izlenimi silah yönünden içinde bulunulan yetersizliğe ekleniyordu.

Avcı uçakları milliyetçilerin ileri hareketini engellemeye bile çalışmıyor ve çarpışmadan sonra ortaya çıkıyorlardı ancak. Barcelona halkı onlara Arco de İris -ebemkuşağı- adını vermişlerdi. Birliklerin, özellikle cepheye yeni sürülenlerin morali her geçen gün biraz daha kötülemekteydi.

Çözülme ocağın ilk günlerinde oldu. İtalyanların saldırısı Borjas Biancas üzerinde bir yarma sonucu verirken, Aragon ve Maestrazgo milliyetçi kolorduları Tremp bölgesinde hızla ilerleyerek Lerida karşısında

KATALONYA SEFERİ
(ocak-şubat 39)

mevzilenen cumhuriyetçi kuvvetleri kuşatılma tehlikesiyle karşı karşıya bıraktılar.Leride bölgesinin bütün elektrik santralları -İspanya'nın en önemli elektrik santralları- Franco kuvvetlerinin eline düştü. Barcelona genelkurmayı çekilme emri verdi. Savaş hattı kelimenin tam anlamıyla değilmişti; milliyetçi saldırı genelleşiyordu; altı kolordu, tanklardan da yararlanarak yayılmaktaydı. 6 ocaktan başlayarak, hiç bir saldırı söz konusu değildi artık. "Artık savunmadan başka şey söz konusu olamaz," diyor Rojo. Gerçekte, cumhuriyetçilerin ne kadar dayanacaklarını, kuşatılıp yalnız bırakılmaktan kendilerini ve Pirene sınırına giden yolları ne denli uzun koruyabileceklerini anlamak söz konusuydu. Milliyetçilerin, daha önce

olduğu gibi, bir yarma hareketine girmelerine de gerek yoktu: Altı kolordu sıralamakla, sayıca yedi cumhuriyetçi kolordunun birleşik güçlerinden çok daha üstündü şimdiden; her geçen gün daha ezici olan silah üstünlüğü de onlardaydı. Rojo'ya göre, cumhuriyetçilerin topçusu, milliyetçilerin topçusunun altında birine inmişti. Askerlerin silahları da yetersiz kalıyordu: 60.000 tüfek bütün savaşçıları silahlandırmaya yetmezdi.

Kuşkusuz, bir çaba olanağı daha vardı; Barcelona hükümeti savaşabilecek çağdaki bütün erkekleri silah altına alarak buna baş vurdu. Ama bu seferberlik gerçekleştirilebilse bile, dağıtılacak silah bulunmadığından durumu hiç değiştirmezdi. Sonra yığın halinde bunca insanın askere alınması çoğunluk saçma bir görünüşe bürünüyordu: Hiç yararlanılamayacak olan birlikleri cepheye getirmek bahanesiyle, her gün bombalanan ve günde beş ya da altı kere düşman uçaklarına hedef olan Barcelona'nın itfaiyecileri kullanılıyordu. 20 ocaktan 26 ocağa uzanan dönemde, kentin hayatı tam bir kargaşalığa dönüşmüştü.

Kentin el ele geçirilmesi için başlayan savaş önceden yitirilmişti aslında. Güneye doğru ilerlemiş bulunan Ebro ordusu, kuşatılmayı önlemek için Tarragone'yi savunan güney üçgenini bırakmak zorundaydı; bu kentin yitirilmesi cephenin yıkılmasının habercisiydi. Katalonya yollarını dolduracak büyük bir göçmen yığınının kuzeye doğru yer değiştirmesine yol açarak yaratılmış bulunan dev kargaşalığı arttırıyordu. Bu göçmenler şimdiden Barcelona'ya yığılıyor, sığınak ve koğuş olarak kullanılan metro istasyonlarında bile yatıyordu.

Kuşkusuz, komutanlar, komiserler, parti ve sendika temsilcileri, 24 ocak günü, hâlâ uzun bir savunma sürdürmeyi düşünmekteydiler. Çok büyük bir propaganda çabasına girişilmişti. Her yana flamalar asılmış ve afişler yapıştırılmıştı: "Katalonya tehlikede! Herkes silah başına!" ya da "Bu çarpışmadan zaferle çıkarsak savaşı da kazanırız!" Bu savaşı kazanmak için önce savaş verebilmek gerekiyordu. Kentin savunmasıyla görevlendirilen güçler çok yetersizdi. Albay Romero'nun komutasında, yetenekleri kuşkulu olan cephe gerisi tugaylarından ya da milliyetçi saldırının başında geri çekilen ve kendilerinden parlak bir morale sahip olmaları beklenemeyen birliklerden gelme birkaç bin kişi vardı ancak. Üstelik, asalto'lar da 21 ocak sabahı cepheyi bırakacaklardı.

Kent halkı da gerçek bir savunmaya hazırlıklı değildi. Franco yanlısı olanlar dışında, kent halkının büyük çoğunluğu açıkça yorgundu ve uzun süre beklediği bir zafere artık inanmıyordu. Hayatta kalmak Barcelona'dakiler için sorunların ilkiydi. Her şey yok olmuştu: Ne kömür vardı, ne elektrik. Dükkânlar bomboştu; karaborsada bile yokluk genelleşmekteydi. Hükümetin yaptığı besin dağıtımı yetersiz ve düzensizdi. Pazarlar artık beslenemiyordu; şekerin yerini sakarin almıştı; zeytinyağı bulunmaz

olmuştu. Eksikliği duyulmayan tek şey ekmekti (kentin düşmesinden önceki üç gün dışında), ama 300 gram ağırlığındaki bir kara somun açlığı dindirmiyordu. Devrimin ilk günlerinde Ramblas üzerindeki neşe ve renkliliğe ters düşen kentin kasvetli görünüşü, alınan yolu ölçme olanağı veriyordu. Eğlence yerleri kapılarını kapatmaktaydı, özellikle gece kulüpleri ve dansingler, sonra, 14 ocaktan baslayarak, tiyatrolar, sinemalar, hatta herkesin alışkanlıkla gelip oturduğu kahveler Son mağazalar da kepenklerini çekmişlerdi. "Barcelona, düşmanın girişinden kırk sekiz saat önce ölü bir kente benzemekteydi," diyor Rojo.

Kenti koruyan son savunma çizgisi Tibidado sıradağlarıydı. Ancak bu çizgi de ciddi bir biçimde korunmuyordu. 23 ocak günü Llobregat cephesi yarıldı. Üç gün içinde komutlara boyun eğmeme ve askerden kaçma olayları arttı. 26 ocak sabahı aşağı yukarı mutlak bir bozgun söz konusuydu; bulundukları yerde ölene dek savaşan birkaç birliğin yiğitçe özverisi gereksizdi (7). Liman mahalleleri uçaklar tarafından bombalanıyordu.Kente doğru yaklaşan Solchaga ve Yagüe komutasındaki birlikler Barcelona dışındaki askeri bölgeleri ele geçirdiler. Öğleden sonra tanklar limanda göründü. Akşam her türlü direnme bitmişti. Kentin ele geçirilmesi bile Franco kuvvetlerinden topu topu bir kişinin ölümüne yol açmıştı.

Kentin son savunucuları da, her şeyden önce kuzeyden kuşatılmamak için geri çekilmişlerdi. 23 ocaktan beri, Negrin ve hükümeti, elçilikler ve bakanlık görevlileri Barcelona'da değillerdi. Yine de her şey boşaltılamamıştı; arşivlerin bir bölümü yok edildi. Milliyetçiler kente girdiklerinde, Barcelona'yı halkından yoksun bulmadılar. Eski belediye sekreteri gibi pek çok kişi, zafer kazananları beklemeyi yeğlemişlerdi. Yeni Barcelona Belediye Başkanı, Hispona-Suiza şirketinin yönetim kurulu başkanı olan Miguel Mateu Pla, kısa sürede başlıca hizmetleri işletmeye açabilecekti. En güç olanı da iaşenin yeniden sağlanmasıydı.

Barcelona'nın yitirilmesi cumhuriyetçiler yönünden büyük bir stratejik kayıp değildi; ama Katalonya başkentinin kayıtsız şartsız teslim olması bütün cumhuriyetçi kesimdeki halkın morali üzerinde kesin bir etki yapacaktı. Cumhuriyetin can çekişmesi o gün başlamıştı.

SINIRA KAÇIŞ

Cephenin çözülmesi, bütün felâketleri izleyen söylentiler, Fransız sınırındaki geçiş noktalarına doğru kargaşalık içinde ilerleyen bir göçmen kalabalığını yollara dökmüştü. 6 şubat tarihli le Temps gazetesine göre, şimdiden 100.000 kişi Fransa'ya geçmişti. Rojo, gümrüklere yığılanların sayılarının da 100.000 kişi kadar olduğunu söylüyor. "Tam bir kaostu," diyor. Franco kuvvetlerinin ilerlemesi karşısında kaçan ve birkaç sefil bavul kapıp yollara düşmüş olan sefalet içindeki sivil halka, savaş bölgesini bırakan

binlerce asker karışmıştı; en akıl almaz söylentileri yayarak bozgunu daha da arttırıyorlardı. Silahlı adamlar zorla arabalara el koyuyor, bunları sınırda bırakıyorlardı. Ne düzen kalmıştı,ne polis,engin bir kargaşalık sürüyordu sadece. Yenilginin ve umutsuzluğun kaosuydu bu. Hem halk neden kaçmasındı? Ocak sonundan beri, Giral, Caballero, Araquistain gibi ünlü bir politikacının Fransa'ya geçmediği gün yoktu. Böyle şeyler duyuluyordu ve üstelik, genel şaşkınlık içinde, dev boyutlara ulaştırılıyordu.

Kaçanların sayısı karşısında Fransız yetkilileri de iş göremez oldular. Başlangıçta, göçmenleri sınırdan içeri sokmuşlardı. Ama kısa sürede, bu on binlerce kaçağı denetlemek ve ülkenin çeşitli bölgelerine dağıtmak olanaksızlaşmıştı. 30 ocak günü, Fransız yetkilileri, şimdilik sağlam erkekleri ülkeye sokmamak ve sığınma hakkını sadece kadınlarla çocuklara tanımak kararını aldılar. Daha önce sınırı geçen ve ülkenin belirli bir noktasına gönderilmeyen erkekler, Doğu Pirenelerdeki Argeles'de bir toplama kampına götürülüyorlardı. Şimdilik, bu karar, Perthus ve Boulou sınır kapılarında bekleyen İspanyollar arasında yeni bir bozgun yarattı. Kaçakların bir bölümü henüz düşmemiş olan Katalonya'ya çekildiler. Birtakım kişiler Fransa'ya gizlice girmenin yollarını aradılar, denetimle görevli Senegal birliklerinin varlığına rağmen birçoğu bunu başardı da; bu durum Fransız yetkililerinin işini daha da güçleştirmekten başka işe yaramadı. Dolayısıyla, 5 şubattan başlayarak 9 şubata dek, sınır yeniden resmen İspanyol askerlerine açıldı. Rojo, sınırın düzenli olarak geçileceğine söz vermişti.

Gerçekten, bazılarının dağınıklığı önlenemediyse de, genel anarşi havası içinde birtakım birliklerin yiğitliklerini kanıtlayan bir başarı olduğundan, son silahlı askerlerin sınırı geçtikten sonra düzenli olarak çekildiklerini belirtmek uygun olur; Fransız gazetecileri onlarda daha iyi bir moral görmüş ve hiç de bozguna uğramış birliklerin havasını bulmamıştı. Son ana dek Katalonya'da kalan uluslararası gönüllülerin son 700 kişisi de sınırı ancak 7 şubat günü onlarla birlikte geçtiler.

Cumhuriyetçi genelkurmayla yapılan anlaşmalar uyarınca, İspanyollar sınırı geçer geçmez artık asker değil, göçmen sayılıyorlardı. Silahtan arındırılıyor, üstleri şöyle bir arandıktan sonra, başlıcası Argeles olan toplama merkezlerine götürülüyorlardı. Argeles'in gelenlerin tümünü alamayacağı kısa sürede anlaşıldı; yakında, Saint—Cyprien'de ikinci bir toplama merkezi kurmak gerekti.

Savaş araç ve gereçlerine Fransız hükümetince el kondu. Bazı İspanyol yöneticileri bu araç ve gereci merkez kesime taşıyabileceklerini sandılarsa da gerçeği kabul etmek zorunda kaldılar: Merkez kesim, savaşı sürdürecekse bunu bir tek kendi güçleriyle yapacaktı.

En son günlerde Cumhuriyet yöneticileri de sınırı geçtiler. Başkan Azana, 5 şubat sabahı, son hükümet üyelerinden ve Negrin'den üç gün önce

Fransa'ya vardı. Ama şimdiden, Devlet başkanıyla Başbakan arasında, Katalonya'nın yitirilmesinden sonra benimsenecek tutum konusunda görüş ayrılıkları belirmişti.

Negrin ve genelkurmayı biraz düzen ve disiplin sağlamaya çalışmışlardı. Ülkenin kuzey ucunda, Gerone ve Figueras çevresinde, Fransız sınırına yaslanarak tutunmayı da düşünmüş olabilirlerdi. Ama her geçen gün eriyen birlikler tarafından düzenli bir cephenin tutulabileceğini düşünmek çok güçtü. Haber alma servisleri işlemez olmuştu; milliyetçi birliklerin ilerlemesi, dağlık kesimde durdurulabilse de, kıyı boyunca kesilmemişti hiç. Komutanlığın kendisi de görevinin üstesinden gelebilecek yetenekte görünmüyordu: Son günlerde komutanı da değiştirmek gerekmişti. Kalan birliklerin başına Sarabia'nın yerine general Jurado getirildi. Disiplini ayakta tutmak için harcanan bütün çabalara rağmen, genelkurmay , yerelleşen bozgunlara engel olamıyordu. Orduya katılan jandarma birlikleri ve güvenlik kuvvetleri, bozgun işaretini vermişlerdi. Geri çekilen birliklerin düzene konması için Figueras'da alınan tedbirler, çok yetersiz kalan geçici tedbirlerdi. Hava saldırıları, milliyetçilerin cephe gerisine çıkarma yapacakları korkusu, her türlü savunma kuruluşunu işlemez duruma getiriyordu. Negrin'in Figueras'da yaptığı Bakanlar Kurulu toplantılarının hiç bir anlamı yoktu: Uygulanamayan kararlar neye yarardı? Yok olan ya da işe yaramaz hale gelen, hükümetin kendisi değil, ama hükümet ve yürütme organlarıydı. Küçük Figueras ve Gerona kentleri onları barındıramazdı. Büroların yerleştirilebileceği yer bile yoktu; resmi araba dizilerinin gelişi yolları felce uğratmaktan başka işe yaramıyordu. Savaşın sonucu konusunda en ufak umutları kalmayan bir sürü Barcelonalı memur, sınıra koşmak için hükümetin emrini beklememişlerdi ayrıca. Kısacası, bir hükümet varsa da, Devlet diye bir şey kalmamıştı.

8 şubat günü genelkurmay Perthus'e taşındı, 9 şubat günü de Rojo, Boulou'dan Fransız topraklarına geçti. Aynı gün, saat 13.50'de Franco birlikleri Perthus'de sınıra ulaştılar. Son düzenli cumhuriyetçi birlikler 9 ve 10 şubat günleri Fransa'ya geçtiler. Katalonya'da ordu diye bir şey kalmamıştı.

MİNORCA'NIN DÜŞÜŞÜ

Aynı anda, Minorca'nın teslim olması yeni bir ögeyi, İngiltere'nın arabuluculuğunu ortaya çıkardı.

Milliyetçi İspanya'nın denizlerdeki üstünlüğü açık bir durum aldıktan sonra ada yapayalnız kalmıştı. 8 şubat günü, İngiliz kruvazörü Devonshire Mahon'a Franco yanlılarının bir temsilcisini, albay San Luis'i getirdi. Minorca valisi Gonzales Ubieta'yla Devonshire komutanı Muirhead-Gould arasında bir ilk görüşme yapıldı. Ubieta, albay San Luis'le birlikte teslim

olma koşullarını hazırlamayı kabul etti. Devonshire komutanının da katıldığı iki görüşme sırasında, subaylarla devlet memurlarının hayatına dokunulmaması ve Franco'nun egemenliğinden kurtulmak isteyenlerin boşaltılmasının sağlanması konusunda taraflar anlaşmaya vardı. Devonshire 300 erkek, 100 kadın ve 50 çocuk götürecekti.

9 şubat günü, Mahon antlaşmalarından sonra, milliyetçilerin adayı bombalamaları üzerine her şey son anda suya düşer gibi oldu. Milliyetçilerin ihanetine uğranıldığı sanıldı. Palma'daki Franco birliklerinin üssü bombardımanı "yanılgı" olarak niteledi. Bundan kuşku duyulabilirdi: Palma üssü, İspanyolların komutasında olmasına rağmen, İngiltere'nin koruyucu kanadı altında yapılacak her türlü antlaşmaya karşı olan İtalyanların denetimindeydi. Kuşkusuz İngiliz radyosu İngiltere hükümetinin bir antlaşmaya katıldığını yadsıyor ve Devonshire komutanının kendiliğinden hareket ettiğini açıklıyordu; öte yandan, Jordana da Almanya, büyükelçisine Minorca konusunda hiç bir İngiliz-İspanyol antlaşması olmadığını söylüyordu. Ama bütün bunlar diplomatik sözlerdi. İngiltere, İspanya'nın iç işlerine karışma sayılabilecek bir İngiltere, öğünmemekteydi kuşkusuz; Franco yanlıları da, İtalyan ve Almanya hükümetlerini hoşnutsuzluğa sürüklemeyecek kadar bağlıydılar İtalya ve Almanya'yla ittifaka.

Ama Minorca antlaşması anlamlıydı: Katalonya'nın düşüşünden sonra, savaşın sona erdirilmesini öngörmek zorunluydu gerçekten.

NEGRİN HÜKÜMETİ BARIŞ SORUNU KARŞISINDA

Bozgunun orta yerinde, siyasal bir sorun olan bu önemli sorun ortaya çıkmaktaydı. 1 şubat günü, Meclis ya da Meclis'ten artakalanlar Figueras'da toplanmışlardı. Negrin, Meclis önünde barışın yeniden sağlanması olanağım ciddi olarak dile getirmişti. Ama yenilgiye uğramış bir orduyla, çözülmekteki bir Devletle, eşit durumdaki taraflar arasında bir pazarlık söz konusu olamazdı artık. Ilımlılığına rağmen, 1938 yılında Negrin'in programını oluşturan on üç madde şimdi aşılmıştı. Negrin, barış koşulu olarak topu topu üç madde öngörmekteydi: Bağımsızlığın ve ulusal üstünlüğün güvence altına alınması; İspanyol halkının kaderi üzerinde söz sahibi olacağı güvencesi; savaştan sonra otoriter bir politikanın baskıya son vereceği güvencesi.

Bir pazarlık durumunda, ikinci nokta üzerinde hoşnutluk verici bir sonuç alınmasının güç olacağı da açıktı. Negrin'de bu koşulların ortaya atılmasıyla yetinecek gibi görünmüyordu. İlk kez İngilizlerin aracılığı cumhuriyet hükümeti tarafından resmen öngörülmekteydi. Del Vayo, Agullana'da, İngiliz maslahatgüzarı Stevenson, Fransa büyükelçisi Jules Henry, Negrin ve kendisi arasında bir görüşme yapıldığını anlatıyor. Negrin, bu görüşmede, üç güvencenin kendisi için ne anlama geldiğini açıklamıştı.

İlki "İspanyol topraklarının bütün yabancı unsurlardan temizlenmesi"yle ilgiliydi; ikincisi "İspanyol halkının, hiç bir yabancı baskı olmadan siyasal rejimini özgürce saptayacağı anlamına geliyordu. Del Vayo, Franco'nun bu iki öneriyi her halde kabul etmeyeceğini ortaya koyuyor; Negrin, pazarlıklar sırasında bunlardan vazgeçilebileceğini kabul etmişti: Burgos hükümetinin ilke olarak onayı sağlansa bile, daha sonra buna uyulması umudu pek azdı. Kala kala, Del Vayo'nun şu kısa cümle yardımıyla belirttiği üçüncü koşul kalıyordu geriye: "Ceza uygulanmayacaktır." Bundan daha uzlaşıcı olmak güçtü.

Rojo, savaşı en onurlu ve kurtarılabilecek kadar çok kişiyi kurtararak bitirmekten söz ederken Del Vayo'nun sözlerini doğrular gibidir. Ama Rojo'nun metninde, şimdiden ordu ve Başbakan arasında doğmakta olan anlaşmazlığı belirten bir sözcük vardır; gerçekten de, general, bulunacak bir siyasal formülden söz etmektedir. Barış karşısında engel oluşturanları ortadan kaldırarak teslim olma koşullarını kabul edeceği düşünülebilirdi. Negrin, hükümetten hükümete bir pazarlık yapmak istiyordu ki, Franco bunu hiç bir zaman kabul etmeyecekti. Pazarlığın bir sonuca varmaması durumunda Negrin direnme emri vermekteydi. "Neyle direneceğiz? Niçin direneceğiz?" diye sormaktadır Rojo.

Gerçekten de, birçok asker için savaş bitmişti. 9 şubat tarihli Le Temps gazetesi Azana'nın muhafız alayı subaylarının yaptığı seçimi açıklıyor: Bunlar, milliyetçi İspanya'ya katılma kararı vermişlerdi. Yenilgiyi saptayan komutanlarla hâlâ direnmeyi öngören hükümet arasında anlaşma olanaksızdı.

DOKUZUNCU BÖLÜMÜN DİP NOTLARI

(1) Başlıca saldırıyı yürütmekle görevli olan Ebro ordusu, Lister'in kolordusundan (5.kolordu), Taguena'nın kolordusundan (15.kolordu), bir de Vega'nın kolordusundan (12.kolordu) kuruluydu. Doğu ordusundan alınan takviyeler 27., 60. ve 43. tümenlerdi.

(2) Rojo, bir tek 31 temmuz günü, 200 bombardıman uçağıyla 96 avcı uçağının görüldüğünü belirtiyor.

(3) 13. tümen (Barron), 84. tümen (Galera), 8.tümen (Delgado Serrano), 152. tümen (Rada), 4. Navarra tümeni(Alonso Vega), 102. tümen (Castejon) ve 74. tümen (Arias). En önemli köprü başı çevresinde, Delgado Serrano komutasındaki 82. ve 102. tümenler, Barron komutasındaki 13. ve 74. tümenler, 4. ve 84. tümenler toplanmıştı. 105. tümen Ebro nehrinin ağzına dek cepheyi koruyordu.

(4) Franco yanlılarının verdiği rakamdır bu.

(5) Fas, Navarra, İtalyan, Aragon, Maestrazgo ve Urgel kolorduları.

(6) Genel karargâhı Solsone'deydi. 10., 11. ve 18. kolordular bu orduya bağlıydı. Ebro ordusunda 13., 15. ve 24. kolordular vardı.

(7) 125. makineli taburu, 151. karma tugay.

ONUNCU BÖLÜM

CASADO CUNTASI VE CUMHURİYETİN TASFİYESİ

Aylar önce yenilgiye uğrayan Malaga, Bilbao, Barcelona gibi kentlerde olduğu gibi, Katalonya'nın düşüşü de çekişmeleri, nefretleri ya da kıskançlıkları körüklemekteydi. Direnme ve teslim olma yanlıları karşı karşıya gelmekteydiler. Kaçma olanakları kapanın elinde kalıyordu. Herkes birbirini, karşılıklı, gereksiz kıyımlara yol açmayı istemek ya da ihanet peşinde koşmakla suçlamaktaydı. Cumhuriyetçi subaylar karşı saftakilerin bir parça hoşgörü göstereceklerine inanmakta ve onurlu bir teslimin sağlayacağı yararlar üzerinde düşünmekteydiler. Yabancı ajanlar, beşinci kol görevlileri ortalığı karıştırıyorlardı. Sonunda savaş, hâlâ direnmekten söz edenlerle hemen barış yapılmasını isteyenler arasında çıkacaktı.

İç savaşın hiç bir dönemi bu denli bol ve tartışılabilir kitap, anı, suçlama, kalem tartışması ve savunmaya yol açmadı. Tarihçinin çalışması çekişkili bir biçimde çok açık olarak kendisine yönelik malzemenin bolluğuyla güçleşmişti. Pek çok tanık özellikle hayatlarını ve siyasal geleceklerini kurtarmayı düşünür gibiydiler.

NEGRİN HÜKÜMETİ FRANSA'DA

Şimdiden, cumhuriyet yönetimindeki toprakların kaderi İspanya'da değil, Fransa'da, Katalonya bozgunundan sonra Negrin hükümetinin sığınabildiği Toulouse'daki İspanya konsolosluğunda tartışılıyordu. Başkan Azana, çevresindekiler gibi, artık savaşın uzamasına olanak görmüyordu. Negrin, ödevinin kendisiyle birlikte İspanya'ya dönmek olduğuna Başkanı inandırmak için boşuna çaba harcayacaktı. Gerçekten de, hükümetin yokluğu önemli bir moral bozucu öge oluşturmaktaydı. Bu sonu gelmez toplantılar da cumhuriyetçi kesimde her şeyin yitirilmiş olduğu inancını arttırıyordu. Durum günden güne kötüye gitmekteydi; bitmek bilmeyen bombardımanlar kent halklarını büyük bir korku içine düşürüyordu; iaşe zorlukları çok acı bir durum almaktaydı. Pek çok kişi, umutsuzca Merkez-Güney kesiminin tuzağından kurtulma yollarını arıyordu. Boşaltma

sorunu hükümet çalışmalarının gündemindeydi; Negrin, Toulouse'daki çalışmalarının bir bölümünü buna ayırıyordu. Meksika, 30.000 aileyi kabul etme önerisinde bulundu. Lord Halifax, tehlikede bulunan göçmenlere İngiliz hükümetinin yardım edeceğine söz verdi. Midatlantic şirketi, şilep filosunun 150.000 tonluk bir bölümü için kira anlaşması imzaladı. İki hükümet komisyonu devamlı olarak sorunun iki yönü üzerinde çalışmaktaydı: Ulaşım olanakları ve ülkeden ayrılacak kişiler.

Ancak, Negrin hükümetinin öncelik tanıdığı iş boşaltma değildi. Toulouse'daki dramatik kabine toplantıları sırasında, Başbakan, Del Vayo ve komünistler görüşlerini kabul ettirdiler: Azana gelse de gelmese de, hükümet, "sonuna dek direnme"yi yönetmek amacıyla İspanya'ya dönecekti. Bu karara yol açan neydi?

Kuşkusuz, Segundo Blanco'ya göre, "hükümet elinden geleni yapıyordu, o kadar." Gerçekten de Franco, cumhuriyet hükümetiyle pazarlık etmek istemiyordu. Negrin'in üç maddesi üzerinde görüşmeyi reddetmişti. Geriye direnmekten başka şey kalmıyordu. Ancak bu milliyetçilerin isteklerini daha ılımlı bir duruma getirir ve İngilizlerin istedikleri gibi, pazarlık masasına oturmalarını sağlayabilirdi. Direnme kayıtsız şartsız teslim olmaktan kurtulmanın tek yoluydu. Alvarez del Vayo'nun kanıtlamaya çalıştığı da buydu. Ona göre, Negrin ve arkadaşları yakın bir askeri zafere inanmıyorlardı kuşkusuz, ama Merkez-Güney kesimindeki silahlı kuvvetlerin direnmeyi birkaç ay uzatmaya yeteceğini düşünüyorlardı. Madrid düşse bile, cumhuriyetçi birlikler güneydoğunun dağlık kesiminde uzun süre dayanabilirlerdi. Oysa, onların gözünde, Münih antlaşmasından beri, Avrupa'da bir savaş kaçınılmazdı. Hâlâ birtakım müttefikler sağlayarak Cumhuriyet'i kurtarabilirdi bu savaş.

Bu tezin doğruluğu kabul edilse bile(1), işin güç yanını gerçekleştirmek kalıyordu geriye: İspanyolları direnme olanağına ve gerekliliğine inandırmak. Toulouse'da bulunan bakanlar, Giral dışında, geri dönmeyi kabul ettiler. Ama Azana, Alvarez del Vayo'ya şu cevabı verdi ve Paris'te kaldı: "Kimse direnme yeteneğimize inanmıyor ve buna en az inananlar da kendi generallerimiz." 2 mart günü Azana istifa etti. Yasal olarak yerini alması gereken Meclis Başkanı Martinez Barrio da Negrin'e başkanlığın yasal güvencesini vermedi ve İspanya'ya dönmeyi kabul etmedi.

HÜKÜMETİN İSPANYA'YA DÖNÜŞÜ

Negrin, Los Llanos havaalanına iner inmez komutanları topladı. Bu toplantı üstlendiği görevin ne denli güç olduğunu gösterdi ona. Görüşlerini açıklamasından sonra, Miaja dışındaki bütün komutanlar, direnmenin artık olanaksız olduğunu söylediler; felâketi önlemek için pazarlığa oturmak gerekiyordu. Negrin, cephe gerisinin ve askerlerin moral bozukluğuyla

birlikte politikası karşısına yeni bir engelin dikildiğini görüyordu: Haftalardır Merkez Cephe komutanı albay Casado'nun siyasal girişimlerinde dile geldiği biçimde, ordu komutanlarının bozgunculuğu.

Uzun süredir cumhuriyetçi bir subay ve eski Başkanlık muhafız alayı komutanı olan Casado, Largo Caballero'nun genelkurmayını oluşturan muvazzaf askerlerden biriydi. Solcu bir kişi sayılıyor, bazı sosyalistlerle ve anarşistlerle ilişkisi bulunuyordu ama "asker olarak görevinin" önemine inanmıştı, "düşman saflarında saygı gördüğünden" emindi(2). Komünist partisine çok karşıydı, batı demokrasilerini Cumhuriyeti tek başına bırakmaya itenin "komünist komutanların aşırılığı" olduğu inancındaydı. Asker olarak direnmeyi olanaksız görüyordu. Oysa, Negrin, Del Vayo ve komünistler Cumhuriyet'e egemen oldukları sürece Franco pazarlık masasına oturmayacaktı. Onurlu bir barış yapmak için onları temizlemek gerekiyordu(3). Pazarlık yanlılarının, komünist etkisi yok olur olmaz İngiltere'nin desteğinden yararlanacaklarına kesinlikle inanmıştı. Azana'nın ülkeye dönmesini sağlamak ve komünist partisi dışında, cumhuriyetçilerden ve sosyalistlerden oluşan bir hükümet kurmak gerekir, diyordu Negrin'e.

Aslında, o tarihte, hükümeti devirmek amacıyla haftalar öncesinden siyasal ilişkiler kurmuştu. Anarşistlerin safından, komutası altında bir kolorduya komuta eden Cipriano Mera'yla(4) ve komünist partisine düşmanlığı hiç geçmeyen Garcia Pradas'la yakın dosttu. Kuşkusuz, C.N.T., Segundo Blanco'nun anarşist hareket içinde sözcülüğünü yaptığı Negrin'i desteklemeye devam ediyordu. Ama F.A.İ.'nin düşmanlığı, bir C.N.T.-F.A.İ. -Anarşist Gençlik Hareketi irtibat komitesi toplantısında üstün geldi ve 25 şubat günü komite "yeni bir hükümetin ya da bir savunma cuntasının" kurulmasını istedi. Sosyalistler arasında, Caballero'nun dostu Wenceslao Carillo da albayın tasarılarını biliyor ve onaylıyordu. Sosyalist partisini ve U.G.T. yönetimini Başbakanla birlikte Fransa'da kalmış olan Negrin'in dostlarından koparmak için Madridli dostlarını topladı; Başbakan ve dostlarının geri dönüşünden sonra da Gonzales Pena'ya yönelttiği saldırıları arttırdı. Başka bir sosyalist de Casado hareketini destekliyordu: Julian Besterio ne bir militandı, ne de bir eylem adamı, ama cumhuriyetçi sosyalizmin temsilcisiydi. Sosyalist partisinin aşırı sağında yer alan bu üniversite öğretim üyesi, savaşın başından beri hiç bir önemli rol oynamamıştı. Başkan Azana, kendisini, Londra'da bir İngiliz aracılığının temellerini araştırmakla görevlendireli beri uzlaşma yanlılarının adamı sayılıyordu. Londra ve Paris'in "iyi gözle" baktığı bir kişiydi.

Ayrıca Casado, kuşkusuz yabancı diplomatlarla, özellikle İngilizlerle ilişki kurmuştu. Dominguez(5), komplonun gerçek kışkırtıcısı olduğunu söylediği, yardımcılarının seçiminde bile albaya öğüt verecek kadar ileri giden Cowan'la sık sık görüştüğünü belirtiyor. Öte yandan Hidalgo de Cisneros da, Alvarez del Vayo'ya, albayın kendisine üstü kapalı

olarak İngilizlerin verdiği sözlerden dem vurduğunu belirtiyor(6).

Negrin hükümeti durumdan ve yol açabileceği tehlikelerden haberliydi. Kararsız olduğu sezilen düşmanlarını ikna etmeye ya da onları ürkütmeye çalıştı. Negrin'in ardında, komünist partisinin, askeri birliklerinin, polisinin büyük gücü vardı. Ama anarşistler Negrin'den ödünler koparmayı, kendileriyle birtakım sorumlulukları paylaşmasını sağlamayı istemekteydiler. Onlara göre, cumhuriyetçi kesimin "herhangi bir yerinde" bulunan hükümet aslında Negrin-Del Vayo-Uribe üçlüsüne indirgenmişti. S.İ.M. şefi Garces'in ülkeden çıkartılacak kişileri seçmesi gereken komisyonun başına getirilmesini Negrin'den gelen bir kışkırtma saymaktaydılar; boşaltma işlemlerinin yönetiminin "Negrin-Del Vayo ikilisinin elinde" kalmaması için üstelemekte, yüksek memurların ülkeden çıkartılmasına öncelik verilmesiyle ilgili kuşkularını dile getirmekteydiler. 3 mart günü boşaltmanın örgütlenmesine katılma umudunu hâlâ beslemekte ve Cartagena deniz üssü komutanlığı gibi çok önemli bir göreve kendi dostlarından Gonzalez Entrialgo'nun getirilmesini istemekteydiler. Birkaç kere, yeni komutanlıkların komünistlere verilmesiyle onların güçlerinin artmasını kabul edemeyeceklerini Negrin'e tekrarlamışlardı. Oysa Negrin 2 mart günü seçimini yapmıştı, Bakanlar Kurulu yüksek komutanlıktaki birtakım atamaları ve yer değiştirmeleri onayladı. Casado generalliğe yükseltiliyor, ama Merkez ordusunun başından alınıyor ve yerine kendisi gibi generalliğe yükseltilen komünist Modesto geçiriliyordu. Miaja(7), ordu genel müfettişliği gibi onurlu bir görevle emekliliğe itilmişti. Savaş yöntemlerini yenileme amacına yönelik "hareketli şok birlikleri"nin, kurulması, komünist subayların rütbece yükseltilmesini izledi: Lister, Galan, Marquez albay oldular. Limanların komutanlığı da komünistlere verildi, Vega Alicante'ye, Taguena Murcia'ya, özellikle Francisco "Paco" Galan, herkesin göz diktiği ve donanmanın geri kalanına el koymasını sağlayan Cartagena'ya atandılar.

Kendisini, böylece gerçek bir hükümet darbesi yapmakla ve iktidarı komünistlere vermekle suçlayanlara, Negrin, hükümetin direnmeye karar verdiği, komutanlıklara direnme yanlılarını getirmesinin bir ödev olduğu karşılığını verdi. Komünistlerin ağır basmaları Negrin'in politikasına kayıtsız şartsız katılmalarının yansımasından başka şey değildi. Ama hükümetin düşmanlarının gözünde, alınan tedbirlerin bir tek anlamı vardı: Bundan böyle boşaltma işlemlerini tek başına komünist partisi denetleyecekti ve iktidar tek başına onun elindeydi.

YENİ BİR İÇ SAVAŞ MI?

Hükümetin yapmaya karar verdiği değişiklikler kötü karşılanmıştı. Yalnız askeri teknisyenler değil, ama parti ve sendika yöneticileriyle halkın büyük çoğunluğu, bu davranışta, tutumuyla pek çok nefret ve kin

uyandıran bir partinin yönetime el koyuşunu görmekteydiler. Hükümeti devirmeye çalışanlar için bulunmaz bir fırsattı bu. Bir komünist hükümet darbesine ve savaşın yol açtığı ölümlerle sefaletlerin gereksiz yere uzamasına karşı olduklarını belirttiler. Üç yıl süren iç savaştan sonra bu yenilgiye uğrayanlar hükümetine karşı artan kızgınlık Negrin'e yönelik bir öfke patlamasına yol açacaktı.

Devrimci isteklerinden vazgeçmek zorunda kalan solcu sosyalistler ve anarşistler, "düzen partisi"nden öç alma fırsatını sonunda yakalamışlardı. Yüksek memurlar ve subaylar "onurlu" bir barış fırsatına yapıştılar hemen. Franco'nun toplumsal hiyerarşi içinde yerlerini kabul edebileceği bir uzlaşma dilemekteydiler. Parti ve sendika yöneticileri de ülkeden ayrılma güvencesi istiyorlardı. Artık hiç bir şeye inanmayan büyük halk yığınları, gereksiz olan yeni acıların peşindekilere, yeni iktidarın ayrıcalıklı kişilerine karşı dönmüştü. Bir tek dilek vardı: Savaşı en kısa zamanda bitirmek. Komünistelerin tasfiye edildiği ölçüde Franco'nun daha bir bağışlayıcılık eğilimi duyacağı belli belirsiz umulmaktaydı. Sayıları günden güne artan Franco'nun ajanları, anlaşmazlıkları körüklemekteydiler.

İlk çatışmalar, büyük bir kargaşalık içinde Cartagena'da çıktı. Amiral Buiza, pazarlık masasına oturma kararı vermezse donanmanın ülkeden ayrılacağını Negrin'e bildirmişti daha önce. Zemini hazırlamakla görevlendirilen İçişleri Bakanı Paulino Gomez'in özel olarak gelişine rağmen, Galan'ın atanması bardağı taşırdı. Garnizonun bir bölümü topçu komutanı albay Armertia komutasında ayaklandı ve yeni komutanlığın yerleşmesine karşı çıktı. Ayaklananlar arasına karışan falanjcılar radyoyu ele geçirdiler, yalan haberler yaydılar. Donanma, onların eline düşmemek için denize açıldı. Yine de ayaklanma başarısızlığa uğradı. Albay Armentia, uzun bir kararsızlık döneminden sonra teslim oldu, sonra kendini öldürdü. Komünist Frutos komutasındaki 10. tümen Cartagena üzerine yürüdü,birkaç saat içinde 11. tugayın başındaki komünist Rodriguez ayaklanmayı bastıracaktı. Ama donanma geri dönmedi, Fransız amiralliğinin isteği üzerine Bizerte limanına sığınmaya karar verdi ve orada mürettebat enterne edildi. Böylece ülkeyi boşaltma olanaklarından biri de ortadan kalkmıştı. Hükümet büyük bir şaşkınlığa düşmüş gibiydi. Genel Komiser Hernandez, söylenenlere bakılırsa kendi girişimiyle ayaklanmanın bastırılmasını yönetmişti.

Ancak Madrid'de durum birden gerginleşti. Casado kararını vermişti gerçekten: Madrid valisi Gomez Ossorio tarafından kararnamelerin içeriği konusunda uyarılınca, hemen, kendisinin de askerleri temsil edeceği bir Savunma Komitesi kurulması için partilerle bağlantı yaptı. Levante'deki Menendez, Matallana'yla birlikte onun görüşlerini paylaşmaktaydı. Miaja da harekete katıldı ve kişisel ağırlığını koydu. Garcia Prades baş kaldıranların bildirisini hazırladı. S.İ.M.'den Pedrero, Güvenlik sorumlusu sosyalist Girauta işin içindeydi. Mera 4. kolordunun, sosyalist Francisco Castro da bir

jandarma tugayının yardımlarını sağladılar. Asalto subayları aşağı yukarı toptan harekete katılmışlardı.

CASADO CUNTASI

Maliye Bakanlığının mahzenlerinde toplanan darbeciler, 5 mart gecesini hükümet darbesini bekleyerek geçirdiler. Anarşist Bernabe Lopez komutasındaki 70. tugay, başkentin stratejik noktalarını işgal etti. Adamları hareketi tamamlayınca, radyo Cunta'yı açıkladı. Önce Basteiro konuştu ve Negrin hükümetinin çekilmesini istedi: "Cumhuriyet ordusu, tartışılmaz bir otoriteyle, çok ciddi ve öncelikle askeri bir sorunun çözümünü ele almaktadır." Negrin'in politikasını eleştirdi, "uluslararası olayların artan karmaşıklığının evrensel düzeyde bir felâkete ulaşacağı yolundaki hastalıklı bir inançla" zaman kazanmaktan başka şey düşünmemekle suçladı onu. Bütün İspanyollardan "şimdilik ordudan başka şey olmayan yasal Cumhuriyet hükümetini" desteklemelerini istedi. Casado da, "siperlerin ötesindeki" İspanyollara seslendi. Bir seçenek önerdi onlara: "Ya İspanya için barış, ya da ölesiye savaş." Mera, Cunta'nın "görevinin adalet ve kardeşlik temeline dayanan" onurlu bir barış" sağlamak olduğunu söyledi. Sonra Cunta üyeleri açıklandı: General Miaja başkan, Besteiro Dışişleri danışmanı, Casado Savunma danışmanı, Carillo İçişleri danışmanı, Eduardo Val Ulaştırma danışmanıydı. 37 Cuntasından artakalan bir başka anarşist, Gonzalez Marin, U.G.T.'den Antonio Perez, cumhuriyetçi San Andres'le Jose del Rio, "sendikacı" Sanchez Requena'nın sekreterliğine atandığı Cunta'yı tamamlıyorlardı. Komünist partisi dışında Halk Cephesi'nin bütün parti ve sendikaları Cunta içinde temsilci bulundurmaktaydılar.

Elda'da, mutlak bir yalnızlık içinde bulunan, komünist subaylar komutasındaki 80 askerlik bir müfreze tarafından korunan Negrin hükümeti, 5 mart günü, 6 mart akşamına dek sürecek bir görüşmeye oturdu. Kâğıt üzerinde hâlâ büyük olanaklara sahipti: Merkez'deki dört kolordudan üçü, Barcelo, Bueno, ve Ortega adlı komünistlerin komutasındaydı. Levante'de Menendez'in karşısına çıkarılacak üç kolordusu, Estramadura'da da üç tümeni vardı ve bütün bu birliklerde komünist subaylar bulunmaktaydı. Buna rağmen Negrin direnmeye kalkışmadı; kan dökülmesini önlemek için Casado'ya çağrıda bulundu ve "bütün görüş ayrılıklarını gidermek" için temsilciler atamasını önerdi. Casado, Elda'da bulunan general Matallana üç saat içinde salıverilmezse bütün hükümet üyelerini kurşuna dizdirmek tehdidiyle ona karşılık verdi. Komünist subayların Madrid'de Cunta'ya karşı silaha sarıldıkları sıra, hükümet de İspanya'dan ayrıldı. Negrin ve Del Vayo uçakla Fransa'ya gittiler. Onlarla birlikte, la Pasionaria ve Uribe gibi siyasal, Lister, Modesto, Hidalgo de Cisneros, Nunez Maza gibi askeri komünist yöneticiler de Fransa yolunu tuttular. Ama hükümetin kaçışı, önüne geçmek

istediği anlaşılan kan dökülmesine engel olmadı.

Madrid'de, 2. kolordunun başındaki binbaşı Ascanio (hastalanan Bueno'nun yerini almıştı), kuzeyden, cumhuriyetçi kesimin geri kalan bölümüyle başkentin bağlantısını kesmeye çalıştı. Üçlü bir savaş başladı böylece: Franco yanlıları durumdan yararlandılar, komünistler ve Casado yanlıları, haklı olarak, hesaplaşmak için cepheyi yüzüstü bırakmakla suçladılar birbirlerini.

7 mart günü, Barcelo, Casado'nun genel karargâhını ele geçirdi ve orada Mera'nın saldırısına uğradı. 10 mart günü, Cunta'nın gözünde kuşkulu bir kişi olan albay Ortega Casado birliklerine teslim oldu. Onun aracılığı sonucu, Dieguez'in temsil ettiği komünist partisiyle Casado arasında görüşmeler başladı. Komünist partisi, bütün militanlarının ve basınının özgürlüğü için güvence ve bir komünistin Cunta'ya alınmasını istedi. Casado, ilke olarak kimseyi cezalandırmamayı kabul etti, ama genel karargâhının alınmasından sonra birçok subayın ve bu arada albay Gazolo'yla albay Otero'nun öldürülmesinden sorumlu tuttuğu yarbay Barcelo'yu(8) ve komünist komiser Conesa'yı kurşuna dizdirdi. 12 mart günü, komünist partisinin bir bildirisi kardeş kavgalarına son verilmesi çağrısında bulundu: "Kurulan yönetime karşı her türlü direnmeden vazgeçmekle kalmıyoruz, cephede, cephe gerisinde, görev başında ve savaş içinde bulunan komünistlerin, özverilerinin, yiğitliklerinin ve disiplinlerinin örneklerini vermeyi sürdüreceklerini de açıklıyoruz."

İç savaş içinde bir iç savaşla geçen bu hafta 2000 kişinin ölümüne yol açtı. Sadece Madrid çevresinde gerçek savaşlar oldu. Levante'de, Menendez'e bağlı birlikler, Madrid'le bağlantıyı kesmeye hazır bekleyen binbaşı Sendin'in tanklarıyla yer yer çatıştı. Ama Cunta'nın emrindeki 45. tümen, komünist partisi binalarını ele geçirdi ve yöneticileri tutukladı. Casado yanlılarıyla komünistlerin anlaşmaları için cumhuriyetçi Julio Just aracılık ediyordu. Estremadura'da, Teral ve Martinez Carton adlı komünistler beklemeyi yeğlemişlerdi; tek ciddi olay, vali Antona'nın komünist partisi binalarından birini topa tutturduğu ve Mangada'yı Cunta'ya katıldığı halde tutuklattığı Ciudal Real'de oldu.

Kısacası, komünist partisinin Casado Cunta'sından kurtulmak istediğini gösteren hiç bir belirti yoktu. Bir tek Ascanio komutasındaki birlikler Casado yanlısı birliklere saldırmıştı. Başka yerlerde, komünist subaylar komutasındaki birlikler kendilerini savunmakla yetinmişlerdi. Valencia'da Castro Delgado ve Jesus Hernandez'in girişimleri sonuçsuz kaldı. 6 mart günü komünist genelkurmayın Valencia'dan ayrılması, komünist partisinin boyun eğdiğini ve artık yenilginin kaçınılmaz olduğunu düşündüğünü gösteriyordu. 6 marttan sonra İspanya'da kalan Togliatti, Checa ve Birleşik Sosyalist Gençlik Hareketi'nden Claudin tutuklandı. sonra general Hernandez Sarabia'nın emri üzerine salıverildiler. Yöneticilerin

İspanya'dan ayrılmalarını sağlamaktan başka görevleri bulunmadığı anlaşılıyordu. Elli militanlık bir grup, 25 mart günü, Cartagena yakınındaki küçük bir havaalanından uçağa binip İspanya'dan ayrıldı.

ONURLU BİR BARIŞ İÇİN YAPILAN PAZARLIKLARIN BAŞARISIZLIĞA UĞRAMASI

Bu "iç savaş", iki yanın ortak amacının gerçekleştirilmesini kesinlikle tehlikeye atmak gibi bir sonuç vermişti hiç değilse. Negrin'in dostları, Casado Cuntasının, Başbakanının politikasını benimsemekten başka şey yapmadığını belirtmişlerdir. Ama şantajdan, savaşların sürdürülmesinden vazgeçtiği için bu politikayı gerçekleştirme olanakları kalmamıştı. Casado yanlıları da, pek zayıf olan direnme olanaklarına ölümcül bir darbe indirenin komünist ayaklanma olduğu karşılığını vereceklerdi. Ne olursa olsun, direnme olanağının kalmadığı bir gerçekti.

Yine de, iç çekişmeler çözümlendiğinde, Cunta pazarlık masasına oturabilecek duruma geldi. Pazarlığı şu temeller üzerinde sürdürmeyi öneriyordu.

1.- Toprak bütünlüğünün ve ulusal özerkliğin açıklanması.

2.- Dayandıkları nedenler "içten" ve "soylu" olan bütün savaşçılara saygı duyulması.

3.- Düzenli duruşmalar dışında kimseye ceza verilmeyeceğinin ve siyasal suçların adi suçlardan ayrılacağının güvence altına alınması.

4.- Cinayet sayılabilecek herhangi bir davranışta bulunmayan askerlerin, milislerin ve komiserlerin özgürlükleriyle hayatlarına saygılı davranılması.

5.- Muvazzaf subayların hayatlarına, özgürlüklerine ve meslek hayatlarına saygı gösterilmesi.

6.- Memurlar için de aynı güvencenin verilmesi.

7.- Özgürce İspanya'dan ayrılmak isteyen herkes için yirmi beş günlük bir "af" süresinin tanınması.

8.- Şimdiye dek cumhuriyetçilerin elinde bulunan kesimde İtalyan ya da Faslı asker kalmaması.

Kuşkusuz, içinde bulunulan koşullara oranla akıl almaz isteklerdi bunlar. Belgenin en sağlam bölümü askerlerle memurlar için güvence isteğiydi. Böylece, savaşların üzerinde, aynı sınıftan olan düşmanların barışması pekiştirilmek isteniyordu. Ama, bütün içinde, Cunta düş kırıklığından düş kırıklığına sürüklenebilirdi ancak. Pazarlık masasına oturulmasını istiyordu Cunta, Franco teslim olmasını istiyordu. Cunta bir antlaşma istiyordu, Franco hiç bir şeyin altına imza atmak istemiyordu.Ardından ilk hakaret geldi: Franco'nun temsilcisi Merkez ordusundan bir "cumhuriyetçi" subay, Casado'nun bir astı (bir an Casado onu kurşuna dizdirmeyi düşünmüştü) olan albay Cendanos'tu. Casado kendisine vermeden biliyordu

muhtıranın içeriğini... İkinci hakaret, Franco'nun Casado ve Matallana'yla pazarlık masasına oturmayı reddetmesi oldu. Ancak teslim koşullarını görüşebilirdi ve görüşmek için de daha küçük rütbeli subaylar istiyordu. Casado boyun eğdi ve yıllardan beri Miaja'ya bağlı olan (ama Franco'nun daha sonra "ulusal dava"ya hizmetlerinden ötürü ödüllendirdiği) iki kurmay subayı, binbaşı Leopoldo Ortega'yı ve yarbay Antonio Garijo'yu seçti. 23 mart günü, iki temsilci Burgos'a vardılar. Önerileri incelenmeyecekti bile. Franco, hava kuvvetlerinin 25 martta, ordunun geri kalanının da 27 martta teslim olmasını istiyordu. Temsilcileri olan Güvenlik sorumlusu albay Ungria ve albay Vittoria, sözlü olarak birtakım şeyler vaat ettiler: Yasalar uygulanacaktı, "siyasal" ceza verilmeyecekti, bazı kişilerin yurt dışına gitmelerine olanak tanınacaktı.

Cunta'nın tepkileri zorlu oldu: Carillo yazılı metin olmadıkça cumhuriyetçilerin hiç bir şey kabul edemeyeceklerini söyledi. Besterio karşılık verdi: "Savaşı sürdürmek için gelmedim buraya." Carillo'nun cevabı şöyle oldu: "Ben de ihanet etmeye gelmedim."

25 mart günü yeniden Burgos'a giden Ortega ve Garijos, Cunta'nın daha ileri gidemeyeceği konusunda karşılarındakileri ikna edeceklerini umuyorlardı. Ama Franco'nun bir emri pazarlıkları yarıda kesti: Hava kuvvetleri istediği gibi teslim olmamıştı. Cunta köşeye kısılmıştı: Bazı anarşistler direnmek istiyorlardı, askerler buna karşıydılar. Casado, Madrid'i üç günde boşaltabileceğini sanıyordu. 26 mart günü, Cunta, hava kuvvetlerinin 27 martta teslim olacağını Franco'ya bildirdi ve bütün kuvvetlerin teslim olacakları tarihi saptamasını istedi. Franco'nun kısa cevabı hiç bir karşılık istemiyordu: Milliyetçi kuvvetler saldırıya geçecekler, cumhuriyetçi birlikler de "beyaz bayrak" çekip ellerinden geldiği ölçüde milliyetçi görevlilerin "verecekleri talimata" uyarak "kendiliklerinden teslim olacaklar" ve tugaylar halinde bir araya gelen askerler daha önce silahlarını bırakmış bulunacaklardı... Bu biçimde teslim olmak için bir hükümete gerek yoktu. Ayrıca Cunta da bir hükümet değildi artık. Cumhuriyet dağılmıştı: Madrid'de, mart başında salıverilen falanjcı Valdes'i tutuklayacak hiç bir görevli polis bulunamayacaktı. Gelecek saatlerde de, danışmanların, boşaltmayı elden geldiğindce tam ve çabuk gerçekleştirmeye çalışmaktan başka yapacak işleri kalmayacaktı. 26 martı 27 marta bağlayan gece, Cunta şu açıklamayı yapıyordu: "Başlıca kaygımız yurt dışına gitmek zorundaki yurttaşlarımızın boşaltılmasını sağlamaktır." Valiler, tehlike içindeki bütün yurttaşlara çıkış izni vermeye çağrılmaktaydılar. Cunta, yabancı ülkelerden, özellikle Londra ve Paris'ten gemi istiyordu.

Ama bu son işlemin de başarılı bir sonuca ulaştırılmasına olanak tanımayacak kadar ilerlemişti çözülme.Negrin'in sağladığı gemiler, peşin bir ödeme yapılmadığı gerekçesiyle gelmediler ve Midatlantic şirketi anlaşmasını Burgos hükümetine aktardı. Londra ve Paris kılını bile

kıpırdatmadı. Alicante'de 45.000 kişi yığılmışken, bir tek Fransız gemisi 40 yolcuyla denize açılacaktı.

Ne ordu kalmıştı, ne otorite. 27 marttan 30 marta dek, son ana kalıp şimdi düşmandan kurtulmaya çalışanlar denize doğru koştular.

Cunta son toplantısını 27 mart gecesi yaptı: Her şey bitmişti. Carillo ve öteki danışmanlar gece Valencia'nın yolunu tuttular. Sonraki günlerde Madrid'in boşaltılmasını yönetmek isteyen Casado da, sonunda uçakla onlardan önce Valencia'ya vardı. Binlerce genç milliyetçi işaretleri takmış sokaklarda bağırarak Franco'nun adını söylüyordu. Cumhuriyetçi İspanya'da otorite adına ne kalmışsa yetkilerin barışçı yollardan aktarılmasını sağlamaya çalışmaktaydı: Valencia'da, danışmanlar, beşinci kolun bir temsilcisiyle görüşme yapıyorlardı. Casado, ortalığı yatıştırmak için bu anlaşmayı radyoda açıkladı. 29 mart akşamı, general Miaja İspanya'dan ayrıldı. Casado ve çevresinde kalan danışmanları, uzun tartışmalardan sonra İngiliz savaş gemisi Galatea'ya bindiler. Milliyetçiler onlara engel olmaya çalışmamışlardı. Ama Madrid'de kalan Besteiro'yu ve Valencia'da kalan Sanchez Requena'yı tutukladılar. Sağda solda, birkaç yüz savaşçı kendilerini öldürttüler ya da öldürdüler. Yüz binlerce kişi cepheyi bırakmıştı, ama sonunda bunların büyük çoğunluğu ele geçti. Franco'nun egemenliği bütün İspanya'ya yayıldı. İç savaş sona ermişti.

ONUNCU BÖLÜMÜN DİP NOTLARI

(1) Negrin'in ve Alvarez del Vayo'nun görüşleri, daha sonra, 1939 eylülünde 2. Dünya Savaşının patlamasıyla doğrulanmış gibidir. Ancak şubat ayında, bu görüş çok zayıf varsayımlara dayalıydı. Savaş çıksa bile batılı ülkelerin Cumhuriyet'in yardımına gelebileceklerini, hatta Cumhuriyet'e gerçekten yardım etmek isteyeceklerini kanıtlayan hiç bir şey yoktu. Ayrıca, İspanyol yöneticileri Sovyetler Birliği'nin de "demokratik" safta yer alacağına bel bağlamaktaydılar. Alman-Rus antlaşması bu umutları yıkacaktı. Negrin ve Del Vayo'nun kurtuluşları için bel bağladıkları uluslararası durum ancak 1942 yılında gerçekleşti. Del Vayo'nun inandırıcı olabilmesi için, Cumhuriyetin o tarihe dek dayanabileceğini, ya da İspanyol komünistlerinin, bütün dünya komünistlerinden farklı olarak, 1939-42 yılları arasında Alman-Rus antlaşmasını hesaba katmayıp "demokratik" safta yer alacaklarını kabul etmek gerekir...

(2) Casado, The last days of Madrid.

(3) "Negrin, barış için harcadığı çabalarda başarısızlığa uğradığını ve dolayısıyla direnmekten başka yapacak şey kalmadığını söyleyerek konuşmasını bitirdi. Başarısızlığa uğradığından, kendisinin yapamadığını yapabilecek bir hükümet kurulabilmesi için istifa etmeye karar verdiğini bize söylemek aklına bile gelmedi (The last days of Madrid, s.119)."

(4) 16 şubat günü, Madrid'de, Mera olayıyla ilgili bir irtibat komitesi toplantısı yapıldı. Arkadaşları Mera'yı, Casado'ya bağlanmak, "aceleci bir eyleme girişmek" ya da "yanlış bir adım atmak"la suçluyorlardı (Peirats, adı geçen eseri, Cilt III, s.358).

(5) Dominguez, Los vencedores de Negrin.

(6) Alvarez del Vayo, La guerra empezo...s.307.

(7) O da, pazarlığa oturma yanlısı olmuştu.

(8) Muvazzaf subay Eduardo Barcelo Llacuri, 1936 yılında Savunma Bakanlığında görev alan subaylardandı. Alcazar önündeki birliklere komuta etmiş, daha sonra 5. Alay komutanlarından biri olmuştu. Onu namuslu bir kişi olarak gösterenler sadece komünistler değildir. Ancak Peirats, 14. tugaya komuta ederken, tümen komutanı tarafından iki erini öldürmekle suçlandığını hatırlatıyor. Bu yüzden suçlanıp Barcelona'da cezaevine konan Barcelo, Cordon'un araya girmesi sonucu salıverilmişti.

(9) Castro ve Hernandez, o dönemde yönetimin boyun eğen tutumuna ve özellikle la Pasionaria'nın kaçışına karşı mücadele etmiş gibidirler. Bu nokta üzerinde hiç bir tartışmaya girilmemiştir Moskova'da: Onlar Jose Diaz'ın desteğini sağlamışlardı, ama Stalin de la Pasionaria'yı desteklemekteydi. Her iki yan da komünistlerin Casado darbesini beklediğini ve buna hazırlanmış olduklarını söylüyordu. Togliatti, ayaklanmanın yarım saat içinde bastırılacağını düşünmekteydi. Vanni'ye göre, Dieguez, komünistlerin Cunta'yı ezebileceklerini söylemekte ve kesin tasfiye emrinin 12 mart günü, Togliatti'nin karısı Rita Montagnana tarafından getirildiğini belirtmektedir. Ne söylenirse söylensin, Sovyetler Birliği'nin, Almanya'yla başlatmış olduğu yakınlaşmayı tedirgin eden ve yitirilmiş olan bir savaşın sürdürülmesinde çıkarı bulunmadığı anlaşılıyordu. Gerçekte savaşın durdurulmasından yana olan komünist partisi de, Madrid komünistlerinin kendiliğinden gelen tepkisini ustaca kullanmayı bilmişti. Ancak Togliatti'nin özgeçmişini yazan Ferrara'nın da utana sıkıla belirttiği gibi, parti yönetiminin, aynı zamanda yöneticilerinin "yitirilmemesi" için kaygılandığı da düşünülmeliydi.

SONSÖZ

Martın ikinci yarısında Fransa'ya ya da Kuzey Afrika'ya geçmek üzere ülkenin merkezinden ayrılan göçmenlerin kesin sayısını vermek olanaksızdır. Casado'ya yönelttiği suçlamada, Alvarez del Vayo, 30.000 kişi ülkeden ayrılabilecekken ancak 2000 kişinin ayrılabildiğini söylüyor. Ama gerekçesini güçlendirmek için, Negrin hükümetinin Casado Cuntasından güçlü bir otoriteye sahip olduğunu öne sürüyor ki burası kuşkulu. Cumhuriyetçilerin gerek duydukları yardımın hem çabuk, hem de yoğun olması gerekirdi: İngiliz ve Fransız hükümetleri Madrid'in çağrılarına umulduğu gibi karşılık vermediler. Özellikle de, Bask ve Katalan göçmenleri topraklarına kabul eden Fransa, şimdi çok çekimser davranıyordu: Cumhuriyetçilerin çağrısına pek az Fransız gemisi koşacaktı. Birçok kişi, son anda, sağladıkları derme çatma olanaklarla kaçabilecekti.

SÜRGÜN

Bütün bu göçmenler için korkunç bir sürgün başlıyordu şimdi. Kuzey Afrika'da ve Fransa'da, yabancı bir ülkenin kabulünü ya da Fransa'da kalma iznini beklemek üzere kamplara kondular ve buralarda çok güç koşullara katlanmak zorunda kaldılar. Yine de Fransız yetkilileri, isteksizce ve incelikten yoksun bir biçimde, yenilgiye uğramış cumhuriyetçilerin istedikleri sığınma hakkını verdiler.Hiç bir siyasal ayırım yapmadılar. Ama 2. Dünya Savaşı, bu göçmenlerin büyük bölümünü yeniden kamplara gönderecekti. Petain hükümeti de onları Almanya'ya vermeyi kabul edecekti: Binlerce İspanyol(1), böylece, sürülmeyi ve "ölüm kamplarını" tanıyacaklardı. Sayıları epey olan başkaları da, özellikle güneybatıda, Fransız Direnme hareketine katılacaklardı.

Halkının çoğunluğu Franco rejimini kınayan Birleşik Amerika bile, çok az sayıda göçmeni topraklarına almayı kabul edecekti.

Öte yandan Sovyetler Birliği, İspanyol dostlarına acı bir düş kırıklığı hazırlamıştı. Kuşkusuz, Sovyet hükümeti çok sayıda göçmeni kabul

ediyordu. Ama İspanyol komünist partisinin birtakım yöneticilerine ayrıcalıklı hayat koşulları sunarken, dil ve düşünce yönünden yabancı bir ülkede yeni hayat koşullarına yerleşen ötekiler büyük güçlüklerle karşı karşıya kalacaklardı. 1939 Rusya'sında yöneticilerinin söylediği cenneti bulamadıktan başka, çoğunluk dağıtılıyor, yalnız bırakılıyor, Akdenizliler için katlanılması güç iklim koşullarının daha da ağırlaştırdığı çalışma koşulları içinde yaşıyorlardı. Onlarla ilgili olan elimizdeki tanıklıklar yan tutma gerekçesiyle suçlanabilir, çünkü partileriyle bağlarını koparan eski komünistlerden gelmektedir. Ama yine de, bazıları için sistemli bir düşmanlığa dönüşen ve sürgün kavgalarına yeni besinler sağlayan düş kırıklığını anlamaya yardımcı olmaktadır bu tanıklıklar.

Bu çıkarcı ya da kötü niyetli, güç kucak açmalar, ülkesine sığınmak isteyen herkese sınırlarını açan Meksika hükümetinin gösterdiği iyi niyet ve cömertliği daha iyi ortaya koymaktadır(2).

Sürgünle birlikte, tartışma dönemi de başlamaktaydı. Kuşkusuz, cumhuriyetçi partiler uzun süreden beri anlaşmazlıklarını gizlemeye çalışmamaktaydılar. Hiç değilse, savaş boyu, ortak bir düşman olan Franco'ya karşı savaşta birleştikleri inancı içinde gibiydiler. Yenilgiyle birlikte bu bağ ortadan kalkmıştı. Tersine, politikacılar ve askerler hesabını vermek zorunda oldukları felâketle karşı karşıya kaldılar. Temize çıkma anı gelmişti. Sansür ve düşmanın cumhuriyetçi saflardaki anlaşmazlıkları sömürmesine engel olma kaygısı pek çok görüş ayrılığını halktan gizlemişti. Ama yenilgi bu tür kaygıları ortadan kaldırıyor ve kısa süre önce partilerin içindeki müttefikler arasında çıkan tartışmalar sert oluyordu. Bu partiler sürgünde az çok derin ve az çok uzun süren bölünmelere uğradılar.

Sürgündekiler arasında çıkan çatışmalar her zaman tatsızdır: Hiç değilse burada, sürgündeki siyasal yöneticilerin çoğunun "demokrasiler" konusundaki düşlerinin sürmesiyle ve yıllar boyu Franco rejimini dışardan yıkma umudunun devamıyla açıklanabilir. Kuşkusuz ne "sürgündeki hükümetler"in siyasal çabaları,ne de iç savaştan yıllar sonra hâlâ süren ya da beliren gerillalar, "sürgünün geleceği" konusundaki umutlarını tek başlarına doğrulamaktadırlar. Ama herkes bilmektedir ki, dünya savaşının ertesinde, büyük batılı devletler, askerî zaferin ciddi ekonomik ve siyasal güçlüklerin başlangıcıyla karşı karşıya bıraktığı Franco'yu isteseler devirebilirlerdi.

SAVAŞTAN SONRA İSPANYA

1939 yılının mart ayında, cumhuriyetçi kesimin geri kalanı sekiz gün içinde işgal edildi. Franco 26 mart günü saldırıya geçeceğini bildirmişti ama karşısında hiç bir örgütlenmiş güç yoktu. Bir savaş değildi artık bu, sadece bırakılan mevzilerin ele geçirilmesiydi. Milliyetçiler hemen Madrid'e girebilirlerdi. Kentin ele geçirilmesini daha da görkemli kılmak için birkaç saat bekle-

diler. Zafer geçidi, cumhuriyetçi direnmenin simgesi ve İspanya'nın yeniden kavuşulan başkenti olan Madrid'de, Castellana caddesinde yapılacaktı. Birlikleri en başa geçirilen Alman ve İtalyan müttefikler göklere çıkarıldı. Geri kalan her yerde işgal, alkışlar ve dinsel törenler arasında, güçlük çekilmeden sürmekteydi.

Caudillo, karşı saftaki bazı kişilerin kendisinden bekledikleri barışçı davranışlarda bulunmadı: Baskı, zaferinin ardından kesilmedi. Siyasal sorumluluklarda ilgili yasanın uygulanması, bütün eski cumhuriyetçi kesime savaş kurullarının yerleştirilmesi, tersine, gerici tedbirleri güçlendirdi. Tutuklamalar ve cezalandırmalar çoğaldı. Ciano'ya göre, "ciddi ve çok sert bir temizlik" söz konusuydu. Ilımlılık bir hafifletici durum sayılmıyordu; İspanya'yı bu şiddet hareketlerinden uzak tutmak isteyen Besteiro bile otuz yıl hapis cezasına çarptırıldı(3). On binlerce tutuklu yıllar boyu Yeni Devlet'in gücüne tanıklık edecekti. Ordu, polis ve falanjcı milis "güçlü" bir rejimin dengesini sağlamaktaydı. Herkese, "kızıl devrimden" ve hatta kilise tarafından mahkum edilen liberal bir sistemden nefret etme aşılanıyordu. Bazı falanjcılar, belki de toplumsal gelişim anlamına gelecek bir nasyonal-sosyalist rejimin günün birinde zafer kazanacağı umudunu hâlâ taşıyor, birtakım "liberaller" rejim düşmanlığından ötürü krallığın geri gelmesini diliyorlarlarsa -ki her şey bunun bir mutlak krallık olmaya devam edeceğini göstermektedir- gerçek galipler ordu ve kiliseydi. Accion catolica bütün gücünü yeniden kazanmakta geçikmemişti gerçekten: Sistemi dıştan desteklemekle yetindikten sonra, hükümete katılmayı da kabul etti. Birkaç kere rejimin daha liberal bir görünüş alacağı söz konusu edildi, sınırlar daha bir özgürce açıldı, sürgündeki birtakım siyasal kişiler geri dönebildi gerçekten. Ama genel çizgileriyle rejimde hiç bir değişiklik olmadı. Çünkü en katıksız siyasal tutuculuktan doğan bu rejim ekonomik sorunlarını çözümleyemedi.

Borçlanan, yoksul düşen İspanya, savaş sırasında, zenginliğini oluşturan büyük ve küçük baş hayvanlarının bir bölümünü yitirdi. 1935 yılının rakamlarına oranla, 1939'da atların yüzde altmışı, katırların yüzde yetmiş beşi, büyük baş hayvanların yüzde yetmiş üçü kalmıştı geriye. Tahıllara gelince, aynı yıllar için hesaplanan üretimdeki düşme buğday konusunda yüzde otuz, arpa, tütün ve zeytin(4) konusunda yüzde otuz beş, pancar konusunda yüzde altmış beşti. Mısır üretimi arttıysa da, olağanüstü verimli bir yıl söz konusu olduğu içindi bu. Temel üretim dallarında düşüş çok açıktı ve ekili alanların azalmasıyla birleşiyordu(5). Her iki yanda da sanayi konusunda harcanan çabalara rağmen, üretim, özellikle tekstil dalında düştü. Maden üretimi bile demir, bakır, kurşun ve çinkoda düşüş gösterdi(6). Milliyetçi İspanya'nın gözle görülür refahı, geniş halk yığınlarının oturduğu ve iaşesinin sağlanmasında güçlük çekildiği Barcelona, Madrid ve Levante gibi yerler Franco hükümetinin eline geçince eridi gitti. Barcelona düşer

düşmez iaşe güçlükleri başladı: Savaş yıllarının beyaz ekmeğinin yerini kara ekmek aldı.

İspanya beslenmesinin bir bölümünü dışardan sağlamak zorundaydı. Ama böyle bir durum karşısında bir tarım ülkesi nasıl yaşardı? Bu nedenle Franco rejimi, Sovyetler Birliği ya da Almanya gibi kendi kendine yetme yollarını aradı. Ama büyük devletler için çok şeyden vazgeçmek pahasına gerçekleşebilen şey, XX. yüzyılda İspanya gibi az gelişmiş bir ülke için olanaksızdı.

Zorunlu yoksunluklara, hayat düzeyinin çok düşük tutulmasına, "İspanyol yurdu" ve "İberik İmparatorluğu" konusundaki yoğun propagandaya rağmen, general Franco hükümeti, kısa süre sonra topu topu iki seçenek karşısında kalacaktı: Ya Almanya ve İtalya'yı izleyip kaderini onlara bağlamak, ya da birtakım büyük batılı devletlerin, özellikle İngiltere'nin dostluğunu kazanmak. Bir yanda iç savaş boyunca sağlanan yardım için beslenen minnet duyguları, ideoloji birliği ve belki de bazı siyasal ihtirasların gerçekleşmesi ağır basıyordu; öte yanda da barış gereksinimi ve Portekiz'in İngilizlerden yana kayan etkisi.

İç savaş sonunda Franco'nun yaptığı anlaşmalar o sıra faşizm ve nazizmle ittifak yapma yolunu seçtiğini kanıtlar gibiydi. Komintern'e karşı olan antlaşmaya katılması da bunun güvencesiydi. İspanyol dış politikasında Suner'in aldığı rol, Almanların kendisine karşı çekimser kalmalarına rağmen, Franco politikasının Almanlardan yana olduğunun kanıtı gibiydi. Ama iç savaş sona erer ermez, Caudillo'nun uluslararası alanda verdiği sözlere koymak istediği sınırları ölçmeyi sağlayan birtakım olaylarla karşılaşıldı. Bir Göring-Franco buluşmasının gerçekleştirilmesi için boşuna çaba harcandı ve bu tasarının başarısızlığa uğraması, ortak zaferin hemen ertesinde, iki ülke arasında ilk kez gerilime yol açtı. Daha sonra, Almanların Fransa'da zafer kazanmaları üzerine yapılan Franco-Hitler görüşmesi, nazi lideri için yeni bir düş kırıklığı olacaktı. Kuşkusuz Suner'in görüşleri değişmemişti ve İspanya zaferin Almanlar tarafından kazanılmasını istiyordu yine; ama Azul lejyonunun Doğu cephesine gönderilmesi (7) bu bağlılığını tek olumlu belirtisi olacaktı. Portekizi İngiliz işbirliğinden ayırmak için yapılan çabalar boşa çıktı ve Suner'in etkisini yitirmesi bir gelişim sayıldı. Kuşkusuz, İspanyollar tüketici bir iç savaş ertesinde İspanya'yı 2. Dünya Savaşı dışında tutmakla Franco'nun ülkesine hizmette bulunduğunu düşünebilirlerdi. Ama hiç kuşkusuz, peşinde koşulan amaç, dünya savaşı ertesinde zafer kazanmış Amerika'nın koruyucu kanadı sayesinde sonunda kurtarılan rejimin dengesiydi.

İspanya, zaferi kim kazanırsa kazansın, nasıl olsa bitik düşecekti. Saf kişiler, "ilerleme", "vatan" ve "ulusal bağımsızlık" bayrağı altında sürdürülen bir iç savaştan sonra, İspanya'nın, XX. yüzyıl dünyası karşısında

eskiye oranla daha ilkel ve daha bağımlı olmasına şaşacaklardır belki. Bir tek ordu dış yardım sayesinde geri kalmışlığının bir bölümünden kurtulmuştur; ama bu durum yine de çağdaş bir savaş vermekten yoksun durumda olmasını engellememektedir. İspanya, oligarşinin iradesi ve büyük devletlerin suçortaklığı sonucu yeniden geçmişinin içine düşmüştür.

Anılar'ında Ciano şunları yazmaktadır: "Atlas'ın İspanya sayfasını gösteren Mussolini şöyle dedi: 'Üç yıl süreyle hep böyle açık kaldı; artık yeter. Ama şimdiden atlasın başka bir sayfasını açmam gerektiğini biliyorum." İspanya'nın savaş alanlarında yapılan genel prova dünya savaşının hazırlandığı sıra son buluyordu; Hitler Çekoslovakya'yı ele geçirmişti; Mussolini Arnavutluğa saldırmaya hazırlanıyordu. Kısa süre sonra Hitler-Stalin antlaşması ve Polonya'ya karşı girişilen saldırı altı yıl sürecek dünya savaşının başlangıcı olacaktı. Ardından Mussolini'nin düşüşü, Hitler Almanya'sının çökmesi, bir ülkeden ötekine, bir kıtadan öbürüne yeni devrimci patlamalar gelecekti... Ama yirmi yıl sonra, Caudillo, hâlâ zaferinin anısına anıtlar dikiyordu.

SONSÖZ'ÜN DİP NOTLARI

(1) Özellikle, eski Başbakan Largo Caballero.

(2) İspanyolca konuşan Güney Amerika ülkelerinin çoğu, kuruluşlarda, gazetelerde, üniversitelerde görev alan İspanyol cumhuriyetçilerinin entellektüel ve kültürel katkısından geniş ölçüde yararlanmıştır. Aldo Garosci'nin, eserinde sürgündeki aydınlara ayırdığı tabloya bkz.

(3) Cunta üyelerinden, bir tek Besteiro ve Arino Madrid'de kalmaya karar vermişlerdi. Bu davranış, özveriye dayanan bir duygu ve aynı zamanda, ilk günler geçtikten sonra bir barış yapılabileceği umuduna bel bağlama biçiminde açıklanabilir.

(4) Buğday: 1935: 41.000; 1939: 28.699. Arpa: 22.320 ve 14.180. Zeytin: 18.475 ve 11.502 (bin kental olarak).

(5) Tahıl konusunda bu alan, 8.288.000 hektardan 6.526.000 hektara düşmekteydi.

(6) Manganez ve wolfram bir tek bunun dışındaydı.

(7) Franco'ya çok bağlı olan kişilerden general Munoz Grande komutasında.

BİBLİYOGRAFYA

AGUİRRE, Jose Antonio. *De Guernica a Nueva York pasando por Berlin*, Buenos Aires, 1940. (Bask başkanının anıları, ilk bölümleri iç savaşla ilgilidir).

AGUİRRE, Jose Antonio. *Cinco conferencias*, Buenos Aires, 1944.

ALBA, Victor. *Histoire des républiques espagnoles*, Vincennes, 1948. (Son bölümler iç savaşla ilgilidir, gazeteci olan yazarı P.O.U.M.'ye yakınlığıyla bilinir).

ALONSO, Bruno. *La flota republicana y la guerra civil en Espana*, Mexico, 1944.(Eski donanma komiseri, sosyalist milletvekili tarafından).

ALVAREZ DEL VAYO, Julio. *La guerra empezo en Espana*, Mexico, 1940. (Doktor Negrin'in sağ kolu olan eski bakan tarafından yazılmış iç savaşla ilgili kitap).

ALVAREZ DEL VAYO, Julio. *The Last optimist*, New York, 1950.

ANFUSO. *Roma-Berlino-Salo*, Milano, 1955. (Ciano'nun güvenilir adamı, eski İtalyan diplomatı tarafından).

ANSALDO, Juan Antonio. *Para que? De Alfonso XIII a Juan III.* Buenos Aires, 1942. (Sanjurjo'nun dostu, İspanyol havacısı tarafından).

ANSOLDO, Juan Antonio. *Mémoires d'un monarchiste espagnol*, Monaco, 1953.

ARAQUİSTAİN, *Luis. Mis tratos con los comunistas*, Toulouse.

ARAQUİSTAİN, Luis. *El comunismo y la guerra de Espana*, Carmaux, 1939 (Caballero'nun sağ kolu tarafından komünistlerin suçlanması).

ARRARAS, Joaquin. *El general Franco*, San Sebastian, 1937. (Franco'nun resmî biyografisi).

ASENSİO TORRADO, (general Jose), *El general Asensio, su lealtad a la Republica* Barcelona, 1937. (Caballero'nun eski danışmanının savunması).

ATHOLL (düşes). *Searchlight on Spain*, Londra, 1938. (İç savaş konusunda bir İngilizin görüşü).

AZNAR Y ZUBİGARAY, Manuel. *Historia general de la guerra de Espana*, Madrid 1.baskı 1940. (Franco rejiminin önde gelenlerinden biri tarafından kaleme alınmış resmî tarih).

BAHAMONDE. *Un ano con queipo,* Madrid, 1938. (Savaş sırasında cumhuriyetçilere katılan bir eski milliyetçinin anıları)

BAJATİERRA, Mauro. *Cronicas del frente de Madrid,* Barcelona, 1937. *Solidaridad obrera muhabiri tarafından).*

BALBONTİN, Jose Antonio. *La Espana de mi experiencia* Mexico, 1952. (Bir eski komünistin anıları).

BALK, Theodore. *La quatorzième,* Madrid 1937. (Uluslararası tugaylarda görevli bir subay tarafından).

BARAİBAR, Carlos de. *La guerra de* Espana *en el plano internacional,* Barcelona, 1938. (Largo Caballero'nun eski yardımcısı tarafından).

BAREA, Arturo. *Forging of a rebel,* New York, 1946.

BAREA, Arturo. İspanyolcası: *La forja de un rebelde.* Cilt III. *La Llama* Buenos Aires, 1954. (Otobiyografi; son bölümü tümüyle iç savaşa ayrılmıştır.).

BAYO. *Mi desembarco en Mallorca,* Guadalajara (Meksika), 1944. (Balear adalarına çıkan Katalonya birliklerinin komutanı tarafından).

BENAVİDES, Manuel D. *La escuadra la mandan los cabos,* Mexico, 1944.

BENAVİDES, Manuel D. *Guerra y revolucion en Cataluna,* Mexico, 1946 (Yazar P.S.U.C. üyesiydi).

BERNANOS: Georges. *Les grands cimetières sous la lune,* Paris, 1938. (Büyük bir Katolik Fransız yazarı milliyetçilere cephe alıyor.)

BERNERİ, Camillo. *Mussolini à la conquête des Baléares* Paris, 1938. (Savaşın başında İtalyan müdahalesinin incelenmesi).

BERNERİ, Camillo. *Guerre de classe en Espagne,* Paris, 1938. *(Guerra di classe'*de çıkan makalelerin bir araya getirildiği kitap).

BERTRAN GUELL, Felipe. *Preparacion y desarollo de alzamiento nacional,* Valladolid, 1939. (General Mola'nın bir yakını tarafından).

BEUMELBURG, Werner. *Kampf un Spanien,* Berlin 1939. (Alman müdahalesi).

BLOCH, Jean -Richard. *Espagne, Espagne!* Paris, 1937. (Bir komünist gazeteci ve yazarın kaleminden iç savaşın başlangıcıyla ilgili makaleler).

BOLLOTEN, Burnett. *The grand camouflage,* Londra, 1961. *(United Press'*in eski İspanya muhabiri, devrimin komünist partisi tarafından "örtbas" edilmesini kanıtlıyor. Ekte, Amerikan kitaplıklarına İspanya için bırakılan fonların bir listesi vardır).

BORKENAU, Franz. *The spanish cockpit,* Londra 1937. (Komünizmle ilgili araştırmaların üzmanı. Savaşın ilk yılıyla ilgili en ciddi kitaplardan biri).

BOUGOİN ve LENOİR. *La finance internationale et la guerre d'Espange,* Paris, 1938. (Uluslararası sermaye çevrelerin İspanya iç savaşına karışmalarını açıklayan broşür).

BOWERS, Claude. *Ma mission en Espagne,* Paris 1956. (Amerikan büyükelçisinin anıları)

BRASİLLACH ve BARDECHE. *Histoire de la guerre D'Espagne,* Paris, 1939. (İki aşırı sağcı yazar tarafından iç savaşın anlatılması.).

BRENAN, Gerald. *The spanish labyrinth,* Cambridge, 1943. (İç savaşın toplumsal ve siyasal kökenleri konulu deneme).

CACHO, Zabalza. *La union militar espanola* Alicante, 1940. (Resmi kitap)

CAMPOAMOR, Clara. *La révolution espagnole vue par une républicaine,* Paris, 1937. (Üçüncü kuvvetin görüşü).

CARİLLO, Wenceslao. *El ultimo episodio de la guerra civil espanola* Toulouse, 1948. (Cunta üyesi, Caballero'nun dostu, bir sosyalist tarafından).

CASADO, Sigismundo. *The last days of Madrid,* Londra, 1939. (Bir aklanma çabası).

CASTRO DELGADO, Enrique. *J'ai perdu la foi en Moscou,* Paris, (Eski bir komünist yöneticinin Sovyetler Birliği anılarından iç savaşla ilgili bölümler).

CATTELL, David T. *Communist and the spanish civil war,* Berkeley, 1955.

CATTELL, David T. *U.R.S.S. and the spanish civil war,* Berkeley, 1958. (Bir Amerikalı üniversite öğretim üyesi tarafından belgelere dayanan iki inceleme).

CAUBİN, Julian. *La batalla de Ebro,* Mexico, 1944. (35. uluslararası tugay subaylarından biri tarafından).

CHALMERS MİTCHELL. *My house in Malaga,* Londra, 1938. (Savaş patlağında Malaga'da oturan bir İngiliz bilgini tarafından).

CHURCHİLL, Winston. *Journal politique,* Paris, 1948.

CİANO, kont Galeazzo. *Les archives secrètes du comte Ciano,* Paris, 1948.

CİANO, kont Galeazzo. *Journal politique,* Paris, 1940. (Mussolini'nin [illegible] ve dışişleri bakanının ölümünden sonra yayınlanan belgeleri).

[illegible]LE'ISSE, Henry. *Espagne 36-37,* Paris, 1937. (Lüksemburg radyosu [illegible]ri tarafından iki İspanya).

COLONDY, Robert Garland. *The struggle for Madrid, central epic of the spanish conflict,* New York, 1958. (İspanya'da savaşmış, komünizm yanlısı bir Amerikan gazetecisinin kaleminden Madrid savaşı).

COMİN, COLOMER, Eduardo. *Historia secreta de la Secunda Rebublica,* Madrid, 1954-55, 2 cilt. (Resmi tarih).

CORDONİE CANELLA. *Madrid bajo el marxismo,* Madrid, 1939.

COT, Pierre. *The triumph of treason,* New York, 1944. (Leon Blum hükümetinin havacılık bakanı tarafından).

COX, Geoffrey. *Defence of Madrid,* Londra, 1937. (Bir İngiliz gazetecisi

tarafından).

DEAN. *European diplomacy in the spanish crisis.* (İngiliz dışişleri bakanlığı raporları).

DELAPREE, Louis *Mort en Espagne*, Paris, 1937. (Paris-Soir muhabirinin makaleleri).

DESCHAMPS. *La vérité sur Guadalajara*, Paris, 1938.

DESPUJOL. *La gran tragedia de Espana*, Madrid, 1940. (Franco yanlısı).

DİAZ, jose. *Lessons of the spanish war*, Londra, 1940.

DİAZ, Jose. *Nuestra bandera del Frente Popular*, Madrid, 1936.

DİAZ, Jose. *Tres anos de Lucha.* Paris, 1939. (İspanya komünist partisi söylev ve makaleleri son iki kitapta yer alıyor).

DİAZ DE VİLLEGAS, Jose. *Guerra de Liberacion*, Madrid, 1957. (Franco yanlısı bir general tarafından).

DİAZ, Santiago. *La politica social en la zona marxista.* Bilbao, 1938. (Franco yanlısı).

DOMİNGUEZ, Edmundo, *Los vencedores de Negrin*, Mexico, 1940.

DUHALDE. *Le nationalisme basque et la guerre civile.* (Bask sorunuyla ilgili kısa yorum).

DUMAS. *Euzkadi. Les Basques devant la guerre d'Espagne*, Paris, 1939. (Bir Hıristiyan demokratın kısa incelemesi).

DUVAL, general. *Les leçons de la guerre d'Espagne*, Paris 1938.

DUVAL, general. *Les Espagnols et la guerre d'Espagne*, Paris, 1939. (Savaşın askeri yönüyle ilgili iki teknik inceleme).

DZEPELY, E.N. *The spanish plot*, Paris.

DZEPELY, E.N. *İnglaterra en Espana*, Mexico, 1940. (Diplomatik durum konusunda).

EHRENBOURG, İlya. *No pasaran*, Londra, 1939. (Makaleler).

ERCOLİ. *The spanish revolution*, New York, 1938. (Togliatti'nin takma adı).

FALCON, Cesar. *Madrid*, Bar-le-Duc, 1938.

FARMBOROUCH, Florence. *Life and people in national Spain*, Londra, 1938.

FERRANDİZ ALBORZ. *La Bestia contra Espana*, Montevideo, 1951. (Bir Caballero yanlısı tarafından, Cumhuriyet'in sonu ve baskının başlangıcı).

FİSHER, Louis. *Men and politics*, Londra, 1941. (Bu Amerikalı gazetecinin otobiyografisinde, Stalincilikten kopuşundan sonra İspanya'ya ayrılan birkaç bölüm yer almaktadır).

FRANCO, general. *Recopilacion de las mas importantes declaraciones*, Madrid, 1947.

GALİNDEZ: Jesus de. *Los Vascos en el Madrid sitiado*, Buenos Aires,

1943. (Bask asıllı bir Katolik tarafından).

GALLAND. *Jusqu'au bout sur nos Messerschmitt*, Paris, 1954.(Alman havacılığının ası tarafından: Kitabın bir bölümü Condor lejyonuna ayrılmıştır).

GAMİR ULİBARRİ, general *Guerra de Espana*. Paris, 1939. (Kuzey cephesinin eski cumhuriyetçi komutanı tarafından).

GARCİA PRADAS, Jose. *Rusia y Espana*, Paris, 1948. (Eski C.N.T. yöneticisinin Sovyetler Birliğine yönelttiği suçlamalar).

GARCİA PRADAS, Jose. *Como termino la guerra de Espana*, Buenos Aires, 1940. (Savaşın son haftaları).

GAROSCİ, Aldo. *Gli intelletuali e la guerra di Spagna*, Milano, 1959. (Koestler'in, Malraux'nun, Koltsov'un, Hemingway'ın ve öteki yazarların kitaplarının analizi).

GİLLAİN: Nick. *Le Mercenaire*, Paris, 1938. (Uluslararası tugaylarda görev alan bir Belçikalı gönüllünün anıları).

GONZALEZ, Valentin ya da EL CAMPESİNO. *La vida y la muerte en* la U.R.S.S. (Eski komünist liderin İspanya'dan ayrıldıktan sonra yazdığı kitap).

GONZALEZ, Valentin ya da EL CAMPESİNO. *Communista en Espana, antistaliniano en U.R.S.S.* Mexico, 1950. (Pek çoğu iç savaşla ilgili olan bir makale dizisi).

GORKiN, Julian. *Canibales politicos*, Mexico, 1941. (Eski P.O.U.M. yöneticisi tarafından, Hitler ve Stalin'in oynadığı rol üzerine).

GUTTİEREZ RAVE. *Les Cortes errantes del Frente Popular*, Madrid, 1954.

GUZMAN, Eduardo de. *Madrid rojo y negro*, Mexico, 1946.(C.N.T. açısından Madrid savunması).

HERİCOURT, Pierre. *Pourquoi Franco vaincra*, Paris, 1939. (İspanyol milliyetçilerinin bir Fransız milliyetçisi tarafından övülüşü)

HERNANDEZ, Jesus. *Rojo y Negro*, Mexico, 1946. (Anarşistlerin iç savaş sırasındaki rolü, İspanyol komünist partisi yöneticilerinden birinin Moskova'da yazdığı kitap).

HERNANDEZ, Jesus, *Yo fue un ministro de Stalin*, Mexico 1953. (Hernandez'in komünist partisinden ve Sovyetler Birliği'nden ayrıldıktan sonra yaptığı açıklamalar).

HOARE, sir Samuel, lord TEMPLEWOOD: *Ambassadeur en mission spéciale, Paris, 1946.* (İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz Politikası ve Franco yönetimi).

HUGHES, Emmet John. *L'Espagne de Franco, Paris, 1948. (İç savaş ertesinde İspanya).*

İBARURRİ, Dolores, ya da *LA PASİONARİA. Articles et discours*, Paris. 1948.

İREDELL. *Franco, valoroso caballero cristiano*, Buenos Aires, 1945.

İRİBARREN, Jose Maria. *El general Mola*, Madrid, 1945. (Biyografi).

İRUJO, Manuel de. *İnglaterra ya los vascos.*

JACQUELİN, André.*Espagne et Liberté*, Paris, 1945, (Cumhuriyetçi görüş).

JELLİNEK, *Frank. The civil war in Spain*, Londra, 1938. (Bir İngiliz gazetecisi tarafından).

JOUBERT, visamiral. *L'espagne de Franco*, Paris, 193(Milliyetçi yanlısı).

JOUVE, Marguerite. *Vu en Espagne rouge*, Paris,1937.

KAMİNSKİ, Hans Erich. *Ceux de Barcelone*, Paris, 1937. (C.N.T. yanlısı).

KİNDELAN, Alfredo. *Mis cuadernos de guerra*, Madrid, 1945. (Milliyetçi hava kuvvetleri komutanının savaş günlüğü).

KLOTZ. *Leçons militaires de la guerre d'Espagne*, Paris,1937.

KNİCKERBOCKER. *The siege of Alcazar*, Londra 1937. (Ünlü Amerikalı gazeteci tarafından).

KOESTLER, Arthur. *Testament Espagnol*, Londra, 1937. (Koestler'in İspanya serüvenleri,Malaga'nın düşüşü konusundaki tanıklığı).

KOLTSOV, Mikhail. *İspanij Dnevnik* (*İspanya Günlüğü*), Moskova, 1957. (*Pravda* özel muhabirinin günlüğünün yeni baskısı).

KRİVİTSKY, Walter. *Agent de Staline*, Paris 1940. (Bir Rus gizli polis ajanının anıları; kitabın bir bölümü İspanya'ya ayrılmıştır).

LARGO CABALLERO, Francisco. *Mis recuerdos*, Mexico, 1954(Largo Caballero'nun sürgün dönüşü anılarıyla ilgili mektupları, kitabın yarısı iç savaşa ayrılmıştır. Caballero'nun gerçek anıları hâlâ basılmamıştı.).

LAST, Jef. *Lettres d'Espagne.* Paris, 1938. (Bir Hollandalı yazarın mektupları).

LEVAL, Caston. *Né Franco, né Stalin : la colletivita anarchiche spagnola nella lotta contra Franco e la reaccione staliniana*,Milano, 1955. (İç savaşı yaşayan bir Fransız militanı tarafından anarşist yönetimi seçen köy ve kentler üzerine).

LİZARRA, Andres Maria de İRUJO. *Los Vascos y la Republica espanola*, Buenos Aires, 1944. (Manuel de İrujo'nun notlarına dayanan ve olayları Baskların görüş açısından ortaya koyan kitap).

LİZARZA İRİBARREN. *Memorias de la conspiracion en Navarra*, Pamplona, 1953.(*Requete* şefinin anıları).

LOJENDİO, Maria Luis de. *Operaciones militares de la guerra de Espagna*, Barcelona, 1940.

LONGO, Luigi. *Le brigate internationali in Spagna, Roma, 1956. (Bir* uluslararası tugay yöneticisinin ağzından komünist görüş).

LOPEZ FERNANDEZ. *Defensa de Madrid*, Mexico, 1945. (General

Miaja'nın bir yardımcısı tarafından).

LOPEZ MUNİZ. *La batalla de Madrid* Madrid, 1943.

MADARİAGA, Salvador de. *ESPANA* Buenos Aires, 1950, 4. baskı. (Ilımlı bir cumhuriyetçinin görüşleri).

MARCOTTE. *L.Espagne nationale-syndicaliste*, Brüksel, 1943. (Falanj yanlısı).

MARTİN BLAZQUEZ. *I helped to built an army.*

MARTİN BLAZQUEZ. Fransızca olarak: *Guerre civile totale*, Paris, 1939.(Bir cumhuriyetçi subayın anıları).

MARTİNEZ BARRİO, Diego. *Origines de Frente Popular*, Buenos Aires, 1937. (Makaleler ve söylevler).

MASSİS VE BRASİLLACH. *Les cadets de l'Alcazar*, Paris, 1937. (Alcazar 'efsanesi').

MATTHEWS, Herbert. Two wars and more to come. New York. 1939.

MATTHEWS, Herbert. The education of a correspondent, New York, 1946.

MATTHEWS, Herbert. *The yoke and the arrow*, New York, 1957. (*New York Times* muhabiri tarafından).

MAURİN, Joaquin. *Révolution et contre-révolution en Espagne*, Paris, 1937. P.O.U.M. liderinin iç savaş öncesinde yazdığı ve 36-37 yıllarında Victor Serge'in notlarıyla tamamlanan eseri).

MİLLERON. *Etude sur l'économie espagnole*, Rabat, 1955. (Çok genel bir tablo).

MİNLOS. *Paysans d'Espagne en lutte*, Paris, 1937. (Tarım devrimi konusunda resmi komünist yayını).

MORROW, Felix. *Revolution and counter-revolution in Spain.* New York, 1938. (Cattel'in savunduğu gibi o sıra Franco yanlılarının elinde bulunan Maurin'in takma adla yazdığı bir kitap değil, bir Amerikalı gazetecinin kaleminden Troçkici görüş).

MUNİS G. *Jalones de derrota, promesa de victoria: Espana 1930-39.* Mexico,1948. (Troçki yanlısı bir İspanyolun çok geliştirilmiş, ama belge adı vermeyen incelemesi).

MURO ZEGRİ. *La epopeya de Alcazar*, Valladolid, 1937.

NARBONA. *Frentes del Sur*, Madrid, 1953. (Franco yanlısı *Temas espanoles*'de çıkan makaleler).

NEGRİN, Juan. *Lettre d'adieu aux combattants internationaux*, Paris, 1940,

NEGRİN, Juan. *Epistolario Prieto-Negrin*, Paris, 1939. (İki sosyalist yöneticinin iç savaş konulu yazışmaları).

NENNİ, Prieto. *Spagna*, Milano, 1958. Fransızca çevirisi, *La Guerre d'Espagne*, Paris, 1959. (Kısa tarihsel açıklama, günlükten alınma notlar ve

makaleler).

NİN, Andres. *Les problèmes de la révolution Espagnole?* (Makaleler ve söylevler. Kitap basılır basılmaz yok edildi, bildiğimiz kadarıyla iki tanesi kurtarıldı: Biri Paris Ulusal Kitaplığmdadır, öbürü de kitabın önsözünü yazan Juan Andrade tarafından bize ödünç verilmiştir).

ORWELL, George. *Homage to Catalonia,* Londra, 1938. (P.O.U.M. milislerine katılan ünlü İngiliz yazarının mayıs günleriyle ilgili tanıklığı).

ORWELL, George. *Catalogne libre,* Paris 1955.

OSSORİO Y GALLARDO. *La Espana de mi vida,* Buenos Aires, 1941.

OSSORİO Y' GALLARDO. *Vida y sacrificio de Lluys Companys,* Buenos Aires,1941. (Companys'in siyasal görüşlerini paylaşan bir arkadaşı tarafından).

PACCİARDİ, Randolfo. *İl battaglione Garibaldi* , Lugano, 1938. (Taburun ilk cumhuriyetçi komutanı tarafından).

PALACİO SOLANO. *La tragedia de Norte,* Barcelona, 1938. (Bir anarşist gazeteci tarafından),

PAMPLONA. *La Bataille de Teruel*, Madrid, 1952. (Franco yanlısı, *Temas Espanoles'in* 15. sayısından alınan makaleler).

PEERS, Allison,*The spanish tragedy* Oxford, 1937.

PEERS, Allison. *Catalonia infelix,* Oxford, 1937.

PEİRATS, Jose. *La C.N.T. en la revolucion espanola* Paris 1951-52, 3 cilt. (Hiç yayınlanmamış çok sayıda belgeye yer veren kalın bir eser).

PENCHENİATİ, Carlo. *Brigate internazionali in Spagna,*Milano, 1950. (Nenni'ye ve komünistlere karşı olan bir İtalyan gönüllüsünün anıları).

PEREZ SALAS, *Geurre en Espagna,* Mexico, 1947. (Bir Katalan subay tarafından).

PEREZ SOLİS, Oscar. *Sitio y defensa de Oviedo,* Valladolid, 1937. (Falanjcılara geçen ve Oviedo kuşatmasını yaşayan eski bir komünist tarafından).

PERRİNO RODRİGUEZ. *Bibliografia de la guerra civil espanola,* Madrid, 1954. (1954 yılına kadar çıkan Franco yanlısı eserlerin eksiksiz ama yan tutan bibliyografyası.)

PRİETO, İndalecio. *Como y por que sali del ministerio de la defensa nacional,* Mexico, 1940. (1938 nisanındaki hükümet buhranı üzerine).

PRİETO, İndalecio. *Palabras al viento,* Mexico, 1952. (Makaleler).

PRİETO, İndalecio. *Entresijos de la guerra de Espana,* Mexico, 1953. (Kitaplara ayrılmış çeşitli makaleler: Cantalupo, Hernandez).

RABASSEİRE, Henri. *Espagne, creuset politique.* (Savaşın ilk bölümünün, bir Alman tarafından, çok sayıda belgeye dayanan incelemesi).

RAMA, Carlos A. *İdeologia, clases sociales y regiones en Espana contemporanea,* Montevideo,

RAMA, Carlos A. *La crisis espanola en el siglo veinte*, Mexico, 1960. (Doktor tezi. Devlet sorununa ayrılan bu kitabın yarısı iç savaşla ilgilidir.)

RAMOS OLİVEİRA, Antonia. *Economics, politics, and men of modern Spain*, Londra, 1946. (Negrin yanlılarından biri tarafından; son bölümler iç savaşla ilgilidir).

RAVİNES, Eudocio. *La gran Estafa*, Mexico, 1952.(Bir eski komünist tarafından).

REGLER, Gustav. *The Great Crusade*, New York, 1940.

REGLER, Gustav, *Das Ohr des Malchus*, Paris, 1960. (Eski komünist ve İspanya iç savaşında çarpışan Alman yazarının otobiyografisi).

RENN, Ludwig. *Der spanische Krieg*, Berlin 1956. (Komünist Alman yazarının İspanya izlenimleri ve katıldığı savaşlarla ilgili anıları).

RİCHARDS, Vernon. *Lessons of the spanish revolution*, Londra, 1953. (C.N.T.-F.A.İ.'nin bir anarşist tarafından eleştirisi).

RİEGER, Max. *Espionnage en Espagne*, Paris, 1938. (Komünist partisinin P.O.U.M. ile ilgili tezi).

ROJO, Vicente. *Alerta a los pueblos*, Buenos Aires, 1939.

ROJO, Vicente. *Espana heroica*, Buenos Aires, 1942. (Bu iki eserde savaşın askeri tarihi cumhuriyetçi güçlerin genelkurmay başkanı tarafından anlatılıyor).

RUİZ DE ALDA. *Obra Completa.* (Falanj kurucularından ve şeflerinden birinin eseri).

RUİZ VİLLAPLANA. *Doy fe*, Madrid, 1937. (Saf değiştirmiş bir milliyetçinin itirafları).

SANTİLLAN, Diego Abad de. *After the Revolution*, New York, 1937. (Makaleler).

SANTİLLAN, Diego Abad de. *por que perdimos la guerra*, Buenos Aires, 1940. (Bir F.A.İ. yöneticisi tarafından savaşın ve anarşistlerin politikasının incelenmesi).

SCHULZ WİLMERDORF. *Spanien politiker und generale*, Berlin,1939.

SENCOURT. *Spain's ordeal*, New York, 1940.

SERRANO SUNER, Ramon. *Entre les Pyrénées et Gibraltar*, Cenevre, 1947. (Franco'nun kayınbiraderi olan yazar, aynı zamanda politikasını etkileyenlerin de başlıcalarındandır.).

SEVİLLA ANDRES, Diego. *Historia politica de la zona roja*, Madrid, 1954.(Cumhuriyetçi politikaya bir milliyetçi gözüyle bakış).

SİEBERER. *Espagne contre Espagne*, Cenevre,1937.

SOUCHY, Augustin. *Collectivisations, l'oeuvre constructrice de la révolution espagnole.*

SOUCHY, Augustin. *Nacht über Spanien*, Darmstadt,1957. (Bir C.N.T. yöneticisi gözüyle iç savaş).

SOMOZA SİLVA. *El general Miaja, biografia de un heroe*, Mexico,1944.

STEER,G.L. *The tree of Guernica*, Londra,1937.(*Times* muhabiri tarafından Bask Ülkesinde savaş).

TROÇKİ, Leon. *Leçon d'Espagne, dernier avertissement*, 2.baskı,1946.

VAN DER ESCH, Patricia. *Prelude to war: The international repercussions of the spanish civil war*, Den Haag,1951.

XİMENEZ DE SANDOVAL. *Jose Antonio,biografia apasionada*, Barcelona,1941.

ZUGAZAGOİTİA, Julian. *Historia de la guerra de Espana*, Buenos Aires, 1940.(Pétain tarafından Franco'ya teslim edilen ve kurşuna dizilen, Negrin'in eski içişleri bakanı tarafından).

BELGELER

Wilhelmstrasse Gizli Arşivleri, Cilt III: L'Allemagne et la querre civile Espagnole, Paris 1952.

Causa general: la dominacion roja en Espana. Avance de la informacion instruida por el ministerio publico, Madrid,2. baskı.

De Julio a Julio, Barcelona,1937.(Devrimin birinci yıldönümü onuruna kitap haline getirilen, C.N.T. Valencia şubesi sözcüsü *Fragua Social*'de çıkan ve 1936 temmuz olaylarını C.N.T. militanlarının ağzından anlatan yazılar. Fransızcaya *Dans la tourmente* (Paris,1938) adıyla çevrildi.

Epopée d'Espagne (1936-39 uluslararası tugaylar), Paris,1957, 2.baskı. (Yeniden gözden geçirilip düzeltilen 2.baskı ilkinden çok farklıdır).

La persécution religieuse en Espagne, Paris,1937. (Paul Claudel'in şiir-önsözüyle).

ROMANLAR

(İspanya iç savaşıyla ilgili bütün romanları kapsayamayacağından liste çok kısa tutulmuştur).

HEMİNGWAY, Ernest. *For whom the bell tolls* (Çanlar Kimin İçin Çalıyor), New York,1940.

KESTEN,Hermann. *Les Enfants de Guernica*, Paris,1954.

MALRAUX,André. *L'Espoir* (Umut), Paris,1939.

SENDER,Ramon. *Los cinco libros de Ariadna*, New York,1957.

GAZETE VE DERGİLER

Bu çalışmada yararlanılan gazete ve dergilerin listesini çıkarmak uzun

sürecek bir çalışmayı gerektirir. 1936-39 yıllarının, *Temps, Humanité, Populaire, Dépêche de Toulouse, Paris-Soir, Times, New York Times* gazetelerini ve ne yazık ki [illegible] *A B.C., Mundo obrero, Claridad, El Socialista, La Batalla, Solidaridad obrera*, vb. gibi İspanyol gazetelerinin adlarını belirtelim. Yararlandığımız bütün [illegible]ete ve dergilerin adları metinde ve notlarda verilmiştir.

Kaynaklarımızın elden geçirilmesi, uluslararası [illegible]larla ilgili araştırmasını bitirmek üzere olan M.K.Skrabek'in büyük bir gönlü yücelikle bize verdiği bilgileri de belirtmek zorunluluğunu ortaya koymaktadır.

İÇİNDEKİLER

Giriş 5

BİRİNCİ KİTAP

BİRİNCİ BÖLÜM OLİGARŞİYİ OLUŞTURANLAR VE CUMHURİYETÇİLER

Geçmişinin altında ezilen bir ülke / Yarı sömürge bir ülke / İspanya toplumunun yapısı / Toprak sorunu / Kilise / İspanyol Ordusu / Burjuvazi / İspanyol aristokrasisi ve tutucu partiler / Halk Hareketi / Askerlerin komplosu / Falanj / Özerklik yanlısı cumhuriyetçiler / Cumhuriyetçi burjuvalar / İspanya ve işçi hareketi 15

İKİNCİ BÖLÜM: İŞÇİ HAREKETİ

Anarşistler: Bakunin'in fikirleri / Anarşist sendikacılık / C.N.T.,-F.A.İ,- Anarşist yöneticiler: Durruti.
Sosyalistler: Sosyalist partinin ilk günleri / Reformculuktan devrime doğru mu? / Largo Caballero ve işçi ittifakı / İndalecio Prieto / C.N.T. ve U.G.T.
Komünistler: Stalinci komünistler, P.C.E., P.S.U.C., J.S.U. / Ayrılıkçı komünistler / P.O.U.M. 33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: DEVRİMİN BAŞLANGICI

Seçim kampanyası: Sağ sola karşı / Seçim sonuçları / Seçim sonrası: Hükümet / İhtilalci bir durum / Caballero'nun rolü / Prieto'nun çabaları / Falanj'ın karşı devrimci yılgı hareketi / Askeri ayaklanma hazırlığı / Hükümetin tutumu 48

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: HÜKÜMET DARBESİ VE DEVRİM

İnşaat işçileri grevi / Calvo Sotelo'nun öldürülmesi / Fas'ta ayaklanma / Martinez Barrio hükümeti / Movimiento: Başarıları ve başarısızlıkları / Movimiento'nun zaferleri: Endülüs / Movimiento'nun zaferi: Saragossa / Beklenmedik bir başarı: Oviedo / Askerlerin başarısızlığı: Donanma / Movimiento'nun yenilgisi: Barcelona / Movimiento'nun yenilgisi: Madrid / Movimiento'nun yenilgisi: Malaga / Movimiento'nun yenilgisi: Bask Ülkesi / Valenci'da garnizon ayaklanmıyor / 20 temmuz akşamı durum 63

BEŞİNCİ BÖLÜM: CUMHURİYETÇİ İSPANYA'DA ÇİFTE İKTİDAR

Silahlı grupların iktidarı / Katolik Kilisesine karşı girişilen yılgı hareketi / Komitelerin gücü / Katalonya antifaşist milisleri merkez komitesi. Doğuşu, kuruluşu ve rolü / Valencia'da iktidar çekişmesi / Öbür devrimci hükümetler / Özel bir durum: Bask Ülkesi / Yeni bir devlet mekanizmasının ilk adımları / Milisler / Devletin gücü 84

ALTINCI BÖLÜM: DEVRİMCİ ZAFERLER

Kilise sorunu - Sanayi kuruluşları / Kırsal yörelerde kamulaştırma / Kamulaştırmalar ve iktidar sorunu / Ekonomik yönetimin çabaları / Ekonomi politika ve savaş 106

YEDİNCİ BÖLÜM: DEVRİMDEN İÇ SAVAŞA

Askeri güçlerin oranı / Dengenin bozulması / Milliyetçilerin saldırısı Madrid üzerindeki tehlike / Yılgı 123

SEKİZİNCİ BÖLÜM: DEVRİMCİ İKTİDARIN TASFİYESİ

Komiteler ve sovyetler / uluslararası ortam / cumhuriyetçi devletin yeniden kurulmasından yana olanlar / Soldaki sosyalistler yol kavşağında / İktidar karşısında anarşistler / Largo Caballero hükümetinin kurulması / Milisler merkez komitesinin tasfiyesi / Aragon'un da cumhuriyetçi düzene girmesi / Anarşistlerin merkezi hükümete katılmaları 136

DOKUZUNCU BÖLÜM: CABALLERO HÜKÜMETİ VE DEVLETİN YENİDEN KURULUŞU

Hükümet komitelere karşı / Adalet reformu / Polis örgütünün yeniden kurulması / Milislerin askerleştirilmesi / Fetihlerin yasallaştırılması / Anarşistlerin gerilemesi / Komünistlerin güçlenmesi / Bilanço 155

ONUNCU BÖLÜM: MADRİD: NO PASARAN.

Ele geçirilmek istenen bir kent / Madrid savunması: General Miaja ve cunta / Cuntanın yöntemleri / Kasım savaşları / Hava saldırılarının yaydığı yılgı / Dönemeç / Kuşatma savaşları / Guadalajara'nın uzantısı ..176

ON BİRİNCİ BÖLÜM: ANTİFAŞİST KOALİSYONUN DAĞILMASI

Sovyetler Birliği'yle ilişkiler / Sağ muhalefet kendini arıyor / Malaga'nın Düşüşü: Largo Caballero'ya karşı genel koalisyon / C.N.T. ile komünist partisi arasında ihtilaf / Caballero komünist partisine karşı / Devrimci muhalefetin büyümesi / Patlama çizgisindeki bir durum / Barcelona'da mayıs günleri / Mayıs günlerinin anlamı / Mayıs günlerinin ilk sonuçları / Largo Caballero'nun düşüşü 194

ON İKİNCİ BÖLÜM: NEGRİN HÜKÜMETİ VE MUHALEFETİN TASFİYESİ

Juan Negrin / P.O.U.M.'nin silinmesi / Andres Nin'in öldürülmesi / Aragon savunma konseyinin kaldırılması / Cumhuriyetçi muhalefetin tasfiyesi / Bir baskı mekanizmasının yerleştirilmesi / S.İ.M. / Güçlü devlet.....219

İKİNCİ KİTAP

BİRİNCİ BÖLÜM: AVRUPA VE SAVAŞ

Avrupa dengesi ve İspanya iç savaşı / Milliyetçi hükümetin tanınması / Milletler kuruluşu / Fransa'nın tutumu / İç savaşa karışmama / Londra komitesi / Denetim planı 241

İKİNCİ BÖLÜM: İTALYAN—ALMAN MÜDAHALESİ

İtalya'nın iç savaşa karışması / İtalyanların askeri harekata katılmaları / İtalyan borçları / Alman müdahalesi / Almanya ve Franko İspanyası arasındaki maden anlaşmaları / Komintern'e karşı olan antlaşmaya katılma 259

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: RUS YARDIMI VE ULUSLARARASI TUGAYLAR

Stalin Rusyası ve İspanya iç savaşı / Başlangıçtaki tarafsızlık / 36 sonbaharının dönemeci / Rus yardımı / Rusya'nın insan yardımı / İlk uluslararası gönüllüler / Ulaslararası tugaylar/ Tugayların toplanması / Albacete üssü / Tugayların örgütlenmesi 276

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: KUZEYİN ELE GEÇİRİLMESİ

Kuzey Cephesi / Bilbao seferi / Brunete savaşı / Santander'e karşı harekât / Baskların teslim oluşu / Asturia bölgesinin sonu / Belchite 294

BEŞİNCİ BÖLÜM: MİLLİYETÇİ İSPANYA'NIN SİYASAL GELİŞİMİ

Yeni rejimin adamları / Geçici milliyetçi hükümet / General Franko / Tek parti / Siyasal direnmeler / Kilisenin yeni rejime katılması / Yeni Frankocu yöneticiler 313

ALTINCI BÖLÜM: YENİ DEVLETİN ÖRGÜTLENMESİ

Düzenin korunması / Temizlik ve gözetim / Ulusal sendikacı devlet Dirlik ilkesi / Kilise ve yeni devlet / Kilise ve eğitim / İspanyolluk / Milliyetçi ordu 334

YEDİNCİ BÖLÜM: TERUEL, SAVAŞIN DÖNEMECİ

Saldırı koşulları / Teruel savaşı / Milliyetçi karşı saldırı / Aragon savaşı / Saldırının genelleşmesi / Prieto'nun gidişi 351

SEKİZİNCİ BÖLÜM: CUMHURİYETİN
TEK BAŞINA BIRAKILMASI

Deutschland olayı / Akdeniz'de korsanlık / Chamberlain politikasının zaferi / Fransızların son kararsızlıkları / Londra planı / Gönüllülerin geri çekilmesi / Münih ve İspanya: İspanyollar Avrupa krizi karşısında / Çekoslovakya krizinde Franko'nun tarafsızlığı.....368

DOKUZUNCU BÖLÜM: EBRO SAVAŞI VE
KATALONYA SEFERİ

Saldırı, siyasal gereklilik / Ebro'nun geçilişi / Yıpratma savaşı / Saldırıdan önce Katalonya / Barcelona'nın düşüşü / Sınıra kaçış / Minorca'nın düşüşü / Negrin hükümeti barış sorunu karşısında 383

ONUNCU BÖLÜM: CASADO CUNTASI VE
CUMHURİYETİN TASFİYESİ

Negrin hükümeti Fransa'da / Hükümetin İspanya'ya dönüşü / Yeni bir iç savaş mı? / Casado cuntası / Onurlu bir barış için yapılan pazarlıkların başarısızlığa uğraması 398

SONSÖZ

Sürgün / Savaştan sonra İspanya 409

İSPANYA İÇ SAVAŞI

1936 Temmuz'undan 1939 Mart'ına kadar İspanya'da geçen olaylar, çok önemli bir siyasal sınavı belirlemekle, altı yıl boyunca dünyanın bir yarısını öbür yarısıyla karşı karşıya getiren büyük savaşın bir genel provası olmakla kalmadı. Her şeyden önce, askerî bir darbeye karşı toplumsal bir başkaldırma görünümüyle ortaya çıktı.

Bu başkaldırma, **P.Broué** ve **E.Témime**'in kitabında yalnız olanca şiddetiyle değil, ama yarattığı umutlar, az da olsa gerçekleştirdikleri, düşleri ve üzerine damgasını vuran anarşist hareketin etkileriyle incelenmektedir. Askerî bir darbeden devrime, iç savaşa, kısacası savaşın kendisine giden yol çok kısa ve hızlıdır. Bu sürece girildikten sonra da, İspanya'nın kaderi yabancı devletlerin işe karışmasına bağlı kalacaktır. Ve general Franco, başrolleri Hitler, Mussolini, Chamberlain, Blum ve Stalin tarafından oynanan bu savaştan zafer kazanmış olarak çıkacaktır.

Pierre Broué ve Emile Témime'in yaşları, İspanya iç savaşı yıllarını hatırlamalarına olanak tanımayacak kadar küçüktür. Ancak bu iki öğretim üyesi, dünya tarihinin dönüm noktalarından sayılan bu savaşa çok genç yaşta büyük eğilim duymuş, bu eğilimin ve yıllar süren araştırmalarla çalışmaların ürünü olarak da bu kitap ortaya çıkmıştır. Pek çok yetkili kişinin gözünde de, İspanya iç savaşı konusunda yazılmış en iyi kitaptır...

Hürriyet HOLDİNG A.Ş.
350 Lira